

ԳԱԲՐԻԵԼ
ՍՈՒՆԴՈՒԿՅԱՆ

II

QU

QU

891.99

20324

U-94 Ստեղծական Գ.

Երկերի լիակատար

վաճառ հ.՝ 18290

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ ИМ. М. АБЕГЯНА

ГАБРИЕЛ
СУНДУКЯН

ПОЛНОЕ
СОБРАНИЕ
СОЧИНЕНИЙ

В ЧЕТЫРЕХ ТОМАХ

ТОМ
II

Подготовка текста и комментарии
РУБЕНА ЗАРЯНА

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1951

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՄԱԲԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

891.99

Ս-94

ՍՅՈՒԳՎԱԾ Է 1961

ԳԱԲՐԻԵԼ
ՍՈՒՆԴՈՒԿՅԱՆ

ԵՐԿԵՐԻ
ԼԻԱԿԱՏԱՐ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԶՈՐՍ ՀԱՏՈՐՈՎ

ՀԱՏՈՐ

II

Տեխնիկական գիտությունների
ուսումնական թանգարան

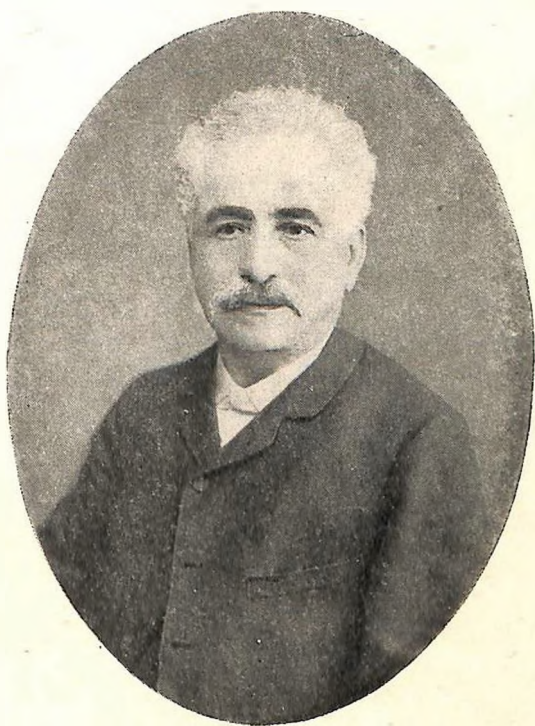

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱՆԺՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1951

20.324

A 2020

Խմբագրությամբ
Պրոֆ. Մ. ՄԿՐՅԱՆԻ

ՊԻԵՄՆԵՐ

Պ Ե Պ Ո

ԿԱՏԱԿԵՐԴՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԵՔ ԱՐԱՐԱՅՈՎ

1870

*«Պեկտ» կատակերգովթյունը նվիրված է մեծարգո պարոն
Գևորգ Չմշկյանին Նետեկյալ առաջաքանով*

ՍԻՐԵԼԻ ԳԵՈՐԳ

Դու վաղուց խնդում էիր ինձ՝ մեկ բան գրել քատրոնի նամար մեր Թիֆ-
լիզի «պաժարենի» կյանքից:

Երկար ժամանակ էս չէի կարողանում գտնել նյութի առարկա, բեկ քա պատ-
վերը երբեք մտքից չէր հեռանում:

Բայց պատահումներ վնոնց գործը:

Մեկ օր քատրոնում ներկայացնում էին հանգուցյալ Փուդինյանցի Մալիերից
փոխադրած «Կուր սրահվիս» պիտի պատկերայությունը, որի մեջ դու
կատարում էիր Շամիրի դերը:

Քո հազուստը, դեմքը, շարժվածքը, խաղը, ձայնը այն դերի մեջ, նաեկարձ
մառումս ծագեցրին հարց քե՛ն՝ ի՞նչպես կվարվեր Շամիրի նման մարդն այնպի-
սի դեպքում, երբ մեր հարստահարողներին մեկը փող պարտ լիներ նրան և չկա-
մհար նաեաչել իր պարտքը:

Պեկոյի երմբ զգվեց, մնացածն ինքն ըստ ինքյան եկավ. նամանավանդ այն-
պիսի մեկ դիպված, որ այն ժամանակներում էս անձամբ փորձել էի (մեկ հա-
րուստ ինձ տված խոսքն ուրացել էր), արդեն նախապատրաստել էր իմ գլխում
Պեկոյի հակառակորդի պատկերը:

Կազմելով նկարներն Երեանկայությանս մեջ պիեսի կապը և նրա հերոսների
տիպերը. էս և նկատի ունեցա, որ այն դասի մեջ, որի զանազան ներկայացու-
ցիչներին այստեղ արհամարհանե՞րդ անվանում են՝ «պաժարենի, լոթի, կինոտ».
կան մարդիկ. որոնք իրանց բարոյակսնությունը, մեծանոցությանը և վեհանձնու-
թյամբ կարող են օրինակ լինել շատ և շատ բարձր դասին պատկանող մարդկանց:
Այս պատճառով Շամիրի բնավորությունը պիեսումս մարմնացավ Կապուլու մեջ.
խել նրանից բարձր տիպը՝ միևնույն դասի. էս իմ կարողության չափ աշխատեցի
գույց տալ Պեկոյի մեջ:

Երբ էս մոտավորապես պատմեցի ինձ Պեկոյի բովանդակությանը գլխավոր
միտքը, այն օրից սկսած՝ դու էլ ձեռք չվիր առար ինձանից. սովերի պես հետե-
վում էիր թե՛ աշխատելով շուտով և շուտով հանել իմ գլխից քո սիրեկան Պե-
կոյին և գրչի տալ իմ խոսքերը:

Եվ ահա, 1870 թվի սկզբում, դու, ըստ սովորականից, վեր առար բուրբ ու
գրիչ. և էս սկսեցի բեկարիչ ինձ Պեկոն, որը բեկ շուտով ընդմիջվեց. բայց
հիշյալ թվի հուլիս ամսին միևնույն ձևով շարունակվեց և վերջացավ Կրճատի-
սում:

Քերթկելով այժմ Պեպոյի սկզբնական օրինակը, ևս գտնում եմ, որ համարյա ամբողջ պիտքերն ֆոն ձեռքով էլ զբաղած. բացի մի քանի տեսիլներից, որ ֆոն բացառապես ժամանակ օգնել է ինձ այ. Չափաբան Ռաբանայանցը և մեր բաժնի տնտեսագետները աշխատակիցն էին. Հովհաննէս Ամերիկյանը:

Շնորհակալություն հայտնելով հիշյալ անձանց, նամանակաւոր էլ. Ամերիկյանին, որ ուրիշ շատ անգամ ևս օգնել է ինձ իմ քաղաքական ասպարիզում, ևս չեմ կարող մոռանալ այն աշխատանքն ու անձնակազմը, որ դու կրել ես՝ քեզ՝ ներկա հեղինակության և քեզ այլ զբաղմունքիս մեծ մասն ունի: Բայց այժմ խոսքս միայն Պեպոյի մասին է:

Քանի՜ և քանի անգամ՝ գործը բողոքած, ամառային շոգ պտղաբերութիւն, ոտով և կրկ ևս կրծանքիս և զնայել. քանի քանի անգամ հետոյ խորհրդակցել եմ, օգուտներ ետ առել ֆոն խորհրդակցութեան և ձեռնարկել քեզ իմ ծանր ու քաղաքական ասպարիզում. քանի՜ և քանի անգամ ամբողջ ժամերով, գրիչը ձեռքիդ, անշարժ նստած ես եղել սեղանիս առջև՝ ձեռքնելով քեզ մէկ գրող մեկնաւ, երբ ես հեղինակելով՝ բոլոր իմ շարժմաններն ապաստարանում եմ վայելել. քանի՜ և քանի անգամ երբեք արագորոշած, քերթեր ևս լցրել իմ խոսքերով և ստեղծարարական հանդիմանումներով ցոյց տալով. ում ևս տակ ինձ շարունակելու, երբեք մէկ հոգեւոր տրտելով՝ կամ տառն անգամ կրկնել ես միևնույն վերջին խոսքերս, կամ լուռ ու մտքով մտաբերել, առանց մէկ բառ արտասանելու՝ կամեցողով արգելի չդնել մտքիս ընթացքին: Ո՛վ իմանա՛ ի՞նչ մտքիս ևն ծագել ֆոն մեջ այն ժամանակ, ի՞նչ մտքիս ես կրկնել. ի՞նչ մտքիս զոնել, երբ ես, ուղեղս փորելով, աշխատելիս եմ եղել իմ միտքն արտահայտելու. իմ խոսքեր գեղեցիկացնել: Միով բանով՝ ֆոն կամքն եմ քաղաքիս ևս իմ կամքին. ֆոն սովորություններն իմ սովորություններին, ֆոն ժամանակն իմ ժամանակին. ֆոն աշխատանքն իմ աշխատանքին. և այս բոլորը, բոլորը միայն նրա համար, որ Պեպոն շուտով լույս տեսնի, դու ֆոն սիրական քաղաքին համար մէկ նոր պիտքս հաշուս:

Մտախիւրդով անցյալը, մտախիւրդով այն ժամերը, երբ Պեպոն զբաղում էր, երբ մեր մտքերիմ խոսակցության մեջ Պեպոյից մեզնի անդադար անցնում էինք դեպի նրա եղբայրակցները, նրանցից դեպի ժողովուրդը. ժողովուրդից դեպի ազգը, ես խոստովանում եմ, որ այն ժամերը միշտ կմնան իմ կյանքիս ամենաշուքնի ժամեր: Հիշում ես, սիրելի՛ Պեպոյ, այն առավոտները, երբ արեգակը, գլուխը դուրս բերելով հետո նորից գտնում, մէկ առանձին լույս էր քաղում ծառերի տերեւների ու դիմացի սարի փրաւ, մինչդեռ հազարավոր բոլորներին կանոնաւոր շատ անգամ խոսքս բերանիս կիսակտուր բողբոջելով. տանում էր մեզ կարծես ուրիշ աշխարհ: Հիշում ես քաղաքականների այն փոքրիկ խումբը, որ շարունակ հաճախում էին իմ բնտանիքում, այն հանճարները, ծիծաղը, ուրախությունը, Յագոբի երեկոյան կան **«սարի օմբեր»** նովանքի նիւնուրը, ինչո՞ք Յովանգուլի բայաթիները, ձկնորս կոփանքի պարը, ֆոն արհեստաւոր բարբառական եղանակով երգած՝ «Ընձ ու իմ սիրական յարին», Ամերիկյանի երգերը, նրան ընծայած սառապիկի փունջը, և այլն և այլն... Բոլորն ունեն իր գեղեցկությունը, իր հիացքը, մինչև անգամ այն անտանքի սև միջատների անքիւր գորգը, որ մոմի առջև հավաքվելով մեր գլխին, մանավանդ ֆոն գլխին, շատ անգամ առիթ էին լինում Պեպոյի քերթերը ցրել ու ցան անելու:

Հիշում ես դու Քեյքերի այն բազմաթիւ ուխտավորներին, որոնք կյանքիս առավոտները ժամը շորից սկսած, ներկայացնելով իրանցից մէկ գեղեցիկ գունա-

վոր ժառանգի, անցնում էին մեր բնակարանի առաջից և բարձրաձայն պատմում
միմյանց իրանց վշտերը: Քանի՜ իսկական Շուշան ու կեկեկ, ֆանի՜ հատուկ Պե-
պո և Կակուլի էնք տեսել նրանց բվում: Ես երբևէ չեմ մոռանալ այն խոսքերը,
որ մեկ կի՛ն, նայելով մեր պատշգամբին, սասց իր ընկերուհուն՝ «է՛ստի մոկի,
սրանք լաղումն էլ դիվաններով ին, 'ես կի տանս մե կոտրած սկամի էլ չունիմ»,
և այս դառը խոսքերը նա կենց ուրախ ձիծաղով, կարծես բե խեղճի ուրախու-
րյան աղբյուրը նրա խեղճությունը լինե: Քանի՜ այսպիսի պատողություններ ևն
արտահայտել նրանք, ֆանի՜ մտեր ևն զարթեցրել նրանց գանգատները: Ճշ-
մարիտն ասած, տեսնելով այդ մարդկանց, լսելով և համակրելով դրանց, նա-
կավոր էր ինձանկից շատ և շատ վարպետ նկարիչ, որ կարողանա արժանավոր
գույներով նկարել դրանց: Բայց երբ մարդ, ապրելով ժողովրդի մեջ, նրա ուրա-
խության հետ ուրախանում է, նրա տրտմությամբ տրտմում, և՛ այս զգացմուն-
քները նա կարողանում է փոքր ի շատե պատկերացնել, այդ էլ, աղաբե, մեծ բա-
վականություն է:

Ինչնիցե, ժամանակը նասավ. Պեպուն ներկայացրինք բառուցում առաջին
անգամ 1871 թվի ապրիլի 30-ին: Պեպոյի դերը դու ինձի կատարեցիր և կատա-
րում ես ցարդ՝ բեմի վրա: Դու տվիր նրան շունչ և կենդանություն, քո լսողը
գերազանցեց գրվածքից. իսկ պ. Ամերիկյանը, որ ներկայացնում էր Պեպոյի հա-
կառակորդի պատկերը, և մյուս մասնակցող անձինք իրանց հանճարավոր խա-
ղով օգնեցին մեզ ավելի պարզ ցույց տալու հարթտանաբաժնի Պեպոյի համակրա-
կան ոգին:

Այն ծափահարությունը, այն ընդունելությունը, որ առաջին ներկայացումն
օրը ստացա հանդիսականներից բառուցում, ևս սրղեն բաժանել ևմ քեզ և քո
ընկերների հետ: Այժմ քո՛ւյլ տուր ինձ, սիրելի՛ Գեորգ, խնդրել քեզ՝ ընդունել և
այս նվազ նվերս իբրև նիշատակ քո շնորհագրանց աշխատության և հարկ՝ քո ան-
սահման սիրունյն դեպի մեր բառուցը:

Քո ԳԱՌՐԻԵԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿՅԱՆՑ

Թիֆլիզ
6 նոյեմբերի 1876

ᠫᠤᠨᠤᠯᠤᠰᠤ

ՈՒՐԲԱԹ՝ ԱՊՐԷԼԻ 30-ին

ԹԻՖԼԻՉՈՒ ՓԱՂԱՒԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆՈՒԹՔ
ԹԻՖԼԻՉՈՒ Հայ դերասանական խումբը կենդանացմե
ԱՌՈՋՈՒՆ ԱՆԿԱՄ

ᠮᠤᠩᠭᠠᠨ

[illegible][illegible]

Աստի՛կ և Կրթաթի՛ գործադրութիւնը կու տապալուէ՛ Պէշտի տարւ. Իսկ
Կրկնաթի՛ Արտի՛քի տաւնը:

Արցախի կառավարությունը 18 .

ԱՐՁԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

«Պէպոյի» առաջին բեմադրութեան ծրագիրը

ԴՈՐԾՈՂ ԱՆՋԻՆՔ

ԱՐՈՒԹԻՆ, հաբուստ զաճատական
ԷՓԵՄԻՆ, Արութինն էրկրորդ կինը
ՊԵՊՈ, ձկնորս
ՇՈՒՇԱՆ, Պեպոյի մայրը, այլի կին
ԿԵԿԵԼ, Պեպոյի քույրը
ԳԻՔՈ, Պեպոյի աղջական
ԿԱԿՈՒԼԻ, Պեպոյի բարեկամ
ԳԻԳՈԼԻ, Արութինն զուգինն աշկերտ
ՈՍՄՍՈՆ, Արութինն տանու ծառան

Երկու այլ ծառա Արութինն տանը

Առաջին և երրորդ ստալամենքը կախաւում են Պեպոյի սանր.
Իսկ երկրորդը՝ Արութինի սանր:

Անցքը սլուսանում է Թիֆլիզում 1870-ին:

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԱՆՅ

ԱՐՈՒԹԻՒՆ. 60 տարեկան, միջին հասակով և կազմվածքով՝ երեսը կարճ էր, լիքը և ամեկամ: Սև ներկած կարճ մազեր, հաստ հոնքեր և խուզած բիւիկը: Երկուսից հաղուստ: Սպիտակ շապիկ, դունավոր փողպատ, նույնպիսի ժելեյն և պանտալոն: Սև սերթուկ և գլխարկ-ցիլինդր: Ոսկե ժամացույց ոսկե շղթայով: Գործ է ամուսնացած: Իհարկումս թաշկինակ, փերեկի գեղերն սաթե համրել և ծոցի մեջ պրոտոմոնե: Շարժվածքը, ման գալն ու խոսվածքը ծանր, Լստ երեւոյթին պատվովոր անձն:

ԷՓԵՄԻԱ. 30 տարեկան, պեղեցիկ և վաղեջակազմ կին, շնիկ մազերով: Եվրոպական մոդայի ամենաշքեղ բաց-կապույտ հագուստ, վրացնակ գլխով (շէքելա, ոսկեկար ճակով-աղուս և ալյոն): Զարգարած է ոսկե ժամացույցով, երկար շղթայով և զանազան անհեղեններով: Պարանոցին կարմիր բանտ: Խոնակցութեամբ, շարժվածքը և ման գալը արագ ու կրակոտ: Շատ է բրբրովում:

ՊԵՊԻ. 35 տարեկան, թուխ և պեղեցիկ դիմքով, բարձր հասակով, ամուսն կազմվածքով և բայն կրծքով: Սև կարճ մազեր, ճակատի վրա բերած, բարակ հոնքեր և բիւիկը, երեսն ամեկամ: Ունի երկու ձեռք Թիֆլիզի բուն լոթու հագուստ՝ մինը հասարակ, մյուսը գտրգի: Սոսջինն է՝ չթի կամ սպիտակ շապիկ, մուգ-կապույտ գոշլուղ, սև դաշթանով բալորած. սև նաշուր՝ արխալուխ, Էնգուս սև շալից շոխա առանց դարգարանքի. միևնույն շալից բայն շալվար, ծայրերին ներսի կողմը դանդաղել մեջ չարչուրով ամրացրած, սև գափաղավոր լափշիններ, արծաթե նեղ քամար. կարմիր մորթե երկար պղակ, ծայրը փոքր ինչ ներս ծալած. կարմիր բարձր թաշկինակ: Զարդի հագուստն է՝ մետաքսե կարմիր գոշլուղ և սև արխալուխ, երկուսն էլ բարակ ոսկեթիկով բալորած. դավառնի գեղին չորս, սև բայն շափարիկով դարգարած. նույն կտորից բայն շալվար, ծայրերը վերո՛ւշյալ ձևով ամրացրած. սպիտակ դավաղավոր լափշիններ կանանչ դաշթաններով. Բուխարու սև գլխի, ծայրը կտրած. Իմերեթու մետաքսե գոտիկ, կապույտ բամբակե թաշկինակ: Քայլը հաստատ, ծայրը քաղցր և աղղու. շարժվածքն ու խոսակցութեան ձևերը բուն մոդովըգական: Միշտ գլխարկով, բացի նշանակած անգիրից:

ՇՈՒՇԱՆ. 30 տարեկան, տալը կին, միջին հասակով և հանձնի գեմբով: Վրացնակ հասարակ հագուստ: Մե տակ (ցածր կապած) գլուխ (սև ճակով-սպ-

լուխ, սպիտակ հաստ լաշաբ, սև փաթաթեկու)։ Ան տերնոյից կամ աղապանից հաստրակի գերիա, կուրծքը ծածկած։ Հասարակ սև շալ։ Տանից դուրս գնալու ժամանակ գործ է տծում սպիտակ դաթիլերա։

Կեկեկ. 18 տարեկան, մեջէն հասակով, թարմ, զբաղիչ դեմքով, սև երկար մազերով։ Վրացնակ հասարակ հագուստ (ճակտի-աղալուխ, չիբրիա, չիկի գերիա և այլն)։ Զայնը քաղցր, շարժվածքը համեստ։

ԳԻԳՈ, 65 տարեկան, միջին հասակով, մեջքը փոքր ինչ ծուռ։ Սպիտակ մազեր և բիսեր, երեսն ամեկամ։ Վրացնակ հագուստ։ Սպիտակ շապիկ, կուրծքը սև դայթանով բոլորած. սպիտակ դալամբարե կամ մուգ-կապույտ նաշուրի արխալուխ, սև մահուղից կտրած և լայն շալվար։ Խոտաղի սև լափ-չինները ցածր կրքնկներով. բուխարու սև զգակ, ծայրը ներս ծայած. հաստրակ շալի կամ կապույտ դանավուզե գոտիկ։ Դործ է տծում ձեռնափայտ, քթախոտ և կապույտ չիկի թաշկինակ։ Ման դալը, շարժվածքն ու խոտակցութեանը չափից դուրս դանդաղ։ Միշտ գլխարկով և ձեռնափայտով։

ԿԱԿՈՒԼԻ, 25 տարեկան, հասակով փոքր ինչ ցածր Պեպոյից։ Երեսը կարմիր և գեղեցիկ. սև մազեր, ճակատի վրա բերած. բարակ հոնքեր, բարակ բիսեր և նոսր կարճ միբուք։ Խիֆլիղի բուռն պոմարնու կամ կինտոյի շքեղ հագուստ։ Մովի մորթի մեծ գլակ Բազիլի ձեկ, կարմիր մետաքսե շապիկ և դոշուզ, կապույտ կամ սև դանավուզե արխալուխ։ Դորաշու սև շալից կարճ և չափերով չթխա. միկնույն շալից լայն շալվար, ծայրերը դանդաղում կամ սլաճեկում բոլորովին ամբարցած։ Դոշուղը, արխալուխը և չոխան ամենաշքեղ ձևով դարգարած են կլապիտոն և լայն բաթթաներով։ Լիզդու. երկար ճակտովոր չուստիններ, բարակ ոսկեթեկով բոլորած. արծաթե լայն բաժար։ Բազդաղի թաշկինակ։ Զայնը, շարժվածքն ու խոտակցութեան ձևերը կոշտ։ Միշտ գլխարկով։

ԳԻԳՈՒ, 25 տարեկան, Վրացնակ հասարակ հագուստ։ Սպիտակ չիկի արխալուխ, կրծքի կոճակները մեր դցած. սև մահուղից կաքա. նույն մահուղից կամ սպիտակ պարուսխից շալվար. արծաթե նեղ բաժար, ձեռքին գլխարկ-ֆուրածկա։

ՍԱՄՍՈՆ, 18 տարեկան, սև երկար մազեր, եվրոպական ձևով սառնորած։ Եվրոպական սպիտակ շապիկ. հասարակ չիկի արխալուխ, կրծքի կոճակները բաց. նեղ բաժար և դունավոր նեղ շալվար։ Հետ Ձիբքից շքեղ հագուստ։ Սոսանի աղաթե արխալուխ, բոլոր կոճակները մեր դցած. սպիտակ մահուղի չերքեկկա արծաթե մասբաններով. նույն մահուղից նեղ շալվար, ծայրերը կարմիր մահուղով։ Բոլոր հագուստը դարգարած է կլապիտոն և բաթթաններով։ Եվրոպական փայտե կոշիկներ, արծաթե շքեղ բաժար արծաթապատ գաշուսնով։ Արծաթե փոքրիկ պոտոգաման կլապիտոն լայն բաթթալով։ Բոլոր ժամանակ առանց գլխարկի։

ԵԲԻՈՒ ԱՅԼ ԾԱՌԱՍ. ֆրակով, սպիտակ ձեռնոցներով և առանց գլխարկի։

20-324
111
A2020

ԱՐԱՐՎԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

Բեմը ներկայացնում է հին ձեռի աղբյուրի սենյակ թարեքներով,
գոյաբներով, լուսամուտով և երեք գոնով՝ աջ, ձախ և զիմացը:
Ձախ կողմը (հանդիսականները զերբեք) զորգով ծածկած տախտ
նահալով և մութաբաներով, իսկ աջ՝ հասարակ սեղան, գուհավոր
սփռոցով ծածկած: Սենյակի այս անկյունում մի թոկ կա կա-
պած: Դուլարներում և թարեքների վրա դարձած են հինօրյա
պղնձե, կավե ու փայտե ամաններ ու զանազան ձևի զինու բա-
ժաններ: Մի քանի հասարակ աթոռներ լրացնում են սենյակի
դարգը: Կեսօր է:

ՏԵՍԻՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՇՈՒՇԱՆ. Տախտի վրա նստած. գուլպա է գործում, ԿԵԿԵԼ, սեղանի մոտ.
արտի վրա նստած, ռսույով կառ է տնում. սոցեր կառի գույնգզույն
բոխչա:

ՇՈՒՇԱՆ,

Ձիս խմանում, քան:

ԿԵԿԵԼ. Բեկ վերցնելով բոխչից:

Մէյ, էս էլ պրծնիմ, դեղի:

ՇՈՒՇԱՆ,

Թոզ, մի քիչ դնջնցի, լիժուս պրծի:

ԿԵԿԵԼ

Ձի բլի, դեղի, է՛, հորես տերը գու քա:

ՇՈՒՇԱՆ

Նրա աճկն էլ կարիմ. խիստ շատ է տալի՛:

ԿԵԿԵԼ

Բանն էլ էս է, է՛, դեղի. ինչքու. նրա գալը գիժի հազիք
վա՛ր չըլի, էլ թամամ գիժը չի տա. թո պիլիտ ինչ անասաու՜ճն է:

ՇՈՒՇԱՆ,

Ախար, աճկիդ լուսը խո չիս կանա հանի. սաղ գիշեր, հենց բռնի, չիս քնի ու ջեր վճարդի էր ծեքը, վաւ էլի բանի հասեցար:

Կեկեկ,

Ի՞նչ անինք, դեղի, խզի հացը կժան չէ ճարվում:

ՇՈՒՇԱՆ,

Հերիք արա, հերիք, վաւթի: Զմեգամը միւր զլուխը, վաւ-ցոր ըլի կու աղբինք:

Կեկեկ,

Էս սահաթիս, դեղի ջան, ա՛յ. աստուծ գիգենա, քիչ է մնացի:

ՇՈՒՇԱՆ,

Սաղ գիշեր ջում-ջումի բերիք ինձ՝ գուն մե կուսը, քու ախարը փերը մեկելը: (Լուսըյուն:) Նա էլ լինէ էլավ. խմքին բան չըլի էկի զլուխը:

Կեկեկ, վախցած:

Ի՞նչս ասում, դեղի. գանա էս անց էլ չէ մնացի գուսը գիշերով:

ՇՈՒՇԱՆ,

Էսօր խիստ ուշացավ, Կեկեկ. առանց էն աստանիբը ասն է էկի ու հիմի հորեւ կեսօրի վախան է:

Կեկեկ,

Ի՞նչ հաջաթ, դեղի ջան. էգերա փոսցումը բան լուս ննկավ:

ՇՈՒՇԱՆ, հոգվոյ հանելով:

Աստուծ անե էտենց ըլի, վաւթի. սիրտս դնում ու գալիս է... Ո՞վ գիգե ջուրը մինձացավ, ո՞վ գիգե իմքնի էգնեն ննկավ ու ինքն էլ հիղը գնաց...

Կեկեկ,

Է՛, ինչի՞ր իս ասում, դեղի:

ՇՈՒՇԱՆ,

Երա զլխին էլ վաւ մե բան գա, ջուրն անելու կու գառ-նանք:

Կեկեկ,

Աստուծ գիգենա, անմիդ իս հիգանում, դեղի ջան. էրեխա խո չէ, սիրտս էլ անմիդ հուս ու մաս իս բերում:

ՇՈՒՇԱՆ,

*Է՛ս եղից էլ ապրիլի կու՛լի... Հախմիտն տներն անե քու դա-
ղաստանը, Ա՛րուսթին:*

Գրսից ոտի ձայն է լսվում:

Կեկեկ, ուրախ:

Ա՛յ, զեղի, հորեն:

ՇՈՒՇԱՆ, ականջ դնելով:

Նա է՞... (Գլուխը շարժում է:) Ձէ՛:

Կեկեկ, նմանապես ականջ դնելով:

Դի՛քոն է:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆՐԱՆՔ, ԳԻՔՈ

ԳԻՔՈ, ներս մտնելով դիմացի դռնից, գլխադիր ծածկած և ձեռնափայտով:

Բարի լուս ձիդ:

ՇՈՒՇԱՆ, տխուր:

Աստձու բարին, Դի՛քո... Համեցե՛ք:

Կեկեկ, վեր կենալով, Գի՛քոյին գլուխ է չալիս, նետո սուսնձիւն:

Աճկա քի՛ղ էր մուտ:

Նստում է իր գործին:

ԳԻՔՈ, նստելով արոտի վրա Շուշանի մոտ:

Վա՛նց ի՞ք, ի՞նչ բարին հարցնի՛նք:

ՇՈՒՇԱՆ,

Փառք աստձու, կանք:

ԳԻՔՈ

Է՛, փառք աստձու էս սէր է Պեպոն, ջեր է տուն էկի:

ՇՈՒՇԱՆ, վախեցած:

Հը՛, իմքին խարար կա՛:

ԳԻՔՈ

Հա՛, բան ունիմ ասելու:

ՇՈՒՇԱՆ, ձեկանը խփելով:

Վա՛յ, քոռանամ 'ես, ի՞նչ խաբար է:

ԳԻՔՈ, ուղղվելով:

Ի՛նչ խարս՜ր...

ՇՈՒՇԱՆ,

ՀԱՆՈՒՄ

ԳԻՔՈ

Լալ խարար չէ, Շուշան:

ՇՈՒՇԱՆ, ալիք վախեցած:

Ի՞նչ է, խիստովի՞ է:

Կեկելը, կարբ բողբեկով, վախեցած հայում է նրանց:

ԳԻՔՈ, զարմացած:

Ո՞վ է խիստովի. ի՞նչ ի՞ք ասում:

ՇՈՒՇԱՆ

Պեպոն. բաս չէ խիստովի՞:

ԳԻՔՈ, երեսը խաչակնկնով:

Տե՛ր օղորմած աստուծ. էտ 'ես չիմ իմանում, ի՞նչ ի՞ք ասում:

ՇՈՒՇԱՆ

Ախար, իբրդուն կես գիշերին դամբը վերալավ, գնաց ու ջեր չէ տուն էկի:

ԳԻՔՈ

Վա՛, օխնած հողի, վախեցա. նա ի՞նչ խիստովելու ա՛ն ունե... էն թնչ Քուռը պիտի ըլի, վա՛ր նրան ախտե:

ՇՈՒՇԱՆ

Բաս թնչ խարար էիր ասում:

ԳԻՔՈ

Ի՞նչ խարար էի ասում...

ՇՈՒՇԱՆ

Հա՛, մե չնւտ տա, թե աստուծ կու սիրի:

ԳԻՔՈ

Մո՛ւլափ, է. մէ քիչ համգիրբութին ունեցի, հեր օխնած: Աստուծ շատ բանիք է դրի մարթու ճակարին՝ վախտ կա ուրախութին, վախտ կա տիրութին:

Դպրանից հանում է քալոնի տուփ:

Կեկել, առանձին:

Ինչկի կ'ասե, իմն ինձ կու հասնի:

ՇՈՒՇԱՆ

Միգ համա իս գարթնի տիրութինը աստուծ սիրի՞ բան է ավի:

Աճիբան Մանգիշեյանը հակուլու գերում

ԳԻՔՈ

Ի՞նչ անիս, Շուշան, աստճու ձեռին է՝ ուրախութիւնն էլ,
(Հորանջում է:) տխրութիւնն էլ... (Կրկին հորանջում է և քալսոս փառում:)
Հը՛մ... էէ... Վստնցար աստուճ զ՝ուզե, է՛նենց կու՛լի մարթոս
բանը:

ՇՈՒՇԱՆ

Նրա կամքն ըլի, Թ՛նչ անի՛նք:

ԳԻՔՈ

Է՛տենց է, Է՛տենց, Շուշան... Ախար, էսօր ասուտեհան լավ
բան չիմացաւ. էլ չգնջացաւ, ինչքու՛ չգնացի ու ձիւր փեսի չիդ
դեմուզեմք չխոսեցաւ (Կեկիկն:) Շատ հարց ու բարով արավ քիզ,
ո՞յ Կեկիկ, (Կեկիկը բերի գլուխ և տալիս Գիփոյին, առանձին աչկեր սրբում է
և կարք բարակակում:) Խիստ իմ կարոտի, կ'ոսե... (Քրալսոս փառում:)
Հը՛մ... էէ...

Կեկիկը նույն միջոցին դառնալ սրբում է աչկերը:

ՇՈՒՇԱՆ

Հալեցիր ու մաշեցիր խոմ, Գիքս. մե ասն ու պրծի, էլի:

ԳԻՔՈ

Է՛ս սահաթիս, էս սահաթիս, Շուշան... (Քրալսոս փառում:)
Հը՛մ... հը՛մ... որո՞մի... աստուճ վուր մարթոսն ստիղծիլ է,
համփիրութիւնն էլ չիզն է տվի: (Քիբը սրբում է քաշկեկակում:)

ՇՈՒՇԱՆ, առանձին:

Քու աճկն էլ:

ԳԻՔՈ, կրկին քալսոս փառում:

Հը՛մ... է՛ն էի ասում, վուր, (Կամենալով փոսալ:) վուր, վուր,
վուր... (Փոսում է:) Ըս հը՛մ... (Կրկին կամենալով փոսալ:) Ըն ըն
րա... (Փոսում է:) Ըս հը՛մ... Օ՛, հո, հո, հո, հո... Ի՛նչ բու՛ստութի
է. խնր էկալի, ո՞յ:

ՇՈՒՇԱՆ

Ասուխչ ըլիս:

ԳԻՔՈ

Վուրթիքդ (Կամենալով փոսալ:) ա ա ա պրի՛ն, (Փոսում է:) Ըս
հը՛մ...

ՇՈՒՇԱՆ, առանձին:

Ա՛յ, չսո ու ցալ, թե խոսիս:

ԳԻՔՈ

էս խեր ու կես... (կամենալով վառնալ:) Էս էլ, էլ... (կրկին
փռնում է:) Ըստ հրա... էս էլ ջուխա խեր... Կու'լի վերջը խեր քի:

ՇՈՒՇԱՆ

Քունը վունց խերն իմացա ջեր ու վունց շատը:

ԳԻՔՈ

Սերն էլ ու շատն էլ ասածու ձեռին է, Շուշան, (Քրախոսի
տուրը գրախոսի գնելով:) Օհ, խոստ թեժ բուռնութի է էլի անիծա-
ծը, Հաղբերն մե ջեր չի պատահի, վուր բուռնութեւ վրա փոքը-
տամ... ամա էրեւում է իմ սովորը բուռնութիւն չին տվի... Ղալ-
բացալ աշխարհը, Շուշան, ինչ անիս, (Տուրը կրկին հանելով գր-
պանից և բաց անելով:) Իմքին խո չկա մեջը խոտը, (Ջննելով:) Զէ,
վունչի չէ էրեւում... Արա, Շուշան, քու աճկը կու'լի ուփրո լալ
քի կտրում:

ՇՈՒՇԱՆ, առանձին:

Քու աճկի պիպիկն էլ կարիմ:

ԿԵԿԵԼ, առանձին:

Պատիժ է:

ԳԻՔՈ

Մե ախ, է, թե աստուձ կու սիրիս:

ՇՈՒՇԱՆ, առանձին:

Ղաղաք է... (Առնում է տուրը և գնում:) Լալ բուռնութի է է-
րեւում... ամա, մե ասա, թե ստիղծողը կու սիրիս, ինչ խաբար իս
քերի... Հոքենդրում խո հանկիլի:

Տուրը գնում է Գիֆոյի մոտ քախոսի վրա:

ԳԻՔՈ

Տե ինչ խոստ իս շտապում. Մուլաի ասաք, էգերա Պիպուն
էլ վրա հասնի, նրա բանն ուփրո է:

Քիրը Եարուհակ աքում է քաղկինալով:

ԿԵԿԵԼ, առանձին:

Ճաշն էլ էստի է ուղում աշուշ անի. մինք խո խոստ շատ
ունինք ուտելու, Ֆիաղիլ էր սա:

ՇՈՒՇԱՆ, առանձին:

Ը... Բարի-բան ննգնի քնթումդ, հրա... (Գիֆոյին:) Ախար,
մե խոսկ էլ է մայիկնց ասա:

ԳԻՔՈ

Գիղիս ի՞նչ է, Շուշան. (Զայնը ցածրացնելով): Դե ախշկատ
դուս գրկի ախար, է՛:

ՇՈՒՇԱՆ. ցածր:

Նա իր քանին է, ի՞նչ կու իմանա. ցածր ասա:

ԳԻՔՈ

Դուր իմանա, լավ չէ, Շուշան, է՛. չիս գիղի թե իրկարն
(ձուցամաք բակասին ցանկով): Ինչիւր է ասում էստու վրա՝

ՇՈՒՇԱՆ

Իրկարն թվ է, քան. նա էլ խառն է էստումը՝:

ԳԻՔՈ. ծիծաղելով:

Նը՛, նը՛, նը՛, նը՛... (Թիծաղը դառնում է հագ: Նաւ, նաւ, նաւ,
նաւ...)

ՇՈՒՇԱՆ. առանձին:

Ո՛յ, աստձու կրակ, թե առիս ու պրծնիս:

ԳԻՔՈ, հոգը շարունակելով:

Իրկարը, նաւ, նաւ, նաւ, նաւ... փրկիտիւս... էր. նաւ, նաւ, նաւ...
(Պեպոն կուլիսի ետեւը երգում է՝

«Շարձի Շամ շուգա աթթ,
Շուրճի նա զարադ,»)

Կեկեկ. առաջ վազելով և ուրախ:

Ո՛յ, Պեպոն.

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ՆՐԱՆՔ. ՊԵՊՈ

ՊԵՊՈ. Երգը շարունակելով. Եւս է մենում պիմացի դոնից՝ զլիարելով. հասա-
րակ սկ հագուսով. բիւեր ես ծալած, զամբ (ուսկան) ուսին և առջեր զոսկից
կապած կարմիր բաւկիւսովում կենդանի ձկներ:

«Արադի քիշմիշ ասի՛,

Բար դար փրալա՛,

Դյալ ալաշ:»*

* Պարսկերէն է՝ Գինին Դամասկոսի է նշել:

Կասկածանք չկա,

Նյութը քիշմիշ է:

Վեր առ փրալան.

Թուրքերէն է՝ Եկ նստիլ:

Կեկեկ

Աճկեներուս իտ ջուր կարեցիր, Պեպո:

ՇՈՒՇԱՆ

Ինչք՝ դիզիս, տն, կ'հնա ու կու կորչիս:

Պեպո, ուրախ:

Վն, էսենց վուր չանիմ, առաւած մանանա իս չէ՛ դեւեր
դրդում միդ համա... Օ՛, Գիքո, լավ վսխտ իս էկի: Մե մուր-
ծեք ուտեցնիմ քիզ էս սնաթիւս, վուր քեփիզ պա. աճա թե քըն-
թեա բուսնուկի իս կաթեցրի վրեն, էլ մե թիքա չիմ տուր աա,
հըն... (Հանելով մի մեծ ձուկը): Աբա՛... (Ձկան պոչով Գիգոյի բերեփն
խփելով): Օ՛, շէնի կի ճիւրի մե... մե թամաշա արա, է՛:

Գիգո

Չանեա, չանեա, տն:

Կեկելը ծիծաղում է:

ՇՈՒՇԱՆ. յայտարար:

Մե մնալի, տն, բն դրոս հանաք է. բան էր խոսում:

Պեպո, բաւկեակը հալաւելով և ծիծաղելով:

Բան էր խոսում. ալաաս խոսիլը խոսիլին կարկելու պես
վրա տա: (Գիգոյի ձախ կուր բռնելով և ամուր շարժելով): Վնենց իս,
վճենց, Գիքո:

Գիգո

Կոուս, կոուս, տն, է՛րկաթ է մաջեա:

Պեպո, ծիծաղելով:

Բա չէ ու քի պես վափա կո՛ւր: (Բաւկեակով ձկնեք սպլով
Կեկելին): Աբա՛, Կեկել, էս տնր մե էնդի ջուրն սծա ու մե կըսե
էլ չնոց արա... (Յածը ձայնով): Փեա իս Ժնիհիս:

Կեկեկ, ուրախ և ցածր:

Մե էրկու վառելու էլի կա: (Սնունդ է, կապուցը): Մըրթոտիմ է՛լ:

Պեպո

Չէ, չէ, չէ, չէ, Կալուլին ազանչաք արավ, վուր նրան մա-
լափ տանք, խիտ է սիրում ձկան մարթիլը: (Տեսնելով ձուկը Կե-
կելի ձեռքին, բաւկեակի մեջ): Մե մտիկ էս բեձաթին՝ վաւրդի է
կուչ էկի, է՛... Տնր, տնր, 'ես սրանց հոքուն մեռնիմ: էս էլ
վուր առանց փուզ չըլի ճարվում, ո՞վ արժանի կ'սենք միդ: (Իր
ձոցքն խփելով և Կեկելին՝ ցածր): Փռեզ էլ ունիմ, Կեկել. սո. մի վա-
լանա, հինգ մանեթի ծախեցի:

Կեկեկ:

Էնդոր էլ ուշացար:

ՊեՊո

Վե... բա՛ն... Մե էս գիշեր էլ գնամ. աստու՛ձ աճկը քաղց-
քացրի է ինձ վրա:

Կեկեկ:

Ախ, Պեպո քան, յարաք քանի չարչըրվիս միդ համա:
Ի՛նչու է գնում ձախ՝ դոնից, ճանկով նէսք կարք, կարի բոխչան և բաւկի-
նակով ձուկը:

Տ Ե Մ Ի Լ Դ

ՆՐԱՆՔ, աստեց Կեկեկ:

ՊեՊո

Ուրիշ, Գիքո. ասա, է՛. փռւղը լալ է թե քան:

Գիքո

Էրկուսը մետի լալ է, Պեպան, թե աստու՛ձ կու տա:

ՊեՊո

Տո՛, Էտիպա տարի է ապրում իս աշխրբումս ու շի՛ս դիզի,
վուր փռւղը աստու՛ձ չէ բաժնեւմ: Թո՛ղ աստու՛ձ մենակ քան տա
մարթաւ, փռւղ է ու փուղ: (Դամբը բաց անելով): Փռւղով իմ առի
էս: (Իր կրծքին խփելով): Ա՛յ տաղ ըլի... (Կոպած դամբը գնում է):
Օ՛, հո՛, հո՛, հո՛, հո՛... Խնչ դամբ է՛. Էնիպա պցեցի, էլի սող սա-
ւամաթ է միացի... Պեպրե-Մորեի պես տիղ չի ըլի. փռում էի
թե չէ՛՝ զը՛մ-զը՛մ, դուս էին դալի լոթիքը խըլպըլաալի: Խալիը
վուր խիլք ունենա, էս անց էլ բան ու գուրձ չի ունենա: Էն
վուր պցում իս... ու ինչու գուս քաշիլը, սրտո՞՞ զը՛նզըլ՛նզ,
կ'ոսիս թե մահ ու կինքդ պլալ բաժնին: Թե մութ գիշեր էլ
է, հենց դիզենաս ասադիլը հիզդ մասլահաթ ըլին անում, ու թե
լուս է խամ՝ կ'ոսիս լուսնիակը գլխիս փարջի պես կանգնած է
լոթին... էշխումն էլ վուր տուն իս դնում ու վուսնիրա էլ թաց
է ըլում, ու մե բաշ փռում իս... Օ՛հ, շենի կի ճիբի մե... (Հեռվից
զցում է դամբը Գիլոյի գլխին, Գիլոն մնում է մեջը): Օ՛հ, ճո՛, ճո՛... Գի-
քո, Խնչ ձուգն իս, արդի պզինձ պլալ քիզ:

Միծաղում է:

* Ազ, ձախ՝ պետք է ընդունել միշտ հանդիսականների դերքեց հայելով:

ՇՈՒՇԱՆ, ծիծաղելով:

Տո՛ւ, բա՛ զբոս էտունք է՛:

ԳԻՔՈՒ, ազատելով:

Տո՛ւ, վախեցա՛, է՛ջ. էս լե՛նչ հանդի հանաք է՛:

ՊԵՊՈ, դամբը նախախելով:

Բաս գի՛փ մե՛՛ զլուխ խո՛ չի՛մ լաց բլի... Սիրտս վա՛ր զար-
դին առա՛ր առա՛, լուրի պես կու՛ տրաքի՛:

ԳԻՔՈՒ

Չէ՛, մալինց մե՛ քիչ ա՛նդաճում խո՛:

ՊԵՊՈ, դամբը բռկի վրա փռելով:

Բաս չէ՛ ու քի՛ պես հում-հում խաշլամա կու՛ լի՛մ. բուռնու-
թին քնթեմես ծլծլալի գեկը բլի գալի ու ինչքու՛ մե՛ բան ասի՛մ,
ուխտի լոխմի պես խոսկիրը բերնու՛մս ծամում բլի՛մ... (Ծիծաղում
է:): Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛...

ԳԻՔՈՒ

Հէ՛յ գիդի, Պեպան՛:

ՇՈՒՇԱՆ

Տո՛ւ, քանի՛ ասի՛մ, մե՛ աճաճ գի՛ ախար, է՛. սիրտս չու՛ս է-
կալ... ինչոր փիս խարար է՛ իմացի մի՛ր փեսի գե՛յի:

ՊԵՊՈ, վախենալով:

Ի՞նչ փիս խաբար՛:

ԳԻՔՈՒ

Մե՛ հատի, Պեպան՛, հենց ապրիս՛:

ՊԵՊՈ

Էսհեց էլ լավ ի՛մ, առա՛:

ԳԻՔՈՒ

Չէ՛, վա՛ր հատիս, ուփրո՛ լավ կու՛ լի՛:

ՊԵՊՈ, նեղանալով:

Տե՛ր օգորմած առու՛ւճ, (Մո՛ս է Դուռում մեկ սարս և նստում Գի-
քոյի ձախ կողմը:): Հը՛, էս էլ հատեցա՛:

ԳԻՔՈՒ

Մա՛ւափ, է՛. տաքանալով բան չի՛ դառնա ախար, Պիտի՛
փիքը ա՛նինք, թե՛ վա՛նց օտկինք բանին, (Որո՛ւում է Դրախտի՛ տու-
փը:): Ի՞նչ էլավ, տո՛ հատի է՛ր:

ՊԵՊՈ, ՏՈՒՐ զՏԵԼԻՈՎ և ՏԱՂՈՎ ԵՐԱՆ:
ՀԸ, ԲՈՆԵ. ԻՆՆՐՈՆ ՀՔԱՀԻՍ, ԽՈՆ ԶԻՍ ԿԱՆԱ ԽՈՍԻ:

ԳԻՔՈ, ՎԵՐԳՆԵԼԻՈՎ ԵՐԱԽՍ:
ՍՂ, ախպեր... Էսօր առուտեհան մե փիս հուտ իմացա...
(Քառում է Երախսը:) ՀԸ՛Մ... Միթամ ձիւր փեսի համա ուրիշ ախ-
չիկ ին լուս պցի:

ՇՈՒՇԱՆ
ՎՄ, քոռահամ 'եռ:

ՊԵՊՈ, ՎԱԽՆԵՍԱԺ և ՃԱՅՆԵ ԵՐԽԱՐԱԳՆԵԼԻՈՎ:
ՀՂ...

ԳԻՔՈ
ԲՄ... Միթամ խիտ լալ ախչիկ է կ'ոսե, ու փուղ ու բա-
ժինքն էլ ձիւր խոստացածի վրա ուփրո շատ: (Կրկին վերցնում է
Երախս և Բառում:) ՀԸ՛Մ...

ՊԵՊՈ, ԲԱՐԿԱԿԱԺ:
ՀԸ՛Մ, ՀԸ՛Մ, ա՜, քաշե ու պրծի. Էլի... (Տուփը խլելով՝ Երա-
խոսը բախում է Գիֆոյի բուռը և այդպես մոտեցնում երա Երկն:) ՀԸ, ԿԸ՛-
տացի:

ԳԻՔՈ
ՎՄ, ՎՄ, ԲՈՆԱՆՈՒԹԻՍ, ԲՈՆԱՆՈՒԹԻՍ... Ի՞նչ գիժ մոզին իս, ա՜:
Քրախոսը կրկին տուփն է ածում:

ՊԵՊՈ
Արիվս գիդենա, Գիքո, էլ սաղ չիս պրծնի, թե գիժ մետի
էս սհաթիս չիս հիդ ասի:

ԳԻՔՈ
ՏՈ, ախար, վուր գաթար չիս տալի՛:

ՇՈՒՇԱՆ
Դուն հուրո 22կէցրիւր, քա՛:

ՊԵՊՈ
Դե, չսուտ:

ԳԻՔՈ
ՀՄ, էն էի ասում... Ի՞նչ էի ասում. մտես ննպալ...

ՊԵՊՈ, ԿԻՍԱԺԱՅՆ, ԱՍԱՆՃԻՆ:
ՍՂ, զահրուժար:

ԳԻՔՈՒ, շարունակելով:

Հնա, վաւր տուտանհան էն հանդիւր րան իմացա:

ՊԵՊՈ

Ըհ, քու մարթ ասողին ինչ ասիմ. տն, էտ խոմ ասիւր,
Իժոսւմ:

ԳԻՔՈՒ

Ա՛յ, իժոսւմ... Դնացի դեմուղեմը ձիւր փետի մող, տեսա
տանը չէր. էնձանց գնացի գուքանը, տեսնիմ՝ էն ալդի-ձաշտի
Նաթիւլը հիդը քչիչոււմ է, էն սնաթին ճկըակիւ կծեցի. (ծկոյր
բերանն է ցանոււմ:) տսի րանը րանի նման է, Մե քիչ ֆնացի. էն
սասանի կնիկը վաւր քաշվեցաւ, մող գնամ մե լաւ ծանդը ու
քարակ հիդը խոսիմ էս միւր պարնի հիդ:

ՊԵՊՈ, անհամբերությամբ:

Իժոսւմ ի՞նչ ասաւ:

ԳԻՔՈՒ

Ա՛յ, էս սահաթիս, կարքով դալիս իմ, էլի:

ՊԵՊՈ, բռունցքը բարձրացնելով:

Ըհ, Դիքո, էկաւ, ասառւձ դիդենա:

ԳԻՔՈՒ, քեզ փափկով:

Տն, մի խառնի, է:

ՇՈՒՇԱՆ, բոլոր խոսակցության ժամանակ անհամբերությամբ ձնկները

սրտում է:

Վն, քն դադեմարթա, Պեպո:

ԳԻՔՈՒ

Ձեր անդաճը բաղմնչու արաւ, ամա վիւրչը կոարվեցաւ ու
իմացածս գուրթ գուս էկաւ: Կինադամ լիդուս փուրը ննդաւ,
Լուրվան անմահ պատարաքը դիդենա:

ՇՈՒՇԱՆ

Վն, դեղինը պատե ու նրան դեեր ասնե, վուչ:

ՊԵՊՈ, բարկանալով:

Վն, զժվիլի իս, թե՛ հանաք իս անոււմ:

ԳԻՔՈՒ

Իմ հոքին դիդենա:

ՊԵՊՈ

Տն, իժոսւմ նա ի՞նչ ասաւ:

Պետրոս Զմշկյանը Պեպոյի գերբում

ԳԻՔՈ

Նա էլ էն ասալ, վուր 'ես ձեր Կեկեկին խիստ իմ ուզում
կ'սես, ամա բանը վուր զուլս չէ գալի, կ'սես, 'ես թնայ անիմ,
կ'սես:

ՇՈՒՇԱՆ, երկու ձեռքով ձկնեղեն խփելով:

Մալիկ էն անհամուսին, է՛:

ՊԵՊՈ, բարկանալով:

Վառնց թե գլուխ չի գալի:

ԳԻՔՈ

Էնենց, էլի՛. ասում է՝ ինչթ ինչ խոստացիլ իք, չիք աս-
ի, կ'սես: (Հոգովոյ հանելով:) Է՛հ, ասաու՛ձ:

ՊԵՊՈ

Վառնց թե չիք ասի... Տո՛, գտնա ինքը չի գիցի բանի
զորութիւնը՝

ԳԻՔՈ

'ես ինչքուս վաւր մե օրը մնամ, կ'սես:

ՇՈՒՇԱՆ

Ո՞ւր է մնում, ասէ՛ք է ասում նքան վուր մնա: Թող ուզի,
խոստացածն էնդի չէ. 'եփոր դուս գու քա, իրն է ու իրը... աս-
աուձ անե քոս գիւմանն, Ա՛րութիւն:

ԳԻՔՈ

Նա էլ էս է ասում, Շուշան, է՛. 'ես ասում է արչիկ իմ
ուզի, կ'սես, դալի գառարս խո՛մ չիմ առնում, կ'սես:

Գլուխը շարժում է:

ՊԵՊՈ

Տո՛, էտունք գիւի մեաի խո հարուր ջեր խոսիլ ինք. չիմի
նաւը չար, նաւը բարի՛:

ԳԻՔՈ

Բանն էլ էն է, Պեպո ջան, վուր նա ասում է՝ էս բանն
ասում է, տարիք կու քաշի, կ'սես, ու 'ես էլ չիմ կանա համփի-
րի, կ'սես. կնիկ ուզիլը խիստ իմ ուզում սրաով, կ'սես: (Աղաղա-
կում է:) Միզմ քիզ, ասաուձ, միզմ... էս իմ միխիկ սլաաի՛մն է
գիւի:

ՇՈՒՇԱՆ

Մե խոսկով՝ ասո՛ւ, Գիքո, վուր Կեկեկին թողնում է, էլի՛...

ՊԵՊԸ

Ու բանը մոռնաւ է ըլլում:

ԳԻՔԸ

Թե էս սահմանիս փուղը չճարեցիրք, մոռնաւ արած է ու
մոռնաւ արած:

ՊԵՊԸ

Իստակ:

ԳԻՔԸ

Իստակ, իստակ:

ՊԵՊԸ. չարացած վեր է քոչում տեղից ե մի քանի քայլ առաջ նետվելով՝ ձեռք
ձեռքիս խփում:

Վա՛յ, քու տղիս տղա... (Հէտ դառնալով, դիմում է Գիքիին՝ ձեռ-
քերս առաջ տանելով): Տո՛ւ, իժու՛մ ի՞նչ ասիր:

ԳԻՔԸ, նետ քաշելով, վեր է կենում տեղից:

Դու՛ն ի՛նչ ասա՛, էլ ի՛նչ պիտե՛ի ասի՛:

ՊԵՊԸ. առաջ գնալով:

Տո՛ւ, տխար, չհամարեցիրք իրան, վար չի՛նք խափա՛ւմ:

ԳԻՔԸ, նետ քաշելով:

Վա՛յ, բո՛ս չհամարեցիրք:

ՊԵՊԸ, առաջ գնալով:

Իժու՛մ:

ԳԻՔԸ, նետ քաշելով:

Իժու՛մ էլի է՛ն ասա՛վ, էլի, վա՛յ:

ՊԵՊԸ, առաջ գնալով:

Ու դու՛ն էլ զարթու՛ւ արիր:

ԳԻՔԸ, նետ քաշելով:

Վա՛յ:

ՊԵՊԸ, առաջ գնալով:

Ձե՛, մե ի՛նչ խելք բանեցրիր, ի՛նչ...

ԳԻՔԸ, հասնելով բեմի աջ կողմը ե համարաւ չգտնելով:

Վա՛յ, հեր օխնած, էս ի՛նչ անի՛մ, թե կի է՛ն մարթն է՛նեց
է ասում:

ՊԵՊԸ

Տո՛ւ, դու՛ն ի՛նչ ասիր, դո՛ւն:

ՇՈՒՇԱՆ:

Պեպոսն, դժվիր լիս, թե լինչ խարար է: Ախար, էտ հանդի
խոսիր կու: լի:

ԳԻՔՈ

Տո, 'ես էլ էն ասի, ինչոր դիդիս, էլի: Ասի՝ յա մնա ինչ-
քու ողա Արութիւնի փուղը գուս դա. էն չտխն ուղե, ասի, յա
թե չէ, ասի, հիմիսկ էվեա ուղե ու Արութիւնեմեն փուղը գոն
աս, ասի:

ՊԵՊՈ

Իժսւմ:

ԳԻՔՈ

Իժսւմ է'ն, վաւր նա կարողան ասալ, թե 'ես դալի-դառա-
րի գլուխ չունիմ, կ'ոսե: Գ'ուգիք փուղը էսոր բերք, 'ես էս
գիշիր էվեա փառկվիմ, կ'ոսե: 'Ես իմ խոսկեմեն հիդ չիմ կանդ-
նում, կ'ոսե:

ՊԵՊՈ

Տո, բաս էտ էիր քովլանում, թե խնլք մարթ իմ, կ'ոսե.
էտ էիր ասում, թե իմիւր իմաստունը գլխեմեն ինչոր վառ-
քը գլի Կարթայիլ իմ, կ'ոսե: Է'ս է էլի քու շնորքը:

ԳԻՔՈ

Ախար... (նազում է:): Հոն, հոն... 'ես լինչ միդ ունիմ... (նա-
զր աստկանում է:): Հոն, հոն, հոն...

ՊԵՊՈ

Այ, գահրումար ու չոս ու ցալ:

ՇՈՒՇԱՆ:

Պեպոս, Պեպոս, լինչ էլալ քիդ:

ՊԵՊՈ, ԵԼԱՄԱՆՈՎ ԳԻՐՈՅ:

Ձէ, 'ես գնամ մե էս սնաթիս հիդը խոսիմ՝ աւանիմ թե
վսնայ է թողնում:

ՇՈՒՇԱՆ, ՎԵՐ ԿԵՆԱՎՈՎ ՏԵՂԻԿ:

Ձէ, դուն կոն քեր, Պեպոս, 'ես գնամ մե էն կապ-կարած
նաթիլին աւանիմ: (Շատովոյ դարիւրն հանում է հանալու տակից և
գնալով:): Գիքո, մե հիդս արի, թե քու աստուծ կու սիրիս, էս
քու շնոյ կաղբում:

ԳՈՐԱ է ԳՆՈՒՄ յԻՄԱԳԻ ԴՈՆԻԿ:

ԴԻԲՈ, գնալով և հազից խնդրվելով:
Դ՛ի մոգ բան բռնիլը զամլի-դառալաւ է զբուռաւ:
Դուրս է գնում Շուշանի ետեից:

ՊԵՊՈ, Դիմոյի ետեից:
Բու մ'արթ տառդին էլ ինչ տարմ':

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՊԵՊՈ, մենակ. մի վտիւր լուսայունից հետո:

Ուրիշ անչիւի զ'ուզիւս. բառ Պեպոն մեռավ, Էլի... Տեսնիմ՝
վճենց իս ուղում... (Նոսից լուսայունի:) Չէ, Պեպո, զուս հալալ աղաւ
իս, հալալութիւնը սիրում իս, քու բանումն էլ հալալ կաց: Ինչո՞վ
է սուս քի մոգ քու լինան. խոստացիլ իս, պիտիս կատարի քու
խոսիլը... Թե զլիտիս զգալի ունիս, պիտիս տա. թեզուզ կաշիս
պլսկիլի, թեզուզ հոքիս զուս զա, պիտիս տա... Ամա վճարդի
ճարիմ էն զանրումար փուզը... Ո՞վ կու տա ինձ էնգնաղա... (Նա-
յում է պատկերի:) Ո՞վ ինչ կու տա էստուրը. զիտ մեռի վտիւր զբալ
դնիմ, զիտ մեռի վտիւր ծախիմ՝ տուն, ախ, շուր... Ընչ կու
տան... կիտի կեսն էլ չի գուս զա... Է՛ս էլ զիբն, Էլի. էս էիբ
ուզում, Էլի, Աբուլիս. էստու համա էիբ շարչըրում, Էլի, ինչ-
բու հիմի... Աշխրքումը պիտի խալառակ ըլիմ, Էլի... էլ իմ
ննգրտերանց էրեսին վճենց մաիլ անիմ. Ընչ կ'ստին: (Գլխուրկը
հասակին է խփում:): Փնւ քու նամաստին...

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՆԱ, ԿԵԿԵԼ

ԿԵԿԵԼ, Եփրոված հերս մտնելով ծախ գոնից:
էս ի՞նչ խարար է, Պեպո:

ՊԵՊՈ, գլխարկը վերցնելով և բափ տալով:
Վա՛նչիւ, Ընչ խարար պիտի ըլի:

ԿԵԿԵԼ

Ընչ իս ինձմեն թախիլացնում... (Լալով:): Դե իմացա, զիտ
իմացա, Պեպո...

ՊԵՊՈ, գլխարկը ծածկելով:
Ընչ իմացար, Կեկե, Ընչ իս լաց բլում:

ԿԵԿԵԼ, քաշկնակով սքում է սոխեր և կսկիծով:
Իմացա, Պեպո ջան, իմացա... էս սհաթիս զեզեն ու Դի-
քոն վտիւր դնացին... Նրանց խոսիլն իմացա... Ինձ թճղնում ին...

1) Երբ ինչ զգեստ, անցնի
 ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ,
 անցնի ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ

2) Երբ ինչ զգեստ, անցնի
 ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ,
 անցնի ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ

3) Երբ ինչ զգեստ, անցնի
 ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ,
 անցնի ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ

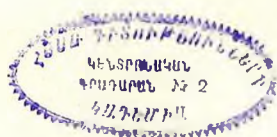
4) Երբ ինչ զգեստ, անցնի
 ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ,
 անցնի ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ

5) Երբ ինչ զգեստ, անցնի
 ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ,
 անցնի ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ

6) Երբ ինչ զգեստ, անցնի
 ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ,
 անցնի ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ

7) Երբ ինչ զգեստ, անցնի
 ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ,
 անցնի ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ

8) Երբ ինչ զգեստ, անցնի
 ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ,
 անցնի ինչ որ քանի որ ինչ զգեստ

ՊԵՊՈ

Մնւլափ, մնւլափ, Կեկեկ, ջեր էլի աստուծ օղորմած է...

ԿԵԿԵԿ

Աստուծ շատ լուստ է՝ խոտի է կացի իմ գլխին, էլ ի՞նչ օղորմած է... Խալխումն ինձ պաշտեն, դիպուենք շնահավորին, իժուժ ինձ թողնեն ու գնա սուրբին ուղի... Էստու համա ստիգից ինձ աստուծ... Միթո՞ւմ անմիջ փախա էի, քուշեն քցեցին... միթո՞ւմ քուշի ցեխ իմ, թո՞ղ վաւոր տակը կոխեցին... Վայ իմ համուսին... Լաց է լինում և աշկեր սրբում:

ՊԵՊՈ

Ախար, ջեր անմիջ իս լաց ըլում, Կեկեկ, է՛:

ԿԵԿԵԿ, ճարուհակով լացը:

Ինչի՞ց դեղինը չիմ մտնում էս սհաթիս: Էլ իմ տոլ ախշկե-
րանց էրեսին վռնց պիտի մտիկ անիմ. դիպուենանց խոսկում
պիտի դառնամ, դիպուենք մասխարա պիտի գցին ինձ, դիպուեն-
քը պիտի վրես ծիծաղին...

Աշկեր սրբով՝ լաց և լինում:

ՊԵՊՈ. փայտովելով:

Կեկեկ ջան, Կեկեկ:

ԿԵԿԵԿ

Կեկեկի շինքին քան կասե, Պեպո ջան, ու ասը Բոսը
շարտես... էլ 'ես վռնց պիտի ապրիմ աշխրթումը:

ՊԵՊՈ

Մե սիրտդ հիւք բի, Կեկեկ, է... Փուղի բան չէ. վաւոր
կուլի, կու ճարինք... Թե Արութինը չի տա, դիպ մետի կու
ծախծխում, կ'համա ախտաւթին կ'ոնիմ, գլուխս գրաւ կու գնիմ
ու քիզ էտենց չիմ թողնի:

ԿԵԿԵԿ

Չէ, չէ, Պեպո ջան. 'ես իմացա, վաւոր էս փուղը էսօր էվետ
է հարկաւոր ու մե օրումը միզ ո՞վ ինչ կու տա, ո՞վ ինչ կու
սխլցնէ: Գլուխտ առանց էն էլ միզ համա գրաւ իս դրի ու
գրաւ: Վաւոր էր էլի էն փուղի աշխումը, էս բեղնամութինն էլ
չէր գա գլուխս... (Լաց է լինում. կուխից բովում է ԿԱԿՈՒՆԻ ձայնը՝
Պեպո՛): Գեղինը պատու ու ինձ դեմեր տանէ:

Աշկեր սրբով՝ դուրս է վազում ձախ դռնից:

Պէ՛ՊՈ՛. ձնկտնը խփկո՛վ:

Վա՛յ, քու Պետոյի՛ն:

Վշտացած նստում է տխրի վրա:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

Պէ՛ՊՈ՛, ԿԱԿՈՒԻԼԻ

ԿԱԿՈՒԻԼԻ. զխտրկը ծածկած, հերս զպոլ զիմացի զոնկոյ, մեկ ձեռքին բաւ-

կիւնկում կապած պաշտեղեմ, իսկ մյուս ձեռքին կես-բունգանոց:

Ո՛ր գլխի իմ բերի, Պետո, մե գլխի, վուր է՛, զավի հու-
նիմ:

Պէ՛ՊՈ՛. պառնացած:

Քեկի կ'սնինք, էլի՛:

ԿԱԿՈՒԻԼԻ

Վա՛, ի՞նչ է պատահի:

Պէ՛ՊՈ՛

Վա՛նչիչ:

ԿԱԿՈՒԻԼԻ

Վա՛, չիմ տեսնում. էիսծ էլ կու ճանչնամ քիզ:

Պէ՛ՊՈ՛

Է՛, մտխլաս, կու խոսինք, էլի, իժում:

ԿԱԿՈՒԻԼԻ

Հը՛, էլի տեսիլ իս նրանցը: Հիտու կացի, թե տխուր ես:

Պէ՛ՊՈ՛

Թողնում ին, վուր չիտու կենսմ:

ԿԱԿՈՒԻԼԻ

Արի, մե-մե ստաքան գցինք ջեր հալա, թե տնդիկորը չին
ձորը՝ ու կու տեսնիս... Վաղ ու վաղ ինձ մոզ էլ խիտ հաւա-
հաւա էին գալի, ա՛մա (եղում է կես-բունգանոցին): զիզը զթա...
Հանց պուզիլը տեսնում իմ թե՛ շարժ (Վաւ է լաւում կես-
բունգանոցը. հետ երգում է բայարի):

Վաղիզմ, հաշար, աղլամա,

Գլուն գըր, գեշար, աղլամա.

Թու գափի թարս բաղլիանա

Պէ՛ՊՈ՛, գլուխը շարժելով, կիսածայն ու բի՛վ:

Վա՛ զյուսն աշար, աղլամա:

ԿԱԿՈՒԼԻ, շարունակելով Լեզրը. վերջացնում է բայաթին:

«ԲՐԵ ԳՅՈՆՆ ՄՆԱՐ, ՄԱԼԱՄԱՆ»:

Աբա, (Կես-բունգանցր սառնաբերելով Պեպոյին): *Եթա թե թրի
սկսա չկարեն:*

ՊԵՊՈ

Է՛հ:

ԿԱԿՈՒԼԻ

*Զխկոմ. տեսնում իմ խիստ մինձիրն ին էլի, է՛, չը՝
վճենց ին... (Թափելակը և գինու ամանը դնում է սեղանի վրա և ձեռնե-
րով սրգել ցերկայացնում): Էս էսճադա սոճադը... չը... ջեր արթուր-
մեքը սարքիլ ին թե չէ: Ախար, կու ճանչնամ ինչ սրտոդ էլ իս, է՛:*

ՊԵՊՈ

*Հանաքի վուխտը չէ, Կակուլի, թե աստուձ կու սիրիս. բո-
ղազնեքսու դուս է կարվում:*

Վեր է կենում Տեղիցը:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Վա, ի՞նչ խաբար է:

ՊԵՊՈ

*Էլ ի՞նչ խաբար պիտի բլի, Բեդնամ ինք բլում. քվիլոս
թողնում ին:*

ԿԱԿՈՒԼԻ

Փեսեն:

ՊԵՊՈ

Բաս ուրիշ ո՞վ կուլի:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Է՛հ:

ՊԵՊՈ

Աստուձ գիպենա:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Վա՛յ, 'ես նրա... Աբի դնանք ձեծինք, Պեպո. մե ալիճուլի

* Թուրքերեն Լ՝

Սիրելիս, սոճար, մի լար:

Օր է, կ'անցնի, մի լար:

Այս գուռը թարս կողպողը

Մեկ օր բաց կանի, մի լար:

ծեփիմ էս սհաթիս, վուր սաստիկ կրնդի վրա 'երեք ջեր վրա
ու վրա պտուտ դա... Արան, 'ես քիզ ասում էի, Պեպո, է, վուր
կուպիծը միւր բան չէ:

ՊԵՊՈ

Բանը բանեմեն անց է կացի, Կակուլի, էլ էտուրը լինչ
փայլդա: Բանն էն է, վուր թե ինչ խոստացիլ ինք, էս սհաթիս
չտվինք, էս գիշեր ուրիշի վրա է նշնվում:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Դե, քութան աբեք ու պրծեք, էլի... (Քամարը հետ է տնում):
Թե իմ քեթն պահի, էս էլ վրեն ալիլըրոն, մե հինգ թուման կու
տան... (Ձախ ձեռնով քամարը բարձրացնում է): Ջարթնի էս, Պեպո
ջան, (կտու բռնեցիլ ցույց տալով): ու մեկ էլ՝ էս, էլ ուրիշ վունչիչ
չկա իմ մեջն, ախպեր:

ՊԵՊՈ

Էտընցութենով բան չի դառնա, Կակուլի ջան. դուն լավ
գիդիս, վուր հարուր թուման փուղ ինք խոստացի, ու էն անի-
ծած Արութինը էտը էքուցն է գցում:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Օհ, նա ապրա՞նք. 'ես քիզ ասում իմ, ինչքու նրա փութի
վրա էլ մե դհուլ չածինք, վունչիչ չի դուս դա:

ՊԵՊՈ

Էհ, Կակուլի, դուն էլ հենց գիդիս ամեն բան մենակ մուշ-
տե կովով է շինած:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Բաս ինչի՞ չէ տալի, թե դուրի՞ պարտ է:

Քամարը կապում է:

ՊԵՊՈ

Վե՛հ, թե դուրի՞ պարտ է. բաս սո՛ւտ իմ խոսում քի մեղ-
ամս էն անիծած բարաթը վուր չէ գլխը վում, լինչ անիմ:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Ի՛նչ բարաթ, էդ չի՞ իմացի:

ՊԵՊՈ

Վա՛, բաս չի՞մ ասի քիզ:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Ձէ:

ՊԵՊՈ

Ղուր բարաթ ունեւինք նրանն ու էն բարաթը կորածի:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Չէ, Պեպո, չէ. էն կի իմացիլ իմ, վուր էն բայճուշը փուղ է պարտեցի քու. հորը, ամա բարաթը առչի իմանալս է... Իժուս էտ վաւնց կորաւ, առ:

ՊԵՊՈ

Աստուծ վուչ գիղե միւր գլուխը:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Թե ախպեր իս:

ՊԵՊՈ

Ասիմ, չտսիմ, Կակուլի քան, էլ ի՞նչ կու օտկըվի:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Թե լնթի իս, առ:

ՊԵՊՈ

Այ, վունց էր, ախպեր... Իմ հերը փուղ է ունենում, տալիս է նրան շահով. — լմի՛ շահվեցանք. — բարաթն առնում է ու պահում է... Քանի սաղ էր իմ հերը, թեղսւղ քսան ջեր իմ տեւի էն անիծած բարաթը. հենց մեռնելու մե շափաթ առաչ էլ ձեռին ունեւր խիղճը... Մահի էլենեն ղութին րաց անինք՝ էլ չկա, չկա, չկա ու չկա:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Էէէ... այ, թուրմե ի՞նչ բան է էլի... Տո՛, Պեպո, ինքն Աբութինը չըլի՞ դողցի էն բարաթը:

ՊԵՊՈ

Էհ, ի՞նչ ին սարսաղ-սարսաղ դուս տալի, առ. միւր ղու-թումը նա ի՞նչ դա՛վի ունեւր:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Բաս ֆի կու գողնեւր, Պեպո:

ՊԵՊՈ

Ղուր գիղենում, խո միւր համա էլ լա՛վ կու՛լի:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Կա՛ւլի քու հերը հիւր տարա՛վ, առ:

ՊԵՊՈ

Մինք էլ էտենց ինք ասում. կու՛լի շուր հաքցնելիս հիւր չէնայ:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Մտիկ է... Աբա էն կիւնքուած թմամաշա արա, Պեպո, թե
 ինչ կ'ոնին աղա Արուսիկին: Չուրս-չուրս ուստանեն վաւ բա-
 րաթն առչիւղ կու ձքին, վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, գեղէ ծծիւր, պնն բա-
 րնոս... Նետալի մե թամաշա անիւ տան, Պեպո ջան, թեղաւ
 հենց էտու խաթիւր կ'հհամ գծուիքը: (Ծիծաղում են:) Տո՛ւ, հանաքը
 գենը, էլի լա՛վ պտտեցեք, կու՛լի գեթնըվի:

ՊԵՊՈ

Տակն ու վրա ինք արի ասոն ու տիղը, ինչո՞ւ ասում:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Իժոււմ էն դամշի գլուխն էլ գիղէ, վաւ բարաթը կարիւ է:

ՊԵՊՈ

Դիղե, վաւ չէ տալի, է:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Տո՛ւ, խա գլ՞գե վաւ պարա է:

ՊԵՊՈ

Բնս չի գիղի:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Դե, աա, է:

ՊԵՊՈ

Անկճիտ բամբակը հանե, տո՛ւ. էն մարթն ասում է թե՝
 միտս չէ, կ'ոսե, դավթընեքումս չիմ գթնում, կ'ոսե, բարաթը
 բի՛, ասում է, ու փնղը տար, կ'ոսե:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Աստուճ գիղենա, Պեպո, զարթնի դնքսիլը ուրիշ ճար չկա:
 Դուսն ինձ թո՛ղ. էն Օրթաճալեմեն վաւ հիւ է գալի, ձեռնիւրը
 էհենց դարսած, (Ձեռքերը ետեւ է դարսում և մի քանի քայլ անցնում Ա-
 րուսիկի նման:) հետտիկ շինիմ, հետտիկ շինիմ, վաւ սեփիլի բա-
 յաթի կանչիլ տամ Էն նրա:

ՊԵՊՈ

Նրանի՛ քիղ, Կակուլի, վաւ քուր չուսիս մարթու տալու:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Նսու համա էլ դարդ չէի անի. ձիւ պեո կուպեծնեքու էդ-
 նեն չէի ննդնի: Վիրչի կինոսոյին կու փոխիմ նրանց չի՛ղ: Միւղ

վոր ստիղծել է աստուծ, թռչունքի հանդէս է ստիղծի՝ օր դա-
դինք, օր ուսինք, էլ մեռնելիս անդերձի զլուխ թիւ ունեւ, ամ:

ՊԵՊՈ

Լնով է, լնով, խելքիւ մի զոռ տա, հերկք է. զնա էն մուր-
ծեքը մորթում, հասինք մե-մե թիքա չոռլամիշ ըլինք, թժամ
տեսնինք՝ աստուծ ինչ է տալի:

ԿԱՆՈՒԼԻ

Հա, էա իմ խելքի բան է. մե սուփրեն վաւրդի է, էստունք
հիդ զարտնք:

Վերցնում է կապոցը:

ՊԵՊՈ

էս սահաթիս... (Մտախոհներ մի կողմն է գնում և բարեկց վայր
է բերում ելն ձեռի կապոյց նախեւն սփոց, վայսե դեղին գոյոցներ և մի
հանի ալիսե:) Այ, բի:

Սփոցը բաց է անում ճախի վրա և խեղենները վրան դարում:

ԿԱՆՈՒԼԻ, չոքում է ճախի վրա, քեով գլխարկը հետ է հաւում հակաքից և
կապոցը բաց է անում. հետ բաւելեալից հետ դորսելով սփոցի վրա՝
մի կտոր դռ, կանանչի, լոռ և մորալ: [Դռը և մորալը կապամբի բարձ
հետեւեւում:]

Մտիկ էս ալարալութիւն, է. էս էլ կանանչի, էս էլ լոռ, էս
էլ մոթալ:

Դռնարկ բաւելեալը վերցնում է:

ՊԵՊՈ, մորալը գննելով և հխուր:

Լանի է էրեւում:

ԿԱՆՈՒԼԻ

Թժում էս կանանչուն ի՞նչս ասում... (Վեր առնելով կանանչին և
բաւի սպով:) Մտիկ է. կ'ոտիս կանանչ մախմուր ըլի:

ՊԵՊՈ, միտ հխուր:

Ղոչադ իս, Կակուլի, մե ստաքնիր էլ բերիմ:

ԿԱՆՈՒԼԻ, հեղից վեր բռնելով:

Վա, միխիկ չէ. էս հանգի գինին ստաքնով կու իմի՛ն. հո-
քուս ի՞նչ իս ասում... (Գլխարկն ուղղելով գնում է կես-բաւեղանոց
վերցնում:) Տո, էն քիզանը բի, վոր իմելիս էրեւորքը մեշն էրե-
վա քրիստոնի պես, է:

Կես-բաւեղանոցը հանում գնում է սփոցի վրա:

ՊեՊՈ. նայն միջոցին. դնալով:

Գիդիմ, գիդիմ... (Թառեկից վերցնում է և բերում մեկ հաս լեռդան, մի հանի գինու բաժակ և արձարագառդ վայռն կուլա): Հը, էս էլ քու քիզանը. էս էլ վրեն ալիկ, թե դ'ազլիս, Բոլորը դարսում է սփռոցի վրա և կարգի բերում:

ԿԱԿՈՒԼԻ, վերցնելով կուլան:

Օհ, քու հոքուն մեռնիմ, Պեպո ջան... Ի՞նչ լոթին իս էլի, ա՜հ... Այ հայրիդ բա՛ն... (Բարձրացնելով դասարկ կուլան բերանից՝ փոքր ինչ նեղու, իբր բե խմում է): Կըլ կըլ կըլ կըլ կըլ կըլ կըլ կըլ... Ջա՛ն... Հոքիս չիմ խնահի էս քու բլրուլի ճկճկուցին... Ըհ... (Համբուրում է կուլան): Չարդ տանիմ 'ես...

ՊեՊՈ

Այի, Կակուլի ջան, պիտի դարդ չունենամ, վուր լալ ըլի:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Տո, մարթ էս հանդի հոքեվուրթի ունենա, էլ դարդը լճնչ վուանիրս է:

Կուլան վայր է դնում սփռոցի վրա:

ՊեՊՈ

Լալ է, լալ... Դե, դնա, էլ մի ուշացնի. էստունք 'ես կարքի կու բերիմ:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Մե ձեռքն էփիմ, մե ձեռքն էփիմ, Պեպո ջան, (Գնալով): Զե-
վիլդ բաց ըլի:

Մտնում ևն պիմացի դռնից՝ Շուռանը դարբեայով և Գիմոն

գլխարկով ու ձեռնափայտով:

Տ Ե Ս Ի Ը

ՇՐԱՆՔ, ՇՈՒՇԱՆ, ԳԻՔՈ

ԿԱԿՈՒԼԻ

Քարո՜վ, գեղի ջան:

Պեպոն անաւո՜ւ և հետաճրոյրյամբ նայում է Շուռանին:

ՇՈՒՇԱՆ, Կակուլան:

Այլըիս, վուրթի:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Օ, ա՜ղա Գիքո, բարով 'ես ու դուն: (Առաջ գալով և Պեպոյին նայած): Սրա վրա լալ հինադ չգլթմը, տո:

ՊԵՊՈ

Մոռալա... (Շուտանկա) Ի՞նչ իմացաք:

Կախարչի զինքի Լեոնի ցուցնում էր քեզ քանիստ է հաշվում, բայց իսկույն
զարգացում է և առաջարկում լսում խոսողներին:

ՇՈՒՇԱՆ

Էլ ի՞նչ իմացա. գեղիցը պատու և ինչ գեղեր տանե. Թե
էսօր չհարկեցինք, Պեպան ջան, էս գիշեր գիտի մեծի մոշլա է
ըլում... Ա՛յ Երզնքեն առնիս մաղիներն, Ա՛րուժին, (Ղաթիբան վեր
առնելով): Նա խո էսօր չի տա ու, ուրիշ տեղ ո՞վ ինչ կու աղ-
տա միգ: Էլի հարուն վրա հասա էն կապ-կարած Նաթելին, թե չէ
էն է վերջի խոսկն էր տանում նուր ախչկա տիրուհին էն մեր
սիրերես փեսի մոգ, Սառանեն ահա նրա գիվանը, հըն:

ՊԵՊՈ

Տո՛, փեսիմեն ի՞նչ խո ուղում. ինչ խոստացիլ ինք պիտի
տանք թե չէ: Նա էլ մարթ է, գլխին զգալ ունե ծածկած, միգ-
մեն էլ վճարի խափիլ. աշխարքն ալան թալան խո չէ... Էնձա-
դա ասի, վուր մոռալի, գեղի, ջեր փուղը դուս գա, իմում էինք
նշնի. ամա ձեր օխտեմեն ո՞վ գու քա... Ի՞նչ հաջաթ ու, ուր
կու կորչի ու, Արուժինը մեր միխկն ի՞նչ կ'ոնե ու, հաշա խոմ
չի սուտ ու. դե, զնա առ, տեսնիմ վճանց խո առնում:

ԳԻՔՈ. Ըսելով սեղանի մոտ և երկար նոգվող հանկով:

Ա՛յ, իմ գողալ բարձր... յարար վճանց կորար:

Խփում է ձեկանը:

ՊԵՊՈ

Ձենդ, Դերո, թե չէ, մասարա գիպենա, ինչ ջրգրն ունիմ,
գիտի քիզ վրա կու հանիմ էս սահաթիս Դուն վուր չէիք խառ-
նովի էս բանումը, էս խաշտառակութիւն էլ չէր գա մեր զու-
լոր. ջհանգումը փուղի գլուխը, նրա մոգոնողին էլ ինչ ասիմ:

ԳԻՔՈ

Ա՛յ, Պեպո, վուրթի, չիս գիդի թե սիրտս ի՞նչ հանգն է
փոթոթի գալի... Ի՞նչ անիմ Ի՞նչ տոիմ... Լավ կ'ոնիս՝ սպանիս
ինձ, պրծնիմ, զնամ զնջանամ:

ՊԵՊՈ

Արա էա խոսի է, վուր դուն խո ասում, Դերձ... Տեսնում
իս՝ սող օճուքը գլխիս քանդվում է. էլ ի՞նչ խո, էս ջրած
վուխալը, ցավիս վրա նուր ցավ ավելցնում... Մե իմ դարդն էլ
իմացի, հեր օխնած, է՛:

ԳԻՔԻՈՒ. Խորք հոգվոց հանելով և ցածր:

Ա. խ, ա՛խ, ա՛խ...

Ձևո՛ւով ա՛նկեր սրբում է:

ԿԱՆՈՒՆԻՒ

Մեթո՛ւմ, մե լա՛նն առի՛մ 'հո, Պեպո, օմքին՝ վկա չկա՛, վուր
վրահասու ըլի էս պարտկի՛ն:

ՊԵՊՈ

Մեթո՛ւմ դու՛ն էլ խելքիտ գոռ տվի՛ր. էստով՝ վուր լա՛նն էր
դառի, խո էս խաթարալեն էլ չէր ըլի:

ԳԻՔԻՈՒ

Ա՛յ, վկա չի՛մ, բաս ի՛նչ դահրումար իմ... ամա՛ վուր չէ
ըլում:

ԿԱՆՈՒՆԻՒ

Վա՛հ, ի՛նչի՛:

ՊԵՊՈ. Կակուլուել:

Էս բանումը վկա՛մկա չի ըլի, կ'ոսե, չի՛ս իմանում:

ԿԱՆՈՒՆԻՒ. առանձին. գլուխը շարժելով:

Ձէ, 'հո նրան պիտի հարիմ:

ՇՈՒՇԱՆ

Ախար, էն օրը էն սխալարտովն լինչ ջուղար էրիտ կտրական:

ՊԵՊՈ

Մեթո՛ւմ ջեր չիտ իմացի... Ասով՝ 'հո միտս չսենիմ, կ'ոսե,
դավթը բնեբումս չէ էքեում, կ'ոսե, թե բարաթ իմ տվի ձիզ,
բերեք ու փռղը տարեք, կ'ոսե:

ՇՈՒՇԱՆ

Բաս մեթո՛ւմ հա՛ն է ուղում ուտի՛, էս վա՛հնց կ'ոնե, Պե-
պոն. արա քիմեն չիմ արմընում. էնեհնց հարուստ մարթը
լա՛յիդ պիտի անի էտ հանգի բա՛ն: Նրա համա հարուր թումանն
ի՛նչ — մե զրոշ, վուր ուղենա բախշելով էլ կու բախշե:

ՊԵՊՈ

Վա՛հնց չէ, դեմ է բերում:

ՇՈՒՇԱՆ

Ա՛յ, կու տեսիտ թե չէ... (կացի ձայնով): Կ'եհամ, առչիվը
կու չոքիմ, լաց կու՛լիմ, իր վուրթիերանց արիվ սաղաղա դ'ու-
ղիմ, օրթում կ'ուտիմ, վուր թե միը մե՛նք բարաթ լուս նեղնի,

թիքա-թիքա անե միզ, բաթըլնամա կու տամ, տասը վկի ձեռք
կու քաշիլ տամ. մե օր հոքի ունե տալու, իր հոքեմենն ձեռք
վհենց կու վիկախեն:

ՊԵՊՈ

Մնւլափ, մնւլափ, գեղի, գնն մուլափ, 'ես կ'հնամ, 'ես. էս
սհաթիս հիզ դու քամ, ինչքու գուք նստեցեք:

ՇՈՒՇԱՆ

Ջեք մե թիքա հնց կի. մե սահաթ առաջ ըլի, հիզ ըլի,
դիփ մեկ է:

ՊԵՊՈ

Ձէ, ինչքու հաւանիմ, բողաղումս հաց չի գեհը գնա. շու-
րիքս վհւրթենն է:

ՇՈՒՇԱՆ

Էրեդ գանդուկը դրի:

ԿԱԿՈՒԼԻ

'ես էլ գամ, Պեպո:

ՊԵՊՈ

Ձէ, գուն պնս բանդ տիս. էս սահաթին գալիս իմ:

Դուրս է գնում աջ դռնից:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Դուն գիղիս... (եփելով իր կրճիկն): Ա'իս, Աբուրթին, 'ես թե
քու օխտեմենն չէկա ու կու տեսնիս...

Դուրս է գնում դիմացի դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ՇՈՒՇԱՆ. ԳԻՔՈ

ԳԻՔՈ. Ըստմ սեղանի մօտ. Էրախոս Բաշելով:

Է'հ, աստուծ, օրհնովի քու զաղաստանը:

ՇՈՒՇԱՆ. Ըստմ է Տալաթի վրա և ձայնը երկարացնելով:

«Ա'իս, աստուծ, վնիս, աստուծ, վաւրին կու ամս սելով փետր,
վաւրին չիս ամ ցախ, աստուծ»:

ԳԻՔՈ

Հն, հն, Շուշան:

ՇՈՒՇԱՆ

Է'հ, օրհնովի նրա զարդահը. վաւրին էնդադա գալիս է

տալի, վուր իր դովլաթը չէ կանացի մարտի, ու վուրիմեն օր-
վան թիքեն խլում է ու էն էլ դովլըթավուրին է տալի... Փանոք
իբան, իր կամքն է. հալրաթ միւր ճակտին էս էր գըած:

ԳԻՔՈ, մոտենալով սփռոցին:

Էլի աստուժ օգորմած է, Շուշան... (Վերցնելով դոբը և գլուխը
շարժելով): Ի՞նչ գիտամաթ իմքին է:

Դոբը կելին իր տեղն է դնում:

ՇՈՒՇԱՆ, առանձին:

Դու ամեն էլ... (Գիտոյին): Էլ ի՞նչ օգորմած է, ջուրն էկել է
ու միզ տարիլ է: Էն անաստուժը վուր էլի մե լան մագոնե ու
վուղը չտա էսօր, յարար ի՞նչ կու՛լի միւր չարեն. ճիւրք կու
հնգնի խիղճ արչիլու: Թաւաթ օրն օրվան վրա հալվում է, էլ
ի՞նչը կու տպրեցնե նրան: (Աացով): Խիղճ իմ կեկեկ, նորչի ա-
րիվդ պիտի փչանա, էլի՛, թաղի մագլեք սիվ գերեզմանը պիտի
մտնիս...

Լաց է լինում:

ԳԻՔՈ, լացի ձայնով:

Օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ...

Դուք է գնում ձախ դռնից աչեքը սրբելով, իսկ աջ դռնից մտնում է Պե-
պոն զարդի հագուստով, գլխակը ծածկած, արխալուխի մի բանի կոնակը
բաց, համարը կապած և նրա վրա գոտիք կապելով:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ՇՈՒՇԱՆ, ՊԵՊՈ

ՇՈՒՇԱՆ

Տո, ախար, ջեր մե թիքա հաց կ'ուտեիր:

ՊԵՊՈ

Հաց չէ, զանրութար ուտիմ... Ի՞նչ կ'ոհնիմ հաց. գտնա հա-
ցի արժանի իմ... (Գոտիքը կապելով): Հացը վուր ստիղծած է, դա-
նա ի՞նչ համա է ստիղծած. հացը վուր 'ես ուտիմ, ամդա Արու-
թինը ի՞նչ ուտե: Նա էլ հաց ուտե, 'ես էլ հաց ուտիմ... (Դուրս
ծիծաղելով): Հըս, հըս, հըս...

ՇՈՒՇԱՆ

Սիվցիլ էր իմ օրը, ահըս:

Աչեքը սրբելով դուք է գնում ձախ դռնից:

Պեղոմ, մեհակ, արխալուխի կոծակները մեր գլխով:

Դնան, Պեպո, գեղին լղե, խալիսի վուտոնեբուն պան արա, նրանց վուտի ցիլը լիե... Ո՞վ իս դուն, լինչ իս դուն, լինչ մարթանհասարումն իս դուն, լինչ անում ունիս դուն... Եփուր գ'ուղին, վուտի տակը կու վցին քիզ, վրես կու ման դան, գեղ-նի հիզ կու հավոլըրին... Ի՞նչ հաջաթ, ջրանճվիլի վրա ինչո՞վ իս ալիլ... Դուն իս մարթ չիս, մարթկերանց համա կերակուր է ստիզի քիզ աստուձ... Դիշիր չարչըրվի, ցերեկ չարչըրվի 'եր-դընքի տակը լուսադրու, անձըրվի ու քամու հիզ կուլվ տու, ձմեռը ցրտեմեն կանկոռնա, ամառը արեղակի շուքումն էրվի ու խնրվվի... զնան էնենց մե թիքա հանց ճարե ու էն թիքա հա-ցով վեղիտ ու քվիլը պահե... էս լինչ, լինչ մարթութին... էսենց շունն էլ է ճարում մե թիքա, վուր տունը պահում է... Միթամ դուն էլ չուն իս... քանի աշխրքիս էրեսին ման իս դալի, դուն էլ շան պես կերակրվի... էս լինչ մարթութին է... (Գաղաւ) Մարթ էիր ուղում դառնա. կ'ենեիր մարթիք կու թալներ, գողութին կ'ոնեիր, իմ համան խղճերուն կու ղընեիր. քսանուհինդ հազար տիզ արեն արտըսունք կու թափիլ տեիր, էն արտըսունքները փուղ կու շինեիր ու էն փուղով օռիկ տներ... Մեչը փառավուր, ման գու քեիր... զրոշկա, կալասկա, ձիանիր կու սարքեիր, քսանուհինդ ինձպեսին դլսիտ ղարավաշ կու կանդենցներ... Ա՛յ, էն չախը կ'ոսեի քիզ՝ մարթ իս, Պեպո, լինչ մարթուն պիտի... լինչ քեիդ գ'ուղեր, էն սահաթին կու ճարեիր... էն չախը դի-փունքը քիզ վլուխ կու տեին, կու մեձրեին, սրատիվ կու տեին ու մեկս մեկու գլուխ կու կոտրեին, վուր քու աճիլը նրանց վրա քաղցր ըլի:

Դուրս է գնում դիմացի դռնից:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Հարուստ դահլիճ Արուժիկն ի տանուր Աջ, ձախ և զերմացը զոններ, ամենաշքեղ զբաղրիչներով զարդարած: Վերջէ դուռը բացվում է զեղիլ նախասենյակը, որի լուսամուտները երևում է պարանգը: Դահլիճի հատակը ամբողջապէս ծածկած է զորդով, իսկ առաստաղից կախած է ոսկեգօծ ֆան հանգած մոմերով: Աջ կողմը՝ ընկողմաբան {քուշիթ}. ձախ կողմը՝ մեծ հայելի և քաղմոց, որի կողքին ամենաթանկագին սփռոցով ծածկած սեղան և նրա վրա հանգած յայտելու Մնացած տեղերում, ուր հարկն է աթոռներ, բողկաթոռներ, փոքրիկ սեղաններ, վազաներ, կշնկեաներ ու էանդեւարներ զարծյալ հանգած մոմերով, արմավենիք, կլաբոնի և ուրիշ ծառեր, ծաղիկներ, յալոմներ և պատկերներ: Դիմացը, դռան աջ կողմը՝ փակած դաշնակ իր բոլորակ աթոռով. իսկ ձախ կողմը՝ վառարան և նրա վրա դրած զեղեցիկ ժամացույց, որի սլաքները ցույց են տալիս ժամը ճիշտ երկուսը: Զատուրդ պակաս: Ժամացույցը բանում է: Սկզբում բեմը փոքր ժամանակ դատարկ է: Ցերեկ է:

ՏԵՍԻՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԳԻՎՈՒԽ. ճԵՏՈ ՍԱՄՍՈՆ

ԳԻՎՈՒԽ. երևում է գլխացի դռան շեմում մեկ մետրի ճեՏ, որի ձևովն մեկ մեծ և բավականին ծանր գամբուլ գտնական իրեղեններով: Զամբուլում կա՝ շամպայն, կախա, սառչիկ, գուրգիլ, բիբլիյի արկղիկով խավյաւ, Շվեյցարիայի պանիր, վառուկ, առանձին-առանձին բոլորեի մեջ կամրի ու սպիտակ բնիք կեռաս. մի ուրիշ բոլորում կաւկասիական:

Լճով, Թճի: (Վերցնելով գլխարկը գամբուլն ստնում է մետրի ձեռքից. մետրը գնում է. իսկ ինքը զվարարւթամբ ճեՏ է բերում գամբուլը.

վայր դեռում և հոգեհոգ ընկնում գլխացի գլխի մոտ դրած արծաթի վրա:) Ու՛շ...
(Փոքր մամանակից նե՛ստ զլխաւիով սրբում է նակասք և ցածր ձայնով կան-
չում:) Սո՛մսոն, Սո՛մսոն, (Մոտենալով աջ դասեր, նորից կանչում է:
Սո՛մսոն: (Սամսոնը դուրս է գալիս նույն դռնից արխալուխի կրծքի կոճակ
ներք թաց, ձեռքին ռամպայնի գալփաք՝ սպիտակ Լեկաւ սրբիչով մաքրելիս:)
Արա՛, գեթադիւա, Սոմսոն ջան, դո՛ւն չուտա, ախչիկ-պարնին իմաց
արա:

ՍԱՄՍՈՆ,

Էկո՛ւր. ինչի՞ սւշացար. կըտի է վեր ածում ախչիկ-պարունը:

ԳԻԳՈՒԽ

Վա՛, 'ես ի՞նչ անիմ. հետաք բան տասվ, վուր սաղ աշխար-
քը ման էկա, չճարեցի:

ՍԱՄՍՈՆ,

Վա՛:

ԳԻԳՈՒԽ

Ու՛մը հարցրի, վրէս ծիծաղեցան. կոճիլի տու էլ, ասում է,
կըսւ բնիկ կու՛լի, կ'ոսե:

ՍԱՄՍՈՆ,

Հարբաթ կու՛լի, վուր տասվ... (Զննելով զամբյուղը:) Մ'ապա-
ծը զիտի բերբը:

ԳԻԳՈՒԽ

Դի՛ի, դի՛ի. տմա էն մուշղուկի կլուքնիկը չճարեցի: Էքու-
յոթին կի մե տիղ խոտացան, կու՛լի ճարինք, կ'ոսե:

ՍԱՄՍՈՆ,

Հոքուն կու՛ վրա հասնի. զանաղուղութինը էսօր է, էքուց
խո՛ հէ՛:

ԳԻԳՈՒԽ

Բաս ի՞նչ անիմ, Սոմսոն ջան: Զի՛ քլի՞, վուր առանց էն
յուղ գնա բո՛նը, Հետաք բալիք իմ բերբի, վուր ամեն մեկը կ'ու-
տիս զամշի աճկն քլի:

ՍԱՄՍՈՆ,

Թե ինձ կու՛ հարցնիս, Դիգուլի, առանց էս բալին էլ վու-
ր լավ կու՛ կշտանա, ամա ախչիկ-պարնի խոտիաթը դիգիմ,
վուրգիտը քլի, սիտի ճարիս. կալոնիումը, հեմեքներու բաղե-
րումը, էնդի հարցրաւ:

ԳԻԳՈՒԽ

Հոքիս դուս էկավ, ի՞նչս տաւմ... Դուն գնա՛ իմաց արա...

(Նստում է նույն սեղր. իսկ Սամսոնը գնում է դեպի ձախ դուռը): *Խիստ դաթրեցաւ:*

Նայելով այն դռան կողմը, համկարժ տեղից վեր է բռնում:

Տ Ե Ն Ի Լ Բ

ՆՐԱՆՔ, ԷՓԵՄՈՒ

Էփեմոս, դուք գալով նույն [ձախ] դռնից, ամենառեկ հագուստով
և ակնդեմներով զարգարված:

*Օ՛հ, չարա էլձով. էսենց ուշանալն էլ ինչ է: Հարեւ զո՞նադ-
նիբը մոդ կու՛լին. 'Էփը պիտի վրա բերիմ, էլի աշխրբի բան կա:
ԳԻԳՈՒ*

*Հենդադա ման իմ էկի, ախչիկ-պարուն, ասառւձ դիդենա,
էլ ծնդներումս քան չկա:*

ԷՓԵՄՈՒ

*Ձանդ դուս դա, ման արի. բառ 'Էս ման գտմ: Արա, հիդ
դարսե, տեսիմ ինչ իս առի:*

Նստում է:

ԳԻԳՈՒ, գամբուրը բերում գնում է Էփեմիայի մոտ, առջև չոքում է մեկ
ծնկան վրա և մեկ-մեկ ցայց չալիս նրան միջի իրեղևները:

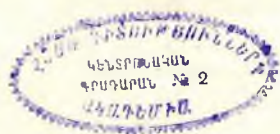
*Այ, ախչիկ-պարուն. էս շանփանսկիքը, տասն ու ութ արու-
սեն պակաս չտվին բոթիկին. 'երիք բոթլն է, թե ալելիա, մե-
կը պիտի հիդ վիկալնին, էնենց իմ բարիշած. էս էն կարմիր
լիկորը, ֆրանցուզիմեն առա, չուրս ու տաս շահի առաւ ման-
ծածը. էս սարդինկեքը, պերվի սորա, թամամ կես գուժին է,
վունցոր ասիւր. խելի վուխտ հերիք է. էս Դոնուս դուրգիկ. էս կա-
րսրիւմը ժիտկա, մե քուխտ մինձերեմեն բերի, պառկինիւր
լավը չկեր. խիտ թաղեն է, հար բաց արին. օրթում հաժառ
արաւ, վուր էստու վրա լավը չի քլի, կ'ոսե. էս դրանիցի պա-
նիբը, դիդին քարվա բի հենց գիդենաս, մալի, է՛. էս նեմեն-
ցու բուլին, էրկու ռանգն է, մայ. ամեն մեկը մե կրվաճա գու-
քա. (Հանելով զբրից մի լանի հաս կեառա:) ձեռս կու կտրիմ թե էս-
տու վրա լավը կու ճարվի. էս խիտը, ինչ շուշեքն է՛, տխ,
ախչիկ-պարուն. էս պիրոժնի, կանդիտրի շինածեմեն վեր չի գա-
րուկիքն էլ հարես կու բերին:*

ԷՓԵՄՈՒ, տեղից վեր բռնելով:

*Վե՛հենց թե վեր չի դա, արա էստի շանց ասու. բառ վարդի
առար:*

Օլգա Գուլազյանը Էփեմիայի դերում.
Գ. Սունդուկյանի անվ. թատրոն, 1948

ԳԻԳՈՒԽ, վեցեցեկով կարկանդակը և իսկույն ոտքի կանգնելով:
Միչի փողոցումը:

Էֆեմիմ, իր քսին ձեռք դնելով:

Աբա էտ անարժուէք է, Գիգուլի. 'ես քիչ չմտի թե փրան-
ցուղի մոդ մո:

ԳԻԳՈՒԽ

Դիւի մեկ է, ախչիկ-պարուն, աստուծ գիշենա. դրվանքու-
մը մե արասի անմիջ ալելի մէր էի ալի: Տիս ինչ լալն է:

Էֆեմիմ, զննելով կարկանդակը:

Աբա, վիճ էկաղըբրո, նրանց հմտն ու կտուրն է. էսենց
բեղապուծիւնն էլ ինչ է: Տար, տար, էս սահաթիս հիզ տու: Ինչ
ասում իմ քիզ, լսե. դուն քու զլխիմեն արանիւր մի մոգոնի:
Ուրիշ... (Մտածելով): Ուրիշ ինչ ասի, միտս չէ դալի:

ԳԻԳՈՒԽ, կակազելով:

Կլուր...նի...կա:

Էֆեմիմ

Հա, դուրի. վիւրդի է:

ԳԻԳՈՒԽ

Չճարեցի, ախչիկ-պարուն:

Էֆեմիմ, բուշը վեր բերելով և սաստիկ նկատեց:

Վիւր, քոտանամ 'ես:

ԳԻԳՈՒԽ

Վուր չկա, ինչ անիմ:

Էֆեմիմ, բարկանալով:

Դժվիւ իս, թե ինչս ասում: Էրեզ իմ աճկով տեսա ու իմ
բերնով կերա Դանդումանինց տանը: Ի՞նչ կ'ոտն խալիւր. նրանց
տանն ըլի ու իմ տանը չէ: Դնա, դնա, էս սահաթիս բնդի բազ
ննդի, դրոշկա բունն ու վուրդիւր ըլի հենց էս սահաթիս էվես
ճարն, թե չէ էլ հոքով ու մարմնով ինձմեն չիս պրծնի... Ի՞նչ
իս կանգնի, չիս իմանում, քիզ իմ ասում:

ԳԻԳՈՒԽ

Գնում իմ, գնում իմ, ախչիկ-պարուն:

Կարկանդակը դնում է զամբուլը և կամենում է զնալ:

Էֆեմիմ.

Դժվիւ իս, թե ինչ աստուծ է խոսիլ. էս պիւրոմնին էլ
ասը, է:

ԳԻՊՈՒՆ, կարկանդակը վերցնելով:

Տանում իմ, տանում, ախչիկ-պարուն... (փնրիկերալով): 'Ես
էլ չիմ իմանում, ինչ իմ անում:

Շատարով դուրս է գնում դիմացի դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ԷՓԵՄԻԱ, ՍԱՄՍՈՆ

ՍԱՄՍՈՆ

Իստակ շշկեցրիր, ախչիկ-պարուն:

ԷՓԵՄԻԱ, նոցները կիսած այս ամբողջ տեսիլում:

Դիզ քո է հարցնում, էրնեկ գիդենամ. դուր տաք էստունք
կարքի բի ու չալիշ արի ինձ չամանչեցնիս էսօր, Սամսոն, Թե
չէ, էլ ինձմեն չիս պրծնի:

ՍԱՄՍՈՆ

Դիմի լամ կու'լի, ախչիկ-պարուն:

ԷՓԵՄԻԱ

Ինչ ասիլ իմ, լամ միտդ պահե. դիմի լազաթով ըլի, ամեն
բանը իր վուխաը մոդ դա. մե խոսկով՝ մանդը մաղեմեն չանց
կացնիս:

ՍԱՄՍՈՆ

Դիմի, դիմի, ախչիկ-պարուն:

ԷՓԵՄԻԱ

Ու դուն էլ էնենց հաքի, վուր դիվունանց անկը վրեն մնա.
սոսանի առլաս ախալուխը, սիպտա չեքեզկեն, մաջեքը կար-
քով հիդ կու ծալիս, էրծըթե քամարը...

ՍԱՄՍՈՆ, խոսքը կտրելով:

Ունջալն էլ կապլմ, ախչիկ-պարուն...

ԷՓԵՄԻԱ, շարունակելով:

Բաս, քո, էնդուր խո չբախշեցի վուր դանդկումդ պահիս.
խանջալն էլ կապե ու (Ձախ ձեռքը աջ ուսից կրծքի վրա տանելով միջև
ծախ կողքը) սապիրիս ծամլեն էլ չիեն: Մե խոսկով՝ դիվունի մոդ
յոզաթի էրեա, վուր դիվունքն տարն, վուր մարթ իս ու մար-
թու տանն իս քուլուդ անում:

ՍԱՄՍՈՆ

Վուր օրը լազաթով չիմ էլի, ախչիկ-պարուն:

ԷՓԵՄԻԱ

Քու զլիսի պատուիրը գիցենա, մեկ էլ հիմի իս լաղաթով-
աբա էտ լինչ կարք է, լեվրելելո մոն իս դալի։ Դանի ջեը իմ
քիզ ասի, վուր էտենց ինձ մող մի տուն գա. օմքին տեսնե,
լինչ կ'ոսե։ ՁԷրը կանա դոշիտ կոճկնիրը կասլի։ Լաքին պիտի
լաքիա ըլի։ Աճկիլոք քանց արա, էլիլ. տեսնում իս խալիսի լաքի-
եքը վունց ին ժաժ գալի, դուն էլ էնենց ժաժ արի, էլիլ. նը-
րանցմեն պակաս մարթու վուրթու մող լիս, թե ինչ է։

ԱԱՄԱՌՆ

Ձեռիս քան ունիմ, ախչիկ-պարուն, խո տեսնում իս։

ԷՓԵՄԻԱ

Տուտուց-տուտուց մի խոսի. 'ես քիզ ինչ ասում իմ, դուն
իմը լսե։ Մե խոսիով՝ խոտի, կարքի, քաղաքավարի տուն ու
դուս կ'ոնիս. (Առանձին, կիսածայն:) Թող տեսնին ու ճիկըվին...
(Սամսոնին:) Մեկել լաքիերու արով չթողնիս, փարվընի պես ման
դու քաս սուփրի բոլորքը. մե ախչ իմքին մաշուր արիթ թե չէ,
էն սհաթին դրստե... Բլուդնիրն էլ տուչի գամն ինձ մող մող կու
ըրիլ տաս։

ԱԱՄԱՌՆ

Ինչ է կ'ոսին զանաղնիրն, ախչիկ-պարուն։

ԷՓԵՄԻԱ

Էլի... Մողեն դուն լավ գիդիս թե 'ես. Թող տեսնին ու
սորվին։ (Մհաձելով:) Էլի լինչ էի ուղում ասի... (Մաքերում է:) Հա...
(Մի քանի քայլ գնալով:) Դուն տար էտունք տիղավուրե ու տիս՝
մտեղ չղցիս ինչ ասի, հըմ...

Յուցամասով սպառնում է նրան և շապով դուս գնում ձախ դռնից։

Տ Ե Ս Ի Լ - Դ

ԱԱՄԱՌՆ, մեռակ։

Է՛ս հանդի էլ ախչիկ-պարուն. դաղղըդանի իմ էլի, էլի...
էս կոճակի կասե, էս էնենց հաքի, էս էնենց ման արի. չիմ գի-
դի, թե ինչ է ուղում ինձմեն... Փիկ, դավի է դրուստ, էլի...
Տո, քիզ լինչ, 'ես խո իմ բանը չիմում իմ։ (Լուսյուն:) Օ՛հ, հո,
հո, շատ ախչիկ-պարնիր իմ տեսի, շատ նրանց բուլբուր-միշնիր
իմ լի, ամա սո չափեմեն անց կաղավ. Մե տեր հարցնող ըլի,
թե թի է, ում վուրթի է. իր հորանց տանն, ասում ին, շապիք
չուներ հաքնելու... ու հիմի՝ փոռասիրուժենեմեն տրաքում է։

Ձեռք ձեռնի է խլում։

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ԱՐՈՒԹԻՆ, ՍԱՄՍՈՆ

ԱՐՈՒԹԻՆ, ԵՆԵՍ մեճեւելով զիմացի զոճից, զլիսաբեր ծածկած:
Ի՞նչ խաբար էր, ի՞նչ ձեն էկաւ:

ՍԱՄՍՈՆ

Վունչիչ, աղա:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Վսնաց Թե վունչիչ, իմ անդճովս իմացա. ո՞վ էր էստի:

ՍԱՄՍՈՆ

Օչով, աղա, ախիկ-պարունն էր:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Ախիկ-պարունը... Ի՞նչ էր ասում:

ՍԱՄՍՈՆ

Ա՛յ, աղա, Դիզովին էստունք էրի էս սահաթիս. էլի ինչի-
համա էլ զրգից նրան ախիկ-պարունն ու ինձ հրամայում
էր, վուր էստունք տիղալուրիմ:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Հա... Դե, տիղալուրե, էլի՛. էլ ի՞նչ իս շինում. Ինչի՞ր է
էտի:

ՍԱՄՍՈՆ

Խմիչկ է, մրքեղեն է, զախուսիկք է:

ԱՐՈՒԹԻՆ, գամբուղը զճեւելով:

Օ՛հ, Օ՛հ, Օ՛հ, Օ՛հ, կ'ոսիս շահ-զաղի վուրթիք ունենանք մեձ-
րած, Դե, տա՛ր... (Սամսոնը կամեւում է վերցնել գամբուղը:) Ի՞նչ իմ
ասում. քա՛նի պրիբոր իս պատրաստում:

ՍԱՄՍՈՆ

Ախիկ-պարունը հրամայից, վուր զբուստ քսան ու չուրս
պրիբոր ըլի դարսած, կ'ոսե:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Ախիկաս մող խո չզրգից քիզ:

ՍԱՄՍՈՆ

Չէ, աղա, վունչիչ չէ ասի:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Բնոս էրկուս պրերոր էլ ալեյցոն ու էս սահաթիս գնան ախ-
շըկաս էլ ու փեսիս էլ խնդրես, վուր շնուրս բերին, ու իմ մա-
գիեր կ'ոսիս՝ թե չին դա, խիտս բեգամաղ կու'լիմ, ասան... Դե,
գնան հուստ, բանդ տիս, մի ուշանա:

ՍԱՄՍՈՆ. վերցնելով զամբուղը:

Է՛ս սահաթիս, անգա:

Դուրս է գնում աջ դռնից՝ մեջք ծռած զամբուղի ծանրությունից:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ԱՐՈՒԹԻՆ, մեկուկ, գլխաբեր վեր առնելով և դնելով սեղանի վրա:

Սհաթի 'երիքին էլ ճաշ կու'լի'... Է՛հ, մանլաս: (Հայելումը
ուղղվում է:)
Ձե, ջեր էլի լամբ իմ... Ի՞նչս է պակաս. բոյիս շիմ-
շատ է հենց գիղենաս, էրեսիս ռանդը, կ'ոսիս, կարմիր վարթ
ըլի, մաղիրս էլ սիւլ սաթ, ինչ անիմ թե ներկած է. ուլ ինչ գի-
դե՝ ինչ խարար է: (Նստելով քնիոյմարանի վրա:)
Ջենեկ կնդա պես մարթու ջենեկացնող վուհչիչ չի ըլի աշխրքումս. մարթու տա-
րին էլ, քեփն էլ գիփ կնդամեն է. Օղորմած հոքի իմ առչի
կնիկն էլ լավ աթմարթի էր, ամա բանի լաղաթը չէր գիղի: Ին-
չի՞ նման էի էն չափը, հիմի մարթ իմ էրեսում, ինչ մարթուն
պիտի, Շնոտ ջենեկ ֆրանտ աղա էրենիկ կու'լի տալի ինձ... (Շապ-
կի քնոցները սնկելով:)
Փըմո, սիպաս ձուն է, վուրդի էր էստունք...
(Հոգվոց հանելով:)
Ամա էս մե բանը կի լավ չէ ըլում, վուր էսդա-
դա փուղիը է միտիլ տալի ինձ... 'Աս՝ վուր մե զրոշի համա
հոքիս տալիս իմ... Փանք քիզ, սաստոձ, փանք... էս էլ հալբաթ
քու գիրք է... Բենփ արա, քենփ արա, Փեփեկ, ու զուշմնի անկը
հանն:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՆԱ, էփեմիկ

Էփեմիկ, մեկնելով ձախ դռնից:

Արա էս օրենք է:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Ի՞նչ է:

Էփեմիկ

Միթամ չի՞ս գիղի... Ո՞ւղում իս մե բաշ թուլանամ, խա՞յ-
սառակ ըլիմ լալիսումը:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Ի՞նչ է, վա՛ն,

Էփեմիկ, շարունակելով:

Դի՞պուռնքը վրե՛ս ծիծաղի՛ն, մե մտաւր մի՞ղը դառնամ աշ-
խարհումը՝:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Տո՛ւ, ախար, ի՞նչ է, մե ասո՛ւ, է՛:

Էփեմիկ, սուս լաց լինելով:

Է՞ս է քու օրթում հալատը, վուր ի՞նձ սիրում ի՛ս:

Աչկերը սրբում է:

Արո՛ւթի՛ն, ձայնը քաղցրացնելով և վեր կենալով տեղից:

Ախար, սատանա խո չի՛մ, մե խո՛սի, է՛:

Էփեմիկ

Էլ ի՞նչ խոսի՛մ, մե բանը մե ջնը կ'ոսի՛ն, հաղար ջնը խո՛մ
չի՛ն ասի՛:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Տե՛ր օղորմած աստու՛ճ:

Էփեմիկ

Ախար, փեսիտ ու ախչկատ վուր կանչում իս էստի, արա
ըլ՛լու բան է՛:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Է՛, լա՛վ է քու հո՛րն օղորմի, Փեփե՛լ. ախար, քինթն էրե-
սեմեն վը՛ր գու քա՛ն:

Էփեմիկ

Նա ի՞նչ միղ ունի՛մ:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Է՛ն, հակառակ իս:

Էփեմիկ

Նո՛ւ իմ հակառակ... Ի՞նչ ասիս էրեսիս ասում է քու ախ-
չիկը. վրե՛ս քինթը վըր է քաշում, մասխարա է գցում, ու հա-
կառակը Նա ի՛մ... Մե խոսիկն տասը ջուղար է տալի, ի՞նչ շառիւր
ասիս վրե՛ս է մոզոնում, խուղի հիդ հալսրիլ է ինձ, ու հակա-
ռակը Նա ի՛մ... Իմ մամեն, ասում է, էլ խիթ չունե, կ'ոսե:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Վա՛ն:

Էփեմիմ, Եստուեակելով:

Միթամ դիդիլ իմ քիզ, խելքեա աբիլ իմ, բուրթու պես
վուրթենն ուզում իմ, էնթենն իմ պցում քիզ... վուզ կայինքու
ուզում իմ դավթի 'ես, ու հանկուակը 'ես իմ... էլ կանամ 'ես
նրանց քեսը տեսնի'. աթմսըթին կու համփիլի էստենք:

ԱՐՈՒԹԻՆ

էլի դուն պիտի համփիլիս, հեր օխնած. էս սնաթիս ծնող
իս հիշվում նրանցը:

Էփեմիմ

'Ես իմ ծնող հիշվում... Նրանց համա 'ես ծնող էլի չիմ,
դժւման իմ, պել իմ, շժեն իմ, կամու իմ... (Լաց լինելով): Միվ-
ցիլ էր իմ օրը ու էս տուն վուտու տուն չէի դրի: Ի՞նչ կ'անիմ
էս փանքը, էս պանիվը, էս շուրիլը, էս անկեղենիլը. թնդ էլի
իմ տանը ննգած էի էլի՝ քանչյաժ, ծմբավ, հացի հասրաթ ու
էս օրը չէի տեսի 'ես...

Ընկելով բազմոցի վրա լաց է լինում:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Լանլ է, լավ, Փեփել ցան. (Լացի ձայնով): Սիրուս մի պատըռաի...
'ես էլ լավ դիդիմ ի՞նչ պատըռիլ ին. ամա ասում էի, միթամ
խալի խոսելու չէառնանք:

Էփեմիմ

Խալին ինչ դ'ուղե ասե. նրա խոսելու հիդ վուր մարթ
ննգնի, թեր կ'եհա... Խալին էն էլ է ասում, վուր հանքաբ իս
միթամ, շատ օմքնու իս դընի միթամ. աբա էս անվուալու է...

Վեր է կենում:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Վրես շառիլ ին մսզոնում...

Էփեմիմ, Եստուեակելով:

Վուր միթամ պանավ իս դուն...

ԱՐՈՒԹԻՆ, Ընկանում է և հագում:

ՀԱՆ...

Էփեմիմ, Եստուեակելով:

Միթամ մագիլը ներկում իս...

ԱՐՈՒԹԻՆ, կրկին հագում է:

ՀԱՆ, ՀԱՆ...

Էֆեմիմ, շտաբանակերպ:

Միթամ ինձ խափում իս: Ո՞վ կու ալտա. թող խալին բնչ
քուղե ասե:

Արոնթին, հագից խեղդվելով:

Խալիսը տուտուց է, Փեփեք. դուք չլիս դիդի վուր ջեհե
լի... Վեք ջեհեք կուլի ինձ վրա զոչադ:

Էֆեմիմ

Աբա, 'ես վեք մեկին հասկացնիմ:

Արոնթին,

Տո, դուք էն սարսաղներուն տամ, վուր պառալ զոչադը
լալ է, կանց ջեհեք դամբլեն, (Ի՞նչ մագերթ բռնելով և զլուսը մոտ
նկելով:) Աբա, էս հեքկա՞մ է:

Էֆեմիմ, Արարիկի գլուսը բռնելով և խալալով:

Դուք մանը շատ բան կ'ուտե, Արարեք կա ջան: (Համբուրելով
զլուսը:) Մանուշակի հուս է դալի:

Արոնթին, վարարվելով:

Ա, կուդիան, քու մե պաչը մե թաքալուրուին ամե.
(Փայլալելով:) Դուք վուր խիլքեմես հանում իս. բնչ ասիս վուր
քու խոսկը չկատարիմ:

Էֆեմիմ

Բաս չլիք կանչում, էլի:

Արոնթին,

Ո՞ւմը,

Էֆեմիմ

Փեփեք ու արեկա:

Արոնթին,

է՛հ...

Էֆեմիմ, սոս լաց լինելով:

Ա՛վառես իմ գլուխ:

Արոնթին, հագց:

Լալ է, լալ, քու քեփն քլի:

Էֆեմիմ, վարարվելով:

Իմ սիրուն, իմ խոսք, իմ ջեքլան, իմ անոսալ...

ԱՐՈՒԹԻՆ

Ակումբ... վահ, էտ լա՞վ էր:

ԷփեմիԱ, ծիծաղելով:

Վա՛յ, քուսանամ 'ես. ուզում էի ասի, իմ աղունակ:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Հո՛, աղունակը լավ է:

ԷփեմիԱ, վարարվելով:

Բաս ի՞նչ իս, վուր աղունակ չիտ:

ԱՐՈՒԹԻՆ

'Երեջս էլ կու՛լի հման աղունակինը... Աղունակն էլ գուն
իս, փեփեկ, (փարարվելով:) Վա՛րթն էլ ու մանուշակն էլ:

ԷփեմիԱ

'Ես վարթ իմ ու գուն էլ բլբուլ, Ա՛րտուշիկ քան:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Հա՛, գթա՛ր. գուն վարթ իս ու 'ես էլ բլբուլ. խիստ իմ սազ
դալի: (Եփեմիայի բեկն մատով խփում է և բիվ:) Վա՛րդո՛ւր վարդո՛ւ, ար
դամագդո՛ւ, վար մոնա շենի:»

ԷփեմիԱ, հույսով և բիվ:

«Պիլղեղ. գաք՛վս խալի, շա՛վ շա՛վի թ՛վալի, սուրբաթ մշկե՛
նի շեն:»

ԱՐՈՒԹԻՆ

Վա՛հ, հե՛ր օխնած, ասում իս, ասա՛, վուր ջանումս նստի, է՛:

ԷփեմիԱ

Է՛հ, բա՛ դրոս է, էրենկի գիդենամ, աշխրժի բան ունիմ:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Գեթադ՛վս, փեփեկ ջան:

ԷփեմիԱ

Ո՛ւհ, քիմեն խամ չիմ պրծնի ու, հըմ: (Երգում է Արարիկին եռ-
յոճորելով):

«Գոկորո վարդո, ար դամագդո, վար մոնա շենի,

Պիլղեղ գաք՛վս խալի, շա՛վ շա՛վի թ՛վալի:

Նախ՛վա մուրս շենի:»^{*} (Եվ այլն:)

* Վրացերեն է.

Գոկոն իմ վարդիկ, մի՛ թողնիք էնձ, քո սարուկն եմ ես
Երեսիդ ունիս՝ խալ, սե-սե աչեր, տեսիդ կարոս եմ ես:

ԱՐՐՈՒԹԻՒՆ

Օ՛հ, քու հոգուն մեռնիմ, Փեփեկ ջան... (Գրկում համբուսում է:) Սաղ աշխարհը շուտ կուտաս դուն...

ԷՓԵՄԻԱ

Դիդիս լինչ ասիմ, Արտուշկա ջան... (Ձեռք դնելով Արուրիկի ուսի վրա:) Մի՛ր հալիլեքն էլ պետիլը չէ, մոգեն անց է կացի. մե տիդ տեսիլ իմ, ջուխար քառսուն ու հինգ թուման ին ասում... (Արուրիկը, առանձին. դեմք ծամածռում է:) Ուզում էի բեհը տա, ամսա-առանց քի հարցնելու պարեզվա չարի:

ԱՐՐՈՒԹԻՒՆ. Էփեմիայի բռին ձեռք տալով:

Շատ օյինքադն իս:

ԷՓԵՄԻԱ

Դեթ աղվա, Արտուշկա ջան:

ԱՐՐՈՒԹԻՒՆ. մտածելով և բարձր:

Դառսուն ու հինգ թուման...

ԷՓԵՄԻԱ

Էն շենքի իմքինը բաս պակաս կու՞լի, քան:

ԱՐՐՈՒԹԻՒՆ

Էնդու վրա հիմի քիչ ցածրն բլի, լինչ հաջաթ:

ԷՓԵՄԻԱ

Աբա, վի՛ս էկադրերա. էնդու վրա ցածրը խամ միրիբն է... ամա վուր պետիլը չէ... Ուսը գիդենա, ամանչում իմ, վուր է-րեսս մեջը տեսնում իմ:

ԱՐՐՈՒԹԻՒՆ

Տո, հոքիս հանեցիր խամ... դիսի տակն ու վրա արիր էս-հանցորեն: Ախար՝ էս գալեն պետիլը չէ... էս մեքիլը պետիլը չէ... էս զանաղեսեկքն էսեհց չէ... էս գզակդ փոխե... էս դիմիկիտո-նի մադիեր պլանսո հաքի...

ԷՓԵՄԻԱ. փարսավելով:

Թե ինձ կու սիրիս, Արտուշկա ջան:

ԱՐՐՈՒԹԻՒՆ

Դիդ վուր չիմ սիրի, բաս հեմն իմ սիրում... (Փոք լուսրո-նից հետո:) Ամա դուն էլ ղուրթ խլիսո իս սիրում ինձ, Փեփեկ:

ԷՓԵՄԻԱ

Չարթնի քիդ հի՛ ունիմ աշխրքումը. իմ հոքին ու մար-մինը դուն իս, իմ շունչն ու կենթանութիւնը դուն իս:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Օ՞չոյ մեկումդ չէ գալի՜:

ԷՓԵՄԻԱ

Արա՛, մի՞թիւ չէ, Արտուշկա ջո՛ռն, ի՞նչս ասում: Եթէ չի, ապա ի՞նչ
պէս մարթ ունենա ու նրա աճկումն էլի օ՞մքին դու քա աշ-
խարհումը՝:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Բերիլ տու, բերիլ տու հալիւքը, (շամբուելով): զենացվա՛ն
սուղի՜:

ԷՓԵՄԻԱ, փարսովելով:

Արա՛, ո՞վ կանա ասի, վուր դու՛ն դուրսդ ու զջուրդ իս:

Արուրիկի փողպատն ու աստիկն ուղղում է:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Խիստ իս ֆրանտացում, ամա քու կարմիր բանտի պէս
չի ըլի, փեփել՝

ԷՓԵՄԻԱ, շարունակելով:

Մուշափ, (Ավարտելով գործը, փոքր ինչ նկատում է Արուրիկից և
այնպէս նայում նրան): Արա՛, վա՛ր ֆրանտա՛ն կու՛լի քի պէս:

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՆՐԱՆՔ, ԳԻԳՈՒԼ

ԳիԳՈՒԼ, ներս մտնելով դիմացի դռնից՝ զլսարկը կանասկին, մեկ ձեռնի
փոքրիկ գամբուզով ելակ, կանանչ սերկնետով ծածկած, մյուս ձեռնի
բոբով կարկանդակ:

Ա՛յ, ճարեցի, ախիկ-պարուն. ամա էլի կակիլ տու չէ կուր-
նիկեն, Թեգուգ սպանե, էլ էստու. վրա մինձ չի ըլի, կ'ոսե.

ԷՓԵՄԻԱ, ճեղքելով ելակը:

Ա՛յ, հենց էս էի ասում:

ԳԻԳՈՒԼ, ուրախ:

Հենց էն է դրոշկեն ուղում էի բռնի, տեսնիմ մե կինտո
վուրդիոր ճարիլ էր: Ախար, առուտեհան էլ օշով չթողի, դիփո-
նանցն ասի:

ԷՓԵՄԻԱ, չարանալով:

Ա՛խ, Գիգուլ, քու բեղաւորութիւնը խո՛մ ինձ խտակ սպա-
նում է. արա՛, վա՛ր օրն իմ 'ես կինտոսմեն իմքին առի, վուր
հիմի էս էլ իս մոզոնի. չէի՛ր կանա դուն ինքդ զնա բաղը՝:

ԳԻԳՈՒԽ, շփոթված:

Ախճիկ... պարուն...

ԱՐՏԻԹԻՆ, էփեմիային:

Վա՛, հե՛ր օխնած, էլի՛ բաղի կսա՛լի. ախար, կի՛նտոն ինճը
խո չէ՞ շինում:

Էփեմիա:

Արա՛, վի՛ս էկադրեբա. նրանց կի՛նտու աճեռնի՛րը, (Զգվա՛ն-
գով:) Թը՛, Թը՛, թը՛, թը՛... Վա՛, վա՛, զո՛նադնի՛րը պիտի գա՛ն հո-
րեա, թե չէ էս սհաթիս ախճիկն կ'սծեի զիտի մեաի... (Գիմեղով
Գիգուլուն:) Ուրի՛շ, էա ի՞նչ է:

ԳԻԳՈՒԽ

էս էլ պիրոմնիքն է. մոխեցի:

Էփեմիա:

Հա՛, (Զննելով կարկանդակը, կանչում է:) Սամսոն, Սամսոն:

ԱՐՏԻԹԻՆ, Գիգուլու ձեռնում ելալը ճնշելով:

Գնա՛ ու գնա՛, Փեմիե՛լ, խոսա թաղեն է. կ'սխա՛ ձեռով չէ
քաղած: (Մեկ հաս ելալի բերանէ է գցում և ծամելով:) Լա՛ցի է. իմ մա-
մա Կիրակուն էլ առանց էս յալա չէ՛ր գնում:

ԳԻԳՈՒԽ

էլ խո բան չունի՛ք, ախճիկ-պարուն:

Աջ դռնից մտնում է Սամսոնը աշխարհի կրճի կոհակները դարձյալ բաց,
ինչպէս առաջ:

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ՆՐԱՆՔ, սկզբում նաև ՍԱՄՍՈՆ

Էփեմիա, Գիգուլուն:

Բա՛ս բան չունի՛մ... Մո՛ւլափ էտի: (Սամսոնին:) էս կլուքնի-
կը տա՛ր սարգափն ու էս պիրոմնի՛ն էլ վաղերու՛մը լն՛վ բաբաթ
շինե՛: (Սամսոնը վերցնում է:) է՛լի գոշիս կոճկնի՛րը բաց տուն էկար
ինձ մո՛ղ: Աստուճ զիգե՛նա, վի՛րշի դա՛նն իմ ասում, թե մեկ էլ
տեսիլ իմ քիզ էտե՛նց, էլ մե՛ն սահաթ չիմ սլա՛ն քիզ:

ԳԻԳՈՒԽ, առանձին, գլուխը շարժելով:

Օհ, Օհ, Օհ, կրանկի կտուր է՛:

ՍԱՄՍՈՆ

Բանու՛նն էի, ախճիկ-պարուն:

ԷփեմիԱ. բաւականով:

Ձեռքար էլ է տալիս (Արուսիկին): Աբա՛, պահելու է՛:

Դիգոյին, առանձին, քափ է տալիս օձիքը:

ԱՐՈՒԹԻՆ, Սամսոնին սպառնայով:

Հը՛, մեղայիթ կաց... Դէ, դո՛ւս բանիտ, էլ լի՛նչ իս էտի կանգնիս (Սամսոնը գլուխը շարժելով դուրս է գնում աջ դռնից, զամբուղն ու կարկանդակը ձեռնին: Հետո Էփեմիային, զածր:)
Ախար, ձեռին բան ունեն խիղճը, տեսնում իս քրտնքումը ծլծլում է. բա՛ս էմարթլերի:

ԷփեմիԱ, շարունակելով:

Ձէ, խիստ է խարար ըլում, ախար, է՛, էսօր դռը բաց տուն էկավ, էքուց առանց ախարութի կու տուն դա. Բջի համարցակութիւնը վի՛ս էկադրերա, Մեմէ ախշիկ-պարուն էլ կա, իրանց ըջի հիդ մասլահաթիւր ին տնում. խո գիդիս՝ էս էս հանգի բանիւր չիմ սիրի, Լաքիեն պիտի լաքիա ըլի:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Լա՛վ է, լա՛վ, էս մեկը բախշէ. 'ես կու խրատում իրան, (Առանձին): Բախտավուր մարթիմ, 'ես ու իմ հօքին... (Գնալով ձեռները ետք դուրսը և համբիչը ձեռնին, կես նամուպաբից կիսածայն երգում է:)

«Պիրզեդ գաքվս խալի, շա՛վ շա՛վի թվալի,

Նախվա մսուրս շենիս»

Դուրս է գնում ձախ դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ԷփեմիԱ, ԳԻԳՈՒԻ

ԷփեմիԱ

Ձէ, մե հենց ասլիս, Դիգոյի. հասկացրո՛ւն էն լպտածին, վուր քաղաքավարի կենա. իմանում լի՛ս, ինչ իմ ասում:

ԳԻԳՈՒԻ

Իմանում իմ, իմանում, ախշիկ-պարուն, (Դուրսը նե՛ս զցելով):
Բա՛ս չիմ իմանում. Ուրիշ լի՛նչ էիւր հրամաւում:

ԷփեմիԱ

Ա՛յ, Դիգոյի, էս սահաթիս գնա, Թաղլիթինց մաղաղենու՛մը հալիւք իմ տեսի, ջուրտը քառսուն ու հինգ թուման ին

ասում, հենց էս սհաթիս էվետ վազեցնիլ տու. թեզուզ չհւրս
մշակ բռնե, էգերս ինչքու ղոնաղներու. դալը վրա հասցնինք:

ԳԻԳՈՂԻ

էս սհաթիս, ախչիկ-պարուն. տամ աղեն ասիլ է՞:

ԷՓԵՄԻԱ, բարկացած:

Հիմի դժւն. աղեն 'ես իմ, հրամաում իմ, էլի՛:

Դրսից ազմուկ է լսվում:

ԳԻԳՈՂԻ

էս սհաթիս, էս սհաթիս, ախչիկ-պարուն:

Դիմացի դուս մոտ դրսից լսվում է: ՅԱՄՍՈՆԵՆ Ժայնը՝ Կնցի, դնամ ա-
սիմ, է... ՊԵՊՈՅԻ Ժայնը՝ Կնցի-մացի չիմ գիգի, թնդ, թե չէ, էս
սսհաթիս...

ՏԵՍԻԼ ԺԱ

ՆՐԱՆՔ, ՊԵՊՈ

ՊԵՊՈ, ներս մտնելով դիմացի դռնից. զլխաւիր ծածկած և զարդի նազուսով:

Փիէ...

Դուլս է տալիս:

ԷՓԵՄԻԱ,

Ինչ էս ուզում. ո՞վ իս:

ՊԵՊՈ

Ո՞վ էմ. ղոնաղ իմ, վա՛:

ԷՓԵՄԻԱ,

Դժւն՝ միը ղոնաղ:

ՊԵՊՈ

Հենց 'ես:

ԷՓԵՄԻԱ, ձիկա տալով

Աս... Օտկեցէք, օտկեցէք, ո՞վ է քրիստոնա:

Դուրս է վազում ծախ դռնից:

ՏԵՍԻԼ ԺԲ

ՊԵՊՈ, ԳԻԳՈՂԻ

ՊԵՊՈ, սուտ զալով, տոտնծին:

Ա՛յ, քնթեմեն դուս գա էն հացը, ինչ մարթ ձիւր հացն
ուտե, հըմ:

ԳԻԳՈՒԽ

Ի՞նչ իս ուղու՞մ, ախպեր, ի՞նչ բան ունիս:

ՊԵՊՈ

Հալքաթ բան ունի՞մ, վուր էկիլ իմ, էլի՛, վա՛:

ԳԻԳՈՒԽ

Զի ըլի՞, վուր մինք էլ իմանանք:

ՊԵՊՈ

Ի՞նչ կու ալեկնա քիզ. դուն գնա աղա Արութխինն իմաց
արա, վուր 'ես էստի իմ:

ԳԻԳՈՒԽ

Ախար, դուն սիլ իս:

ՊԵՊՈ

'Ե՞ս... (նսեկով բնկողմարանի վրա): 'Ես իմ:

ԳԻԳՈՒԽ

Վա՛...

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԳ

ՆՐԱՆՔ, ԱՐՈՒԹԻՆ

ԱՐՈՒԹԻՆ, ներս վազելով ձախ դռնից:

Ի՞նչ խարար է, ի՞նչ խարար:

Տեսնելով Պեպոյին, մնում է սառած:

ՊԵՊՈ, վեր կենալով ճեղից, զլխարկը վեր է առնում և զլուխ տալիս:

Բանի աչողում, աղա Արութին:

ԱՐՈՒԹԻՆ, Գիգուլուն, ցած:

Դուն գնա բանդ տիս:

ԳԻԳՈՒԽ, առանձին:

ՂԺԼԸԹ, հալիլեքը:

Դուս է վազում դիմացի դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԳ

ՊԵՊՈ, ԱՐՈՒԹԻՆ

ԱՐՈՒԹԻՆ

Հը, սուր իս էկի, ախպեր:

ՊԵՊՈ

Այ, համեցե՛ք, հաստի՛:

Ինձ մոտ հաճելով մի արող, նստում է:

Արճիթին, նստելով քնկողմարանի վրա, առանձին:

Իմ տանը սա է մոհրաթ ահուհ ինձ, (Պեպոյին:) Ախար, էս
չախն թւր իս էկի:

ՊԵՊՈ

Կուշտը քաղցածին ի՞նչ է հարցնում... Բողալս մի դուռ
կտրի, աղա Արճիթին. թե էս սհաթիս չիս տա, վարցիկ կ'ոնիս,
վուր ինձ սպանիս էստի էլեա:

ԱՐճԻԹԻՆ

Թե իմքին սլարտ իմ, ախպեր, բան դեմարթլեքի. Ո՞ւմ
փուղն իմ կերի, վուր քու. փուղն ուտիմ... Ինչոր բարաթ էիք
ասում... Գթմը, բերիլ ի՞նչ:

ՊԵՊՈ, առանձին, կրճին խփելով:

Հ՞մ... (Բարձր:) Բարաթը չկա, խո զիդիս. դուն քու դավ-
թը բնեւումը գթմը թե չէ:

ԱՐճԻԹԻՆ

Իմ դավթը բնեւումը շատ սլառեցի, հախ աստձու, ամա
մե ասո էլ չգթա ձիդ համա:

ՊԵՊՈ

Բաս ի՞նչ անինք հիմի:

ԱՐճԻԹԻՆ

Ի՞նչ պիտի անինք. դուն քիդ համա, 'ես ինձ համա.

Գրպանից հանում է սարե հաճիչը և զցում:

ՊԵՊՈ

Վճռեց թե՛ դուն քիդ համա, 'ես ինձ համա: Բաս քու
մտկումը պարտ չիս ի՞նչ:

ԱՐճԻԹԻՆ

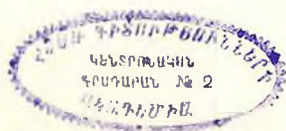
Ախպեր, ի՞նչ պիտի սլարտենամ. բարաթ դուն չունիս,
դավթը բնա 'ես վաճենք չունիմ գրած, ի՞նչ պիտի սլարտենամ
քիդ:

ՊԵՊՈ

Բաս քու սրտի դավթը բնա էլ վճռենք չկա գրած:

Հրայր Ենթախյանի Պետլոյի դերում.
(«Պետլո» Կինոսկարին), 1933

ԱՐՈՒԹԻՆ

Սրտի գավթարը վառն է:

ՊԵՊՈ

Բաս քու խճադանքը վառնչիչ է՝ ասում քեզ, էլի՛ խո ղի՛-
ղիս, վուր պարտ իս:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Վուր գիդենամ խո կու տամ, էլի՛. էլ ռւր իմ խոսեցնում:

ՊԵՊՈ

Բաս Դիքոնն քու է ասում... Նրա հալալութինը գիտունքը
գիդին:

ԱՐՈՒԹԻՆ

«Մեկամ», ասում է, «Թալիսի կուդի մոլիմանա մոծամեթ»^{*}

ՊԵՊՈ

Ազա Արութին, վերիվը խո ասառւձ կա ու քու սիրան էլ
է կարթում, իմ սիրան էլ, անրի աստձեմեն ձեռը մի՛ վիկալինի:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Ի՞նչ շատիր խո մողոնում գլխիս, ախպեր. օմքին լոն, հենց
կու գիդենա դուրթի իս ասում:

ՊԵՊՈ

Դուն գիդիս վուր դուրթի իմ ասում: Դու վուրթկերանց
արիվ սադադա խղճն միզ, էտ փուղը՝ ես ինձ համա չիմ ու-
ղում...

ԱՐՈՒԹԻՆ, խոսք կտելով:

Տե՛ր օղորմած ասառւձ:

ՊԵՊՈ, շարունակելով:

Մնւլափ, մնւլափ, ինչըռւ վիրչն անդամ ղի. էտ փուղով
իմ քուրը նշնած է, խոստացիլ ինք, պիտինք տա, ու թե էս
սահաթիս չափինք, քվիրս թողնում ին, անրիչ ախչիկ ին ուղում
էս գիշիր, Ախար, մե աստձու աշաղ դադաստանը միտղ ըի,
է... խո քիղ էլ կու խոսեցնին էնդի, ինձ էլ. ի՞նչ ջուզար կու
տառ, վուր չիս տալի:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Փի՛հ... (Մտածումով մեջ է ընկնում): Աշաղ դադաստանը գիդե-
նա վուր դըռւտ միտս է՛ էտ պարտկը:

^{*} Վարդերես է. — Ազգիսն իր պոչը բերեց վկա:

ՊԵՊՈ

Նոս ասուած իմ գրուածն, էլի՞: Ինձ չիս արձանւմ:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Վե՛, էա վաճնց կու՛լի, Պեպան. տմեն մարթ վուր զա ու էտենց խոսի, ասաք միլիոն էլ վուր ունենամ, մե օրումը կու հառնի: Ձէ, ախպեր, միւր ասուարի հետարը էտենց չէ:

ՊԵՊՈ. վեր կենալով սեղից և գլխարկը ծածկելով:

Բաս չիս ասալի, էլի:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Պարտելով կի վունչիչ տալացու չիմ, ախպեր. տմա քուր իս մարթու տալի, ջնւխտ աճկիս: (Ծոցից նսնում է պոսմոնեն:) Ընհա, (Թղթադրամ տալով:) վարցի բան է, բոնէ, ախպեր:

ՊԵՊՈ. գլխարկը վեր առնելով. գլուխ է տալիս:

Ա՛յ, ասուած վաւթիքդ գորացնէ:

Առնում է լիզը:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Է՛ս հինգ թումմն... համբըն, (Պեպոն գոնատում է:) գրուատ հինգ թուման է... Հինգ թուման էլ, գուքնովո անց կացի, էնդի կու տան. էս սահաթիս օմքին կու գրդիմ. Գնա՛, ախպեր, ասուած բարի վայելումը տա:

ՊԵՊՈ. փողին նայելով և շփոթւած:

Հինգ թուման ու հինգ թումմն... (Լուրջուն. նեսո գլխարկը ծածկելով:) Մնացածը... Ախա՛ր, իմ քվիւր համա հարուր թուման ինք խոստացի:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Նոս լճնչ անիմ, վուր խոստացիլ իք. բհետար նամադու իք արի, վուր խոստացիլ իք. մեմ վուզն էիք խոստանում, վուր խոստացիլ իք. Մարթ իր լճերի գորա կու ձքն վաւը թէ չէ: Դուք էլ վուր հարուր-հարուր թումնիլ իք խոստանում, էլ ուրիշն լճնչ անէ: Էս լճնչ խաբար էլա՛վ աշխարհքն, ախպեր. էլ օշովու համա չափս ու ձիվ չկա:

ՊԵՊՈ

Միւր բանը միւր գիղինք, պարսն, ձիւր բանը դուք. խոստացիլ ինք, միւր վուզն ինք խոստացի, քիզ լճնչ գալի:

ԱՐՈՒԹԻՆ,

Սոստայիլ իս ու տար իրան տու, էլի. էլ ի՞նչ իս ուզում:

ՊԵՊՈ

Ի՛ն տու, վուր տամ, է՛. ախար, էս վուր տալիս իս, մաս-
խարա իս զցո՛ւմ, թե ի՛նչ խաբար է:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Ա՛րի ու սրապետներուն վո՛րցիկ տրա: Տո՛, ինչո՞վ չիս իմա-
նում, վուր վուճնչի՛չ պարա չիմ՝ ես ձիդ ու էտ էլ ինչո՞ր տալիս
իմ, հաքուս համա բախշում իմ:

ՊԵՊՈ

Բախշում ի՛ն... Գանա՛ 'ես անկատ իմ, էկիլ իմ ճղորմու-
թին իմ ուզում քիմե՛ն. 'ես իմ հախն իմ ուզում, իմ հախը՝
ի՛նչ կ'ոնիմ՝ 'ես քու բախշը:

ԱՐՈՒԹԻՆ,

Ձիս ուղի ու էտի տու, ինձ պետկը գու քա: Ախկատ ու
հմպարա, վուր կ'ասին, էս է, ա՛յ, Բի, էլի՛, Բի. ի՛նչ իս Թամաշա
տնում:

ՊԵՊՈ

Բոս թամամ չիս տալի, էլի՛:

ԱՐՈՒԹԻՆ,

Տո՛, դժվիլ ի՛ն, թե ինչ խաբար է. ի՛նչ իս ուզում ինձմեն:
Ձսոսվ պարակ կու՛լի աշխրթումը՝ շլի՛նքս իս զցո՛ւմ:

ՊԵՊՈ, առաջ գնալով:

Ախա ճրթում կի թե պարա չիս, ճրթում կի, էլի՛. մաթթ
կու՛լիս՝ օրթում կ'ուտիս:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Օ՛րթում, հմվաս, մատուձ, (Պեպոն զարհուրանի է արտահայտում):
'երգինք, իմ վո՛ւրթիկերանց արիվը զիգենա, վուր վուճնչի՛չ պարա
չիմ...

ՊԵՊՈ, գայրացած:

Ա՛յ, աստուձ ու՝ 'երգինք խոսվ կենա զլիսիտ: (Խվիկով վաղը
Արուսիկի երեսին): Հը՛, Բոնե, աճիլդ դի, կնդաս համա իմքին կ'ու-
նենաս առնելու:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ, ազագակելով և ճեղից վեր բաշելով:

Օտկեցեք, Հարաճւլ. սպանեցին, մարթեցին... Ո՞վ կաք էտի...

Ն ես եմ բախվում՝ ձախ դռնից էփեմիան, աջ՝ դռնից Սամսոնը, հագեցված և զարդարված, ինչպես պատվիրել էր էփեմիան երբորդ տեսվում, իսկ ղիմացի դռնից Երկու այլ ծառա ֆրակով և սպիտակ ձեռնոցներով: Պատկեր:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ե

ՆՐԱՆԻՔ, ԷՓԵՄԻԱ, ԸԱՄՈՈՆ, ԵՐԿՈՒ ԱՅԼ ԾԱՌԱ

ՊԵՊՈ, ձախ ձեռքով ցույց տալով ծառաների վրա:

Է՞ս է քու մարթութիւնն, էլի՜... (երկուս լուսնային:) Ա՛յ, համաւ ըլի քիզ քու հարստութիւնը:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ, սատսիկ բփրփում, ծառաներին:

Տո՛, օտկեցեք, է՛. լինչ իք թամաշա անում. տեսնում իք՝ ուղում է սպանի ինձ:

Սամսոնը և ծառաները մոտենում են Պեպոյին:

ՊԵՊՈ, ծառաներին մղելով:

Մճւլաթի, դէնը... (Առարկնին:) Էս օտկե սլատիրը, վուր սար- քիլ իս, ում փուղով... Հազար ինձ պեսներուն թալնիլ իս, դա- նա. քար ու կիրք միք սընտով իս շաղըղի, զանա. ղիփոռնայց աճկիրը արլանդվա իս արի ու հիմի ծանդր ու բարակ քիզ հա- մա նստած քնի իս անում, էլի:

ԷՓԵՄԻԱ

Դո՛ւս արեք, դո՛ւս արեք:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ

Դո՛ւս, դո՛ւս տոում իմ: (Ծառաներին:) Դո՛ւս արեք. չիք իմա- նում:

Ծառաները հարձակվում են Պեպոյի վրա:

ՊԵՊՈ

Դո՛ւս... (Ծառաներին նորից՝ մղելով:) Դէնը, դէնը, (Ծառաներ փոքր ինչ հեռանալով, կանգնում են ղիմացի դռան առաջ: Առարկնին:) Փու- ղիքս հաշա իս ուտում, ու դո՛ւս էլ իս անում, էլի... (Լուսնային:) Դո՛ւս կ'եհամ, դո՛ւս կ'եհամ. հարես լինչ է, գոռք քունն է, տերը զուն իս էտի... Ամա լավ ղիղացի, սլարուն Արութին, էս ա- բարմունքը քիզ չի մնա... վերիփն տատու՜մ կա, քնթեմես կա հանն քու անօրենութիւնը... (Ծառաներին հեղով:) Դէնը, դէնը...

Դուս է գնում ղիմացի դռնից:

ԱՐՈՒԹԻՆ, Պեպոյի ետից, ծառաներին:
Դնացե՛ք, ղնացե՛ք հիդը, վռնշիչ չտանե, վռնշիչ չփախցնե,
Ծառաները դուրս են վազում Պեպոյի ետից:

Տ Ե Ս Ի Լ ԺՁ

ԱՐՈՒԹԻՆ, ԷֆեմիԱ.

ԱՐՈՒԹԻՆ

Է՛ս ենց էլ լպսամծ:

Կռանում է և վողերը հավաքում:

ԷֆեմիԱ

Դի՞ժ է էն մարթը, թե էս լինչ խարար է... էլախտ էլ է-
նենց վախեցրուց:

ԱՐՈՒԹԻՆ, վողերը ծոցը դնելով:

Արբի ու սրասկաներուն վմըցկ արա հիմի:

ԷֆեմիԱ

էս լինչ բան է, ախար, չլիս ասի՛:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Աստուծ վի՛շ զիդե նրա գլուխը. քուր իմ մարթու տալի,
կ'ոսե. 'ես լինչ անիմ վուր մարթու է տալի:

ԷֆեմիԱ

Բաս էն լինչ էր ասում, թե փուղիլըս հաշա իս ուտում,
կ'ոսե,

ԱՐՈՒԹԻՆ

Արա, քիմեն չիմ արմընում, էփեմիա. փի՛ղ հաշա ուտիմ
ու էն էլ նրա պես մարթունը, չլիս ճանչնում լինձ:

ԷֆեմիԱ

էտ փուղիլը վուր ծո՛ւցդ դրի՛ր, նըմնը չէր բա՛ս:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Նրա հորն օղորմի. վու՛ր իմ կայինքն էլ նրանը կու՛լի,
բա՛ս... էկա՛վ, թե խիղճ մարթ իմ, կ'ոսե, քվիլըս համա բաժինք
չունիմ, կ'ոսե, քու վուրթկերանց արի՛վ սաղաղա օտկն միղ, կ'ո-
սե. 'ես էլ անմախ-անմախ հանեցի ու բախշեցի (նեղանալով):
Շնորհակալութենի ժողիներն է՛ր, վի՛ղալով ու ճակտիս խփից-
քի՛չ է, կ'ոսե:

ԷֆենՄիւ, բաւեր վեր բերելով:

Վե՛ս, քուռանամ 'ես, զմէրթ իս ասամ, Արութին ջան:

ԱՐՈՒԹԻՆ,

Բաս սո՛ւս իմ ասո՛ւմ:

ԷֆենՄիւ, չարացած:

Բու հո՛րն է, խիստ լալ էլ է արե՛... էս էն դիդենա, վաւր ժամեմեն զուս դալիս, հարուր ախկաս էլ վաւր ըլի զոանը, դի֊
փունանց ձեռի՛ն (Դործողությամբ ցույց տալով): Շրո՛նէ, բո՛նէ,
բո՛նէ... Իժու՛մ էտենց կու թողնիս էս անպատուութիւնը:

ԱՐՈՒԹԻՆ,

Ի՞նչ պիտի անիմ:

ԷֆենՄիւ,

Աշխրքի լալիւր զլուխտ ածալ...

ԱՐՈՒԹԻՆ,

Ի՞նչ անիմ,

ԷֆենՄիւ,

Վե՛ս, քուռանամ 'ես. էլ բան չմտաց, վաւր քիզ չասալ, ու
էնդագա բեալութիւնը զուն կ'ուտի՛ն. Ի՞նչ կ'ոսին խալիւր:

ԱՐՈՒԹԻՆ,

Խալիւն ի՞նչ գիդէ, զլուխը քարը տա. Թո՛ղ, խիզ մարթ է:

ԷֆենՄիւ,

Վե՛սնց թե խալիւն ի՛նչ գիդէ. էնդոդա բջերանց մոլ չէ՛ր,
վաւր վրեա բղալեցալ ու ձգալեցալ: (Չափազանցելով) Պեպոյի խոս-
եցիք: Աշխարք ու 'երդիւր իս թալիւն, կ'ոսե, քսան ու հինգ հա-
դար խղճի տուն իս քանդի, կ'ոսե, էս արարմունքսիւր քիզ չի
մնա, կ'ոսե, ու էստունք պիտի մորսիս դո՛ւն: Բջերանց բերնու-
մը իմքին կու կանգնի. չիս գիդի՛, վաւր էքուց ինչկիլ էս վախ-
տը վո՛ւսչ քաղաքը կու իմանա: Մա՛րթ ըլիմ, զլիւսիս զոանկ ունե-
նամ ու դարույ անիմ, վաւր էս հանդի պաժարնին իմ տանը
ինձ անպատիւ մոնէ, տես վաւր նրա փուղիւրը հո՛շա իմ ուտո՛ւմ.
Թաւաթ ինչ ասիս ասում ին քիզ վրա ու հիմի պակասը թա-
մամ ըլի՛...

Նայում է զիմացի դասն կողմը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Է

ԴՐԱՆԵՔ. ԳԻԳԱՆԻ

ԳԻԳԱՆԻ. զլիարեր ձեռին, ԵՏԱՅՈՒՆ ԵՆՐԱ ՄՏՆԵՆՈՒ ՂԻՄԱՅԻ ԴՐՈՒՅԻ:

ՀԱՆԻԼԻՔԸ ԲԵՐԻ, ԽԻՆԻԿ-ՍԿԱՐԱՆՆԱ:

ԷՓԵՄԻՆ, ԵՆԵԿԱՐԺ ՎԱԽԱՎԵՆՈՒ Ե ՈՐԱՄԱ:

ՀԱՆԻԼԻՔԸ... (ՇՏԱՅՈՒՆ ՂԵՆՈՒՄ Է. ԿԵՆ ԵՆՈՒՍԿԱՐՈՒՅԻ ԵՆՐԱՅԻՆԻՆ. ԵՆՎԵՐՏԱԿԱՎԱԾ:) ՄԵ ՄԵՐԻ, ՄԵ ՄԵՐԻ, ԱՐԱՍՈՂԿԱ ՋԱՆ, ԽԻՆ ԹԵ ԻՆՆ ՀԱՆԻԼԻՔ Է, ԲԻՆ ՀԱՆԻԿԱ, ԵՆԺՆԻ ՀԱՆԻԼԻՔ... (ԿԱՆՆԵՆՈՒ:) ՍՈՒՄԱՆ, ՍՈՒՄԱՆ...

ՇՏԱՅՈՒՆ ԴՈՐԱ Է ՂԵՆՈՒՄ ՂԻՄԱՅԻ ԴՐՈՒՅԻ: ԳԻԳԱՆԻ Ե ՍՈՒՄԱՆՐ՝ ՈՐ ԴՈՐԱ Է ՎԱԳՈՒՄ ԵՋ ԴՐՈՒՅԻ, ԵՆԵՆՈՒՄ ԵՆ ԵՐԱՆ:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ը

ԱՐՈՒԹԻՒՆ. ՄԵՆԱԿ. ԵՐԿԱՐ ԴՈՐԱՅՈՒՆԻՅ ԵՆՏՈ:

ՏՈՒ, ԴՈՐԱԹԻ, ԲԻՆ ՀԱՆԻ ԷԿԱՎ ՂԻՄԻՆ ԷՆ ԴՐՈՒՄ ԿԱԺԱՐՆԻՆ... ԷԼ ՄԻՆՃ ՈՒ ԿԱՍԻԿ ՀԿԱ ՄԱՅԻՐՔՈՒՄԸ... ԷՆ ՀԱՆՊԻ ՄԻՆԿԱՍ ԿԱԶԱՆ ՎԵՆԱ ԷՆԵՆՅՈՒ ԲԴԱՎԻ, (ՄԱՆ ԳԱՎԱՎ:) ԷՆ ՀԱՆՊԻ ԽՈՍԻԿԻՐ ՄԱՆ... (ՀԱՆԵՆՈՒՄ ՈՒՂՈՒՄ Է:) ԲՈՂԱԿԱՎ, ԲՈՂԱԿԱՎ ՄԱՅԻՐՔԻ ԲԱՆՐ... (ՀԱՆԱՆՈՒՄ Է ԵՆՆԻՆԻՅ:) ՊԱՐԱ ԽԱ, ԿՍԱՆ... ԴՐՈՒՄ Է... ԲՈՂԱՎ ԿԱՐԱՄԻ, ԲԻՆ ՀԱՆԻՎ, ԲԻՆ ՎԻՍԱՆ... Ո՞Վ ՄԱՍՎ, ՎԻՍԱՎ ԿԱՐԱՍ ԽԱ... ԴՐՈՒ ԿԻՂԵ, ՎԻՍԱՎ ԿԱՐԱՍ ԽԱ... ԹԵ ԿԱՐԱՍ ԽԱ, ԲԻՆ ՀԱՆԻՎ ԽԱՆԿԻ ԷՈՐ ԶԻՂ ՀԻՄ ՄՈՒՄ... ՅԱ ՆՐԱՆ ՎԻՍԱ ՄԱՄ, ՄԵԿԵՆԵՐԱՆ ԲԻՆ ՀԱՆԻՎ... ՆՐԱՆՔ ԲԻՆ ՀԱՆԻՎ ԽԱՐԻ... ՉԷ, (ԵՆՏՈՒՄ Է:) ՎԻՆՀԻՎ ԿԱՐԱՍ ՀԻՄ... ՄԱՍ ՀԱՆԻՐ ԽԱ ՄՈՂԱՆՈՒՄ... ԹԵ ԿԱՐԱՍ ԽԱ, ԲԻՆ ՀԱՆԻՎ ԿԱՐԱՍ ՀԱՆԵ... ՎԻՍԱՎ Է... Ո՞Վ ՈՒՆԵ... ԲՈՂԱՎ ԿԱՐԱՍԹ... ԿԱՐԱՍԻ ՀԿԱՆ... ԴՆԱՅԻՎ Է... ԶՆՊՈՒՄ Է... ԽԱ ՀԷ ԷԼ ԲԻՆ ՀԱՆԻՎ Է... ԱՄԱ ԷՆ ԴՐՈՒՄ ԿԱՐԱՆԻՆ ԿԻՍԻ ԿԱՆԵՆ ՄԻՂ ԲԴԱՎԻ, ՎԻՍԱ ՎԻՍԱ ԽԱ ԿԱՐԱՍ ՈՒ ԶԻՂ ՀԻՄ ՄԱՍԻՎ... (ՎԻՍ Է ԲԱՆՈՒՄ ՏԵՂԻՅ:) ՉԷ, ՀԷ, ԷՎԻՄԻՆԻՆ ԴՐԱՍՈՒՄ Է ՄԱՍԱՄ... ՊԻՍԻ 'ԵՆ ԲԴԱՎԻՄ, 'ԵՆ ԿԻՍԻ ՀԱՐԱՅԻ ՄԱՄ, ՄԱՅԻՐՔ ՈՒ 'ԵՐՊԻՐ ԿԱՐՈՒՅԻՆԻՄ, ՎԻՍԱ ԲԻՆՃ ԲԻՆՃ ԿԵՆ ՄԱՍ ՄԱՐՈՒՄ ԷՈՒՆԵՆԵՆ ԿԱՐԱՍՈՒՄ ԿԱՐԻՆ, ՀԱՆԵՆ ՀԱՆԻՐ ԽԱ ՂԵՆՈՒՄ ՎԵՆԱ... ՄԱՆԿԱՎ, 'ԵՆ ՔԻՂ ԿԱՆ ՀԱՆԵՆ ՄԱՄ, ԴՐՈՒՄ ԿԱՐԱՍ ԿԱՐԱՍ:

ԿԱՐԱՍ Է ՂԵՆՈՒՄ ՄԱՍ ԿԱՐԱՍ:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

Առաջին տարվածի սենյակը, միևնույն ձևով կահավորած և դամբը թոկի վրա փռած Առավոտ է:

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Կեկեկ, մեմակ, քախսի վրա նստած, լուռ կարում է, սպա մութաֆի վրա դրած կարի բոխչից վերցնելով մի կտոր, շարունակում է կարը և նեճն էլ երգում:

*«Սիրելիդ, ինձ ստեղծես,
Ասեղծես, հախատեղծես,
Ջիգարբա կտրատեղծես,
Արնաշաղաղծես արեղծես»*

(Այնքան արում է:)

*«Ինձ սեփական տնի բարով,
Խորհուրդդ տես պրով»*

(Լացի ձայնով:)

*«Ինձ խո մտքիդ չես սրով՝
Անտեր մատաղծես արեղծես»*

(Կարը բողմելով՝ լաց է լինում:)

Այն, անտեղծ, 'ես էլ կ'ստիմ թե տթմորթի իմ... Ինչի՞նք
ստիղծեցիր ինձ, ինչպե՞ս իմ աշխրհումը. անմիջ գեղեցիկ էրե-
սին տիղ իմ բռնում... Են ուղիւր լավ չի բլլի, վստք գեղեցիկ տաղն
բլլի ու գեղեղմանս վստի տաղը կիսիւրտում բլլին... Ինչի՞նք չիս
սպրանում ինձ, անտեղծ... Դուն խո լավ գիղիս, վստք մահն ուղի-
րս հիշա է ինձ համա, կանց շունչ քաշիլը... (Լուրբյուն:) Ջուրը

հնդնիւմ, թոկով խիխտվիւմ, գանակ ցցիւմ սրտսեմս. ի՞նչ ջու-
զար տամ քիզ... (Լաց է լինում:) Ս'ատուձ, սոտուձ, յա՛ն կեծակ
վեր ղցե ղլիւիս, յո՛ կարճնջի վրա աճց կենալիս կարմունջը փոշ
տծա վուտիս տակը, յո՛ ղեզնին ման գալիս, ղեզինը պստոն ու
ինձ գեղեր տար...

Լաց է լինում:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆԱ, ՇՈՒՇԱՆ

ՇՈՒՇԱՆ, Երես մսնելով ձախ դսնից:

Էլի լո՞ց իս ըլում, Կեկել:

Կեկել, աչկեր սրելով:

Ջարթիւ լացը՝ ի՞նչ է մնացի ինձ, դեգի... Էս արտըսունքն
էլ վուր չըլի տվի աստուձ, սիրտս ինչո՞վ հովցնիմ:

Կար ցցում է ճախի վրա:

ՇՈՒՇԱՆ

Ախար, Էտղադա արտըսունք կու՛լի, վուրթի. իս քամվե-
ցար խտակ:

Կեկել

Բառ ի՞նչ աճիմ. ղոշիս հենց գիգիմ աղաքար է պուկած...
Էս արտըսունքն է ինձ օտկում մե քիչ, թե չէ դարդու խիխտ-
վում իմ:

ՇՈՒՇԱՆ

Դարդ ցավի գա ու ասածու պատիժի էն սիվսրտովը: Աժե,
վուր Էտղադա դարդ իս աճում նրա համո՛:

Կեկել

Աշխրքումը բեզնամ էլա, ղլուխս ղուս կարվեցավ, էլ տուի
ու սծորի էրեսին չիմ կանացի մտիկ տա. էս սպրիլ է՛:

ՇՈՒՇԱՆ, Եսնելով Կեկելի մոտ արողի վրա:

Մի դարդ աճի, Կեկել ջան, մի՛ դարդ աճի. աստուձ օղոր-
մած է, կու՛լի նրա վրա լավ մարթու է ոտտ բերում քիզ:

Կեկել

Սարթու աճին էլ կարիմ. նրանք խճպումնք ունի՛ն, նրանք
հճի ունի՛ն... Ինձ պաչ արավ ու իմ պաչը տարավ ձերիշին է-
րիտ... (Գլխին խիլով:): Գեզինը պատու ու ինձ ղեղեր տանե: Էլ
'ես 'երզնքի էրես վճենց պիտի տեսնիմ:

ՇՈՒՇԱՆ

Աբա, դուք վուր էտուհը իս անում, Կեկեկ, 'ես Բ՛նչ անիմ... (Հաց լինելով:) Միտիկը չլիմ. բաս 'ես վ՛նչնց դիմնամ՝ իմ սիրվ ու մութ օրին մե կուռը, քիզ մեկեկին... Հա հանդի օրինակները չատ է էլի, վուրթի. մեկնակ միզ համա խո չէ ստիզած աշխարքը: Բանի միզվեանիքը կան, քանի միզ վրա վանթարն աստ, հացի հատրաթ ածած ին, մե թիքա հացին էրնեկ ին տալի, դուք դուռը ախիլատի ին անում ու էն թիքա հացը՝ թե հաղբենը մեկը տալիս է, մնացածները կի՛նծումը լսիկով դուս ին անում... Միզ խո ասում է մե թիքա տվիլ է. փոռք իրան, Բ՛նչ անիս, հալրաթ միք ճակարին էս էլը դրած: Էլի փոռք տանք իրան, աղանչանք անինք, վուր էստու վրա վատթար օրին չոստս բերե միզ. իմ Պեպոյին ջան տա, վուր ինչ թիքա միզ տալիս է նրա ձեռով, էն թիքեմեն էլ չզրզե միզ:

ԿԵԿԵԿ

Էրնեկ աստու է ինձ մա՛հ տա, ուրիշ վունչիչ չիմ ուզում:

ՇՈՒՇԱՆ. մոտենալով և գրկելով Կեկեկին:

Մի ասի, մի ասի, Կեկեկ ջան. (Նստելով կալիկն:) միտիկ է ասածս. միզ, դենայվալոս գեղեկ:

ԿԵԿԵԿ. Շուտեմի գրկում:

Ա՛խ, դեղի ջան...

Էստ լաց Էն լինում: Պատկեր:

ՏԵՍԻԼ Գ

ՆՐԱՆԲ. ԳԻՐՈ

ԳԻՐՈ. Երս մտնելով դիմացի դռնից գլխաղիվ և ձեռնափայտով:

Վա՛, ծխնած հոքիք, զարթնի էս՝ բանն ու գուրձ չուհիք:

ՇՈՒՇԱՆ. քողեկով Կեկեկին. կանգնում է:

Ուրիշ Բ՛նչ բան ու դուրձ պիտի ունենանք. թե դ՛ուզիս՝ դուքն ծափ տա, միք խաղանք:

ԿԵԿԵԿ. վեցեկով կար:

Վա՛, իմ օրին...

Կեկեկ սրբելով՝ օտարով դուրս է գնում աշ դռնից: Կարի կիսաբաց լոխնակ մնում է մուրաֆի վրա:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ՇՈՒՇԱՆ, ԳԻՔՈ

ԳԻՔՈ

Է՛, լսվ է, ձեր հորն օղորմի. աթմորթին էլ մե քիչ համ-
փիրութին պիտի ունենա. Ախար, մե գլուխ զիփ լաց իք քլում,
խան մեկն ու խան մեկելը. հանցյ վաճառ կու՛լի:

ՇՈՒՇԱՆ, հասկալ սախի վրա:

Ի՛նչ անխ, ինչ միւր գլխին բան էկալ, աստուծ միւր դուշ-
մբնին էլ չաա:

ԳԻՔՈ

Աստու բանը դուն չիս գիգի, Շուշան, ուրիշ հանդն է
սարքի աշխարքը. ուրախութենի հիդ դարդ է տալի մարթու ու
դարդի էդնեն ուրախութին... (Առաջ Բաբելով արոար՝ հասում է: Տախ-
սից փոք ինչ նեռու և քախաս Բաբելով:) Հը՛մ, է՛... (Երկու ձեռքի ցուցա-
մասները միմյանց կպցնելով:) Էսանց է, ա՛յ. քուր ու ախպեր: Վաճա-
ր քուր ու ախպեր մեկամեկեմեն չին բամբակի, էնանց էլ ու-
րախութինն ու ախպերութինը:

ՇՈՒՇԱՆ, տառնիկ:

Քու. աճկն էլ:

ԳԻՔՈ

Շատ լավ է չինի, է՛... Ասում է մարթուն՝ էս քիդ ուրա-
խութին, գնա, քեփ ալա, ասում է. իժուս էն քեփումը մեկ էլ
տեսնիս մե դարդ է լուս զցում միդ համա, վուր ինչ է՛ հըը...
Իրան չմտեն զցինք... Դահանամ քիդ, աստուծ:

ՇՈՒՇԱՆ

Էրնեկ գիգենամ՝ բա՛ զրոս քարոդի վախա է:

ԳԻՔՈ

Մսւլափ, Շուշան, մսւլափ. ախար, դուն չիս գիգի թե
խոսկի վաճառի է վալի, է՛. Ինձի ինձ էրվում իմ, խորվում իմ,
ամա էլ ի՛նչ կանամ օտկի: Մեկ փիք իմ անում, վուր կու՛լի
դժուխը գնամ. ամա մեկ էլ ասում իմ, վուր հալաթ էս աս-
տուծու բան էր: Հիմի գ՛ուղիք ինձ սպանեցեք, գ՛ուղիք աստուծն
փառք ալեք, վուր հոքիս բերնումս է ու խոսում իմ:

ՇՈՒՇԱՆ

Վախա իս ղթի գուն էլ, Դիքո. առանց էն էլ դարդու
տրաքվում իմ:

ԴԻՔՈ

Նա էլ էտ իմ ասում, Շուշան, է՛, Տիտ հիմի, էտ դարդի
հիդ ինչ ուրախութիւն է գալի: (Շուշանը զարմացած նայում է:)
Ար-
մբնում իս, գանա, Շուշան: Վուրն էն չախը թամաշա արա,
'եփտը դիփի կ'ստիմ: (Գրպանից հանում է փոսի մի կապտագույն բաց
ծրար, որի վրա երևում են կարմիր գմռե կնիքներ, և աջ ձեռքով բարձրաց-
նելով:)
Ա՛յ:

ՇՈՒՇԱՆ

էտ ինչ է,

ԴԻՔՈ

Ի՛նչ է... է՛ն է, է՛ն, Շուշան:

ՇՈՒՇԱՆ

Վուր չիմ իմանում:

ԴԻՔՈ

Ա՛յ, կու իմանաւ. համփրութիւնը բաժնելիս աստուծ քիչ
փայլին կնիկարմատին էրիս: Հիմի ինչ համփրութիւն ավել է
քիզ աստուծ, դիփ մետի մոդ արա ու ծանդը ու բարակ ինծ
անդաճ դի, վուր լիզուս չխառնիլ:

ՇՈՒՇԱՆ, առանձին:

Յարար էս հանդի էլ մաքթ կու՛լի:

ԴԻՔՈ, շարունակելով:

Դիզիս ինչ է, Շուշան... Օղորմած հոքի քու մարթը...

ՇՈՒՇԱՆ, երկար ու ձիգ կոկորդային ձայնաբեկոյամբ հառաչելով:

Ը՛հը՛հ...

ԴԻՔՈ, գրպանից բաւկիւնակը հանում է և աչկեր սրբում: Լացի ձայնով:

Աստուծ օղորմի, աստուծ հոքին լուսավուրի. լավ մարթ էր,
անուամով մարթ էր խիղճը: Պանի ջեր է ձիով Գանջա զնացի
ու էկի օղորմած հոքին:

ՇՈՒՇԱՆ, հոգոց հանելով:

Ա՛խ, ա՛խ, ա՛խ...

ԴԻՔՈ

Ը՛հ, վունչ աշխար, Շուշան:

ՇՈՒՇԱՆ

Իժմեմ:

ԳԻՔՈ

Հո՛ւ... (Դադար:) Մահեմեն մե քանի օր առաջ, 'ես խոմ դիվի
կըտին էի, դիդիս, օթախի դոնիրը կոխպիլ էրիտ, մնացինք 'ես
ու օղորմած հոքին...

Այլեր սրբում է:

ՇՈՒՇԱՆ, ՏԽՈՒՐ:

Միտու է:

ԳԻՔՈ, ձեռնով իր բերանը ծածկելով:

Մոռալի... Զրեմենն բաշխելը չանից ու էն ձիւր սիվ
պստի դուքին ուղից, 'ես էլ մոլ տարա. սա բաց արալ, էս
թուխած հանից ու ինձ էրիտ: Անդերձ արալ, վուր ինչըու վիւր-
չի ժամանակը վոճնց քիզ իմաց անիմ, վոճնց Պեպոյին: Պեպոս,
ասում է, ջեհեւ է, կ'ոսե, վոյ թե փչացնե, կ'ոսե, ու իմ Շուշա-
նը կնիկարմատ է, կ'ոսե, վոյ թե Պեպոյի ճանդը զցե, կ'ոսե:
Ինչըու վուխած չգա, կ'ոսե, վոճնց մեկին միտաի, թե դուն ու-
նիս, կ'ոսե: (Ծրարից հանում է մի ծալած սպիտակ ճիւրղը և, մասնա-
ցույց անելով, լացի ձայնով ու բարձր:) Իմ Կեկելի բաժինքը էստունն
է, կ'ոսե:

ՇՈՒՇԱՆ, վիւր քաշելով:

Էտ ի՜նչ թուխտ է, դանա:

ԳԻՔՈ

Ի՜նչ թոճխա... Ա՛րուքինի բարաթը:

ՇՈՒՇԱՆ, մոտ վազելով:

Ի՜նչա ասում, Գիքո... (Ելելով բուլքը ձեռնից:) Ո՛ւզում իս հո-
քիս հանի: (Բաց է անում բուլքը և նստում: Արաքինի պարտադրա-
կը:) Է՛ս է... Օտկեցեք... սիրտս զնայ... (Գնում է, իր Տեղը վայր ընկ-
նում: Զարմացած նայում են միմյանց. երկար լուրջում:) Կինադամ մե-
ռա... Իժում, անաստուն, ինչըու հիմի ուր էիր պահում. Կե-
կելիս սպանեցիր ու հիմի՞...

ԳԻՔՈ

'Են միզ չունիմ, Շուշան, դիդե աստուն, վուր միզ չունիմ:

ՇՈՒՇԱՆ, շտապով:

Սէյ, աստուն անե քու դիվանն ու դադասանը: Է՛տենց
կատարեցիր անդերձը:

ԳԻՔՈ

Ախար, մե անդաճ դի, Է...

ՇՈՒՇԱՆ, խոսք կհրկուր:

Անդաճ ցավի զաս ու ասածու պատիժի. էս օրենք է, Վար
դուն արի՛ր:

ԳԻՔՈ

Ախար, Շուշան...

ՇՈՒՇԱՆ, անդադար Գիքոյի խոսք կհրու՛մ է: Վեցե նրա վեր կենալը:

Ախար քիզ ու... (Առանձին:) շոտ ու ցավ: (Գիքոյին:) Լճի:

ԳԻՔՈ

Փիե...

ՇՈՒՇԱՆ

Ախար, ինչի՞ պահեցիր, ինչի՞, ինչի՞ էսօր: Քու ասածուն
ի՞նչ իս ասում, քո հոքուն ի՞նչ ցուղար կու տաս:

ԳԻՔՈ

Տո, մե անդաճ դի, Է...

ՇՈՒՇԱՆ

Արա՛, ասա, Էլի:

ԳԻՔՈ

Ա՛յ, Շուշան...

ՇՈՒՇԱՆ, շարունակելով:

Ա՛սա, ասա:

ԳԻՔՈ

Օ՞գի...

ՇՈՒՇԱՆ

Տեսնի՛մ ի՞նչ իս ասում:

ԳԻՔՈ

Ախար...

ՇՈՒՇԱՆ

Մե աստույ ըան պիտի ասիս, Էլի:

ԳԻՔՈ

Տո, խոսքս բերնեմես մի խի, Է...

ՇՈՒՇԱՆ

Ասածու զաղարի պաս, հը՛:

ԳԻՔՈ, վեր կենալով և զլիսաւոր քափ տալով:

էլ մտնելիչ չիմ գիղի... (Գնալով:) Կնիկարմատի պէս էլ ան-
զընջում:

ՇՈՒՇԱՆ, բարձր:

Մնալի, մնալի... (Կանչում է:) Դիքս:

ԳԻՔՈ, նկատարով:

Ախար, ծխնած հոքի, մե քիչ համփրորութիւն ունեցի, ա-
սում իմ, է՛, 'եւ խիստ ուրախ եմ, վաւ Էսենց էլալ բանը.
ամա ստածու զարտոգութենին վաճնց հակառակի մարթ... (Նրս-
տում է միկնույն տեղի և քալոս տալով:) Հը՛մ...

ՇՈՒՇԱՆ, առանձին:

Կրբիմ քու զլուխն, բահա:

ԳԻՔՈ, ինք սրբում է:

Ձիս զիղի, թե ինչ օյիւն էկալ զլուխս:

ՇՈՒՇԱՆ

էլ մի ծրծռեցնի, ին քու աստուծ կու սիրիս:

Սուրհալը զցում է տալիս վրա:

ԳԻՔՈ

Ձէ, ա՛յ, էս սահաթիս, քիչ է մնացի... Էս բարաթը վաւ
տալիս էր օգորմած հոքին, շատ տաի, թե իմ բանը չէ. էս հան-
դի ծանդը բիտն, տաի, վրեւ մի շալիի, տաի, էլ զնջութիւն չիմ
կանա ունենա, տաի. ամա չարաւ... Հալալ մարթ իս, Գիքո,
կ'ոսե, (Լացի ձայնով:) զարթնի քիչ ծաւ չունիմ, կ'ոսե... Է՛հ, չա-
րեւ ինչ էր, զուս ինձ ասո՛ւ, վիկալա բարաթն ու մե 'եքիք-
չուրս օրվան էզնեհ հոքին էլիս խիղճը... Աստուծ հոքին լու-
սալուրե, (Աչերը սրելով և լաց լինելով:) Ըարեխոս բլի իր Կեկելի
համա:

ՇՈՒՇԱՆ, աչերը սրելով, երկու ուղղոց է հանում:

Է՛հ, հը՛, հը՛, հը՛...

ԳԻՔՈ

Է՛հ, մտխլատ. զիտ մահի վաւրթիք ինք... վաւրդի էի՛.

ՇՈՒՇԱՆ

Վաւր բարաթն էրիս քրատարը:

ԳԻՔՈ

Հո՛, էրիս... Ասա, տաւա տուն, պահեցի... Մե-մե մարթ
կա խաղիսա է պահում. յաճար նրա քունը վաճնց է տանում

գիշերով... Պահեցիր... Հին սիդեղները ունեի էրեկելե-Պարնի վախտ-
վա... 'Նո խո զարթնի մե քոխն ուրիշ վունչիչ չունիմ. ամա
էնենց պահում էի էն սիդեղները, մաքթու խաղիթաւն կար-
թացնիլ էի տալի, դուր էր զալի խոսկիւրը... Դուն չիւ անսի,
Շուշան... Ձեր աստծու անուան է զլիսին դրած, իժում Քրիստոս-
սինը, իժում հոգի սուրբը. զալիս է, անգա Զան, իժում ավետա-
բանիչները, սրբիւրը, դիփ մե-մեկ, մե-մեկ. էնձադա օրհնանք,
էնձադա բանիր... էհ, զնայ գիփ մեաի... Հայիփ, հայիփ միր
ժամանակ...

ՇՈՒՇԱՆ

էտ խնոս հիսու գնացիր, Գիքս:

ԳԻՔՈ

Հիսուս կի չէ, խնոս մոգկացա... Ախար հենց էն սիդեղնե-
րումը պահեցի էտ բարաթն, էհ Կապեցի, դրի զանդիկո քանջը,
բալնիքն էլ ջիբեմեկ չէի հիսացնում: Ամիս չէր անց կենա, վուր
մե էրկու ջեր զանգուակ չէի բաց արի ու կապուցկո չէի տնդի:
Ամանաթի պես դժար վունչիչ չկա աշխրջումը: Աստուծ, տո-
տուծ էի անում, վուր Կեկելի բախտը մե վախտի բաց ըլի, ու
բաց էլ արալ խոժ աստուծ... Մե օր էլ՝ բաց անիմ զանգուակ,
տեսնիմ սաղ կապուցկը չկա: Հայ զես, հայ գեն՝ չկան, չկան, չկան...
Ջարթնի էս՝ մե քանի հատ էլ հնուց, շատ հնուց, այ, սի-փուղ
ունեի, էն սի-փուղն էլ հիզը զում ու կլան է էլի. մեկիլ բանի-
րը կի զանգուակը իր արիզը անշարժ, սաղ-սալամաթ զարտած
է... Ախար, թե զուղ էկան, կանց հին զըռնիւրն էր տանում,
թաղա փնդն էր տարի. էրկու թուման ալիլ գիփ թաղա՝ Նի-
կալալի զըզըզան մանեթնիւր ունեի. թե սատանա մտով զան-
գուակ, էն վաւնց տուն գնաց ու զուս էկալ, վուր մե տիղ ծակ
չէթսղ զանգուակը... թե չէ՝ զանգուակը կտալած, բալնիքը ջի-
բումս, վաւնց հանգալ էնդունք... Ի՞նչ իմ հալն էր, Շուշան, էն
աստուծ գիզե, մե օր հոքի ունիմ տալու... Դարի ստիս, 'Նո իմ
զցիլ ալի, էփեմեկըլի տալիս, 'Նո իմ բաց անիլ ալի, չըքած՝ է-
դեղեղու բոլորքն տալիս, 'Նո իմ ազաթիլ արի... Իշտան կապվե-
ցալ, քունս կտորվեցալ, ջում-ջումի զառա... էտի խո՝ քանի
ձիղ տեսնում էի, քանի ձիւր լացն ու սուքը իմանում էի, սիր-
արս կրան էր ննդնում:

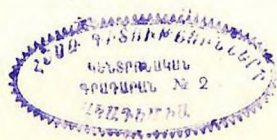
ԱՆԳԵՐԸ սրբում է:

ՇՈՒՇԱՆ

Ախար, էնձադա վուր հարց ու փաբց էինք անում, մե օր

Համբիր Շուշանի դերում. («Պեսո» կինոնկարից), 1935

վանց չկտարվեցար, օխնած հաքի... Փարազի սսինք՝ անդերձը
կապում էր քիզ էն գլխեն, իժոււմ էլ է մէ խոսկ մայրնց կ'ս-
սեր, է:

ԳԻՔՈ

է՛, Շուշան... Բանի ջեր ուղեցիլ իմ բաց անի էս բանը,
ամա իմ անու վունչիչ չէի կանկնում տաի. լիզուս չէր գորում,
լի՛նչ անիս... Ա՛յ, էստու առաչ էլ, էս մողիկ ժուգն էր, քիչ էր
մնում գիւի մետի թամամ հիւղ. տսեր, դրուստ հենց լիզվիս ձե-
րին պուռու էկալ. ամա փիս վուխտի ոսստ էկա՝ Պեպոն խոստ
ջգրած էր, էլ ջուրաթ չարի, բերնես չկանացի դուս թողնի...
Վախեցա, չէ թէ ինձ համա, Շուշան, ձիզ համա, գիզե առաւձ.
մե փրթնա չննդնի էտի, սսի, իմքին չար բան չառաչանա,
տսի... (Աստիկ նուզված): Վիկալա էլի ու սրտիս խուզուկը, ան ու
վախով, հաքի սկսա հիւղ. կուլ ալի... (Գարձյալ աչկեր սրում է. Շու-
շան, առանձին, անկողնուրէն է ցույց տալիս): Ամա չառիս, Շուշան,
թէ ձիւ միտիլ կու տանի. իմ աղանչաքը գիւի էն էր, վուր
ինչըստ էս պարտիլ չպրծնիմ, առաւձ հոքիս չհանն... Պարծանք-
սով չիմ առում, Շուշան, առաւձ գիզենա, քոխիս գրալ գրի
ձիզ համա ու փուղիբը էս էրկու օրումը սլիսի տան. ամա
ինչ փայլեղա վուր իր վախտը չվրա հասալ... Հայրաթ էսնց
պիտեր... Փոռք քիզ, անաւձ, փոռք, մեռնիմ քու ամենակարող
գորութիւնին:

ՇՈՒՇԱՆ

Իժոււմ վանց պիտը, ախար, էս բարաթը:

ԳԻՔՈ

Վանց պիտ... 'Ես խո չգիտ, Շուշան. իրան-իբան էկալ...
Հիմի առն թէ վանց:

ՇՈՒՇԱՆ, առանձին:

Վիշ... Հայից ու մաշից:

ԳԻՔՈ, շարունակելով:

էս իմ առանի սրուց քիիբ տղեն...

ՇՈՒՇԱՆ

Հիմի վուր Ռուսէթ է՛:

ԳԻՔՈ

Հա, հենց էն աղա-պաղեա: Ա՛ն օր, քանի ջեր էստի էր, շառ
աղանչաք արալ, վուր էս սիղիւնիբըն, առում է, ինձ տու. կ'ս-

սե, իմ ուսումին պետիլը գու քա, կ'ոսե, չունքի չին բանիլը է, կ'ոսե: Դիլը զըռուստն ասիմ, չտվի. ասի չպատուտե, դեն չաձե, ասիւ Ախար, թե թազա ուսում ին ստանում, չին բանիլը ին-չէն է պետի: Անց կացալ, գնաց... Դնալու վուխալը...

ՇՈՒՇԱՆ

Նրա գնալը մե 'երիք ամիս կուլի, դանա:

ԳԻՔՈ

Հա, էտենց է: Սա, մի ասի, բալնիքս ջիբեմեո կու հանե, 'ես թվ դիդե՝ ինչ էրազումն էլ էն չալը, աղավաթի զանդուկս բաց կ'ոնե, կապուցկն ու հին փուղիլը կու ծալըպե, զանդուկը հիդ կու կոխպե, բալնիքը ջիբս կու դնե ու՝ հայդե... Արի ու հի-մի դուս ինձ լոբի ասա, տեսնիմ թե ինձ վրա ղոչաղի ձեռնե-մեն ինչ կու դուս գեր... Ախար, մարթու խոսկը կու իմանան ջեբ, Շուշան, իժում ղնամիշ կ'ոնին, թե ղնամիշ անելու է. թե չէ լոբին լինչ անե, վուր ինձ լոբի իս ասում, Շուշան:

ՇՈՒՇԱՆ

Իժում:

ԳԻՔՈ

Իժում էլ էն, վուր էա բարաթը փոշտով զըզիլ է չիմի ու մե կաբաբադին էլ մասխարութիհնիլը է զըրի վրեւ... Դու սիգեկ-նիլը, կ'ոսե, Փռանգստուն զըդեցի, կ'ոսե, ու սի-փուղեբու հա-մա, ասում է, թե գ'ուզիս՝ մե մենդալ կու զըզին քիլ համա, կ'ոսե, ու էս բարաթն էլ, ասում է, հիդ քիլ փեշքաշ, ասում է... Գիբն էլ հորեսա՝ էստումն է, թե գ'ուզիս... Ա՜յ...

Դանգաղ վեռ կենալով, գնում է դեպի Շուշան:

ՇՈՒՇԱՆ. Եւյն միջոցին:

Գեդինը պատովի ու նրա սատանին դեվեր տանե, ը՛ջմո՛,

ԳԻՔՈ, առաջադիւթով ծրարը Շուշանին:

Տիս, թե սուտ իմ ասում: Մե դավի-դառարա էլ էս փուկե-թի դուս բերին էր էսօր. ջանս պնաց շատ դես ու դեն նընդ-նեւին:

ՇՈՒՇԱՆ

Տա՛ր, տա՛ր, ինձ հարկավուր չէ, էլի քի պետիլը գու քա. առանց էտ էլ ավտում իմ քիդ:

ԳԻՔՈ

Արա, Շուշան, 'ես լինչ միդ ունիմ:

ՇՈՒՇԱՆ

Կեկեկս կի մեռնում է ու ի՞նչ անիմ թե միդ չունիս:

ԳԻՔՈ

Աստուձ օղորմած է, Շուշան, աստուձ օղորմած է:

ՇՈՒՇԱՆ

Աստուձ մի՞ր անկը հանից ու պրծավ, էլ ի՞նչ օղորմած է:

ԳԻՔՈ

Մի՛ տսի, Շուշան, մի՛ տսի. նրա դարսողութիւնը օչով չի կանա իմանա... Հալրաթ նրա կամքն էսենց էր:

ՇՈՒՇԱՆ

Փանօ իրան, ի՞նչ անինք:

ԳԻՔՈ, հսեկով նույն արոտի վրա:

Լավ մարթ վուր էլիլ էր, խո փուղի համա շէր թողնի Կե-
կեկին:

Ծրար պահում է:

ՇՈՒՇԱՆ

Նա էլ միթում էտ իմ ասում գիլի, ամա էլ ի՞նչ փայլղա.
համառններուս կտրվեցավ, սիրաթներուս գնաց, աշխրքի համա
ղենո ու մասխարա ինք դառի: Էլ թի՛ղ ուղե Իմ Կեկեկին...
Խի՛ղճ իմ Կեկեկ... (Լաց լինելով): Նորչի արեւը փչանում է...

ԳԻՔՈ

Է՛, հերիք արա, քու հորն օղորմի, Շուշան:

ՇՈՒՇԱՆ, լալով:

Ա՛խ, Կեկեկ ջան, Կեկեկ...

ԳԻՔՈ, աչեւեր սրելով ու լացի ձայնով:

Օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ...

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՆՐԱՆՔ, ԿԱԿՈՒԼԻ

ԿԱԿՈՒԼԻ, ներս մտնելով դիմացի դռնից:

Է՛ստի մտիկ. քու պատուելեմեն ջանս գնաց, դուռն կի էս-
տի ծանդը ու բարակ նստած իս:

ԳԻՔՈ

Հը՛, ի՞նչ խաբար է:

ԿԱԿՈՒԼԻ. Գիւրգի կոտոր լռեցելով:

Վիկայ, վիկայ, չնստա արա:

ՇՈՒՇԱՆ.

Ի՞նչ է պատահել:

ԿԱԿՈՒԼԻ. րոզեցելով Գիւրգիին:

Աստուծ վրէժ գիգե խիղճ մարթու գլուխը:

ՇՈՒՇԱՆ. վախեցած:

Ի՞նչ է:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Պեպոյին տարան էս օր աստուանհան:

ՇՈՒՇԱՆ

Ո՞ւր տարան, ի՞նչ իս ասուեմ:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Ա՛յ, էն դժուրկի մաշխայեն ինչոր դանդառ է տան տարի:

ՇՈՒՇԱՆ

Ո՞վ, ի՞նչ դանդառ:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Ա՛յ, էն շեյթան Արուսիկը, ձիւղ վուր փուղ պարտ է. (կրճտիկ խիկով:) Թե մե ճանդս կու ննդնի...

ՇՈՒՇԱՆ

Վ՛հայ, քստանամ ու կտւրանամ 'ես. իժուժ ի՞նչ կ'սնին Պեպոյիս:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Ո՞վ դիպե, դեպի, ինչոր չանին միւղ, արմընելուն էն է: (Գիւրգիին:) Դէ, մի ուշացնի, Դիքս, է՛, աստուփան դեան է քիւղ իժ պտռասւմ. ափտաս չվրա հասնինք էլ:

ՇՈՒՇԱՆ

Փուղը նո՛ւ է պարտ ու էլի նո՛ւ է դանդառ անո՛ւմ: Ա՛յ, հախմիտն աւրն անե քու դադաաստանը, Ա՛րուսիկն: (Գիւրգիին:) Վիկայ, էլի՛, ա՛ մարթ, չիս իմանում: (Վաւրեակը վեցեցելով և Տալով Գիւրգիին:) Տա՛ր, տա՛ր էս բարաթը, սի՛ւղբուռ նրա էրեւը:

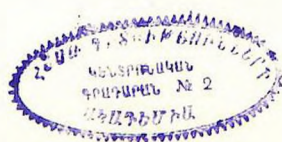
Գիւրգի ասնում է մուրեակը և ղնում գրղանք:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Ի՞նչ բարաթ:

Պետրոս Տեր-Գալթյանը Գիթոյի դերում

ՇՈՒՇԱՆ

Էն սիվէրես ու սիվսրտով Արութինի բարաթը:

ԿԱԿՈՒԼԻ, ուրախ:

Ղարթ... Գթաթ... (Ահա բոհելով): Վա, 'ես ձեր հարսն մեռ-
նիմ... Այ հրաշի... Իժում էտ վաճնց էլավ, վաճնց զթնըվեցավ:

ՇՈՒՇԱՆ

Այ, ճամփին կ'ոսես:

ԿԱԿՈՒԼԻ

Ուս զթափ, սա...

ՇՈՒՇԱՆ

Հա, հա...

ԿԱԿՈՒԼԻ, փարաքվելով Գիւոյին:

Չարդ տանիմ 'ես, Գիթո ջան, արա յոթին դուն իս հիմի,
այ. հոքումս կու նստեցնիմ քիզ հարեսի դենը, իմ հերն իս
դուն հիմի...

ԳԻՐՈ

Իմ տարսը դառնաս, վաւթի:

ԿԱԿՈՒԼԻ, շատով և ցած:

Սաղ ըլիս, Գիթո ջան... (Բարձր): Դե, վիկայ, էլ մի ուշաց-
նի... Հը՛մ, Արութին, (կրծիկ խփելով): ահանինք հիմի՝ ի՞նչ իս ա-
տում, ի՞նչ իս էլի մոզոնում... (Գիւոյի թեկը բռնելով): Արա, Գիթո
ջան, հը՛ա...

ՇՈՒՇԱՆ

Այ, աստուձ, աստուձ:

ԿԱԿՈՒԼԻ, Շուշանին:

Դարդ մի անի, դեգի ջան, աստուձ օղորմած է:

ՇՈՒՇԱՆ

Դնացեք, շտապեցեք, վաճնիչ հասնին Պեպոյիս:

ԿԱԿՈՒԼԻ, վեր աւելյով Գիւոյին:

Վա, հեր օխնած, մի՛խած իս էալի:

ԳԻՐՈ, վեր կենալով:

Այ, դնանք, դնանք... (Պատասխանում է քայտոս աւելու): Տես-
նիմ թե վաճնց է հաշա ուտում հիմի:

ԿԱԿՈՒԼԻ, ձեռնից ալիքով՝ քայտոսի տուր:

Տո, արի ճամփին քաշես, էլի, վա՛:

Թեկը բռնած շատով տանում է:

ԳԻՔՈ, գնալով:

Ո՛ւհ, թէ՛, թէ՛...

ԿԱԿՈՒԼԻ, փաթարվելով:

Էլ զահրուղըթի չիմ ասի, քի մատաղ, Գիքո ջան:

Դուրս եմ գնում պիմացի դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՇՈՒՇԱՆ, նեոս Կեկեկ:

ՇՈՒՇԱՆ, մեհակ, կանգնած:

Յաճար լճնչ իս ուզում միղմեն, մատուռ. լճնչ ղեթ ունիմ քի մող. Ջեր աճկս հանեցիր, մարթուս խլեցիր, իժում ախչկաս բախտը քար ու քանդ արիր, հիմի էլ լճնչ իս պատրաստում իմ սիվ ու մութ օրի համա, թղճա, մատուռ, խղճա. վունչիչ չիմ ուզում քիմեն՝ վունց փառք, վունց դովլաթ, վունց պատիվ, օղոնդ էս դաճն օրվան վրա ուփրոս դաճն օր չջանց տաս միդ: Դաճն փրկե ու աղատե իմ Պեպոյին: (Նամալու ճակից զատվով հանում է զարիբան և բաց անելով, գնում է ու կանչում:) Կեկեկ... (Կեկեկը կարճ ձեռքի վզարեկ դուրս է գալիս աջ դռնից:) ՄԵ արի, հենց ապրիլ, էստի դռնիք կոխպե. համբուրելու իմ գնում էստի գեմուդեմը, չուսա գու քամ:

Կեկեկ:

Է՛ս սահաթիս, դեղի ջան:

Շուտանք զատվով դուրս է գնում ձախ դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

Կեկեկ, մեհակ:

Խիղճ դեղա... (Շատվով առաջ գալով դեպի ճակից:) Էլ վունց խեչն է միդ օտկում, վունց առտուռ... (Հավանում, վերցնում է կարի բոխչան:) Տահնջիլ ու տահնջիլ, էն դիլսեն էս դլուլը էս է դրած միք ճակտին...

Կարճ և բոխչան ձեռքի դուրս է գնում ձախ դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՊԵՊՈ, մեհակ: Ներս է մտնում պիմացի դռնից գլխարկով ու զարդի

հագուստով:

Է՛սենց էլ աշխարհ... (Վերցնում է գլխարկը, աջ ձեռքի ցուցամուսով նակաթի լեթիցը սրբում և գլխարկը կրկին ձածկում:) Մարթ գլխե-

մեն ինչը ու վաւար զուրթ ըլի ու էլի ինքը սուտ դուս գա...
 Պատժելու մագիւր ինքը պատժելի... Դնա՛, դնա՛ հիմի, Պեպո,
 նստի բերթուռն ու լավ բարաթ փէքը արա աշխրթի բանիւրը...
 Դուն հալալութենի էդնեն ման արի, ահանիմ՝ ի՞նչ է տալի քիզ
 քու հալալութիւնը... Մաիկ իս տնում՝ սաղ քաղաքը գիւաներով
 լքցվի է. թվ է ստում քիզ, վուր օխչի ինքը իման գաս...
 Ձիս գիւլէ՛, վուր բռնութիւն կու գլխի... Բիզ թվ էր ասում ձենդ
 բացրացնիս. թեմ վրա իս ձենդ բացրացնում, ինչո՞ւ... Ի՞նչ կա
 ձեռիտ... Փոռդ ունիս ջիւրումը՝ դ, խիլք ունիս գլխումը՝ դ, զան-
 լամ ունիս ձեռումը՝ դ. ի՞նչ ունիս, ի՞նչ, տո՛, օղորմելի, վուր
 դառնի պես բռնում իս... Ձիս գիւլէ՛, վուր դառնի վիւրջ զան-
 տարիսնեն ք... է՛ն է քու բիւնեն, Պեպո, է՛ն... Դնա՛ պատկի, վուր
 բողազդ դուս կարիւն... Մի վախենա, մե դանկի մագիւր ասածը
 դանակ կու լուս ննգնի քիզ համա:

Նստում է սեղանի մոտ արտի վրա և ընկղմվելով մտածումների մեջ՝ գլուխը
 բարձում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ք

ՆԱ, ԿԵԿԵԼ

ԿԵԼԵԼ, ճԵՐ գալով ձախ դռնից:

Էկա՛ր, Պեպո:

ՊԵՊՈ

Էկա ու դնում իմ. մե քանի վուրստ քնոս բարով:

ԿԵԿԵԼ

Ո՞ւր իս գնում, ի՞նչս ասում:

ՊԵՊՈ, ճԵՐճԵՐԵԼ և ձախն ԵԼԵԽԵԼ:

Տաք տիզ, մայիւնց միւրք փետ չուսիւք թե՛...

ԿԵԿԵԼ

Ձիմ իմանում՝ ի՞նչս ասում:

ՊԵՊՈ, վԵՐ ԿԵՆԱՎՈՎ:

Բիւրթն ին տանում ինձ, ԿԵԿԵԼ:

ԿԵԿԵԼ, վախեցած:

Ի՞նչի՞:

ՊԵՊՈ, սենյակի մեջեղը մնացած արտը դնելով իր սեղը:

Էնենց, խաթրիչուն:

ԿԵԿԵԼ

Վա՛, Պեպո ջան, ի՞նչ իս ասում:

ՊԵՊՈ

Հանաք չիմ ահաւմ, Կեկեյ. մի վախենա, վառնցոր բլի յս-
լա կ'եհաք: Ո՞ւր է գեղեն, տանը չէ՞:

ԿԵԿԵԼ

Էս սահաթիս գու քա. համբարեկոտ. գնաց էստի մողիկ:

ՊԵՊՈ

Խիղճ գեղա...

ԿԵԿԵԼ

Ախար, մե գրուսա խոտի, Պեպո, է՞. բիւթումն լինչ բան
ունիս:

ՊԵՊՈ

Վառնչիչ... (Գառը ժպտնով:) Շատ դամբ զցեղեն կուռդ գաթ-
բեցալ, կ'ոսե. գնան հիմի մե քիչ գնջացի, կ'ոսե:

ԿԵԿԵԼ

Ա՛խ, Պեպո ջան, ջիգարո մի պատռաի, թավաթ էրած իմ
ու խորված:

ՊԵՊՈ

Հինգ հազար էլ էրվիս ու խորվվիս, սիլ է հարցնում. Վճռած
բան է, պիտի գնամ բիրեթը:

ԿԵԿԵԼ

Ինչի՞, ո՛ւմ խաթիր. լինչ իս արի:

ՊԵՊՈ, դառնորեն:

Գո՛ւղութ ին:

ԿԵԿԵԼ

Դո՛ւն՝ գուղութի՛ն: Չէ՛, չէ՛, Պեպո, տան՝ լինչ բան է, խո
հոքիս գուս էկալ:

ՊԵՊՈ

Թո՛ղ գուս գա, իմն էլ հիւր, ումն լինչ կու պակսի. շատ
հարկավուր է խալիսին քու հոքին, յա իմբ՛:

ԿԵԿԵԼ, աչկերը սրելով ու լացի ձայնով:

Ա՛խ, Պեպո ջան, խո սպանեցիր ինձ:

ՊԵՊՈ

Սպանողը սպանից, 'ես լինչ ահիմ:

ԿԵԿԵԼ

Ո՛վ, ախար:

ՊԵՊՈ

Ո՞ր... Ա՞ղա Արութիւնը... (Դուրս ծիծաղում է:) Հը՛, հը՛, հը՛...

ԿԵԿԵԼ

Իհնչի՛:

ՊԵՊՈ

Աստուծ Վաչ գիղե նրա գլուխը... Իմ տանն ինձ անպատիւ արավ, կ'ոսե. փող բախչեցի ու էրեսիս խփեց, կ'ոսե... Պատի բան չդիպենա՞ն, Կեկեկ, մինձ մարթոս զեհին զիբշիլը: Ինձ պէս խփե՞՞ օգտութիւնն համարցալիլ էն հանգի անդա մարթոս ճակատին իմքին խփե՞... Հանաք բան է՞... (Դուրս ծիծաղով:) Հը՛, հը՛, հը՛... (Չեմ երբ բարձեացնելով: Աստուծ, աստուծ...)

ԿԵԿԵԼ, մոտենալով և վարարովելով Պեպոյին:

Էտ խո իմ խաթիր, իմ լոտթիր, Պեպո Զան. սիւղիլ էր իմ օրն ու ինձ պէս բայիղուշ քուր չէիր ունեցիլ: Ի՞նչ էիր ուզում ինձմէն. քիչ ո՞վ էր ասում, Վաչ էնենց մինձ մարթոսն ընդամադ անիս: Մայրնց էսենց էր ու էսենց իմ բանը, էլ ցավիս վրա ցավ ուր էիր ավելցնում: Ի՞նչ անինք հիմի... Դեղեն վուր իմանա, ի՞նչ կոնե. դարմաւս կու ննջնի խոմ:

Լաց է լինում:

ՊԵՊՈ

Դեղեն շատ ցավի է դիմցի, էստուրն էլ կու գիմա:

ԿԵԿԵԼ, լալով:

Ա՛խ, աստուծ, իհնչի՛՞ բան-հոքի չիս անում ինձ էստի էփետ:

Գնում է ընկնում է ամպի վրա ու լաց լինում:

ՊԵՊՈ, մոտենալով Կեկեիին:

Հերիք է, թե քու աստուծ կու սիրիս թո տէսար, վար լալն էլ վունչիլ չօտկից... (Ինքի երկիմ աղաղակելով:) Է՛ս է քո դողատանն, էլի՛, աստուծ... Արութիւնը թալնե, Արութիւնը գրնե, Արութիւնը հաշտ ուտե ու մինք տանջովի՛նք... Նա խըխնջա ու մինք ան ժաշի՛նք... Նա քեփ անե ու զոյ անե ու մինք զանը-զատը լաց ըլի՛նք...

Դուրս է գնում աջ դռնից:

ԿԵԿԵԼ, լաց լինելով:

Պեպո Զան, Պեպո Զան...

Դուրս է գնում Պեպոյի ետից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ԱՐՈՒԹԻՒՆ, ԴԻՔՈ. Լըկուսն էլ զյխաբկով:

ԴԻՔՈ, ԵՆՏ զալով ղիմացի ղոնից:

Ա՛յ, թի սուտ իմ ասումս:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ, ԵՆՏ ԵԼՈՎ:

ԱՐՈՒ, արս:

ԴԻՔՈ, առաջ զալով:

ՄԻԼԼԱՎԻ, Նամեցեք նստի, մե տերն էլ զա:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ

Դիվի մեկ է, Դիքո, մե տեսնիմ թե էա թնչ թուխտ է:

ԴԻՔՈ

Ա՛յ, թնչ թուխտ է, սղա Արութին: (Ձեռք ղրպանն է ասում և հանում քրախոսի տուրբ:) Ձե, էս չէր. ամա գիշի մեկ է... (Քաշում է:) Հը՛մ... Ա՛յ, (Պանում է քրախոսի տուրբ և մտահալը հանում:) Ղու՛ն մե քիչ հիսու կանգնի, սղա Արութին:

ԵՆՏ ԵՆՏ ԵԼՈՎ ԵՆՏ ԵԼՈՎ:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ

Վա՛, վա՛խենում իս, վա՛ր չիլիմ. աշխարքն ալան թալան լսո չէ:

ԴԻՔՈ

Ձե, չէ, սղա Արութին, էա վա՛նց կո՛նիս, գա՛նա ղու՛ն էա Նանդի մարթ լիս. ամա էա թուխտ լստա փաթերակալուր իմ-քին է: Ասում իմ ձեռք չղիւրչի: (Բաց անելով մտահալը:) Ա՛յ, տիս: (Հեռվից ցույց տալով:) էա է՛:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ, ԳԼՈՒՍՐ ՄՈՏԵԿԵԼԻՎ ՄՈՒՐԵԱԿԻՆ:

ԱՐՈՒ, արս:

ԴԻՔՈ, մասնացույց անելով:

Վա՛, ս՛յ. զհեմի վալիա*, Արութին Ձիմղիմովի:

Ձարման: Տեսարան:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ, ՇՈՐՈՐՎԵԼԻՎ ԵՆՏ ԿԱԿԱՎԵԼԻՎ:

Հ՛ա... Հա... (Ձեռք մեկնելով:) իմ... իմ... ձեռքն է:

* Վրացերեն է.— Իմ պարաքն է:

ԳԻՔՈ, մոտեցնելով մուրհակը:

Բաս Բին Է:

ԱՐՈՒԹԻՆ, հանաչելով մուրհակը, առանձին:

Էս լինչ 'երգնուց պատիժ էր... (Ձեռները առաջ տանելով:) Մե
լավ տեսնիմ...

ԳԻՔՈ, մուրհակը հեռացնելով:

Մ'սւլափ, աղա Զան, Է: Ախար, էնդաղա վուր ասում էի թե
'ես վկա իմ, վուր պարտ իս, սճւտ էի ասում. ամա վուր քու
օխտեմեն չեկա, 'ես լինչ անիմ: (Աղաղակելով:) Գոհանամ քու դա-
ղաստանին, աստուձ:

ԱՐՈՒԹԻՆ, կամենալով մուրհակը խել:

Մե տեսնիմ, ասում իմ...

ԳԻՔՈ, գրպանը դնելով մուրհակը:

Է, աղա Արութին, ձեռը վիկալ, քու հորն օղորմի: Ասում
իմ վուր փաթեբակի թուխտ է, Է, էս սահաթիս զու քա Պե-
պոն, Կախուլին մե նմուտումը կու պթնչ նրան, Դուն էստի
մ'սւլափ տու, մե զնամ Շուշանին իմաց անիմ:

Ճանապարհից հետ հայելով Արութին, դուռ է գնում ձախ դռնից:

ՏԵՍԻԼ ԺԱ

ԱՐՈՒԹԻՆ, մենակ. երկուր ժամանակ սառած կանգնած է, հետ ուզի զարկ:

Էս հանգի էլ օյլին... Շատ բան է էկի զլուխս, ամա էս
թահարը չէ էլի... Վճարդանց լուս ննգալ էս անիծած բարաթը...
վճնց լուս ննգալ... Է՛րադ Է... Չէ, վճարդանցի էրադ է... Թե
էրադ է, (Շուշը հայելով:) էստի լինչ իմ շինում... էս... Պեպոյի
տունը ու 'ես... (Շուշալում է իրան:) Արութին Չիմդիմովս էստի...
Չէ, դրուտ ասածու պատիժ է... Չեւալ, էլի... Էնդաղա բանիբը
մարսեցի ու կուժը էս մեկի վրա է կոտրվում, էլի. էս էր
վիբն, էլի... խալիբը վուր իմանա, լինչ կ'ուին... Էլ ո՞վ կու
ավտա ինձ... Աղահուլիներ աճկիրս կապից, էլ սիվ ու սիպտակ
չգողեցի... Հենց էս սահաթիս էլ էնդաղա խալիտումն ասի... վուր
'ես վուռչիչ պարտ չիմ, ասի... Հիմի գնա, սիվցալ էրեդ...
Ա՛մուք քիզ, Արութին, ամուք քիզ. էս վճնց բերիբ բանդ,
վճնց... (եւկար լուրջուն:) Չէ, ուրիշ չարա չկա, վուռցոր ըլի
պիտի էստի էլիտ ազատիմ բարաթս... Թեզուզ տաս թուման
էլ զլուխ գնամ... Թեզուզ քսան, Թեզուզ յարուռն, Թեզուզ մեկն

էրկու... Իմ հանին է, թող քանս դուս դա:
Ընկնում է աջ կողմի սրտի վրա:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Բ

ՆԱ, ՊԵՊՈ

ՊԵՊՈ, ԵՆԵՐ Է զայիս աջ դանից. առաջին տրաւիածի հասարակ հագուստով
և գլխարկը ծածկած: Տեսնելով Արուրիկին, սպեռում է:
Վն, դուն էստի:

ԱՐՈՒԹԻՆ, գլխարկը վերցնելով, գնում է սեղանի վրա:
Հն, հենց 'ես, լինչ իս արմընում:

ՊԵՊՈ

Քանսս դուն ինքդ չիս արմընում, վուր Էստի լիս, 'ես
վննց չարմընում... Մե ասն, լինչ քամին է բերի քիզ էսթենը,
յա լինչ բարի հրիշտակ է մտի սրտումդ, յա լինչ չար սատանա
բսթի քիզ դեսը:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Ղոնաղի մահրաթ չիս դիզացի, Պեսո:

ՊԵՊՈ

Դոնն իմ ղոնաղ, էրեսդ ինչը հանեա Բիզ վրա մինձ դուշ-
ման չունիմ 'ես աշխրքումը, ու ղոնն իմ ղոնաղ:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Նստի, հաւա հենց ապրիս:

ՊԵՊՈ

Դուն նստած իս, էլի. 'ես էսենց էլ լսով իմ: Մե ասն լինչ
իս ուղում... Թե ձուզն տոնելու իս էկի, յանդիշ իս, (Դստը ձայն-
սով և հեղեղեց:) ղոնաղա է:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Պեսպան... արի, ախար, բարիշինք:

ՊԵՊՈ, ծաղրելով:

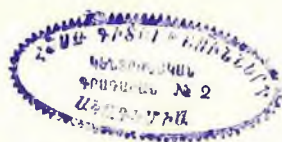
Օմքին իս չէ՞ աղսթի քիզ, աղա Աբուքին:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Աղսթիլ ին թե չին աղսթի, 'ես քիզ ասում իմ, արի բա-
րիշինք:

Մի կտոր «Պեպո» կինոնկարից, բեմադրությամբ Համո Բեկնազարյանի.
արտադրությամբ Հայկինոյի, 1935

ՊԵՊՈ

Իմ բարեշիւք ինչքա է հարկավոր, աղա Արուսիկա. դուն մինձ մարթ, 'ես մե խիղճ օգտւածի, դուն հարուստ, 'ես ախաւ... (Հեղեղեցի) Վանքենում իս, վաւր իմ մաղիւք քիւղ չղղիւք բիւթը, թե՛ ճոնիւղ. զոգում է ինձմէն:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Տո՛, 'ես ուղում իմ քիւղ լաւութիւն անի:

ՊԵՊՈ

Ի՛նչ ձեռնեմեա էկաւ. իս անիւ. փռւղ էիւ պարտ՝ հաշա կերար, էկա տունդ՝ խնդրելու, տանեա զուս արիւ, վիւշը բիւթն էլ իս զղղիւ տալի, ուրիշ քիւղ լաւութիւն պիտի դուն գա ձեռնեմեա, աղա Արուսիկա, էկիւ իս վաւր մասխարա զցիւս քիւղ: Հեւրիք է, հեւրիք, պարուն... Գնա՛, դնա՛, առաձուն փռւղ տու, վաւր իմ տանն իս ու իմ օճըքի տակն իս զթնըլում, թե՛ չէ էս էւրած սրտիս վրա էլ սաղ չէիւ պլծնի իմ ձեռնեմէն, Միտա է... խո միտա է՝ ինչ հանգի դուն արիւ ինձ քու տանեմէն... էն արաւմունքը քիւղ կու սաղ զեւ, քիւղ, աղա Արուսիկա: 'Ես քիւղ խնդրում իմ, համեղեք դնա՛, ջնաւա քաշե, վիւղայ, հարեա կու տանին ինձ, էլ փախա չկա, ուղում իմ մարս ու քիւղս բարոյիմ:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Տո՛, էտ բանը իմ ձեռին չէ՛. էլ չղղիւ տամ քիւղ բիւթը, ուրիշ քիւղ իս ուղում:

ՊԵՊՈՆ գարմայած նայում է. իսկ զոյգ լսում է ԿԱԿՈՒՂՈՒ ձայնը՝ էկա՛:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Գ

ԿԱԿՈՒՂ, ԳԻՐՈ, ԿԱԿՈՒՂ

ԳԻՐՈ, զիմացի դաւնը. Կախուլուն:

Կարիւ ին, կարիւ. օչոյ չկան:

ԿԱԿՈՒՂ, ՆԵՐԱ գալով. Գիւղից:

Տո՛, ա՛յ Պեպոն, ի՛նչ իս տուն:

ԱՐՈՒԹԻՆ, ճեռնելով Կախուլուն, առանձին:

է՛լի էս պաժարնին:

ԳԻՐՈ, ՆԵՐԱ գալով:

էս վաճից էկար, Պեպոն, վաւր հոնա: (Կախիցից) Ա՛յ, աղա Արուսիկա, հիմի կու տամ, (Մասնացոյց անելով Պեպոյից) Թե՛ կ'ստե: է՛տ դուն, էս սա:

၅၆၅၀

էս ի՞նչ խաղաք է, չիմ իմանում:

ԿԱԿՈՒԼՈՒ

Վա, աղա Արուսիկի մոտ դուրս ելա խոստովաւ ա. միշտ իս հարց-
հարմար:

Գիտնի անցնում է բեմի ձախ կողմը:

၅၆၅၀

Սրա ասածը խոռոչի մեջ իմ անհատը: (Հեղինակը): Եղիլ է՝
բնորոշվել է՝ ոտն:

ԿՅԿՈՒԼՆ, ծաղրելով:

Հիմ... (Հեղինակի գլուխ տալով Արուսիկին) Բայց մե լավ շնորհա-
կալույթին անհնջ:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ, առանձին, շփորված:

Մտնի էս լրփիճն:

ԿԱՆՈՒԼԻ, ՊԵՍԵՏՅՈՒՆ:

Տո՛ւ, թե՛ ասուում էիր, թե լավ մարթ չէ, կ'ոսես, աղա՛ս Արուս-
թիկո՛ւ:

ԱՐՈՒԹՅՆ, ԿԱՌԱՆՈՒՄ

ပုံနှိပ်ရေး:

ՊԵՊՈՆ, ժպտալով:

Ի՞նչ գիտիմ, խճապառնաքր դարձիկ է՝

Դիմոն լարժում է: Գլուխը:

ԿԱԿՈՒԼԻ, ՊԵՏԱԳՅԻՆ:

Իժում վաճնց է բարիշում, կեսը տալիս է՝ (Մոսկեմալով կու-
րիկին)։ Եւ քու մարթ ասողին... (Բուռնցի բարձրացնելով)։ Դէ, հո-
քիտ պահ տու ու սերիտելի հանի։

၈၆၈

Գանկուշի, Գանկուշի:

Գ.Ի.ՔՈՒՄ, ՊԼԵՄԵՆԱՐԻԱ:

Տո, րաւն-հոքի չաւնէ,

ԿԱՆՈՒԼԷ, ԱՐՈՒՄԻՆԻՆ, ձԱԽ ձԵՌՈՒ ԲՈՆԵՅՈՒ ՈՐԱ ՎԵՐԲԵՐ:

Ը, քու... (Աջու բռունցիքը գույց հալով): Դե, գնա՛ հիմի՛՝ գնա՛-
գատա՛ արա՛...

ԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տն, դժգոհիլ Բս, Է՛յ.

ՊեՊՈ, հեռացնելով Կախուղուն Արուսիկից:
Մ'սուլափ, Կախուղի, էտ մարթութիւն չէ:

ԱՐՈՒԹԻՆ, շուրջը ուղղելով:
Արբի ու ձիդ պետեներուն լավութիւն արա:

ԿԱԿՈՒԼԻ, Պեպոյի ձախ կողմը կանգնած, Արուսիկին:
Հալութիւն... (Պեպոյին): Ի՞նչ պատու է... Դիփ հոքու էդնեն է ման դալի, ա՛յ. զա՛նա չիմ գիտի... (Նայելով Արուսիկին, զուրկ շարժում է. հետ կրկին դառնալով Պեպոյին): Աքա բարաթը չէր լուսնայի, տեսնիմ թե վաճնց էր լավութիւն անում:

ՊԵՊՈ
Ի՞նչ բարաթ:
ԿԱԿՈՒԼԻ, նույն դրուքումը:

Վա՛, բառ ջեր չիս գիտի՞. ա՛յ, էտ աղա պարնի բարաթը: (Ինկալով դեպի Գիւնին): Տո՛, բի, է՛, (Պեպոյին): Էս սնաթիւ ճամփին վուր իմացալ, ուսնդ ու ունդը զնայ խղճինը... Ուղում էի էն-դի էվկա գրա ժամը դուս բերի, տմա վուխտը չէր. քու կուտն էի շտապում... (Գիւնին): Դե, չնոսա արա, Դիքո ջան, է՛:

ԳԻՒՆ, գրգռելից հանելով մուրհակը:
Մ'սուլափ, մ'սուլափ, տիրուհի տամ:
Մուրհակը մոտեցնում է Պեպոյին:

ԿԱԿՈՒԼԻ, մուրհակը խլելով Գիւնի ձեռքից և տալով Պեպոյին:
Վաճնց է, վաճնց, լութիւն:

ՊԵՊՈ, զննելով մուրհակը. հեզգնեճ զարմանում է: Տեսա՞ն:
Էս էրադ է՛...

ԿԱԿՈՒԼԻ
Էրադ ու կես է:

ԳԻՒՆ
Ղեւրթ վուր էրադ, Պեպո ջան. Զիս գիտի թե...

ԱՐՈՒԹԻՆ, առանձին:
Է՛ս զաղա էլ խախտառակութիւն:

ԿԱԿՈՒԼԻ, մտնալով ահալով Գիւնին:
Սրան թե խոսեցրիք, Պեպո, օխտը դիփ հեքիաթի վրա էրգար է էտ բարաթի առակը:

ՊԵՊՈ
Ախար, էս վաճնց լուսնայի:

Գիֆֆ, նստելով օսիսի վրա և պոստասկելով պոստկելով:
Ա՛յ, Պեդրան ֆան, վա՛նց էք...

ԿԱՆՈՒՄ. Գիֆֆի բերանը ձևավորվելով ծածկում է:
*Սո՛ւ, սո՛ւ, դուք սո՛ւ, Գիֆֆ ֆան... (Պեդրան): Էս վա՛նց որ
լուսն հնգավ, իմում կ'ոսինք. տա՛ն դուք էս անասունը թո՛ւմա-
շա արա՛:*

Սերսիներ ստատիկի դուրյան մեջ է:
ՊԵՊՈ. բերն հայում է Սերսիների և իսկույն դարձնելով հայացք մուրհակի
վրա, վերցնում է գլխարկը և դեպի երկինք ազդակում:
*Դո՛հանա՛մ քի, տե՛ր. գիֆֆանի գաղտնադրումը վրա քա՛ զա-
ղաստանն է էլի դուրթ... (Գլխարկը ծածկելով. Գիֆֆին): Սերսա իմա-
նում էք ախար, է՛...*

Գիֆֆ
Գիֆֆ աստու՛ճ, վա՛ր 'ես մի՛ղ չունիմ, Պեդր ֆան...
Կակուլին ձևավորվելով բերանը ծածկելով, նադորում է Գիֆֆին լսել:
ՊԵՊՈ
*Իմ բարի հրեշտակն իմ գուն էս սո՛հաթի, Գիֆֆ ֆան,
լի՛նչա ասում:*
Լուսն և անասուն հայում է Սերսիների երկար ժամանակ:

Գիֆֆ, նույն փառքի, ցածր ձայնով:
Բարի հրեշտակն ըլի քա՛ քամաղը, Կուրթի:
Երկար լուրջություն: Պոստկել:
ՊԵՊՈ, ծանր մոտենում է Սերսիների և մուրհակը ցույց ցալիս:
*Էս կու՛ ճանչանա, աղա Սերսիներ... (Երկար և լուսն հայելով և
երևի, գլխարկը բարձր է): Հի՛մի իմ իմանում քա՛ Էստի գալը...
Լու՛նիզ արի, հա՛... Բ՛ն կ'ոսն վա՛նչիչ պարտ չիմ, թե՛ վա՛ր օր-
թում հալտա արի, թե՛ վա՛ր վա՛րիկերանցով օրթում կերար...
Է՛ս է քա՛ օրթում, էլի՛. Է՛տե՛ն իմ ամեն օր օրթում ուտում,
էլի՛. Է՛տով իմ աշխարհին իտալում, էլի՛. Է՛տ օրթումներով իմ մոլ
արի Լո՛ղաղա վա՛նչ, էլի՛... Ա՛յ, իտե՛ղ կենա քիզ քա՛ օրթում-
նիրը... Ա՛մեն մե քա՛ օրթումը օրթումը կարժի ֆանումս ու
ֆանի ծակելովի, վա՛ր հոքիա էղերա՛ 'երդնքի լուսն տեսնե... (Ալ-
լի մոտենալով): Չէ՛, չիս ամանում... Սո՛հաթի իմ դարձակ քա-
մի է քիզ համա. (Սերսիներ նույն ցույց ցալով): Էս լի՛նչ է, լի՛նչ,
Էստուն լի՛նչ կ'ոսիս: Է՛ստուն էլ չիս ամանում, Էս քա՛ կոն-
րած ձևով չիս գրի... Ասո՛ն չէ, էլի՛, ասո՛ն. քիզ համա իմ հաշա*

ուսուիլը հիշատ է... Ա՛յ, գեղիներ մտնիս էս քու սլառվական շուր-
քերով:

Արուրիներ սաստիկ շվարվում է:

ԿԱԿՈՒՆԻ, որ զՏՆՎՈՒՄ է բեմի ձախ կողմը, զլիսարկը վեր առնելով
բացասկանչում է:

Հա՛-ջան, հա՛-ջան, աղա Արուրի՛ն... (Գլխարկը նոսրից ծածկելով
և ձայնը փոխելով:) Թորա՛, թե՛ 'ես ուղենամ քու տիղն ըլիմ:

ԳԻՔՈ, վեր կենալով:

Էս Շուշանն ի՞նչ էլավ:

Գլուխը շարժելով դուրս է գնում ձախ դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԴ

ՆԵՐՈՒՆԻ, առանց ԳԻՔՈՅ:

ԱՐՈՒԹԻՆ, ուժի գալով, ՊԵՍՅՈՅ:

Տո՛, ի՞նչ իս սարսաղ-սարսաղ դուս տալի, վուր միտս էլը
էլի, իս՞ կու տեի, էլի՛...

ԿԱԿՈՒՆԻ, ձեռները բարձրացնելով:

Հը՛մ...

Ձեռները վայր բողկելով, խիում է միմյանց և նեճո բրամանները համարին
հագցնում:

ՊԵՊՈ, Արուրիներ:

Ո՛րտդ չէ՞ր... Խիղճ օղորմելի. յարար մի՞նչ իս մե թիքս
հաց ճարում ուտելու... Ո՛ւմն իս խափում, համը... էս սահաթիս
դատամերի մոդ հաշա կերար, վուր քու օրումն էլ ինձ վունչիչ
չիս սլարտեցի, վուր սուս շառիք իմ մոզսնում 'ես քիզ վրա-
էս սահաթիս ձեռք քաշեցիք էստու թխտիքը ու հիմի միտդ չէ՛ր...
ու հիմի բարիչի՛նք... էսդադա վուխտ շարչընցիք, էսդադա
ղլուխտ անիծիլ տվիք ու հիմի լավ մարթացար մերա՞շ... Վա-
խենում իս, հա՛. վախենում իս վուր աշխարհք չիմանա քու
դալթարանդութիւնը, հա՛. վախենում իս, վուր դատամերի մոդ է-
րեսդ չսիջա, հա՛... Դու մտկումը, թո՞ղ միդ մոդ սիջա մենակ,
ի՞նչ հաջաթ, մի՛նք անմիդ օմքնիք ինք, ո՞վ ինչ կու իմանա. օ-
ղոնդ. խալը չիմանա, օղոնդ քու ննդրտիքը չիմանան... (Ձայ-
նը փոխելով:) Դենա՛, գնա՛, ասում իմ:

Կուկուլին ազատելով ձեռները, սպառնալի կերպով շարժում է գլուխը և
բուռնցի կրծին խփում:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ

Խոսքը ծանր, ախարեր. ինչ ասելու ունեիր, խոս ասիր. սիրադ խո հիշեցի քեզի: Հիմի մե կ'ենձ լուս. 'հո քեզ ասում իմ՝ փնդիրա առ, բարաթխ խո տու ու քու չիրթը մոշլա անիմ էս սնաթխ:

ՊԵՊՈ

Կ'ենամ բիրթը, կ'ենամ, 'հո քու ոգսրմութիւնը չիմ ուղի ու (Սուրհակը ցոյց տալով:) էս փռւղիւրը տառնց քու ասելու էլ կու տոնիմ:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ

Գծութիւն մի անի, Պեպան (Ձեռքը ծոցը տանելով:) Ա՛ռ էս փռւղիւրա, տառ միմ (Պեպոն գլուխը բարձր է:) Ա՛ռ, մե իմքին էլ տվելցնիմ. հը, ի՛նչ զապա... մե հինգ թուման ավելցնիմ... տառ... քսան...

ՊԵՊՈ, որ արճամարհանքով նայում է Աստիկին, պիմում է Կապուլուն:

Մտիկ խո անուճ, Կապուլի, մտիկ խո անում սրտն. ինչքու հիմի գլուխին էլ չէր տալի ու հիմի ավելցնում էլ է... Է՛սենց ին, ա՛յ, գի՛փ էսենց ին. քանի օշով չի գիղի, հախն էլ ին կըտրում ու 'եփոք վախենում ին՝ բանն աշխարհառ, էսենց ին ժամ գալի, ա՛յ, էսենց, վոք անսմեկրուն չկատրվի միթում:

ԿԱՊԱՒԻԼ, ՊԵՊՈՅԻՆ, ցածր:

Տո՛, ա՛ռ, աճիկ հանե, ու գըրա ջրգըր (Բուռնցքը ցոյց տալով:) 'հո դիգիմ, էտ զոյլի զուլարինը:

ՊԵՊՈ, բարձրանալով, Արուրիկին:

'հո քու բախշիչը չիմ սեղում, ա՛յա Արուրիկն, տար աճիկդ դի. ա՛մա աճիկդ կու հանիմ ու գլուխկը, վուրդիւր ինձ էս սառ-հաթիւս տեցիր, է՛նդի կու տոնիմ, է՛նդի. թո՛ղ զիփունքը ճանչ-նենան՝ ի՛նչ մարթ էլ խո, թո՛ղ զիփունքն իմանան քու արար-մունքը: Է՛սառ համա բիրթը կի շէ, թեգուդ հո՛ւրումը կու նըս-տիմ, հո՛ւրումը:

ԿԱՊԱՒԻԼ, ՊԵՊՈՅԻՆ:

Բ՛, 'հո քու խելքին ի՛նչ ասիմ:

ԱՐՈՒԹԻՒՆ

Բո՛ւն, խոսն թուման ավելցնիմ:

ԿԱՊԱՒԻԼ, մտնելով Արուրիկին:

Բ՛, 'հո բարեհեցնիմ:

ՊեՊո, Կակուլուն հետ մղելով:
Քսե քանը չէ, Կակուլի:

ԿԱԿՈՒԼԻ, հետ զնայով:
Ա՛յ սարսափ:
Կրկին անցնում է բեմի նախ կողմը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ե

ՆՐԱՆՔ, ՇՈՒՇԱՆ, ԳԻՐՈ

ՇՈՒՇԱՆ. դարիբայով դիմացի դռան շեմում, ԳիՐՈյին, որ հետևում է նրան:

*Վա՛յ, քուտնամ 'ես, զուրթ իս ասում, ԳիՐՈ՛... (Առաջ գալով
և դարիբան վերցնելով): Վա՛յ, քուտնամ, մի՛ր հոգեհանը... Սա է՛...
Վարիբան զգում է ցավի մոտ դռան արևի վրա, իսկ ԳիՐՈն զնում կանգ-
նում է ցավի մոտ:*

ՊեՊո

Ան, սա, Կեղի. ա՛յ մի՛ր քախտավարողը:

ՇՈՒՇԱՆ. Արարիցին, շատով:

*Ա՛յ, Կեղինը պատուի ու քիչ զնայելու տան: Ի՛նչ իս ուզում
մի՛զմեն, ի՛նչ... Փուշենքերու հաշա կերար, ախպաս բողաղը զուս
կարեցի ու հիմի Պեսպիս էլ բերթն իս զրզրել տալի. ջի՛ղը իս
մար մի՛զ հի՛զ. ուզում իս վի՛ր ջի՛ղ մի՛զ...*

ԱՐԱՐԻՑԻՆ, առանձին:

Կարկուտ է՞ անիծածը:

ՇՈՒՇԱՆ. շատուհանով:

*Ա՛յ, վի՛ր ջի՛ղի քու անումը, քանզի ու բերչակ ըլի տուն
ու տիղ. քու անամութ կնիս սրտումը ննդնի էն կրակը, ի՛նչ
կրակ մի՛ր սիրաը զցեցի:*

ԿԱԿՈՒԼԻ, առանձին և կիսածայն:

Ամեն:

ՊեՊո

Դեղի, զեղի...

ԿԼԿԵՐ ճեռ մենկով աչ դուրի, Կամբի մոտ, անկյունումը, լուս լաց է լինում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Զ

ՆՐԱՆՔ, ԿԵԿԵԼ

ԱՐԱՐԻՑԻՆ, ՇՈՒՇԱՆ:

Խի՛քի ալի, խի՛քի, ի՛նչի՛ր իս ասում, զեղի:

ՇՈՒՇԱՆ. շարունակում է. դառնալով մյուսներին:

Ո՛ւր է. սիրվելիք էրեսը՞. ձեր է էն սիւղ ու մութ բարաթը.
(Արուրիկինն): Հիմի էլ կ'ստիս, վուր վունչիչ պարս չիս մի՞զ:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Պարս իմ, պարս իմ ու տալիս իմ, ուրիշ ինչ իք ուզում:

ՇՈՒՇԱՆ,

Բաս բերթն էլ ձեր իս դրգիլ տալի:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Բերթն էլ չգրգիլ տամ, փռւղն էլ տամ, մե լիմքին էլ ա-
վելցնիմ. աժա վուր չէ բարիշում, Էս թիչ անիմ.

Շուտեմ գաւմացած նայում է:

ՊԵՊՈ. Արուրիկինն:

Հիմի բարիշիք, հիմի... (Մտեցնալով Կեկեկին): Իժուժ սրան
թիչ իս ասում... (Ձախ ձեռով բռնում է Կեկեկի աջ ձեռքը և առաջ բե-
րում): սրա մոդ վիճնց իս բարիշում: Սաղ-սաղ գերեզմանը
դրիլ, օրն ու ումրը լաւիւրեցիլի, կինքը հառամ աբիլ. վիճնց
իս բարիշում սրա հիդ, վիճնց... Վիճնց իս հիդ տալի սրան,
ինչոր խեցիլ սրամեն, վիճնց: Դու վուլի հարստութիւնն էլ չի
կանա լաւցնիլ էն յարեն, ինչ յարա բաց աբիլ դուն սրա սըը-
տումը... Գնա, գնա. էլ մինք բարիշելու վունչիչ չունիք: Գնա,
քանի սաղ իս աշխրդումը, սրա արտըսունքն իրը միտդ բի, վուր
էգերա էլ մեկիւնեբուն չանիս, ինչ սրան արիլ:

Կեկեկ, աշխատելով ազատել ձեռքը:

ԹձՂ, Պեպո ջան, թո՞ղ... (Պեպոն բողնում է նրա ձեռքը): իրան
սիրցու իր բարաթը:

Անցնում է Պեպոյի աջ կողմը:

ԳԻՔՈ. Պեպոյին:

Տո, հագիր բարիշիս:

ԿԱԿՈՒԼԻ. Շուտեմին:

Ասա, դեդի, վուր բարիշի, հագիր ապել է տալի:

ՇՈՒՇԱՆ

Իր աճկը դնե ալելին, թաք Պեպոյիս ձեռը չտա:

ԿԵԿԵԿ

Բարիշի, Պեպո ջան, բարիշի:

ԱՐՈՒԹԻՆ

Ա՛րի կոտորվի, Պեպան, բա՛րձրինք:

ՊԵՊԱ

Ա՛րի բարձրինք, ա՛րի... Ա՛րի գնանք, վուրդիտը ինձ էս սահաթիս ստեցիր, ա՛րի մեկ էնդի էս բարաթը շանց տամ, մե էրեւ վուր սուտը 'ես չիմ, թեպուղ գլըխկեմեն էլ մե իմքին քիղ փեշքաչ... Ա՛րի, էլի, ա՛րի:

ՇՈՒՇԱՆ, ԱՐԱՐԻՔԻՆ:

Գնա՛, գնա՛, վաճնցոր միւր էրեսը սիւցըրի իս, թո՛ղ հիմի քու էրեսը սիւնա:

ՊԵՊԱ

Ա՛րի, էլի:

ԱՐՈՒԹԻՆ

էս վուր ուղենամ, խո էսղաղա էլ աղանչաք չիմ անի:

ՊԵՊԱ

Ը՛ր, գնա՛, ալաղա՛կ...

ԿԱԿՈՒԼԻ, ԱՐԱՆՃԻՆ, ԿԻՍԱԾԱՆ և ԿՐԾԻՆ խփելով:

Վա՛յ մե... (Դիմացի դուրս գալից բաղխում են: Լուրջուն: Մոտենալով դառնր և փութ ինչ բաց անելով, որպէս քն մեկի նեւ խոսում է:) Հա՛, էստի է: (Առայ վազելով, Պեպոյին:) Տո՛, գմվիլ լիս, քսեթա՛ն արա, պրխտա՛լի է:

ԿԵԿԵԼ, ՊԵՊԱ, ՇՈՒՇԱՆ, միասին:

Պրխտա՛լը:

ԳԻՔՈ

Պրխտա՛լը:

ՊԱՏԿԵՐ

ԱՐՈՒԹԻՆ

Ի՛ն տու բարաթս, Պեպան, թե չէ բիրթն ին տանում:

ՊԵՊԱ

Հաջաթ չէ, կ'եհամ բիրթը, կու նստիմ. էնդի խո չիմ մեռնի... Մե օր կու աղատվիմ ախար, էլի. վաղեն հիոու չէ... Շատին իս խափի էսենց, շատի դիխին իս օյին էկի էսենց, շատի բողաղն իս դուս կարի էսենց, ու 'ես Պեպոն չիմ ըլի, թե դիփուռանց ջիգըը չիմ հանի... Սաղ աշխրքումը էրեսդ մուր կու չիմիմ... Մնա՛ս բարով, դեղի... Մի լաց ըլի, Կեկե՛լ, աստու՛ճ օդորմած է, խղճի ճակտին էսենց է գրած:

Կակուլին կամաց-կամաց գնում կանգնում է դամբի մոտ և հեկեկեկ սպասուհուի դիմ քննում:

ԱՐՈՒԹԻՆ, սաստիկ շփարված և առանձին:

Ի՞նչ անիմ հիմի:

Կեկեկ, վարարվելով Պեպոյին:

Մի գնա, Պեպո ջան, մի գնա:

ՇՈՒՇԱՆ, Պեպոյին, մյուս կողմից:

Ի՞նչ իս անում, Պեպո. իրան սխիցու էս սիվ ու մոթ
բարաթը:

ՊԵՊՈ

Իրան տամ, վուր որս մասխարեն դառնամ... վուր խալիսի
աճկումը սթւար 'ես էրեւամ, դուրթը սմ... բիրթի ահու գլխուս
ծախիմ... Չէ, դեղի, էս բարաթը աստուճ թուր է գեղեր զըզի
ինձ համա... էստով պիտի կտրիմ 'ես սրա զլուխը... Քանի քի
պեսներն ին էրվում սրա ձեռնեմեն, քանի (Մասնացույց անելով
Կեկեին:) սրա պեսներն ին լաց ըլում, քանի ինձ պեսներն ին
տանջվում... Մեկն էլ է չիմաց անե աշխրթին սրա արարմուն-
քը, մեկն էլ է հարայի չկանենա տմ, վուր էս մարթը, վուրին
գիտունքը զլուխ ին տալի, գիտունքը հարգում ին ու պատվում
ին, գիտունքը մինձացնում, փառավուրում ու 'երզվինք լաց-
բացնում... սա էն մարթն է, վուրի համա վունչիչ բան սուրփ
չկա աշխրթում... Հիմի լաց ըլնք, ինչդագա գուդիք... Խզի լա-
ցը հալրաթ էնդուր է ստիղծի աստուճ, վուր հարուստի արար-
մունքը լվացվի: (Դուրս կրկին բաղխում են:) Մնաք բարով...

Ինչու է գնում դիմացի դոնից:

ՏԵՍԻԼ ԺԷ

ՆՐԱՆՔ, առանց Պեպոյի

ՇՈՒՇԱՆ, լաց լինելով Պեպոյի ետևից:

Պեպո, Պեպո...

Կեկեկ, նույնպես և նույն միջոցին:

Պեպո ջան, Պեպո ջան...

Նեպելով դեպի ճախը, բերանխալայր քնկնում է մուրափ վրա և բարձր-
ձայն հեկեկալով լաց լինում մինչև վերջը:

ԱՐՈՒԹԻՆ, սեղանի մոտ կանգնած, երկու ձեռնով գլխին խփելով և առանձին:

Էս քնչ բան էկամ զլխիս:

Մնում է, անցարժ:

ՇՈՒՇԱՆ, ԱՐԱՐԻՆԻՆ, ծառանալով իր ամբողջ բարձրությամբ:
'Ե՛րբդ հայի՜ն թաքալու՜րն ա՜նե քու զազատանը...

'Ինչու է վազում Պեպոյի ետեից:

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԸ

'ԵՐԱՆԻՔ. առանց ՇՈՒՇԱՆԻ

ԳԻՒՔՈ, ԱՐԱՐԻՆԻՆ:

Է՛ս էի՛ր ուղու՛մ, էլի՛, հե՛ր օխնա՛մ: (Մոտենալով Կեկեկին:) Մի՛
լաց ըլի՛, Կեկեկ ջա՛ն, մի՛ լաց ըլի՛, աստու՛ճ ողորձա՛մ է:

Գլուխը քառ զցած դեպի Կեկեկը, նայելու մնում է անհարձ:

ԿԱԿՈՒԼԻ, մոտենալով Արարինին, ձախ ձեռքը կտնո՛ւ արած, իսկ աջը վայր
բռնած:

Հի՛մի, ա՛ղա Արա՛թի՜ն, մնա՛ցի՜նք 'Ես ու զո՛ւն...

Մնում են անհարձ: ՊԱՏԿԵՐ: Վառագույնը իջնում է կամաց-կամաց:

ՔԱՆԴԱՆՈՋԱՆԻ

ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆ ՆՐՆՔ ԱՐԱՐՎԱԾՈՎ

1872/73

«Բանդած օջախ» կատակերգութիւնը նվիրված է
մեծարգո պարոն Հովհաննէս Տեր-Գրի-
գորյանի ն հետեւյալ ուղերձով:

ՎԱՆՈ ՋԱՆ.

Դու էիր, որ 1871 թվի ամառը, Կոնստնտնոմ, մեկ-մեկ գրում էիր
ասածներս «ՔԱՆԳԱՆՆԻ ՕՋԱԽԵԼ» հեղինակելիս:

Նրանից զեսը կարմնջի ճակով՝ շատ ջուր անց կացաւ, բայց քն արած
լավութիւնը սրտիցս չհեռացաւ:

Սեա համար էլ այս աւթաստանս մեզ հմ նվիրում, որ կարգադիւս միտդ
բերես մեզ սիրոյ ու պատկող բարեկամ

Գարեկէլ Առնդուկյանցին:

Քիֆիիդ,

1882 թ. Հունիսի 29-ին:

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ԳՈՒԼԱՐԻՆՑ ՕՍԵՓԸ, վաճառական
ՈԱԼՈՄԵ, նրա կինը
ՆԱՏՈ, նրանց աղջիկը
ԽԱՆՈ, Օսեփի հորաքույրը
ԳԵՂՈ, Օսեփի բարեկամ, վաճառական
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՐՄԱՐՈՎ, աստիճանավոր երիտասարդ
ԼԵՊՐՈՒՆՑ ՄԱԹՈՒՍԻ ՎՈՒՐԹԻ ՓԱՐՄԻՂԸ, վաճառական
ՔԱԼԻ, նրա կինը
ԳԻՓ-ՄՈՋԻ, Լեպրոնց մոտիկ աղզական
ՄԻՆՈ, Փարսեղի դուքնի ուստի աշկերտ
ԴԱՐՁՈ, Փարսեղի դուքնի մեծ աշկերտ
ՄԱՐԹԱ, լոտորադ ալբի կին
ՆԻՆՈ, հյուր
ՓՈՓՈ, երգեցող հյուր

Լոսո ու վեչեր, լոսո խաղացող բազմաթիվ կանայք, օրհորդներ, Առեղերնի -
Պրիսապ, նրա զրազիւր, պարսասերեր, վկաներ և ծառաներ:

Առաջին և երրորդ արաւ: լածները ասարվում են Օսեփի տանը.
Իսկ երկրորդ՝ Փարսիղի տանը:

Անցքը կատարվում է Թիֆլիզում 1871-ին

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԱՆՅ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԸ

ՕՍԵՓ, 15 տարեկան բարձրահասակ տղամարդ զեղեցիկ, զբավել զեմ-
բով Երեսր անկամ, գլխի մազերը փոքր ինչ սպիտակախառն, իսկ հանքերը
և բխերը սև Տեղական բուրբուղին սև հագուստ՝ կարան և անդրափարտիքը
մահուղից, փողպատը և արխալուխը մետաքսից, մեջքին արխալուխի վրայից
արծաթե նեղ բամբակ, կարայի վրայից մետաքսյա կապույտ դոսի։ Ընդհան-
րապես հագնված է թեև հասարակ, բայց մեծ ճաշակով։ Գործ է ածում բու-
խարու սև մորթե զգակ՝ ծայրը փոքր ինչ ներս ծալած, և մետաքսյա կապույտ
ծաղկախառն թաշկինակ։ Շարժվածքը և խոսակցության ձևերը ամենասովորի

ԱՍԼՈՄԵ, 35 տարեկան փառահեղ կին սև մազերով։ Առաջին արարվա-
ծում՝ երկու ձևեր երրորդական մոզայի հագուստ, մինը՝ սկզբում, ամենուրյա,
իսկ մյուսը՝ Մարմարովին ընդունելիս, ընտիր։ Երկրորդ արարվածում՝ բուն
վրաց չքեղ հագուստ զոչ ու գոտիով, գլխի սպիտակ փաթաթանով և քաթի-
րայով, որ զարդարած է ոսկե կոճակներով և մարգարտե լայն բաժկայով։
ձեռնոցներ և գունավոր փոքրիկ հովանոց։ Երրորդ արարվածում՝ զարմալ
վրաց ամենաչքեղ մե ուրիշ հագուստ նույնպես զոչ ու գոտիով, բայց առանց
քաթիլայի։ Գլուխը, նույն իսկ առաջին արարվածից, միշտ զարդարված է
վրացնակ՝ գանգառն չլիքլիաներով և ոսկե կարճալ-աղյուխներով։ Գործ է
ածում թանկագին ակնեղեններ և ոսկե մամաքուլայ ոսկե շղթայով։ Շարժ-
վածքը գոտով, խոսակցության ձևերը փրոհն։ Առհասարակ մեծ կարծիք ունի
իր վրա։

ՆԱՏՈ, 18 տարեկան, շատ զեղեցիկ, բայց թեթևասլիկ օրերոգ։ Երեք
ձևեր երրորդական մոզայի չքեղ հագուստ Մինը՝ առաջին արարվածի սկզբում,
գլխարկով, բողով, ձեռնոցներով, վերարկուով և փոքրիկ հովանոցով։ մյուսը՝
նույն արարվածի վերջում, ինչպես հիշված է իր սեղը. իսկ երրորդը՝ վեր-
ջին արարվածում, սպիտակ հովհարով։ Գլուխը բաց, միշտ երրորդական ձևով
զարդարված։ Խոսակցությունը արագ և կրակոտ, շարժվածքը կենդանի։

ԱՍԼՈՄ, 65 տարեկան աչքի կին։ Վրաց հագուստ, գլուխը վրացնակ
ծածկված հասարակ չիքլիլով և մուգ-դալամբարե ճակտի-աղյուխով, առանց
բորոցի։ Մուգ-կապույտ զոչ սև թափշե մուսպինով բուրբուս և մեծ փերու-

զէ քորոցով՝ ամբացրած: Մետաքսյա սև դերիս, քերմանի սև շալ և նույն շալից զոտի Ոսնամանք՝ հին ձևի սև ծուղեք և տափակ կրնկանի սև քոշեր: Սկզբում՝ սպիտակ դաթիրոս և մետաքսյա սև կոպտախառն գլխի-փաթախան: Խոսակցությունը և շարժվածքը ծանր: Ամենապակասելիս անձն:

Գեմ՝ 45 տարեկան, հաճելի դեմքով և սպիտակախառն սև մազերով: Երեսը ածելած, բիսիերը միջակ: Տեղական համեստ հագուստ՝ սև մահուդի կարա և անդրավարտիք, մուգ-կապույտ մետաքսյա արխալուխ, մուգ-մանիշակագույն մետաքսյա զոտի և բուխարու սև մորթի զդակ: Խոսակցությունը և շարժվածքը ծանր:

Ալեք՝ ՍԱԼԻԲ, 30 տարեկան, դեղիցիկ կաղմածքով, հաճելի դեմքով, սև մազերով և կարճ մորուրով, բայց կղակը ածելած չաղուստը բոլորովին երուպական, միշտ ձևերոցներով: Ղլխարկը՝ սլիկնդր՝ երբորդ արարվածում՝ մուգ-կանաչ մահուդի պաշտոնական ֆրակ (վիցմուդիք) սև թավիշի օձերով և ոսկեգօծ կոճակներով: Գործ է ածում պենսեն: Շարժվածքը և խոսակցության ձևերը անձնագով (ֆատ):

ՓԻՐՍԻՂ, 55 տարեկան, միջին հասակով և տղի դեմքով հաստափոր մարդ: Մազերը սև, հոնքերը հաստ, բիսիերը կարճ, երեսը ածելած: Եվրոպական հասարակ, անճաշակ հագուստ՝ սև մահուդի լայն սերթուկ, երկար ժիլիս և փոքր ինչ լայն անդրավարտիք: Փողպատը սև մետաքսյա թաշկենակից՝ կրծքին արծաթի ժամացույց սև ժապավենով: Գլխարկը՝ փորթիկ սև ֆուրաժկա: Շարժվածքը և խոսակցության ձևերը ամենահասարակ:

ՔԱԼԻ, 40 տարեկան, սպիտակ բայց տղի դեմքով և չևի մազերով կարճահասակ, նիհար կին: չաղուստը բոլորովին վրացնակ՝ չիլիլավով, ճակտի-աղլուխով և դոճ ու գուրդով: Զարգարված է դանդաղ թանկագին ակնդեղներով: Ընդհանրապես հագնված է հասարակ և անճաշակ: Շարժվածքը և խոսակցության ձևերը գոհելի:

ԳԻԺ-ՄԱԶԻ, 30 տարեկան, սև մազերով դեղիցիկ երիտասարդ: Բիսիերը փոքրիկ, երեսը ածելած, աջ թշին սև նիշ: Տեղական համեստ, բայց ճաշակով հագուստ՝ սև մահուդի կուրճեր բաց կարա, նույն մահուդից լայն անդրավարտիք, սպիտակ չիթ արխալուխ, միջին արխալուխի վրա լայն արծաթի նեղ քամար, կրծքին ժամացույցի հասարակ կարճ շղթա և գլխին սև փոքրիկ ֆուրաժկա: Գործ է ածում մետաքսյա զեղին ծաղկախառն թաշկենակ, որ սկզբում գցած ունի պարանոցին, ծայրերը կրծքի կողմից քամարի տակ ամբարացրած: Շարժվածքը կենդանի, խոսակցությունը կրակոտ:

ՄԻՔԻ, 16 տարեկան, կարմիր երեսանի, սև մազերով պատանի: Սև սերթուկ, գեղին չիթ արխալուխ, կաշվի սև նեղ քամար, շատ նեղ ու կարճ դունավոր անդրավարտիք և փորթիկ սև ֆուրաժկա:

ԴԻԲԶԻ, 25 տարեկան, սև մազերով, փոքրիկ բիսիերով և խորամանկ դեմքով երիտասարդ: Տեղական հագուստ՝ մահուդի կուրճեր բաց սև կաքա:

Մետաբայա արշունագույն արխայութա, կուրծքը ոսկեթիւ ժապավենով բոյս-
րած, մոխրագույն մահուգե անգրափարաւք, արծաթե նեղ քամար արխայու-
թիւ վրայից, կրծքին ժամացույցի ոսկե շղթա և ձեռքին վերբիւ սև ֆուրամզա:

ՄԱՐԹԱ, 50 տարեկան, կարմիր և լիւր կրեամով, սև մազերով ու բարձ-
րահասակ հաստափոր կին: Բուրբուլին վրայ հագուած՝ մետաքայա մուգ-մի-
խակագույն գերեա և սև, բայց ծաղկախառն, լայն ժապավենից զո՛ւ ու գոտիկ:

ՓԱՓԱ, 30 տարեկան, գեղեցիկ, կրակոտ կին, վրայ շքեղ հագուստով:
Երգում է հիանալի:

ՆԻՆԱ, 35 տարեկան, նիհար կին, վրայ նույնպէս շքեղ հագուստով:

ԲԱՉՄԱԹԻԿ ԿԱՆԱՅԺ (մոտափորապէս բոան հագի), դանդան հասա-
կի, բոյրն էլ վրայ շքեղ հագուստներով:

ՕՐԻՈՐԴՆԵՐ, եվրոպական հագուստներով, երկու-երեք հոգի:

ՍՈՒԳԵԹԵՐ-ՊԻՐՍԱՎ, եվրոպական հագուստով և պաշտօնական շղթա-
յով:

ԳՐԱԳԻՐ, եվրոպական հագուստով:

ՊԱՐՏԱՏԵՐԻՐ և ՎԿԱՆԵՐ (մոտափորապէս հինգ հոգի), տեղական և
եվրոպական հագուստներով:

ԾԱՌԱՆԵՐ՝ միւր ֆրակով և սպիտակ ձեռնոցներով, մյուսը շերտիկ
ընտիր հագուստով:

Ա Ր Ա Ր Վ, Ա Ծ Ա Ռ Ա Զ Ի Ն

Ոսկիի տանը բավականին հարուստ սենյակ թանկագին կահ-կարասիքով: Առաստաղից կախած է ջահ հանգած մոմերով: Հատակը ծածկած է դորգով: Աջ ու ձախ դռներ: Խորքում, աջ կողմը՝ լայն դուռը, փեղկերը բացված, և դռն հտեր նախասենյակ: Իսկ ձախ կողմը՝ լուսամուտ, որի միջով երևում է սլարտիզի փուններն ու լուսամուտը զարդարած են զիզկեցիկ զբաղրիչներով: Մենյակի աջ կողմը՝ բազմոց մեծ և փոքրիկ սեղաններով, որոնք ծածկած են թավիչի գունավոր ուլունքներով: Ձախ կողմը՝ գորգով, բեշալով և մութաբաշներով պարզարած տախտ: Ուր հարկն է ավտոներ, բազկաթոռներ, հանգած լապտերներ և հանգած մոմերով աշտանակներ ու կանգիլարներ: Յերկե է:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա Ռ Ա Զ Ի Ն

ԱՅԼԱՄԷ, ԽԱՆՍԻ

ԱՅԼԱՄԷ, բեմի խորում, նախասենյակի դռան:

Համեցեք, համեցեք... Ա՛յ, տերը բարի տա քեզ, բառանջան, ջափա քաշեցիք:

ԽԱՆՍԻ, գարիբայով, գալիս է նախասենյակի աջ կողմից:

Բարի լուս ձեզ, (Առաջ գալով և դարձրած վեր առնելով:) Ի՞նչ է հայ-հարա ապսպրի:

Ղարիբայի մեկ ծայրը հալիս է Ապոմենին:

ԱՅԼԱՄԷ, դարձրած ձգելով:

Ի՛նչ, բառանջան ջան, հեռտիկ իմ, հեռտիկ իմ, վուր դանակ խփին սրտումս, մե պուտ աբուն չի կաթի:

ԽԱՆՍԻ ձգելով ծալում են դարձրած:

ԽԱՆՍԻ

Ի՛նչ է, չէ բլում:

ԱՌԱՐԱՐՆԵՐ

Արա վարդանայ կուլի, բատոնո ջան. նրանք ութ հարուր
թումի վրա դաշիմ կանգնած ին, ու Օսեփն էնդադա չէ տալի.
խոմ կու ճանհնաս ինչ մկրատն է.

ԽԱԽԱՍ

Նա էլ ուցնալու է, քոմ:

ԱՌԱՐԱՐՆԵՐ

Ախար, աստուծ կու զիկալնէ, բատոնո ջան, վուր մե էրկու
հարուր թումի խաթիր էս հանդի բանը մոշլա ըլի՞. էն հանդի
աղեն ձեռնեներեմես զնա, էն չնի ու փառքի տերը:

ԽԱԽԱՍ

Հտենց իր ասածութիւնն էլ ի՞նչ է, քոմ:

ԱՌԱՐԱՐՆԵՐ

Արա, բատոնո ջան, հենց էսու համա ջափա տփի քիզ,
վուր մե Օսեփի հիզ խոսիս, էգերա բան հասկացնիլ տաս, հենց
քու Սիսոն պրծնի ամեն ցալեմեն:

ԽԱԽԱՍ

Կու խոսիմ, կու խոսիմ, բաս խոմ էտենց չինք թողնի,
վուրթի. (Մալած դարիբանց զնում է ցախսի բնչայի ցակ և ոսկերք կախ
զցած վրան հասում): Վի՛հ, գենացվա, էս քուչի քարերը խո վուս-
նիրս կտարտից:

ԱՌԱՐԱՐՆԵՐ, հոսելով արտի վրա:

Ա՛յ, տերը բարի տա քիզ, բատոնո. կամարկատարն ըլի
քու վուրթկերանց համա բարեխոս, վունցար հիմի դուն բարի
խ խոսում իմ Նատոյի համա:

ԽԱԽԱՍ

Նատոն կի իմը վուրթի չէ, թե ի՞նչ է. վենացվալե նրա
պեալած ջանին. Թի է, տանը չէ՛:

ԱՌԱՐԱՐՆԵՐ

Վտենց չէ, շուր է հաքնում... Արա դուն զիդիս, բատոնո
ջան, վունցար կու խոսիս. էգերա գլուխ բերիս էս բանը: Էսօր
էվետ կտրական ջուղար ին ուզում. աստեանն^{*)} վաղ-վաղ էստի
էր էն աղի քուրը, հորես էլի դու քա:

*) Ասում են և աստեանն

ԽԱԽԱՈՒ

է՛ս սաաթիւս, էս սաաթիւս, վաւրթի, դուն դնջացի. Թո՛ր է Օսեփը, վաւրթենն է՛.

ՍԱԼՈՍԷ

Բան սենե, հորեւս դուս քաւ. կանգնիլ է թե քախկըցու պիտի տամ, կ'սոսե:

ԽԱԽԱՈՒ

Հա, ի՛նչ է, վաւրթի, լա՛վ քախկըցին ուփրս լա՛վ չէ՞, վաւր ջիբսմը փաղիբը չբխչըխկում ըլի՛:

ՍԱԼՈՍԷ

Աբա էս խոսկ է, վաւր դուն իս ասում, բատոնո ջան. վաւր քախկըցին գու քա Մարմարինց Ալեքսանդրի հիդ. քախկըցերու հասն ու կատրն է. նրա մարիփաթն աժե մենակ տասը քախկըցի էն օրն էլի էստի էր վիզիտով, խիլքիս ծերը դնաց, քու աբիվը, նրա արարմունքի վրա. ինքն էլ խո՛մ ջահիլ, սիրուն, ուսում ասած, լա՛վ տիգ, լա՛վ տոնլուդ ու օրն օրվան վրա խիտա սոսաչ կ'ենա, կ'սոսե, կու՛լի վիբչը գութերնատար էլ դատնա, կ'ոսե:

ԽԱԽԱՈՒ

Դիփ լա՛վ, Սալոմե ջան, ամա վաւր բանը պիտի չգա, չարեն ի՛նչ է. վաւրն էլ պիտի աղամարթուն լսիք, իր օրումը քաղցած չին ֆա, անկարիք կու անցկացնին իրանց օրը: Ի՛նչ է, բան իք շինի ձիգ համա՝ չի՛նոփնիկ, չի՛նոփնիկ:

ՍԱԼՈՍԷ

Էս՛վ իս ասում, բատոնո ջան, ամա Նատոն քախկըցի չէ ուղում, գլուխը մահու է տալի... Ո՛ւր է՝ էրնեկ չի՛ ըլի ուզե, վաւր գլխատեւ չի ուրախանա. ամա քանդվի հիմիկվան ժամանակը. էս դուս էկա՛վ դրանց ուսումեմեն, էլ հօրն ու մորը չին լսում:

ԽԱԽԱՈՒ

Հեի՛ գլիդ աշխարք, հայ-թե փոխովեցար. Բուռն ու քարափը էլի էնդունք է ու մարթիքը ուրիշ դատան... Ի՛նչ իմացա, Սալոմե, Լիպարյոնք էլ չալիշ ին գալի, կ'սոսե. գաւրթ է՛:

ՍԱԼՈՍԷ

Բա՛ս, բատոնո ջան, չարեչար մոցիքլիբ է, վաւր բանում է նրանց տանեմեն... Աբա ասումս կու վիկալնե, վաւր է՛ն հանգի աղեն նրանց փեսա դատնա ու իմ ախչիկը ֆան, կուպեժի կնիկ շինի՛մ:

ԽԱՆՈՒ

Նրանք էլ վուր մարի գառա՞ն... Լեպրոսյին փաստն... փառք բիզ, աստու՛ձ, փառք, էս էլ հալրաթ ժամանակի հիդ է դալի: Էրեզ չէր մեկել օրը բաղասիտանումը աշկիրա էր, հենց պիղիմ աճկիս առչիլը կանգնած է. կանանչ կամլտե կաքեն հաքին, նիզ սոսանի դողիկը, ախալուխի արմընդները դուս թափած, լափչքքները չուրս տիղ կարկանած, շալակը շալկին կու բարբյեին վրեն խղճինը, Քանի ջեր է թոփելուդ չթիր պիվիլ բերի միբ տուն դաղը ձևոին ու գրոշներով շաղիբդանա տարի միղմեն... Վալցեն, հիմի մարթ է դառի. պլխումը փամփելով տասը ջեր հիդ ու հիդ կու դրդերինք: Ամա սուա կու խստեր, սուա կու խոսեր, Սալամե, վուր տերը թափե ու աստուձ ազատե, Ի՞նչ տնիս՝ հալալութինը քաղցած սպանում է մարթու:

ՍԱՆՈՒՄ:

Հենց էս փաստն է, բատնո, վուր հիմի Վասիլ Մաթվեիչ ին ասում գիփունքը:

ԽԱՆՈՒ

Նրա մամա Մաթուսին էլ վուր Մաթվեիչ ին շինի՞, Թվ դիմա նրանցը՝ Փիհաչի Մաթուսը, քանի ջեր է իմ քոշիբը կարկանի. դուքանը Նորաշնի թաղումն ուներ: Տեր աստուձ, գիփ տակն ու վրա էլավ աշխարքը...

ՏԵՍԻԼ Բ

ՆՐԱՆՔ, ՆԱՏՈՒ

ՆԱՏՈՒ, մեկելով ձախ դռից. դռի հուզուսով:

Մամաշ... Մամիդա ջան, Էստի Խո:

Փարսավում է և համբուրում կուրծք:

ԽԱՆՈՒ

Մեռնի մամիդեն պեալած ջանիտ (համբուրում է): Ի՞նչ թըլթըլալի իս, քո՞ժ, թոխը ձու Խո էս Թու իս հաղբվում, քո. իմ գալը դուր չէկամ:

ՆԱՏՈՒ

Էտ Խո՞չ իս ասում, մամիդա ջան, էս սաաթիս դու քամ, փողոցն իմ դնում. մե էրկու իմփին պիտի ասնիմ: (Կտոնում է դեպի Սալամե): Մամաշա ջան:

Խոսում եկ ցածր ձայնով:

ԽԱՆՈՒ, առաւելել:

Արա սուտ խո չէ տաւո՛ւ սրա մամէն: (Բարձր:) Ես զնամ
մե էրեխանցը տեսնիմ, (Ուզում է վեր կենալ:) Մե արի, ազլաջիջի,
ձեռտ իս տու, ծնողներս էլ չէ զալի:

Կասոն աշխատում է վեր կացնել:

ՈՒՂՈՒՄԷ, ողնելով:

'Ես էլ օտկիմ, բատանո քան:

ԽԱՆՈՒ, վեր կենալով:

Ապրիք, վուրթիք, իմ տարսը զառնաք: (Կասոյին:) Մեռնիմ
քու պեալած քանին, մե քու թագին ու փստկին արժանի անե
ինձ տաուձ:

ՈՒՂՈՒՄԷ

Աստուձ լսե քիդ, բատանո քան:

ԽԱՆՈՒ

Կու լի, կու լի, վուրթի: (Կեալիս, պիպի հանդիսակաները:) Ի՞նչ,
աստուձ, աստուձ, պառվեցա:

Դուրս է գնում ձախ դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ՈՒՂՈՒՄԷ, ԿԱՏՈ

ԿԱՏՈ

Մի աշտցնի, է՞, մամաշա:

ՈՒՂՈՒՄԷ

Էտգադամին մեաի վուր չըլի, քիչ է, քան:

ԿԱՏՈ

Դեթադիմ, մամաշա քան, հարկավալ է:

ՈՒՂՈՒՄԷ, ձեռք գրպանը դնելով:

Բիմեն խո չիմ պրծնի ու... (Հանում է փող օրոնելով):
Ընչա...

ԿԱՏՈ, ձեռք սանելով դեպի բաւկը:

Ս՞, մամաշա:

ՈՒՂՈՒՄԷ

Մնալափ, քան: (Հանելով փողը և տալով Կասոյին:) Բռնե, քու
մամիմեն չիմ պրծնի:

ՆԱՏՈ

Վար հարկավար է, վա՛ն, ի՞նչ անիմ:

ՈԱԼՈՄԷ

Հարկավար է, հարկավար է, էլ վերջ կի չկա ու... (Նատյի զլխարկն ուղղելով): Էս ի՞նչ հանգն իս ծածկի: ծագկներուն էլ մը-տիկ, մեկը վար թեհն է, մեկիկը վար թեհն:

Ուղղում է:

ՆԱՏՈ

Դիմ մեկ է, մամաշա:

ՈԱԼՈՄԷ

Ուցնավար իս, քա՛ն: (Փողն ուղղելով): Վտալն էսենց. ջանա գը-նաց քաւ գրտակեմեն:

ՆԱՏՈ

Խիստ իս սիրունացնում, մամաշա:

ՈԱԼՈՄԷ

Սիրունացնիմ, չսիրունացնիմ, վերջը կուտի կնիկ պիտի դառնաս:

ՆԱՏՈ

Դիմիս, գիմիս, բոս ի՞նչ իմ տրի:

ՈԱԼՈՄԷ

Քո՛ւ մամեն գիմի քիզ է հարցնում, գանա չիմ գիգի:

ՆԱՏՈ

Բոս սումը կու հարցնի:

ՈԱԼՈՄԷ

Դուն էտենց աստ ու, նա մկրտտի պես կանգնած է, վար քտիկըցու պիտի տամ, կ'ոտե:

ՆԱՏՈ

Վճենց չէ:

ՈԱԼՈՄԷ

Աստու՛ն գիգ ենա:

ՆԱՏՈ

Ղո՛ւրթ իս ասում, մամաշա:

ՈԱԼՈՄԷ

Քո՛ւ տրիվը. էսօր էլ էս էինք խոսում:

ՆԱՏՈ

Իժուժ՝ վճռած բան է՝

ՍԱԼՈՒԲԵ

Ուրիշ ճար վաւր չկա, թէնչ տնիւմ 'եա. էնդադա վաւր չկա:

ՆԱՏՈ

Էա է, կուպեծի կնիկ շինեցեք ինձ, վաւր գիտունքը վրէտ ծիծաղին, (Լացի ձայնով): Վաւր գիտունքը մասխարա գցին ինձ. էլ էտու համա էսենց ինչի՞ էիք մինձացնում ինձ, Նրա՞ համա սորվեցա ոսկւարը, ֆրանցուցեւարը, ֆորասպիտնը. թէնչ կ'ոտնե նա ֆորասպիտն, նրան բախի քիւեք է հարկավոր. թէնչ կ'ոտնե նա ֆրանցուցեւարը, վոնց պիտի խոսի հիդո, թեդուդ հենց ոսկւարը՝ մոյա պաշտի, տվոյա վիզալ:

ՍԱԼՈՒԲԵ

Ի՛հ, լա՛վ է գաւն էլ, թափափիտն:

ՆԱՏՈ. լաց լինելով:

Ձի բլի, մամաշա, չէ, չիմ կտնա, 'եա քախկըցի չիմ կանա ուղի, չիմ ուղի, ջուրը կու. ննգնիմ ու չիմ ուղի, պախոս կու. սպանիմ ու չիմ ուղի, (Լաց է լինում և վաղը վերադարձնում Սալոմեին): Բո՛նե, էլ թէնչ հարկավաւր է ինձ, էլ թէր գնամ, ինչի՞ համա գրնամ, թէմ համա գնամ...

Շալանցն ու վերաբկուն վայր է անում. նստւմ է բազմոցի վրա և նկնկալով լալիս է:

ՍԱԼՈՒԲԵ

Ա՛խ, աատուձ, աատուձ, էա թէնչ պատիւ է. վաւր մե կրակին գրնեամ 'եա: (Նաւոյից): Սո՛ւ, լա՛վ է, բեհայա:

ՆԱՏՈ

Է՞սօրոթին էիք մինձացնում թէնձ, ձիւր ամագն ու աշխատանքն էտտու համա էր: (Լաց է լինում): Նա՞ պիտի ինձ բաւվաւրի վրա ման տծի, նա՞ պիտի ինձ կրուժոկը տանի, նրա՞ հիդ պիտի գնամ տեմար, (Լաց է լինում): Հը՛, հը՛, հը՛...

ՍԱԼՈՒԲԵ

Լա՛վ է, լա՛վ, սիրադ անմիդ մի շուռ բերի:

ՆԱՏՈ. նսնկաւծ վեր է բաշում ճեղիցը ու վաքարվում է Սալոմեին.

Դեթմոգիւ, մամաշա, գեհացվալե, մամաշա ջան, ագառե ինձ:

ՍԱԼՈՄԵ:

Մամաշի զլսիր մեռիլ էր ու էս օրը չէր ննդի, հըն՝

ԿԱՏՈ

Գենացվալի, մամաշա, ապամե, թե չէ ճիւղք կու. ննդնիմ,
աստուծ զիղենա:

ԱՅԼԵՐ յարում է:

ՍԱԼՈՄԵ, լացի ձայնով:

Ճիւղք ննդնի հիմիկվան ժամանակը, հըն:

Եռչնակս աչկեր յարում է:

ԿԱՏՈ

Գ' ուղիս քու օրումը մարթու մի տա ինձ, մամաշա ֆան.
դ' ուղիս տանը քոծուկին կ' սնիմ զիվ ու էս բանը մեջլա արա,
զեթադիտ, մամաշա ֆան:

ՍԱԼՈՄԵ:

Մաշլա արած է, մաշլա արած, վարթի:

ԿԱՏՈ

Գենացվալի, մամաշա ֆան:

ՍԱԼՈՄԵ:

Ասում իմ էլի, քո՛ւ:

ԿԱՏՈ

Ղաւրթ, մամաշա ֆան:

ԵԱԼՈՄԵ:

Քու արիկն իմ ասում:

ԿԱՏՈ. համբուրելով Սալոմեին:

Ա՛խ, մամաշա ֆան:

ՍԱԼՈՄԵ:

Պրծա քիմեն. լացի գուդա իս զբուռա, կինադամ ինձ էլ
լացըցրիր:

ԿԱՏՈ. ծիծաղում է:

Հըն...

ՍԱԼՈՄԵ:

Հիմի ծիծաղի:

ԿԱՏՈ. երկար ծիծաղում է:

Հա, հա, հա... վախեցա, վա՛ն:

ՍԱԼԱՄԵ:

Շատ քարափշուռան իս (Փողը 'նասոյի ձեռքը պնեւոյ): Բռնե,
էլ մի ուշանա (Նասոյի մագերը ուղղելով): Միշտ-մոշիւն մեզը զը-
րիւր:

ՆԱՏՈ, ազատելով մօր ձեռքից:

Իմի է, լալ, մամաշա:

Վերցնում է վերահերձ և նովանոցը:

ՍԱԼԱՄԵ:

Աճկերդ լալ սրիւն, ամուր է:

ՆԱՏՈ

Սրփած է, սրփած. իմ աճկերու մոզ օվ ինչ բան ունե:

Ուզում է զնայ:

ՍԱԼԱՄԵ:

Չոտա արի, չուշանա:

ՆԱՏՈ

էս սաաթիս, մամաշա ջան:

Դուրս է գնում նախասենյակի աջ կողմից:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ՍԱԼԱՄԵ, մենակ:

Ձէ, ուրիշ ճար չկա. վունցոր ըլի պիտի գլուխ բերիմ էս
բանը, թեզուդ գլուխս դրով դնիմ... Ո՞վ քաղցը աստուձածին,
դուն բարեխոս ըլիս իմ Նատուլի համա:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՍԱԼԱՄԵ, ՍՈՒՓ

ՍՈՒՓ, մենելով աջ դռնից, ատանց գոցկի:

էս Նատուն օր դնաց:

ՍԱԼԱՄԵ

էստի, գեմուդեմը, մաղադիւնն. ինչոր նոս է ուզում:

ՍՈՒՓ

Հէյ դիդի ժամանակ, արի ու սրա պես ախշիկը հիմի միւր
քախկրցուն կնդութին արա:

Նստում է բազմոցի վրա:

ՍԱԼԱՍԲԵ, մոտենալով:

Նո էլ էս իմ ասում, Օսեփ ջան. (Չեոք ուսին ղենկով): ախար միխկը չէ:

ՅԱՆՔ

Նո ուսկըս միխկ իմ, թվ է ինձ ինչ ասալի:

ՍԱԼԱՍԲԵ

Բաս քախկըցու կնիկ շինինք, էլի:

ՅԱՆՔ

Ինչ է, քախկըցին փիս մարթ է, հա. Նո փիս մարթ իմ, հա, վար գլուխս ձեր գերի իմ շինի:

ՍԱԼԱՍԲԵ, փաթարվելով Սեփին:

Արա էս վառնց իս ասում, Օսեփ ջան, ամա ախար նասոն միխկ է. թու է, էրնեկ չէր ըլի ինձպես էր մինձացի:

ՅԱՆՔ, ժպտալով:

Մե խերով պատգ էլ էնչախը կու՛ղեր:

ՍԱԼԱՍԲԵ, հեռացնելով ձեռքը:

Էս լավ էր, քա, ինչ ուզում իս, ինձ իս ասում. ինձ իմ գլուխ: Ասա, ասա, ինչ քեփոդ տա, էն ասա. մե էս նասոյի բանը պրծի ու թոսմ ինչ գու՛ղիս ասա:

ՅԱՆՔ

Տա, թե պրծա, ուրիշ ի՞նչ իս ուզում:

ՍԱԼԱՍԲԵ

Ախար, վար ինչ ուզում ին, թամամ չիս տալի:

ՅԱՆՔ

Վառնից տամ, վար էնճազա չունիմ:

ՍԱԼԱՍԲԵ, կրկին փաթարվելով նրան:

Գեթաճի, Օսեփ ջան:

ՅԱՆՔ

Ձիմ կանա, չէ:

ՍԱԼԱՍԲԵ, ավելի ազդեցելով:

Գենացիվալե, Օսեփ ջան:

ՅԱՆՔ

Ա՛ կնիկ, դուն հա ու չէ չիս իմանում, թե ինչ է. Նո քեզ մե խոսկով ասում իմ, վար մեճիս չէ գալի, չէ. մարթ իր լճե-

բի գորա կու ձքե վասր թե՛ չէ. ունիմ ու չիմ տալիք. խնանում
իմ, էն էլ իմ մեքիմ համա:

ԱՌԱՌԱՐԵ:

Ունիլ-չունիլն մի է հարցնում, էն հանգի աղա ըլի նշնե-
լու ու գլուխս զբաղ չիմ գնի. Ուրիշները խնտ շոտ ունին
վասր տալիս ին. բան նրանք գծվիլ ին:

ՍԱՏՓ:

Տո, էգերա գոցնովի փուղ ունին, տալիս ին, քիզ ինչ գա-
վի: Անգճիտ բամբակը հանե. ասում իմ՝ չունիմ, չէ, չէ, չէ՛ ու
չէ: Էսօք էքուց մե բանի իմ միտմ, թե գլուխ չէկամ՝ հարց
մարմնով բաթմի՞չ էլա. դուն կի էստի հօքեհանի պես կանգնիլ
իս գլխիս ու էլ ինձ չիս հարցնու՞մ:

ԱՌԱՌԱՐԵ:

Ի՞նչ իս չարանում, քան մարթ չկանենա քի մոզ բերան
բաց անի:

Անբավական հասմ է, ցախի վրա:

ՍԱՏՓ:

Չարանում իմ. աս, գուք չըխտակ կու գծվեցնեք, չէ թե
աթմորթու:

ԱՌԱՌԱՐԵ, կեսամբելով:

Էսվ է, իտալը գիգենա. 'ես սրտացավաթենով բան ըլիմ
ասում միք ախչկա համա, դուն կի էտենց վրես չարանա...
Հեք իս, միթամ 'ես չկամ, չիս վիքը անի քու ախչկա համա:

ՍԱՏՓ:

Փի՛քը չէ, աս, անաստուձ, վաւը 'երեք-չորս ողերանց
անում տվի, հագիր աղանչաքով ուղում էին. Յեսեկ շնուքով, աշ-
խատող ու իմ բար մարթիք: Ամա ձիր օխտեմեն մի գու քա.
առանց ալլի-վալլի չինովլիկ պիտի ըլի, կ'սե. Բու սիրտը քու
ախչկա համա կի չէ ցավում, փառասիրաթենի համա է ցավում:

ԱՌԱՌԱՐԵ:

Արա ինչ խոսիմ քի մոզ, նրանք միք լոյլից ին. մի ին
նրանք, մեմ վաւթիք ին:

ՍԱՏՓ, տեղից վեր կենդով:

Տո, դուն մի իս, դ'ուն... դուն մեմ վաւթի իս, դուն մեմ
կնիկն իս. էրեկի-ժանի չամոմադլարեն իս, թե՛ Պարնի հարս:

ՍԱՆՈՄԷ. Յմանապէս կանգնելով:

Ի՞նչ է առում, քան. դուք մինչ մարթոս. վարժի իս ինչ
վրա:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՆՐԱՆԵՐ, ԽԱՆՈ

ԽԱՆՈ, մտնում է ձախ դռնից:

Էս ի՞նչ խարքներումն իք, քան.

ՍԱՆՈ

Օ՜հ, մամիդա, դուք ի՞նչ:

ԽԱՆՈ

Հենց 'ես իմ, գլխովս ու վրասովս. վրանց իս, վարժի:

ՍԱՆՈ

Փառք ասածու. դուք վրանց իս, մամիդա:

ԽԱՆՈ

Ի՞նչ, վաշանչալեր, վարժի, էլի. Ամա էս ի՞նչ բաներումն
իք, ձեր ձեռք քուշեն է գնում:

ՍԱՆՈՄԷ:

Վրանչիչ, չիս գլխի մարթոս կնդա բանը, բառսն:

ԽԱՆՈ

Էնդդա տարի քիչ ումբը, վարժի՝ Յոլ դա քմբիս չխու-
րի բեղվեն կացս վաղբա Էդանա»,*) Է՛րսն: Ամա ձիւ էլ ի՞նչ
էլավ, վարժիք. էոդդա տարի է մարթ ու կնիկ իք, մեկմեկու
խառնիքը չիմացնիք:

ՍԱՆՈ

Նստի, նստի, մամիդա... (Խախտն. բռնեք թղեկով Երեմ. Սալո-
մի օգնությամբ բաժնետուն է տալիս վրա:) Դուք էն ասա. մե լուծ
'եղումը մեկը վար գնալ քաշե ու մեկնը գնալ, սկի տասն Է՛նչ:

ԽԱՆՈ, ծաղապատիկ ճակով:

Է՛նչնց կու վաղի, վրանցք վար 'ես չիմի... Ի՞նչը կու մամ
տա ինչ չիմի է՛նչնցն:

ՍԱՆՈ

Զե՛ր վար է մեկմեկու պիտի օտկին. թե չէ մեկն ինչ Է՛նչ:

*) Վրացերեն կէ—Ամուսնանալի վեճը չիմաքը ապահաւան էր կարծում:

դի ձեռնադրելի, մեկեկը թե չիդը չէկալ, իր էղնեն մնալով համ
իր պիտիսը կու լսիտակ, համ ձեռնադրենը:

ԱՍԼԱՌԴ:

Ղեռնադը դուն իս ու գումբըլեն Ես իմ, էլի:

ՍՅԵՓ

Մնալաք մե, քու հորն օգորմի:

ԽԱԽԱ, Սալմեկի:

Ի՛ր, անդադու է տուում միթամ, վարթի, քու գամբըլեն
մի կանու ասի:

ՍՍԵՓ, Եստեկ:

Ախար հաղար-հաղար թուհանուց արդիքն է ձգվում, դուն
ինձ տան՝ մի րան է:

ԱՍԼԱՌԴ:

Ութ հարուրը հաղար է:

ՍՍԵՓ

Էրկուսը մե գահարումար է ինձ համա, բոս թն է:

ԱՍԼԱՌԴ:

Ինչոր վար է, ինձ համա իս չիմ ուղում. էլի քու ախկա
համա իմ տուում:

Խոսված նոսում է րազմոցի վրա:

ՍՍԵՓ

Տո, ախկա համա վար տուում իս, չէ՞ վար է չափս ու ձիվ
կու Ախար էրկուսն էլ ուրիշ ին մինձանում. իմում նրանցն թնչ
իս տալի:

ԽԱԽԱ

Օսեփ, վարթի, ինչի՞ իս տատանի ձիու վրա նստի:

ՍՍԵՓ

Սատանի ձիու վրա Ես կի չիմ նստի, դուք իք նստի.
քչում իք ու էլ ինձ հիդ չիք մարիկ անում:

ԽԱԽԱ

Նստի իս սկուպտացի, Օսեփ. թուհանուց վար շարաշնիրը
կու րախշերը սաղանդըբուն, էնչախն էրի զայրաթ արի:

ՍՍԵՓ

Էն վարադը զննց, մամիդա, ուղարարիտակեն. էնչախը

կաների, հիմի էլ չիմ՝ կանայցի. առուտուրը կանգնեցաւ, բանս
լաւ չէ գնում, մամիդա:

ԽԱԽԱ

Քու գուշմի բանը գնա փխս, վարժի, քու բանը փխ
վիւնց կ'ենա:

ՕՍԵՓ, առանձին:

Որի ու հիմի սրանց առջիւղը դաւիթընիւրդ բնց արա:
(Բարձր:) Գիւղիս ի՞նչ է, մամիդա, 'ես կարական խոսիլը կու սի-
րիմ. էն աղին համլուս իք, Թագում իք, իմ տխկան գիւր է
գալի, 'ես էլ մե էն հանգի վունչիչ չունիմ փաւը զնելու: Գնա-
ցեք, ին բանը գլուխ դու քա, մե վից հարուր թուման կու
տամ, շինեցեք, թնց քանս դուս դա. ամա, մամիդա, լոյ՛ վի-
գացի՝ վիւրչի խոսկն է, զանաւրես վար քաշ անին, էլ մե զրոշ
չիմ ալեկցնի:

ԽԱԽԱ

Բա գաղեմարթա քիզ, Օսեփ. վիցը վար տալիս իս, մե
խոսն ու հարուր թումնի համա խո չիւ մոշլա անի բանը:

ՕՍԵՓ

Գիւղիս ինչ է, մամիդա, 'երգնուց վար ձեն դա վիւրչի
խոսկն էի. մե զրոշն ինչ է, մե գրոշը, թեղուղ կաշիս պլոկիք,
էլ չիմ կանա:

ՎԵՐ է ԿԵՆՈՒՄ:

ԽԱԽԱ

Որ հարանա, վարժի քան, կուլի վից հարուրով գլուխ է
գալի, անանիք ջեր:

ՕՍԵՓ

Հա, էա է, էա:

ՈՒԼԼՈՄԵ

Վից հարուր թումնի մոյ էլ հարուրն ու էրկու հարուրն
ի՞նչ հիշելու է, վար անմիզ սիրտդ շուտ իս բերում:

ՕՍԵՓ, Կեղանալով:

Կեղեկանց ձեռնեմեն տատուձ ազատե. Լիսար տատ է,
վար մե կնիկարմատ էրկու տղամարթու կու տխտե, 'ես կի մե-
նակ էրկուսիս ճանդն իմ հնգի: Վաւրդանց վարդի լուս հնգալ
էն անիծածը: Է՛ս գուս էկալ էլի նրա վիղիտաներեմեն... Ո՛ր տեր

հարցնող բլի, թե նա ո՞վ, մինք ա՞յլ. (Սալոմեի6:) ավայեր չէ քունն ու բիձու ազա. Բ՞նչ բան ունեւ, Բ՞նչ Վուր վիզիտներ է մահ գալի էստի. ջեր ավատաւ 'երեք ջեր է էլի... էլ նրա հմտը չըլի էստի:

ԽԽԽԽ

Հանգստացի՛, վուրթի, Բ՞նչ իս հարանում:

ՅՈՒՆՓ

Է՛հ, մամիդա, գուն էլ չիս գա, չիս գա, ու հենց էսօր վճար-դի էկար:

ԽԽԽԽ

Թե իմ գալու վրա խիտ իս նիդանում, վուրթի, ձիւր սարգըփումը լավ սառը ջուր կա:

ՅՈՒՆՓ

Տո՛, արար մարթ իմ, զլիխ գդակ ունիմ, տաում իմ վուր չիմ կանա, չիք ավաճում:

ԽԽԽԽ

Ավտում ինք, ավտում, վուրթի. ամա միւր տարին էն է, վուր արչկա բաժինքը ուրիշ բան է. չիս զիզի՞ վուր ուրիշ բան է: Տուն առնիլ իս չէ, վուր մարթ՝ իր ջիւրին մտիկ անու: Էս բանումը, վուրթի, մարթ էլ վունց ջիւրին պիտի հարցնի, վունց պանգիկին. Գարքանջեւ Թադորին խո կու ճանչնելիւ. վիթչի ար-նիրը արչկա բաժնիքի համա ծախից ու թում արկատ գադո ապրեցա՞վ. վուր մեռա՞վ, թադմեւ չունեք, տաում զիդենա, խո գուն էլ լա՞վ զիդիս: Դուն նրա վրա փի՞ս մարթ Բ՞ս, գուն նրա վրա խիդ՞ Բ՞ս, վուր մե էրկու հարուր թումնի համա խոսում Բ՞ս:

ՅՈՒՆՓ

Այո, տաում, էս Բ՞նչ պատիժ է թե անչիլ մինձացու, վրեն էնդադա փնչ միսե, հումա՞ տու ու վիթչը մե ջլալ էլ փնչ բարցե շինքին, վուր էղերա օմքին ձեռք բոնե ու էնենց տանե... Փնւ, միւր համատին:

ԽԽԽԽ

Բ՞նչ անխ, վուրթի, միւր հնուց ծեւ ու աղաթ է, պիտի կատարենք. վա՛յ միւր տիրու՛ միտիլը:

ՍԱԼՈՄԵ

Աշխրքի ծեւն ու աղաթը գուն խո չի՞ս կանա քանդի:

ՈՍԵՓ

Զիր ծեսին էլ աստուծ խոսով կենա, ձեր աղաթին էլ, Տն, թե էտենց զայլում կոնգնած իք ծես ու աղաթի վրա, ամեն բանումն էլ էտենց զայլում ըլիք, ամեն բանումն էլ ծես ու աղաթ միտք բերվք: Ծես ու աղաթ է, վուր ծագի ու քաշի մագիկեր բատինկա իք հաքնում ու աղամարթաւ կրնդնիրն էլ տակը կայնճում, Ծես ու աղաթ է, վուր աթշիկը իբավորութեն էլ կու. քաշվել ու հիմի յոպ աղի հիդ կուտը կոանը պցած բովթա է տալի, Վճւրն է, վճւրը միք ծեսը՝ անպրիլը, ուտիլը, տանը, տիղը, հաքոստը, բայիլը, վեչերնիլը. վճւրդի էք էստուհք. էստուհնցն էլ կ'ոսիս թե հին ծես ու աղաթ է: Ահաւում ինք էստուհք, մոգն ինք մամ գալի. առ, թո՛ղ ամեն բանն էլ մոգնի ըլի, է: էլ տասը ձեռք պոկենքն ինչ է, էլ ծալքն ու թանգերն ինչ է, քեչեն ու մափրաշն ինչ է, ծինգզնի մոպ ամոնեթով կենալն ինչ է, հարսնըքումը հարսուր հոքի մեծրիլն ինչ է, քեկնիսն ու չուրս քսան կնիկարմատի սուք ու շիվանն ինչ է, վուր բաղնուշի պես գոռում ին. ինչ է, ինչ էստուհք... (Յույց տալով տախտ.) Թե է'ն ինք, (Տախտով ձեռներ տախտից դեղի բագոցը և քնդհառակը:) էս ինչ է, ու թե էս ինք, էն ինչ է. էրկուսին մետի գլինալ կու'լի... (Դադար:) Միր ապրելու ու կինքի օրինակը միք կնգդերանց հաքուսան է, վուր վառեմեն ինչքաւ բողաղը Փռանգստու է ու (Ձեռք հակասին խփելով:) գլուխը կի էլի էն է մնացի:

Լուսրյուն:

ՈՍԷՓԷ. վեր կենալով տեղից:

Լսով է, լավ, մի չաբանա, վիցը խո տոնիս իս, խո տոնի իս. ինչ կու պակսի, մնացածն էլ 'ես կու տամ:

ՈՍԵՓ

Վճւրդանց կու տաս վուր կու տաս, քո հոք բաժնըքմեն, պանա չիմ գիդի:

ՈՍԷՓԷ:

Թամինք չիմ ունեցի, ինչ իս էստու համա քիքս պալի. ամա ինչ ունիմ ու չունիմ կու ծախսիմ, գրալ կու գնիմ, քաթիլիս բաթիթեն մոշլա կ'ոնիմ, օսկե կոճկիլը կու հայիլ տամ, դոշիս փոքմիակեն կու մոշլա անիլ տամ, ախիլը յաքա կու. ծախիլ տամ, տասերկու շաղա մարքըրտը յաքա, թե ճակտիս քոցնիլը պեռի էկալ, էն էլ չիմ խնահի, թո՛ղ գիլի մետի նասոյի չարը տանե, նրա չարի փուխ ըլի, գլուխ էլ նրա չարի փուխ կ'ոնիմ ու էն տգին ձեռնես չիմ թողնի:

Շտապով դուրս է գնում ձախ գոնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՕՍԵՓ, ԽԱՆՈ

ՕՍԵՓ

Էս թամաշեն տեսնը, մամիդան, արա օրենք է, քիզ իմ
հարցնում:

ԽԱՆՈ

Ի՜հ, արա լինչ ախուսմը զցելու է, վուրթի:

ՕՍԵՓ

Սարի էծ է՞ անիծածը. արա հախը չէ՞՞ գնամ քինթ ու
սրտունդը ջարթիմ:

ԽԱՆՈ

Հիմի էտունք ասա, էսղազա տարի է մե ծկիպալա չիս
խփի, հիմի նսւր չար, նսւր բարի: Սնզ էլ գու քա քո ապուս-
թենին:

ՕՍԵՓ

Է՜, մամիդա, զահլուս քնացիլ է՞ ասում իմ, աստուծ գիդե-
նա. էն 'ես իմ, վուր համփիրում իմ, թե չէ ուրիշը վուր էլիլ
էր իմ տիղ, հարուր ջեր կու բամիլեր ինչրու հիմի: (Նսսում է:)
Ախար սւմ վրա ինչ տեսնում է, սւմ տանն ինչ տեսնում է, թե
էն սահաթին չառա՞վ ու չսարքից, իրն իրան է հասնում. մայ-
մունի ջինս է անիծածը: Է՞սենց էլ բան կու'լի:

ԽԱՆՈ

Դիփունհաց կնդղիւրքն էտենց ին, վուրթի, դուն սւր իս
էտու համա նիդանում:

ՕՍԵՓ

Է՜հ, բան իք շինի ձիզ համա՞ գիփունքը, գիփունքը: Տո՛,
գիփունքը գլուխը քարն ին առլի, 'էո էլ քարը տամ. 'ես
ասում իմ՝ ինչ ինձ կու սաղ զա, քնենց մամ զա:

ԽԱՆՈ

Ի՜հ, Օսեփ, վուրթի, ինչլիւր իս ասում, նետալի գիդենամ:
Էս սաաթիս վուր էտի գալիս էի, մե փեշաքրի կնիկ իմ տե-
սի, փրփրալի դնում էր, վուր թափաղի կնիկը վի՞ն էկադրերա:
Յաամամանի զլասեն հաթին, սիվ շաբաքա պլատոկը վրեն, (Շըր-
րունկներ սեղմելով:) կոխա փերչակները գլած, առլասե զոնաիկը
ձեռին, գնում էր, գնում էր, վուր խիլքիս ծերը հիզը գնաց:

'Երբ արշին էլ կուզին՝ շրեփ ին տառւմ, ինչ գահրումար ին ասում, թրեում էր հղենն։ Սրախ ծերը միկտաց, քու արեմբ, վուր էն արմաղան դերինն գեղնին էնենց թափիլ-թափիլ էր դալի ու լինչ ասիս հիզը տանում էր՝ չալա, փալաս, լուղ. գնում էր ու հիզը արոտրոն սրփում էր. էրենկ զիգենամ էլ ցիսի փոգ-րաթչիկին փուղ Թու ին տալի, Գու արեմբ, վուրթի, խելի ժամանակ կանգնեցա ու էլ աճկս չկանացի հիտացրիլ էի. ասի՝ փաճը քիզ, աստուճ, էս լճնչ բարգութին իս զրդի միւր զլիւն, վուր էլ մինձ ու պատիկ չէ ջողվում։ Արս, վուրթի, փեշաքրի կնիկը վուր էսենց է դուս դալի, մեկիցներու վրա էլ մարթի լճնչ ասեւ։

ՈՍԵՓ

Տո, 'կս էլ էտ իմ ասում ախար, է, իմ տաճն էլ էտի է գալի, է, Ի՛նչ է՝ չինոյնիկ է յուս ննդի, կ'սոս, ու ուրիշները ալիչիկ ին տալի, կ'սոս, գլուխը սոցցում է, վո՛ր գիփունանց ասալիք կարեւ։

ԽԼԽԼ

Դուռն էլ ուցնալուր իս, քս. էնգաղա փուղ իս միտի վրեն, օրինալուր ուսում իս տվի, մոպնի մինձացրիլ իս, պարտուպիտնի ածիլ իս սորվեցրի, ախար մե փլքը արա, է...

ՈՍԵՓ

Ա՛յ, վսեչ էր էլի էն ուսումը, հըմ։ Ի՞նչ կ'ոնիմ էն ուսումը, թե ինձ պիտի նիգադնի։ էս լճնչ ուսում է, վա՛րդարնի ուսում է. միզ էս հանդի ուսում կու սաղ դեւ... Ա՛խ, սիս, իմ զբանիցա։ (Խփում է ծնկանը։) Ա՛յ ուսում, սի՛յ լուսավարութիւն. ամեն մարթի իր չափա ու ձիւր գիդի, իր կարսղութենի գարա ժամ գալի. վուրցար աշխատում է, էնենց էլ միտում է... 'Արեղի է, վա՛րդի էն ուսումն ու լուսավարութիւնը՝ հանգիստ աղբիլ էինք միզ համա... (Չայեր լիսեւիւն։) էլի հինը լալ էր, 'կս ու իմ հոքին, էս կարք ու սարքի վրա։ Մամա-պապեու վունցար սարիլ ինք, էնենց միւր չլումը պիտի ննացիլ էինք, վուր մարթ մե թլքա համով հաց էր կերի։ Հիմի էս լճնչ է, էս լճնչ բանիւր է, էս սոլ-ընլուն թամաշա իս անում. էլ վա՛րդի է էն համով հացը, գիփ յաղու ու դարիշխանա ինք ուսում... 'Ես սիվ, գալեն ու գասալ-նեն սիվ, պովարն ու յաքիեն սիվ, Լոնդոնի չուգոնի պլիտեն սիվ, պադիկզդն ու լամպեքն սիվ։ էս գաղին ախար կտսվ պիտի վուր գիմն, թե չէ։

ԽԱՆՈՒ

Չէիր ուզում՝ չէիր սարքի, Թ՛վ ինչ անե՛

ՕՍԵՓ

'Ե՛ս իմ սարքի, 'Ես. ան, սարքողի վիզը կոտրե աստուծա՛
'Ես կի չիմ սարքի, իրան-իրան սարքվեցավ՝ Վճռնց էլավ, 'Ես
ինքս էլ չիմ գիղի. ամա հին սարքիլս ու հիմիկվան սարքիլս
վուր մեկս մեկու վրա չափում իմ, վճարգի էր քսան տարի
ստաչ էստունք. կ'ոսիս մի՛նիստար քլիմ. (Տեղից վեր է կենում) Դի-
փունքս էսենց, գիփունքը, գիփ մե բարաթ ինք. ան գուռը
բաց անիս, ան տուն տուն գնաս, գիփունքանց տանը էլի էս
դանդ ու գվալը. ախար էստունքը գիմուլ գ'սուկ թե չէ՝ Հազար
թումնի գելուրի տերը անում է էստունք, իրան հալալ, ախար.
աս, հարուր թումնի տերն էլ վուր չէ ջողվում նրամեն, էլ
խալիսն ինչ սորվի միգմեն, ինչ օրինակ ինք նրանց համա՝
Հայկի չէ՛ր վազուցվան ժամանակը, մի դարբըսումը մետի ապ-
րում էլի՛նք, 'երեք-չուրս ախար օղլուշաղով մետի էլինք կե-
նճւմ. նրանց ճրաքն ու մումն էլ բարաքա ուներ, դորձի ու
փետն էլ բարաքա ուներ, ասածու աճկն էլ վրեն էր. հիմի կի
մե ախար վուր հինգ թուման է միսում, մեկիլը նրա ջղու
ուզում է տար փչացնի, վուր ինչ է, նրամեն վեր չգա... էլ
վճարգի կա ախար. ինչ ախար, ինչ քուր, ինչ հեր, ինչ մեր.
ջնջլով էլ վուր ուղենա մարթ, չի կանա գիփունքանց մետի մե
շափաթ մոլ տրած պահի. էս ասածու բարեգութին չէ՛, րաս ինչ է՛

ԽԱՆՈՒ

Ի՛հ, Օսեփ ջան, հին դարգերս մի աշլա տնի՝ Չարփայի
տախարը դրած կու՛րք ու էրգեն ու մեկ խալիս վրեն գցած կու՛-
րք. Կու մի՛նաներ, լոնդի մաշխալեն մեշտիլը կու վառելինք ու
փարփի պես էրեխերքը բոլորքը պառտ գու քեինք. միլ լամ-
պեն էլ էն էր, միլ ճաղն էլ՝ Բժում տախար վրա մե ծերեմեն
ինչու մեկիլը մավի դաջած սուփրեն դաշլա կ'անեինք ու աշ-
խարքի լավութիլը վրեն կու դարոեինք. Կու նստեինք բոլորքը
մօթփայի՛ պապեն, մամեն, բիձեն, գեգեն, ձալեքը, ախարտիքա,
քվիլտիք. մեկվինեն գլինիլ կու գչգչեցներ ու հազարփենն մե
ծերեմեն մեկիլն էր անցկենում. Դոան հոքի ալկե կուլենք էն
գրդյալ դարբըսումը. հիմի կի հինգ հոքի վուր մե օթախումը
մոլ ին բում, շունչը կրկնում է մարթունք. (Ձեռք բարձրացնե-
ով)։ Պճլուպի ծակ ունեինք, վուր քսանուհինգ ալոշկեք աժեր.

կու լուսաներ, 'երզնքի լուսն էնդանց էր դեմեր գալի, ու կու մթնաներ՝ աստղերու պսպղուցն էլ էնգ. Դանց: Իժուս գիւղունանց տիգիրը մետի կու գցելն, քու արիւն, ու ծուլի-ծուլի կու. խաղէինք. թն լուսնիակ էլ կու'լեր, խո դիւտունանցս մետի լուս կու տեր... Պիցնձն ու շամփուրը տանը, չամչէն ու քափկիքը կշտին, մնացածը սղուլեւ-աղլուլ տուն էին բերում տղամարթիքը մեկ-մեկու վրա լավը դիւ, քու արիւլը: Էփոզն էլ մինք էինք ու շի'նոզն էլ. հիմի կի լավ թիքքը պովարն ու լաքիեքն ին ուտում. կրիմ նըանց դածումսլա արած գլուխը, հրմ... Միւր տունը դա-զարն ու կարտուիլը քանդից, վուրթի:

ՕՍԵՓ

Ի՞նչն ասում, ի՞նչ, մամիդա, տասը տարի չի քաշի, աս-տուճ գիւղենա, վուղչ քաղաքը կուար կու ննդնի. թանգութիւնն ու մոդեքը մե կուռը, միւր հիմարութիւնն ու աղաթնիւրը մեկե-լը, էսենց ասլիլ կու'լի ախար. մե ցալ է, էկիլ է միւր զլխին, էլի: Ատուճ գիւղենա, մամիդա, ամսենը մե թուման մենակ սուխարու ու զգորնի բուկու իմ տալի էրեխանց համա:

ԽԼԽՈ

'Իուն էլ պակսեցրու, վուրթի, ի՞նչ է...

ՕՍԵՓ

Ի՞նչ հիշտ-հիշտ ասում ին՝ պակսեցրու. անը պակսեցրու, տեսնիմ վժենց իս պակսեցնում: Տո, էն օրը յարմունկումը 'ե-րիք արասի տլի, էրեխի համա բատրինկեք առա. էսգանց էնդի շարտից, ա՛յ. էրկուս ու տաս շաանուց պիտի ըլի, կ'ոռն. էն վից տարեկան (Ձեռով ցույց է տալիս երկաթի հասակը:) էրեխեն, ա՛յ. լա-ցու տրաքեցալ կինաղամ: Չէի դնացի, չէի առի. էս էնչալը կու'լեր, վուր գիւղունքս մե էրեւ էինք կապի: Պակսեցու,*) կ'ո-սն. ո՞վ կանա պակսեցնի: Բաւա տարի է կինքի հիդ. կոնվ իմ տալի ու վունցոր մե լալ լիդնուրթ Բուումը ննդած շատ լիդ տալեմեն կոնիլը դաթրիլ ըլի ու գուս դալու ճամփա էլ չըլի գթնում, ննդիլ իմ գոչգոչանեքն ու, էսօր թե էքուց, զլուխ յա քարի վրա կու վշրվի, յա բըշի վրա... Տո, պակսեցնիլ չէ, վուր

*) Պակսեցրու—պակսեցնու. երկունս էլ ուղիղ են Թիֆլիսի բարբառում: Այսպես ասում են՝ մինձացրու—մինձացու, ակեցրու—ավեցու, և այլն:

ասում իմ թե իմ բանը չէ՞, ամա սեմը կու հասկացնիս. արի պահանջրու:

(Նստասեղանի աջ կողմից մտնում է Նասոն՝ ձեռքին չափ օրինակ նոսայի սեփականությունը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՆՐԱՆԳ, ՆԱՏՈ

ՈՍԵՓ, բարոնականություն:

Այ, պահանջու:

Եվ ես

էտ ինչ չուստ էկար, վաճառքի:

ՆԱՏՈ

Հասի մոդիկ էի, մամիդա ջան:

Հովանոցն ու վերարկուն դնում է արագի վրա:

Եվ ես

Սեփականության մամիդա պահանջ, էտ ինչ է, վաճառքի:

ՆԱՏՈ

Թագա հասի ինչ համա:

ՈՍԵՓ, առաջ գալով:

Պահանջու... (Առնելով մի սեփականության նոսայից:) Ի՞նչ տվիր էստուրը:

ՆԱՏՈ, ցվարված:

Չուրա արտախ:

ՈՍԵՓ, առնելով երկուսը սեփականություն:

Հաստուրը:

ՆԱՏՈ, հայելով սեփականության երեսին:

Հաստուրը վից արասի:

ՈՍԵՓ, առնելով երկուսը սեփականություն:

Հաս:

ՆԱՏՈ, վրդովված:

Հաս էլ մանեթ ու կես:

ՈՍԵՓ, առնելով վերջին սեփականություն:

Հաս էլ մանեթ ու կես, էլի:

ՆԱՏՈ, դողալով:

Չէ... պապաշա, էտ էրկուս ու տաս շալի:

ՕՍՆՓ, ՏԱՄԱՆԱԼՈՎ:

Դանկսեցու, անբի պակսեցու. մե տեր հարցնող ըլի թե ինչ իմ բան է: Չուրսը մետի վուր չէիք առի, մեկը հերիք չէ՞ր, էր-կուտը հերիք չէ՞ր:

ՆԱՏՈՆ, ՎԱԽԵԿԱՍ:

Վուր հարկավուր է, պապաշա:

ՕՍՆՓ, ԱՎԵԼԻ ՈՒ ԱՎԵԼԻ ՏԱՄԱՆԱԼՈՎ:

Արա, առում իս, մամիդա. ինչը օխտա դու քա, ինչ էրանի մե զրուստ ածիլ մայինց գիդենա. մե էրկու իմքին կու թիթիկեցեն, պորտուպիան ածիլ գիդիմ, կ'սսե: Ածիլը 'ես չիմ գիդի, ա՛մա ածաղնիք տեսիլ իմ. ա՛յ, նրանցը սող գուքա էս-տունք, թե չէ ինչ իմ բան է. սրա մոգա պոզիլն էլ ինչ ասիմ: (Բաւեցած պեմ է ածում ՏԵՏՐԱԿԻՆԵՐԷ:) 'Էս ձեարս կու կարիմ թե սա զրուստ ածիլ կու գիդենա:

ՆԱՏՈՆ ՄՆՈՒՄ Է ԱՊԵՍԱՍ:

ԽԱԽԱ

Խի, լա՛վ է դուն էլ:

ՕՍՆՓ, ՇԱՐՈՒՆԱԿԻԼՈՎ:

Դիստա, դիփ կիսատ. ածին էլ կիսատ, սորվիլն էլ կիսատ, սուսեմն էլ կիսատ, խոսիլն էլ կիսատ: Ի՞նչ գիդե, ինչ. կանա մե օրինավոր իմքին կարժ, կանա իր դերիեն ձեւ. մերաշ Փառնպսանու ախչիկբանց չիլ չգա: Հինգ ջնր էկպցիլս իմ էլի, վիրչի տիկալ ախչիլը սրա վրա շատ բան գիդե. ձեռի պազունց իմ անսի նրանցը, վուր բերանս բաց մնացիլ է, Կանա զրուստ հայերեն խոսի, վուր իր հավալ լիզուն է, կանա զրուստ մե էրես բան գիլը գըլ, կանա տասը խոսի փրանցուցեվար վրա ու վրա ստի, վուր է՛նչազա վուր է նսալ, Ինչանցու է, ինչանցու սա, քիլ իմ հարցնում. մերաշ էքուց տանգիկնաթին չանե սա... Ի՞նչ տանգիկին... Հայլի ապա. 'ես ու իմ հօքին, վուր սրա մարթ պիտի գտանա. սա պիտի նրա չիլ լուծ քաշն, էքուց էլօր պիտի մեր գառնա ու սա էրեկերք մինձացեն. ա՛յ խոով կենա ինձ սրա մինձապրածը: Սըտն հազիլ հազրարաշի մող աբաժ փուլ պիտի ըլի, վուր տիկնի պես գուքիս ու գուքաժ ման ածիս, բալիլ ու վեշերնիլ տանիս. ինչանցու է սա, ինչանցու...

ՆԱՏՈՆ ԼՈՍ Է ԻՆՈՒՄ:

ԽԱԽԱ

Օ'սեփ, Օ'սեփ, վճարթի:

ՕՍԵՓ, շարունակելով:

Կա՞նամ էստունցը ախտի՞, կա՞նամ սրանց օխտեմեն գա՞:
Պակսեցու, կ'ստե. (Բռնելով Նոսոյի սյունիկի ծայրերը:) Էս լո՞նչ է, էս
տասէրկու էտամ բանն լո՞նչ է, մեճկը տաքցնում է՞. էս վա՛նց
պակսեցի՞մ. պատուտի՞մ, էստով քա՛նթան կու՛լի բանը՞. դի՛վուն-
քը կու պատուտի՛ն, սի՛վ է հիդս պատուտում տեսի՞մ:

Նոսոն շարունակում է լալ:

ԽԽԽ

Իմ գալուն էիր մնում, թէ՛ լո՞նչ է. թէ՛ կ'ստե դիվունքն ինչ
դուզե անին. էլ ինչ՞նչն իս մնում. խիդճ ախշկա սիրաբ չուս բե-
րիր անմիդ, անդեթ:

Լուս Տեսաբան:

ՕՍԵՓ, ձեռք ցանկով դեպի նակասք և ուժի վաղով:

Ա՛խ, աստուճ, աստուճ, էս լո՞նչ իմ անում. խիլքս խառնը-
վեցա՛մ: (Մոտենալով Նոսոյին:) Դա՛ն չէ, դա՛ն չէ, Նատո ֆան, (Դր-
կում է:): քիզ չիմ ասում, քիզ չէ, դուն միդ չունիս, մինք ինք
միդա՛վուրը, 'ես իմ միդա՛վուրը, 'ես՝ վուր աշխրքին մախի տա-
լով, լո՞նչ աշխրքին սող դու. քեր, էն ճամփի վրա կանգնեցրի
քիդ: Մի՛ լաց բլի, մի. անմիդ չարացա, ջրած էի, աշխրքի
ջրորը քի վրա հանեցի: (Հավաճում է սեքրակներ և ասլիս է Նոսոյին:)
Բանն, վուրթի, (Նոսոյը գրկում է:) գնա՛, էլի առ, լո՞նչ քեմիդ տա, էն
արա, օչովիմեն մի գրնվի. վունչիչ չէ՛ պակսի քիդ ինչքու էսօր,
աստուճ տա էնդապա մուզ բլի քիդ համա, վուր ինչքու վիւնչն
էլի վունչիչ չպակսի:

Համբուրում է և ուզում է գնալ:

ԽԽԽ

Բարեմց մե իմքին էլ ալեկցու, Օսեփ, ու քա՛նթան արա:

ՕՍԵՓ

Վուր գլխամեռ չի ուզի, ամա ինչ չիմ կանա, չիմ կանա:

Դուս և գնում աջ դռնից:

ՏԵՍԻԼ Թ

ՆԱՏՈ, ԽԽԽ, ԲԵՏ ՍԱԼՈՄԷ:

ՆԱՏՈ, սեքրակներ վայր է ամում ցախսի վրա և հեկեկալով բնկնում խախտի
գլիկը:

Ա՛խ, մամիդա ֆան:

ԽԱԽՈ

Մենք մամիկեն քիզ համա... Սո՛ւ, լա՛վ. քու հերն է, թո՛ղ
անինք... Հերիք արա, հերիք, զուրթի:

ՍԱԼՈՄԵ, ուրախ-ուրախ դուռ գալով ծախ դռնից:

Բնառնո ջան, բնառնո, պրծա, քոթա՛ն արի բանը. (Հան-
կարձ կանգ է առնում:) Էս թո՛ղ խաբար է. ինչի՞ է լաց բլում:

Նասոն աչքեր սրբելով գնում է դեպի բազմոցը:

ԽԱԽՈ

Վաճճիչ, խո կու ճանչնաս արա մամին, խոսեցավ, Էլի, ու
լացըցրուց:

ՍԱԼՈՄԵ

Թե մամեն լացըցրուց, դեղեն կու ուրախացնե. քիզ հռնե-
ցի, Նասո ջան, (Նասոն վարձագած նայում է:) Դնո՛ ու պնո. ինչ
սիրազ ուզում էր, աստուձ էլ կատարից... Աղեքսանդր Պետրովիչ
Մարմարովին թո՛ղ կ'ոսի:

ՆԱՏՈ

Ղեւրթ, մամաշա ջո՛ռ:

ԽԱԽՈ, միեկույն ժամանակ:

Ղեւրթ իս ասում, քո՛:

ՍԱԼՈՄԵ, Նասոյին:

Քու արիվը, քո՛:

ՆԱՏՈ, ընկնելով Սալոմեի գիրկը:

Ա՛խ, մամաշա ջան:

ՍԱԼՈՄԵ, վարարվելով և համբուրելով:

Ձիւ՛կ մե պրծա քու դարդեմեն. ուրախութենի ըլի, վուր-
թի, Դնո՛, չուստ շո՛ւրիք հարի, էս սաաթիս դու քա էն աղեն:

ՆԱՏՈ

Է՛ս սաաթիս:

ՍԱԼՈՄԵ

Հենց էս սաաթիս. դուն գիդիս վաճնցոր կու սիրունահա:

ՆԱՏՈ, չափից դուռ ուրախ և շուտ-շուտ:

Սիպտա բարեժը, մավի բանտը, սիվ բարխուտնի լենտի
վրա պատի խաչն ու մավի լենտով կոաֆյուր: (Գրկում է հախոյին:)
Մամիգա ջան...

ԽԱԽՈ, փաքարվելով և համբուրելով:
Բա՛ւրի սահաթի ըլի, շարդ տանե մամիդեն:
ՆԱՏՈ, նորից զրկելով մորը և համբուրելով նրան:
Դուշկա մամաշա... դարադայա մամաշա ջան...
Դուրս է վագում ձախ դռնից, Տանելով ճեքը նովյոնցը, վերադառնալով և ճե-
քակնելով:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ՍԱԼՈՄԵ, ԽԱԽՈ

ԽԱԽՈ

ԽԱԽՈ, աջ ձեռքը տանելով դեպի բերանը:
Էս Զրադ է թե ինչ խաբար է, չիմ գիտի:

ՍԱԼՈՄԵ:

Էրազը վաճառե է, բառոնն ջան, նրա քուր խաճիկներն էս
սառնիկ դուս դնաց Զոհանց ու հինգ նմուշ չի քաշի էն տղան
դու քա. էստի էլիս ին կենուս:

ԽԱԽՈ

Ախար թե էտենց հիշա բան էր, էն կոխի ու զաւմաղալն էլ
ի՞նչ էր, քան:

ՍԱԼՈՄԵ, կիսածայն:

Ի՞նչս ասուս, բառոնն ջան, քարդուրձ անելու իմ. օխտը
հարուր թուռնով կարակաւն արի ու մե քսան թուման էլ իրան
խաճիկներուն խոստացա:

ԽԱԽՈ

Վաճ, քոտանամ ես, առանց Օսեփին:

ՍԱԼՈՄԵ, կիսածայն:

Դանակով խո չի մորթի ու, ինչ գ'ուզե ասե, ի՞նչ անիմ:
Վիկայ, վիկայ, բառոնն ջան, զնանք էն օթախը. (Վեր է կաց-
նում:) Օսեփը չիմանա:

Ուրախ-ուրախ դուրս է վագում ձախ դռնից:

ԽԱԽՈ, բռնեք հագնելով:

Տեք աստուծ, էս ի՞նչ ին դառի հիմիկվան կնդդիբքը:

Դուրս է գնում նույն դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ա

ՍՍԵՓ, մեհակ: Գոտին կասկելով՝ զլխաբեր ձեռքին զուրս է գալիս աջ դռնից, սկզբում խորը մտածմունքի մեջ բնկղմված՝ ձեռքերով զանազան շարժվածքներ է անում:

Տո՛ւ, տո՛ւ... Վերադառնալու ամառ, վաղ ինչ ասլիս իմ, էն էլ դժբախտ պալիս է... Ամա թի կի առանց էն չէ ըլում, ինչ իմ 'ես էլ էսենց քար կարվի, 'ես՝ վաղ իմ վաղ ինքնաճանց համա հսգիս էլ չիմ խնամի... Ձէ, չէ, թալիս աղեն էնդաղա քնիտումս չէ դալի, թի չէ վաղցոր վիդն իմ ասում, մե էրկուսն էլ էնենց կոնամ ճարի... Հա, էտ է, էտ. աղեն էն չէ, ինչոր սիրտս ուզում է... Լալը վաղ ըլի, էս առաւտուրը չէ՞ր սարքի գլխիս Նրա լավութիւնը, նրա մարթնութիւնը հիմի կու էրեւա, հիմի... Տեսնի՛նք, տեսնի՛նք հալա թի ինչ է ըլում: Աստիս ինչրի էսոր վաղնչընու՛մը չիմ կոտորի ջեր սե քանի էս բանումն էլ հաստատ ըլիմ իմ խոսկին, խերն էնդա՛մն է:

Գնում է դեպի հախսատեյակը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Բ

Գեւլո, ՍՍԵՓ

ՍՍԵՓ, ձանդաղելով Գեւլոյին՝ որ մտնում է հախսատեյակի ուղ կողմից:

Օ՛հ, Գեւլո ջան, լ՛հնչն է բերի քիդ. (Մեկնելով ձեռքը) Համեալ ցնք, համեցնք:

Գեւլո

Գիզիս, էլի, ինչընու հարկավաղ բան չըլի, չէի գա:

ՍՍԵՓ

Ի՞նչ կա ձուլուղիտ. համեցնք, հասի:

Գեւլո, հսկելով:

Է՛հ, ձուլուղը վաղն է, լ՛հնչ իս ասում. մարթնս բանը էրաղ է գըստատ, աստու՛ծ գիզենա: Ախար էն տնի՛ծած Ստնիթու՛րովը...

ՍՍԵՓ, բնկղմելով խոսքի և վախճան:

Չըմ... լ՛հնչ է պատահի:

Գեւլո

Աստու՛ծ վա՛ղ գիզիս նրա գլուխն ու արիւղը:

ՈՍԵՓ

Ի՞նչ խաբար է:

ԳԵՎՈ

Էլ ի՞նչ խաբար պիտի ըլի, Օսեփ ջան, սուփրեն վիր է քաղուժ:

ՈՍԵՓ, Եփրայիմ և ձայնը ցածրացնելով:

Էս ի՞նչս ասում, Գեվո ջան, խո հոքով մարմնով բաթմիշ էլա:

ԴԵՎՈ

Բաթմիշ ըլի նրա զլուխն ու արեւիքը: Արբի մարթու ավա-տա. նրա ապրիլը մարթ տեսնե, կ'ստիս գրաֆ ըլի:

ՈՍԵՓ, ցածր ձայնով:

Էս խո սպանեցիր ինձ, Գեվո ջան:

ԳԵՎՈ

'Երգչուհին թաքաւորը պիտի նրան վաղ էր սպանի, վուր էս բանը չէր արի: Սատանեն զիպի նրա զլուխը. օմքին տուն էր գնում նրա մաղաղիւնը՝ օրինավուր, կարքով, սարքով, խոս-կի տեր, վաղա ճանչնող. արբի ու իմացի թե տակն ինչ կա:

ՈՍԵՓ, նույնպէս:

Տո, ախար 'ես հենց նրա սմիկով էի, Գեվո ջան, ինչի՞ր խո ասում. հաղար թուման աղելի փուղ պարտե իմը, էն պիտի առիլ էի, վուր տերե տեր էի արի, է՛: Էքուց դրա վաղեն էր ու էլօր իմ վաղեն, ախար, է՛. ի՞նչ ջուղար տամ հիմի, ի՞նչ, ասիմ վուր Սանթուրովը չէրիտ ու 'ես էլ չիմ տալի՛, 'ես էլ Սանթուրովի պես կուար ննդնիմ: Վա՛յ, պեղինը վուր մանիմ, է՛ն լավ չէ ինձ համա՛:

ԳԵՎՈ

Ա՛յ, պեղինը մտնի նա, վուր աշխարք չէր էլի: Մե-կրկու հարսը ձեռաց ունիմ, Օսեփ, թե դ'ուզիս էքուց էվեա:

ՈՍԵՓ

Լա՛վ, լավ, շնորհակալ կու՛լիմ. ամա իժում ի՞նչ է ասում էն սիվ-էրեար. չի՞ս տեսի, չի՞ս խոսի:

ԳԵՎՈ

Բաս չի՞մ տեսի. հենց էս սաաթիս նրամեն չիմ դալի՛:

ՕՍԵՓ

Թե ի՞նչ, կ'ոտե. իմքին տակիս է:

ԳԵՎՈ

Թե նրա խոսիլին աշատա մարթ, էլի թե իմքին տակիս է, քիզ է տալի մենակ մի՛թամ. ուրիշներն ի՞նչ զ'ուզե անին, ասում է: Դե, հաստ արա, Օսեփ ջան, քանի բանը չէ աշտարացի, էդերա իմքին օտկիս:

ՕՍԵՓ

Ա՛րի, ա՛րի, Գեղժ ջան, թե չէ աշտարքի զենո ու մասխարա պիտի դառնամ:

ԳԵՎՈ

Փո՛ւ նրա համուսին:

Դուրս եմ գնում հախսենյակի աջ կողմից...

ՏԵՍԻԼ ԺԳ

ՈԱԼՈՄԵ, մեհակ: Դուրս է գալիս ծախ դռնից:

Վճճ, քոռանամ 'ես, պատի ճամփով է գալի. (Դուրս է գալով լուսամուտից): Դիվիր էկավ բայկոնը, (Առաջ գալով): Սիրտս ի՞նչ գնդգնդում է... Անգսկածի վճռիցի նիզացով էս գերիես: Գնում է դեպի հախսենյակը: Ալեխանդր երևալով լուսամուտից, ներս է մտնում հախսենյակի ծախ կողմից:

ՏԵՍԻԼ ԺԴ

ՈԱԼՈՄԵ, ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

ՈԱԼՈՄԵ, հախսենյակի դռներում:

Համեցեք, համեցեք, գեթա՞վա, (Չեռն է տալիս:) Դու վառար բարի բլի. վարթի, միզ համա:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ, անհրաժեշտ խոսելով:

Ա՛խ, Սալոմե Ավետիսյան, (Համբուրում է ձեռքը:) 'ես բախտավա՛ր իմ, վա՛ր արժանացա ձեր վարթի հիշվիմ հորեսի գեներ:

ՈԱԼՈՄԵ, հակադր համբուրելով:

Աստու՛ձ էհենց բախտավա՛րե, վա՛նց որ քու մոր սիրտը զ'ուզե, Համեցեք, համեցեք հոտեցեք, գեթա՞վա, հորես նառտս էլ դուս գու քա:

'նստում եմ:

ԱՆԵՔՍԱՆԴՐ

Ի՞նչպե՞ս ի՞ք, Սալումե Ավետոյեան, Նատալիա Օսիփովնան
վճռեց է. էն գիշերվան գետը էլ չիք ոտստ կկի:

ՍԱԼՈՄԵ

Լավ, լավ, փառք ասածու. 'ես շատ հաջողեցա էն գիշերվան
կանցերաք: Տերը լաբի տա, լավ բան մտադ էկավ, նշնակու ակ-
ջըկերանց համա լավ բազար բաց էլավ. աբա էն կանցերաք
վուր չէր կլի, վաւրդի կու բարեկամաներնք տուչի դամը, յա վաւր-
դի կու տեսներէք ու կու հաջողէք իմ Նատոյին:

ԱՆԵՔՍԱՆԴՐ

Նատալիա Օսիփովնան էն հանգի ախշիկ է, Սալումե Ավե-
տոյեան, վուր ատանց կոնցերաի էլ գիփունանց հաջողու ու սի-
րելու է, ու 'ես իմ աստղեմեն պիտի ըլիմ շնորհակալ, վուր նրա
սիրտը ինձ ննգավ:

ՍԱԼՈՄԵ

Քսա կտենց հաջողում իս, փեսա քան, իմ Նատոյին:

ԱՆԵՔՍԱՆԴՐ

Օ՜հ օ՜հ, 'ես նրան սիրում իմ, սիրում, Սալումե Ավետոյեան:

ՍԱԼՈՄԵ

Վուր էտենց սիրում էիր, վուրթի, էլ ի՞նչ էիր միդ չար-
ջըրում. հարուր թումնի խաթիր կինադամ բանը մոչլա էր ըլում:
Քու քուր իմամփերին օրթում հալամ արավ, վուր թի մի՛նք
չինք տո էնդադա, էսօր էվետ միթամ Լեպրոյինց Փարսիդի ակա-
ջըկա վրա պիտի նշնվի էլը:

ԱՆԵՔՍԱՆԴՐ. կոտրակով:

'Ես դարձանում իմ ձիգմեն, Սալումե Ավետոյեան, վուր
սովատում իք էտ հանգի բաներուն. արա 'ես Լեպրոյինց ակոկան
գուզեմ: Նատալիա Օսիփովին թողած, նրա լաբի սիրալ, նրա
սիլ աճկիրը թողած, մարթ փուդի էդնեն ննդնի, ամուլ չէ:
'Ես ձիգ ճշմարտան ասիմ, Սալումե Ավետոյեան, 'ես շատ նիզա-
ցա, վուր իմ քուրը ձիգ մաք. տուտուր է սարքի. ֆի, մօֆե
ժանր... ամա էլ ի՞նչ փույթ, աստուձ վիրչեներուս բարի անե:

ՍԱԼՈՄԵ

Անփոշիվելի ըլի, վուրթի, անփոշիվելի քիզ համա էլ, միզ
համա էլ (Վե կեկալով): Էս սաթիլա, փեսա քան, գենացվալե...
Էս Նատոս ի՞նչ էլավ: (Ալեքսանդր ևս վիւ է կեկում): Համեցեք

նոսեցեք, գեթաճվա, արա դուք ուր ի՞նչ ջափա քաշում, էս սա-
աթիս գալիս իմ:

Դուք է գնում ձախ դանից:

ՏԵՍԻԼ ԺԵ

ԱԼԵԿՍԱՆԴՐ, մենակ:

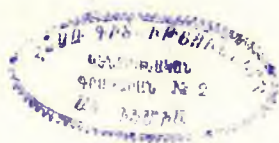
Վերջը հասա մուրադիս. սիրուն կնիկ ու փուղ, էրկուսը մե-
տի ձեռքս է... Փուղը, փուղը՝ խոսվը փուղն է, առանց փուղ
մարթը մե գրող համե... Ի՞նչ գ'ուղիս հարկը՞լի, ինչ գ'ուղիս
առանջվի, թե փուղ հունիս՝ օչով մարթահասար չէ դցում... Ամա
մե բան լավ հարի վուր շատակցա... մե քիչ էլ զայնիմ էի կոնդ-
նի, ութ հարուր թուման կու տեին, հարուր թումանս կորալ...
Ի՞նչ անիս, չէր ըլում... Հաջաթ չէ, վունցար կու'լի, կու դուռ
դամ... (Այ ու ձախ նայելով): Չաղ տիղ գեղեկը ննդա. լավ հարուստ-
նիլը ին էրեւում, օղոնդ զլուխս սիրիլ տամ: Մե ծուրրեյի տող
շնուք վոնց հունիմ. կպո՞՞ծ ծծեցի... Գնացեք արաքվեցեք. սաղ
կանցեղարեին տակն ու վրա կու'լի էքուց: (Ուրիշի ձայնով): Գի-
ղիք ինչ է՞: Մարմարովին օխտը հարուր թուման ին տվի ու
էննց սիրուն ախլիկ, էննց սիրուն ախլիկ, (Մտնելու ձայն
բուրելով): պծո՞մ: (Կարծյալ ուրիշի ձայնով): Վա՞ռ: (Եւ ձայնով): Տո ար:
Շարման, Սաշա, շարման... (Ձենելով իրան): Շիկ, ջենալմեն, պրոս-
տո ջենալմեն: Լավ առաջ գնացիր. էքուց էլօր մտիկ թե ուր
կ'ենաս, դուն օգնող փուղի զաղըր գիղացի: Առանց փուղ գիղ
ոռա է, գիղի դարդակ խոսիլը է... էս փուղի շահը, էն տոնլուղը,
մե-էրկու հարուր թուման էլ էսձանց էնձանց՝ էս տարենը 'Երեք-
չուրս հարուր թուման փուղ է տնում: Տարենը վուր հարուր
թուման չիղ գցիմ, էս օխտը ութը տարումը հաղար թուման
փուղ կ'ոռն, տառնուհինդ տարումը՝ էրկու էնձաղա, իժում էլի
էնձաղա, իժում էլի էնձաղա. վոռ տերե ի մոտեւ Մարմարով-
քեփ արա ու գիթունանց աճկը հանե:

ՏԵՍԻԼ ԺԶ

ԱԼԵԿՍԱՆԴՐ, ԱԼԻՍԵ, ՆԱՏՈ

ԱԼԻՍԵ. Նատյի ձեռք բռնած՝ մենում է ձախ դանից:

Ա՛յ, վուրթի, քո մարթը, ա՛յ, փեսա ջան, քու կնիկը:

ԱՆՔՄԱՆԳԻ

Ա՛հ, Նատալիա Օսիփովնա, վուխ գիշեր էրազումս քեզ էի
տեսնում:

Համբուրում է ձեռքը:

ՍԱՆՈՐԵ

Թշին, թշին, վուրթի, ու բեղգին էլ առն:

ԱՆՔՄԱՆԳԻ

Իմ վուխ կյանքս քեզ փեշքաշ, Նատալիա Օսիփովնա: (Ձեռ-
քի մատներին տալով Նատալին): Համեցեք, հորեսի ղենը գուն իմն իս,
Նատալիա Օսիփովնա, ու 'ես քունք:

Համբուրում է:

ՍԱՆՈՐԵ

Բախտավուր բլիթ, վուրթի, մեռի ծիրանաք, (Համբուրում է
Ալեքսանդրին, ճեռն Նատալին): Շնահավուր բլի, վուրթի: Համեցեք
նստեցեք, փեսա ջան: (Յույց է տալիս բազմոցը, որի վրա Ալեքսանդրը և
Նատալեն նստում են): Հորես սրտ հերն էլ տուն գու քա:

Հափեսարկամ այս և այն կողմն է քնկնում:

ԱՆՔՄԱՆԳԻ. Ետևելով Նատալին:

Նատաշա ջան, ինչի՞ վունչիչ չիս ասում... մե քու քախք
ձենն ինձ իմաց տրա:

ՆԱՏԱ

Լիզուս կասյվեցալ, մոտեռ Մարմարով:

ԱՆՔՄԱՆԳԻ

Մոտեն:

ՆԱՏԱ

Ա՛լեքսանդր, Սաշա:

ԱՆՔՄԱՆԳԻ. Նատալի ձեռք բռնելով:

Սաշա, Նատաշա. ի՜նչ սաղ ինք գալի:

Համբուրում է ձեռքը: Չախ դսնից մեկում է ետխոն:

Տ Ե Ս Ի Է Ժ Է

ՆՐԱՆՔ, ԽԱՆՈ

ՍԱՆՈՐԵ

Մե արի, բատոնն ջան, է:

ԽԱՆՈ

Էս ենք էլ քան Կու'ղի: (Սալոմեին:) Քա, մե մո'լափ չէիք տա՛ քն մարթն էլ տուն էր Էիլի:

ՍԱԼՈՄԵ

Ի՞նչ հաջութ, հորես զու քա, ջեր մե դուն լալ բարաթի օխնի հայա:

ԽԱՆՈ

Աստուծ օխնի, իմ միղավուր բերնով խնդրում իմ՝ Կամարկատարն ըլի ձիւր քամադր: (Ալեհանդր և Նասոն վեր են կենում:)
Աստուծ անխոշիվելի անե. ձլիք, ծախիվք, մե բաբբի ծիրանաք:
Օսեփը մենկով հախոսեցյալի աշ կողմից, մնում է ապշած:

ՏԵՍԻԼ ԺԸ

ՆՐԱՆՔ, ՈՍԵՓ

ԽԱՆՈ, ՀԱՐՈՆԱԿԵԼՈՎ:

Առչնիկը տղա տա աստուծ. մեկմեկու սիրիք ու պատվիք, թաքավուրի տակը քաղցր ըլի քի վրա, վարվի... (Տեսնելով Օսեփին:) Ա՛յ, միացածն էլ իր հերն օխնի:

ՍԱԼՈՄԵ

Ա՛յ, Օսեփ ջան. շնահավուրն քու ախչկա բախտավորութիւնը:

ՆԱՏՈ

Պապանշա...

Մոտենալով Օսեփին, ձեռքը համբուրում է: Օսեփը մնում է սնունդ:

ԱԼԵԿՍԱՆԴՐ, ՍԱՆԵԼՈՎ Օսեփի ձեռքը:

Հորեսի դենը, իմ հեր, 'ես էլ ձիւր վարթիկընդ հետարումն իմ: (Շվարթած նեք դառնալով դեպի Նասոն:) Էս լինչ բան է:

ՍԱԼՈՄԵ

Էս լինչ քաղաքավարութիւն է, Օսեփ:

ԽԱՆՈ

Ի՞նչ էլավ քիդ, Օսեփ:

ԱԼԵԿՍԱՆԴՐ, ՍԱՐՈՄԵ:

'ես վունչիչ չիմ հասկանում: (Օսեփին:) Նիդացած իք էրեւ լում, իմ հեր:

ՅՍԵՓ, ուժի գալով:
'Ե՞ս... չէ... հա՛, զլուխս պտուռ էկալ մերաշ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ, արու մոտ ցանկով:
Համեցեք, իմ հեր:

ՅՍԵՓ, Ալեքսանդրին:
Մի նիդանա... անցկացալ:

ՍՍՆՈՄԵ
Ախար փեսին քտենց կու. հանդիւրին ու էն էլ էսթալուր
փեսայն. մե լիմքին առա, է:

ՅՍԵՓ
Էլ լինչ ասիմ... նշնիլ իք, աստուծ վիւշը ըարի անկ: (Ալեք-
սանդրին:) Համեցեք, հասեցեք:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ
Իմ հեր, արա 'նչիք կու հրամայիք նշվանեքը. էքթեց թե
էլօր:

ՅՍԵՓ
Քու քեփն է. վռնցոր դռդրա:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ
Մե քսան մարթով դու քամ. իմ հաշաշնիկին էլ պիտի
ասիմ, չի ըլի:

ՅՍԵՓ
Վռնցոր կու հրամայիս:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ, Սալոմէին:
Կո՞ք'իլ բեղամաղ է ինձմեն. թե իմքին գեթ սենիմ, ասեք,
խնդրում իմ:

ՍԱԼՈՄԵ
Ձէ, լինչա ասում, վռնցի, վռնց կու'լի:
Շարունակում են ցածր ձայնով խոսել բեմի օջ կողմում:

ՅՍԵՓ, բեմի ձախ կողմում, հախոյին:
Տո, անաստուծնիք, մե քիչ չէիք կանա մուլապի տա:

ԽԵՆԿ Է պատահի:
ԽԱԽՈ

ՅՍԵՓ
Աստուծ վռնց գիդե իմ զլուխն ու արիւլը. Սանթուրովը
կուտրացալ:

ԽԱԼԵՈ

ՎճԷյ, քոռանամ 'ես:

ՍԱԼՈՄԵ, բարձր, Ալեքսանդրին:

Համեցեք, փեսա ջան, գնանք դատարինեն:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ, քեզ ստաջարկելով նստոյին:

Էստի մե բան կա, նատաշա:

Դուք եւ զնում ձախ դունից, Սալոմէն նետում է նրանց:

ՅԱԼԵՔ

Ա'խ, աստուծ, անասուծ, յարար ի՞նչ իս գրի ճակտիս:

ՍԱԼՈՄԵ, նախապարհից նեւ դառնալով. Օսեփին:

Գ'ուզիս ինձ ուզանե, Օսեփ, օխտը հարուր իմ խոստացի:
(Գնալով Խախտոյին): Համեցեք, բատոնս ջան, դեսը: Ա'րի, Օսեփ:

Դուք եւ զնում ձախ դունից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Թ

ՅԱԼԵՔ. ԽԱԼԵՈ

ՅԱԼԵՔ. աստիկ նկատցած:

Էս ի՞նչ իմացա... զձերթ ասեմ... քիզ իմ հարցնում, չի՞ս
իմանում, ի՞նչ իս պապանձվի: (Լացի օղակով): Դուք էլ էլի,
զձերթ. տեսնում իմ վուր դուրթ է... Օ'հ, աստուծ, ինչի՞ կեծակ
չիս վեր զցում էս անիծած տուն ու տիղիս վրա, վուր զիփու-
նիս մեաի դեղինը դեփեր տանե... Աշխրքի փուղ կորով իմն էս
սահաթիս. տուն էի գալի վուր զիփ մեաի մոռլա անիմ բանը,
ու զուք էս ի՞նչ բերք զլուսս, ի՞նչ:

ԽԱԼԵՈ

Իմ միդն է, իմ միզը, վճերթի. մի չարանա, դենացվալե,
հարուր թուման իմ թաղմէկն կու տամ:

ՅԱԼԵՔ

Գու թաղմէկն... Փանք քիզ, աստուծ, փանք. հասա էս
տիղր վուր արիտի պես օղորմութենի արժանի էլ դառա... Դու.
փուղիլը քիզ համա պահե, ինձ հարկավուր չէ... ինձ միտկա
խսիկ էլ մի բերի, 'ես հարուստ իմ, խնամ հարուստ իմ. ի՞նչ
անիմ թե Սանթուրովը կուտրացալի, ինձ ի՞նչ հաջաթ, օվ կանա
ինձ ժաթ տա՞ դար ու դամինի պես կանգնած իմ, տանս ան-
հատենլի փուղե ձիարո է դուս գալի: (Մազերը բառելով): Ա'խ, աս-

տուձ, սոստուձ... (Բարկացած ման է զայլիս:) Դհնձ, դհնձ, զիեսին
հանդերի, հնւստ արտ, ամութ է, մարթը չինոքիկ է, (Դառը ծի-
ծաղով:) հնձ, հնձ, հնձ...

Դուրս է զնում աջ դռնից:

ԽԱԽՈ

Տեր սոստուձ, դնւն թափե ու ազատե:

Դուրս է զնում ձախ դռնից: Վարագույրն իջնում է:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Փարսիդէ տանը վերթամ սենյակ՝ անհաշակ կերպով կահավորած. հատակը ծածկած է գորգով, առաստաղից կախած է բյուրեղյա ջահ հանգած մոմերով: Աջ, ձախ և զիմացը դռներ՝ թափիշի դրապ-ը իններով դարդարած: Զախ կողմը՝ բաղմոց, որի մոտ սեղան, հա-յելի և լուսամուտ. իսկ աջ կողմը՝ դռնավոր փխուցով ծածկած մի այլ սեղան: Խորքում՝ ընկողմաբան {քուշիթ}: Ուր հարկն է անթոռներ, բաղկաթոռներ, հանգած լապտերներ և հանգած մոմե-րով աշտանակներ ու կանգնաբորներ: Յերեկ է:

ՏԵՍԻՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՓԱՐՍԻԴ, նստած է աջ կողմի սեղանի մոտ. որի վրա դարսած ին համարա-կալ և բաց հաւովեմաշան, ՄԻՆԱՌ. կանգնած, կտավի մի կտոր ձեռքին, գա-ղով չափում է:

ՄԻՆԱՌ

էս էրկու, էս 'երիք, էս չուրս, էս հինգ, էս վից, էս էլ...
պակսեցալ, աղա:

ՓԱՐՍԻԴ, վեր կենալով սեղից և Միխոյի գլխին խփելով:

Ա՛յ, թե պակսեցալ. չմոխ նուր մեկանց, Հոգիւս կու հա-նիմ թե մե վերջոյ պակսեցրիլ իս օխտնեմեն:

ՄԻՆԱՌ, սկսելով նորից չափել:

Ա՛խ:

ՓԱՐՍԻԴ

Անգհներեմեա կու հանիմ էս ախը. դե, չմոս արա. (Կա-մաց վզակորից տալով): հը:

ՄԻՆՈՒ

Ա՜յ, աղաւ. (Ձախում է:) Էս մէկ, էս էրկու...

ՓԱՐՄԻՎ, աջ ձեռքը բռնեց՝ արած բրամաւով Միխայիլի գլխից իբրեւ մի բան
արմատախիլ է անում: [Գլխից բողկ հանել:]

Ձքէ, տո անիծած, է՛:

ՄԻՆՈՒ, սաստիկ ձգելով:

Էս 'երիք, էս չուբս...

Ճակատից քրտնեղ սրբում է:

ՓԱՐՄԻՎ,

Հըն, իշի բիռն ունիս ջալիմծ:

ՄԻՆՈՒ

Էս հինգ...

ՓԱՐՄԻՎ,

Ձքէ, ձքէ,

ՄԻՆՈՒ

Էս վից, էս էլ... էլի 'երիք վերջոյ պահանջով:

ՓԱՐՄԻՎ, Միխայիլի ականջները քաշելով:

'երիք վերջոյ պահանջով... Էստի կու տվեմ:

ՄԻՆՈՒ, լսելով:

Վա՛յ մե, վա՛յ մե, վա՛յ մե, վա՛յ մե...

ՓԱՐՄԻՎ,

Իշի գլխիս, 'երիք պիտի դուռն մարթի դառնա:

ՄԻՆՈՒ

Վա՛յ, դեղի քան, վա՛յ, դեղի քան...

ՓԱՐՄԻՎ, ավելի ուրեւելով նրա ականջները:

Պահաւ է՛:

ՄԻՆՈՒ, ազատակերպ:

Ա՜յա քան, ա՜յա, քան հոքուն մեռնիմ, ա՜յա քան...

ՓԱՐՄԻՎ,

Ա՜յ, թե պահաւ է:

ՄԻՆՈՒ

Թմամ մէ, թմամ մէ, ա՜յա քան, մեկ էլ թող, ա՜յա քան:

ՓԱՐՄԻՎ,

Դե, վիկալ. տմա մեղաւորի լի կաց:

ՄԻՆՈՒ. առանձին:

Յան սուրբ Կարապետ, (Բարձրաձայն չափում է:): ՄԵԿ...

ՓԱՐՄԻՎ

Ուտիս կրկնէք:

ՄԻՆՈՒ

Էրկու...

ՓԱՐՄԻՎ, քրմնջում է նկատ:

Հայվան:

ՄԻՆՈՒ

Ներք...

ՓԱՐՄԻՎ,

Անկիրդ բնյ աբա, էլի, անիծած:

ՄԻՆՈՒ

Չուբա...

ՓԱՐՄԻՎ,

Տեսնում էս Դարչուն վանք է չափում:

ՄԻՆՈՒ

Հինգ...

ՓԱՐՄԻՎ,

Դուն էլ սուրվի, էլի:

ՄԻՆՈՒ

Հինգ...

ՓԱՐՄԻՎ,

Թե չէ՝ հաննյ մնացիր, ղուքանա քարուքանդ կ'անիս:

ՄԻՆՈՒ

Հինգ, հինգ...

ՓԱՐՄԻՎ,

Էլ մե օր շիմ պահի, աստուծ պիղենա:

ՄԻՆՈՒ

Հինգ, հինգ, հինգ...

ՓԱՐՄԻՎ,

ԴԵ, զանգը բանեցրու...

ՄԻՆՈՒ

Հիշեք... (Առանձին:) Յան սուրբ Գեղարքի զորութիւն: (Բարձր:)
Էս զից... զից... Կու պատուի, ադա, խիստ իմ ձքում:

ՓԱՐՍԻՎ

Բանբդ տխու:

ՄԻՆՈՒ, հանկարծ:

Վա՛ր, վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, ինչո՞ւր ձեռն հանից:

ՓԱՐՍԻՎ, սննդելով:

Ձէ՛, վաճաճիչ չկա. հոգիւս կու հանիմ թե պատուիլ իս:

ՄԻՆՈՒ

Էս էլ (Տննելով): Օխանեմեն կես վերջով պակաս:

Դիմացի դռնից մտնում է Դիմ-Մոգին և նսեւ լուռ կանգնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆԻՈՒՆՔ, ԴԻՄ-ՄՈԳԻ

ՓԱՐՍԻՎ, Միտցի զլխին խփելով:

Արա դուռն ինչ շնուք ունիս, վուր էս կես վերջովն էլ չգուս
րերիւր:

ՄԻՆՈՒ, գոռովով:

Վուր չկա, աղա, էս ինչ տնիւմ, վա՛:

ՓԱՐՍԻՎ, նրա մագերից ու ականջներից հանելով:

Սնու էլ վուր խոտում է՛:

ՄԻՆՈՒ, գոռովով:

Վա՛յ մե, դեղի ջան. դեղի ջան... աստուծ չունի՛ս, իս չի՛ս
կանա սպանի ինձ. արա դուն չափե թե օխտն է:

ՓԱՐՍԻՎ, շարունակով վերցնում է զագն ու կտավը:

Օխտը չէ՛. ա՛յ, թե օխտը չէ՛: (Ձափում է): Էս մեկ, էրկու,
երեք, չորս, հինգ, վից, օխտը, էս էլ քի մե չարեք ավելի փեշ-
քաշ՝ էս ի՛նչ է թե օխտը չէ. վուր մեռնիս պիտի սորվիս. շա՛-
ղիւրդանի համա ունիս աճկերիւր րա՛ց: Դե, շնուս արա:

ՄԻՆՈՒ

Ա՛խ, աստուծ, ի՛նչ տնիւմ, էս մեկ, էս էրկու...

ՓԱՐՍԻՎ,

կամաց չպատուիս:

ՄԻՆՈՒ, լաց լիճնելով:

Ախտը, էս վա՛ւր ջուրը հնդնիւմ. քաշում իմ՝ պատուվում է
ու չիմ քաշում՝ չէ դուս դալի:

Գիծ-Մոնջի, առաջ գալով:

էհէ՛յ, կո՞ն գուլխահա... Գիծ-Մոգլի... (Ծիծաղում է:) Հո՛, հո՛,
հո՛...

ՓԱՐՄԻՂ, առանձին:

Էս պիժ անիծածն էլ վժռողի էր:

Գիծ-Մոնջի, խլելով Միխայի ձեռնից գազն ու կտավը:

'Ե՛ր, լաչաթրիան, ին տու էստի: Էստի օխտն էլ կա, քսան
ու. օխտն էլ: (Չափում է օւտ-օւտ:) Մեկ, էրկու, 'երեք, չուրս, հինգ,
վից, օխտը, ութը, ինը, տասը, տասնումեկ, տասներկու, էս էլ
տաս'երեք, էս էլ տասչուրս. հը՛, էլի դ՛սեղի՞ս. էս էլ տասնու-
հինգ, էս էլ տասնուվից. դ՛սեղիս էլի զուս բերիմ... Սլեկո՛ւ, էլի,
սո՛, չիս խմանում: (Դադր և կտավը Միխայի վրա ամելով:) Բո՛հե,
մա՛րթ դառի, էլի. սրա պես ազա մաբթու մոդ աշկիրտ իս, էս-
տու շնուք էլ չուհի՛ս, մե կես վերջոկի դողնալ էլ չստրկեցի՞ր
խնչրու հիմ'ի... Շարլիթ...

Միխոն ուզում է ազատել կտավից, լսոյց ավելի է խանգարւում:

ՓԱՐՄԻՂ, Գիծ-Մոնջին:

'Ես քիզ տուում իմ լոպտած-լոպտած մի խոտի ինձ մոդ,
թե չէ՛:

Գիծ-Մոնջի

Էստեղ է աշխարքն, ա՛յ. լա՛վաթենին լա՛վութին չկա: (Մա-
նցուց անելով Միխային:) Ուղղում իմ մաբթ դառնա: (Միխային:) Դնո՛ւ,
գնո՛ւ, վաբթի, դնո՛ւ մաբթ դառի. սո՛րվի, էլի, քու աղիմեն. տե-
սում իս ինչ զաղա փուղ է մսկ արի: (Փառսիդին:) Արա՛, կեսօրի
վուխտ է, սո՛ւփրեն պցին, ասո՛ւ, էլի. զո՛նաղ իմ էկի: Ի՞նչ ունիս
ճաշին. դո՛շի ծվենի թե կոնչոլ, քեփ է վուր կու շանց տաս, օ՛հ,
հո՛, հո՛, հո՛... Շարլիթ:

ՓԱՐՄԻՂ, առանձին:

Էս անիծածը խիտ է հարփած: (Միխային:) Դնո՛ւ կորի էս-
զանց:

Միխոն գնում է կտավի մեկ ծայրը ձեռքին, մյուսը ետից գետնին փառ տալով:

Գիծ-Մոնջի, հետևելով վայր ընկած կտավի ծայրին:

Է՛ստի մաիկ, է... (Փառսիդին:) Արի՛ վրեն հստի, միթամ
սանկա է քիզ համա, էլ սանկի փուղ չիս տա. խիտ ձուռ է դա-
լի, քու աբիվը: (Ինքը նստում է կտավի ծայրին:) Ա՛րի, էլի... Շար-
լիթ... Քո՛շե, տո՛:

ՓԱՐՍԻՎ

Տե՛ր օղորձած աստուծ: (Զարմեալով Միսոյի վրա:) Չէ՛ր կանա-
կաբքի մոգ անի՞:

Խփում է Միսոյի գլխի՞ն և հառում է կտավը:

ԳԻԺ-ՄՈՋԻ

Տղբերո՛ւ...

Քափ է տալիս կտավը:

ՓԱՐՍԻՎ, որ փոքր էր մեռած վայր բնկնե՛ր, բարկությունից խփում է Միսոյին:

Էս գի՛ր քու միգն է, անխձամ:

Միսոն ցուրտ է վազում գլխացի դանից:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ՓԱՐՍԻՎ, ԳԻԺ-ՄՈՋԻ

Գիժ-Մոջի, շարունակելով:

Մո՛ւլափ, էտա՛ր հարկալուր է: (Տեղից վեր է բաշում:) Էս ամե-
րիկեն էլ ռա՛ր իս զրդում, օխնած հոքի: Էսօր է թե՛ էքուց պիտի
մեռնիս, էստու՛ վրա լավ պատանք ո՞վ կու տա քիզ: (Կտավով շա-
փում է Փարսիգի հասակը Եսից:) Էս մեկ, (Զափում է աղջկից:) Էս էլ
մեկ. էլի խելի մնում է:

ՓԱՐՍԻՎ, ազատվելով:

Դժվա՛ր իս, տո՛:

Գիժ-Մոջի, շարունակելով:

Խիստ հանդու՛մն է, քու արի՛ր:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ԴԱՆԻՔ, ՔԱՆԻ

ՔԱՆԻ, մտնելով ձախ դանից:

Ա՛յ, թագա խաբար: (Տեսնելով Գիժ-Մոզուհ, զվարվում է:) Վա՛ւ, քստանամ 'Ես. էս ի՜նչս անում, տո՛:

ԳԻԺ-ՄՈՋԻ

Վա՛, չիս տեսնում, պատանք իմ՝ ձեռմ. արի, զ՛նչիս քի
համա էլ: (Պատասխանում է չափել և նրա հասակը:) Քանի զ՛ուզիս դուս
գու քա, էնդուգու քաշքշկեցավ էս խիզ՝ ամերիկեն:

ՔԱՆԻ, հեռանալով:

Դե՛նք, դե՛նք. էլի սիվցար դե՛ս:

ԳԻԺ-ՄՈՁԻ

Վեհ, բայտ առանց ձիդ կու գիմնելի: (Ետից մտնեցնում է կսա-
վր Քալիկին): Ա՛րի, է, տխր քանի պատանք է պաւս դալի:

ՔԱԼԻ

Ի՞նչ աստուծ է խոտվի գլխիւս, քան:

ՓԱՐՍԻՎ

Էս ի՞նչ իշտվարի հանաք է, ան:

ԳԻԺ-ՄՈՁԻ

Քու քաղաքավարի ջանին մեռնիմ. մե անդճներուս էլ
թանաշաւ արա, Օրթաճալու էջն էլ չունի էադադա անդճնիր...
Պատի վռանի՛րը... Էստի մալի, կ'սխիս էրեխի կուրտ ըլի: Ա՛րի-
սուս չէ իշի վռանի՛րը՝ սուփթա, լապաթի. քու մատներու վրա
կի բարակ է ու. էս ի՞նչ է, դաթվաւ վռանի՛ր է:

ՔԱԼԻ

Դժվո՛ր իս, ան, թե ի՞նչ խաբրներումն իս էս:

ԳԻԺ-ՄՈՁԻ

Դիժը գոն իս, սարսաղ, վաւր էսթափաւ մարթու պատիվը
չիս իմանում:

ՓԱՐՍԻՎ. հոսելով աջ կողմը և ոտսն ձգելով:

Ի՞նչ փիս է հարփած անիծածը:

ՔԱԼԻ

Ձենբա, ասում իմ, է:

ԳԻԺ-ՄՈՁԻ

Խաչը գիդենա, հանաք չիմ անում. արա ջիրումս ի՞նչ
ունիս. հինգ մանեթ ունի՛ս, բլի իրան տանք՝ տասը կու շինե-
տան ունի՛ս՝ քսան կու շինե: Գողիկդ քանի արշին է, հինգ-
գ՛նդիս ձեռաց օխար դուս բերե էս ստաթիս. Ա՛յ, մոտով ու-
տիմ ձիդ էրկուսիտ մետի, հըմ. Խիզ Միխայիլ անդճնիրը՝ Երեք
դադ ձեռից, վաւր էս ամերիկի կտուրը օխտն արշին պուս բերե,
ամա ինչոր չկա, վա՛նց կու դուս պա: Ա՛րի ինձ խելոք ասա, կու
խելոքանում, անի սրան ճքնափութ ասա, կանա ճքնափ՛. արի քիզ
սիրուն ասա, ծհ, հհ, հհ, հհ, ի՞նչ լիս (երգում է):

«Հոլի՛ դարադրու իմ թվարե,
Բնեյս վղի վար մամեխմարե,

*Մնաթոքբլազ գանձարեւ,
Մեց գանձարեւ (Թլեւ արեւա*)*

Դուռն էլ կ'ոստի՝ աթոռթու պատկեր ունիմ. տարեմուտ
գիշերը մեր Թամարսն զուր բասիլեք է թխում, մատով էրկու
տիզ քիշմի՞ն է ցցում, աճկեր է, կ'ոսե, ու մեջտիղն էլ կես նու-
շը կպցնում է, գառավ քինթ, կ'ոսե. գրուստ էն չիտ: Օ՜հ, շենի
կի ճիւղմե. (Փարսվում է և ուզում է համբուել): արեգագի շուրկը
վրեմեա վեր է գալի:

ՔԱԼԻ

Ի՜նչ, խոզիմ քու զուլսը, շիրաշխանի հուսումը մլրում իս:

ԳԻԺ-ՄԱՅԻ

Վա՛հ, գանա չիմ գիղի՝ ամեն օր վարթ-մանուշակի իս հուս
կալնում. (Շարվածով ցույց է ցալիս Փարսիղի վրա): Մե քինթ ու
պոսնդին էլ թմամշա արա, է՛: (Միծողում է): Հա՛, հա՛, հա՛...

ՓԱՐՍԻՎ, առանձին:

Է՛սենց էլ լստամ:

ԳԻԺ-ՄԱՅԻ, նուրից վարսովելով Քալիին:

Մե արի, է՛ստի մտիկ, վա՛րդի իս պղցի էս ճակտի
աղլսիւր:

ՔԱԼԻ, հեռացնելով:

Մե գէնը, հենց աղբիս, թաղաթ սիրտս արաքած է ու
պատսած:

ԳԻԺ-ՄԱՅԻ

Տըսքի ու պատովի տմբախտ մարթու գլուխն ու արիվը:
(Յույց է ցալիս Փարսիղի վրա, որ այս միջոցին հաւանայանին էր նայում,
և նկատեմ): Բա՛ն էմարթլերի խղճին, իր համա հալալ միամիտ,
տերօղորմեն առչիւր, Սաղմաս է կարթում:

ՓԱՐՍԻՎ

Գիժ-Մոզի, լիզվիտ աղ արա, տոսմ իմ:

ԳԻԺ-ՄԱՅԻ

Վա՛հ, մերաշ անդճնեքուս վրա սուխ չկատորիս:

*) ՎԻՍԵՆԵՆԵ Է՛:

Ո՛վ փառահեղ լուսին,
Նստած եմ խալարում, օգնիք ինձ,
Ձգիր քո փայլուն լույսդ ինձ վրա
եվ լուսավորիք բոլորի շուրջս:

ԲԱԼԻ, գնալով դեպի Փարսիպը, Գիմ-Մոզուն շանչ է անում:
Քու հարված զլուխն էլ: (Փարսիպին): Էս իմացա՞ր:

ՓԱՐՍԻՊ,
Թողնում է մաքթիլ: Ի՞նչ խաբար է:

ԲԱԼԻ
Ել ինչ խաբար պիտի լի: Մարմարինց տղին իրիզուն
նշնվիլ է:

ՓԱՐՍԻՊ,
Վահ, դուրի՛:

ԲԱԼԻ
Աստուծ զիդենա:

ՓԱՐՍԻՊ,
Ո՞ւմ ախչկա վրա:

ԲԱԼԻ
Գուլարինց Օսեփինը:

ՓԱՐՍԻՊ,
Ղեւթ իս ասում:

ԲԱԼԻ
Բաս սնա իմ ասում: Հազար թուման էլ փուղ ին տվի:
Էնդաղա տսի՝ տվելցն, ասի. դնաց, էլի, ձեռներեմես. իժում
ինչ տղա էր: Խիստ մինչ-մինչ ին պատուովում. ով էրիտ նը-
րանցն էսդաղա փուղը:

ՓԱՐՍԻՊ, լիք կենալով:

Վահ, քու տղիս տղա. 'ես նրան հազար թումանը կու շանց
տամ... (Կանչում է): Միխո, Միխո. դնաց թե էստի է: (Կրկին կան-
չում է): Միխո:

Ահում է Միխոն զիմացի դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ԴՐԱՆՔ, ՄԻԽՈ

ՓԱՐՍԻՊ

Էս սատթիս դեղեր վաղի Տափի-թաղը. Գուլարինց Օսեփի
դուքանը իս զիզիս:

ՄԻԽՈ

Էն օրը վուր փուղ էրի:

ՓԱՐՄԻՂ

Հա՛, հենց նա՛ Գնա՛ն, վաւրդիրը ըլի գթի ու ասա՛, վաւր մնա-
ցածը էս ստաթիս էվեա բերե՛. դե՛, չհւսա սրտա՛ Խնչ ի՞մ ասում՝
(Մասնակիւ անկով կտալը)։ Էս պատահըն էլ տար։

ԳԻԺ-ՄՈՋԻ, ծիծաղում է։

Հա՛, հա՛, հա՛... ա՛յ, տատաձ լսե՛։

ՓԱՐՄԻՂ

Նա էլ ինչ իմ ասում, խիլքս խառնվեցալ։ (Միխոյին, չարա-
նալով)։ Խնչ իս բերանդ բաց արի, չիս իմանա՛ւմ. վիկալ էս
ամերիկի կտուրը։ (Միխոն աշխատում է հալալել)։ Աբա-հըն, ի՞մում
գնա՛ն դուքանն ու Դարչոյին կ'ոսիս, վաւր էս նմուշիս էվեա էս-
տի բոնդի։ (հսկելով Միխոյի գլխին)։ Տո՛, ձեռնիբդ փովա է ուսո՛ւմ։
(Միխոն աչկեր սրում է)։ Ըս՛հա... (Հալալելով կտալը և տալով Միխոյին,
որին կրկին խփում է)։ Դե՛, չհւսա։

Սիխոն կտալը ձեռքին դուրս է գնում գիւմացի դռնից։

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՔԱԼԻ, ՓԱՐՄԻՂ, ԳԻԺ-ՄՈՋԻ

ՓԱՐՄԻՂ, շարունակելով։

Տեսնի՞մ վա՛նց է տալի հաղար թուման... վաւր տալիս է,
ո՛ւմ փուղն է տալի։

ՔԱԼԻ

Թափափիտն Սալումե, փեսին ձեռնեներեմես իւրից, էլի։

ՓԱՐՄԻՂ

Տիս թե ինչ օրը հասցնի՞մ ՚հա նրան։

ԳԻԺ-ՄՈՋԻ

Հետտի բոն թովոացի վաւր չկանենաս, թե չէ՛ վաղութիւնը
քոս փեշակն է։ Օսեփն լինչ միդ ունե վաւր ջիգրը նրա վրա իս
հանում։ Գու ախչիկը վաւր տաւառաց ըլի ու ՚հերիք գաղ բերան
ունենա, Օսեփն լինչ ա՛նե կտումը, էլ Միխոյի անդճներուն բան
էմարթիւրի. պակասը թամամ կ'անելը, էլի։

ՓԱՐՄԻՂ, շարունակով։

Փիւն։

ԳԻԺ-ՄՈՋԻ

Փիւն քիզ ու ստաձու կրակ. կու տելիւ դուն էլ, էլի՛, ինչի՛
չէիր տալի, ո՛ւմ համա իս մոզ անում. էքուց էլօր կու սատկիս,
գիփ մուշուսի կու մնա։

ՓԱՐՍԻՎ,

Ձենդ թե չէ՝

ՔԱԼԻ, Գիժ-Մոզուն:

Դուն էլ ինչ իս մե կուռը արաքեցնում, ա՛ն. մի՛ր պարզը
միզ հերիք է:

ԳԻժ-ՄՈԶԻ

Դարդ ցավի դաք ու ասածու պատիժի. 'ես ու իմ ասառածը,
բախտավուր է էն աղեն, վուր Օսեփին է սասա էկի ու ձիգմեն
ապատվի է. դիտով վուտով Օսեփի գունդը չաժիք:

ՓԱՐՍԻՎ, չարանալով:

Գնա՛ս, գլխեմես ոսպ քլի, թե չէ էս չարացած սրտիս ինչ
ջիզը ունիմ քիզ վրա կու հանիմ:

ԳԻժ-ՄՈԶԻ

Վա՛ս, (Բռնեցր բերանին մոտեցնելով:) պըսըժ... Ի՞նչ պիտի
անիս, ճանիլս զողում է քիմեն. մերա՞ իմ գուքանն էլ չմերիլ
տառ. Ի՞նչ մարթ իս գուն, ի՛նչ:

ՓԱՐՍԻՎ,

Ի՛նչսը վուր իմ, քի վրա իս լավ մարթ իմ:

ԳԻժ-ՄՈԶԻ

Ինչո՞վ իս լավը:

ՓԱՐՍԻՎ,

Լեկ էս վուր 'ես խելսք իմ, գուն գիժ իս:

ԳԻժ-ՄՈԶԻ, ձիմաղում է:

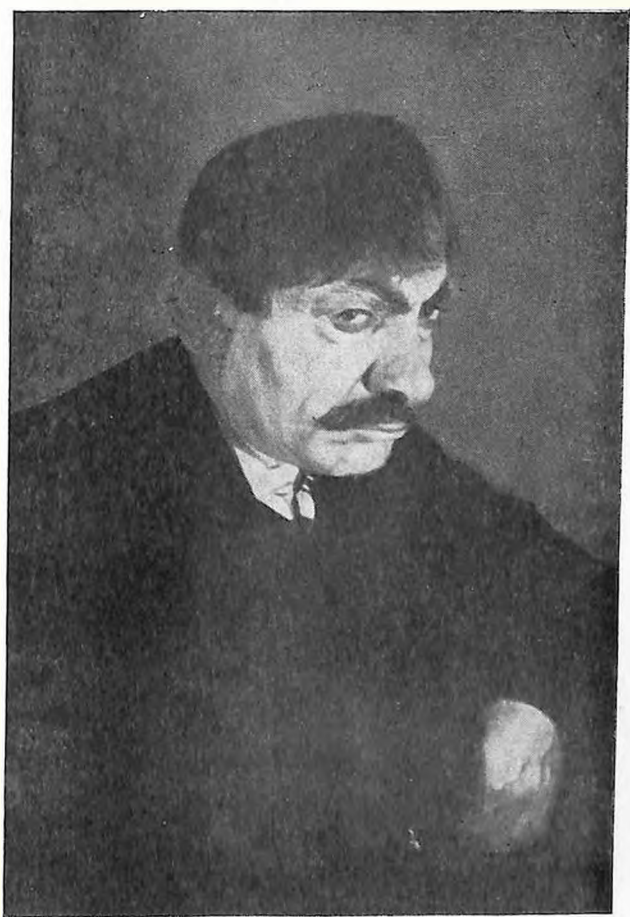
Հա՛, հա՛, հա՛... վուր խելսք քլիս, էս չիս ասի. Ինչո՞վ իմ
գիժ. վուր քու արարմանքն էրեսիս ասում եմ: (Մոլորելով:) Խե-
լսք իմ, կ'ոսե. ավտառ աեղեղրափի մավթուլը գուն մոլոնե-
ցիք, ա՛յ:

ՓԱՐՍԻՎ,

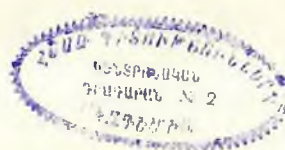
'ես վուր ունիմ:

ԳԻժ-ՄՈԶԻ

Քու վուրը տար ու... (Այն Բանի խոսք է ասում ախանջին:) Էս-
գանց, էնգանց փախցրիլ իս, ինձմեն խլիլ իս, նրամեն գոզցիլ
իս, փուզ իս չի՛նի ու էնզով գրաշկա ու կալասկա իս սարքի ու
մեչն ուռած ու փքած սեիր իս անում. է՛ս է քու փուղն, էլի...
Քու մամա Մաթուոն էլ առանց կալասկա գուքանը չէր գնում,
հա՛ քու արիվը... Փուզ ունիմ, կ'ոսե... Վուր գլխամես քի վրա
հարուստ չէ. արա քու հալալ աշխատանքն էլ հետար անի՛նք,

Ալեքս Ակեախսյանը Փարսիդի դերում.
Դ. Սունդուկյանի անվ. թատրոն, 1938

խմն էլ... տեսնինք՝ ի՞նչ շատ ունեւ (Երպանից խալիք հանելով) եւ այ
ձեռքով վրան խփելով:) Ա՛յ, (Աջ ձեռքով իբրեւ հակասի քրտնեղ
տրեւելով:) զի՛ի էսկնց, ա՛յ... Բայ՝ չէ ու քի պէս էպէզդեցու համա
փուզ կու մոպ. անեի ու ջիբս կ'ոճեի... Ի՛նչ տու իմ մե մանե-
թը... Ի՛նչ տամ մե ձեռաց սուտ կուտը հնդհիս:

ՓԱՐՄԻՎ,

Միգայի աստձու:

ԳԻԺ-ՄՈՁԻ

Օ՛հ, հո՛, հո՛, հո՛, հո՛, ավտատ ասէի գամը կու՛լի, ա՛յ: Վուր մեռ-
նիս տոպրըկներով դերեղմանդ կ'ոճին: հո՛, քու պլիսի արիվը դի-
ղենա:

ՓԱՐՄԻՎ., չառանալով:

Տո, ձեռը չի՛մ վիկալնի ինձմեն:

ՔԱԼԻ, հույնպես:

Ձիս ամանսձում:

ԳԻԺ-ՄՈՁԻ, Փառսիդին:

Վուր մեռնիս, ձեռը չի՛մ վիկալնի. քանի սաղ իս, քիզ հա-
մա օրթունք է սարիզի ինձ աստուձ. պիտի ջանտ ուտիմ ու
'նիտր կու մեռնիս, էն չախը թամաշա արա՛ սիպտա-սիպտա օր-
թունքնիբը կու փաթըթվին վրետ յոթիքը, անդհամետ տուն կ'ե-
հան ու քնթեմետ ու բերնեմետ դուս դու քան... էհէյ. կտո՞
դուլիտետ... Շարլմէթ: Ա՛րիսուս չէ՞ քու սիրուն աճկիբը վուր
մեհն օրթունք հոտի: Ա՛րի մե պտչ անիմ, դեթաղվա:

ՓԱՐՄԻՎ, լեկկելով ձեռք:

Ձեռիս պիտի պտչ անիս:

ԳԻԺ-ՄՈՁԻ

Վահ, վարթապիտ խոմ չիս... էհենց պոսշտի անինք թե
զ'ուդիս (ձեռք Փառսիդի ուսին զցելով:) է՛ստի մտիկ, կ'ոսիս դժուխ-
կի մաշխալա ըլի. (ձեռանում է:) Ղեւրթ, հանաքը դենը, աղա
Փարսիդ, տէմ կու լաց ըլի խալիքը քու մեռնելիս... վուրդի
խոզի արտուտը կա, զի՛ի էն օրը կու թափվի, ա՛յ... (Միծաղում
է:) Հո՛, հո՛, հո՛... Դե, մեռի, էլի՛. կուրոյի փուզը 'ես կու բախիմ:

ՓԱՐՄԻՎ., սաստիկ չառանալով:

Տո, կորի էսղանց, թե չէ՛...

«ՔԱԼԻ»

Դհո՛, թե չէ էս ստաթիս բջերանցը կանչեցի, աստուձ դի-
ղենա:

Բջիւրանցը... Ա՛յ, թե բջիւրանցը... (Բառեցեցեք՝ արձանով և ծաղրածուքյամբ հարձակվելով աչ ու ձայն:) *ձէ՛ն, ձէ՛ն... ձէ՛ն, ձէ՛ն...* (Փառսիզն դա Բաղին այս և այն կողմն էն վազվզում, իսկ ինքը կանգնում է մեջ-սեղը և հանկուտ վերհեռւմ է:)
Փըմն՛, ճմ, ճմ, ճմ... Էս չէ՛ք... Էս էլ զոռաւ է՛ն օրվան գիշերը, վուր դուռը չբաց անիլ տվիք: Շնտ հարկաւոր է ձիւր գլուխն ի՛նձ. աշխրթին չարա էլաւ, 'ես կի չկանացի մե ազատվի ձիւմէն... 'Ե՛փ կու՛ղի ձիւր քելեխը բաժնիլ ըլիմ. առանց է՛ն խո վարցիլ չիք անում ու էգեբա է՛ն օրվան ձիւր շիւղիւղալը աստու՛ճ վարցիլ հո՛մարե ձիւր հօքու հո՛մա... (Փառսիզին:)
Ի՛նչ չիս արի դուն, ի՛նչ. ախպեր ասիս՝ դուն իս գընի, ննդրի ասիս՝ դուն իս խափի, պարտի ասիս՝ դուն իս հաշա կե-րի, դոռով պարտի ասիս՝ դուն իս վիզը դրի օմքնու վրա, դու-զովիին ասիս՝ դուն իս արի, վուրթու բողաղ ասիս՝ դուն իս գուս կարի, հարենի դուքան ասիս՝ դուն իս կրակ տվի: Ո՛ւր է, ձէր, պիտի գիտենան ի՛նչ իս, վուր վուտեմեա քաշ անին քիզ: Աշխարքը քոտացիլ է ու քիզ հո՛մա հիշա ու հանդիսա գեղնի էրեսին ման իս դալի. ա՛յ, խաղիմ՝ քու գլուխը, լավ մարթի դուն իս, ճըմ. Փառլը վուր հաստացրիլ իս ու էլ օշոյու աշուճիլ չիս պցում. գնամ էս ասաթիս թե աշխարք չգլիմ՝ վուր ինչի հո՛մա էիք օլլորում Միխոյի անդճնիքը, 'ես Դիժ-Մոզին չիմ ըլի: Դնամ, գնամ, չիմ ուղի 'ես ձիւր ճաշը. գնամ, ման հալալ ու ջան ազատ ձիւմէն: Դնամ խիղճ Օռեփին ասիմ վուր իր գլխի չարեն տես-նե, թե չէ վաշ նրա միխիլը ձիւր ձեռին: (Էգգեցեց արեկով:)

Բըմխում պուտրա, պուտրա, պուտրա.

Բիեն պուտեր, պուտեր, պուտեր... Շարլմաթ:

Դուս է գնում դիմացի դոնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՓԱՐՍՍԻՂ. ԲԱԼԻ

ՓԱՐՍՍԻՂ.

Ա՛յ, զնալդ ըլի ու գալդ վուչ:

ԲԱԼԻ

Շ՛րին ծիւղիլ դո ուկան խմալիք*): ճըմ...

*) Վաղցերեմ է:— Առջեգ ջուր, եսեղ սուր:

ՓԱՐՍԻՂ

Պատուհասս է անթափաք:

ՔԱԼԻ, լողով:

Պատիժ է ստիպել ինձ համա աստուծ, էլի:

ՓԱՐՍԻՂ

Ջանդամք իր ղլուխը, ինչ անում է էստի, թող անե, թաք
խախտումը րեաբբու չըլի անում:

ՔԱԼԻ

Դիվի քու միզն է, ի՞նչ իս անմիզ էրես շանց տալի. նրա
խոսած ղլուխն էլ:

ՓԱՐՍԻՂ

Է՛ստի մատիկ, 'ճո իմ նրան էրես շանց տալի. մե աստծու
բարեգութին է ղլխիս, էլի. ուրոք զնամ, շվաքի պես պիտի հիզս
ըլի:

ՔԱԼԻ

Ախար չի՞ս կանա մե ոք իստակ փուսը կարի նրանն էս-
ղանց:

ՓԱՐՍԻՂ

Վուր փողոցումն էլ ճամփա շատ ի՞նչ: Ո՞ւրում իս մե մա-
սը միզը շինե քախկու՞մը:

ՔԱԼԻ

Էլ մի խոսի հիզը:

ՓԱՐՍԻՂ

Վուր ղլխամեռ ուղում է նրա հիզ խոսիլը. խոսիս, չխոսի՞ս,
նրա համա ղիվի մեկ է:

ՔԱԼԻ

Բաս ի՞նչ պիտի անինք ախար:

ՓԱՐՍԻՂ, առանձին:

Ջահրբամար ու աստծու կրակ. ձիւր ոտոտ ղալու սաաթն էլ
անխփի:

ՔԱԼԻ

Ձիւր իմանում:

ՓԱՐՍԻՂ, հառնալով:

Տո, դուն էլ ի՞նչ իս ձիւր ճանջի պես կտի, իմ ջիզըն էլ է
հեբիք ինձ: (Չեոխր ձեոխն խփելով): Դնաց, էլի. անշնուք իս, ան-
շնուք:

ՔԱՆԻ

Նա ինչ անիմ, վուր դուն վուղը խնահիս. արա մե հաղար
թուման կու. տեիք, ախ կու՛լեր թե չէ:

ՓԱՐՍԻՂ

Նրա հսրն օղորմի. հաղարով խո նրա վրա լալը կա:

ՔԱՆԻ

Նա գիգիմ ուննոր ասում իս. դե, բի, էլի, էսօր էվետ շի-
նինք:

ՓԱՐՍԻՂ. ծաղր անկով:

Բի, էլի. ինչ հիշտ-հիշտ ասում իս. թթան ծոռ է վուր մե
խփելով հաղարը մետի վեր թափի: Իմ մանկիներն էսենց
էփան չգիգենաս. ամեն մեկի համա քսան ցեր հոքիս ծախիլ իմ:

ՔԱՆԻ

Մուլափ տա էն թափլափիան Սալումեն. հետտի շինիմ, հե-
տի շինիմ, խաչը գիգենա, վուր աշխրքի լափը դուխն ածիմ.
մե ուստ զամ.

Բարկացած զուրս է գնում ձախ դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՓԱՐՍԻՂ. մեկնակ:

Վուրն ինձ թամաշա արա... Մուլափ, Օսկի, հետտի օր
կանգնեցնիմ գլխիս, վուր գիգի (Աջ ձեռնի բրամաթր ցույց տալով): Էս
էսդաղա ըլիս լաց ըլում: Շատ վուխտ էր մահանա էի պատում
ու աստուձ ուստ էրի, էն հմպարտ-հմպարտ վուր խոսում իս.
ախ թե վուտիս տակը վունց իմ թափիլ-թափիլ բերում քիզ:
Ինձ փինաչի Մաթուսի վուրթի Փաստ կոսին: Մե-մե ախմախ
էլ վուր ասում է թե՝ փլանը յա փտանը վունչիչ չուներ, կո-
սե, ու մերաշ մարթ վոճեց դառավ, կոսե. էսենց դառավ, ա՛յ,
էս աշխարքը միգրե կարտա է. ով շերեփը ձեռին՝ մեկին դեռ
կու բոթե, մեկիկին դենը, ու շատ փային ինքը կու փախցնե,
դոճաղը նա է, անուժն ու պատիվն էլ նրանն է. ամա ով հմպարտ
Օսեփի պես բոլորքը կու կանգնի ու հերթին կու մնա, դառավ
իշի մարաիրո՞ւս:

Մեկում է Բարչոն գիմացի դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ք

ՓԱՐՍԻՂ, ԴԱՐՁՈ

ՓԱՐՍԻՂ

Դարչի... էս ինչ չուստ էկար:

ԴԱՐՁՈ

Էստի էվետ ուստ էկա՞յ Միխոն, ասա՛վ վուր կանչում իս:

ՓԱՐՍԻՂ

Հա, խիստ հարկավուր բան ունիմ: (նստում է:) Էս թւր իս էլի:

ԴԱՐՁՈ

Կոմբոստինց Յագորի մող. մե քիչ նիսիա կեր նրա վրա, էս չափթին օխաը ցեր իմ էլի:

ՓԱՐՍԻՂ

Որստ ցանցայն է. իժո՛ւմ, էրբիս:

ԴԱՐՁՈ

Վա՛, ջանը չէր դուս դա, էլ դուքնեմեն չհիռացա. ինչ մուշտարի էկա՛յ, նրա մող էրեսս ժեշտ շինեցի, աստու՛ւճ դիդենա, զիփունի մող նուր մեկանց ուղեցի. չարեն կտրվեցա՛յ, ամու՛թու վուրդիւր էլա՛յ ճարից ու էրբիս:

ՓԱՐՍԻՂ

Էտենց, վուրթի, էտենց. էտենց ժաժ արի վուր մարթ դառնաս: Ա՛յ, ինձ թամաշա արա, վուրթի. մե օր կեր զլխումս փամփելով Փասո էին կանչում, իժու՛ւմ դառա Փարսիղ, իժու՛ւմ աղա Փարսիղ, հիմի Վասիլ Մաթվեիչ: Գու տու վուր էի, ինչ էի 'ես, ամա հիմի մարթ իմ, ինչ մարթուն պիտի. իմ մամա Մաթուսը վուր սաղ ըլի, նա էլ կու փա՛լի էստունք էնդուր իմ ասում, վուր դուն էլ չայիշ դաս՝ Դարչի Կիրիլիչ դառնաս, քու մամի պողսկապանութինը դիփունանցը մտեն զցիլ տաս: Վուրթին էս հանգի բան է աշխրքումը. հոր անումը կու շինե էլ, կու քանդե էլ:

ԴԱՐՁՈ

Դուն էլ լավ իս տեսնում, Վասիլ Մաթվեիչ, վունցոր չալիշ իմ վալի: Աստու՛ւճ դիդենա, դուքանը վուր բաց իմ անում առուտեհան, էլ Միխոյի զալուն չիմ ցուում, ա՛վիլը վիբ իմ կալնում, 'ես իմ ալիլում, ու մուշտրու մող վունցոր ժաժ իմ գալի, խո դուն էլ տեսնում իս:

ՓԱՐՍԻՂ

Տեսնում եմ, տեսնում, վուրթի, ու էնդուր էլ սիրում եմ քիչ. և տարին էլ թամամի, էկող տարի ննդիր կու շինիմ քիչ, ասածով. փուղը եմը, ջանը քունը, վուրթի:

ԴԱՐՉՈ

Աստուծ վուրթիքդ զորացնե, 'ես էլ քու ճրաքն եմ. մի-թամ մե ծառ եմ՝ տնդիլիս, ումիկ ունիմ վուր լավ խեր անիմ ու զուն էլ վրես ուրախանաս: (Աֆ ու ձախ Եայելով և մեհմարտ): Դն փթած տպրանքն էլ սաղացրի, ա՛յ:

ՓԱՐՍԻՂ

Է՛ն:

ԴԱՐՉՈ

Աստուծ գիղենա:

ՓԱՐՍԻՂ

Էս սեմ վրա:

ԴԱՐՉՈ

Մե սղնաղեցի էր: Էրկու. թոփ լավը խառնեցի մեշն ու ած. կիրն արլանդվա արի. դե, տանե հիմի ու վա՛յ տեր կանչե:

ՓԱՐՍԻՂ

Իժ սեմ, նիսիմ:

ԴԱՐՉՈ

Վա՛ն, գլ՛թ լիմ. վա՛ն օրն եմ փթածը նիսիա ծախի, վուր հիմի էի ժած էլիլ էնենց: Մե իմքին սուտ պակսեցրի, խաթրի-չուն միթամ, ու փուղը թամամ առա. գնա վուրդիոր իրն ասե, էնդի էլ իմն ասե:

ՓԱՐՍԻՂ

Ա՛յ, զոչաղ Դաբչո ջան. էտենց, էտենց, վուրթի. 'ես քիչ ասում եմ վուր զուն մարթ կու դառնաս. թա՛յին, թա՛յին մարթ կու դառնաս:

ԴԱՐՉՈ

Ումիկ աստծու: Ուրիշ մե հրամայե, Վասիլ Մաթվեիշ, է՛. դուքանը մենակ է:

ՓԱՐՍԻՂ

Ղուրթ, կիսողամ մտեա էր ննդնում. Գուլարինց Օսեփը թե ձեռաց փուղ ուղե դուքնեմեն, էլ մե զրոշ չաաս:

ԴԱՐՉՈ

Վա՛ն, լի՛ն է պատահի:

ՓԱՐՍԻՎ,

Խիստ ջիգրն ունիմ նրանք:

ԴԱՐՉՈ

Նա էլ պակաս ջիգր չունիմ. մե ասան՝ ինչ խորար է. ծչո-
վու վուր մարթանհար չէ պղուժ:

ՓԱՐՍԻՎ,

Ա՛յ, նա նրան կու շանց տամ հիմի. նրա տուտուրը մե
շալակ խուտի նման բան է. մե սպիչկեն հերիք է. հըն, մե նը-
մուտումը կու բլրլա:

ԴԱՐՉՈ

Տասն էլ չիմ խնանի. մե ասան՝ ձեռնեմեա ինչ պիտի դա,
մնացածը նա գիգիմ...

ՓԱՐՍԻՎ,

Ա՛յ, էս սաաթիս: Դուն ինձ ասան, Դարչո ջան, մե շափաթ
բան ու գուրձեմեա վուր հիգ բլիս ննգի ու շատ պարտկալ մե-
րումը մե լալ խնձուրի ծառ բլիս պթի, էն լալ թուրաշավուր
խնձուր, վուր գորդի պես կիտած բլի, վուր դուն էլ ասիս թե՛
համ, էս էր ուղուժ, ու ինչբու զնատ տուն վուր քթուցը բերիս,
տեմնիս վուր քու հալալ քթուցը մե անշուք մարթի բան բլի
ուգի տանեմեա ու հիլի բլի քու գթած ծառը թափ բլի ավի ու
էն քու գոգալ խնձուրը տանում բլի, էն էլ քու քթուցով...

ԴԱՐՉՈ

Վան, վան, վան, վան...

ՓԱՐՍԻՎ,

Օրե՛նք է՛:

ԴԱՐՉՈ

Վուրձանցի օրենք է:

ՓԱՐՍԻՎ,

Դուն ինձ ասան՝ ինչ կ'ոնիս:

ԴԱՐՉՈ

Վան, էնդի էվեա կիճումը կու խիմ ու ձեռնեն կու խիմ
խնձուրն էլ ու քթուցն էլ:

ՓԱՐՍԻՎ,

Ու թե խնձուրը չկանացի:

ԴԱՐՉՈ

Վան, քթուցը էլ մե նմուտ չիմ տուր աս. էնդի էվեա վեք
կ'ոնիմ. կու թոճիմ վուր իմ ամագը մուքթ կորչի:

ՓԱՐՍԻՂ.

Ա՛յ, զարանա՛ս, Ասում իմ, է՛, վաւր մարթ կու դառնաս:
(Մոսկնալով): Դիմեն թնչ թախկացնիմ, Դարչո ջան, տեսնում իս
վաւրթու պես սիրում իմ քիզ:

ԴԱՐՉՈ

Դիդե տատու՛ձ, վաւր Ես էլ քիզ հոր պես պաշտում իմ:

ՓԱՐՍԻՂ.

Դիդիմ, գիդիմ... Տո՛, ախար ախկաս համա մե լավ փեսա-
ցու էի գթի, մե շափաթ ավելի խոտում էինք ու հենց էն է,
բանը պրծած էր, ուզում էինք էսօր-էքուց վրա բերի. մի ասի
դուն՝ էս քու Օսեփը միւր խոտապածի վրա մե իմքին ավելց-
նում է ու իրիգուն ախկան նշնում է՛:

ԴԱՐՉՈ

Օ՛հ, հո՛, հո՛, հո՛... ա՛յ, անաստու՛ձ մարթ:

ՓԱՐՍԻՂ.

Աբա՛, իժում էն էլ քեւ՛ փաղով. իմը կու՛լի, էլի:

ԴԱՐՉՈ

էա է, էա. խնձուրն էլ փախցրիլ է, քու արիվը, ու քթուցն
էլ քունն է բանեցնում, էլի:

ՓԱՐՍԻՂ.

Բա՛ս, Ես էլ էա իմ տոում, Դարչո ջան, է՛. խնձուրը տա-
րով՝ նա փայլաւ, քթուցն էլ հիդը չկորչի տատւմ իմ:

ԴԱՐՉՈ

Վա՛հ, վա՛հ պանա:

ՓԱՐՍԻՂ.

Ո՛վ գիդե, նրա բանը ուրիշ հանգն է կրեւում. մեկ էլ տե-
սար ախկան փախիկց ու սուփրեն վիքաղից. իժում դնո՛ ու հի-
դը զնվի արա, էլ թնչ կու դուն գա:

ԴԱՐՉՈ

Վա՛հ, կ'եհամ էս ստաթիս էղևտ գ'աղիմ:

ՓԱՐՍԻՂ.

Ե՛ս Միխայիլն զրգեցի. ամա ումիկ չունիմ վաւր էս սաա-
թիս էվետ տա, ու քիզ էնդուր ապսպրեցի վաւր մե լավ օմքին
գթնիս, փաղբիս չկորչի:

ԴԱՐՁՈ

Մե անգլոկատ, դիդիմ, մե անգլոկատ, վասիլ Մաթվեիչ,
վուր Երիք սաաթումը դուքանը կու մհրիլ տամ:

ՓԱՐՍԻՂ

Ղոչադ, Ղոչադ, Դարչո ջան, 'ես քիզ ասում իմ վուր մարթ
կու դառնաս:

ԴԱՐՁՈ

Լավ ուստի ոտկիրտը Լավ կու'լի, էլի:

ՓԱՐՍԻՂ

Դե, գնա, մի ուշացնի:

ԴԱՐՁՈ, գնալով:

Մե սաաթ չիմ քաշեցնիլ տա, քու ադիզ արիվն իմ ասում:

ՓԱՐՍԻՂ, հետևից:

Դնա, տեր ընդ քիզ:

Դարչոն դուրս է գնում դիմացի դռնից:

ՏԵՍԻԼ Ժ

ՓԱՐՍԻՂ, մենակ:

Դե, գնա, Օսեփ, Բնչ ձեռնեմես դա, չիմի էն արա: Տասը
մում սիտի վառիմ քիզ համա, վուր հոքիտ ու մարմինդ զցե-
ցիր ձեռս ու իմ ճանդը ննդար:

Դուրս է գնում այդ դռնից հաշվեմասյանը հետք չառնելով:

ՏԵՍԻԼ ԺԱ

ՔԱԼԻ, հետո ՍԱԼԱՄԵ

ՔԱԼԻ, դուրս գալով ձախ դռնից:

Մտիկ, մտիկ էս թափափիտնին: (Բաց անելով լուսամուտը.
դուրս է նայում և կանչում:) Է'ստի արբի, քա, էստի, չի'ս իմանում.
Սալումե, Սալումե, քա, Սալումե... Հա, 'ես իմ, 'ես իմ կանչում.
մե սաաթ էստի արբի, (Հեռանում է լուսամուտից:) Դալիս է... Մո-
լափ տու դուն, ընհայա, չէ էլ ամանչում. թե աշխրքի լափը
զլուխդ չածիմ ու կու տեսնիս:

ՍԱԼՈՍԷ. Ընդունի ճարտգով շեղ հազգնված և ձեռքից հովանոց. մտնում է
դիմացի դռնից:

Ի՞նչ էիք կոնչում. լարի լուս, վաճառք ի՞նչ:

Ձեռք եմ տալիս միմյանց:

ՔԱԼԻ

Փառք ասածու, համեցեք, նստի, (նստում են): Ախպարա նըշ-
նեցիք:

ՍԱԼՈՍԷ

Հա, Քալի ջան, քու Նինայի բախտավորութենին էլ առ-
տուձ արժանի անե, իրիդուն շնչեցի, Հաստի փեսա ճարեցի,
հաստի, վուր կ'ոսի խոխոր ըլի. ուրախու էլ վառախ վրա չիմ
կանացի կանգնի:

ՔԱԼԻ

Էրեսդ պարզ կենա:

ՍԱԼՈՍԷ. այլալվելով:

Ի՞նչ խաբար է, չիմ իմանում:

ՔԱԼԻ

Մե լավութին էիք պարտ, արիք, էլի:

ՍԱԼՈՍԷ

Ի՞նչ իմ արի:

ՔԱԼԻ

Էլ ի՞նչ պիտի անի, փեսա ձեռնեմես խեցիք ու միթամ
վունչիչ, էլի:

ՍԱԼՈՍԷ

Աբա, Քալի ջան, էտ խոսի է, վուր դուն իս ասում:

ՔԱԼԻ

Սա, սա, Սալոմե, վուր ի՞նչ անց է կացի, գի՛փ մե-մեկ
գիդիմ:

ՍԱԼՈՍԷ

Վաճ, քոռանամ 'ես. էտ ինչի՞ք իս ասում, Քալի ջան:

ՔԱԼԻ

Ձե, չէ՛ր գիդի վուր 'ես էի տալի:

ՍԱԼՈՍԷ

Աբա էտ ի՞նչ խոսի է. դուն ինձ բան ասիլ իս:

ՔԱՆԻ

Ես վուր չիմ ասի, ասողը խո անտի:

ՍԱՆՈՄԵ

Ինձ օչով լուսնիչ չէ ասի,

ՔԱՆԻ

Սուտ էլ վուր խոսում է, ուղիտ չէ, քան:

ՍԱՆՈՄԵ

Սուտը սատանիհն է, ինչէր իս շատիր գրում վրես:

ՔԱՆԻ

Արա դուն ու քու հոգին, գրական ասա. չէիր իմացի վուր
'ես էի տալի նրան ախչիկ:

ՍԱՆՈՄԵ

Ինչ անիմ վուր իմացիլ էի. իր օրումը տղի համա տասը
կու հիշվի, մեկը գ'ուզե:

ՔԱՆԻ

Տիտ. ախ վուր զիպացիլ իս, էլ սուտ ասի իս խոսում:

ՍԱՆՈՄԵ

Ուղեւորվուր իս, քան. զիպացիլ իմ. մեքիլ իս զրդի ինձ
մոդ թե օմքնու բերնով աղսպրիլ իս, վուր 'ես փլանին ախչիկ
իմ տալի, դուն չամու. Ախար, 'ես լինչ միզ ունիմ էտումը. վուր-
ցոր 'ես իմ զիպացի. Էնենց էլ դուն իս զիպացի... Ինձ վուր
քիքս իս զալի, էլ դուն ասի էիր խոսում ու մարթիք մեհ գրում:

ՔԱՆԻ

Առչի գամը 'ես խոսեցրի:

ՍԱՆՈՄԵ

Առչի գամը մարի տափումը շատ ծաղիկ է տեսնում, ամա
կտրողը կտրում է ու տանում է:

ՔԱՆԻ

Վուր մուլափ չափի, էգբա 'ես էի կտրում:

ՍԱՆՈՄԵ

Իժում, ինչի՞ չկտրեցիր. քան:

ՔԱՆԻ

Տուր տվիր գանտ. միր խոտացածի վրա էլ կունձի փողը
վուր ափեցրիր ու իրան տվիր, հենց գիգիս, չիմ գիգի:

ՍԱՀՈՄԵ

ՎճԷՅ, քոռանամ 'ես, Դալի ջան, աբա էտ վժնց իս ասոււմ.
դուք ի՞նչ էիք տալի դանա:

ՔԱԼԻ

Ի՞նչ էիք տալի, միթամ չիս դիպի. ութ հարուր թուման:

ՍԱՀՈՄԵ

Ա՛յ, անրը բարի տա քիզ. մինք վուր օխար հարըրեն ալե-
լի չիք տլի, էս անկեցնիլ է՛:

ՔԱԼԻ

Դիւիս, դիւիս, դեմ էր բերում:

ՍԱՀՈՄԵ

ՎճԷՅ, իմ նստոն պրծնի ամեն չարեմեն, վուր դուրթ իմ
ասոււմ:

ՔԱԼԻ

էտ է վուր ակտացի:

ՍԱՀՈՄԵ

Ի՞նչ է ասում, քա՛. իմ ախչկա անումը սթւտ իմ օրթում
ուտթւմ:

ՔԱԼԻ

Բաս չէ ու դուրթ իս ուտում. ութ հարուրն էթոզ ու օխ-
ար հարուրն ուզից:

ՍԱՀՈՄԵ

Նա ինչ անիմ էտումը, քա՛. հալրաթ քու ախչկան չհանջե-
ցալ ու էնդուր չուզից:

ՔԱԼԻ

Ի՞նչն է պակաս, վուր չհանջեցալ. քու ախչիկը կու՛լի լա-
վը, թնվլափիան, չէ էլ ամանչում:

ՍԱՀՈՄԵ. վեր կենալով ճեղից:

Թալլափիան էլ իս ու չիս էլ դիպի. է՛տու համա էլը կան-
չում, քա՛. Դու ախչկա հատն ու կտուրը կու՛լի իմ նստոն. 'ես
ի՞նչ անիմ, վուր քու ախչիկը լին բերան ունենա:

ՔԱԼԻ

Լեն բերան էլ ունիս ու չիս էլ դիպի, բնհայա. քու լպստած
ախչիկը կու՛լի լավ:

ՍԱՀՈՄԵ

Ի՞նչ է ասում՝ լպստած. նրա քաղաքավարի խոսկ ու ջու-

զարին էլ կու սաղ պա: Բու. ախչկան ասիս, վուր գիվունքն
ասում ին թև սուտուց է, ու գքուսալը թև գ'ուզիս, հենց էտու
համա չուզից:

ՔԱՆԻ

Հա, քու գլխի պատովիլը գիղենա. խիղճ աղին ճանդիլ իք
ու խափում իք. մերաշ չտաք ինչոր խոստացիլ իք:

ՍԱՆՈՄԵ:

Միւր բանը մինք գիղինք: Վուսս կտարվիլ էր ու չէի էկի
էստի:

Գնում է մինչև դուր:

ՔԱՆԻ

Ինչուս բողաղը պարտկումը վուր խիտավում իք, մերաշ
չհամբրիք:

ՍԱՆՈՄԵ, հեճ դառնալով:

Պարտկումն ինք թև պարտկումը չէ, ձիղ պես գողնովի
վուզիլը խո չունինք:

ՔԱՆԻ, վեր րաչելով ճեղից:

Գուզ էլ իս ու չիս էլ գիղի. չիքիլեն վրես կու պատռում,
բեհայա, թավլափիան:

ՍԱՆՈՄԵ: Մոտեցնելով իր չիֆլեկ:

Աբա փորցն, էլի, փորցն, տեսնիմ վճենց իս պատռում:
Մինձի մինձ չէ պատռավում, քա, (Զգվաճնով): փիճաչի Մաթու-
սի հարսը:

ՔԱՆԻ, երկու ձեռքով շանչ անելով:

Ըհ, խճղիմ քու բեղովլաթ զլուխը. սա էլ վուր օմքհու
մատխարա քլի գցում, բաղմնչու. ախչիկը. կապ-կտրած, տննա-
մուս:

ՍԱՆՈՄԵ:

Կապ-կտրածն էլ դուն իս ու տննամուսն էյ: Հազար վուր
ճիկըվիս, գիվունքը գիղին վուր աշխարք ու 'երգիլը իք թախի
ու էնդով առաջ էկի. քու գաժումսլա սրած գլուխն էլ խուղիմ:

ՔԱՆԻ

Մե մալիկ էս թավլափիանին... (Հարձակվում է և չիֆլեկն պատ-
ռում): Կապ-կտրած...

ՍԱՆՈՄԵ

Քա, քա, քա...

Բոնում է Քալիկի կավիլը և Բաբեում:

ԲԱՆԻ

Քան, քան, քան, քան...

ՍԱՆՈՄԵ

Մե մաղ չիմ թողնի զլիսիա...

Ապում նայում է ձեռքումս մնացած կավին:

ՏԵՍԻԼ ԺԲ

ՆՐԱՆՔ, ՕՍԵՓ

ՕՍԵՓ, մեցում է դիմացի դռնից:

Վան:

ԲԱՆԻ, խելով մալոմնից կավիք:

Վան, քոտանամ 'ես:

Ամորանա դուս է վագում աջ դռնից:

ՏԵՍԻԼ ԺԳ

ՍԱՆՈՄԵ, ՕՍԵՓ

ՍԱՆՈՄԵ, չիֆիկն ուղղելով, առանձին:

Մեյմուն...

ՕՍԵՓ

Էս թնչ խորոր է:

ՍԱՆՈՄԵ

Առտուձ վաչ դիդե իմ գլուխը. քուչումը ինձ համա միտ-
միտ գնում էի, հայ-հարա դիվիր կանչեց ու չիքիլեն զլիսի
պատասխից. փեսիս ձեռնեմես ինչի՞ խիցիր, կ'ոտե:

ՕՍԵՓ

Շատ լավ էլ է արի, աճկա էլ է հանի. էս էն դիդենա վուր
ինձմեն թաքցրիր ու առանց ինձ վիցր օխոր շինեցիր:

ՍԱՆՈՄԵ

Վուտս կտորվիլ էր ու տուն չէի էկի էս քար ու քանդ
տանը. միթամ էրես պահեցի. քանդվի ու բրիշակ ըլի սրանց
տունն էլ ու արիցն էլ: (Զիֆիլի պատառը գնդասեղով կպցնում է:)
Ոճ-
կը հանեցի, 'ես էլ կավին զլիսեն վեր բերի. գնա՞ վարդիս իրն
ասե, էնդի էլ իմն ասե: Մերաշ վուր դուս վախալ. օչով չիմա-
նա միթամ, վուր կավքնիրն էլ էնենց դուր ունե, վունցսր ամեն
բան:

ՕՍԵՓ

Ինչէ՞րդ եղինք չէ պատում մ ու գեղեր չէ տանում ինձ էս ստաթիս, քիչ էլ հիգր:

ՍԱԼՈՄԵ. Լաց լիճկով:

Ես ինչ միզ ունիմ, քան:

ՕՍԵՓ

Քաթիկոս կնդան թամաշա արեք. էտ ինչ է քու հալը: Գնա՛, գնա՛, վուր էլ օմքին չտեսնե քիչ էստի. քիմեն մե բայումը չիմ ու էրկուսումը. գնա՛, ասածուն աղանչաք արա, վուր կեսօրը կեսդիշիր շինե ու քուչեքը մոթն ու իսալարով լքցնե, վուր օչով չտեսնե թե դիտիտ պատռած չիքիլա ունիս:

ՍԱԼՈՄԵ. աչերը սրելով:

Վոյ իմ միտիք քու. ձեռին:

Գուր ու գնում դիմացի դռնից:

ՏԵՍԻԼ ԺԳ

ՕՍԵՓ. մԼԵՈՒՄ:

Ա՛խ, աստուծ, էս ինչ հանդն իս ստիղծի աշխարհը. մե ցավ վուր տալիս իս մարթոս, մեկիկն էլ հիգն իս վրա բերում, վուր ինչուս մեկիմեն աղատվի մարթ, մեկիկը գոսնն է կանդ-նած, վուր պարսսր թամամ տնե: Իմ պարտիր հերիք չէ՞ր, վուր կընդգերանց կսիջի էլ վրեն աղկոցը՛ր:

ՏԵՍԻԼ ԺԵ

ՕՍԵՓ. ՓԱՐՍԻՎ:

ՓԱՐՍԻՎ. մեճեկով աչ դռնից. բարկացած:

Քան էս մարթ չիմ բլի...

ՕՍԵՓ

Բարի լուս, պարուն:

ՓԱՐՍԻՎ:

էլ ինձ վունց քու. բարիլուսն է հարկավուր, վունց քու ասածու բարէն. էկիլ իս կնդատ քոմադ տնեկու, էլի. ա՛րի, էլի, ա՛րի, գուհ էլ ինձ ծեծե, պակասը թամամ արա, էտ էլ իմ փու-ղի շահը կու՛լի:

ՕՍԵՓ

Հանդեստացի, պարուն, ինչի՞նք իս ասում:

ՓԱՐՍԻՂ

Մազիրը վուր զլխեն զջլտիլ է, էս անպատվութիւնը կու
բախշիմ 'ես:

ՕՍԵՓ

Ի՞նչ է միացի բախշելու, հեր օխնած, վուր բախշիս. նա
նրա չիքիւնն է պատռի, նա էլ նրա կավին է վեր բերի:

ՓԱՐՍԻՂ

Արա չիքիւնն, կավքներու մաղերու հիդ դու քան:

ՕՍԵՓ

է՛է, ձեռը վիկալ, քու հորն օղորմի. կընդդերանց կոխվը
լինչ քու լալիդ, յա իմ լալիդ լան է:

ՓԱՐՍԻՂ

Դուն էտենց ասա ու ավս թի լիկորի ասադին չիմ կպցնի
'ես ձիդ:

ՕՍԵՓ

Դնջացի, դնջացի, պարուն Փարսիղ:

ՓԱՐՍԻՂ

Ես ձիդ դնջանալ կու շանց տամ:

ՕՍԵՓ

Ախար, վուր քիդ չէ սաղ զալի էտ բանը:

ՓԱՐՍԻՂ

Ձիքիւնն պատռից, կ'ոսե. չիքիւնն ինչ է, մե առնովի իմ-
քին է, էլի. շատ ըլի նրա գինը էրկու մանեթ:

ՕՍԵՓ

է՛է, հեր օխնած դուն էլ, վունց թի քու կնդա — կավքնիւն
է էլի մօրուց, ինչ իս էտու համա նիղանում: Էրկու մանեթա-
նուց չիքիւնմը էրկու զրոշանուց լենա է կարվի վիբչն, էլի...
էնդի չէ էն լենաը՝, կպցնե ու կապե, էլի:

ՓԱՐՍԻՂ

Ձէ, չէ, 'ես էս անպատվութիւնը չիմ բախշի:

ՕՍԵՓ, առաճծին:

Ա՛խ, աստուծ:

ՓԱՐՄԻՆՎ,

Մնւադի ագիւր հայտ:

ՅԱՆՔ

Դե, ինչ քեզից տա, էն արտ, ախդեր... Են էստու համա
խո չիմ էկի: Միխայիլն զրդիլ էիր...

ՓԱՐՄԻՆՎ,

Հո, բերիւր փուղս, ին տու էս ստաթիտ:

ՅԱՆՔ

Ինչ հանդէն ին խոսում, պարտն. քաւ բիջ ին չիմ, վար
վրես բղավում ին. աս վրա ին բղավում: Բղավիլ չըլի, թե չէ,
հետի կու բղավիմ վար լիզտա փաւը ննդնի:

ՓԱՐՄԻՆՎ,

Վաս, փուղը դուն ին պարտ ու էլի պուն ին հարբաւ պալի:

ՅԱՆՔ

Փուղը վար պարտ իմ, գլուխս ին քեզ վրա չիմ ծախի:
Օրինավար հիդ իստում իմ, օրինավար ջուղաւ տա, հեր օր-
նած:

ՓԱՐՄԻՆՎ,

Են վաչիւնչ չիմ գիդի. փուղս բերիլ ին ին չէ, դուն էն
ստա:

ՅԱՆՔ

Վաս օրն իմ քաւ փուղը կերի, վար չիմի ստիմ:

ՓԱՐՄԻՆՎ,

Դե, բի, էլի:

ՅԱՆՔ

Ախար էն օրը...

ՓԱՐՄԻՆՎ,

Ախար ծախար չիմ գիդի:

ՅԱՆՔ

Պարտն փաւիւղ, էրադ ին տեսի թե ինչ խաբար է:

ՓԱՐՄԻՆՎ,

Էրադ իմ տեսի թե չիմ տեսի, փուղս աս էս ստաթիտ:

ՅԱՆՔ. արտ վեցՅԵԼԻՆՎ և ԳՅԵԼԻՆՎ:

Յանգլիչ ին, պարտն փաւիւղ, յանգլիչ. համեցեք նսալի:

ՓԱՐՄԻՆՎ,

Փիւ:

ՅԱՆՔ

Դուք ինձ ասա՝ մարթի իս ու գլխիս զգալ ունիս ծածկանձ
թե չէ:

ՓԱՐՄԻՎ.

Դզակ ունիմ թե չունիմ, փողոս տն էս ստաթիս, հենց էս
ստաթիս:

ՅԱՆՔ

Տո, գժվիլ իս թե ինչ խարար է:

ՓԱՐՄԻՎ.

Հիմի գլխի էլ ասա. իմ հախն է, 'ես ու իմ աստուծ:

ՅԱՆՔ

Ախար, էն օրը հինգ հարուր թումանը վաւ ալի, դուն չտ-
ոիր վաւ մնացածը մե ամսվան էդնեն բլի, կ'տես:

ՓԱՐՄԻՎ., հետևյալ:

Ինչ տնիմ վաւ ասի, հիմի ինձ հարկավաւ է:

ՅԱՆՔ

Հարկավաւ էր, ախար, էնչախն էվես կ'տեսիր, էլ ախ է
ախ էլի անի. էս հմտախ վաւ ազատ իս, 'ես վաւ րդի ստիղ-
ծիմ, աստուծ իս չիմ:

ՓԱՐՄԻՎ.

Վարդգիսը գ'ուզիս, ինձ էս հմտախ հարկավաւ է:

ՅԱՆՔ

Տեր օղորմած աստուծ, Տո, էլ մե ամիս վաղա ար էիր
տալի ու էրկու շահի շահի վրեն ար էիր գալի էս գլխեն, թե
էտենց էր:

ՓԱՐՄԻՎ.

Ի՞նչ վաղա. արա թուխտ սենիս, հանե:

ՅԱՆՔ

Վա՛յ, խոսկը թուխտ չէր, էլ ի՞նչ թուխտ էր հարկավաւ:

ՓԱՐՄԻՎ.

'ես վաւնչիչ խոսկ չիմ ալի:

ՅԱՆՔ

Խոսկ չիս ալի. տո, էս ստաթիս չէր վաւ էլի տնի:

ՓԱՐՄԻՎ., վեր կեցալով:

Չէ, չէ, վաւնչիչ չիմ ասի:

ՅԱՆՎԱՐ

Օ՛հ, տեր աստուծ, էս ի՞նչ տեսա ու էս ի՞նչ իմացա: (Մոտեցավ Փարսիկին:) Է՞տ է մահառականի խոսիլը դաս, վուր զեղների չիլ. հալսում է իս: Մե խջալաթ քաշե, է: (Կոնիցը բռնեկով առաջ է քաշում պեպի հայկին:) Մաթի, մե էրեսարքիտ մտիկ. ինչի՞ իս կանոնչոււմ ու մալմանում, թե չիս ասի:

ՓԱՐՍԻԿ

Թող, թող ձեռս:

ՅԱՆՎԱՐ. Փարսիկի կուր մմաւ բռնած:

Խճպտանքդ վուր խուրը թաղիլ իս ու հոքեմեւ ձեռք վիլ իս կալնում, մե էս հալիլեմեն էլ է մալից ամանչի, է: Ինչի՞ է պոռչիլդդ դիղնում, ինչի՞:

ՓԱՐՍԻԿ

Տո՛ւ, թող ասում իմ, է: (Թափ է ցալիս կուր և աղափում:) Կոսիս թե պարտկան տերը դուն բլիս:

ՅԱՆՎԱՐ

Դուն իս, դուն, պարտկան տերը. գեղիւնը մանիմ էն լավ է, կանց թե քու հանգը պարտկան տեր բլիմ. էլ ի՞նչ մաթ իս դուն հորեթի գեղը իմ աճկումը. դիզացի վուր վուտի ցիլը լավ է քի վրա. փճ քու նամուսին: էլ ի՞նչ կոնիս դուն աճկիլ, պոռչիլը, թշիլ, մե մեշա վիկալ էրեսիտ կպցըն ու էնենց ման արի հորեսի գեղը:

ՓԱՐՍԻԿ

Նո՛ւ քիլ ասում իմ վուղս բլի էս նամուսին, թե չէ՛ վեկսիլ-նիլում էս սառթիս տարա սուղը... էն ախչկատ վուր մաթթու իս տալի ու էնդդա փուղը խոտացիլ իս, իմ փուղերով զանա: Փուղիլը համբրիս, տաս ու ինձ դաս ու զարգակ թողնիս:

ՅԱՆՎԱՐ

Մի վախենա, մի վախենա, պարուն. դուն էլ վուր ողան-չաք տնիս, էլ քու փուղը չիմ պահի, աստուծ մի արասցե: Էքուց ինչրի էս չախը դիվ մետի թամամ կու սառնաս ու էքուցվան գեղը էս էրեսը սիլլա թե քու էրեսը տեսնե:

ՓԱՐՍԻԿ

Չէ, չէ, հենց էս սառթիս էվես:

ՅԱՆՎԱՐ

Ո՛րի, ո՛րի, թող հենց էս սառթիս էվիտ բլի. զավեմեն

մարթ քանի չուստ աղատվի, լամի էն է: Իս աճէ էն չարչու բարաթը... Ամա մի տա, դուն ինձ չիս ամտա, չամիս վուր ինձ ամտա. դուն ինքդ վիկալ, անի հիդու, դնանք էս ստաթիս էվեա վաղոցումը խուրդա անինք ու քու վուղը թմամ միկալ... Թնդ մե իմքին դարար էլ անիմ, հաջաթ չէ, էն դարարի դիմալը հիշտ է ինձ համա, կանց քի մոգ խտիլը, էնդուր վուր ամեն մե քու խոսիլը հաղար դարարի վրա վաթար է: (Լսարյուն): Ձիս իմանում, քիդ իմ ասում, անի, էլի:

ՓԱՐՍԻՂ

Հըն:

ՕՍԵՓ, առանձին, ցածր:

Ձանրումար: (Փարսիղին): Ձարչու բարաթը վիկալ, ասում իմ, չիս իմանում:

ՓԱՐՍԻՂ

Ի՞նչ չարչու բարաթ:

ՕՍԵՓ

Ռոստոմի բարաթը:

ՓԱՐՍԻՂ

Ռոստոմի բարաթը. էն բարաթի մոգ դուն ինչ գալիս ասիս:

ՕՍԵՓ

Վանց թե՛ ինչ գալիս ունիմ. էս էլ խո խոսի չէ վուր հաշա իս սևում. թնխտ է, թնխտ ձեռիս:

ՓԱՐՍԻՂ

Իմ ձեռին վուր թուխտ բլի, քիդ ինչ գալիս, ախպեր. Էս գիդիմ ու Ռոստոմ:

ՕՍԵՓ

Դուն գիդիս ու Ռոստոմը... (Լսարյուն): Տո, դուն դարթնի հաշա ուտիլը, թուրմե դուգ ու ամպակ իս էլի, թուրմե դուրթ ին էլի ասում, ինչ վուր ասում ին քիդ համա: Թուրմե դուրթ է էլի վուր դուն մարթիք իս թախնի ու էնենց մոգ արի կուխն-քրդ, թուրմե դուրթ է էլի վուր դուն քանուհինգ օջախ իս քար ու քանդ արի, նրանց մումը հանգցրի ու էնդոմ քու մու-մը վառի... Հիմի իմ իմանում, հիմի, վուր ինչ ասում ին, դարթ ին էլի ասում... Հիմի ամեն բանին կու ամտամ. կու ամտամ վուր էս կուսիլքը, էս գիվանը, էս ստոլը, էս հալիեն, քու սերթուկը, քու գղակը, քու չապիքը, ամեն մեկը մե-մե

մարթ է քիմեն թախած. տան իմ օսկրտանքն էլ վրեն տվեցյ-
րու. ու պակասը թնմում արա... Խճպտանքդ վուր քար իս չինի
ու վաւնչիչ չիս իմանում, լավ գիղենաս, մե օր կու. զարթի ու
ամեն մեկին՝ ինչ էստի դարսած է, ինչ վրետ հաքիտ է, ամե-
նին լիզու. կու. առ ու մե-մեկ մե-մեկ միտդ կու. բերե քո. արար-
մունքը, Դնն ու Լնչախը Զնւդար առ. քո. ստիղծողին: Փճւ, քո
մանթ ասողին էլ ինչ ասիմ:

Դուռն է. գնում պիմացի դունից:

ՓԼԲՍԻՎ. մենակ, բարձրածայն ծիծաղելով:

Փհա, հա, հա, հա, հա... Մնւլաթ, մնւլաթ, դճղն էդի դամն
է... Տիս թե ինչ բան իմ բերում 'ես ձիւր գլուխը... (Շարուն ալե
լով ծիծաղը:) Հա, հա, հա, հա, հա...

Դնում է. դեպի ոչ կողմի դուռ. վարսդույրն իսկույն իջնում է:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐՐՈՐԳ

Օսեփի տանը եվրոպական ճաշակով դարգարած շքեղ հյուրասենյակ և նրա հսկող նուշնային շքեղ մեծ դահլիճ, որը լավամտում է հյուրասենյակից հոյակապ լաշն կամարով: Հյուրասենյակի հատակը ծածկած է գորգով, լսել առատագրից երկու սենյակներում: Ել կախած են ռակեզո՝ ճաշի վառ մոմերով: Հյուրասենյակի առաջին կարգում (սլանուում), աջ կողմը՝ բազմոց, ձախ կողմը՝ ընկողմարան: Երկրորդ կարգում, աջ կողմը՝ մեծ հայելի և ծաղիկներ, ձախ կողմը՝ վառարան, որը վրա դարձյալ հայելի, ծամացույց և անոթները մեծ ծաղիկ փնջեր: Երրորդ կարգում՝ կողմնակի դռներ: Այս սենյակի մեջտեղը՝ սպիտակ սփռոցով ծածկած երկայն սեղան, որը վրա դրած են մի ջանի կանգնաբլուրներ: Վառ ու հանգած մոմերով և ԼՍՏՈՅԻ արկղը իր պարագայքով՝ կամարը աջ ու ձախ անկյուններում դարձյալ կանգնաբլուրներ հանգած մոմերով: Դահլիճի մեջտեղը նուշնային սպիտակ սփռոցով ծածկած և կլորով չափ վառ կանգնաբլուրով լուսավորած մի ուրիշ երկայն սեղան, որը վրա դարձած են դեղեցիկ վաղաններով դանազան քաղցրավենիք, շաքարեղեն, պաքսիմատներ, սպունգներ, անոթներով ծաղիկներ, շիշերով բմպիլեքներ և այլն բոստ սովորութեան: Խորքում՝ դաշնակ իր բոլորակ աթոռով և լուսամուտներ, որոնց միջից երևում է լսատներով լուսավորած պարտեզը: Երկու սենյակներում: Եյ, ուր հարկն է, աթոռներ, բազմաթիւներ, փոքրիկ սեղաններ դանազան դարգարանքներով, վառ ու հանգած լսատներ, ծառեր, ծաղիկներ, պատկերներ և այլն: Բոլոր դռները, լուսամուտները և կամարը դարգարած են թանկագին դրապերներով և վարագույրներով:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ՆԱՏՈ. մենակ. գեղեցկացիս փառաբանում: Վարագույրս բացվելիս, աջ կողմս կանգնում, մեծ հայելու առաջ ուղղվում է և կիսամայն երգում Լվոսպական մի եղանակ. հետո հանում է ծոցից մի փափուկ լուսանկար և սկսում է հետք խոսել հայելու մեջ:

Ա՛խ, զո՛շկա, զո՛ւշկա: (Լուսանկարս սեղմում է կրծքին և համբուրում:)
Դո՛ւն չե՛ր, ո՛րքի տանցաժամա տնի՛նք: (Լուսանկարի հետ սեղանի շուրջը պար է գալիս պոկիս:)
Տրա, յա, լա՛... արա, լա, լա՛... արա, լա, լա՛... արա, լա, լա՛... արա, լա, լա՛... (Նստում է աջ կողմս:)
Ո՛ւշ, դա՛թբեցա: (Չենում է լուսանկարս և լուսամուկուր տեղում համբուրելով:)
Սա՛շա, Սա՛սեշկա, Սա՛շենկա, Սա՛շուրկա, Սա՛շուրեշկա... (Նորից զենկով:)
*Պա՛րի հոքի իս գրուստ: Ի՛նչի՞ իս էտենց սիրու՛ն. սի՛վ աճիկեր, ի՛մ աճիկերն էլ սի՛վ է. բարակ ունքեր, (Ի՛ր հաներս շուտվելով:)
Ի՛մ ունքի նման է. պատի կոկոր բի՛թիբ. 'հս վուր բի՛թիբ չու՛նիմ... Դո՛ւն սիրուն իս թի՛ն 'հս—Չէ՛, 'հս սիրուն ի՛մ—Չէ՛, 'հս ի՛մ սիրուն—Չէ՛, զո՛ւն իս սիրուն—Չէ՛, 'հս ի՛մ սիրուն... (Վեր թռչելով ճեղից:)
Ա՛րա, արա՛...*

Վազում է գեղի նույն հայելին. որի մեջ իրան համեմատում է լուսանկարի հետ: Ալեխանդր մտնում է գանդինի աջ կողմից, գլխաբեր ձևով:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆԱՏՈ, ԱԼԵԽԱՆԴՐ

ՆԱՏՈ, չնկատելով Ալեխանդրին:

Չէ՛, զո՛ւն իս սիրուն, զո՛ւն: (Ետանդով համբուրում է լուսանկարս: Ալեխանդր ծածուկ մտնում է Նատային և նույն ետանդով պինդ համբուրում է: Նատա, վախեցած:)
Ա՛խ:

ԱԼԵԽԱՆԴՐ, ողջունելով:

Դո՛ւն իս սիրուն, զո՛ւն, Նատա՛շա, մա չե՛ր Նատա՛շա:

ՆԱՏՈ

Ա՛խ, մա՛ն չե՛ր Սա՛շա, ի՛նչ հանգի վախեցրիբ ի՛նչ:

ԱԼԵԽԱՆԴՐ, գրկելով:

Ա՛րի, մեկ էլ պա՛շ տնի՛մ, կո՛ւ աճիկենա: (Համբուրում է:)
Դո՛ւն էլ պա՛շ արա, է՛:

ՆԱՏՈ, համբուրելով:

Ա՛խ:

ԱՂԵՔԱՅԻՆ ԳԻՐ

Էստենց, ա՛յ. Էս ուժըս լամ չի՛մ Էտ թխտի վրա՛ն: (Կլարկը վայր դնելով և Նասոյի ձեռքը բռնելով): Էս ի՛նչ խաբար Է... Լսած:

Նասում ևն աչ կողմը բազմոցի վրա. այնպես որ Ալեքսանդրը զննվում է.

Նասոյի ձախ կողքը:

ՆԱՏՈ

Մոզ ին էլի շնահաժպտութուն: Բաթչեն լիքն է գոնաղներով:

ԱՂԵՔԱՅԻՆ ԳԻՐ

Ա՛տ... մազամ գեղիցն, մազամ մամիցն, մազամ ձախ... Դոն էլ կու սարքիս Էս հանդի վեշերնիր, Նասաշա՛ն:

ՆԱՏՈ, բժժիծալ տալով:

Տը՛, Տը՛... մինք Էսենց վեշերնիր չինք սարքի, մոն շեր Սաշա... սե մոլե թոն: Մինք տանցավալնի վեշերնիր կու սարքինք. էրկու շարթենը մե ջեր, ժուր ֆիքս, հինգշափթեքը կամ Երեքշափթեքը. վա՛րը լամ կու լի, Երեքշափթեն լամ է, Տը՛, Սաշա...

ԱՂԵՔԱՅԻՆ ԳԻՐ, տառննթիւն. Երեք ծամածուս է:

Վոնցոր գոգիս, շեր Նասաշա. գոգիս ամեն շափթ:

ՆԱՏՈ

Ձե, էրկու շափթենը մե ջեր լամ է: Ա՛յ, Սաշիկեն, հիմի վուր մազամ Չաբինսկայա է, նա էլ էրկու շափթենը մե ջեր ունե:

ԱՂԵՔԱՅԻՆ ԳԻՐ

Լամ, լամ, Նասաշա:

ՆԱՏՈ

Երեքշափթեքն, ա՛յ, Սաշա, ու հինգշափթեքը Կրուժոկոմը տանցավատ կոնինք: (Ալեքսանդրը, տառննթիւն. նորից ծամածուս է Երեքը): Ամեն հինգշափթե, ա՛յ, Սաշա:

ԱՂԵՔԱՅԻՆ ԳԻՐ

Խիստ իս սիրում Կրուժոկը՛, Նասաշա:

ՆԱՏՈ, առաջ-առաջ և ձեռքը Ալեքսանդրի տալին:

Կրուժոկն ա՛յ չի սիրի. Էն հանդի տիղը կա՛լի վուր մարթ չսիրն: Էն էրդեն զալեքը, շեր Սաշա, Էն բազուարը, Էն օթախնիրը, Էն գաղա տիսչկիքքը, Էն մաղիկեն, Էն գուրսը, ա՛խ... (Գրկուս է): Տանցավատ կոնինք, կու դաթրինք, տոն կեհանք հալիլ օթախը, Էնդի կու հստինք, կու պնջանանք, կու խստինք, կու ծիծաղինք...

ԱՆԵՔՍԱՆԻՔ

Իժում էլի տանցաժամ կ'անինք, էլի կու գնջանանք, էլի կու խոսինք, էլի կու ծիծաղինք:

ԴԱՏՈ

Պրեկետ պրոստու (Համբուում է:) Լավ կու հանքնիմ, լավ կու գնջվիմ, ա լա գերնիկը մոյ, վուք գրիտունքն տասմ բլին թե՛ մախի, մախի, մասիս Մարմարովը բնչ կնիկ ունե, Մեկէլ, Սաշա ջան, սրփաթնիրը արոնիմենա կ'ունենանք աւաւարումը:

ԱՆԵՔՍԱՆԻՔ, տաւնիկ, կրկին ծաւածուկով երես:

Հիմի էտատնք:

ԴԱՏՈ. շարունակով:

Վերինի, ա՛յ, ձախ կտոր, ֆուսյիկն մոզիկ է էնդի:

ԱՆԵՔՍԱՆԻՔ

Շափթենը վուք էրկու արոնիմենա ունենանք, ուրիս լավ չէ՛, Նատաշա:

ԴԱՏՈ

Էտ մե քիչ թանդ չի նստի, Սաշա:

ԱՆԵՔՍԱՆԻՔ

Ի՛նչ անիմ թե թանդ կու նստի. քիչ համա 'ես փնդ կու խնահիմ. պուխս պրավ կու գնիմ քիչ համա:

ԴԱՏՈ. գրկով:

Դուն ինձ խիստ իս սիրում, շէր Սաշա:

ԱՆԵՔՍԱՆԻՔ

Սիսա, խիստ, շէր Նատաշա: Տեսա թե չէ, էն օրն էվես սիրեցի քիչ:

ԴԱՏՈ

Ձիմ աժտում, չիմ աժտում, Սաշա, կաժախերնիրը գիփ էտենց ին խոսում:

ԱՆԵՔՍԱՆԻՔ

Ա՛խ, Նատաշա, դանա 'ես նրանց համա իմ. նրանց չիղուն սրիչ է, սիրաք ուրիշ. աժտ իմ չիղուն... (Ձեռք կրծքին խփելով:) ա՛յ:

ԴԱՏՈ. ճեղքաբայով:

Գրիգիմ, գրիգիմ... 'ես վուք բաժինք չէի ունեցի, խո՛մ չէիր սոգի ինձ:

ԱԼԵՔՍԱՆԳՐ

Նառանձա, Նառանձա, ինձ անպատիվ իմ անում, մա չեւր
Բաթինքն ի՜նչ է, փի:

ՆԱՏՈ

Բառ խիստ իմ սիրում ի՜նչ:

ԱԼԵՔՍԱՆԳՐ

Խիտա, իտա, Նառանձա. ինչումը զ'ուզիս փարպե ինձ:

ՆԱՏՈ

Դիզիս ի՜նչ է, Եաշմ. իմ պիանինոն պեակը չէ...

ԱԼԵՔՍԱՆԳՐ. գլուխը փակելով և առանձին:

Է՛լի թաղա իմ քին:

ՆԱՏՈ, շարունակելով:

Մե լավ սոյալ ան ինձ չամա, էսօր մաղաղինումը տեսա,
խոսն թուման ին առում:

ԱԼԵՔՍԱՆԳՐ

Ի՛սուն թուման, էա լավը չի բլի, Նառանձա:

ՆԱՏՈ

Դռնինկա, Անձա:

ԱԼԵՔՍԱՆԳՐ

Մե քիչ մուլափ առ զուն, Նառանձա. իմը մե բարեկամ
զազրանիցեմեն կու բերի հետաի սոյալ, հետաի սոյալ, վուր
հարուր թուման, հարուր ու իսուն թուման կու ամենա:

ՆԱՏՈ, համբուրելով Ալեքսանդրին:

Ա՛խ, Անձա, գռնինկա: պանշեկա, զարապի, իմ հոքի:
(Վեր կենալով): Էս սաաթիս զալիս իմ, գնամ լոտոյի համա լոբի
բերիմ, թե չէ մամաշեն կու ֆզրվի... (Կիսաձայն երգելով): Թրա լի,
թրա լի, թրա լի լա լա լա լա...:

Դուրս է գնում հյուսանելու ձախ դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ԱԼԵՔՍԱՆԳՐ, մենակ. տղիքը վեր լույսով, ծիծաղում է:

Հա, հա, հա... Վիշեք, բալիք, Կրոժուկ, արոնիմենա, զուք-
սիք, հա, հա, հա... միլիոն ունիմ թե ինչ է... 'Ես կի չիմ
ուզի, վիւրդի է. հենց գիղենաո հինգ հազար թուման բլի բե-
րում: Էա իժում, իժում, Նառանձա, մե սառ տարվան էգնեն,

քսան տարվան էղնեն, կայլասկտ էլ կու սարքիմ, մամ հիմի զլիեմեա հանե էտունք... Հիմի ամեն օր զուրթ վար էսենց սեղե ու ուղե, էս ուր կ'եհա... Կոթի, զալմաղալ. արի ու էնչախը հիդ զցե տարենը հարուր թուման: Չէ՛, չէ՛, գժար պահելու իս, Նատանգա... Ինչի էստունք վաղ փեքը չարի... Է՛հ, ինչ գ'ուղե տսե. նա իրն տսե, 'կա իմը կ'ոնիմ:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ. ՆԱՏՈ

ՆԱՏՈ. մտնելով նյութասենյակի ձախ դռնից. ձեռքին ավանակ լուրի, գտնուել է դեպի կուլիսը:

Է՛ս ստաթիս, էս ստաթիս, էս Նախախ պնում իմ: (Ավանակ զնկով սեղանի վրա:) Էս էլ լարին... Ա՛րի, Սնչա, զու. քան, գնանք բախչեն. մամաչեն զիվիք է պալի, զոնաղնիրը մենակ ին էնդի: Ա՛րի տիս՝ ինչ սիրուն ստոյ տնինք սարքած էնդի չալո — ա լա գերնիեր մոզ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Ես քու հորն իմ մնում, Նատանգա, հարկավար բան ունիմ հիզը խոսելու:

ՆԱՏՈ

Ի՛նչ կա, հիմիսկ էվեա հիդ կու գտնանք. Գնանք, չալ իսինք էնդի, ինչքա պապաչեն էլ զու. քա. ի՛նչ կու շինիս էստի մենակ: (Թեից բռնելով:) Չոուս, է՛, գնում իմ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Լավ, գնանք:

ՆԱՏՈ

Ա՛րի, արի, մե իմ նեթնի ձալոյի հիդ ճանչցնիմ քիզ: Մադրանով ներկայացնում է իւ լնեաւ լեռակեցը: Այնեանդըր ծիծաղելով. զլուխը շարժում է: Թեակցած և բեռալով՝ դուռն ևն գնում գտնիլնի ձախ կողմից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ԽԱԽՈ, ՍԱԼՈՄԵ, մտնում են նյութասենյակի ձախ դռնից:

ԽԱԽՈ

Չէ, քու արվը, Սալոմե, լավ չէ անում, պիտի խրատիս. նշնած ախչկա համարցաղուրիներն ո՞վ է իմացի:

ԱՅԼՈՒՄ:

Մայկն Լտենց է, բառանո ջան, ի՞նչ տնիս:

Լոտոյի աւելլը բանալով՝ բզբեր կարգի է բերում:

ԽԱՆՈՒ. Տեսելով ձախ կողմը, բնկողմաւորն վառ, ոտները կախ գցած:

Հէ՛յ գիղի ժամանակ, չարիքի պէս պտուտ իս գալի... Ես
վար նշնամ էի, Սալամե, դունչս կ'ստերի կոխալքով էր կոխալած
ու աճկերով վիճնց կտնեի օմքնու էր կտնե մտիկ տնի, կ'ստերի
գեղնամը ցցած է:

ԱՅԼՈՒՄ:

Յարար վիճնց էիք դիմում էնչալը, բառանո. աթմորթիւն
աճկիւր ունենա ու չկանենա օմքնու մտիկ տնի, լիզու ունենա
ու չկանենա խաւի. կուճիս կու տրաքի, սասոււճ գիղենա: Լալի
էն է, պրծանք էն ժամանակեմն, թե չէ ճիւղք կու ննգնի:

Դեմ է կարգի բերում զաղիքի սեղանը:

ԽԱՆՈՒ

Ձեր ժամանակը կու'լի լավը, արա էս ի՞նչ բան իք ուր-
քի. աղամարթիքը չափիւնելով զաղոււմ ին ու զուք կի մե գի-
շերումը խոսում իք: էն աթղանո*) վաւրփեւերն էլ պիտի խո-
զա, չումպո փուրթով. իստն տարեկան ալիլ կու'լի:

ԱՅԼՈՒՄ:

Առանց նրան խոս կու'լի, քա:

ԽԱՆՈՒ

Կրթմ նրա ստատնի գլուխը, քա տարար փռակած ախիկ
ունե:

ԱՅԼՈՒՄ:

Ի՛ր, բառանո, նա հալա տնե, խաղում է, դուն քառ Գիղու-
լու կնդան տառ, վար նրա մարթը հալ չունե ուտելու ու ին-
քը կի միզ մոլ է ձքում. վիճնց կու'լի նրա բանը:

ԽԱՆՈՒ

Ի՛ն, Սալամե, վարթի, նրա բանը ի՞նձ հարցու. քա արի-
վը, մե շափաթ չի բիւ էրձթե բաղիւն բերիլ է, մարթումեն
թաքուն, միւր հարեւնի մոլ գրալ է դրի հինգ մանեթով, ածու-
նը պիտի էրկու շալի էլ շահ տա, էս թումանը մե արատի կ'ու-
նե: Գնացիլ է ու աճկը գոս է էկի, էն գիշերն էվիտ գիփ մեռի

*) Խոսքը Մարթայի մասին է:

տանուէ է ալի յոսոյումը, քու արիւթը. տեսնիմ թե 'եփն է թա-
փում:

ՍԱՆՈՄԵ, նայելու մեջ ուղղվելով:

Ի՞նչ, ոչովու համա չափս ու ձիւ չկա, բառանո ջան:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՆԻՍՆԵՔ, ՍԱՆՓ

ՍԱՆՓ, մտնելով գանդիկի աջ կողմից. նեղացած:

Հը... էս թնչ իս սաքքի, էլի:

ՍԱՆՈՄԵ:

Բառ թնչ էի արի, հարեն աշխրքի զանազներ ին մոդ էլի
բախչումը:

ՍԱՆՓ

Բնհետք համադուլ ին արի, վար մոդ ին էլի. թի էր
տոսմ նբանցք վար մոդ բլին. մե ինձ էլ հարցնին, է:

ՍԱՆՈՄԵ:

Ուղնափուր իս, քա. ախշիկ ինք նշնի, չղան, չշնահափու-
րին:

ՍԱՆՓ

Ճննհափուրին... Գիւթ իմ ուրախութիւնն համա ին ուրա-
խանում, գանա շիմ դիւթի. նբանց ուրախութիւնն էն կաւի վար
մարթ բերախտանա, հոտին, վրեն խոսկն ու ծիծաղին:

ԽԱՆԱ

Ինչ իրոտ իս ժանգոտի սիրտդ, Յունի. ախար էտիւղա
նիղանալ ու չոբանալ կաւի, վար էս էրկու. օր է գուն իս նի-
զանում ու չարանում, վարթի:

ՍԱՆՓ

Ախ, մամիգա, հետաքի մե բլիլու բան բլի, գոշս գանա-
կով կես անիմ ու սիրտս հանիմ քի շանց տամ, վար էնչախն
բամանա թե ինչ իս տոսմ:

ԽԱՆԱ

Մամիգի սիրտը կես բլի, վարթի, ու էս չտեսնի:

ՍԱՆՓ

Աքա տոսմ իս, ինչ անիմ ախար. յոտքի վախում է վար
չսիրտիլի ին ու համեցեք ին էլի: Ավտան քոտան հօքի ալի

բլին: Շնահալութիւն էին ուզում, ամեն մարթ իր համա էր էկի շնահալութ արի, թե չէ: Ղրիտենանցը մեաի հենց մե վուստը վուրդի միտն էկանք: Կու զըղենն էլի մեկու մեկու մող թե՛ արան, Սալումեն ախշկան նշնիլ է ու չի՞ք գալի՛, գնանք: Վիւշը՝ էս մուշղաեկ լոտայի համա, էլի, Վուրին էլ սա կու կանչեր թե՛ փանինք էստի ին ու զուք էլ համեկեք: (Սալումեիկ): Ասա՛ չէ, էլի:

ՍԱԼՈՄԷ:

Ի՞նչ է ասում. քոս քոս բիձանցը չէ՛ի իմաց արի՛:

ՍՍԵՓ

Է՞ր:

ՍԱԼՈՄԷ:

Էլ ո՞վ. քու բիձանցն իմ իմաց արի, քոս գեղեղի ախշկե-
րանցն ու հասի քոս ախպուր կնդա մող զըղեցի հիմի:

ՍՍԵՓ, չարանալով:

Ինչի՞, ինչի՞. նրանք էլ մի ուրիշ օր էին էկի:

ՍԱԼՈՄԷ:

Արան, դուն միւր հասարն ինչ գիղիս, վուր խոսում իս ան-
միգ. թափաթ ինչ առիտ վրես ին ասում ու չէ՛ի կանչի, վուր
խոսովիլ էին ու մե տարի հիդա խոսով էին կացի՛:

ՍՍԵՓ

Ա՛խ, ասում, ասում, ԷսՊաղա էլ քոսութի՛ն... (Հաճակի-
լով դեպի լոտայի սեղանը՝ սփռոցի ծայրը հսում է: Սիրտս ասում է՝
էս սաաթիս փուլութանդը մեշը դի:

ՍԱԼՈՄԷ:

Ի՛ն, քոս զլուխ հունիմ, քո՛ս:

Դժգոն դուս է գնում ճյուրասեկցալի ձախ գոկից:

ՏԵՍԻԼ Է

ՍՍԵՓ, ԽԱՆՈ

ՍՍԵՓ

Ա՛խ, ասում, կնիկարմտին զանա է՛նդուր իս ստիգծի
աշխրթի էրեսին, վուր տղամարթեռ արունք խմե՛:

ԽԱՆՈ

Համփիրե, համփիրե, Օսեի քան, վուրթի քան, դուրթ իս
ասում, գի՛փ դուրթ իս ասում. ամա վուրն էլ պիտի յալա տա-

հիւս. Ի՞նչ անիս, էկիլ ին, տանեն իս չի՞ս կանա պսս անի ու
աշխրքի խոսկու չիս պանա էտա համա:

ՕՍԵՓ

Աշխրքի խոսկուն վաւրն էնչալիւ թամաշա արա դուն, վաւր
էքուց էլօր պս քան, պանա պաւրլիկացիա կ'սծի՛ն:

ԽԱԽԱ

Ի՞նչ, լալ է պուն էլ, քան:

ՕՍԵՓ. Քոսկուլ լոսոյի սեպակի մոտ:

Էալեն վաւրն է, Ի՞նչս ասում. հենց գիլիմ օծոքք գլխիս
քանդվում է:

ԽԱԽԱ

Ի՞նչ է պատահի, Օսեփ:

ՕՍԵՓ

Ասում վաւր գիլեն իմ գլխին ու արիւլը. հորեն էկալոյինց
Փասուն, ասում ին, պանպառ է տուն տարի ինչ վրա:

ԽԱԽԱ

Ի՞նչ պանպառ:

ՕՍԵՓ

Փաղ իմ պարս ու հօքհանի պես սպում է:

ԽԱԽԱ

Վհէլ, քոտանամ իս:

ՕՍԵՓ

Էն անտոտուէք, գարթնի իմ բարաթիւր, ձեռին չարչու բա-
րաթ ունե իմ գրալ ու հաշա է ուտում:

ԽԱԽԱ

Յարար նրա պես էլ անտոտուէ մարթ կու՛լի՛:

ՕՍԵՓ

Անտոտուէ տալի ու պրծա՛ր: Ա՛յ, կու կանչին ու կու տես-
նին. ամա ինչ էս տաթիւս փուղ է հարկավար, փա՛ղ, ու չիմ
կանացի ճարի. ումեն ուղեցի՝ էլ բարաթիւլ օչով չմովա պնաց,
ու ապրանքս իս կիտաղնով չիմ կանա ծախի: Հալրաթում,
ափայս իմացան ու գիփունքը գլխինը վիքաշեցին: Է՛ս արալ
ինչ Սալամեն, էլի. Էն օխար հարուր թումանը վաւր խոտացալ,
տեսնիմ հիմի քի է համբըում:

ԽԱՆՈՒ

Ախար էտ ինչի՛ր իս տառմ, Օսեփ. ախշկատ րաշադր խո
զոնս կու. կարգի՛ր:

ՕՍԵՓ

Իմ րոզազն ուփրս վաղ է գուս կարվում: Տեսնիմ ին էքուզ
առտուձ ի՛նչ է տալի. մե տիղ էլի ումիկ ունիմ:

ԽԱՆՈՒ

Ախար դուն էն տնտառձուն վաճնց էիր մավա զնում. աջմբ
քու խիլքին, Օսեփ:

ՕՍԵՓ

Է՛հ, մամիդա... Կարիքն իր խիլքն ունե... Բա՛ն... Էս վար
առում էլ ին հիմիկման ապրելուն մարթ չի կանա գիմնա, էս
էի առում, ա՛յ, Հարալ առաւարումը խեր չկա, հառում՝ առաւարի
շնուք՝ Էս չունի, ու էկամ, էլի, տարես տարի ալեկցամ ու
վարգիտր բարկեցամ, էնդի կարմեցամ:

ԽԱՆՈՒ

Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, ինչի՛ գեղինը չիմ մանում:

ՕՍԵՓ. վե. կեճարով:

Մի րոտաւարումը գիփ հինգ-վեց մարթ չկա վար իրանց
փաղով քլին առաւարտ անում, էն փաղն էլ հարալ է թե հա-
առում, առառւձ գիգե, մնացածը գիփ նիսիա, գիփ նիսիա. քու
ապրանքը ծախեցի՝ սրա փուղը ալի, սրա ապրանքը ծախեցի՝
նրա փուղը ալի. էտնց զնում է չարխի հանգն, էլի, ինչի՛ մե-
կը կու առաւ գա ու գուլքի չխիլը կու հանե՝ զնոց մե ձերե-
մեն մեկելը, գիփ մեաի քար ու քանդը մեչը գնվեցամ: Ախար
մարթ համ գուքնի քրիհին գիմնա, համ պրիկաշիկներու ուսիյ
խմելուն ու տանլուղին գիմնա, համ փուղի տիրուչ շահին գիմ-
նա, համ կորած նիսիին գիմնա, համ փշացած ու փաղցրած
ապրնքին գիմնա, համ էլ իր տանը (Լոսոյի սեղանին ձեռով խմում
է:) Էս զաղցին գիմնա ու սրա հիդ էլ մեկեցնեքա՛ն: (Նորից խփե-
լով:) Դիփ կնդգիրքը, գիփ կնդգիրքը... Իմ կնիկը վար առանց
ինձ վից հարուրը օխտը չէր շինի, խո գիփ մեաի մոշլա կու՛լեր
ու էս բանը չէր դա գլուխու Ո՛ւր է, ուր էն ուսումն ու լուսա-
վաւրութիւնը, վար մի կնդգիրքը միդ պեռկը գտնա՝ հայլի,
հայլի, հայլի իմ զրանիցա: Ա՛յ կնդգիրք... Ի՛նչ գ՛ուգե րա-
նու՛նն քլի աղամարթը, իմ զարաջի մարթու կնիկը հալալ հիդը
ննդիր է. էփոդի կնիկը էփոդ է, զրոդի կնիկը զրոդ է ու վաճա-

սականի կնիկը վաճառական. մեռաի գաղութին, մեռաի ուտում
ին, դարդն է; կեռ է, սերախառթինն էլ. էստի կի հազիր հազրա-
բաշխ*) դադամ փուլ պիտի ըլի. վաւր նստին ու էս (Կեկին խփելով
սեղանին) մուշկոտի բռնի վրա մօշէին իրանց կինքը, էրնեկի գի-
ղենամ լճնչ է գուս դալի էսֆանց... (Կանացի ձայնով և ծագելով):
Սեմգիսեռ սեմ, սեմգիսեռ պլմ... Ա՛յ չոռ ու ցափ ու աստծու
կրակը

ԽԽԽԽ

Դուռն մամանակն ասա, մուրթի, մամանակը, թե չէ հօրեն
մարթիքը չին վաւր գիշիրն ինչկիւր յուսը նստած կլորերումը
թուխտ ին խաղաւ:

ՕՍԽՓ

Օ՛հ, հօ, հօ, հօ, թե չէ կնպղիւրքը իս լայիկ չին անում
թախտ խաղալն, ա՛յ, էս մե թուխտն էր, էս էլ խղիցին ձեռնե-
րեմեա, փառք աստծու. մի վախենա. էքուց էլօր բիլիարդ էլ կու
խաղան աստծու կարպ գործընենով: Խ՛նչ իս ասում, լճնչ. մար-
թիքը խաղում ի՛ն, հաղրենը մեկը, հաղրենը մեկը. ամա կնպղ-
ղիքը՝ հաղարումը ինը հարուր ինքսուն ու ինը հիմարտադ ին.
աբա միւր աղամարթը գու. քա հիմիկվան կնպղերանց մոլ, լճնչս
ասում: Ելի աղամարթը լսեր ըլի աղամարթկերանցը. տեսան վուր
ապրիլը գմաբացավ, շատ բանեմեն ձեռը վիկալան: Էլ միւրդի է
վաղուցվան բիլիարդիքը, թախտմեկեքը, դուռնով քեփերն ու
զողիւրը. թարզը սփին, գիփ թարզը... ամա կնպղիւրքը լճնչ կինն,
կեին, ինչոք չէ ու (Չալս ձեռք բաժնացնում է և իրեն մեկ ծանր առա-
կա բռնած վայր է բողնում): վիկալան ու մե բան էլ վրեն ափեց-
րին էս պիկնիկ է, կ'ոտե, էս վեչեր է, կ'ոտե, էս 'երկը օրով
բաղումը մեծաւք է, կ'ոտե. մարթիքը մնացիլ ին առեկուս
արած ու էրեկիւրքը մե ձեն վիճ գեղի ին կանչում հիւլուղչերու
ձեռին: Ո՛ր է, սւր, դատաստանը պիտի ինձ տան վուր է...

Զարցած ման է գալիս:

ԽԽԽԽ. դժվարությամբ վեր կենալով. առանձին:

Նա ու իմ հօրին գրուստ է ասում, գլ'փ գրուստ է ասում:
Դուռ և գնում հյուրասեկյալի ձալս գրեց:

*) Թեֆլիսի բարբառում ափում է և՛ հաղիւր հաղբարաշխ:

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՕՍՆՓ, ԷԵՏՈ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

ՕՍՆՓ

Ա՛խ, ա՛խ, ա՛խ...

Արժուներ հեղեղով վառաբանի զեղիմ, գլուխը բռնում է և մնում անհարձ,
սխուր զրույթան մեջ: Երկար լռություն:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ, մտնում է դանդիների ձախ կողմից:

Ա՛խ, իմ հեր, էկա՞ք: (Լռություն: Մոտենում է Օսեփին:) Իմ հեր...

ՕՍՆՓ

Օ՛հ, Ալեքսանդրե, (Ձեռք տալով:) համեցե՛ք, նստի՛: Հիմի
էկա՞ք:

Նստում են:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Ձե՛, շատ վաղիս է էստի իմ, բախշումի՞ն էի:

ՕՍՆՓ

Ուրիշ, թաղա թ՞նչ լաբար:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Թագեն էն է, իմ հեր, վուր էն շափթի՞ն ուղում իմ վաակվի:

ՕՍՆՓ

Էտենց չո՞ւստ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Հա՛, իմ նաչալնիկը գնալու է Պետերբուրգ ու խեչախաղերս
սլիտի նա ըլի:

ՕՍՆՓ

Լա՛վ, վուր հիդ գա, էնչախն ըլի, թ՞նչ հաջաթ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Ձե՛, էտ խիստ կու ուշանա, իմ հեր:

ՕՍՆՓ

Լա՛վ, քու քեփն է, վաճառք դ'ուղիս:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ, կտկաղելով:

Ախար... իմ հեր...

ՕՍՆՓ

Հա՛, հա՛, իմանում իմ. վառվերը համբրիմ էս սաաթիս:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Հա՛, իմ հեր, թե կարելի է:

ՕՍԵՓ

Բիղ դրուստն ասիւմ, Այլեքսանդրե, ձեռաց չուենիմ, պիտի մե քիչ մուլտի տաս, ու թե առանց փուղի իս ուղում փասկիլի՝ էտ դուն դիդիս, ախպեր:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Վե՛, էտ ինչի՞ր իս ասում, իմ հեր:

ՕՍԵՓ

Համիլ էն է ասիմ քիղ, ախպեր, կանց խափիմ: Դուն ինձ ասա՝ հիմիկլան օրենքը վե՛նց է, 'ես վուր բարաթով օմքնու փուղ պարտենամ ու նա ինձ վրա զանգատ տուն ասանե, ջեր պիտի կանչին ինձ, խոսեցնի՞ն թե չէ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Բարաթը ի՞նչ հանդի բարաթ է:

ՕՍԵՓ

Վեքսիլ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Հաստատած:

ՕՍԵՓ

Հաստատած:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Էտու օրենքն էնենց է վուր կարող ին մերաջ տուն զա էստի, ու թե էն սաաթին չհամբրեցիր, աուն ու տիղդ կու մհրին:

ՕՍԵՓ

Ա՛ռանց ինձ կանչելու:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Հա՛, առանց կանչելու էտուրը կ'ոսին՝ արեղպեհնիկ իսկա:

ՕՍԵՓ

Իմ վեքսիլումը վուր նա ուրիշի բարաթ ըլի ստացի ինձ-մեն գրով:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Հա՛, էտ ուրիշ է. թե՛լտ ունիս էտումը:

ՕՍԵՓ

Չէ, ամա օրթումով կու հաստատիմ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Էտու օրենքն էլ էնենց է վուր ջեր քու վեքսիլի փուղը կու համբրիլ տան ու իժում, թե կանաս, հաստատե վուր նա քունը ուրիշի բարաթ ունե ձեռին:

ՕՍԵՓ, սաստիկ շփոթված:

Դժւբթ իս ասում:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

Դռւբթ.

ՕՍԵՓ. ձեկանը խփելով և ճեղից վեր բռնելով:

Բաս, տունս քանդվեցաւ:

ԼՈՒՐՅՈՒՆ. Դանդիկ ձախ կռուիսից լսվում է նախնի ձայնը՝ Սմշա, Սմշա, ովոր կանչում է քիզ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ, մոտենալով Օսեփին:

Էս լճնչ խարար է, մե զբոստ առն ինձ:

ՕՍԵՓ

Կ'ստիմ, էլ'ստիմ, հալա զնն, կանչում ին:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ, գլխակր վերցնելով և առանձին:

'Շո վուր տեսնում իմ, իմ առնն էլ է քանդվում:

ԴՈՒՐՅՈՒՆ է զնում դանդիկ ձախ կռուից, բայց իսկույն վերադառնալով անճե-
հանում է դանդիկի աջ կողմից:

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ՕՍԵՓ, մեղալի:

*Էս լճնչ իմացա, Հիմի զուբթ վուր զան էտաի, էս իս զե-
ղինը մասս 'ես. Ինչի՞ հիմիսի էվես զեվեր չիմ բշկվում էտաի:
Վժիւրդի ճարիմ էս սաաթիս էնդալա փուղը. էստուրը ժամա-
նակ է հարկավուր ու նրանք կուլի էսօր էվես զան, հենց էս
սաաթիս. իո զնացի, խարար էլա, էլ ինձ լինչ կու աա: Մե-
րաշ կու վաթըթվին սլաքտեկան տերիբը զլխիս, բողաղումս հուփ
կու տան, էլ չին խոսեցնի, էլ ձեն չին հանիլ աա... Վժիւր աա,
իս տու. էս սաաթիս... (Մագեր բաւելով:) Ա՛խ, Ստիմե, Ստիմե...
Դանդիկի աջ կողմից մտնում է Գեվոն:*

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ՕՍԵՓ, Գեվոն

ՕՍԵՓ, շաղկապելով:

Ա՛յ, սա էլ, ա՛յ...

Գեվոն

Բարիդուն, Օսեփ:

ՅԱՆՈՒՄ. Ի՞նչն է մտածում:

Գրեմ էի էկզիբի, գրեմ էի քու միտքն իս ուղիք: Դե չնայած
արա, չնայած, հոգիս հանեմ, քանի բերնումս է, մեկն էլ չի
նե պարտաւ. Աստ, տաս... տաս վուր էրկու հարուր պարտ չիմ,
տաս վուր չուրս հարուր իմ պարտ, տաս, էլի, պարտկան
տեք իս. Աստ, մի խնահի ինձ, պիտի քու միտքը սաղանա, էլ
ինչին իս միտք, պիտի կաշիս, հանեմ ջրգարքս սաղ-սաղ, ման-
մաս արա ու ամեն մե կտուրք մե-մե պրոշով ծախե վուր փուղ
չկորչի... (Գեղեմ աղերս սրբում է:) Դեմք լի, լոյ, կորով փուղիւղ...
(Եվում է Խալիսի:) Կտարացա, կտարացա...

ԳԵՂԵՄ. Խալիսիկով Օսեփին:

Օսեփ ջան, Օսեփ:

ՅԱՆՈՒՄ

Գրեմ իս տասմ ինձ՝ ջան, թե վուր գրեմ էի իմը պարտ-
կան տեք իս.

ԳԵՂԵՄ

Քու չարք տանե, Օսեփ ջան, քու չարք:

ՅԱՆՈՒՄ. ուրի է գալիս ե լացի ձայնով:

Փշմայ, Գեղեմ ջան, (Գրեմ է Գեղեմին:) Կշմայ:

Լուս ցեալում:

ԳԵՂԵՄ

Արեւոյ բոնե, հեր օրնամ, տղամարթ չիմ:

ՅԱՆՈՒՄ

Էլ ինչ տղամարթ, մե անմիղ չուրի կտուր իմ. գրի մեաի
ձեռնեմ գնում է... Գնայ, գնայ նամուսս. (Լալով:) իմ պատվա-
կան նամուսը թնդեցի:

Այլեր սրբում է:

ԳԵՂԵՄ

Աստուձ օղորմած է, Օսեփ ջան:

ՅԱՆՈՒՄ

Աստուձ էլ խոսով կացավ զլիսիս ու երգինքն էլ: Էս արավ
ինձ, էլի, էս, իմ արկիս մարթու տալը: Նեալի մե քու փու-
ղը թամամ մայինց կաննամ տա. կու տամ, վուրցոր կու լի
կու տամ, մի վախենա:

ԳԵՂԵՄ

Ի՞նչն ասում, Օսեփ, նեալիս ունենամ, վուր զլիսամե Էս
սաղիս չի լի գրի փուրնացը. բաս էլ ինչի՞ բարեկամ իմ:

ՅԱՆՓ

Վուր ունենաս, Գեվո քան, էլ բարեկամ չիս ըլի իմը, էս
սիրտն էլ չէր ունենա էնչաթը. թող էլի էտենց խիղճ ըլիս,
վուր կանենամ քիզ բարեկամ ասի, էտ քու մե սրտացալ ձենն
է քնացի ինձ աշխրջումը, թող էտումեն էլ է մայինց չզրդվիմ,
Փոլցեցի, դիվ մե օրումը վորցեցի. էլ օչով չխնահից ինձ՝
վունց բիձա, վունց ախպեր, վունց բիձու աղեն... Տեսան վուր
հոքեթաթը իմ, դիվունքը մետի թողին ինձ ու դռնիը վրիս
դայիմ կոխպեցին.

ԳԵՎՈ

Ա՛րի, էգեբա էլի մե իմքին չարա ըլի:

ՅԱՆՓ

Բու դռնին չարա ըլի էնենց, վունցոր ինձ չարա կու՛յի:

ԳԵՎՈ

Ա՛րի, ա՛րի հալա, բան կա:

ՅԱՆՓ

էլ ի՞նչ բան պիտի ըլի:

ԳԵՎՈ

Ա՛րի, մի ուշացնի:

ՅԱՆՓ

Ի՞նչ է, մե ասա, է՛:

ԳԵՎՈ

Ա՛րի, ա՛րի, ճամփին կ'սորիմ:

ՅԱՆՓ

Ուրիշ հանգն իս ասում. ասա՝ ի՞նչ խարար է, ի՞նչ է պա-
տահի. ասա, մի վախենա, մի խնահի ինձ, ինչ էլալ, էնդու
վրա ալելի ի՞նչ պիտի ըլի. թոփի գուլեն դիրիլ է սրտումս, ի՞նչ
հաջաթ հիմի թե դոշս էլ կու պատտիս ու սպանած սիրտս մե-
շեն կու դուս գջլին. ասա՝ ի՞նչ է, ի՞նչ. դուքանս խո չի՞մ մ՛րում:

ԳԵՎՈ

Ա՛րի, ա՛րի ու կու տեսնիս:

ՅԱՆՓ

Մհրճւմ ին բոս:

ԳԵՎՈ

Ասում իմ, էլի:

ՅԱՆՓ

Ա՛յ, գեղինը մտի, Օսեփ: (Մոռանալով իրոն հարձակվում է դե-

պի լոսոյի արկղը, միջից բոլորը հանում է և անկարգ այս ու այն կողմն
ածելով: *Սաղացէք, հիմի խաղացէք...* (Մի քանի բոլբոս քափում են
հասակի վրա: Գնալով: *Սաղացէք, խաղացէք...*

Դուրս է գնում զանգիւնի աշ կողմից:

Գնլն, հետեւելով:

Հայի՛ր, հայի՛ր մարթ:

Դուրս է գնում Սեփի Լեւից: Դահլիճի ծախ կողմից երկու ծառա, հազնված
ինչպես ցույց է տված Եկարագրութեան մեջ, բերում են մեծ վազաներով դար-
ձյալ մի քանի տեսակ պտուղներ և դնում են այնտեղ սեղանի վրա, հետո եր-
կու սենյակներումն էլ բոլոր հանգած մոմերն ու լապտերները վառում, լո-
սոյի սեղանի շուրջը արտոներ դարսում, վայր քափած բոլբոսից զարմանքով
մի քանիսը հավաքում, սեղանի վրա են դնում ու դուրս գնում հյուրասենյա-
կի ծախ զոնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ա

ՍԱԼՈՄԵ, ՄԱՐԹԱ, ՆԻՆՈ, ՓՈՓՈ, ԲԱԶՄԱԹԻՎ ԿԱՆԱԿՔ, գեղեցկապես զարդա-
րած, մտնում են դահլիճի ծախ կողմից:

ՍԱԼՈՄԵ, մտնելով:

*Համեցէք, համեցէք, գեթաղվա, անուշ արեք, ո՛վ ինչ կա-
մենաք, լսա՜տն հաղիւր է:*

ՄԱՐԹԱ, առաջ գալով:

Ուրիշ չէ, քան, թխտիւն էլ բաժնած:

Մյուս կանայք ցածրածայն խոսելով և ծիծաղելով մոտենում են դահլիճի սե-
ղանին:

ՍԱԼՈՄԵ, առաջ գալով և տեսնելով որ լոսոյի բոլբոսը անկարգ անկած են:

Էս ի՞նչ խարար է, էս ո՞վ է արի:

ՄԱՐԹԱ

Թային կատու է մահն էկի վրեն, քու արիվը, Սալոմե:

ՍԱԼՈՄԵ

Զիմ իմանում թե էս ի՞նչ է:

ՄԱՐԹԱ, Սալոմեի ձեռքը բռնում է և առաջ բերելով:

*Ի՞նչ ի՞մ ասում, Սալոմե, (Մյուս հյուրերը խումբ-խումբ հավաք-
ված դահլիճի սեղանի շուրջը, ուտում, խմում, խոսում, ծիծաղում են:)* *Կաղ-
նաչեի Մաշինկին չչինիս, գեթաղվա:*

ՍԱՆՈՄԵ

Ի՞նչ խաբար է:

ՄԱՐԹԱ.

Քա՛, չի՞ս իմացի՜: Է՛ն օրը Խնդոյինց տանը պոխլումպե-
րիալը ձեռաց ծըղըպից:

ՍԱՆՈՄԵ

Միթամ էտ ղո՛ւրթ է, ինձ Բաղինկեն ասալ:

ՄԱՐԹԱ.

Ի՞նչ է տուում, քա՛, աչքաբա իմ աճկերով տեսա:

ՍԱՆՈՄԵ

Վա՛ւ, գեղինը պատուե, նրա սատանին գեղեր տանե. 'ես
վա՛ւ չէի ամուսմ:

ՄԱՐԹԱ.

Խիստ գուզն է, տուում իմ, է՛: Մեկել օրն էլ Խիբրոյինց
տանը էրկու մանեթը նրա տոչիվը սառլի տակը գթա. (Ձեռով
ցույց տալով): Էսենց գեղեր էր քաշի: Սառլի տակը մտիկ անիմ,
տեսնիմ, էրկու վաւը վրեն ղալիմ վրա է հաբի: (Մաղբևով):
Վա՛ւ, քոսանամ, տուում է, էս վա՛ւնց է գեղեր ննդի վաւը չիմ
տեսիք, կ'սես:

Ն.ԻՆՈ, մոտենալով Սալոմեին մյուս նստից:

Ի՞նչ իք քչիչում, քա՛:

ՄԱՐԹԱ, Սալոմեին, ծածուկ:

Գեթաղվա, Սալոմե ջան, գրան վունչիչ չասիս:

ՍԱՆՈՄԵ, Մաքսային:

Աբա՛, քիմեն չիմ արմնում:

Մաքան հեռանալով Սալոմեից, մոտենում է գանկինի սեղանին, ուտում, խմում
է. հետ վեցենլով մի ափսիս վրա գանազան մրգեր և հալցրավենիմ, գնում
խառնվում է մյուս հյուրերի հետ, որոնցից մի հանիսն արդեն լոսոյի սեղանի
մոտ սեղ են բռնել:

Ն.ԻՆՈ, Սալոմեին:

Ի՞նչ էր տուում, հում էր բամբասում:

ՍԱՆՈՄԵ

Վա՛ւնչիչ, մե բուն էր, Նինո ջան:

Գնում է գնդի լոսոյի սեղանը.

Ն.ԻՆՈ, շրդենլով Սալոմեին:

Հալա, Սալոմե ջան, գեթաղվա:

ԱՍԼՈՄԵ:

Վահանչի, քու արիւղը, Նինո ջան, Մաշինկի վրա էք խոսում:

ՆԻՆՈ

Ի՞նչ, կրիմ դրա աճկը. ինչ դա տաս, գուշն էլ ավտան. իրան
ասիս վուր զարժ փուղը վեր է գալի ու իմում հաշա է սւտում:

ԱՍԼՈՄԵ:

Ի՞նչ, գուշն էլ, Նինո:

ՆԻՆՈ

Աստուծ գիտենա, Միւշթայիթ կայ, Սալամե, դրա փուղին
ՄԱՐԹԱ, ալիսն ձեռքն, խնձոր կծեւով և ծամեւով, ցեռլից կանչում է:
Աբան, չի՞նք կցոււմ, Սալամե. անքի, էլի:

ԱՍԼՈՄԵ, հյուրերին:

Համեցեք, համեցեք, գեթաղիւս. (Նինոյին:) անքի, Նինո:
Պանինի ձախ կողմից մտնում են Նասան և նրա ընկերուհիները քի-քի սված:

ՏԵՍԻԼ ԺԲ

ՆՐԱՆԻ, ՆԱՏՈ և ՆՐԱ, ԸՆԿԵՐՈՒՆԻՆԵՆԵՐԸ

ԱՍԼՈՄԵ, հալալեւով լոսոյի քղերը, զարմացած:

Է՞ս քի է արի, հեաալի գիդենում: (Նասոյին:) Էս գուշն իս
արի, Լաաթ:

ՆԱՏՈ

Չէ, մամաշա, ձեռն էլ չիմ ավի:

ԱՍԼՈՄԵ:

Չիմ իմանում թի էս ի՞նչ բան է: (Հյուրերին:) Համեցեք,
հստեցեք, գեթաղիւս:

Քուր հյուրեր նստում են լոսոյի սեղանի շուրջը: Նրանցից մեծ մասը բերկ
դեկ են իրանց առաջ ճեռակ-ճեռակ մրգեր և հազգրավեցին: Նասան հյուրա-
սիրում է իր ընկերուհիներին: Սալամեն կանգնած՝ բաժանում է լոսոյի քղե-
րը, որ հյուրերը ձեռքից ձեռք հասցնում են միմյանց:

Փնփն, որ ամենից շատ բռնվում ու ձիւնդում էր, այս միջոցին սկսում է
ցածրաձայն երգել քաղիլի Լյանակով:

Ուստի՞ քու քառ, զարիբ բըլբուլ:

Դու մի լաց 'լի, 'ես իմ լալու:

Դու վարթ պըտուն, 'ես գաղալին,--

Դու մի լաց 'լի,

Փոփո և Մի ԳԱՆԻ ԿԱՆԱՅՔ, խմբովին:
'Ես իմ լալու:

ՍԱՆՈՄԵ

Բայր ասա, բայր, Փոփո Զան, գեթադվա:
Շարունակում է թղթեր բաժանել:

Փոփո, բարձր ձայնով երգում է:

Արի, բըլբուլ, խոսի՛ր բառըն,
Օխընվի՛ր քու էկած սարըն.
Բի վարթն էրից, ինձ իմ յարըն,—
Դու մի՛ լաց 'լի, 'ես իմ լալու:

Փոփո և ՄՅՈՒՄՆԵՐ

Դու մի՛ լաց 'լի, 'ես իմ լալու:

Նասոն և Երա ընկերուհիները կամաց գոյց են ածում դաշնակի մոտ, զա-
նազան նոճաներ գնելով:

Փոփո, շարունակում է:

Ման իմ դայի դիդարի հիդ,
Վունց դարիբ բըլբուլ խաբի հիդ.
Դու վարթի հիդ, 'ես յարի հիդ,—
Դու մի՛ լաց 'լի, 'ես իմ լալու:

Փոփո և ՄՅՈՒՄՆԵՐ

Դու վարթի հիդ, 'ես յարի հիդ,
Դու մի՛ լաց 'լի, 'ես իմ լալու:*)

ԲՈՂՈՐՆԲՅԱՆ, ծափ տալով:

Բընվո, բընվո, բընվո, Փոփո:

Նասոն և Երա ընկերուհիները րկակցած ման են գալիս դանդիկում և նետ
նետում են լոտոյից նետու. աջ կողմը:

*) Այս երգի շարունակությունն ու վերջը՝

Սալբուի նրժան կանանչ իմ,
Ե՛կ, խոսի՛ր ձայնդ ճանանչ իմ.
Դու վարթ կանչն, 'ես յար կանչ իմ,—
Դու մի՛ լաց 'լի, 'ես իմ լալու:

Ղաբիբ բըլբուլ՝ ձայնիդ մալում,
'ես ու զու էրվի՛ր մե հալում.
Սալթ-նովեն ասաց՝ զալում,—
Դու մի՛ լաց 'լի, 'ես իմ լալու:

ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱ

ՍԱԼՈՄԵՆ, տալով վերջին բուլլը:

Արած, թամամ է:

ԲՈՒՆՈՐԵՔՅԱՆ

Թամամ է, թամամ, դիվունքս ունինք:

ՍԱԼՈՄԵՆ, նստելով սեղանի աջ կողմը:

Արած, վեր էկեք, ախշկիրք, ձեր կաղնաշենն 'ես իմ, զամբուլ էք:

ԲՈՒՆՈՐԵՔՅԱՆ

Հաբուլ ինք, զաբուլ:

ՍԱԼՈՄԵՆ, շարունակելով:

Արած, մե-մե մանեթ վեր գանք ու մե-մե թուման վիկալ-նինք, էրկու խաղ կ'ոնեն, լավ կու'լի:

ԲՈՒՆՈՐԵՔՅԱՆ

Լավ, լավ, լավ:

ՓՈՓՈ, ձիծաղելով:

Վույ, վույ, վույ, վույ, քանզի ձեր օջախը:

ՍԱԼՈՄԵՆ

Դուն էլ քու մարթու պես սկուպոյի մի ըլի, քան:

ՓՈՓՈ

Դիւծիս, դիւծիս, սաղ էլ դու քա: (Փողը տալով:) Բռնեցեք, տարեք, տարեք, ձիգմեն ձի կու պրծնի:

ՍԱԼՈՄԵՆ, գրպանից տալով ռուբլիանոց հանելով:

Էս իմ մանեթի տիղ, թումանուց է դիգենաք: Արած, բերեք:

Դանլիկն աջ կողմից մտնում է Ալեքսանդր:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Գ

ՆՐԱՆՔ, ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

ՆԱՏՈ, մոտենալով Ալեքսանդրին:

Ախ, Սաշա, ինչի՞ ուշացար:

Նատոյի և Ալեքսանդրի այս խոսակցության ժամանակ բոլոր հյուրերը կարգով տալիս են Սալոմեն, միմյանց հասցնելով, փողեր, մատանիք, ապարանջան, մեղալիոն և այլն: Սալոմեն հավատում է այդ իրեղենները իր առաջ, կարգով դարձում և լոբիներով նետակում:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ, զլխաւիկ մի կողմ դնելով:

Բան ունեի: (Առաջ բերելով Նատոյին, Եփորիւմ և Կիսածայն:) Մոտ-լալի, Նատաշա, բան իմ ասում:

ՆԱՏՈ, Գմանապես կիսածայն:
Ի՞նչ խաբար է, ձեռտ ինչի՞ է դողում:

ԱԼԵՔՍԱՆԳԻՐ

Քու հոր վրա դանդառ ին տուն տարի:

ՆԱՏՈ

Ի՞նչս ասում, Սոջա, ի՞նչ դանդառ:

ԱԼԵՔՍԱՆԳԻՐ

Վաճառ. փուղ է պարտ:

ՆԱՏՈ

Ո՞վ ասավ:

ԱԼԵՔՍԱՆԳԻՐ

Ինքը քու հերը:

ՆԱՏՈ, բարձրաձայն ծիծաղում է:

Հա՛, հա՛, հա՛... (կիսածայն:) Իմ հերը պարտի չունե, Սոջա...

ԱԼԵՔՍԱՆԳԻՐ

Վաճառ չէ՛ վուր ինքն ասավ:

ՆԱՏՈ

Հանաք է արի, Սոջա, ինչի՛ր իս ասում. (ծիծաղելով:) հա՛,
հա՛, հա՛...

Սոսկում է իր քցկերունքիներին:

ԱԼԵՔՍԱՆԳԻՐ, առանձին, շփարված:

Ա՛րի ու բա՛ն հասկացրու... Նեա, դուգիլի, բրատ. ինչքու.
իմ փողիքը թամամ չտան, էլ վստա չիմ տուն դնի էստի:

ՍԱԼՈՄԵ, վերջացելով փողերի նսանակելը:

Քա՛, տողրակն ի՞նչ էլավ:

ՆԱՏՈ, իր քցկերունքների նե՛ս մոտենում է Ալեքսանդրին և քի-քիի տալով:

Ա՛խ, Սոջա, Սոջա... (Ծիծաղում է:): Հա՛, հա՛, հա՛...

Գնում են դանիներ, ուր Նատոն հյուրասիրում է Ալեքսանդրին և կրկին իր քց-
կերունքներին:

ՄԱՐԹԱ, Նատոյին:

Ի՞նչ խաբրենքումն իս, քա՛:

ՍԱԼՈՄԵ

Ո՞վ ունե տողրակը:

ՄԱՐԹԱ, բարձրացնելով տողրակը:

Նս ունիմ, հա, ա՛յ:

ՍԱՆՈՄԵ

Ի՞նչ ասու էստի:

ՄԱՐԹԱ

Ձէ, 'ես պիտի ասիմ ջեր:

ՍԱՆՈՄԵ

Քան, բի էսթենը, կարքով դու բա, էլի:

ՄԱՐԹԱ

Ձէ, չէ, օչովու տուր չիմ տա, պիտի ջեր 'ես ասիմ:

ՍԱՆՈՄԵ, նեղացած:

Դե տան. (Առանձին:) ախալագլախ քու գլխին:

ՄԱՐԹԱ, շարժելով տոկոսով:

Ի՞նչ, ընչ... (Հագում է. նեղ հանելով զարկեր և բարձրացնելով):
Պիտիտի, վաճառելիս:

ՓՈՓՈ, ձիադելով:

Ան, Մարթա, վաճառքը գիրքս մե:

ՄԱՐԹԱ

Տրտիկա, (Մեկ էանի խաղաղուհի իրանց մեջ լուս՝ ամբողջուն և
խաղում:) սիմանցես... տեղի սուղի... ասանիկա... չորստանա՝
չեախի է, պիտիտաք... գեանանիկ Բերտա... Սոքոկա:

ՍԱՆՈՄԵ

Ի՞նչ ասի, չիմացա:

ՄԱՐԹԱ

Սոքոկա, քան... Դիանանցես... սեմ... Պետր Իվանիչ... էլի
Սոքոկա թափա ջախիթ:

Բոլոր հյուրերը ձիադում և:

ՓՈՓՈ, ձիադելով:

Էս էլ ի՞նչ վազլախ է:

ՄԱՐԹԱ

Սոքոկա աղին, քան... Սիմանցես սեմ... պետլած է... տրեյի
բոլոր... Բարաբանի պալիս:

ՍԱՆՈՄԵ

Կըլմ դրա գլխի, հա:

ՄԱՐԹԱ

Սիմանցես պալիս...

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Դ

ԴՐԱՆՔ, ԽԱԽՈ

ԽԱԽՈ, ՏՈՒՆ ՎԱՊԵՆՈՎ ԿՅՈՒՐԱՍԵՆՅԱՆԻ ԺԱԽ ԴՈՒԿԵՆ ՈՒ ՄԱՐԲԱՅԻՆ ԸՆԴԴԱՏԵՆՈՎ:

Ա՛յ, չճճ ՈՒ ԿԱՎ ՈՒ ԱՍԽԱՆԱՆ ԿՐԻՄԻ: ՄԻՉԼԱ ԱՐԵՔ, ՄԻՉԼԱ
ԱՐԵՔ, ԱՆՃՔԱՆԴՆԻՐ:

ԸՆԴԴԱՏԵՆՈՒ ՊԱՐԺՈՒՄ:

ՍԱՆՈՒՄ:

Ի՞նչ խաբար է, ի՞նչ խաբար, բարձր:

ԽԱԽՈ

Է՛լ Բ՛նչ խաբար պիտի ըլի, գեղինն ինք մտնում, չուտ
միշտ ալի:

ԽԱՐԺԱ

Ինձ բոս մեմարթլերի, վուր չոս ու ցալ իս ասում:

ԽԱԽՈ

Էն վուր, դուն էլ սրանց թիւքի չիդ իս ննդի ու վուրդիոր
լոտո ըլի բաց, գլխին դուն իս ձքած:

Հեռից ազմկալի ձայներ է լսում՝ Ա՛յ, հա, չէ... Օսեփի ձայնը՝ էկէք,

էկէք...

ՄԱՐԺԱ, ՎԵՐ ԿԵՆԱՅՈՎ ՏԵՂԻԳ, ԲԱՐԿԱԿԱԾ:

Նո էս աբիդէն չիմ թոդնի:

ԽԱԽՈ, ՄԱՐԲԱՅԻՆ ՆԱՆՉ ԱՆԵՆՈՎ:

Ը՛հ... (ՍԱՅՈՒՄԻՆ:) ՉԼԵ իմանում, քա:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ե

ԴՐԱՆՔ, ՓԱՐՄԻՎ

ՓԱՐՄԻՎ, ՆԵՐԱ Է ՄՏՆՈՒՄ ԿԱՆԴԻՆԻ ԱՉ ԿՈՂՄԻԳ Ե ԱՉ ձԵՐԻՐ ԵՄԵՆՈՎ:

Էս լիմ է, 'ես ու իմ հոքին. 'ես կընձկընձալի ապրիմ ու
դուք էստի իմ վուրդերով չոսդգան սարքիք:

ԽԱԽՈ, ՍԱՅՈՒՄԻՆ, ՄԻՆԿԵՆԱ ԱՄԵՆԵՐ ԵՎՈՐՎՈՒՄ ԵՆ ՈՒ ԵՎԱՐՎՈՒՄ:

Է՛ս էիք ուղում, էլի:

ՍԱՆՈՒՄ, ՎԵՐ ԿԵՆԱՅՈՎ:

Գժլիլ իս, պարուն. զոս ալիք, դոս:

ՓԱՐՄԻՎ

Ա՛յ, 'ես ձիդ կու շանց տամ դոս ալիք:

ՍԱՆՈՒՄ

ՓԵՍԱ ջան, մի դոս ալիք էս մարթուն, է՛:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ, Փարսիդին:

Ի՞նչ էս ուզում, պարուն, էս լճնչ քաղաքավարութիւն է:

ՓԱՐՍԻԴ,

Քու բանը չէ, պարուն, 'ես էմ վսեղն էմ ուզում ու թե կանաս գուն էլ քունն ուզե, մեքաշ չհամբերին, ինչ խոստացել ին:

ԽԱՅՈ, Փարսիդին:

'Երգներն չլին վախենում:

ՓԱՐՍԻԴ,

'Ես էմ պարտէն էմ ուզում, էմ պարտիլ...

Դանլինի աջ կողմից անմիջապէս լսվում է Օսեփի աղաղակը՝ *էկէք, էկէք...*

Տ Ե Ս Ի Լ ԺՁ

ՆՐԱՆԲ, ՕՍԵՓ, ԳԵՎՈ, ՍՈՒԴԵՐՆԻ-ՊՐԻՍՏԱՎ, պաշտօնական շարայով, նրա ԳՐԱԳԻՐԸ, ԴԱՐՁՈ, ԶԱՆԱԶԱՆ, ՄԱՐԴԻԿ, ՏԵՂԱԿԱՆ և ԵՎԵՍՊԱԿԱՆ հազուա-
սով մտնում են դանլինի աջ կողմից:

ՕՍԵՓ, շարունակելով. խելացնոր ցնշվում է հյուրասենյակը:

էկէք... (Մուսները մնում են խորհում: *Խաղացէք, խաղացէք ու իմ քեարտութենի վրա ծիծաղեցէք, քանի կանաք:*

Հյուրերը շարված վեր են կենում իրանց տեղերից:

ԽԱՅՈ, առանձին:

Հիմի կի բախմիշ էլանք:

ՍԱՆՈՍԵ

էս լճնչ խարար է:

ՕՍԵՓ

*Աստուծ վնչ գիդե քու զլուխը, իմն էլ չիգը: (Դառնալով գե-
պի Սուղբերի-Պրիստավը և մյուսները: *էկէք, վեր գրեցէք, մհրեցէք՝
տնն, ալիդ, ճանդ, մնում ու (Յույց տալով լոտոյի սեղանը: *էս զմզդեն
էլ չիգը:***

Դանլինի ձախ կողմից մտնում են ծառաները և մնում են այնտեղ անշարժ
մինչև վերջը:

ՓԱՐՍԻԴ,

Վեր գրեցէք, վեր գրեցէք էս սաաթիս:

ԽԱՅՈ, առանձին:

էս լճնչ տառձու բարգաւթին է:

Սուղբերի-Պրիստավը իւր գրադիւ սգնաբայմբ սկսում է վեր գրել բեմի խոր-

Բով զգնված աւարկաներ և ըստ սովորւոյան նրանց վրա բզբեր կայցնել:
Հյուսերը շիրմոված նստաւորում են լոտոյի սեղանի ձախ կողմը:

ԱՅԼՈՄԵ. գլխին խփելով:

ՎճԷՂ, քոտայի, Սանտա:

ԸՆԴՐՈՒ

Էսենց անպատուելինն էլ լինէ է:

Եկեմ, Մարային. կխաձայն:

Քան, ձեռք. կտրե, է:

ՕՍԵՓ

Իմ պատիւը թողիցեալ. (Մտնացույց անելով Փարսիղին:) Սրան
այեք պատիւ հարեալի զենք. սրան. լավ լստան սա կու սարքե
ծիղ համա, սա՝ վաւր շաղիքը վրեմէս հանից սւ վաւր իսկինքս
զաւթից:

ԱԼԵԲՍԱՆԴՐ, առանձին:

Իմ քվիր տունը քանդե տատաձ, վաւր ինձ էստի զեղեք
դիցի:

ՍՍԵՓ, հեղեղին:

Պարուն զեռա, զիւրա չարեն տիս, էլ իս վաւր չաւնիմ քի
տայու:

ԱԼԵԲՍԱՆԴՐ, սասիկ վրաւորում:

Ես քու մտաւորեն իմ թե ինչ է, վաւր վրեւ ծիծաղում
իս էլ իս քու բարեբար մարթ չիմ, պարուն:

ՕՍԵՓ

Հանն է, հանք, (Զարկելով գլխարկը լոտոյի սեղանին:) հանք:

Դիւարը բողբում է այն սեղանի վրա:

ԱԼԵԲՍԱՆԴՐ, վերցնելով իր գլխարկը, բարեացած:

Ես իմ պատիւն էնզու համա չիմ ճարի, վաւր էսենց ան-
պատիւին:

ՕՍԵՓ, դառն ծիծաղով:

Հա, հա, հա... Պատիւը... հա, հա, հա...

ԱԼԵԲՍԱՆԴՐ, մոտենալով նստոյին:

Ես քիղ շատ էի սիրում, նատաշա, ամա զուր ինքդ տես-
նում իմ՝ իս միղ չունիմ, մնաւ բարով:

Գնում է: Փարսիղը ուղարկւոյն է արհաւայտում:

ՕՍԵՓ, հարձակելով զեղի Սալոմէն, որ շարմով կանգնած է աջ կողմը,

ծախ ձեռնով բռնում է հրա աջ քեր, իսկ մյուս ձեռնով մասնացույց է աճում
Ալեքսանդրին:

Մտիկ, մտիկ. ա՛յ քու չինովքիկը:

ԵԱՏՈ, ձախ կողմը բնկողմարանի մոտ կանգնած՝ կանչում է:

Սա՛շա, Սա՛շա...

Ալեքսանդրը դուրս է գնում դահլիճի աջ կողմից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Է

ԵՐԱՆՔ, առանց ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻ

ԵԱՏՈ, շարունակելով:

Սա՛շա...

Ընկնելով բնկողմարանի վրա, լաց է լինում:

ԱԼԼՈՍԵ, երկու ձեռնով գլխին խփելով և կիսածայն:

Գեղինը պատռե ու ինձ պեղեր տանե:

ՕՍԵՓ, Սալամեին:

Աճիկ, դժւս էկածի: (Դառնալով դեպի Փարսիդը:) Հըմ, բռնէ, կշտայի: (Կարեն հանում է:) Բռնէ, բռնէ, (Ձգում է Փարսիդի վրա:) Էս էլ քուինն ըլի: (Վրա է բնկնում լոտոյի սեղանից վերցնում է իւր գլխարկը և ձգում Փարսիդի ոտի տակ:) Էս էլ վճռաբի տակը հալսրե, էլ ինձ վունչի՛չ հարկալուր չէ:

Խեղագարի պէս այս և այն կողմն է բնկնում:

ՓԱՐՍԻԴ, ցածր ձայնով:

Բի, բի...

Դառնալով Առդեբեյ-Պիսասպին, հետք խորհրդակցում է:

ՕՍԵՓ, լոտոյի սեղանից դանազան առաքիաներ դնել ձգելով:

Հըմ, հըմ, (Ձգելով վառ կանդելաբրը:) աճէ՛ք դի, հըմ...

ՀՅՈՒՐԵՐԸ, նույն միջոցին:

Օ՛հ, ծհ, խիլքեն էլալ, խիլքեն էլալ. մտիկ, մտիկ:

Եասոն շարունակ լալիս է, բնկերունիկներ մխիթարում ևն հրան: Սալամեի սիրտը հեղանում է:

ԽԱԽՈ, որ գնցվում է Օսեփի աջ կողմը:

Օ՛սեփ ջան, վիւրթի ջան:

ԳԵՎՈ, վարարվելով Օսեփին մյուս կողմից:

Օ՛սեփ ջան, Օ՛սեփ ջան, խիլքի արի, ի՛նչ իս անում:

ՕՍԵՓ, մի փոքր լուսլուսից հետո, ուժի գալով:

Ա՛խ, ա՛խ, ա՛խ... Ա՛խ, Գեվո ջան, իմ խիլքն էնչախը կո-

քաղի, վուր էս քախկումը 'ես տուն ու տիղ սարքեցի... Չդիմ-
ցա, ախպեր ջան, չդիմցա 'ես էս կինքին, ու թե լավ բարեկամ
խ իմը, անքի, սաղ-սաղ ինձ դերեղմանը դի, վուր էլ աշխրթի
էրես չտեսնիմ... 'ես փչացա, դնոցի, օջախս քանդվեցավ, ու նա
քովւանա հորեսի դենը, ով իր բանն ինձ վրա լավ բերե...

Գուրս է գնում հյուսանկյանի աջ դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ը

ՆՐԱՆՔ, սառնոց ՈՍԵՓԻ

ՍԱԼՈՄԷ, ձեռքը նուրբին ճանելով և ընկնելով աջ կողմը. բազմոցի վրա.
ցածր ձայնով երկար հոգվոց է հանում:

Ա՛խ...

Մնում է տնեարձ ընկնված դուրյան մեջ:

ԴԵՎՈ

Ափսոս, ափսոս իմ Օսեփ...

Ձեռքը գլխին ճանելով, մնում է սխուրջան մեջ խորասուզված:

ՓԱՐՍԻՂ, որ խորհրդակցում էր Դաւոյի հետ, նորից դառնում է Սուզերնի-
Պրիստովին:

Էլ ի՞նչ իք թամաշա անում, պարուն, վեր դրեցեք գլխի
մետի...

Պրիստովը զգվանալով նայում է Փարսիղին, հետ առաջ գալով՝ նստում է լու-
սոյի սեղանի մոտ և իր պաշտոնը շարունակում:

ՄԱՐԹԱ, նույն միջոցին, հյուսիսից:

Մինք էլ ի՞նչ ինք շինում էստի, քա... (երկու ձեռքով չանչ
ուզարկելով Սալոմեի ու Խախոյի կողմը և առանձին:) Լավ տարի ձեզ
դա, լավ անում դուք վեր արիք:

Գնում է դեպի դահլիճի աջ կողմը, մի քանի կամայք հետևում են նրան,
մյուսները մնում են ապաստան գահավանդի մոտ:

ԽԱԽՈ, նայելով դեպի Երկինք:

Վա՛յ էի մեռի՛, էս օրը չէի տեսի:

ՏԵՍԱԲԱՆ, վարագույրը կամաց-կամաց իջնում է:

ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐ

ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆ ՉՈՐՍ ԱՐԱՐՎԱԾՈՎ

1888

Տիկին Սոֆիա Սումուկյանին

ԱՆՁՈՒԳԱԿԱՆ ԻՄ ՍՈՑԻ.

«ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐ» կասկերգության բնագիւրջ էս նվիրեցի
ՔԼԳ՝ մեր ամուսնության խանենիճաՄյա տարեդարձին:

Այժմ, հասարակաց սեփականություն դարձնելով այս Եր-
կը, էս բույլ Լմ չալիս իճձ վերսեին Քո անառատ անունով գա-
ղարել սրան:

Թող Քո մախուր կենցաղը պատշաճն գրվածիս քմասն
ու նպատակը և բող Քո բարեկեցության հառազայրը լուսազու-
ղն այն պատկերները, որ էս նկարագրել էմ սրա մեջ:

Ք ո Ք ա թ ր ի է Ք

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
155 E. 42ND STREET
NEW YORK 17, N. Y.
Telephone BR 5-2121
Open from 10:00 A. M. to 5:00 P. M.
Closed on Sundays and Public Holidays
Reference Service Free of Charge
Books on loan to members of the Board of Trustees
and to the staff of the library
For a full description of the library's holdings
and its services, apply to the Librarian
or to the Information Service

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ԱՐԿԱԴԻ ՍԱՄՍՈՆՅԱՆ, նշանավոր պաշտոնյա
ՄԱՐԳԱՐԻՏ, նրա կինը
ԱՐԵՆՆԱՅԱՆ, Սամսոնյանի ասորագրյալ
էկիձ, նրա կինը
ՎԱՐԴՈՒՆԻ ՎԱՐՎԱՌՅԱՆ, ալբի կին
ՀԵՂԻՆԵ-ԱՆԹԱՌԱՄ, որի ազգիկ, վարժուհի
ԱՐՏԱՇԵՍ ԱՐԱՄՅԱՆ, սպա
ԼԵՎՈՆ ՇԻՐԱԿՅԱՆ, գյուղատնտես
ԳԱՅԻԱՆՆ
ԼՈՒՍԻԿ
ԱՍՏԴԻԿ
ԱՆՈՒՇ
ՆՈՒՆՈՒՇ
ՀՈՒՓՍՈ
ՍԵՍԻԼ, աղախին
ԱՆԱՀԻՏ, մի ուրիշ աղախին
ՍՊԱՍԱՎՈՐ

Առաջին առավաճը կատարվում է շաբաթվա անկախ ալգում, երկ-
րորդն ու երրորդը Սամսոնյանի տանը, իսկ չորրորդը Մարգարիտ
և Հեղինեի կացարանում:

Անցքը պատահում է Թիֆլիզում:

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՍԱԿԸ

Արկաղի՝ 42 տարեկան

Մարգարիտ՝ 25 տ.

Արեւի՝ 50 տ.

Էլիզա՝ 27 տ.

Վարդուհի՝ 30 տ.

Հեղինե՝ 22 տ.

Արտաշես՝ 30 տ.

Լևոն՝ 28 տ.

Գալիանե՝

Լուսիկ՝

Աստղիկ՝

Անուշ՝

Նունուշ՝

Հակոբ՝

Սեպիկ՝ 20 տ.

Անահիտ՝ 30 տ.

Սպասավոր՝ 45 տ.

20—22 տ.

18—20 տ.

Ամենքն էլ եկրպակուն հագուստներով:

ԱՐԱՐՎԱՄ ԱՌԱՋԻՆ

Բեմը ներկայացնում է «Թիֆլիզի ժողովարանի» այգին՝ բնտանեկան երեկոյթի ժամանակ: Այլ ու ձախ, ծառերի տակ, նստաբաններ, խորքումը ոռոտող, ուր ժամանակ առժամանակ պարում են: Այգին լուսավորված է լապտերներով, իսկ ոռոտողը — ջահերով:

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

ԷԼԻԶ, ԱՐԿԱԳԻ

ԷԼԻԶ

Ինչպես տեսնում եմ, դու ոչ միայն կնոջը ես խաբում, այլ ինձ էլ ես խաբում, պարոն:

ԱՐԿԱԳԻ

Մեղք չէ հոգուդ, որ այդպես ես խոսում:

ԷԼԻԶ

Ուղիղ խոսելը որ մեղք է, ուրեմն քո արարմունքը արդար կլինի, հա:

ԱՐԿԱԳԻ

Կարելի է շատ էլ մեղավոր եմ, բայց քո առաջ, էլիզ, երկինք վիա, միշտ արդար եմ եղել:

ԷԼԻԶ

Ինչպես այսօր. գիտեմ, գիտեմ:

ԱՐԿԱԳԻ

Այսօր էլ, վաղն էլ, միշտ և հավիտյան:

ԷԼԻՉ

Սճւս, սճւս. այսօր էլ, վաղն էլ, միշտ և հավիտյան սուտ ես
իմ առաջ. սուտ, միշտ սուտ:

ԱՐԿԱԴԻ

Հոգյա՜կս:

ԷԼԻՉ

Ծճմա՛րիտն ասա. այս պիշեր այդ խոսքը քանի անգամ ասա-
ցիւր նրան... Դու կարծում ես չտեսա՞...

ԱՐԿԱԴԻ

Ի՞նչ, ի՞նչ...

ԷԼԻՉ

Անիւրա՜ւ:

Նստում է ձախ կողմը:

ԱՐԿԱԴԻ, նսեկով մօք:

ԷԼԻՉ

ԷԼԻՉ

Թե-թեի տված որ պնում էիք այս բոսկիս...

ԱՐԿԱԴԻ

Ի՞նչ կա որ...

ԷԼԻՉ

Եթե մարդավարի դնայիք, իհարկե ոչինչ. բայց այնպես
կպկպ էիք մեկ մեկու, որ ձեր տեղը ես էի ամաչում այսքան
բաղմունքյան մեջ... Միայն մեկ պաշն էր պակաս. էլ ինչի՞ն էիք
սպասում:

ԱՐԿԱԴԻ

Է՛հ, դարմանալի չկին ես, ճշմարիտ:

ԷԼԻՉ

Հը՛մ, անօրեն, թող մեկ էլ տեսնե՛մ:

Հովհարով սպսոնում է:

ԱՐԿԱԴԻ

Լնվ, լնվ, դու. ինձ ան ասա՛, ընթրիքը հո միասին ենք
ուտեկու ալստեղ:

ԷԼԻՉ

Եթե արժան կհամարես, պարոն:

ԱՐԿԱԴԻ

Հերիք է, խնդրում եմ:

ԷԼԻՁ

Ինչի՞, կարելի է նրա հետ աղևի անուշ է թվում քեզ:

ԱՐԿԱԴԻ

Եթե չես վերջացնելու, գիշեր բարի:

Կամենում է գնալ:

ԷԼԻՁ, բռնկով:

Լավ, լավ, այս մեկ անգամ ներում եմ. համեցեք ընթրենք միասին... Բայց կինդ լինչ կ'ասես:

ԱՐԿԱԴԻ

Ի՞նչ պիտի ասես:

ԷԼԻՁ

Այս քանի ժամանակ է հետո թթված է, չգիտեմ՝ ինչ եմ արել:

ԱՐԿԱԴԻ

Է՛հ, դու նրա կապրիզներին լինչ ես ուշք դարձնում:

ԷԼԻՁ

Ախ, Արկադի, այդ ի՞նչ ես ասում: Ես նրան այնպես եմ սիրում, ինչպես իմ հարազատ քրոջս. երևիա ժամանակ միասին ենք մեծացել, ես չեմ ուզում վշտացնել նրան:

ԱՐԿԱԴԻ

Աստված բարի վայելուն տա:

ԷԼԻՁ

Դու այդպես ասու, բայց ես ինձ հանցավոր եմ զգում նրա առաջ. Երեսին ուղիղ հայել չեմ կարողանում... Եվ այս ամենը քեզ համար, քո սիրո համար. իսկ դու այլևս ինձ չես սիրում:

ԱՐԿԱԴԻ

Դարձյա՞լ:

ԷԼԻՁ

Մի նեղանա, Արկադի, խնդրում եմ, մի նեղանա. ի՞նչ անեմ, որ սիրաս վստահ չէ քեզ վրա: Ասա, ասա, որ սիրում ես ինձ, էլի. անպես ես սիրում, ինչպես առաջ: Դու չգիտես թի ինչքան քաղցր է ինձ համար քո բերանից լսել այդ խոսքը:

ԱՐԿԱԳԻ

Իհնարկե սիրում եմ. քեզ որ չեմ սիրում, հասկա չեմ եմ
սիրում:

ԷԼԻՁ

Նվ բացի ինձանից էլ ուրիշ ոչ ոք:

ԱՐԿԱԳԻ

Ո՛չ ոքի, ոչ ոքի, վկա է ասում:

ԷԼԻՁ, նայում է այս ու այն կողմ:

Ա՛խ, Արկադի, հոգիս, իմ ասումածը դու ես:

ԱՐԿԱԳԻ

Դե, արի ու մի սիրիր... Ի՞նչպես կարելի է քեզ չսիրել:

ԷԼԻՁ

Շատ ես սիրում ի՜նձ, շատ:

ԱՐԿԱԳԻ

Շատ, օ, շատ. արևս վկա, շատ:

ԷԼԻՁ

Արևիդ մեռնի էլիզը:

ԱՐԿԱԳԻ

Ուրեմն թող իմ արևը մեռնի, եթե բացի քեզանից կարո-
ղանամ ուրիշին սիրել:

ԷԼԻՁ

Ա՛խ, ի՜նչպես պիտի կհամբուրեի քեզ այժմ:

ԱՐԿԱԳԻ, վեր բռնելով:

Սը՛ս, գալիս եմ:

ԷԼԻՁ, նե՛ս նայելով:

Ա՛խ, ամուսինս...

Դեռ եղբորս Արկադի, որ գալիս է աջ կողմից, իսկ Արկադին ծածուկ դուրս
է գնում ձախ կողմից:

ՏԵՍԻԼ Բ

ԷԼԻՁ, ԱՐԵԼ

ԷԼԻՁ

Այս հրտեղ ես, երանի գիտենամ. ծնկներս թուլացան քեզ
փնտռելով:

ԱՐԵՒ

Վա՛, ևս էլ քեզ եմ փնտրում, Ո՞ւմ հետ էիր այստեղ:

ԷԼԻՁ

Բարեկամ աղջկերք կային. միասին ման էինք դալիս:

ԱՐԵՒ

Ո՛վ դիտե քանիսի տունը շինեցիք, քանիսինը քանդեցիք:

ԷԼԻՁ

Է՛հ, խոսում էինք, էլի՛:

ԱՐԵՒ

Դուք ու ձեր խոսելը. մի քանի աղջկերք որ հավաքվում
եք, էլ վերջ չի լինում ձեր ասա-կոսելին:

ԷԼԻՁ

Իսկ տղամարդիկ. հո խոսել չգիտեք. խեղճե՛ր, մեղքս դա-
լիս եք:

ԱՐԵՒ

Մենք որ խոսում ենք, էլի՛ղ, բան ենք խոսում, ապրուս-
տի միջոց ենք որոնում. ձեզ համար ենք մտածում... Իսկ ձեր
խոսելն ի՞նչ է. բոլորը դատարկաբանություն, միշտ ճոշալ ու
բամբասակ:

ԷԼԻՁ

Դե, լավ է, ա՛մ, դե՛ք էլ մի շատ բարի պտուղ չեք. ձեզ էլ
եմ ճանաչում... (Թեև ստեղծելով) Ար՛ի մեկ ինձ գեղի ոտտոնդը
տար, տեսնեմ այնտեղ ի՞նչ կա:

ԱՐԵՒ

Ա՛յնքան բազմություն կա հավաքված այնտեղ, էլի՛ղ, որ
ասեղ զցելու տեղ չկա. մի ինչ-որ վրացի իշխանունի է եկել նոր,
ոտում են հիանալի լեզվինկա է պար դալիս:

ԷԼԻՁ

Դնանք, դնանք:

ԱՐԵՒ

Առանց ինձ չե՛ս կարող գնալ, ի՞նչ է, ես ուզում եմ նորին
վսեմությանը տեսնեմ. ասացին այս կողմն է ման դալիս... Ձե՛ս
տեսել:

ԷԼԻՁ

Կարձեմ որ նա էր, աչքովս ընկալի, մեկի հետ գնում էր

շատ տաք-տաք խոսելով... Հետ էլ չնայեց նորին վսեմությունը,
որ գլուխ տայի:

ԱՔԵԼ

Հենց միշտ քեզ վրա է մտածում... Մարդն աշխարհքի գործ
ունի. ով է իմանում զլիտունն ինչքեր է պտույտ գալիս:

ԷԼԻՁ

Ձէ', ինչ ուղում ես ասած, Արեւ, բայց նա էլ ան չէ:

ԱՔԵԼ

Ախար, հոգիս, այն մարդը հո չի կարող միշտ մեր հեռեկ
ման գալ... Էլի փառք աստուծո, որ ժամանակ է գտնում երբեմն
մեզ ես մտաբերելու. հազար դործի տեր է, ասում եմ:

ԷԼԻՁ

Աստված տա, իր բանն աջողի... Ահա նա. այս կողմն է գալիս:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ՆՐԱՆՔ, ԱՐԿԱԳԻ

ԱՐԱՆ, բողեկով էլիզի:

Սպասի, (Արկադիին:) Ձերդ վսեմություն, մեկ ժամ է՝ ձեզ
եմ սրտնում:

ԱՐԿԱԳԻ

Ա՛, բարե, ու. Արեւ, ես էլ ձեզ էի սրտնում... Բարե ձեզ,
հարգելի տիկին. այս ուր եք, չեք երեւում: Նոր հիաց:

ԷԼԻՁ

Ձեզ ասացեք, պարոն. մոտիցս անցնում եք ու վրաս էլ
չեք նայում:

ԱՐԿԱԳԻ

Այդ երբ:

ԷԼԻՁ

Ա՛յ, փոքր ինչ առաջ, մեկի հետ խոսակցելով գնում էիք:

ԱՐԿԱԳԻ

Ձեմ տեսել, ճշմարիտ, եթե ոչ՝ ի՞նչպես չէի բարեկի ձեզ:

ԷԼԻՁ

Բայց եւ այնպես, էլ առաջվա նման ուշադիր չեք դեպի մեզ,
Առաջ շարքով չէր անցնիլ, որ մեկ անգամ գոհն չհանդիպեիք,
իսկ այժմ ամիսներ է անցկենում, շնորհ չեք բերում մեր տուն:

ԱՐԿԱԴԻ

Ի՞նչ անեմ, տիկին, ներեցե՛ք... Դուք գիտեք, որ ես ձեզ շատ եմ հարգում, միայն սաստիկ զրադոված եմ. մի՛ նեղանաք, խնդրում եմ:

Է՛լ, Է՛ջ

Դուք գիտեք:

ԱՐԿԱԴԻ

Հավատացե՛ք, տիկին, ի՞նչ եղել եմ, էլի նսւյն եմ ձեզ հա-
մար:

ԱՐԵՆ

Ձերդ վսեմություն, դուք էլ որ կինարմատի խոսքը բանի տեղ էք դնում, զարմանում եմ, ճշմարիտ... Մի՞թե կարելի է սրանց ասածին նշանակություն տալ:

Է՛լ, Է՛ջ. Արեկի՛ն:

Շատ շնորհակալ եմ, պարոնս:

ԱՐԿԱԴԻ

Ինչի՞, պ. Արեկ, տիկնոջը ես շատ եմ հարգում և բնավ չէի
ցանկանալ, որ զուր տեղն ինձանից նեղանար:

ԱՐԵՆ

Ձերդ վսեմություն, մենք հս մի օրվա բարեկամներ չենք.
Թե դուք մեր պատիվը ունիք, մենք էլ պակաս չենք հարգում
ձեզ, հավատացե՛ք, ե ինչ որ աս ասում է, ձեզ հարգելուցն է
ասում, լավ իմանաք:

Է՛լ, Է՛ջ

Իհարկե սրտանց հարգում եմ և հենց դրա համար եմ նե-
ղանում, որ ուշ-ուշ ենք հանդիպում:

ԱՐԿԱԴԻ

Շատ շնորհակալ եմ, տիկին. կզամ, կդամ, մի՛ նեղանաք:

Է՛լ, Է՛ջ

Կանանենք... Առայժմ մնաք բարյավ, գուցե դուք այս-
տեղ առանձին գործ ունիք, ես մի գնամ տեսնեմ այն կողմն
ի՞նչ կա... Անշուշտ այս երեկո զարձյալ պատիվ կունենամ ձեզ
տեսնելու:

ԱՐԿԱԴԻ

Անտաքաղույս, տիկին, անտաքաղույս:
Էլիզբ գնում է. Բաղրաբյումբ հե՛ս Գայելով Արկադիին. հե՛ս պատահելով մի
խումբ կանոնց. հե՛ս հե՛ս մեկում է առսնուլը:

ՏԵՍԻՆ Դ

ՆՐԱՆՔ, առանց էլիքի

ԱՐԿԱԴԻ

Հրամայեցեք, Արեւ-աղա,

ԱՐԵՆԻ

Հրամանքդ շատ... Աղան էլ դուք եք, ձերդ վսեմություն,
պարոնն էլ. ես միայն ձեր խոնարհ ծառան եմ, միշտ պատրաստ՝
ձեր հրամանները կատարելու... Դուք ի՞նչ էիք կամենում ասել:

ԱՐԿԱԴԻ

Ի՞նչ արիք, տես՞ք այն պարոններին. ժամանակն անց-
նում է:

ԱՐԵՆԻ

Այո, ձերդ վսեմություն, այս օրերս բոլոր դործը կվեր-
ջացնեմ և ամբողջ զուամբն անձամբ կներկայացնեմ ձեզ...
Միայն հիմա մեկ ուրիշ բան ունիմ ասելու, բայց չնեղանաք,
աղաչում եմ:

ԱՐԿԱԴԻ

Ի՞նչ է պատահել:

ԱՐԵՆԻ

Գիտե՞ք ի՞նչ է, ձերդ վսեմություն, ես ձեր լավ բարեկամն
եմ և ձեզ էլ իմ լավ բարեկամս եմ համարում... (Առերյուց:) Նե-
րեցեք, աղաչում եմ... Ա՛յ, լեզվին ծայրին պտույտ է դալիս,
բայց չեմ համարձակվում ասելու, սակայն (Յույց ցալով կոկորդը)
այստեղ է հասել:

ԱՐԿԱԴԻ

Վախեցնում եք ինձ, սիրելի բարեկամ:

ԱՐԵՆԻ

Ո՛հ, ո՛չ, ձերդ վսեմություն, դեռ ես վախենալու բան չկա
և իմ ջանքն էլ հենց այն է, որ վերջը վախենալու չդառնա:

ԱՐԿԱԴԻ, գունարար:

Բոլորովին շվարվեցի:

ԱՐԵՆԻ

Ձեր արեք, ոչ ոք չէր համարձակվիլ այս բանը ձեզ տե-
լու, բայց էլ ինչի՞ բարեկամ եմ, եթե ձանր բոպերն ամեն բան
ուղղակի չտեսեմ:

Սոֆիա Սունդուկյան

ԱՐԿԱԳԻ

Դե՛, տապեք ու վերջացրեք, էլի՛:

ԱՐԵՆՆ

Ատապեք ու վերջացրե՛ք... Լեզուսն էլ պիտի դուրե անար, թե՛ ոչ... Ա՛րի ու ասա... Հեշտ բան է՞, կարծում եք, մարդ մարդու կնոջ վրա բան ասե՛:

ԱՐԿԱԳԻ

Ո՞ւմ կնոջ,

ԱՐԵՆՆ

Ձեր կնոջ, ձերդ վսեմությունն:

ԱՐԿԱԳԻ. զարմացած:

Ի՞մ կնոջ... Ես կարծեցի ձեր կնոջ մասին եք ասում:

ԱՐԵՆՆ

Ի՞նչպես թե իմ կնոջ... Աստված մի՛ արասցե, մեկ օր էլ ասնը չէի պահել... Ձգույճ կայեք, ձերդ վսեմությունն. մի խնչ-որ նոր գիտվորական է եկել, էլ պոկ չեն զալիս մեկ մեկուկ. հա՛ խոսում են ու խոսում...

ԱՐԿԱԳԻ

Այո՛, ես մի անձանորթ սպա տեսա կնոջս հետ:

ԱՐԵՆՆ

Թայց մի՞թե կարելի է մի օտար մարդու հետ այդքան երկար զրույց անել... Այս գիշեր ամենքն էլ նրանց վրա դարձրին իրանց ուշադրությունը. իսկ դուք, ո՞վ գիտե, ի՞նչ կարեոր խնդիրներ լմանին էիք մտածում ոչնտեղ... Ձգույճացեք, ձերդ վսեմությունն՝ կենարմատը եթե մտքումք մի բան դնի, էլ ոչ ոք նրա հախիցը չի կարող զալե՛նա իր ուղածը. Գրե՛ն, անպատճառ կ'անե... Այս էր, եզրայք իմ բարեկամությունը, և հույս ունիմ, որ ձերդ վսեմությունը չի նեղանալ ինձանից...

ԱՐԿԱԳԻ

Շատ է շատ շնորհակալ եմ, սիրելիս, (Ձեռքն սունկով) Հա՛տուկ պարտավորեցրիք:

Շնայով գնում է դեպի ռոտոլը:

ԱՐԵՆՆ, առանձին:

Խեղճ մարդ... Ձեր կնոջ, ասում է... Նրա համար է ասած,

որ մարդ իր աչքի գերանը չի տեսնիլ, է՛...

Կլուխը շարժելով՝ գնում խառնվում է մի խումբ մարդկանց նե՛ս ու անհայտանում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՎԱՐԳՈՒՆԻ ԱՐԿԱՊԻ

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, գալով ձախ կողմից, կանչում է Արկայիկն, մինչդեռ նա բարձրանում է ոռոգողի ասֆանճեղով:

Պահոն Արկաղի, պահոն Արկաղի... Սպասեցե՛ք, սպասեցե՛ք:

ԱՐԿԱՊԻ

Ա՛խ, գո՛ւք եք... Բարե՛ ձեզ, աճյունքն իմ տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Այդ գո՛ւք եք շտապում աղղղիկ:

ԱՐԿԱՊԻ

Ուզում էի կնոջս գտնել:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ի՞նչ է պատահել... Ահա՛ հայեցե՛ք, հա՛ աշտուղ կանանց շրջանի մեջ նստած խոսում է:

ԱՐԿԱՊԻ, հույ՞ն կողմը նայելով:

Այ՛ն, ճշմարիտ եք ասում:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ի՞նչպես թի՛ս ճշմարիտ եմ ասում. ես ե՛րբ եմ սուտ խոսել:

ԱՐԿԱՊԻ

Ո՛չ, հրաշալի տիկին, ինձ աշխատե՛ս ասացին, որ իրը կինս շարունակ մի զինվորականի հետ է խոսում, և հանկարծ զարմացա՛մ, երբ կանանց մեջ տեսա նրան:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ի՞նչ կա աշտուղ զարմանալու... Հենց ասե՛նք թե՛ շարունակ մի զինվորականի հետ է խոսում, ձեզ ի՞նչ փուլթ. չէ՞ որ դուք շարունակ ասում եք թե՛ նրան չեք սիրում: (Քննարկումը նովհարով սպառնում է:) Պահե՛՛ք:

ԱՐԿԱՊԻ

Իհարկե չեմ սիրում, սակայն աշտուղ պատվի խնդիր է:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, ծիծաղում է:

Ինչի՞ց է պետք նրա պատիվը, երբ իրան չեք սիրում:

ԱՐԿԱԳԻ

Ես իմ պատիւին եմ տառում:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, ազելի է ծիծաղում:

Հիանալի է, հիանալի... Ահա այդպես եք տղամարդիկդ, տմենքդ էլ այդպես եք... Ձեզ ամեն բան ներկի է. խոսել՝ սեւ հետ կամենաք, ժամանակ անցկացնել՝ լինչպես կամենաք, բայց հենց որ խեղճ կիճն սկսի մեկի հետ խոսել, խսկույն ձեր աչքերը վառվում են Օթկլլոյի նախանձով... Պատիվս, տառում է... Թողեք խնդրեմ, մենք ձեր ստրուկներն ենք, ինչ է:

ԱՐԿԱԳԻ

Օհ, անհման իմ տիկին, ոչ թե ստրուկ, դուք երկնային հրեշտակ եք ինձ համար:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Դարձյա՞լ... Ես ձեզ քանիցս անգամ արգելել եմ ինձ հետ այդ ձևով խոսել:

Նեովից լսվում է մեղմ երաժեշտային, որ շուտով զաղարում է:

ԱՐԿԱԳԻ

Ի՞նչ անեմ, տիկին, որ չեմ ղիմանում... Ես ձեզ սիրում եմ, դուք գիտեք, որ սաստիկ սիրում եմ ձեզ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, նսեւով աչ կողմը:

Լուեցեք, խնդրեմ, ես ձեզ չեմ հավատում ե կարիք էլ չունիմ հավատալու... Սիրելի ուզում եք, սիրեցեք ձեր կնոջը, նա ըստ ամենայնի արժանի է ջերմ սիրտ. բայց դուք նրան գնահատել չեք իմանում:

ԱՐԿԱԳԻ, նսում է մոտ:

Մի՞թե մեղավոր եմ, տիկին, որ սիրում եմ ձեզ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Բավական է. դուք ինձ ձանձրացնում եք վերջապես:

ԱՐԿԱԳԻ

Բարկացեք, տիկին, բարկացեք, բայց դարձյալ հույս ունիմ, որ մի օր քաղցր աչքով կնայեք վրաս:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, նեցնույամբ:

Ի՞նչպես չէ, հաստատ պահեցեք այդ հույսը:

ԱՐԿԱԳԻ

Հույսը լավ բան է, տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, տեղից վեր կենալով:

Դուք անուղղելի եք, պարոն:

ԱՐԿԱԴԻ, նույնպես:

Ես կ'ուղղվիմ, տիկին, երբ դուք սկսեք մի փոքր սիրել ինձ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, Բաղրամբ:

Հավատացե՛ք, պարոն Արկադի, ես ձեզ վերջին անգամն եմ
ասում, որ եթե չեք դադարիլ այդ լեզվով խոսել ինձ հետ, հա-
վիտյան կղբկվիք իմ բարեկամությունից:

ԱՐԿԱԴԻ

Տերը մի արասցե, ավելի հեշտ է ինձ զլախս զրկվիլ, գո-
նե այն ժամանակ կիզո՞ւք ինձ: (Վարդուհին ծիծաղում է:) Ծիծա-
ղեցե՛ք, ծիծաղեցե՛ք, տիկին, իսկ ես հավատացած եմ, որ դուք
այն ժամանակ դառնապես լաց կլինիք, թե ինչո՞ւ ինձ այսքան
տանջեցիք:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, ավելի է ծիծաղում:

Սևեր էլ կհագնեմ, այնպես չէ՞:

Շառուական է ծիծաղել:

ԱՐԿԱԴԻ

Իհարկե կհագնեք:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Լավ, լավ, վերջ դնենք այս կատակներին... (Թեև առնե-
լով:) Բարեհաճեցե՛ք ինձ ուստոնգի կտմը տանել: Իդեպ, դուք
կամենում էիք ձեր կնոջը տեսնել:

ԱՐԿԱԴԻ

Ա՛խ, տիկին, խելքից հանում եք մարդու և դարձյալ ինձ
եք մեղադրում:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, բողբոլով Արկադիի քեր:

Ուրեմն ցատեսե՛լ յա՛ն:

Ծիծաղելով նեղանում է:

ԱՐԿԱԴԻ

Տիկին, տիկին... Աղաչում եմ, լսեցե՛ք... (Առանձին, մինչդեռ
Վարդուհին դուրս է գնում ձախ կողմից:) Այս կինը ինչպարու՞թյան
կհասցնե ինձ:

Շտապով դուրս է գնում Վարդուհու նեղից:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

Օրիորդներ՝ ԳԱՅԻԱՆԵՆ, ԼՈՒՍԻԿ, ԱՍՏՂԻԿ, գալիս են աջ կողմից:

ԳԱՅԻԱՆԵՆ, ծիծաղելով:

Ի՛նչպես քաջ ընկալ հետևից:

ԼՈՒՍԻԿ

Տղամարդիկ՝ ամենքն էլ այդպես են:

ԱՍՏՂԻԿ

Ա՛րի ու մարդ ուզիր:

ԳԱՅԻԱՆԵՆ

Խեղճ Մարգարիտ, հետո ի՛նչ աղջիկ է:

ԼՈՒՍԻԿ

Որ իմանա, սոստիկ կվշտանա:

ԳԱՅԻԱՆԵՆ

Ոչինչ չառես, Լուսիկ, մեղք է:

ԼՈՒՍԻԿ

Ո՛չ, ո՛չ, Դարո ջան, հո չեմ գժվել:

ԱՍՏՂԻԿ

Ես անպատճառ կ'ասեմ. ինչո՞ւ ծածկենք... Օ՛, ես տղամարդկանց վրա շատ եմ բարկացած... Այստեղ՝ աստված, երկինք, քեզ շատ եմ սիրում, իմ շունչս ու կենդանությունը դու ես, իսկ այնտեղ՝ մի ուրիշի հետևից զլխապատառ վազում են... Ո՛հ, մեկ թո՛ղ սպասեն:

ԼՈՒՍԻԿ

Բոլորի վրեժը դու հո չես կարող հանել:

ԱՍՏՂԻԿ

Գոհ կլինեմ, եթե մեկից գոնե վրեժս հանեմ:

ԳԱՅԻԱՆԵՆ

Դրանից բան չի գործս գալ, Աստղիկ. իզուր պետք է խեղճ կնկա սիրտը կոտրես:

ԱՍՏՂԻԿ

Օ՛, անսիրտաններ... Իմ օրումը ես մարդ չեմ ուզելու:

ԼՈՒՍԻԿ

Էլի լավ է մարդու ղնալ, քան թե անմարդ պառավել:

Այս միջոցին երեխ գրոսնոզ երիտասարդներ խորում կանգնում, խոսում են:

ԳԱՅԻԱՆԵ

Հետո ինչ՞եւ չես գնում:

ԼՈՒՍԻԿ

Ա՛խ, Գարո ջան. ես ուզում եմ մարդու գնալ, բայց ինձ
ոչ ոք չէ ուղում:

ԳԱՅԻԱՆԵ

Ինչ՞եւ, ի՞նչդ է պակաս:

ԼՈՒՍԻԿ, հեզորեն:

Փոփոք...

Բոլորեմյան բարձրաձայն ծիծաղում են: Նիսասարդներ խոսելով զեռւմ. անհե-
շանում են:

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՆՐԱՆՔ, ՀԵՂԻՆԵ

ՀԵՂԻՆԵ. գալով աջ կողմից:

Ձեր ծիծաղի ձայնից իմացա, որ դուք եք:

ԳԱՅԻԱՆԵ. զարմացած:

Ա՛խ...

ԼՈՒՍԻԿ. նույնպես և միեւնոյն ժամանակ:

Վա՛...

ԱՍՏՂԻԿ. նույնպես:

Հեղինե... (Շարունակելով:) Այդ դժւ ես, հողիս:

ՀԵՂԻՆԵ

Այո, ես ինքս, անգին իմ Աստղիկ... (Ամենիկն ձեռք տալով:)
Բարեւ, բարեւ ձեզ...

ԳԱՅԻԱՆԵ, ԼՈՒՍԻԿ, ԱՍՏՂԻԿ, միասին:

Բարեւ, բարեւ...

ԳԱՅԻԱՆԵ, շարունակելով:

Շատ ուրախացա, Հեղինե ջան...

ԼՈՒՍԻԿ, ԱՍՏՂԻԿ, միասին:

Մենք էս:

ՀԵՂԻՆԵ

Նույնպես մե ես, իմ թանկագին բարեկամուհիք... Ի՞նչպես
եք, ի՞նչպես է ձեր առողջութիւնը:

ԳԱՅԻԱՆԵՆ, ԼՈՒՍԻԿ, ԱՍՏՂԻԿ, միասին:

Լնով, լնով. իսկ դու լճնչպես ես:

Հեղինե

Խնչպես տեսնում եք, փառք առաւոճո:

ԼՈՒՍԻԿ

Այս երբ ես եկել, այսպես հանկարծ ճրտեղից բռնար:

Հեղինե

Այսօր առավոտվա ղնացքով եկա: Այցելությունների դրութ
հունիմ, հերկեք, թնդ ոչ ոք չապասի: Մամածեցի՝ այս պիշեր
ամենքիւ միասին այստեղ կտեսնեմ:

ԳԱՅԻԱՆԵՆ, ԼՈՒՍԻԿ, ԱՍՏՂԻԿ, միասին:

Մենք կզանք քեզ մաս...

ԱՍՏՂԻԿ, բարոնակելով:

Դո այցելությունները դու քեզ համար պահիր:

ԳԱՅԻԱՆԵՆ, ԼՈՒՍԻԿ, միասին:

Այո, այո...

Դարձյալ երաճարյուն, որ ցած ձայնով բարոնակ լսվում է մինչև այս
տեղի վերջը:

Հեղինե

Շատ շնորհակալ եմ... Հանգիստ եղեք, ձեզ մաս պալու
ժամանակ ես կզտես:

ԳԱՅԻԱՆԵՆ

Ուրեմն երկնք ես մնալու այստեղ:

Հեղինե

Այո, այո, Դարո ջան, իմ հացն այժմ պիտի այստեղ ճարեմ:

ԳԱՅԻԱՆԵՆ, ԼՈՒՍԻԿ, ԱՍՏՂԻԿ, միասին:

Օ, այ ուրախություն:

ԳԱՅԻԱՆԵՆ

Այստեղ մենք քեզ համար լավ պաշտոն կզտենք, Հեղի-
նե ջան:

Հեղինե

Անհատի շնորհակալ եմ... Մի վախենաք, քաղցած չեմ
մեռնիր:

ԳԱՅԻՒՆՆԵ

Իհարկե... Քայց մեկ ասած, տեսնենք, զնալդ ինչ էր, զալդ ինչ, ինչ պատահեց:

ՀԵՂԻՆԵ

Օ՛ր, պատմությունս երկար է. կ'ասեմ, կ'ասեմ, մեկ օր կ'ասեմ: Միայն ասացեք ինչ՝ Մարգարտին հո չե՞ք տեսել, այստեղ է, թը կսղմը որսնեմ հրան:

ԳԱՅԻՒՆՆԵ

Ա՛րի, անրի, Հեղինե ջան, հենց այս բողեիս քեզ ցույց տամ. ես գիտեմ, հա որտեղ է հասած:

ԼՈՒՈՒԿ

Ո՛րչափ կ'սերախանա, քեզ որ տեսնի:

ԱՅՏՂԻԿ

Էլ ինչ ասել կ'ուզի:

ՀԵՂԻՆԵ

Այն, մենք իրար չառ ենք սիրում:

ԳԱՅԻՒՆՆԵ, ՀԵՂԻՆԵԻ ԲԵՆ ԱՌՈՒՄԻ:

Անդին մեր Հեղինե:

ՀԵՂԻՆԵ

Անդին քույրերս...

Ամենքն էլ ուրախ-ուրախ և քե քիի Տված դուրս են գնում աջ կողմից: Երածեսուրյունը պաղարում է:

Տ Ե Ս Ի Լ Ք

Օրիորդներ՝ Աննի, Նոննի, Հոֆֆմ, զալիս են ոտնակից:

ԱՆՈՒՇ

Օ՛հ, հոգնեցա:

Նստում է և կովնարում:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Իմ օրումն այսքան չեմ պարել:

ՀՈՒՓՍՈ

Ես էլ... Ինչ հիանալի է պարում:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Եվ անչափ գեղեցիկ է:

ԱՆՈՒՇ, մոտենալով:

Ո՞վ է զեղեցիկ. Թե՛մ մոտին եք խոսում:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Պարոն Լևոնի, որ մեզ հետ պարում էր այժմ:

ԱՆՈՒՇ

Այո, նա բավականին զեղեցիկ է, միևնույն ժամանակ լավ երիտասարդ և շատ էլ դորժուելի:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Դու նրան հանաչում ես, Անուշ:

ԱՆՈՒՇ

Ի՞նչպես չէ, Նուենուշ ջան, նա մեզ ազդական է:

ՄՅՈՒՄԵՐԸ, միտքով:

Մթթվ:

ԱՆՈՒՇ

Այո:

ՀՈՒՓՈՈ

Ինչո՞վ է պարտավորում նա:

ԱՆՈՒՇ

Գյուգատնտես է:

ՀՈՒՓՈՈ

Ի՞նչ և ու ասում... Ո՞վ կհարժեր:

ԱՆՈՒՇ

Այո, այո, Հովիտ ջան, դու պետք է տեսնես նրան աշխատելիս, որ հիացած մնաս: Այստեղ, մեկ մոտիկ գյուղում... անունը մոտացա... հողեր ունի վարձած: Ի՞նչ վար ու ցանք, արտեր, այգիներ. գյուղացիք բոլորն էլ նրա արևոֆն են երդվում. Միշտ նրանց մոտ է, նրանց սովորեցնում է իր զրուռ-թյունը... Մեկ րոպե հանգիստ չէ մնում. փորում է, կտրում է, հետո գալիս՝ կարդում, գրում. մեկ խոսքով՝ հազար ու մեկ բան է շինում, և երբ այստեղ է լինում, այդպես զեղեցիկ էլ պարում է:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Իրավ որ հիանալի երիտասարդ է եղել... Իսկ այն մյուսն ի՞նչ է, Անուշ ջան, որ նրա հետ խոսում է, արդյոք չգիտես:

ԱՆՈՒՇ

Ո՞րք, այն զինվորականը:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Այս. ես առաջին անգամ եմ տեսնում նրան այստեղ:

ԱՆՈՒՇ

Միթե դեռ չգիտես, Նունուշ. նա մեր հայտնի վիպասան Արամշեռ Արամյանն է, որի գրված քնիքը մենք այնքան սիրով կարդում ենք:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Միթե նա է, լինչ ես ասում, Անուշ. երեք զու սխալվում ես, հոգիս:

ԱՆՈՒՇ

Ոչ, ոչ, Նունուշ, նա ինքն է, հավատա՛. ինձ կեսնս ասաց. նրա սրտակից բարեկամն է:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Ջարմանալի բան, գինիսրտիան ու այդպես գեղեցիկ զրոշ:

ԱՆՈՒՇ

Ինչ կա զարմանալու, սիրելիս, սեմ աված է, աված է:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Իհարկե, բայց այնուամենայնիվ ինձ համար անսպասելի էր:

ՀՈՒՓՈՒՄ

Կացիր, Անուշ. չլինի՞ թե դա այն Արամյանն է, որի համար մի քանի տարի առաջ ասում էին, իբր թե սպառնալովում սպանել են:

ԱՆՈՒՇ

Այո, նա է, նա, Հոփոս ջան. մի գիտնական հանձնաժողովի ղեկավար է նշանակված այստեղ:

ՀՈՒՓՈՒՄ

Միթե,

ԱՆՈՒՇ

Այո, կեսնը պատմում էր, լավ չհասկացա... Աշխարհադրական թե ազդարարական ինչ որ հետադարձություններ, չգիտեմ:

Գնում, հասում է:

ՀՈՒՓՈՒՄ

Ափսոս չէր, որ սպանեին... Անձ գեղեցիկ ազամարզը դա է, Նունուշ ջան, թե ուղում ես:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Ես պարոն կեսին ավելի եմ հավանում:

ՀՌԻՓՈՈ

Պարսն լեռնը թրտեղ, հոն որտեղ:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Ո՛հ, ո՛հ, հրան միայն զինվորականի զղեստն է փայլ տալիս:

ՀՌԻՓՈՈ

Ա՛խ, թո՛ղ ես ասում, Նուհուհ, զեղեցիկ մարդուն ինչ էլ հաղցնես, հա զարձյալ զեղեցիկ կ'երևա:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Դու ինչ ուզում ես, ասա՛, Հռիփսո, պարտն լեռնը ավելի զեղեցիկ է:

ՀՌԻՓՈՈ

Ո՛հ, զինվորականն է զեղեցիկ:

ԱՆՈՒՇ, մոտենալով:

Ի՞նչ եք կոչում. եկե՛ք ես ձեզ հաշտեցնեմ:

ՆՈՒՆՈՒՇ

Անուշ ջան, թե արեղ կսրես, ուղիղն ասա՛. ո՞վ ավելի գեղեցիկ է՝ պարսն լեռնը թե՞ այն հսր եկած զինվորականը:

ՀՌԻՓՈՈ

Տես, Անուշ, տառնց կողմնադահլթյան:

ԱՆՈՒՇ

Ասե՛մ՝ ո՞վ է ավելի գեղեցիկ:

ՄՅՈՒՄՆԵՐԸ, միասին:

Այո՛, այո՛:

ԱՆՈՒՇ

Ասե՛մ...

ՄՅՈՒՄՆԵՐԸ, միասին:

Խնդրում ենք:

ԱՆՈՒՇ

Ուղի՞ղը...

ՄՅՈՒՄՆԵՐԸ, միասին:

Հասուկ խնդրում ենք:

ԱՆՈՒՇ

Այն երկուսից ավելի գեղեցիկը հա է, ո՞վ սր...

ՆՈՒՆՈՒՇ

Ով ո՞ր...

ՀՌԻՓՍՈ

Ով որ քնչ...

ԱՆՈՒՇ

Ով որ... ով որ մեկն ու մեկիդ ուզե...

Փախչում է:

ՆՈՒՆՈՒՇ, հարձակվելով:

Ախ, փնչ փշանալու:

ՀՌԻՓՍՈ, նայակես:

Թնդ քեզ ուզե, անպիտան...

Բոլորեյան ծիծաղելով վազում են. Անուբ մեկում է ոռոնդը, իսկ Նունուեն ու Հովիսոն, պատահելով մի խումբ Եփեսսարդների, նրանց ճեխ խոսակցելով կամաց-կամաց դուրս են գնում աջ կողմից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, պարանոցին մարգարսաւար մանյակ. ԱՐԿԱԴԻ
ԱՐԿԱԴԻ, շտապով զավիս է ձախ կողմից, բայց ճեղքելով Մարգարսին ոռոնդից դուրս գալիս հ կանգ առնելով, առանձին:

Ախ, կիսա...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, իջնելով ոռոնդի աստիճաններից:

Ա, դու աշտաճիդ ես... Ի՞նչպես է որ մենակ ես մնացել:

ԱՐԿԱԴԻ

Ասա, խնդրեմ, քիչ է աշն զինվորականը, որի հետ դու ամբողջ երեկո աշնակես երկար ու հափշտակված խոսում էիր:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Նա մեր հայտնի վիպասան Արտաշես Արամյանն է, որ նոր վերադարձել է ճանապարհորդութունից:

ԱՐԿԱԴԻ

Ո՞րտեղից ես ճանաչում դու նրան:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Մենք վաղեմի ծանոթներ եմք:

ԱՐԿԱԴԻ

Վաղեմի ծանոթներ եք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այո, դեռ քեզ չէի էլ տեսել, երբ նրան ճանաչում էի:

ԱՐԿԱԳԻ

Դա ինձ զարմանալի է թվում, սիրելիս:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հանդստացիր. այստեղ զարմանալու բան չկա... Պարոն Աբամյանը մեզ գրացի էր. երեխա ժամանակ միասին ենք մեծացել և ես դեռ տասնութինգ տարեկան էի, երբ նա իր ուսման ընթացքն այստեղ ավարտելով՝ գնաց մտավ համալսարան...

ԱՐԿԱԳԻ. Ենդմիջելով:

Եվ չկարողանալով շարունակել համալսարանական ուսումը, հարկավ՝ վճռելով եղավ այնտեղից և մտավ զինվորական ծառայության:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Սխալվում ես, պարոն... Եթե դու փոքրիշատե ընթերցասեր լինեիր ու մեկ անգամ գոնե աչքի անցնեիր նրա հեղինակությունները, այդպես չէիր խոսիլ... Ինչեիցե, ասսը տարի կլինի, որ մենք բաժանվել ենք և ահա այսօր առաջին անգամն ենք տեսնում միմյանց:

ԱՐԿԱԳԻ

Շատ բարի, բայց այնպես ծանր ու բարակ լինչ էիք խոսում այսքան բազմաթյան առաջ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Առանձնապես ոչինչ. ես իմ անցկացրած օրերի մասին էի պատմում, նա էլ իրան: Նա եկել է այստեղ աշխարհագրական, թե ազդագրական մի ժողովի հանձնարարությամբ...

ԱՐԿԱԳԻ

Հալատում եմ, բայց այնքան երկար խոսելով նրա հետ, դու ամենքի ուշադրությունը քեզ վրա դարձրիր:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՞ւմ լինչ գործն է, որ ես իմ բարեկամի հետ խոսում եմ:

ԱՐԿԱԳԻ

Բարեկամ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այո, բարեկամ. զարմանում ես թե նախանձում, չգիտեմ:

ԱՐԿԱԳԻ

Ո՛չ զարմանում եմ, ոչ նախանձում. ես նեղանում եմ միայն, որ հասարակության իզուր առիթ ես տալիս վրաց խոսելու:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՞վ է ինձ վրա խոսողը:

ԱՐԱՍԴԻ

Երեւի խոսողներ կան, որ ասում եմ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՞վ է, ո՞վ. ասո՛ւ, ո՞վ է խոսում:

ԱՐԱՍԴԻ

Ես քեզ ասում եմ, որ խոսում են. իսկ եթե ինձ չես հա-
վատում, կարող ես բարեկամիս հարցնել, անս ինչ է ասում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այսօրեքն:

ԱՐԱՍԴԻ

Պարոն Արեւիկն:

ՍՄԱՐԳԱՐԻՏ

Խնդրեմ, խնդրեմ, հա թո՛ղ իր գլխին տերություն անե.

ԱՐԱՍԴԻ, գուցեք եկած:

Դրանով ի՞նչ ես ուզում ասել:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ոչինչ...

Աչքի տակով նայում է ամուսնուն:

ԱՐԱՍԴԻ, առանձին:

Մի՞թե կասկածում է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իսկ ի՞նչ կվերաբերի քո խանդոտությանդ, կամ ավելի ճիշտն
ասած՝ նեղանալուդ, այդ, հիշա՞վի, ինձ զարմացնում է...
Որպես թե ես քեզ համար սրեմ հշանակություն ունիմ ե կամ
սիրելի եմ քեզ:

ԱՐԱՍԴԻ, ուրախ դեմք ստանալով:

Իհարկե որ սիրելի ես:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, նեղնորհ:

Եվ շատ ես սիրում ինձ:

ԱՐԱՍԴԻ

Շատ, այո, շատ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, դառն ժպետով:

Եվ բացի ինձանից էլ ուրիշ ոչ ոքի չես սիրում իհարկե:

ԱՐԿԱՊԻ

Ոչ սքի, Վկա է երկինքը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. լուս շարժում է գլուխը և խորին դառնությամբ:

Նայիր վերև. նայիր և տես, թե քանի Վկա կա այնտեղ... Նայիր, նայիր, մի վախենար, խաղերը ձայն չունին. նրանց լեզուն տմեն մարդ միայն ինքն է հասկանում, և եթե մի բան տեսն ալժմ, մենակ քեզ կ'ասեն:

ԱՐԿԱՊԻ

Ինչե՛ր ևս ասում, ևս ոչինչ չեմ հասկանում: Եթե բան դիտեա, կամ մի մարդ սուս լուրեր է հաղորդել քեզ իմ մասին, այն ասա:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ոչ սք ինձ բան չէ ասել և ոչ էլ ևս ուրիշի խելքով կամ խոսքով եմ ման գալիս: Ինչ որ գիտեմ, ինձ ու ինձ գիտեմ և հաստատ էլ համոզված եմ, որ դու իմ մասին այնքան ևս մտածում, որքան Ձինաստանի մասին:

ԱՐԿԱՊԻ

Ուրիշ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ուրիշ ոչինչ... (Նկատելով բեմի ետևում է-րդ Տեսիլի օբիորդներին. որոնցից Գալիսենն ասում է՝ Ահա Մարդարիսը:) Ես այն օբիորդներին հետ կլինիմ... (Առանձին և նեղներեն:) Ես քեզ սիրում եմ, ասում է... Դուրս է գլուխ օբիորդներ, բայց Տեսնելով Հեղինեին, որ առաջ է վազում. գարմացած կանգ է առնում: Մյուս օբիորդներ. պատահելով մի Բեհի երիտասարդներին. նրանց հետ խոսակցելով անհետանում են:

ԱՐԿԱՊԻ, առանձին:

Ասաված այս կնոջը կատարյալ պատիժ է ստեղծել ինձ համար:

Դուրս է գնում աջ կողմից:

ՏԵՍԻԼ ԺԱ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, Հեղինե

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այս անի եմ տեսնում:

Հեղինե

Մարդարիս...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իմա Հեղինե, դու ես:

Հեղինե

Հոգիս...

Սիրով համբուրում եմ միմյանց:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, Հեղինեի ձեռքը բռնած և առաջ գալով:

Այս լինչպես, այս էրբ:

Հեղինե

Այսօր, հենց այսօր եմ եկել:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Առավոտվա զնայքով խնայել:

Հեղինե

Այն:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հասո՛ւ միթե չէիք կարող իմաց տալ, որ գայի քեզ դիմա-
վորելու:

Հեղինե

Հենց դրա համար էլ հուզեցի իմաց տալ, որ քեզ անհան-
դիստ չանեմ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ինչե՛ր ես տալում, Հեղինե. լինչպես թե անհանդիստ չանեմ:
Միթե աչքդ ես է:

Եստու՛մ է և Հեղինեին հասցնում ի՛նչ կողմին:

Հեղինե

Դիտեմ, գիտեմ, անդին իմ Մարգարիտ, որ դու ինձ աշն-
պես ես սիրում, ինչպես ես քեզ, և հենց այդ սերն էր պատճա-
ռը, որ ես հուզեցի առավոտյան անուշ քունդ խանդարելու: Ա՛խ,
իմ հրեշտակ Մարգարիտ, վերջապես նորից արժանացա ահաու-
թյանդ. և այս անգամ հույս ունիմ որ մեկ օր էլ չեմ անցկաց-
նիլ առանց քեզ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

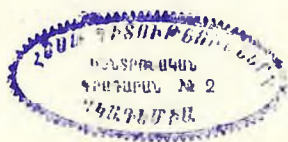
Ա՛խ, Հեղինե, ասոված քեզ ինձ համար է ուղարկել... Ու-
րեմն աշնակը պաշտոնդ թողէ՛ւ ես:

Հեղինե

Այն, ընդմիջա:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Բայց վերջին համակումդ հակառակն էիք զրու՛մ:

ՀԵՂԻՆԵ

Ուղիղ է, բայց այնպիսի մի անակնկալ հանդամանք պատահեցավ, որ պաշտոնս էլ թողի, քաղաքն էլ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ի՞նչ ես տուում, Հեղինե. ի՞նչ պատահեցավ արդյոք:

ՀԵՂԻՆԵ

Մի շատ սովորական բան... Դուր հոգարարձուք մասն ուսումնարան, մենք միմյանց հասակացանք, և ահա ես այստեղ եմ... Ես կպատմեմ քեզ, Մարգարիտ, բոլորը կպատմեմ, առայժմ թե՛ղ մնա:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Թե՛ղ մնա, հոգեյակա... Բայց այժմ ամբողջ օրը թե՛ր էիր. ինչ՞ե՛ս առաջին անգամ այստեղ ենք տեսնվում... Ո՞ւմ մոտ ես իջել, թե՛մ դերսդասեցիք ինձանից: (Գժգոն:) Ապտախ՛ր գե՛տ:

ՀԵՂԻՆԵ

«Կավկաս» հյուրանոցում մի փոքրիկ սենյակ եմ վարձել, մինչև տեսնեմ՝ գործս ի՞նչպե՛ս է պնդում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ինչ ասացիք, ի՞նչ. ի՞նչպե՛ս թե՛ հյուրանոցում... Ուրեմն ես այլևս քո Մարգարիտը չեմ: Ի՛սկույն, իսկույն, հենց այս գիշեր տեղափոխվիր ինձ մոտ:

ՀԵՂԻՆԵ

Որ մենակ լինեիր, իմ անդին Մարգարիտ, ինչո՞ւ չէ, մեծ ուրախություն, բայց կարելի է ամուսնուդ հաճելի չլի՞վ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այդ կողմից դու բոլորովին հանգիստ եղիր. ես ինձ համար իմ առանձին սենյակներն ունիմ: Մի վախենար, ես քեզ այնպե՛ս կպահեմ, որ դու կարողանաս լիովին վայելել քո ազատությունը:

ՀԵՂԻՆԵ

Հաժառացած եմ, հոգիս, բոլորովին հաժառացած և շատ շնորհակալ եմ, միայն թե՛:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ոչինչ չեմ ընդունում, ոչինչ ոչ քո միայն թե՛ն և ոչ էլ բայց-ը. ես քեզ հյուրանոցում թողնողը չեմ... Ե՛կ, Էկ, հատե՛ղ խնդրում եմ, Էկ, հասո՛ւ ընկերություն արա, կյանքս էլ այնպե՛ս

ծանր չի երեւալ... Դու չղիտես, Հեղինեա, թե ինչ մեծ բարութ-
թյուն արած կլինիս ինձ. անշափ, անշափ կտարտաւորեցնես:

Հեղինե

Եթե այդպէս է, իհարկե պետք է դամ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այսօր միանգամից ես երկու ուրախության արժանացաւ:
Այս գիշեր մինչեւ քեզ տեսնելս, հենց այստեղ մեծ պատահեցաւ,
ինչ ես կարծում. մեր վիպառան Արտաշես...

Հեղինե

Արտաշես Արամյանին...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այն:

Հեղինե

Դո՞ւ մտնելով յան ընկերքը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հենց նրան:

Հեղինե

Միթէ, ի՞նչ ուրախություն... Դա հիմա հասուն տղամարդ
կլինի դարձած:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ավելացրու նաեւ՝ կորիճ զորական... Գնանք, գնանք, ես
քեզ ծանոթացնում նրա հետ:

Թի թիկ սկսած դուրս եմ գնում աջ կողմից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Բ

ԱՐՏԱՇԵՍ, գիւղօրականի զգեստով, կրծքին բաշտարան պատկանող, Լեւոն,
հասարակ զգեստով, գալիս եւ հակառակ կողմից:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այն, Լեոն, ես քեզ մեծ աղագաւ եմ գաշակում:

Լեւոն

Շնորհակալ եմ, Արտաշես, ես այժմ էլ զո՞հ եմ իմ վիճա-
կից, և ճշմարիտն ասեմ, ինչպէս երջանիկ կլինելի, եթե ունե-
նայի կյանքիս մի լծակից, որ իր բարեմասնությաննեւրով կա-
րողանար նեցուկ ինն ինձ աշխատությանս ժամանակ:

ԱՐՏԱՇԵՍ, տալով:

Որոշիր, եղբայր, դուք ե պանեա:

ԼԵՎՈՆ

Այո՛, բայց մինչև այսօր դեռ ևս չսպասանեց մինը, որի մասին կարողանայի ուսել՝ ասն նա, առանց որի կյանքը կյանք չէ ինձ համար։

ԱՐՏԱՇԵՍ

Միայն թե բնորած իդ ուրիշը չառնե, կամ, որ ավելի վատն է, ուրիշի կինը չլինի քո սիրածը։

ԼԵՎՈՆ

Ի՞նչ ևս ուղում ասել... (Արտաշեսը խոսքը դադարեց և համոմբ) Դու ավարտի՛ր ևս, Արտաշես, փոքր ինչ առաջ աջակցե՛լ չէիր։

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այո՛, ևս շատ զղջում եմ, որ այս երեկո ժողովարան եկա։

ԼԵՎՈՆ

Զղջում ես։

ԱՐՏԱՇԵՍ

Աստուծո՛ւ, թեև միևնույն ժամանակ ուրախությամբ նաև սահման չկա։ (Լսույթով) Այո՛, կարծում եմ շուտով ճանապարհ եմ բնկնելու կրկին։

ԼԵՎՈՆ

Ի՞նչ ևս ասում, եղբայր, և գեպի ուր։

ԱՐՏԱՇԵՍ

Դեպի գաղտնիքներ։

ԼԵՎՈՆ

Ի՞նչի՞նչ։

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ես քեզ պատմել եմ արդեն. Աշխարհադրական Ընկերություն հանձնարարություններ...

ԼԵՎՈՆ

Այո՛, այո՛, գիտեմ. Բայց դու կամենում էիր դեռ ևս մի քանի ամիս մնալ այստեղ։

ԱՐՏԱՇԵՍ

Շատ անգամ հանգամանքներն շտապեցնում են զործը։ Ես հենց վաղը կդրեմ գործակիցներին, որ ինձ սպասեն... Այո՛, պետք է գնալ, ուրիշ կերպով սխալվիլ անկարող եմ։

ԼԵՎՈՆ

Ես քեզ չեմ հասկանում. ասա՛, ի՞նչ է պատահել։

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ո՛ր, Լևոն, դու չգիտես, թե որքան անբախտ եմ:

ԼԵՎՈՆ

Անբախտ... Դե՛հ...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Թողնենք, խնդրեմ:

ԼԵՎՈՆ

Բայց ի՞նչ կա վերջապես:

ԱՐՏԱՇԵՍ. փոքր լուրյունից եես:

Ես... սիրում եմ...

ԼԵՎՈՆ

Սիրում ես:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այո, և անհույս:

ԼԵՎՈՆ

Ի՞նչ... միթե ծնողները...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ո՛ր, ո՛չ, բոլորովին ուրիշ արգելք... նա ամուսնացած է:

ԼԵՎՈՆ

Ամուսնացած... Ո՛ր, թշվառդ... Եվ նա էլ փոխադարձաբաժնի...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այո, բայց ինչպես իր հղբոցը... Հրեշտակային անմեղ սիրով է սիրում նա ինձ... Իսկ զգացմունքներին մասին ոչինչ չգիտե:

ԼԵՎՈՆ

Նա թիֆլիզցու է:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այո, և այժմ իսկ այն ժողովարանում... Դու տեսար ինձ նրա հետ խոսելիս:

ԼԵՎՈՆ

Նրա հետ...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այո... Տիկին Սամսոնյանի:

ԼԵՎՈՆ

Տիկին Սամսոնյանի...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այո:

ԼԵՎՈՆ

Պարոն Արկադիի կի՛նը:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այ՛ո:

Հեռվից կրկին լսվում է մեզմ երամեստություն, որ ծնում է մինչև նշանակած
Տեղը:

ԼԵՎՈՆ, երկուր լուսությունից ճեճո:

Արտաշէս, Արտաշէս, դու խնկրդ կարգը եւ բոլորովին:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Տասը տարի էր, Լեոն, օ, տասը երկար տարիներ, հասկա-
նում եւ դու, մենք բաժանված էինք, և բավական էր այս գիշեր
մեկ անգամ տեսնել նրան, որ սրտիս մեջ անթեղած կրակը նո-
րից լողրեցվեր իր բոլոր ուժով... Պիտի իմանաս, թե փոքր
ինչ առաջ ինչ պատահեցավ ինձ, երբ-որ հանկարծ նրա ձեռքն
զգացի իմ ձեռքիս մեջ... Ճշմարտութիւնը վկա, Լեւոն, եւ եր-
բեք այնպես չեմ ցնցվել... Կարծեմ ինքն էլ նկատեց այդ և իս-
կույն հետ քաշեց ձեռքը... Օ, ազնիւ Մարգարիտո, անգի՛ն
Մարգարիտա...

ԼԵՎՈՆ

Իբրով, շատ ազնիւ կին եւս ասում:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Հավատա՛ ինձ, Լեոն, եթե գրվածքներն մեջ պատահում է
մի բարի, ազնիւ, առաքինի, վե՛ն կին, եւ միշտ նրան եւ ու-
նեցել աչքիս առաջ... (Լուսություն:) Այ՛ո, այ՛ո, պետք է շուտով կոր-
չեմ այստեղից... Այդ կինը կյանքիս մեջ միշտ վճռական դեր է
խաղացել և, երեւի, պիտի խաղա, քանի շունչ կա բերանումս...
Նրա սերն էր, որ ինձ մզեց զեպի կրակը, գեպի գոռ պատե-
րազմները:

ԼԵՎՈՆ

Ի՞նչպես:

ԱՐՏԱՇԵՍ, փոքր լուսությունից ճեճո:

Իմ սերը գեպի այդ աննման էակը սկսվում է այն օրերից,
երբ եւ գեռ ուսանում էի այստեղ... Մենք միեւնոյն տանն էինք
կենում, համարյա միասին ենք մեծացել... Չգիտեմ ինչպես եղավ,
եւ նրան սիրեցի, սիրեցի, եղբայր, որպես մի խելագար, ինչ-
պես և սիրում եմ մինչև այսօր... Եւ ուստեցի վերջապես կյան-
քըս հովիտյան կապել նրա հետ. նրա համար ապրել, նրա հա-

մար մեռնել... Սկսեցի աշխատել, անգուշ աշխատել, որ թե դիտությամբ ե թե դիրքով կարողանամ արժանի լինել իրան... Եվ անս սնուցանելով ինձ քաղցր հույսերով՝ ես վերջացրի ուսումս և հիսուհ ե գնացի համալսարան... Նա այն ժամանակ տասն ե հինգ տարեկան էր... (Խոր հոգիոց հանելով) Այն...

Լեւոն,

Հետո:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ձորս տարի անցկացրի համայնարանում հուսո ե երկյուղի մեջ... Ես աշխատում էի զիշեր ե ցերեկ... Կյանքի դժվարությունները ե սրտումս վառվող սիրո կրակից հանգստություն չունեի. միայն Մարգարտիս հրեշտակային պատկերն էր, որ ուժ ե զորություն էր տալիս ինձ... (Գաղաւ) Ես ավարտում էի ուսումս... Վերջին քննությանս նախընթաց օրը հանկարծ լուր եմ ստանում, որ իմ անմահ Մարգարտին մարդու են տալիս... Այն, Լեոն, սրբալիս ծանր, սրբալիս զարհուրելի բոսկ էր այդ ինձ համար...

Լեւոն, ձեռք բռնելով:

Հասկանում եմ, Արտաշես, քո դրությունը... Այն, զարհուրելի է:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Հուսահատությունս քիչ էր մնում անձնապահություն դործել տար ինձ. բայց զիմացա, եղբայր, զիմացա... (Նրաճեսոբյուն կամաց-կամաց զաղաւում է:) Մեռնել, գոնե այնպես մեռնել, առացի, որ մեկ բանի նման լինի... Ես վճռեցի... Ես ձգեցի ամեն ինչ ե անմիջապես մտա զինվորական ծառայություն՝ մահը պատերազմի դաշտում որոնելու: Իմ բախտից պատերազմի տաք ժամանակն էր, երբ ամենքն էլ ողևորված էին ազգերի ազատության գաղափարով...

Լեւոն

Ահա, թե սրտեղ պետք էր որոնել քո փառավոր հաղթանակների շարժառիթը:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այն, այդ պատերազմը մեծ դարման էր բորբոքված սրտիս, բռնալով աչքիս առաջ մի նոր ասպարեզ... Դու երեակայել անգամ չես կարող, թե ինչ զգացմունք է տիրապետում քեզ պատերազմի դաշտում, երբ հանկարծ զիմացի կանգնած ես տեսնում... դարավոր թշնամուհ, ուր հափշտակել է քո հայրենի եր-

կիրքը, որի համար քս պատկերն ու նախնիքը իրանց քրտինքն ու արյունն են թափել, ուր ամեն մի քար, ամեն մի ավերակ պատմում է քեզ անցյալի փառքը... Ո՛հ, այն ժամանակ, իհն, բուրբ մոռացվում է, բոլորը, և ամբողջ գոյությունդ միայն մի տեսչով, մի ցանկալի յամբ է համակվում՝ կամ մահ, կամ կյանքիդ հեռ քո հայրենի երկիրը... Դու ինձ հասկանում ես, իհն,

Լեւոն

Լիովին, եղբայր:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Մահն ինձ համար արդեն խողովիք էր, բայց մնացի ողջ և առողջ, ինչպես տեսնում ես... Պատերազմը վերջացավ, և հաշտվեցի կյանքի հետ. իսկ Մարգարտի սերը մնաց սրտիս խորքում որպես մի թանկագին դանձ, որ հետո ման եմ ածում անբաժան, ուր որ գնում եմ:

Լեւոն

Աղաքնիս Արտաշես:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Սը... Նա ինքն է, այս կողմն է գալիս:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Գ

ՆՐԱՆԻՔ, ՄԱՐԳԱՐՏ, ՀԵՂԻՆԵ, որոնք վերադառնում են ձախ կողմից:

ՄԱՐԳԱՐՏ, ՀԵՂԻՆԵ և իսկ իսկ սված և առաջ դառնի:

Թույլ ավեք, պարոն Արտաշես, ծանոթացնել ձեզ բարեկամ մտնուս հետ, օրիորդ Հեղինե-Անթառամ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Մեծ ուրախություն: (Ողջունելով Հեղինեին:) Պատիվ ունիմ, օրիորդ, Արտաշես Արամյան:

Խիշտնց ձեռք ևն օղիս:

ՄԱՐԳԱՐՏ

Օրիորդն էլ ինձ պես դմալլված է, պարոն Արտաշես, ձեր գրվածքներից:

Հեղինե

Այո, պարոն, ուրախ եմ, որ ծանոթանում եմ ձեզ հետ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Մեծապես պատվում եք ինձ, օրիորդ... (Մարգարտին:) Տիկին, թնյլ ավեք և ինձ ներկայացնել ձեզ իմ մտերիմ բարեկամիս. իհն Շիրակյան:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Շատ ուրախ եմ: (Ջոն է տալիս Լեոնին): Ես ձեզ արդեն փոքր ինչ ճանաչում եմ, պարոն Լեոն: Պարոն Աբրահամը խոսում էր ձեր մասին, երբ դուք պարում էիք մեր օրիորդներին հետ: (Մասնացույց անելով Հեղինեին): Խնդրեմ ծանոթանաք... (Հեղինեին): Պարոն Շիրակյան... (Լեոնին): Օրիորդ Հեղինե-Անթառամ: (Հեղինեն և Լեոնը ձեռք են տալիս միմյանց): Դուք հիանալի պարում եք, պարոն: Հեղինես էլ լավ պարող է:

Լեոն, Հեղինեին:

Եթե կրթահաճեք, օրիորդ, հետևյալ կողմից միասին պարենք... Ինչ շատ կալարատալորեցնեք:

Հեղինե գլուխ է տալիս:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իսկ առայժմ հասե՛ք, պարոններ, ինչու ե՛նք կանգնած մնացել: (Ետևում են՝ Մարգարիտն ու Հեղինեն միասին. իսկ Սեսալեսն ու Լեոնը նրանց հանդեսը): Պարոն Լեոն, ուրեմն դուք մեծ մասամբ գյուղացի եք անցկացնում, ինչպես պատահեց ինձ պարոն Աբրահամը:

Լեոն,

Այո, աիկին, ես ինձ լիովին հովերիկ եմ հողին և հողագործ-ներին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Լսել եմ, պարոն Լեոն... Պե՛տք է մեկ օր զանք տեսնենք ձեր աշխատությունները, եթե թույլ կտաք. ամուսինս ուրախ կլինի ձեզ հետ ծանոթանալու:

Լեոն,

Տիկին, ես ինձ երջանիկ կհամարեմ, եթե ձեզ պես հյուրեր տեսնեմ իմ աղքատիկ ագարակում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Օ՛, դուք շատ բարի եք, պարոն Լեոն... Ուրեմն այդպես, այս օրերս զնանք միասին, եթե կհամենաք, պարոն Աբրահամ: (Սեսալեսը լուռ ողջունում է): Եվ դու, Հեղինե:

Հեղինե

Մեծ ուրախությամբ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մտախոյզ:

Ես սաստիկ սիրում եմ բնությունը:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այո, տիկին, բայց հիշում եմ, որ դուք գեղեցիկ տեսարաններ էիք հնարում ընտելյունից: Արդյոք այժմ էլ շարունակում եք հնարելությունը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իհնչպես չէ, այդ ինձ համար մեծ սփտիանք է:

ԼԵՎՈՆ

Օ, տիկին, եկեք, եկեք, խնդրում եմ. դուք աշխտեց սքանչելի նյութեր կգտնեք ձեր շրճին ի համար:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Անպատճառ, պարոն Լեոն, և սուղին պատկերը, որ կնկարեմ ձեր գլուխի տեսարաններից, ես խոստանում եմ ձեզ նվիրել:

ԼԵՎՈՆ, ողջունելով:

Այդ անմասնադիր հիշատակ կլինի ինձ համար, տիկին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մոլորված:

Շատ շնորհակալ եմ... (Լուրձ է կապելի լիստերկիւր:) Ահա ձեզ են հրավիրում: (Լեոնը ոտքի է կանգնում:) Այս օրերս կապտեմ ձեզ... Պարոն Արտաշեսը խոստացել է զաւ մեզ տեսնելու, միասին շնորհ բերեք, խնդրեմ:

ԼԵՎՈՆ, ողջունելով Մարգարիտին:

Առանձին պատիվ եք անում ինձ, տիկին: (ձեղմնելով:) Թնայել տվեք, օրիորդ...

Աստղաբանությունը, գնում է, երբ ես միասին եմ մեկուսում ողջունել:

ՏԵՍԻՆ Ժ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ԱՐՏԱՇԵՍ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, փոքր խնայողությամբ նկատ:

Ո՛րքան ուրախ եմ, որ ձեզ կրկին տեսնում եմ... Իհնչքան գեղեցիկ հիշողություններ են գալիս միտս մեր մանկությունից... Այն ժամանակ ես այնպես էի հավատացած, թե մենք միշտ նույնը կմնանք, միմյանք, միմյանք, այժմ անցած օրերն ինձ թվում են որպես երազ... Մտաբերում եք, պարոն Արտաշես, ինչպես մենք խաղում էինք, ինչպես վաղվադարձ մեր փոքրիկ պարտիզաններ... Մտաբերում եք և իմ խեղճ մորը, թե ինչպես էր նա ձեզ զուրկում... Օ, խեղճ կինը շատ էր սիրում ձեզ, շատ...

Այնքան սրբում է:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Մի քիկարող եմ ես մոռանալ այն բարի կնոջը երբեկոց... Ես սիրում էի նրան ինչպես հարազատ մորս... Ամեն ինչ, ամեն ինչ միտս է. մեր խաղն էլ, մեր ուրախություններն էլ, մեր զվարճություններն էլ... Հավատացե՛ք, տիկին, օր չի եղել, որ այդ ամենը չմտաբերեի, և շատ անգամ, նույնիսկ պատերազմի դաշտում, թշնամու զնդակների դեմ կանգնած՝ ձեր պատկերը սավառնել է աչքիս առաջ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Շնորհակալ եմ, բարեկամ, ես ես միշտ մտաբերել եմ ձեզ. մանավանդ ձեր հեղինակությունները կարգալիս շատ անգամ պատահել է ինձ, որ մտքիս հետ ընկնելով, ամբողջ ժամեր եմ անցկացրել միևնույն թերթի վրա... (Արսաեսը խոր հոգվոց է նստում. երկու լուսյուն:) Գնանք, պարոն Արտաշես, մեր բարեկամներին գանհնք... (Գնալով:) Ինձ թվում է, թե մենք դարձյալ մեր պարտիզուհին ենք ման գալիս...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այո, երջանիկ օրեր էին...

Խորհում երևում են էլիզբ և Աելսգին քե քեի քամ, իսկ կողմն Աբելը և մի ուրիշ խմբում Վարդուհին:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ե

ՆՐԱՆՔ, ԱՐԿԱԳԻ

ԱՐԿԱԳԻ. առաջ գալով:

Մարգարիտ, ժամանակ է. ընթրիքն արդեն պատրաստ է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, Արսաեսին:

Պարոն Արտաշես, ամուսինս է, խնդրեմ ծանոթ լինե՛ք. (Արկադին:) Պարոն Արտաշես Արամյան, մանկության ընկերը:

ԱՐԿԱԳԻ, խառն զսպելով:

Շատ ուրախ եմ, պարոն:

Տալիս է ձեռք:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Պատիվ եմ համարում, պարոն:

ԱՐԿԱԳԻ

Շատ ուրախ եմ ձեզ հետ ծանոթանալու... Ամբողջ հաստ-

ըսկուխյունն այս գիշեր ձեզ վրա է խոսում, ձեր քաջության
մասին պատմում:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Օ՞, խնդրեմ:

ԱՐԿԱԳԻ

Հույս ունիմ, որ այսուհետե ինձ ևս ձեզ հարգողներից մի-
նը կհամարեք:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ձափազանց բարի եք, պարոն:

ԱՐԿԱԳԻ

Իմ պարտքս է, պարոն... Միայն այժմ կներեք, խնդրեմ.
մեզ սպասում են:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ա՛, խնդրեմ, պարոն:

ԱՐԿԱԳԻ, Խարդարսին:

Գնանք, սիրելիս:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, Արկաղիկն, ցածր և հանդիմանական հայացով:

Բայց հիշե՛ք... (Բարձր:) Պարոն Արտաշեսը ևս այն կողմն է
դալու, մենք խոստացանք բարեկամուհու: (Ահաբեկված:) Գնանք,
պարոն Արտաշես, օրիորդ Հեղինեն մեզ սպասելիս կլինի:

ԱՐՏԱՇԵՍ, առաջարկելով բեր:

Խնդրեմ, տրե՛ք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, առնելով բեր:

Շնորհակալ եմ... (Արկաղիկն:) Գնանք, Արկաղի...
Գնում են:

ԱՐԿԱԳԻ, առանձին, բարկացած:

Անիծյա՛լ...

ՎԱՐԳՈՒՀԻ, ճեղքուհու, Արկաղիկն:

Խեղճ Արկաղի:

Ծիծաղում է: Նույն միջոցին լսվում է երաժեշտություն, որ նվագում է կադ-
րիլ, կամ տեղական երաժեշտյան լեզգերեն սլարի եղանակը: Ժողովուրդը
շատով գնում է դեպի ռոսոնդր, իսկ Արկաղիկն, Վարդունին և խոբում էլիզե
ու Արելը մնում են լանջարձ: Պատկեր:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Սամսոնյանի տանը մի փաթեթում զահլիճ՝ շորս զոնով, սրոնցից երկուսը ձախ կողմը, մինը աջ և մինն էլ խորքումը: Զախ կողմի առաջին կարգի զուտը սանուս է Մարգարտի սենյակը, երկրորդ կարգինը՝ ձեղինիկ սենյակը. աջ զուտը, որ զոնվում է երկրորդ կարգում, Արկադիինն է, իսկ վերջինը բացվում է դեպի նախասենյակը, որի լուսամուտներից երեւում է մի գեղեցիկ պարտեզ: Աջ կողմը, առաջին կարգում, մի լուսամուտ կա: Դահլիճի հատակը ամբողջապես ծածկած է զորդով, իսկ առաստաղից կախած է ոսկեզօծ ջահ հանգած մոմերով: Դահլիճը զարդարած է ամենաշքեղ զբալբլիներիով և կահ-կարասիքով՝ զաշնամուր, հայելիներ, ժամացույց, պատկերներ և այլն: Մի պատկեր, որ պարսեղ է ներկայացնում, գրած է սենյակի աջակողմյան անկյունում՝ ոսկեզօծ պատկերակալի վրա: Զախ կողմը՝ արմավենիք, լիմոնի ծառեր և ծաղիկներ ծածկում են երկրորդ զուտը: Յերեկ է:

ՏԵՍԻՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մի քանի րոպե մանյակով, ՍԵՍԻՆ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, նստած սուրն է պահուստում:

Ո՞ր ժամն է:

ՍԵՍԻՆ, դնելով սեղանի վրա պահստանով սկուսեղը:
Կես օրից մեկ քառուրդ պակաս է, տիկին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Լավ, զնայե՛ք, տեսե՛ք թե օրիորդը տուն է եկել, ասացե՛ք
որ սուրճը պատրաստ է:

ՍԵՍԻՆ

Իսկույն, տիկին. իսկ պարոնին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Նա տաճին է:

ՍԵՍԻԼ

Այո, տիկին, նոր է Վեր կենում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Դարձյա՞նք... Այս ի՞նչ սովորութիւնս է ընդունել:

ՍԵՍԻԼ

Առավոտյան ժամի չորսին է տուն եկել, տիկին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, առանձին:

Հետզհետե ալկիլի ու ալկիլի ուշ... Արդյոք ձրակոյ է անց-
կացնում նա իր ժամանակը:

ՍԵՍԻԼ

Ի՞նչպէս կ'ըրամայեք, տիկին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Լա՛վ, զնացեք, պարոնին էլ խնդրեցեք. եթե կամենում է,
թո՛ղ դա... Միայն դարձյալ կըկնում եմ, Սեսիլ, որ օրիորդի սե-
նյակի վրա առանձին ուշք դարձնեք... Ամեն բան իր տեղը լինի,
խնդրեմ, բոլորը մաքրած, սրբած լինի. փոշի չնկատվի և ո՛չ մի
տեղ:

ՍԵՍԻԼ

Հրամե՛կ եք, տիկին:

Այսպսովոր բերում է արծարյա սկոտեղով մի ծրար:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, վեցնում է ծրար:

Օրիորդիներն է: (Այսպսովորին:) Լա՛վ, (Այսպսովոր դուրս է գնում:
Սեսիլին:) Գնացեք, իմացեք՝ պարոնը սուրճ կամենում է:

ՍԵՍԻԼ

Այս րոպեիս, տիկին... Բայց ա՛ն ինքը պարոնը:

Մարգարիտ նստում դուրս է գնում նախասենյակ:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ԱՐԿԱԴԻ, գիշերազգեսով:

ԱՐԿԱԴԻ, նորանջելով զալիս է իր սենյակից:

Ի՞նչքան քնե՛կ եմ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այդ ի՞նչ կարգ է, ասած, խնդրեմ. մի՞թե չդիտես, որ տանը
օտար աղջիկ կա. նա խոհույն զուլում կդա. նրա մոտ էլ պեռք է
ալգալես երեսմս:

ԱՐԿԱԳԻ

Եթե մեր տանն է կենում, էլ ի՞նչ օտար:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Խնդրեմ, խնդրեմ, գնա հաղնվիր խոհույն. այդ ի՞նչ քաղա-
քավարություն է:

ԱՐԿԱԳԻ

Գնում եմ, գնում, լավ:

Նստում է աջ կողմը և դարձյալ հորանջում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ձեռքը գլխին տանելով:

Ախ:

ԱՐԿԱԳԻ

Խոհույն, խոհույն... Թող մեկ ձգձգվեմ:

ձայլկոսում է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, տեղից վեր բռնելով:

Անտանելիք է... Ես կհեռանամ, եթե դու չգնաս:

ԱՐԿԱԳԻ, վեր կենալով:

Սարսափելի կին ես. մարդ իր տան մեջ էլ հանդստություն
չունենամ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Գնա, քո սենյակում հանդստացիր... Էլ ուր էիր այդպես
վաղ դարձնում:

ԱՐԿԱԳԻ

Լավ, լավ, բաժակս անը, ես իմ սենյակը կ'երթամ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ամելով մի բաժակ սուրճ:

Ահա, վեր առ:

ԱՐԿԱԳԻ, վերցնելով բաժակը:

Այս ի՞նչ հիանալի պաքսիմատ է... Ո՞րտեղից են գնել:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հեռո, հեռո. գնա, շնորհով հաղնվիր:

ԱՐԿԱԳԻ

Գնում եմ, գնում (Քեհեռքամբ նայելով) Բայց ի՞նչ գեղե-

ցիկի հա զու ախօր, Մարգարիտ (Մոսկովսկի) Կարելի է՝ մեկ համ-
բույր տաս:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հեռացե՛ք, խնդրեմ:

ԱՐԿԱԴԻ, ավելի մոտենալով:

Ճշմարիտ, ախօր շատ ես դուք զայիս խնձ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, գնալով հակառակ կողմը:

Կատարյալ պատիժ է:

ԱՐԿԱԴԻ, բաժակը դնելով սեղանի վրա:

Փանդոս...

Սուրբիս օպերետայից մի եղանակ, գնում է իր սենյակը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մեհակ:

Այս մարդը հեռահեռ անտանելի է գառնում, (Նեղացած
նստում է:) Ա՛խ...

Վեցնում է մի ոսկեգոծ գիրք և լուռ կարդում է. հետո գլուխը ձևավոր մեջ
առնելով, արմնկով հեկվում է սեղանին:

ՏԵՍԻԼ Գ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, Հեղինե

Հեղինե, մտնում է գլխարկով իր սենյակից:

Չուշացո՛ւ արդյոք, Մարգարիտ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛հ, ո՛հ, հոգիս. հոտի՛ր, խնդրեմ... (մտքն ածելով:) Ի՛նչ արի՛ր,
ի՛նչ շինեցի՛ր, պատմի՛ր, տեսնեմ:

Հեղինե, վերցնելով գլխարկը:

Իսկույն, Մարգարիտ... Միայն ասո՛ւ, ինչո՞ւ ես տխուր:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ոչինչ:

Հեղինե

Ուտափափանից արդեն հեղատում եմ, ուր մի բանից վշտա-
ցած ես:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ուշադրության մե՛կ դարձնիր. խնդրեմ, դու քո՞ պարծե՛րի
մասին պատմիր:

Հեղինե, գնում է սեղանի վրա դրած գանգակը:

ՀԵՂԻՆԵ

Օ՜, գործերս առժամանակ հիանալի են գնում. մոզա եմ ընկնում ինչպես վարժուհի. շատերն են դիմում... Կարծեմ ժամանակ չպիտի ունենամ ամենքին հասնելու:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Շատ ուրախալի է, Հեղինե... Ես հավատացած էի, որ գործերդ լավ կ'երթան: (Տալով ծրարը:) Ահա, կարձեմ, մի հրավեր ես: (Սեղանին, որ մեկ էր նախասենյակից:) Պարոնի բաժակը տարեք:

Սեսիլը աչիւնք վայր բողբոլով, գնում է բաժակը արձարյա փոքրիկ սկուսեղի վրա և ճանում է Ռեզալիի սենյակը:

ՀԵՂԻՆԵ, ճամակը կարգապահ ցեսո:

Այո, հիբավի մի հոսր հրավեր է... Զարմանալի երևույթ է, ճշմարիտ. կամ ամենեւին ոչ ոք չէ հրավիրում, կամ հենց որ մեկը հրավիրում է, ամենքն էլ աշխատում են միմյանց առաջը կտրել... Այս թիչ տեսակ բան է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Դու էլ գրանց միջից ընարություն արա... Այիկի լավ է մարդ ընտրելու բան ունենա, քան թե ամենեւին ոչինչ հուսնենա:

ՀԵՂԻՆԵ

Բայց ժամանակը կորչում է իզուր... Այն՝ ինչ որ կարելի է դաստան մեջ բաղմամբիմ աշակերտների հետ կատարել մի ժամումը, այժմ ամբողջ օրեր կոտահանջի միայն երեք-չորս աշակերտի համար:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այն, քեզ ուսումնարան է հարկավոր:

ՀԵՂԻՆԵ

Այո, ուսումնարան. Այնտեղ ես իմ գերումն եմ, այնտեղ ես զգում եմ, թե արգարե գործ եմ կատարում. ես իմ պաշտոնիս վսեմությունը գաստան մեջ եմ միայն հասկանում... Ա՛խ, Մարգարիտ, երբ ես կանգնած եմ երեսուն քառասուն աշակերտների առաջ, երբ նրանց վառվառն աչքերն ինձ են նայում, երբ հարց ու փորձ անելով համոզվում եմ, որ մի ժամվա ընթացքում նրանք ամենքն էլ մի բան սովորեցին ինձանից, ես ինձ երջանիկ եմ համարում այն ժամանակ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Աստուծով կրկին կհասնես նպատակիդ:

ՀԵՂԻՆԵ

Այո, իմ կոչումը ուսումնարանի մեջ է... Ինչպես լավ էի իմ պաշտոնում, որչափ երջանիկ... Բայց ի՞նչ արած, ուրիշ ելք չկար՝ պետք է կամ գաղափարներիցս հրաժարվեի, կամ պաշտոնիցս... Երեք տարվա աշխատանքս իզուր անցավ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ափսոս, չնոտ ավտոս...

ՀԵՂԻՆԵ, ոչներ սրելով:

Ափսոս իմ հրեշտակի նման աշակերտներ... Սո նրանց այնպես էի սիրում, ինչպես իմ հարազատ քույր ու եղբայրներին... Չէ, ես պետք է իմ սեփական ուսումնարանն ունենամ, որ կարողանամ առանց սերիշի միջամտություն իմ ուղած ձևն ու կերպարանքը տալ նրան:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իսրաե զանկանում եմ քեզ այդ բանը, իմն Հեղինե:

ՀԵՂԻՆԵ

Շնորհակալ եմ, հոգիս այսպես թի տխրեա՝ ես կհասնեմ նպատակիս... Միայն զու մի պատմիր, թե ի՞նչ է պատահել քեզ... Քանի օր է նկատում եմ, որ դու թեև աշխատում ես միշտ ուրախ երևալ, բայց հետզհետե ավելի ու ավելի տխրում ես... Դու ծածկում ես ինձանից քո տխրությունն պատճառը. դու երջանիկ չես, Մարգարիտ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛հ, թանկագին իմ Հեղինե, այո, դու քո առաջ տեսնում ես ամենաթշուառ մի կին:

ՀԵՂԻՆԵ

Ինչպես... Մի՞թիև ճշմարիտ դու անբախտ ես:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այո, անբախտ եմ... (Լառքյուն:) Օ՛, եթե հնար լիներ ճանաչել մարդկանց այնպես, ինչպես որ նրանք են իսկապես, այն ժամանակ, կարծում եմ, աշխարհիս երեսին ոչ մի կին անբախտ չէր լինիլ... Կարթիկ էի արդյոք մտքովս անդամ անցկացնել, թե այն բարի, ազնիվ, համեստ երիտասարդը, որ մի քանի տարի

առաջ ներկայացրեց ինչ իրեր էիմ փեսայու, այս աշտատի, վա-
վաշոտ, խաբեբա մարդն է, որին դու տեսնում ես այժմ՝ սրբակ
իմ ամուսին:

Հեղինե, կցելով ձեռներ և զարմացած:

Մարգարիտ...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Մի զարմանար, հագիս, խոսքերիս մեջ չափազանցություն
չկա... Ահա, տես՝ պարտնը նոր է զարթոնում. առավոտյան ժամի
չորսից հետո է առնել եկել: Ես չեմ կասկածում, որ նա ամբողջ
դիշեր աշտատիված լի է անցկացրել... Այո, այո:

Հեղինե

Եվ դու չես սխալվում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛հ, ո՛հ, ես գիտեմ, թե ինչ եմ ասում. պարոն ամուսնուս
ես լսել եմ ճանաչում... (Լուռլուռ:) Դուք ե ինչ պատիվ չէ ընրում
այսպիսի ել տակ, բայց եթե քեզ ես չասեմ, Հեղինե, էլ ում
ասեմ, էլ ում բանամ սիրտս... (Ձեռք կրծքին ցանկով:) Էլ համար
այստեղ... (Լուռլուռ:) Եթե ամբողջ աշխարհն անդամ ինչ տան,
էլ աչքիս ոչինչ չի երևալ... (Սրտավրում է:) Կարծես թե ես ինչ
ծախած լինեմ այս փառքին, այս հարստությունը...

Այլեր սրբում է:

Հեղինե

Խեղճ իմ Մարգարիտ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Օ՛հ, Հեղինե, թե ինչ տանջանքներ եմ կրել այս տանը և
ինչքան արցունք թափել այս տակ պատերի մեջ, այդ միայն
աստուծուն է հայտնի...

Հեղինե

Իսկ ամբողջ հասարակությունը քեզ երջանիկ է համարում
և շատերը մինչև անգամ նախանձում են վիճակիդ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, դառնությամբ:

Նախանձում են... չըմ... հասարակական կարծիքի ստրուկ
եմ դարձել, Հեղինե, և ոչ մի կողմից փրկություն չկա...

Լուռլուռ:

ՀԵՂԻՆՑ

Բայց մեկ բան շատ է զարմացնում ինձ, Մարգարիտ.
ամուսինդ, որքան կարողացա նկատել այս մի քանի օրս, միշտ
քաղցրությամբ է վարվում հեռով... Եթե նա քեզ չսիրեր, հազիվ
թե այդպես լիներ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Դիմակ, դիմակ, սիրելիս, բոլորը դիմակ է... Նա ինձ հետ
աչդպես վարվում է միայն քո ներկայությամբ, ուրիշներին առաջ,
հասարակության մեջ, թեև ինքն էլ լավ գիտե, որ ես իրան
չեմ հավատում... Ախ, նրա բարության և ազնվության այդ
դիմակն էր, որ ինձ մոլորեցրեց:

ՏԵՍԻԼ Դ

ՆՐԱՆԲ, ԷԼԻՋ, ԱՐԵԼ, պաշտոնական հասարակ համագրեւածով,

պարանոցին շնորհակալ:

ՍՊԵՐՍՈՐ, ծանուցանելով:

Տիկին և պարոն Մատթեոսյաններ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, Հեղինեին, ցածր և դժգոհ:

Ամուսնուս մտերիմ բարեկամներն են: (Առաջ գնալով և սառը
խոսակցությամբ:) Համեցե՛ք:

Ապաստվոր դուրս է գնում:

ԱՐԵԼ, ձեռքին բերրապահ:

Բարի օր ձեզ, տիկին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ձեռք տալով:

Բարե ձեզ, պարոն:

ԷԼԻՋ, նույնպես:

Բարե, սիրելի Մարգարիտ, ինչպես ես:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Շնորհակալ եմ, դու. ինչպես ես:

ԷԼԻՋ

Ինչպես տեսնում ես, լավ եմ:

ԱՐԵԼ

Ինչի՞նչ լավ չենք լինել, փառք աստուծո, ցաններս սառն, քիֆ-
ներս քիֆ, հացներս բժի, հոս լնով կնք ու լնով, էլի՛:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, հրավիրելով:

Համեցեք, խնդրեմ, (Մեկնելով ձեռքը դեպի Հեղինեն:) Օրիսըդ
Հեղինե:

ԱՐԵՆ

Դիտեմ, գիտեմ, ճանաչում եմ: (Ձեռքը հանելով Հեղինենից, բայց
խոսքերն ուղղելով Մարգարեին:) Այն գիշերը շէ՞ք, այն պարահանդե-
սի գիշերը, որ ժողովարանում միասին քնթրիք արինք: (Հեղի-
նենին:) Այրիս, շատ ապրիս, գավազա:

Թեթևապահը դնում է աջ կողմի սեղանի վրա:

ԷԼԻՉ, համբուրելով Հեղինենին:

Իսկ մենք նույն գիշեր քարեկամացանք արդեն:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Նստեցեք, խնդրում եմ: Մի-մի բաժակ սուրճ, եթե թույլ
կտաք:

ԷԼԻՉ

Ո՛չ, շատ շնորհակալ եմք, մենք արդեն խմել ենք:

ԱՐԵՆ

Ես իմ սուրճն էլ, իմ թխն էլ վաղուց խմել-պրծել եմ:

Հեղինե, Մարգարեին, կիսածայն:

Ես դնամ, տեսնեմ ի՞նչ են ուզում: (Հյուսիսից:) Ներսիս-
թյուն եմ խնդրում, ես ստիպված եմ զնալու:

ԱՐԵՆ

Վե՛հ, մեր գալը ձեզ գուր չհկամի, ի՞նչ է:

Հեղինե:

Ա՛խ, ի՞նչ եք հրամայում, պարոն, ես արդեն զնալու վրա
էի, երբ դուք եկաք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, համարելը հալով Հեղինենին:

Այ՛ո, օրիորդին ահա հրավիրել են:

ԱՐԵՆ

Դնո՛ւ, դնո՛ւ, գավազա, շատ ապրիս, գործիկ միշտ այդպես
ա՛րի եղբր:

Հեղինե:

Շատ շնորհակալ եմ, պարոն: (Ձեռքը հանելով:) Մնաք բարյավ:
(Էլիզին, հույսով:) Յառաջյալն, տիկին, ներեցեք, խնդրում եմ:
(Մարգարեին:) Ես շուտով կվերադառնամ, Մարգարիտ:

Գլխավոր ձեռքին գնում է իր սեղանի:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ԵՐԱՆՔ, առանց ՀԵՂԻՆՆԻ

ԱՐԵՆ

Այս ի՞նչ է նշանակում. մինչև այժմ տանն է մեր վսեմա-
շուք պարոնը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այս գիշեր շատ ուշ է տուն եկել:

Հնչեցնում է զանգակը:

ԱՐԵՆ

Ջարմանում եմ... Գիշերս նա մեզ մոտ էր և դեռ ժամի
տասնութն էր չկար, փախավ. պետք է տուն գնամ, ասաց... Շատ
խնդրեցի, բայց չկացավ...

ԷԼԻՉ

Ո՞վ գիտե ճանապարհին ում է պատահել. դու չես ասում,
որ զործ շատ ունի:

ԱՐԵՆ

Մի պատճառ կլինեք, էլի:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իհարկե առանց պատճառի չէր լինիլ (նորից հնչեցնում է
զանգակը. մենում են՝ նախասենյակից սպասավորը և Հեղինեի դռնից [Զալս
կողմի երկուրդ կարգի դուռը]: Սեսիլը:) Այս ԺԷՐ ԵՔ, Սեսիլ, այսքան
կանչում եմ ձեզ. (Սպասավորը դուռն է գնում:) Հավաքեցե՛ք այս
ամենը:

ԱՐԵՆ. Սեսիլին, մինչդեռ սա հավաքում է սուրճի բոլոր պարագաները:

Զգիտե՛ս, սիրելիս, կարելի՞ է պարոնին տեսնել. հարկավոր
դործ ունիմ:

ՍԵՍԻԼ. հագով:

Զգիտեմ, պարոն:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Սեսիլին:

Առաջե՛ք, որ հայտնեն պարոնին:

ՍԵՍԻԼ. զածր:

Իսկույն, աիկին.

Սկուսեղր ձեռքին դուռն է գնում նախասենյակ: Արեյը առանձին հավանու-
րյան նստն է սնում Սեսիլի վերաբերմամբ:

էլիջ, որ նետաճիւղովմբ զննում էր Սևիլին:

Այս աղախնին *Դո՛ր եք վարձել...* Անցյալ *սնդամ, կարժեմ, դա չկար:*

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛չ, կար. մեկ ամսից ափելի է մեզ մոտ է:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՆՐԱՆՔ, ԱՐԿԱԴԻ, պատշտական նաստրակ նշանագրեւորվ. կրճիկն
աստղաճան, իսկ պարանոցին շեման:

ԱՐԿԱԴԻ

Ա՛, բարձր, հաղար բարի եք եկել:

Տալիս է ձեռքը հախ էլիզին և սպա Աբելին:

ԱՐԵԼ

Բարոյ, ձերդ վսեմութեան... Կես օրն անց է և դուք զեռ տանն եք. երեկոյան մեզ մոտ ընթրիքի էլ չմտայիք. պետք է տուն զնամ, կինս մեղք է, ասում է... Այդ է՛:

ԱՐԿԱԴԻ

Հաժատայեք, հարգելի բարեկամս, ես ինքս էլ չէի սպասում... Հենց ձեր տանից մի տասը քայլ հաղիվ էի անցել, որ իմ լավ բարեկամներիցս մեկը պատահեցավ, արտասահմանից նոր էր եկել... Կամենում էի հետս տուն բերել, բայց որովհետեւ մի փոքր ուշ էր, մտածեցի՝ անհանգիստ չանեմ կոնջու... (Մարգարէին ձեռն տալով:) Ա՛խ, բարի լույս, անդինս, լինչպես ես (Մարգարէի լուռ ողջունում է:)
Սոսկելով պնայինք հյուրանոց, ուր նա իջել էր... Դե՛հ, գիտեք էլի, երկու լավ բարեկամ որ միմյանց պատահում են, էլ վերջ չի լինում նրանց քաղցր խոսակցութեանը... (Խորհրդովոր հայացք է ձգում էլիզի վրա, որ բաւկինակով ծածկում է բերանը:) Ժամի չորսն անց էր, որ բաժանվեցանք:

Էլիզը բաւկինակը բռնած հագում է:

ԱՐԵԼ

Տեսեք, է՛. ուղիղ ժամի չորսն էր, որ սա էլ ինձ դարձաբերեց իր ազմուկով... Թըլ՛խի, Թըլ՛խի... Դնային, եկան, վայր գցեցին, կարծեցի գողեր են եկել... Դուքս նայեմ, լինչ տեսնեմ. աղջիկ պարոնս մենակ լողթա է սալիս գահլիճում... Ի՞նչ է, լինչ է պատահել. սա թե՛ վախեցա, պետինը ժամ էկավ, ասում

է... Դուք իմացե՞ք գետնի ժամ գալը... Ը՞նչ, ի՞նչ գետին ժամ գալ, ի՞նչ ֆլան, ի՞նչ ֆստան... Մի տալի, երազումը վախեցիլ է աղջիկ-ղարոնս, վեր է թռել հանկարծ, քնաթաթախ դուրս է քնկել դահլիճ, ևս հո մյուս ծայրին ևս քնած, դիպել է աթոռին, աթոռն էլ մյուսին ու երկուսը միասին՝ շրթին, թրթրին, վայր են թափվում հատակի վրա... Դեռերը ժամ է կալվ, ասում է... (Յ)մաղում է:) Այգալես որ ամեն ժամանակ զետինը ժամ գա, այդ Թեր կ'երթա, ձեզ ևս հարցնում... էլ քարը քարի վրա չի մնա, աստված է վրա:

ԷԼԻԶ, ամուսնելով:

Վե՛հ, ևս ի՞նչ անեմ, որ վախեցա:

Խոհեղամբը հայացք է ձգում Արկադիի վրա, այդ նկատում է Մարգարիտ, որ սկսում է նեղանալ ավելի և ավելի նուզվել:

ԱՐԿԱԳԻ, գաղտնի միմաղ:

Շատ բնական է, որ մարդ երազի մեջ վախենա, ի՞նչ կա որ:

ԱՅԵԼ

Է՛հ, ձերդ մտեմտվյալն, վախենալն էլ իրանից է... Այնքան ասում եմ՝ մենակ մի քնիր. դիչերն ատանձին սենյակ հարկավոր չէ քեզ... բայց մեծ կհասկացնես, կխնամաբար հախիցը մի կարող է գալ... Այս ամենը ձեր շնորհիվն է, ձերդ մտեմտվյալն. չէ՞ որ դուք ևս ատանձին-ատանձին սենյակ ունիք... Նախկին կինս և սովորեց:

ԱՐԿԱԳԻ

Է՛հ, պարոն Արկի, նոր ժամանակ, նոր սովորություններ...

ԱՅԵԼ

Դուք գիտե՞ք, ձերդ մտեմտվյալն... Բնելն էլ որ մողացի տակ զցեցիք, էլ ի՞նչ բարբի սպասի մարդ... Տեսնենք վերջն ի՞նչ է լինելու... Նո միայն այսօրվան կ'ասեմ, որ եթե որս համարարմության մասին բարբի վտանգ չլինելի, մի բայի էլ կողքից չէի հետացնիլ, համարացե՞ք ինձ:

ԷԼԻԶ

Դու հո չես կարող փոխել աշխարհի սովորությունը...

ԱՅԵԼ

Նորից մի սկսիր, լսվ:

ԱՐԱՅԻ, էլիզի, որ խորհրդովոր կերպով հայում է իւր ձեռքի պայուսակին:

Այդ բնէ հիանալի պայուսակ է, տիկին:

Առնում է ձեռքից:

ԱՐԱՅԻ, էլիզի:

Ի՞նչ տատերը որ այդ չէին գործածում, է՛, հալածան հալածութեան տարի չէին ապրում, չէ՞:

Է՛լիզ:

Ձարմանալի պատուութիւն... Ձղիտեմ թե պայուսակի դործածութիւնը ինչ զիտ կարող է տալ:

ԱՐԱՅԻ, իբր բն զննում է պայուսակը:

Հիանալի է, հիանալի է:

ԱՐԱՅԻ, էլիզի:

Ո՞վ է իմանում, հոգիս, կարելի է մեծ փնտրել հենց զրա մեջն է: (Մարգարէին, մինչդեռ սա է էլիզը հարբեւ հուզմունքով հայում է Արաշիին, որ այս միջոցին պայուսակից մի փոքրիկ բուրբ է հանում ծածկաբար: Կատակ չեմ անում, տիկին, այնպիսի բաներ մոզաւ կան, որ էլ մարդ չէ իմանում թե ինչիցն է մեր կյանքը կարճանում:

ԱՐԱՅԻ, բուրբը ծոցումս պահելով:

Ձարմանալի յայ ճաշակ ունիք, տիկին: (Պայուսակը վերադարձնելով էլիզին: Բարով վայելեք:

Է՛լիզ:

Միթե այդքան հալածանում եք:

ԱՐԱՅԻ, Մարգարէին, որ կուրծք բռնած է բոլորովին զուգարակ արդեւ ոտի է կանգնել:

Տիկին... (էլիզին ներկով: Եւս ինչպէս հայիր:

ԱՐԱՅԻ, էլիզին:

Հիանալի է, հիանալի է... (Մարգարէին) Ի՞նչ կ'զգայ, տիկին, ի՞նչ պատահեցավ:

ԻՄԱՐԳԱՐԻՏ, սաստիկ հուզված:

Ո՞չինչ, ո՞չինչ... (Ելելին: Զերպութիւն, պարտն, եւ տկար եմ:

ԱՐԱՅԻ

Խնդրում եմ, տիկին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, սիրք բռնած գնում է. հետ, առանձին. դառն հեզնորչամբ:

Հիանալի՛ է, հիանալի՛...

Գնում է իր սենյակը. բյուրեղյան շվարվում են:

ԱՐԿԱՆԻ, անմիջապես:

Կացե՛ք, գո՛ք կացե՛ք:

Շատապա՛ հեկեում է Մարգարեթին:

Է՛լ, Է՛ջ, առանձին:

Արդյո՞ք բան նկատեց:

ԱՐԿԱՆ,

Այո՛ թե՛ է նշանակում:

Էլիկը հանկարծ վազում է դեպի Արկադին. որ վերադառնում է:

ԱՐԿԱՆԻ, զգնե՛րում:

Ո՛չ ինչ, ո՛չ ինչ, հանդիսա՛ կցե՛ք:

Է՛լ, Է՛ջ, Արկադին, ցածր:

Կարելի է տեսնո՞վ:

ԱՐԿԱՆԻ, հույսով:

Ո՛չ, նրան աշխարհա՛ պատահում է երբեմն (Բարձր)՝ ներեցե՛ք,
ես իսկա՛յն կվերադառնում: Նստեցե՛ք, խնդրեմ:

Հետ է գնում:

ՏԵՍԻԼ է

ԱՐԿԱՆ, Է՛լ, Է՛ջ

ԱՐԿԱՆ

Յավադար է եղել խեղճը:

Է՛լ, Է՛ջ

Ո՛չ թե ցավադար, այլ իստերիկա՛ ասո՛ւ:

ԱՐԿԱՆ

Ու՛մ ինչ պատահի, քեզ համար բոլորն էլ իստերիկա՛ է:

Է՛լ, Է՛ջ

Ո՛ր բժշկին կամենաս հարցրո՛ւ:

ԱՐԿԱՆ

Իստերիկան թե՛նչ բան է, ասո՛ւ, խնդրեմ... Ի՛նչ հիմար
անասն ասես բժիշկները կհնարեն... Յավը ցավ է, հիվանդությունն

էլ հիւփանդութ յուռն: Հետք խոսելիս էլ պարզ տեսնում էի, որ դու-
նաթափվում էր... Ինչէ՞ դու չես դունաթափվում աբղայես կամ
ինչէ՞ դու չունիս այդ խտերիկան, եթե լավ բան է:

ԷԼԽԶ

Աստված մի արասցէ:

ԱՐԵԼ

Այն, եւ քեզ ասում եմ, մոգնի բաներից ձեռք վերցրու,
եթե ոչ մեկ օր քեզ էլ կպատահի այդ խտերիկա է, ինչ զանգու-
մար է:

ԷԼԽԶ

Վե՛յ, տնիծում ես:

ԱՐԵԼ

Ընդհակառակը, իմ սիրուն թռչնակս, եւ քեզ խրատում եմ,
այդ իմ պարտաժողովունն է... Օրինակ՝ ի՞նչ է ավելանում,
որ անունդ դրել ես էլիդ... Մկրտությանդ հնաունը նդխարեթ է,
նդխարեթ էլ կնց քեզ համար. եթե ոչ, ի՞նչ է՝ էլիդ, էլիդ...
Քաղցրություն եւ ուղիւմ, ահա քեզ՝ նդսո, կամ Սարեդ... Ա՛րի
Սարեդ պատիր, եթե ուզում ես:

ԷԼԽԶ

Լիպցարա՛ր եմ, ի՞նչ է:

Գնում է և Մարգարէի սենյակի դռնից ձածուկ հայում:

ԱՐԵԼ, ասանձին:

Ինչէ՞ցն է, որ կանաչք այսպէս հեռաքրքիր են:

Հէտում է, կնոջ օրինակին:

ԷԼԽԶ, ուրախ:

Նա բոլորովին առողջ մահ է դալիս:

ԱՐԵԼ

Է՛հ, փառք տառածու... Նրանի մի շուտով այն մարդը
զուրս դար, (Թերսապակից մի ծուռ հանկու՛) մեկ այս ցավից ազա-
վելի:

ԷԼԽԶ

Ապասխր մի փոքր, ի՞նչ եղավ քեզ:

ԱՐԵԼ

Ինչպէս կհրամայես, իմ սիրելի Սարեդ:

Առանձին, ձիադելով երեւր ծամածում է:

ԷԼԻԶ

Նս քեզ հրամայում եմ, որ այսուհետև չհամարձակվես Սա-
բեղ ասել ինձ:

ԱՐԵՆ

Լնվ, լնվ, հերիր, մի բարկանալ, իմ անգին էլիզ, մա շե՞ր
էլիզ... Դու գիտես, որ ես քեզ շատ եմ սիրում և ոչինչ չեմ
խնայիլ քեզ համար... ես պատրաստ եմ զլուխ քեզ մատաղ
անել:

ԷԼԻԶ

Իհարկե գիտեմ և հենց գրա համար էլ քո մեկ մազը ամ-
բողջ աշխարհի հետ չեմ փոխիլ:

ԱՐԵՆ, գրիկով:

Իմ ազավնյա՞նկս... իմ հրեշտակս...

ԷԼԻԶ, ազատվելով:

Դալիս են, զալիս...

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՆՐԱՆՔ, ԱՐԱՄԳԻ

ԱՐԱՄԳԻ, ծափահարելով:

Աղբի՞ք, աղբի՞ք, կեցցե՞ք:

ԷԼԻԶ, Արելին, ցած:

Ուսյառասկեցիր:

ԱՐԱՄԳԻ

Ո՞րչափ հաճելի է սիրով ամուսիններ տեսնելը:

ԱՐԵՆ, փոք ինչ շփուրված:

Է՛հ, ի՞նչ անենք, ձերդ վսեմություն, շատ մաղդ սովորու-
թյուն ունի՝ ուրիշի կնկան է գրկում, այս մեկին էլ իմ կնկան
ես ինքս լինիմ գրկած, ի՞նչ կա որ:

ԱՐԱՄԳԻ

Կատարեկապես իրավունք ունիք, բարեկամ:

Հանդիմանական հայացք է ձգում էլիզի վրա:

ԷԼԻԶ, հայացքով հանգստացնում է Արկադիին:

Ի՞նչպես է Մարգարիտ:

ԱՐԿԱԴԻ

Փառք աստուծո... Մի քիչ կողքը ցավում էր, բայց անցավ՝
երևի մրսել է։ (Արելը օտարվածով ճիւղեցնում է էլիզին, որ ինքն ուղիղ էր
նկատել, րև Մարգարիտը նկատեց է)։ Միայն ներողութուն է խնդրում,
որ չէ կարող դուրս գալ... Ես ինքս առաջարկեցի, որ փոքր խնչ
հանգստանա։

ԱՐԵԼ

Մենք հո օտարներ չենք, ձերը վսեմություն. թող հան-
գրատանա, ավելի լավ։

Մոտենում է սեղանին և գրադվում է ծրարով։

Էլիզ, Արկադիին, ցածր։

Ուրեմն ոչինչ չէ՞ նկատել։

ԱՐԿԱԴԻ, Եռյուսեա։

Հանդիստ եղիւ... (Արելին, բարձր) Այդ ի՞նչ է, սիրելիս։

Էլիզը մի կողմի բաժնետոմս, գրադվում է ավտոմով։

ԱՐԵԼ

Ձեր վսեմությանը հայտնի բարեգործություն համար հա-
վաքած...

ԱՐԿԱԴԻ, ընդմիջելով։

Դիտեմ, գիտեմ...

ԱՐԵԼ, ծրարը տալով Արկադիին, ցածր։

Բոլորն այդտեղ է՞ փողն էլ, հաշիվներն էլ։

ԱՐԿԱԴԻ, ծրարը գնելով ծոցը։

Լավ, լավ...

ԱՐԵԼ, Արկադիին, ծածուկ։

Ես իմ մասն արդեն վերցրել եմ։

ԱՐԿԱԴԻ

Շատ բարի... Ես այսօրեւեթ կհրամայեմ, որ բոլոր զործերը
վերջացնեն... Ուրիշ ի՞նչ կա այդտեղ թերթապահում։

ԱՐԵԼ

Ամենահարկավոր պաշտոնական թղթեր են, ձերը վսեմու-
թյուն։

ԱՐԿԱԴԻ

Թողեք այստեղ, ես շուտով կվերադարձնեմ... Այդպես,
այդպես՝ թերթապահով։

ԱՐԵՒ

Եթե թույլ կտաք, ձեր սենյակը կաճեմ:

ԱՐԱՅԻ

Ա՛խ, դուք ինչի՞ հը հեղություն կրում:

ԱՐԵՒ

Ի՞նչ եք հրամայում, ձերդ վսեմություն, ինչ հեղություն:

Թերապևտը ձեռքիս դուրս է գնում աջ զոնից:

ԷՒԻԶ. վազելով դեպի Արևելք, ցած:

Ես կարծում եմ, որ բանվեցանք:

ԱՐԱՅԻ

Ո՛չ, ասում եմ. միամիտ եղիր... (Ձեռք ճանկելով ծայր:) Այս
ի՞նչ ես գրել:

ԷՒԻԶ

Կկարդաս, կ'իմանաս...

ԱՐԱՅԻ, ծոցից հանելով բուզրը:

Ի՞նչ պաղտնիք է:

ԷՒԻԶ

Ա՛, խնդրեմ...

Վազում է դեպի ալբոմը և ստաջփո դիմելով բնականում:

ԱՐԵՒ, վերադառնալով:

Բարձր կարգով դարսեցի սեղանի վրա:

ԱՐԱՅԻ, պանելով բուզրը:

Շատ շնորհակալ եմ:

ԱՐԵՒ

Չարժե, ձերդ վսեմություն:

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ՆՐԱՆՔ, ՀԵՂԻՆԵ

ԱՐԱՅԻ, Հեղինեին, որ մեծում է իր սենյակից:

Ա՛, օրինակ Հեղինե, բարե ձեզ... Ի՞նչպես եք, այսօր զեռ
հենք տեսնվել:

ՀԵՂԻՆԵ

Շատ շնորհակալ եմ, պարոն. զեռ ինչպես եք:

ԱՐԿԱՌԻ

Ինչպես տեսնում եք, օրիորդ, ես միշտ լսով եմ, միշտ առողջ, միշտ էլ ուրախ... Կարծեմ, տիկնոջը և բարեկամիս ճանաչում եք:

ՀԵՂԻՆԵ

Այո, պարոն, փոքր ինչ առաջ մենք արգեն տեսնվեցանք ալյատիդ:

ԱՐՅԷ, Արկադիի:

Շատ լավ բան եք արել, ձերդ վսեմություն, որ օրիորդին ձեզ մոտ եք ընդունել: Այսպիսի վստահավոր ժամանակ, երբ ամեն մի քայլափոխում մի-մի գալլի է հանդիպում մարդ, ձեզ պես տեր ունենալը մեծ բախտ է: (Հեղինիս:) Այո, օրիորդ, (Էլիզիս:) Է՛հ, դնանք, հուլիս, ժամանակ է: (Արկադիիս:) Ներսիսություն:

ԱՐԿԱՌԻ

Իսկույն, իսկույն: (Սեղմում է էլեկտրական հեջալի կոճակը:) Մեր կառքով դնացիք, խնդրում եմ:

ԷԼԻԶ, կեղծելով:

Ինչե՞ք եք նեղություն քաշում, պարոն, շատ չնորձակալ ենք, այնպես էլ կ'երթանք, հեռու չենք:

ԱՐԿԱՌԻ

Հասուկ խնդրում եմ:

ԱՐՅԷ

Չձմարիտ, իզուր նեղություն եք կրում, ձերդ վսեմություն. չէ՞ որ դուք ես գնալու եք շուտով:

ԱՐԿԱՌԻ, սենյակի ժամացույցին նայելով:

Օ՜, ես դեռ բավական ժամանակ ունիմ... (Ներս մեկոց սպասավորին:) Տիկնոջը և պարոնին մեր կառքով թող տանեն:

Սպասավոր գլուխ է տալիս և դուրս է գնում:

ԷԼԻԶ, առանձին, շեշտելով:

Շատ չնորձակալ ենք, որ այդպես պատվում եք մեզ... (Ձևոք հալով:) Միայն բարյավ. մեզ մի մոռանաք, խնդրում եմ: (Հեղինիս. համբուրելով:) Յտեսություն, օրիորդ...

ՀԵՂԻՆԵ

Յտեսություն, տիկին:

ԱՐՔԷԼ, ձեռք տալով:

Մնաք բարձր, օրհորդ... Մ'ղջ և առողջ լինիք, ձերդ վսեմության:

ԷԼԻԶԷ, ամուսնու քեֆ ամենալով, Հեղինեին:

Մարդարտիտ լսել պահեցեք, (Արկադիին): Հույս ունի՞մ՝ այս անգամ երկար սպասել չեք տալ մեզ:

ԱՐԱՆԴԻ, ուղեկցելով:

Անչափ բարի եք, տիկին:

ԷԼԻԶԷ ու Արկադի զուգու են գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

Հեղինե, ԱՐԱՆԴԻ

Հեղինե

Մարդարտիտ ուր է:

ԱՐԱՆԴԻ

Իր սենյակումն է, (Հեղինեն կտռվեում է գնալ): Սպասեցեք, օրհորդ:

Հեղինե

Ի՞նչ էլքամայեք:

ԱՐԱՆԴԻ

Ասացեք, խնդրեմ, օրհորդ, տրոյսդ դո՞ւ եք ձեր սենյակից:

Հեղինե

Ես չառ դո՞ւ եմ, պարոն, իմ սենյակից և անչափ շնորհակալ եմ ձեր հյուրասիրությունից:

ԱՐԱՆԴԻ

Ի՞նչ եք հրամայում, օրհորդ, այդ իմ պարտականությունն է, Դուք այնպիսի սուրբ գործի եք ծառայում, որ մարդ ինչ էլ կատարի ձեզ համար, դարձյալ քիչ է... Տարածել լույս և դատարկություն մատուց սերնդի մեջ, պատրաստել հասարակության համար բարոյապես դարդալից մայրեր... մեթոս սրտնից էլ ավելի վսեմ աշխատանք կա աշխարհիս երեսին... Օ՞, ես ստատիկ հարգում եմ լուսավորությունը և, հավատացեք, զիտեմ զնահատել ձեզ նման աշխատավորներին... Ձեր կոչումը, օրհորդ, վսեմ է և սուրբ. ես խոստովում եմ այդ կոչման առաջ և երջանիկ կլինեի, եթե կարողանայի մի կերպ հաճելի դառնալ ձեզ:

280
186

94

1890

ՀՀ Դժ. ԹԻՖԼԻՍԻ ԹԱՏՐԱ

Լերկուշարքի. Յունուարի 29-ին,

ՀԵՅ ԹԵՏԵՐԸՍԻՔՆԵՐԸ ԿԸ ՆԵՐԿԵՅԸՑՆԵՆ.

RESULTS

ԹԻՖԼԻՍԻ ԶԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՑԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ՝

Ullrich, U. 1994. Ullrich, U.

ԱՄՈՒՄԻՆՆԵՐ

Սովետական շրջանի արտադրանքների

Հեղինակություն Դ. ՄՈՒՆԴՈՒԿԵՆՆԻ

9. 11 1' 50" 11 1' 15" 15" 2 1' 15" 4"

Երևոյի Մատենանէն	Պ. Գ. Քաշայեմ արեւան . . .
Երկր Կաթողիկոսէն . Ստատոնէնի տարադպրեալը .	Պ. Դ. Մանգիկեան
Երասուշ և Երասուն	Պ. Ջ. Մանիկոնէան
Էւոն թղթական, գիւղատնտես	Պ. Լ. Տիգրանէան
Կարպոյտի Ստատոնէն . Երեւոյի կնիք	Սր. Ե. Նազարեմ, կենան . . .
Էյիկ Մատառէան . Բերիկի կնիք	Սր. Թ. Խիլի արեւան
Գաղստէնի Կաթողիկոսէն . Նախ տարադպրի	Տ. Մ. Խոսրովէան
Հեղիւ . Կնիք տասն . որդ ազգիկ . Կաթոնի	Տ. Ն. Դեմեան իւլեան
Աւսիլ . աղբիւն	Օր. Մ. Միլիք . Դաիլեան . . .

Սպասարդներ, ծառաներ, հիւրեր և մեծ բազմութիւն
Երկու մոտից՝ դանդաղան դառաւազայի ու հասակիւ.

Կեդրոնը պատկանում է ԹԻՎԻԽԱՆԻ:

ՍԿԻԶԲՆ Է 7՝, ՎԱՍՄԻՆ

«Ամուսինների» առաջին բեմադրության ծրագիրը

269. 69. 69.

Դուք չտիկեց զուրս բարի էք, պարսն, շատ շնորհակալ եմ:

15P4141-1

Օ՛ր, օրիորդ, իմ կնո՞ծ սրտակից բարեկամուհւո՞ւ համար ես ոչինչ չեմ խնայել, հալատացե՛ք... Ես շատ եմ սիրում կնո՞ջս, շմո՞ւ, և այդ պատճառով սիրում և հարգում եմ ամենին, ով նրան սիրում է... Խեղճը հիվանդուտ է, տեսնում եք. միշտ տխուր, միշտ սիրաբ ծածկված... Զբո՛ւտեմ, ի՛նչ տնեմ, ի՛նչպես ուրախացնեմ... ոչինչ չէ հաջողվում ինձ... Այս մի քանի օր է միայն, որ ես նրա երեսին երբեմն ժպտա եմ նշմարաւ... Ուրեմն դուք ինքնեւրդ կարող եք դատել, թե՛ սրբան պիտի գտն լինիմ, որ դուք մեզ մտաեք... Ատաված կվարձատրե ձեզ ձեր բարի, ազնիվ սրտի համար: (Ժամացույցիկ եռայելով): Սակայն ժա-մանակ է... (Տալով ձեռք): Հատուկ հերոգութիւն եմ խնդրում, օրիորդ, պաշտօնական գործերս ստիպում են ինձ ձեզ թողնելու: Յտեռութիւն, օրիորդ:

Քողովուրդ, է՝ ձեռքը:

269.19.13

Յտեւութիւն, պարոն:

ԱՐԿԱԴԻ, գնացով, մեկուսի:

Օ՛, սրտիսի դեղեցիկ աչքեր...

‘Inu ru 1, q̄linaf:

STUPL DU

ՀԵՂԻՆԵ, մեհակ:

Եւ այլեւ ոչինչ չեմ հասկանում... Միջի Մարգարիտը սխալ-
վում է... (կամենում է մտնել Մարգարիտի սենյակը): Դուռը փակած է:
(կամաց բախում է դուռը. լսվում է Մարգարիտի ձայնը... ՊՈ՛ղ է...): Եւ եմ:
(Կարճյալ Մարգարիտի ձայնը՝ Իսկույն):

STUTL OF

ՀԵՂԻՆԵ, ՄԱՐԳԱՐԻՏ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, զգուշությամբ դուրս հայելով:

From the family house

ՀԵՂԻՆԵ, ԽԱՄԵՄԻ:

 $U_{j,n}$

ՍԱՐԳՍՏ, աչներ սբելով:

Ամենքը գնացին:

Հեղինե

Այո, ամենքը: (Մարգարէսը նստում է և կրկին աչներ սբում:)
Բայց դու ինչո՞ւ. ևս լաց չի նում... Կրկին մի նոր վիճա՞ւ (Լուս-
րյուն:): Ինչո՞ւ ոչինչ չես խոսում: (Նսեկով կողմի, առնում է ձեռքը:)
Ասո՛ւ, հոգիս, ասո՛ւ, ի՞նչ է պատահել. չէ՞ որ ես քո Հեղինեն եմ,
դու ինձանից ոչինչ չունիս ծածկելու... (Թողնելով ձեռքը:): Բա՛վա-
կան է, Մարգարիտոս, բա՛վական. հանդստացի՛ր, աղաչում եմ...
Երեւի քեզ վշտացրել են:

ՍԱՐԳՍՏ

Շփտ, շփտ...

Հեղինե

Ո՞վ... ամուսինդ:

ՍԱՐԳՍՏ

Ամուսինս... Վաղուց է որ ես նրան ճանաչել եմ. նրա
արարմունքն ինձ չի վրդովեցնում այլևս... Բայց երբ քեզ խա-
բում է քո ընկերուհին, որի հետ դու երեխա մեծացել ես, որին
դու քույր էիր համարում միշտ... Ա՛խ... (Շարժվածով արտահայտում
է վիթխասնաբանի հուսահատությունը:): Ի՞նչու չէր կասկած... (Հեղինե
սպեւում է:): Թողնենք, թողնենք, խնայում եմ... Ես այժմ ոչինչ
չեմ կարող ունել... Ես սաստիկ տնայտաված եմ... բոլոր ցավս
արտահայտել անկարող եմ... Ես կենդիվ եմ պատմելիս... Ինձ
հիմարի տեղ են ընդունում... ինձ կույր են համարում...

Հեղինե

Հանդստացի՛ր, Մարգարիտոս, աղաչում եմ, հանդստացի՛ր:

ՍԱՐԳՍՏ, Հեղինեի ձեռք բռնելով:

Այո, այո, քույրիկ, այո, հոգիս, ես բոլորը կպատմեմ քեզ,
բոլորը՝ այժմ ներքի:

Հեղինե

Լավ, լավ, հանդստացի՛ր միայն, հետո ի՛նչպիսի կպատմես.
այժմ ուրիշ բան խոսենք:

ՍԱՐԳՍՏ

Այո, ուրիշ բան, ուրիշ բան... Թե՛ղ մտքիցս հեռանան
այն զգվելի տեսարանները... (Բռնելով Հեղինեի բեր, նրա նկատմամբ
լուս ման է գալիս ծանր հայելով և իջնալով, նետ բեկված ձայնով:): Դու
ի՞նչ ասիր:

ՀԵՂԻՆԵ

Շատ խիստ պահանջներ են առաջարկում, Մարգարիտ,
Երեք Լէւիտա, առավոտները գասեր զանազան առաքիաներից,
հրանց հետ միասին ճաշել, իսկ Երեկոյան՝ զրոստնք: Այլ շատ
ծանր է ինձ համար... Ուրեմն պետք է ամբողջ օրս Հրանց
հովիւներ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հետո համաձայնեց ինձ:

ՀԵՂԻՆԵ

Ո՛հ, մերժեցի:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Մըքան զո՛հ եմ, Հեղինե, սը մերժել ես... Այլես անկարող
եմ առանց քեզ տալեր... Բայի քեզանից էլ ոչ սք չունիմ:

ՀԵՂԻՆԵ

Իսկ ես ո՞վ ունիմ բացի քեզանից:

ՈՊԱՍՏՎՈՐ

Տիկին, մի անձանոթ զինվորական է:

Արծաթե վոլեյի սկոտեղով առաջարկում է մի այցեսոմս:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, Հուզվելով, վերցնում է այցեսոմսը:

Արաա... շէս Արա... մյան... (Սպասե՛լուի՛ն): Խնդրիր, (Սպա-
սովոր դուռ է գնում): Ա՛խ, Հեղինե, ես աչապես...

ՀԵՂԻՆԵ

Ի՜նչ պատահեցավ քեզ, Մարգարիտ. դու բոլորովին գու-
հատվեցար:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛վ, Ես... Մի՞թե...

ՀԵՂԻՆԵ

Այո, այո, հողիս:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ա՛խ, հա բարձրանում է:

ՀԵՂԻՆԵ

Իսկ ես վախճում եմ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Սպասի՛ր, սպասի՛ր, խնդրում եմ:

ՀԵՂԻՆԵ

Ես դարձ ունիմ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Մի քանի րոպե միայն...

ՀԵՂԻՆԵ

Կ'ուշանամ, Մարգարիտ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Աղաչում եմ... Ես խնայեմ... դժւ ընդունիր...

Դուք ե վազում իր սենյակը

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Գ

ՀԵՂԻՆԵ, ԱՐՏԱՇԵՍ

ՍՊԱՍԱՎԱՐ, ծանուցանելով:

Պարոն Արտաշես Արամյան:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Բարե ձեզ, օրիորդ:

Ապագայը դուք ե գնում:

ՀԵՂԻՆԵ

Բարե, պարոն: (Միմյանց ձեռք ևն տալիս:) Նստեցեք, ինչը եմ,
տիկին Մարգարիտն խնայեմ գուրս կգա:

Նստում եմ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Գնացեալ ես անհաւամար ժամանակ եմ եկել:

ՀԵՂԻՆԵ

Ընդհակառակը, պարոն Արտաշես... Վաղուց է որ սպասում
էիք ձեզ և ձեր բարեկամին... Ինչո՞ւ նա էլ ձեզ հետ շնորհ
չբերեց:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ներողութիւն, օրիորդ, պարահանդեսի երկը որը օրը գյու-
ղացիք տարան նրան մի կարեւոր պարթի համար և ահա մինչեւ
այժմ գեռ չէ վերադարձել... Այսօր ես ես թողնում եմ թիֆլիզը:

ՀԵՂԻՆԵ

Մի՞թե:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այս, օրիսրդ, ստիպված եմ... Եկել եմ հրաժեշտիս ողջունքը տալու ձեզ և տիկին Մարգարտին, (Նկատելով պատկերակալի վրա դրած ցկարը, հաճկաժծ:) Ա՛խ... Ներեցե՛ք, խնդրեմ... (Մոտենում է ցկարին:) Սա տիկնոջ նկարածը պետք է լինի:

ՀԵՂԻՆԵ

Այս, պարոն Արտաշես, այդ նկարը ներկայացնում է այն պարտեզը, ուր Մարգարտիս անցնկացրել իր մանկությունը:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այս, այս, ծանոթ է ինձ... Ո՛հ, որքան քաղցր հիշողություններ...

ՏԵՍԻԼ ԺԴ

ՆՐԱՆԲ. ՄԱՐԳԱՐԻՏ, զգեստը փոխելուց կարգի բերած:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Պարոն Արտաշես, բարև ձեզ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Բարև ձեզ, տիկին... (Միմյանց ձևով են ճալիս:) Ես հիացած նայում էի ձեր նկարին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Օ՛, այդ մի չնչին բան է: (Համվիշելով:) Համեցե՛ք, նստեցե՛ք, խնդրեմ: (Նստում են:) Իսկ պարոն Լևոնն թւր է. չէ՞ որ դուք խոստացար միասին գալ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այս, տիկին, բայց նա զնաց զյուզ և դեռ երևի ուշ կվերադառնա:

ՀԵՂԻՆԵ

Դիտե՛ն, Մարգարտի, պարոն Արտաշեսը գնում է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Մի՞թե...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այս, տիկին, ես հենց այսօր գնալու եմ. եկել եմ ձեզ բարեմիաք տեսլու:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Մի՞թե այդպես շուտ... Եվ երկամբ կտեի ձեր բացակայությունը:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Զդիտեմ, տիկին, այդ կախված է հանդամանքներից. գուցե մի քանի շաբաթ ուշանամ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իսկ ձեր նսր վնայը... Շարունակում եք արդյոք:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Իհնչպես չէ, տիկին, բոլոր աղաա ժամերս նրան եմ նվիրում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հաջողություն եմ ցանկանում... (Լռություց) Այդպես... Դնում եք ուրիմ...

Հեղինե, տեղից վեր կենալով:

Ներդալություն եմ խնդրում, պարոն Արտաշես, ոտիպված եմ, գտտի եմ գնալու:

ԱՐՏԱՇԵՍ, նույնպես:

Ա, խնդրեմ, օրիորդ:

Հեղինե, ձեռք տալով Արտաշեսին:

Բարով գնաք, բարով գաք... Եթե պարոն Լևոնին տեսնեք, ինձանից շատ բարե տրեք:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Անշուշտ, օրիորդ, ես նրա գյուղովն եմ անցնելու:

Հեղինե, ողջունում է և գնում իր սենյակը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ե

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ԱՐՏԱՇԵՍ

ԱՐՏԱՇԵՍ, նստելով:

Ծղմարիտ որ շատ համակրելի օրիորդ է... Բարեկամս իզուր է և այնպես հրապուրվել:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իրոք... Ուրեմն պարոն Լևոնը հավանում է Հեղինեին:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այո, տիկին, շատ է հավանում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հեղինե ել հաճախ է մտաբերում նրան... Փոխադարձ համակրանք...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Իսկ ես համոզված եմ, աիկին, որ բարեկամս մինչև ուն-
գամ սիրում է օրիորդին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այդպես... Տա աստված... Երկուսին էլ սրտանց երջանկու-
թյուն եմ ցանկանում:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Երբ երկու սիրա իրար հասկանում են և զնահատում, եր-
ջանկությունն այնքան էլ հեռու չէ նշանցից...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, նոզվոց հանկով:

Այո, եթե միայն այդ սրտերը անհաղթելի արգելքներ չեն
հանդիպում...

Աշխատում է մի կերպ ծածկել նուզմունքը:

Տ Ե Ս Ի Լ ԺՁ

ՆՐԱՆՔ, ԱՐԿԱԴԻ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ամուսինս...

ԱՐԿԱԴԻ, գալով դռից, առանձին, դժգոհ:

Դարձյալ այս զինվորականը... (Առաջ գալով:) Ա՛, պարոն
Արամյան... (Ահալեսը ոտի է կոկցում:) Շատ ուրախ եմ... (Միմյանց
ձեռք են տալիս:) Նստեցե՛ք, խնդրեմ: (Նստում են:) Խնչպե՛ս եք, ինչ-
պես է ձեր առողջությունը:

ԱՐՏԱՇԵՍ, սառը հաղափառությամբ:

Շնորհակալ եմ, պարոն, դժեք ինչպես եք:

ԱՐԿԱԴԻ

Ես միշտ լավ եմ, փառք աստուծո, Եթե բժիշկներն իմ հույ-
սով մնային, քաղցած կմեռնեիր... Շատ ուրախ եմ, շատ, ձեզ
իմ տանը տեսնելով... Ձեր հայրենասիրության և քաջության
մասին շատ դովասանքներ եմ լսում:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Թողնենք այդ, պարոն:

ԱՐԿԱԴԻ

Օ՛, ես շատ եմ սիրում քաջ և մանավանդ հայրենասեր
երիտասարդներին: Արդարեւ ես ինքս ձեզ պես քաջագործու-

թյուները արած չեմ, բայց իմ հայրենասիրական... զգացմունք-
ներս ուրիշներին պակաս չեն, հավատացե՛ք... Ձեռքիցս եկածը
չեմ խնայել իմ պաշտելի հայրենիքիս համար...

ԱՐՏԱՇԵՍ

(Օ՞, պարոն, ես այդ մասին չեմ կասկածում:

ԱՐԿԱՊԻ

Եվ ատելով ատում եմ այն մարդկանց, որոնք միայն իրանց
համար են ապրում... Ուտում են, խմում, զվարճանում, իսկ
ժողովրդի բարօրության մասին բնավ չեն էլ մտածում: Այդպիսի-
ներին համար երկրորդական բաներ են՝ ազգ, հայրենիք, մարդկու-
թյուն... Կան նաև այնպիսիները, պարոն, որ ձեր առաջ ձեռնում
են ամենաճերմ աղջակներ, քնտիր հայրենասեր, մարդասեր և էլ
չգիտեմ թե ինչու, միշտ լինում է իրեն շատ և շատ բարձր
գաղափարների տեր մարդիկ: Բայց լնվ իմացած եղեք, պարոն,
որ այդ բոլոր գեղեցիկ բաները նրանք զործ են անում որպես
զենք՝ միայն միամիտներին շղապնելու համար: Մեկ կողմից շա-
նի համար նրանք պատրաստ են տասն անգամ ծախել իրանց
ազգն էլ, հայրենիքն էլ...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Շատ ճշմարիտ եք ասում, պարոն: Բայց լինչպես զանա-
զաններ տեղաբեր խաբերային, քանի որ խաբերաների հատուկ
սովորությունն է միշտ արդարի գիմակով երևալ:

ԿԱՐԿԱՐԻՏ

Եվ ամենավտանգավոր մարդիկը հենց պրանք են, որ իրանց
արատները վախճակաբանությամբ ծածկում են առաքելնություն թողի
տակ:

ԱՐԿԱՊԻ

Ա՛խ, աղնիկ ընկերս, դու ահար էիր, մոռացա հարցնել
առաջնությունդ մասին... Ներքի, խնդրում եմ: Լինչպես ես այժմ,
լնվ ես:

ԿԱՐԿԱՐԻՏ, մեղմորեն:

Իմ մասին մի՛ հոգար, ես շատ բավ եմ:

ԱՐԿԱՊԻ

Շատ ուրախ եմ. ես շարունակ քեզ վրա էի մտածում, սի-
բիլիս (Արսաեսիկ): Դուք ես շատ ուղիղ եք գտնում, պարոն: Այո՞,
մի վրոքը զգվար է խաբերաներին խելայն հանաչել... (Մոցի ձա-

մայուլցիներն Գայեղով, Մարգարեիցն:) Հիանալի եղանակ է, սիրելիս, կամենում եմ մի փոքր մաքուր օդ ծծել. կառքը պատրաստ է:

ԱՐԿԱԳԻ, հանգիստ:

Շնորհակալ եմ. ես այսօր դիտավորություն չունիմ տանից դուրս գալու:

ԱՐԿԱԳԻ

Բայց պոսղջությունը, սիրելիս, առողջությունդ... ես շատ ցավում եմ, որ դու բոլորովին արհամարհում ես քո առողջությունը... Այսպիսի եղանակին քեզ հարկավոր է բացօթյա գրասանք:

ԱՐՏԱՇԵՍ, վեր կենալով:

Ես ձեզ արգելք չլինիմ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛հ, թի, պարոն Արտաշես, հասեցեք, խնդրում եմ...

ԱՐԿԱԳԻ

Այո, պարոն, հասեցեք, հասեցեք, խնդրում եմ.. (Եկել ոտի է կանգնում:) Տիկինը կարող է զնալ էլ, դալ էլ, իսկ մենք կարող ենք խոսել, դատել, վիճել, ինչքան կամենանք:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Շատ շնորհակալ եմ, պարոն, հատուկ պարտավորեցնում եք ինձ... (ձեզնորհն:) ձեր առանձին ուշադրությամբ, բայց ներություն եմ խնդրում, ժամանակ է:

ԱՐԿԱԳԻ, նույնպես հեղճելով:

Ափսոսում եմ, շատ ափսոսում եմ, հավատացեք ինձ... Գիտեմ որ դուք սաստիկ զբաղված եք և բոլորովին ժամանակ չունիք ունայն ալցելություններով պարապելու, այնուամենայնիվ, խնդրում եմ, երբ ազատ լինիք ձեր ծանր գործերից, երբեմն երբեմն մեզ ևս մտաբերեք... իմ տան դռները միշտ բաց են, պարոն, ազնիվ մարդկանց համար, մանավանդ... կոնձա բարեկամներին համար:

Մարգարիտ՝ այս միջոցին սասիկ հուզված, կանգնած, ջուր է ուժում և խմում:

ԱՐՏԱՇԵՍ, Արկայիկին, հեղճուհի:

Չափից դուրս բարի եք... (Գնում է պալի Մարգարիտ և մեղմուհիներն:) Մհանք բարյալ, տիկին...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Արտաշեսի ձեռքը բռնած:

Հույս ունիմ, պարոն Արտաշես, որ դուք զարձեռել կ'այցելեք մեզ...

Թողնում է ձեռքը և ուղեկցում է:

ԱՐԿԱԳԻ. Եղևկոյն ուղեկցելով:

Այո, այո, ես ես խնդրում եմ:

ԱՐՏԱՇԵՍ. ճեղքում:

Օ, ձեր սիրտը ընդունելու թյուր, պարոն, ես երբեք չեմ մոռանալ... (Մտախոհ): Մնաց ընթացի...

Դուրս է գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Է

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. ԱՐԿԱԳԻ

ԱՐԿԱԳԻ. Երկու լուսնային ճեղքում, միջոցով Մարգարիտը դժգոհությամբ նայում էր նրան:

Աստ, խնդրեմ, ի՞նչ է նշանակում այս բոլոր կատակերդ թյուր:

ՄԱՐԿԱՐԻՏ. առաջ զարկով:

Այդ հարցն ի՞նչ է վերաբերում... ի՞նչ:

ԱՐԿԱԳԻ

Այո, քեզ, քեզ միջև պարզել է հարկավոր... Հանկարծ հիվանդանում ես, ամբողջ տունը տանդումըրա է լինում, գործերս համարյա անկատար եմ թողնում քեզ համար, վազում եմ տուն և ի՞նչ եմ տեսնում. հիվանդս հանդիսս նստած՝ ամենատիրալիր ընդունելություն է ցույց տալիս մի բախտախնդիր զինվորականի, որ չգիտեմ՝ ով է կամ ի՞նչ է:

ՄԱՐԿԱՐԻՏ

Նա իմ մանկությունն էր բարեկամն է, ես արդեն ասել եմ քեզ:

ԱՐԿԱԳԻ

Բարեկամ, բարեկամ... Երևի բարեկամից էլ մեկ բան ավելի է, որ հիվանդությունն անդամ մոռացել ես նրա համար:

ՄԱՐԿԱՐԻՏ

Դուք ի՞նչ վերապրում եք, պարոն, բայց իզուր. ես արդեն այստեղ էի Հեղինեի հետ, երբ նա եկավ:

ԱՐԿԱԴԻ

Եւ զու, աիկին, հարկավոր համարեցիր քնդունել նրան,
յալ իմանալով, որ այդ ինձ դուք չի պալ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ի՞նչ եք կամենում ասել:

ԱՐԿԱԴԻ

Նոր ոչինչ. այսօր բարեկամ, վաղը երկրպագու ե վերջի-
վերջն խոյտառակություն... Միշտ այդպես է լինում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Երկնքից չեք վախենում, որ աշխարհի մեղադրանք եք
բարձում ինձ վրա... Դուք անպատուեմ եք ինձ, պարոն:

ԱՐԿԱԴԻ

Օ՛հ, մեծ-մեծ խոսքերդ մի կնդմ զիր... Ինձ խարելը հեշտ
չէ. ես շատ բան եմ տեսել կյանքումս:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, գտնն ճեզնուրյամբ:

Եվ շատ բան էլ փորձել եք իհարկել:

ԱՐԿԱԴԻ, բարկացած:

Այո ե փորձել եմ, եթե կամենում ես... Օ՛հ, ես ոչ ոքի չեմ
թույլ տալ, որ մեկ մաղի չափ անգամ արատավորի իմ պա-
տիվը... Այսուհետեւ թող չհամարձակվի այդ պարոնը իմ տունը
մտնել:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Դուք այնքան քաղաքավարի վարվեցաք նրա հետ, որ հա-
ղիվ թե նա մեր զոնովն անգամ անցնի երբեկոց:

ԱՐԿԱԴԻ

Շատ լավ էլ արի, սիրտդ ցավեց, հա... (Բարկացած ման է
զալիս:) Դռնի ալկիլի քաղաքավարի, քան թե դու՛ իմ բարեկամ-
ներին հետ... Համարյա վիրավորված գնացիք այտակոյից... (Հան-
կած կանգ առնելով, խիտ է հախիկն:) Ա՛... (Լռությամբ, ետո ծիծա-
կով է:) Հասկացա, հասկացա, այժմ հասկացա... (Անգնում է Մար-
գարիտ առաջ ե գլուխը շարժում:) Դուք, աիկին, անպատու էիք նրան
ե սուտ հիվանդացաք, որ ինձ ե իմ բարեկամներին շատով հե-
ռացնեք այտակոյից... (Մարգարիտ՝ ձեռները մխացնելով, զարնուրած մա-
յում է Արկադիին:) Այո, այո, այլիս կասկած չկա... (Հեզնուրյամբ:) Օ՛հ, ինչ խորամանկություն... (Հեզնուրն ծիծաղում է:) Բայց այդ-

պես չէ, տիկին, ևս ձեզ երկուսիդ միասին կոհնակցենեմ, մինչև
որ դուք հնար կզանեք ինձ խայտառակելու...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Բնավական է, պարսն, բնավական է... Ձեզ խայտառակողը ձեք
վարձունքն է... Ձեր չափով մի չափեք ուրիշներին:

ԱՐԿԱԴԻ, բարկացած:

Ի՞նչպես, ի՞նչպես եք համարձակվում այդպես խոսել հետո:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այլևս վերջացած... Գնացե՛ք, գնացե՛ք, պարոն, բարեկամու-
հիս ողորմում է ձեզ և սոյս գլշե՛ր:

ԱՐԿԱԴԻ

Ի՞նչ բարեկամուհի, ի՞նչ եք բարբառնում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այդ դուք լսվ գիտեք, պարոն, ինչպես և էս...

ԱՐԿԱԴԻ

Սնու եք խոսում, սնու, տիկին... Լռեցե՛ք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛չ, պարսն, ո՛չ. բնավական է, ինչքան յոեցի. այժմ մոլորոջ
աշխարհիս առաջ պետք է ազդեցիկ... Թող ամենքն իմանան
ձեր վարձունքը, թող ամենքը յսն, թե ինչ օրեր եմ քաշել ևս
ձեր ձեռքին, ինչքան արտասուք թափել այս պատերի մեջ...

ԱՐԿԱԴԻ

Դուք խելագարվել եք, տիկին... Հեռացե՛ք այտեղից:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Մեկազդեցիկ եմ (Ծիծաղում է): Ո՛չ, պարոն, ո՛չ, ևս այժմ եմ
միայն արթնանում... Կես ժամ առաջ ձեր սիրահարական սրբա-
րազործություններին ահամա վկա լինելով, քիչ էր մնում ամո-
թից մեռնելի:

ԱՐԿԱԴԻ, բերանը վերբացած:

Սնու է, սնու... Հեռացե՛ք աչքիցս, առում եմ, ապա թե ո՛չ՝
այս բոսկիրս կսպանեմ ձեզ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Սպանեցե՛ք ու վերջացրե՛ք. դոնե մեկ տնդամից կ'ազատ-
վեմ այս տանջանքներից:

ԱՐԿԱԿԻ

Օ՛ր, այդ արգեն չափից դուրս է, տիկին... (Զայրացած ման է գալիս:) Այս ամենը ես պարտական եմ այն անիծյալ ղինժորականին... (Հանկարծ հարձակվելով սեղանի վանդակին, բոլոր ուժով վանգահարում է: Զանազան դռներից շատով եկել են և մեծում Սեսիլն ու սպասավորը:) Ես ձեզ խստիվ հրամայում եմ, որ այսուհետև չհամարձակվեք ընդունել այն ըստտախնդիր ղինժորականին... միեկնույն է՝ նա ինձ հարցնի, թե արկենա՞մ:

Սեսիլն ու սպասավորը շփոթվում են:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, գտնվելով իրան և բոլորովին գունաթափ:

Այո, պարոնի հրամանը կատարացե՛ք խիսթյամբ, ես ես հրամայում եմ... (Մեկնելով ձեռքը դեպի դուռը:) Հեռացե՛ք... (Սեսիլն ու սպասավորը դուրս են գնում: Լուսնային: Սասիկ վրդովված և արհեստից խեղդվելով:) Շնորհակալ եմ, պարոն... Այս էր իմ այսօրվան արված տանջանաց վարձատրությունը... Այսուհետև ես մի անարժան կին եմ ձեզ համար... Այս օրվանից ամենայն ինչ ղերջացավ մեր մեջ... Ահա... (Պարանոցից կտրում է մանյակը:) Առե՛ք այն շղթան, որով ինձ կապել կաշկանդել էիք այսօրվան տարիներ... (Մանյակը շարժում է:) Ո՛հ, աստված ամենակարող...

Դուրս է գնում իր սենյակը: Արևիկին մնում է սպասել:

ԱՐԱՐՎԱՆ ԵՐՐՈՐԻ

*Միենույն տեսարանը. պակասում է միայն պատկերակոչն
էր նկարով:*

ՏԵՍԻՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԱՐԿԱԳԻ, ԱՐԵՆՆ

ԱՐԿԱԳԻ, ման գալով:

*Ո՛չ, ո՛չ, պարոն Արեն, խոսքս խոսք է. ես նրան զլխադէր
չեմ տալ, մինչև որ այդ թղթին չստորագրես:*

ԱՐԵՆ, մի ծալած քուրք ձեռքից:

Ձեր կամքն է, տեր, միայն թե...

ԱՐԿԱԳԻ

*Այո, այո, այդպես է... Տարեք այդ թուղթը և մի կերպ
աշխատեցե՛ք որ ստորագրեմ:*

ԱՐԵՆ, փոքր լուրջաւորից հետո:

*Մինչև օրս, ձերդ վսեմություն, բոլոր ձեր հրամանները
միշտ կատարել եմ սրբությամբ, այժմս էլ պատրաստ եմ կա-
տարել և ներկա հանձնարարությունը. սակայն ես ինձ թույլ եմ
տալիս նկատել, որ եթե կարողանայիք մի կերպ հաշտվել տիկ-
նոջ հետ, ճշմարիտ, ավելի լավ կլիներ:*

ԱՐԿԱԳԻ

*Անհնարին է, պարոն Արեն, մեր մեջ հաշտություն չի կա-
րող կայանալ. անուշառ ու պատիվս խայտառակեց նա... Հ՛ը,
թշվառակա՛ն...*

ԱՐԵՆ

Ի՛նչ արած, ձերդ վսեմություն, էլի դուք պետք է ներս-

դամիւս լինիք... Ձէ՞ որ նա ձեր կի՛նն է... Մի՛թե այս լավ է՝
անա՛ երեք ամիս է ամբողջ քաղաքը ձեզ վրա է խոստում:

Թուրքը գնում է սեղանի վրա:

ԱՐԿԱՅԻ

Թող խոսեն, քրքան կամենան:

ԱՐԵԼ

Դարձյալ ձեզ է վնաս, ձեր տնունն է վնասվում, ձերդ
վնեմություն... (Արկաղին նստում է և գլուխը ձևով մեջ առնում:) Ին-
ձանիդ ձեզ խրատ չի հասնիլ իհարկե, բայց ձեր բարին ցանկա-
նալով, ինչպես և միշտ, ես համարձակվում եմ հայտնել իմ
կարծիքը... Միայն չբարկանաք, ի սեր սաստուծո:

ԱՐԿԱՅԻ

Շարունակեցէք, շարունակեցէք, խնդրեմ:

Ձեռքի հեռնով հրավիրում է նստել:

ԱՐԵԼ, նստելով:

Այո, վնեմութայլ տեր... Ի՛նչքան էլ կի՛նը պակասություն
ունենա, ինչքան էլ մեղավոր լինի նա, դարձյալ ամուսնու ոչ
թե ուրիւ պարտաւորությունն է միայն, այլև նրա ամենամեծ
արժանաւորությունը... լռել և միշտ լռել այդ մասին: Հակա-
ռակ գնացրում, նա իր սեփական պակասությունը խոստո-
ւանած կլինի, իր մեղապարտությունը, իր թուլությունը... (Ար-
կաղին գլուխը կամաց-կամաց շարժելով, մեկտեղի մղում է: Լռություն:) Համարձակության համար ներողություն եմ խնդրում ձեր վնե-
մությունից. միայն ես անհունքի հանցանք կհամարելի, եթե
իմ սրտիս խորհուրդը ծածկիի ձեզանից... (Արկաղին գլուխը ձևով
մեջ, ամենկով մեկված է սեղանին: Երկար լռություն:) Ձեր մեծահոգությանն
եմ գիմում, ձերդ վնեմություն... Եթե թույլ կտաք, ատինսօք
ես շուտ կհամոզեմ, միայն թե դուք համաձայնիք հաշտվել
հետք:

ԱՐԿԱՅԻ

Ի դուր կլինի ձեր աշխատանքը, սիրելիս... (Ոսկի է կանգնում,
Արելը նմանապես:) Եթե ես ուզեմ էլ հետք հաշտվել, նա ինքը չի
կամենալ. ես նրան լավ եմ ճանաչում... Այն կապը, որ մեզ
կապում էր, խորտակված է հալիլիս: Այժմ մնում է մեզ ձեռ-
կերպիլ մեր իբրավունքները և օրինական ընթացք տալ մեր
ներքի կացությանը, (Արելը վերցնելով բուրբ, կամենում է կտրել:) Տարեք, տարեք այդ թուղթը... աչնակ կկարդաք, տարեք:

ԱՐԵՎ

Ես իմ պարտքս կտտարեցի, ձերդ վսեմության. այժմ կ'անեմ, ինչ որ հրամայում եք:

Թուղքը գնում է բերապանի մեջ:

ԱՐԿԱԳԻ

Աշխատեցեք շուտով վերադառնալ:

ԱՐԵՎ

Անպատճառ, ձերդ վսեմություն:

Մի քանի քայլ գնում է:

ԱՐԿԱԳԻ

Այստեղեք, պարոն Արև... Այս ծրարը կհանձնեք իրան (Մոցից հանում է մի փոքրիկ ծրար և ցույց է ցույց տալով): Տասը հազարի ստանալիք է բանկից իր անունով. թող բարով վայելե... Իսկ եթե այդքանն էլ չիլ է, կարող եք դարձյալ խոստանալ... Քայց սփ, փողի մասին սփ մի խոսք. նա կարող է վերադարձվել... Միայն սփդ ափեք, այդ ծրարը, և համոտանաք հասկացնել նրան, որ մինչև հանցանքն իր վրա չտոնե, գլխողիլը չի ստանալ երբեք:

ԱՐԵՎ

Գիտեմ, ձերդ վսեմության:

Մտար գնում է ծոցը:

ԱՐԿԱԳԻ

Դեհ, շննտ, պարոն Արև, ի սեր տոտեծս, շննտ. ևս կսպասեմ անհամբեր: Պետք է մտածենք և վիաների մասին:

ԱՐԵՎ

Կես ժամից հետո աշտեղ կլինիմ, ձերդ վսեմություն:
Թերապանը ձևովն գնում է: Երկուրդ ահալվածի սպասավոր բերում.
առաջարկում է Արևիցիկն մի այցեսմա:

ԱՐԿԱԳԻ, հեղվանով:

Վարդուհի Վարվառյան... Միթե... Նա քնքր...

ԱՅԱՍԱՎԱՐ

Այո, ձերդ վսեմություն:

ԱՐԿԱԳԻ, Արևիկն:

Կացեք, կացեք, պարոն Արև, (Ապաստվածին): Դնա, խնդրիր իսկույն. սիրելի ոչ սքի չես քնդուներ, (Ապաստվորը դուռն է գնում):

Դուք, պարոն Արևի, ան կողմից զնայեք... (Յույց է տալիս ձախ կողմի երկրորդ կարգի դուռը:) Թող նա ձեզ չտեսնի:

Այցեհամար ձեռքին շատով գնում է իր սենյակը:

ԱՐԵՎԻ, հեկեկց:

Հանդիսաւ Էդեք, (Մենակ:) Օհ, դնամ կինջս թողա խաբար տսեմ:

Դուքս է գնում ցույց տալով դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ԱՐԿԱԳԻ, զգեստ փոխած, հետ ՎԱՐԳՈՒՆԻ:

ԱՐԿԱԳԻ, մենակ, ձեռքին տնուշանոց ցրի շիշ սրսկիչով [Pulvérisateur], իր սենյակի դռնում, նրամայում է: ՍՆԷՐՃՐ չմտածաք... (մտնում է օդի մեջ և ինքն նրա շալի շուռումուռ է գալիս. հետ գնում է և նախասենյակի դռնից նայում:) Գալիս է... (Առաջ գալով և ձեռք ճանկով սրտին:) Ի՞նչպես սիրտս բարախում է, կարծես տասն և յոթը տարեկան պատանի լինիմ... (Սրսկիչը պահում է. հետ Վարդուհուն, որ մտնում է նախասենյակից:) Բարե, բարե ձեզ, պաշտելի իմ տիկին... ամբողջ երեք ամիս է ձեզ տեսնելու բախտ չեմ ունեցել:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, տալով ձեռքը:

Բարե ձեզ, բարեկամ... Ի՞նչ քանի օր է միայն, որ ամառանոցից վերադարձել եմ...

ԱՐԿԱԳԻ

Համեցեք, նստեցեք, խնդրեմ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, նստելով:

Շնորհակալ եմ... Ի՞նչպես եք:

ԱՐԿԱԳԻ

Փառք աստուծու, Դուք ի՞նչպես եք, տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ի՞նչպես՝ տեսնում եք, լավ եմ: (Յույց տալով արտքը:) Ի՞նչի՞նչ եք կանդնած մնացել:

ԱՐԿԱԳԻ, նստելով:

Այս ի՞նչ բարեհաջող զխաղածով, տիկին, շնորհ եք արել ինձ մոտ գալ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ի՞նչի՞նչ եք զարմանում, վստահիսյալ պարոն, միթե ես չեմ կարող զործ ունենալ:

ԱՐԿԱՌԻ

Իհարկե կարող եք, հրաշայի իմ տիկին, բայց դուք ինչո՞ւ էիք նեղաթշուհ կրում... Մթն է չէիք կարող հրամայել. հս ինքս ձեզ մոտ կգայի:

ՎԱՐԳՈՒՆԷ

Հավատացած եմ, որ ձեր վսեմաթյունն ինձ շատ է հարգում, բայց գործը խիստ կարևոր է և շտապողական, դրա համար էլ ինքս եկա:

ԱՐԿԱՌԻ

Հրամայեցեք, տիկին. ինչ որ ձեռքիցս գա, չեմ խնայի:

ՎԱՐԳՈՒՆԷ

Օ՜, աչք. հս լավ գիտեմ: Մեկ օր ինձ հավատացնում էիք, որ ձեր կյանքն էլ չեք խնայի ինձ համար. բայց լեզուն շատ բան կ'ասի իհարկե:

ԱՐԿԱՌԻ

Սրտանց, սրտանց, տիկին. հավատացնում եմ, սրտանց... Եթե ինձ հրամայեք գնալ ջուրն քնկնել, խիղճն կ'երթամ ջուրը կ'ընկնեմ:

ՎԱՐԳՈՒՆԷ, ձիմադում է:

Ուրեմն՝ խիղճն գնացեք և ջնջե՛ք քնկեք:

ԱՐԿԱՌԻ, ոտի կանգնելով:

Գնամ:

ՎԱՐԳՈՒՆԷ, մպտով:

Դնացեք, աչք, դնացեք:

ԱՐԿԱՌԻ

Տեսեք, տիկին, կ'երթամ. հավատացնում եմ ձեզ, կ'երթամ:

ՎԱՐԳՈՒՆԷ

Հրամայում եմ:

ԱՐԿԱՌԻ

Ո՜հ, քարասիրտ... Ահա, մեծք բարյավ հավիտյան (Կնում է մխնի նախասեղյակի դուռը. նեո վերադառնալով): Բայց սչ, ձեզ մեհնակ թողնել չեմ կարող:

ՎԱՐԳՈՒՆԷ, լրիջ է բարձրացնում:

Նստեցեք, պարսն, նստեցեք... Ես ձեզ քանի-քանի աչքամ տակ եմ՝ մի արատաճեք աչքալիսի խոտք, որը կատարել չեք կարող:

ԱՐԿԱՌԻ

Ահա, դարձյալ չեք հաժարուում, տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Հաժարուում եմ, հաժարուում, պարոն, դիցուք թե շատ էլ հաժարուում եմ. բայց ջուրն ընկնելու պետք չկա... Իմ խնդիրքը ոչինչ զոհաբերություն չէ պահանջում և նրա կատարելն էլ շատ հեշտ է... Միայն մի խոսք է հարկավոր ձեր կողմից... (Ձեռքի պայտակար բանալով) Բայց դուք ինչի՞ եք այդքան հեռու նստել... Նստեցեք այստեղ... (Կոսրկելով): Մոտիկ, մոտիկ... Մի վախենաք, ես ձեզ կուշի եմ տալ:

ԱՐԿԱՌԻ, մոտենալով:

Ախ, տիկին, խեղդից հանում եք ինձ.

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, հեռանալով:

Օհ, օհ, ձերդ վսեմություն, մի փոքր հեռու, խնդրում եմ:

ԱՐԿԱՌԻ, օրհավոս նստելով:

Ահա, տիկին... Հրամայեցեք, լինչ եք կամենում:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Շատ չնչին բան ձեզ համար... Ձեր խոսքն ամեն տեղ անցնում է. անշափ ծանոթներ ու բարեկամներ ունիք դուք... (Պայտակարից հանելով մի հեռագիր): Արտասահմանից մի քանի կտոր թավիչ են ուղարկել ինձ և ահա, ինչպես հեռագրում են Բաթումից, իմ արկղիկը պետք է որ այս գիշեր այստեղ լինի... (Տալով հեռագիրը): Ինչպես էլ լինի, պետք է վաղը իմ ձեռքը հասնի այդ, էլ մաքրատանը երկար չպահեն:

ԱՐԿԱՌԻ, աչքի անցնելով հեռագիրը:

Իրավ որ շատ չնչին բան է եղել... Ես էլ մտածում էի թե ինչ կարող է լինել:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ներեցեք, անհանգիստ եմ անում ձեզ:

ԱՐԿԱՌԻ

Ախ, ինչ եք տեսնում, տիկին, իմ բոլոր հանգստություն ձեր չափը աանի. այդ լինչ խոսք է:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Դուք մարմնացած քաղաքավարություն եք, պարոն:

ԱՐԿԱՌԻ

Օ, հափից՝ դուրս բարի եք, տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ես ճշմարիտն եմ ասում: (Վեր կենալով): Ուրեմն վաղը
կ'ստանամ:

ԱՐԱՎԻԻ, նույնպես:

Անպատճառ, անպատճառ, անհամար իմ տիկին:

Անգամ է կեկեցական ճշակի կոնակը:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Շատ շնորհակալ եմ, շատ, պարոն Արկադի. հատուկ պարտա-
վորեցնում եք ինձ: Ուղիղն ասեմ՝ այսպիսի մի չնչին բանի
համար ես ձեզ հեղություն չէի տալ, բայց քույրս վաղը ան-
պատճառ պնդում է Բաքու. ես շատ դաժ կլինեի, եթե կարողա-
նայի անձամբ իրան հանձնել իր մասը:

● ԱՐԱՎԻԻ

Հանդիստ եղեք, տիկին, ես ինքս կրեբեմ ձեր արկղիկը:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ո՛չ, հեղություն մի քաշեք, պարոն, կարող եք ուղարկել...
Թեև ես շատ ուրախ կլինեի ձեզ իմ տանը տեսնել:

ԱՐԱՎԻԻ

Ի՜նչ հեղություն... Այս րոպեիս ինձ նման երջանիկ մարդ
չկա աշխարհումս:

Կրկին սեղմում է ճշակի կոնակը:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Մ'իթե:

ԱՐԱՎԻԻ

Հավատացնում եմ, տիկին: (Սպասավորին, որ արծարյա մեծ սկու-
սեղով բերում է պատվիրած սուրճի և պանիմաս, ցածր): Ինչք՞ ուշացրիք:
(Վարդուհուն, միեզյեռ սպասավոր սկուսեղը դնում է սեղանի վրա և բաժակ-
ները կարգի բերում): Թույլ կտամ ինձ, տիկին, մի բաժակ սուրճ
տոածարկել ձեզ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, բերվելով:

Ձգիտեմ, ճշմարիտ, ի՜նչ պատասխանեմ... Դուք այնքան
բարի եք գեպի ինձ, որ մերժել չեմ վստահանում:

ԱՐԱՎԻԻ

Կատարելապես երջանկացնում եք ինձ, տիկին: (Սպասավորին):
Լա՛յ, պն՛, ես ինքս կպատրաստեմ: (Սպասավոր դուռն է գնում:
Վարդուհուն արդա առաջարկելով սուրճի սեղանի մոտ): Համեցե՛ք, խընդ-
րում եմ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, նսեկով:

Շնորհակալ եմ... Այս մի բաժանին ինչ գեղեցիկ է... Երեկ
ձեր սովորական բաժանին է:

ԱՐԱՆԴԻ, պատրասելով սուրճը:

Ո՛հ, տիկին, ես գրանով երբեք չեմ խմում:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Երեկլի բաժակ է... (Հանկարծ:) Ա՛յդպես չէ, պարսն, ա՛յդպես
չէ. թողեք ես պատրաստեմ: (Ոսփի կանգնելով:) Դուք նստեցեք,
խնդրեմ:

ԱՐԱՆԴԻ

Ի՛նչքան բարի եք, տիկին:

Նստում է:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, նեղներև:

Եվ միշտ այդպե՛ս եք պատրաստում ձեր սուրճը:

ԱՐԱՆԴԻ

Ո՛հ, տիկին, սպասավորն է հոգում:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, ածելով սուրճը:

Սպասավորը... խեղճ մարդ, մեղքս զայրիս եք, ճշմարիտ...
Ահա, այդպես իմացեք տանտիկնոջ արժեքը... (Տալով նրան գեղեցիկ
բաժակը:) Համեցեք:

ԱՐԱՆԴԻ, առնելով բաժակը:

Օ՛հ, տիկին... (Հաճբուրում է Վարդանու ձեռք ե բաժակը նրան
առաջարկում:) Հատուկ խնդրում եմ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, նսեկով:

Շնորհակալ եմ... (Ներշնչելով իր համար վերցնում է մյուս բաժակը:)
Այո, ես ձեզ խորհուրդ եմ տալիս, գնացեք, ձեր կնոջ ձեռքը
համբուրեցեք... Բավական է ինչքան խոռով մնացիք. խնդրեցեք,
որ դա ձեզ տեսնվյալն անե:

ԱՐԱՆԴԻ

Ո՛հ, ո՛հ, տիկին, մեր մեջ ամեն բան վերջացած է:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ի՛նչ, բարեկամ, մարդ ու կնոջ մեջ այդ տեսակ թյուրիմա-
ցություններ շատ է պատահում... Մի քանի ժամանակից հետո
դարձյալ այնպես կ'ապրեք միասին, ինչպես ապրել եք... Հետևա-
պես՝ որքան շուտ, այնքան լավ երկուսիդ համար էլ... Դնացեք:

զնացեք, սիրտն առեք... Դուք ինձ լսեցեք, ես ձեզ վատ խորհուրդ չեմ ապրիս:

ԱՐԿԱԴԻ

Ա՛խ, տիկին, ի՞նչ եք հրամայում. ես հենց այս դռպելիս սպասում եմ նրա խոստովանությունը:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ

Ի՞նչ խոստովանություն:

ԱՐԿԱԴԻ

Որ նա է պատճառը մեր բաժանման և որ ըստի հանցանքը նա իր վրա է առնում:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ

Ի՞նչպես... Չէ՞ որ օրենքով այդպիսի գործերում սեփական խոստովանությունը ոչինչ նշանակություն չունի:

ԱՐԿԱԴԻ

Այո, բայց երբ վկաները հաստատում են, հարցը փակվում է:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ

Այդ ես բոլորովին չեմ հասկանում... Եթե վկաներ ևս կան, էլ ի՞նչ հարկավոր է մեղադարտի հանձնառությունը:

ԱՐԿԱԴԻ

Բանն էլ այն է, տիկին, որ այս գործում վկա դառնելն անհնարին է, եթե ինքը՝ հանցանք ընդունողը, հոժար չէ... Օ՛հ, ես այս խնդիրը լիովին ուսումնասիրել եմ... Այս միշտ այսպես էլ կատարվում է ամենուրեք:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ

Ուրեմն, ինչպես երևում է, կատակ չէ՞ այդ ամենը:

ԱՐԿԱԴԻ

Միանգամ բաժանվելուց հետո՝ էլ կատակը սրն է:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ԴՐԱՆՔ, ՍՊԱՍԱՎՈՐ

ԱՐԿԱԴԻ, ՏԵՆԵԼՈՎ սպասավորին, որ մի այցեհամ ձեռնի. վարդուհուց ծածուկ, նեան է տնում:

Ի՞նչ կա (Դեմ է վազում:) Ես քեզ ասացի, որ ոչ ոքի չընդունես... (Վերցնելով այցեհամը, մեկուսի:) Էլի՜ք...

Մնում է Եվսեփոս:

ՍՊԱՍԱԿՈՐ

Շտապեցեք, ձերի վսեմություն, մեծ աստիճանադար է,
սպասում է ձեզ հերքե հախտաւն յախում:

ԱՐԿԱՂԻ, սպասավորին, ցածր:

Անիծյալ (Վերադառնում է դեպի Վարդուհին: Մի, տիկին, հա-
տուկ հերողություն եմ խնդրում, մի բոլակ թո՛ւյլ տվեք ինձ...
Պաշտոնական ամենահարկավոր դործի են եկել:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ

Խնդրեմ, ձերի վսեմություն, իմ մասին անհանդիսա մի
լինեք:

ԱՐԿԱՂԻ

Անշափ բարի եք, տիկին:

Ի՞նչ է վազում. սպասավորը նետում է նրան,

ՏԵՍԻԼ Դ

ՎԱՐԴՈՒՀԻ, մենակ, փոքր լուսնային գետ աջ ցուցամասը հակասին ցանկով:
Վարդուհի, զգ՜նշո՛ւ... (Հանկարծ ոտի է կանգնում, առանց ճեղից շարժվելու
նայում է հայելու մեջ գլխարկը ծռում և կրկին նստում: Հետ լսելով դստի
դռնի ծայր, ճեղից վեր է բռնում. վազում է դեպի լուսամուտը և ձգձգվելով
դուռն ունայում:) Ո՞վ էր... Ախտա շտեպա, Շտապով վերադառնում է իր
ճեղք և առաջվա դիրքի բնորոշում:

ՏԵՍԻԼ Ե

ՎԱՐԴՈՒՀԻ, ԱՐԿԱՂԻ

ԱՐԿԱՂԻ, վերադառնալով, մեկուսի:

Ո՛ւֆ, ազատվեցա... (Վարդուհին:) Հատուկ հերողություն եմ
խնդրում, տիկին... Հաղիվ ազատվեցա. պաշտոնատեր մարդը
ինքն իրան չէ պատկանում, ինչ արած:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ

Հասկանալի է... Միայն շատ եմ ցավում, որ ձեր թանկագին
ժամանակը խնդիր և արգելք եղա ձեր զործերին... (Վեր կենալով:)
Մնա՛ք բարյալ:

ԱՐԿԱՂԻ

Նա այժմ բոլորովին ազատ եմ, հավատացե՛ք... Մնացե՛ք
մի փոքր ևս, խնդրում եմ... Այդպես շուտ մի խլեք ինձանից
այս երջանկությունը... Աղաչում եմ ձեզ, տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ

Յայց ժամանակ է, պարոն:

ԱՐԱՅԻ

Դուցե կրարենաճե՞ք, տիկին, պարտեղը տեսնել... Հարվա-
ղյաւ տեղիկներ կան:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ

Շատ շնորհակալ եմ, պարոն, մի ուրիշ անգամ: (Հայելում
նայելով:) Ա՛խ, այս ինչպե՞ս է ծովել գլխարկս: (Վերցնելով գլխարկը:)
Կներե՞ք ինձ՝ մի փոքր ուղղեմ:

ԱՐԱՅԻ

Խնդրեմ, տիկին, համարեցե՞ք ի՞նչ ձեր տանն եք:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ

Բայց դուք այս կողմը չհայե՞ք, ա՛յ: Ի՛բր ընդհանրեցնեմ
ամբաստանում է: Հանկարծ երկուս ու նիսնայի մագեր թափում են ուսերի
վրա: Ա՛խ, հերոգուլթյուն եմ խնդրում, այս ի՞նչ անքաղաքավա-
րություն է իմ կողմից:

ԱՐԱՅԻ

Մարդասպանություն ասացե՞ք, տիկին: (Վարդուհին նեղ է նա-
յում և Բեռտրամը սպառնում է մահով:) Ի՛նչ կամենաք, արե՞ք. այժմ
չեմ կարող դիմանալ...

Վրա է ընկնում և սեպ-սեպ համբուրում է մագեր:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ

Պարոն, պարոն, ի՞նչ եք անում, ի՞նչ եք անում... (Մագերը
բռնելով նեղ է լաւում:) Դուք ձեռք մոռանում եք...

ԱՐԱՅԻ, շարունակելով համբուրել մագեր և ուսեր:

Օ՛, իմ թագուհի, իմ միակ աստվածուհի...

ՎԱՐԳՈՒՀԻ

Ա՛խ, բավական է, խնդրեմ...

ԱՐԱՅԻ

Ո՛չ, ո՛չ, էլ ձեռք չեմ վերցնիլ ևս ձեզանից... Բավական է
ինչքան ասանջեցիք ինձ... Այսուհետև դուք ի՞նչ եք, ևս ձեռք...

Գրկած համբուրում է:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ

Ա՛խ... (Իբր ընտառում է ագասվել:) Թողե՞ք, թողե՞ք... Օգնու-
թյուն կհանչեմ... Ա՛... ամ... ամ...

Սոս ուսարափվելով նեղ է ընկնում Աւաղիի թիվ վրա:

ԱՐԿԱՒԻ

Իմ հրեշտակ, իմ հոգյակ... (Համբուրում է:) Այստե՛հան պետք է միասին ապրենք, միասին մեռնենք:

ՎԱՐԳՈՒՆԷՆ, իբրև ուժի գաղով:

Ա՛խ, թողեք, թողեք... (Ազատվում է Արկայի գրկից:) Շնորհակալ եմ, պարոն... Այս անպատվությունը ես երբեք չէի սպասիլ ձեզանից... (Մտախոհ լռելով:) Էնի գաս ավրճ դուք ինձ... Այդպես է ուրեմն... (Սուս լաց լինելով:) Մի օրինավոր կին իրաւունք չունի ծանոթ մարդու մոտ դորձի գնալ... (Գլխակը ծածկում է և կեղծ լացով:) Օ՜հ, ես հիմարս...

Ընկնում է արտի վրա և հեկեկալով սուս լաց է լինում:

ԱՐԿԱՒԻ, նստելով մոտ:

Հանգստացեք, աիկին, աղաչում եմ, հանգստացեք... Իմ դիտաւորութիւններս մաքուր են... Ես կամենում եմ կյանքս հովիտայան կապել ձեզ հետ... Ես կ'ամուսնանամ ձեզ հետ, վկա է երկինք... Միայն խստացեք իմս լինել:

ՎԱՐԳՈՒՆԷՆ, աչերը սերում է և զենոգ նայացնով նայում Արկային: Երկար ուղարկում:

Կ'ամուսնանաք...

ԱՐԿԱՒԻ

Այո, օրինավոր կերպով կ'ամուսնանամ:

ՎԱՐԳՈՒՆԷՆ, բռնաբանելով:

Երեխա եմ, ինչ է... դեռ մեկից չազատված՝ մյուսի վրա ամուսնանալ եք կամենում:

Շտաբնակում է բռնաբան:

ԱՐԿԱՒԻ

Լսեցեք, աիկին, աղաչում եմ, լսեցեք... Ես ձեզ հետ խաբուս, իզուր եք այդպես զարմանում... Ես իմ կյանքումս մի անպատիւ քայլ անգամ չեմ արած... Երգչուհի եմ, սր պարզ սրտով եմ խոսում... Իմ ապահարդանի զորքը առաջ է գնում իր կարգով, շուտով էլ կվերջանա... Այսօր է թե վաղը ես կ'ընտանամ իմ ազատութեան վկայադիրը...

Չախ կողմի երկուրդ կարգի դռնից մտնում է Ելիզբ, բոլոր ծածկված, և բաժնովում է ծառերի ու ծաղիկների նեխը:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՆՐԱՆԻ, ԷԼԻՁ, բաճկամ:

ԱՐԱՅԻ, շարունակելով:

Մտադիր էի թուղթը ձեռքիս գալ ձեր սաքերն բնկնել...
Ես ազատ, դուք ազատ, մի երկու շաբաթ չի տեղի, ես կտանեմ
ձեզ եկեղեցի և այնտեղ, սուրբ սեղանի առաջ, կխոստանամ ձեզ
իմ սիրտն էլ, իմ կյանքն էլ:

Համբուրեմ է նրա ձեռքը: Էլիզբ սարսափելի դուրյան մեջ է:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, վեր կենալով:

Այդ մասին մենք կխոսենք, երբ ձեր աղատությունը ձեռք
կրերեք:

ԱՐԱՅԻ, նայեցես:

Մի համբույր, միայն մի համբույր, տիկին, որպես զբա-
ղական մեր ամուսնությունը...

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ո՛հ, ո՛հ, պարտն, ես իմ պատիվս ստանալիս չեմ անիլ...
(Տալով ձեռքը): Մնեք բարյալ... Մոռացեք բոլորը և խելքը կացեք:

ԱՐԱՅԻ, Վարդանու ձեռք բռնած:

Խղճացեք ինձ, տիկին... Այրվում եմ...

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, ժպտալով:

Միթե... (Ձուր է ածում բաժակը և հագիլ կարդանալով գտյել իր
ծիծաղը): Համեցեք, վսեմափայլ տեր: (Առաջադնում է բաժակը): Ա՛խ,
չեք կամենում... (Բաժակը դնելով սեղանի վրա): Ուրեմն այսպես...
(Հովհանուս է Արկադիին, որ լուս և ահեղ ճայում է նրան, հետ իջնելով
բարձրացնելով): Բ՛նչ պարճալի եք աչքակա: (Հովհանուս դնելով Արկադիի
ձեռքը): Ահա թողնում եմ հիշատակ ձեր բարեբախտ սիրտը հո-
վաքնելու... հույս ունիմ, որ արկղիկս վաղը կ'առանամ...

Խոր սոսկում [Révérence] է տալիս և իջնալով դուռ գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ԱՐԱՅԻ, ԷԼԻՁ, սկզբում բաճկամ:

ԱՐԱՅԻ, մի քանի վայրկյան լուս և անշարժ մնալուց հետո:

Օ՛, կանայք... (Բարկացած ման է գալիս): Ուրեմն ես մարդ չեմ
լինիլ, եթե քեզ չհաղթեմ: (Հովհանուս ձգում է սեղանի վրա: Էլիզբ, որ
վաղ ինչ առաջ էր եկել, հեղձոհեմ ծիծաղում է): Ա՛խ...

Ձեռք հակադիմ մնում է ապամ:

ԷԼԻԶ. Բացագամե՛կով:

Ահա... չէիր ողբասում... Ասա՛, ասա՛, սր ոչ ոք չկար այս-
տեղ, ասա՛... Դեղ համար սուտն ինչ նշանակութուն ունի...
(Վերցնելով վարդուհու հովհարը:) Այո ի՞նչ է, ա՛յս. այս էլ նրանք չէ՞...
(Կոտրում է հովհարը և զեն ամուս. հետ հարձակվելով զեպի սուգի սեղանը,
վերցնում է վարդուհու բաժակը:) Այս բաժակն էլ նրա ձեռքին չէ՞ր...
(Նայեցելով:) Ահա քեզ...

ԱՐԿԱԳԻ

Էլի՛ք, Էլի՛ք, հեղքի արի, աղաչում եմ. ամոթ է, ծառաները
կարող են տեսնել:

Փակում է հախսանյակի դուռը:

ԷԼԻԶ. պոկելով իր գլխի բոլը:

Ահա ամսթիւր... Ես իմ ամսթիւր վաղ թաղեցի:

Գեթ է՛ ձգում:

ԱՐԿԱԳԻ

Իսկո՛ւ աստուծո՛ւ, դադարե՛ր... Ամուսինդ դալու է... Նա այս
րոպեիս հղա:

ԷԼԻԶ

Թո՛ղ դա... Ես էլ ոչ ոքից չեմ վախենում... Թո՛ղ դա տեսնե՛
հրպիսի կին եմ եղել ես նրա համար... Թո՛ղ մաս-մաս անն ինձ...
Թո՛ղ երեսիս մուր քսե և մաղերիցս բռնած՝ փողոցե փողոց մասն
ածե. ես արժանի եմ...

ԱՐԿԱԳԻ

Ա՛յս, աստված...

ԷԼԻԶ

Ա՛յդ էր, ա՛յդ, քո պաշտոնական հարկավոր վործը. այդպե՛ս
էիր միշտ խաբում ինձ: Հենց այս րոպեիս նախասենյակում...
(Ներկայացնելով ինչպես Արկադին խաբում էր հեռի հախսանյակում.)
«Ա՛յս, Էլի՛ք, հոգիս, ներքի, սուսո՛ւ պաշտոնյաներով լիժն է,
ոպասում եմ հուճիսիկ հաճառապետին... Եվ սրա հետ՝ ապա-
ռաք համբույրներ... (Գլխի շարժվածքով ներկայացնում է՝ ինչպես
Արկադին հեռի համբույրում էր հախսանյակում:) Ո՛հ, Հուդա... (Քաշկեմ-
կով սրբում է երեսը:) Եվ դու կարծում էիր, սր ես չգիտեի թե ո՞վ
էր այստեղ... (Հեղհուռն ծիծաղում է:) Օ՛, վաղուց է սր ես քեզ չեմ
հավատում... Ինձ փաստ էր հարկավոր, փաստ, և ահա ա՛յս անդամ
բռնվեցիր վերջապես... Խոսիր, խոսիր, պարոն... Ո՛ր էն քո եր-
գուհները, քո աստվածը, քո երկիրը... Ո՛հ, ինչ ծաղրայի ես դու
այժմ...

Ներսիս ծիծաղում է:

ԱՐԿԱԳԻ. մոտենալով:
Հանգստացիր, էլի, աղաչում եմ...

ԷԼԻՁ

Հեռու, հեռու... Դու ոչ տառապում ունիս, ոչ հոգի... Այսու-
հետեւ չհամարձակվես ինձ ղրկել... մեր մեջ ամենայն բան վեր-
ջացավ... Դնան, պնան, այժմ քո զեղեցիկ Վարդուհու առաջը չոքիր,
ներս ոտի հոդը դարձիր... գնան, հարսանիքիդ պատրաստություն-
ները տես... (Հազիվ հոգ կառդանալով պանել լացը:) Կյանքս, բարի
անուհս, պատիվս ես զոհեցի քեզ համար, իսկ դժու... (Ձեռքի պայտ-
սակից հանելով մի բանալի և շարժելով:) Ահա, մա քո պարտիզի բանա-
լին... Մնաս բարյավ հավիտյան... Ես իմ պատիժը կրեցի...
Քառկանակր աչմերին՝ լալով դուրս է գնում ձախ կողմի երկրորդ կարգի դռնից:
Արկադին մնում է բարացած:

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ԱՐԿԱԳԻ. նեոս ՍՊԱՍԱՎՈՐ

ԱՐԿԱԳԻ. մենակ, երկու լռություներից նեոս:

Ի՞նչ են կատարել վրաս... (Բարկացած ման է գալիս, նեոս վերց-
նելով բանալին) Դենն ձեզ... Շատ հարկավոր է. դու չլինիս,
աւերը կլինի... (Հնչեցնում է զանգակը: Լուսարյուն: Կողմից հնչեցնում է.
նեոս բարկացած:) Է՛յ... (Լսելով որ նախասենյակի դուռը չարշարում են,
գնում է, բաց անում: Ներս մեկոդ սպասավորին:) Հավաքիր այդ ամենը...
(Լուս ման է գալիս, մինչդեռ սպասավորը կասարում է հեռմանը:) Անպիտան...
Ես քեզ հրամայեցի որ ոչ ոքի չընդունես... Ի՞նչպես համարձակ-
վեցար ստել, որ ես տանն եմ:

ՍՊԱՍԱՎՈՐ

Ես մեղավոր չեմ, ձերդ վնասությունն, տիկին Վարդուհու
կառապանն ասել էր արդեն:

ԱՐԿԱԳԻ. սարսափած:

Ի՞նչպես... Ուրեմն նա էլ սրա զուլը կ'իմանա:

ՍՊԱՍԱՎՈՐ

Երեւի...

ԱՐԿԱԳԻ. բարկացած:

Դժգոհ... (Ման է գալիս:) Շուտով, շուտով վերջացրու և կո-
րիւր աչքիցս:

ՍՊԱՍԱՎՈՐ

Իսկույն, ձերդ վսեմություն:

Արկաղին հասում է. բռնեցիք սեղանին խփում և հեռու գլուխը երկու ձեռքի մեջ առնելով, արժանեկենդով հենվում է սեղանին. իսկ սպասավորը հաժախելով հովհարի կտրեհերը, ցամաք է արժանայում, հեռու վերցնելով էլիզի-
ֆոդը, հոտ է հառում և ծոցում պահում: Լսույթուն:

ԱՐԿԱՎԻ

Ճաշին տուն չեմ գալ... Պահարարին կ'առնեմ, որ լավ ընթերցի պատրաստե... Սեղանը պարտեզումը բաց կ'անեն... Տես որ ամեն բան կարգին լինի:

ՍՊԱՍԱՎՈՐ

Քանի հոգու համար, ձերդ վսեմություն:

ԱՐԿԱՎԻ

Քանի էլ կ'ուզես... Հինգ, տասը, տասնուհինգ... Պետք է բարեկամներին հրավիրեմ... մի փոքր զվարճանամ... Շամպայնը վաղօրոք ստուշյի մեջ կ'դնես:

ՍՊԱՍԱՎՈՐ

Կանայք էլ կլինին:

ԱՐԿԱՎԻ

Կանայք, երդչունք, երաժշտություն... ամեն բան, միայն թե այս գծիքից ապաստվեմ...

ՍՊԱՍԱՎՈՐ, սկսեցիք ձեռքի:

Այո, ձերդ վսեմություն, երկու կնոջ հետ միաժամանակ ղործ բռնելը չառ վտանգավոր է:

ԱՐԿԱՎԻ

Կորիք, անպիտան... (Ման է գալիս: Սպասավորը գլուխը շարժելով դուրս է գնում:)
Աստված իմ, այս ի՞նչ չար սատղի տակ եմ ծնվել ես:

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ԱՐԿԱՎԻ, ԱՐԵՆ,

ԱՐԿԱՎԻ

Ա... Բերիք ստորագրություն:

ԱՐԵՆ, շվարված:

Այո, ձերդ վսեմություն:

ԱՐԿԱՎԻ

Քերեք, բերեք, պետք է վերջ դնել այս կացության:

ԱՐԵՆ, անվստահ նսնում է քերականից մի ծաված բուրբ, որ առաջուս
բոլորովին նման է նախկին րդրին:

Անն, ձերդ վսեմություն... Միայն այս այն չէ:

Տալիս է բողբր:

ԱՐԿԱՌԻ

Ի՞նչպես թե այն չէ... (Քանալով բողբր:) Այս ի՞նչ է... Այս
ի՞նչ եք արել:

ԱՐԵՆ,

Վատ ոչինչ, ձերդ վսեմություն... (Մինչդեռ Արկաղին լուռ և
ղժժոքությամբ կարդում է բողբր:) Իմ կարծիքով այդ ալիւլի մեծ
աղապտւոյց է. բոլորն էլ իր ձեռքով է գրած... (Քերականից նսնում
է նախկին բողբր և փոփոխ ծրար:) Իսկ այս՝ ինչքան էլ աշխատեցի,
նա չկամեցավ ստորագրել, ոչ էլ այս ստանալիքն ընդունեց...
Ինչն ոչինչ սղորմություն հարկավոր չէ, առայց և սաստիկ բար-
կացավ...

Մտաւն ու բողբր դնում է սեղանի վրա:

ԱՐԿԱՌԻ, ձեռք խփելով րդրին:

Հ՛ր, խորամանկ... Այս թուղթը մեկ կտակել շարժե:

ԱՐԵՆ,

Ինչի՞, ձերդ վսեմություն. չէ՞ որ հանցանքը նա իր վրա
է վերցնում:

ԱՐԿԱՌԻ, մեկուսի:

Դժոխքը կլանե քեզ... (Արկին:) Ջարմանում եմ, պարոն
Արեկ... Այսքան տարի է ապրում եք աշխարհիս երեսին և մինչև
օրս ամենատարրական բաներն անգամ չգիտեք... Ո՞րն է այս-
տեղ հանցանքի խոստովանությունը, ձեզ եմ հարցնում, ան-
հանցանքի, որ օրենքը պահանջում է, այսինքն՝ ամուսնական
անհավատարմության... Ի՞նչ է գրում այն օձն այստեղ, ի՞նչ...
(Կարդալով:) «Թողեցի ամուսնուս իմ հստակ կամքով, սրովհետեւ
չկարողացա նրա հետ հաշտ ապրել... Ի՞նչ մեծ գյուտ... Ի՞նչ
իրավունք կարող եմ ստանալ սրանով, ի՞նչ... եթե հարյուր վկա
անգամ ստորագրեն այս թղթին...

Բարկացած նդում է բողբր և դեմ ձգում:

ԱՐԵՆ,

Այն միայն ստածուն է հայտնի, ձերդ վսեմություն, թե
ի՞նչքան եմ աշխատել, որ կարողացել եմ գրեմ այդ թուղթին
առնել, այն էլ միայն այն պայմանով, որ դուք կրարեհաճեք
իւր գլխովին ուղարկել շուտով:

ԱՐԿԱԴԻ

Նա նրան դիտագիր կցույց տամ, թող զեւ սպասի... Դառն տրտատուքով կկացայնեմ եւ նրան, քանի կենդանի է... Նահանգական Դատարանին կղիմեմ, որ քաջ տալով բերեն նրան այստեղ. տեսեմ թե ինչպեւ չէ ստորադրում... Հը, թշվառական... (Արեւը կամենում է սեղանի վրա դրած բուլբուլ վերցնել:) Թողէք, թողէք այդ թուղթը. դրա փոխարեն եւ մի ուրիշը պետք է պատրաստեմ... Դուք զնացեք, ստիկանին եւ փաստարանին իսկույն աշտեղ ուղարկեցեք, մնացածը եւ դիմեմ... (Ռաւկացած:) Այս քնի անթիւյն օր լուսացալ ինձ համար...

Կատարած ման է գալիս սենյակում:

ԱՐԿԱ., բերապանը ձեռքին, մեկուսի, ցած:

Օհ...

Ուստի քիչ բռնված հեռանում է մասների ծայրերի վրա, հանապառնից հետ է հայտնաբերվում Արեւիկայի կողմից եւ հուսա զնում. իսկ Արեւիկային հետնում է իր սենյակը:

ԱՐԱՐՎԱՄ ՁՈՐՐՈՐԿ

Մարդարախի և Հեղինեի կացարանում հասարակ սենյակ, հաշակով կահավորած և հասակն ամբողջապես մոմլաթով ծածկած Ոհնյակը երկու դուռն ունի՝ մեկը ձախ կողմում, իսկ մյուսը՝ ռեմի խորքում, որ և բացվում է գեղի նախասենյակը։ Այդ կողմում՝ մեծ լուսամուտ։ Դռներն ու լուսամուտը դարդարած են զրապրիներով և վարագույրներով։ Սեղան, զրահզան, զըրփերի պահարան, պատկերներ, արձանիկներ, զբքեր, նկարչություն պարզաներ և այլն։ Երկրորդ արտրվածի այն նկարը, որ դրած էր պատկերակալի վրա, կախած է պատից։ Ցերեկ է։

ՏԵՍԻԼԱՌԱՋԻՆ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. զոգնացով, Հեղինե

Մարգարիտ, առ կողմում. իր պոսկերակալի առաջ, կիսաշուրյամբ է պարտպած, չխուր։

Ապա, Հեղինե, մեկ այս կնիքը նայիր։

Հեղինե, որ, վարագույր բացվելու ծախ կողմում գրում էր զանազան զբքերի նայելով, մոտենում է։

Հիանալի է... Ես իդուր չէի ասում, Մարդարիտ, որ դու մեծ տաղանդ ունիս... Օ, հրաշալի տեսարան է...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հորիզոնը հաջողված է։

Հեղինե

Շատ, շատ, անդին իմ Մարդարիտ։

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, հեռվից զննելով իր նկարը։

Այո, ես գոհ եմ...

ՀԵՂԻՆԵ

Գիտես, Մարգարիտ, քո այս նկարը շատ նման է մեր զրուխտանը... Հորիզոնից այս կողմը ամեն ինչ մռթ ու խաղաղով պատած, իսկ այն կողմը, հեռուն, երկինքն արևի մոտալուտ ծագումն է ավետում... Այդ կարծես այն հույսն է, որով ապրում ենք մենք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՞վ գիտե, Հեղինե, կարելի է, ճշմարիտ, մեր արևն էլ ծագի մի օր... Հույսը լավ բան է և շատ անգամ ավելի քաղցր, քան թե նրան իրադրծված տեսնելը:

ՀԵՂԻՆԵ, զՆՆԵՐՈՎ ՅԿԱՐԵ:

Ա՛խ, ամիս, ինչ սքանչելի տեսարան է... Ի՞նչպես ես համբերել, դարձանում եմ, որ շարունակ այս արհեստով հետ պարապել... Երջանիկ ես, ճշմարիտ, որ այսպես դեղեցիկ վրձին ունիս:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, զԱՌՆՈՂՄԱՐ:

Երջանիկ... Ա՛խ, իմ սիրունիկս, եթե միայն այդ լինեք, երջանիկությունը... Ի՞նչ երջանիկ... ամենքից արհամարհված, ասած, ամենքի աչքից ընկած... Ի՞նչ եմ ես հիմա իսկապես, մի թրջված կին, որ հասարակաց կարծիքի առաջ կորցրել է իր անուշը, իր պատիվը...

ՀԵՂԻՆԵ

Ո՞վ կհամարձակվի քո պատվի վրա մի սովեր անգամ ձգել:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ամենքը, ամենքը, թանկազին իմ Հեղինե, բացի քեզանից և մի քանի բարեկամներից, ամենքը... Ամուսնաթոյ կնոջ վերադիրը մեր հասարակության մեջ միայն ամոթն ու անպատվությունն է... Վրաս այնպես են նայում, կարծես մի մահապարտ լինիմ. համարյա ոչ սք չի էլ ուղտ մ հետ խոտի... Եվ ինչի, ի՞նչ եմ արել, ի՞նչ հանցանք եմ գործել... Ես թողել եմ ամուսնուս, որի հետ ապրելն ինձ անտանկի էր... Նա ինքը շատ ուրախ է, որ աղաավեցավ ինձանից. նա երջանիկ ապրում է իր համար, նրան ամեն բան ներվում է... Իսկ ես՝ քանի որ կենդանի եմ, քանի շունչս բերանումս է, պետք է տանջվիմ, շարունակ տանջվիմ՝ ամենքից արհամարհված... Ա՛խ, թողնեք, ինքդ եմ... Ավելի լավ է քո մասին, քո սրտի մասին խոսենք:

ՀԵՂԻՆԵ

Սոսենք, Մարգարիտ... Ինքս վաղուց է պատրաստվում եմ սիրտս բանալ, լուստովանվել քս առաջ...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Պատմիր, պատմիր, հոգյակս:

ՀԵՂԻՆԵ

Ես... ես սիրում եմ, Մարգարիտ...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, հոգվոց հանելով:

Սիրում ես...

ՀԵՂԻՆԵ

Այո, և ուստի:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այդ ևս զիտեմ, Հեղինե. վաղուց է որ ևս այդ նկատում եմ:

ՀԵՂԻՆԵ

Դու գիտես, դու նկատում ես. լինչպես...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Օ, հանդիստ հղիք, ինքն ըստ ինքյան երևում է:

ՀԵՂԻՆԵ

Ա՛խ, Մարգարիտ, շատ էի կարգացել, շատ էի լսել, բայց այժմ եմ միայն հասկանում, թե ինչ զղացմունք է սերը... Կատարյալ մի ցավ, մի հիվանդություն և միևնույն ժամանակ մի տնոսման երջանկություն որտեղ մեջ... Ես երբեք չէի վերձի այդ զղացմունքը... Միշտ նա, միշտ աչքիդ առաջ, միշտ նրան ևս տեսնում, նրա ձայնը լսում, նրա հետ լսոսում...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ի՞նչ... աստված ինքն է օրհնում քո սերը... Դու ազատ, նա ազատ... (Հոգվոց հանելով:) Ներկուսդ էլ կարող եք երջանիկ լինել... Նա շատ աղնիվ երթառաարդ է և լիսվին արժանի է քո սիրոյն:

ՀԵՂԻՆԵ

Ինչում են ըսպենք, Մարգարիտ, որ ուզում եմ հանկարծ գիրքն ընկնել և սուկ նրան բոլորը, բոլորը...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Նա ինքն էլ անչափ սիրում է քեզ, Հեղինե:

Հեղինակ

Ի՞նչպես. դու ասից էլ ես նկատել

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այո... Մի՞նչե օրս ես ոչինչ չէի տեսնում քեզ, որդեգիր խոտ-
քերիս ազդեցութեան ներքո չդանդիլիս, բայց այժմ՝ երբ դու ինքդ
էլ խոստովանում ես ինձ քո զգացմունքները, ես կարեւոր եմ
համարում հայտնել քեզ, որ նա ես տանջվում է քո սիրուց և
այդ մասին շատ անգամ է խոսել հետո...

Հեղինակ

Իմ բարի, իմ քնքուշ Մարգարիտ, սիրտն երջանկացնում
ես ինձ այս բոպկիս...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Քանի ժամանակ է, Հեղինակ, ես նկատում եմ, որ դու գի-
շերներն էլ հանգիստ քուն չունիս... Երևի բաց աչքով հենց նրա
վրա ես մտածում:

Հեղինակ

Ա՛խ, Մարգարիտ, քունս կորել է բոլորովին... Յերեկն էլ
ման գալիս, կարծում եմ օդի մեջ եմ շրջում. կարգալիս, գրե-
լիս, ինչ գործ էլ շինում եմ, միաքս հանկարծ թռչում է գետի
նա և գործը ձեռքիցս վայր է բնկնում... Մարգարիտ...

Ընկնում է գիրկը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. խոր հոգվոյ հանելով:

Այո, դու սիրում ես...

Պատկեր: Դեսիկ լավում է Լևոնի ձայնը: Տանն էն:

Հեղինակ

Նա է:

Ահաբար սրբելով գնում է դեպի իր սեղր և աշխատում է մի կերպ հուզմուն-
քը ծածկել. մինչդեռ լավում է Անտոնի ձայնը՝ Տանն էն, տանը, պարոն
Լեոն:

ԱՆԱՆՆԻՏ. Գետ գալով:

Պարոն Լեոնն է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Խնդրիր:

Անտոնիսը գուցա է գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ք

ՆՐԱՆՔ, ԼԵՎՈՆ

ԼԵՎՈՆ, ԱճԱՆԻՏԻՆ, ՂԱՆԵՐՈՒՄ:

Կարելի՞ է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ղառն կողմը հայելով և հաղցումը:

Կարելի՞ է, կարելի, մոռնա՞, խնդրեմ: (Անանիսը Լևոնի նեղից ծածկում է դուռը:) Ա՛, պարոն Լևոն, համեցե՛ք, համեցե՛ք, խնդրեմ:

ԼԵՎՈՆ, Երկու փոքրիկ ծաղկեփունջ ձեռքին:

Բարի օր ձեզ, տիկին... բարե ձեզ, օրհորդ:

Հեղինեն լուռ ողջունում է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Բարե ձեզ, պարոն:

Տալիս է ձեռքը:

ԼԵՎՈՆ, առաջարկելով մեկ փունջը:

Խնդրեմ, տիկին, այս հատուկ ձեզ համար է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Շատ շնորհակալ եմ, պարոն Լևոն, դուք միշտ ուշադիր ե՞ք զեպի մեզ:

ԼԵՎՈՆ

Օ՛, տիկին... (Գնում է դեպի Հեղինեն և առաջարկում նրան մյուս փունջը:) Օրհորդ, բարեհաճեցե՛ք:

Հեղինեն, փոքր ինչ բխրաված, քնդունում է փունջը:

Շնորհակալ եմ:

Կարն լուրջուն:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, փունջը ղեկով բաժակի մեջ:

Աքանջելի ծաղիկներ եմ... Դուք մեզ հատուկ պարտավորեց-
նում եք, պարոն Լևոն... Թեեւ, պիտի նկատեմ, այս անգամ մի
փոքր ուշ մտաբերեցիք մեզ:

ԼԵՎՈՆ

Մեկ բույս անգամ մոռնիցս չեք հեռացել, տիկին, ոչ դուք,
ոչ օրհորդը, հավատացե՛ք. միայն հարկադրված էի փոքր ինչ եր-
կար ֆիսկ գլուխում... (Հեղինեն փունջը ձեռքին գնում է դեպի խորք,
ուր մի հաճախ բաժակ է ուղղում:) Ա՛, շնորհավորում եմ, տիկին,
դուք արդեն վերջացրել եք նկարը: Եվ ի՜նչ գեղեցիկ է դուք

եկել... Այո, այո, հրաշալի է... Ձեր տաղանդը ինձ հիացնում է, տիկին... Ընդունեցե՛ք խորհուրդս. գնացե՛ք, Գեղարվեստից ճեմարան մտե՛ք. հռչակալոր անուն հիանե՛ք, հավատացե՛ք ինձ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Է՛, պարոն Լեոն, մինչև այսօր ձեր դյուզն էլ չկարողացա տեսնել, թեք մնաց ճեմարանը:

ԼԵՎՈՆ

Սակայն ես հույս ունիմ, տիկին, որ մեկ օր շնորհ կ'անեք և այցելության կղաք իմ խրճիթը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Կ'աշխատեմ... Թեպետ ես կցանկանայի տեսնել ձեզ այդ խրճիթում, երբ արդեն սրոշած կլինիք ձեր վիճակը և ձեր իղձերը կատարած:

ԼԵՎՈՆ, նե՛ս նայելով ղեպի Հեղինե. որ զննվում է բեմի խոբում:

Իմ զգացմունքները ձեզ յիշվին հայտնի են, տիկին, և կարող եք երևակայել, թե որքան երջանիկ կլինիք, եթե ձեր ցանկություններն իրականություն ստանային:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Աստուծով... (Վերցնելով ձաղկեփուջը:) Ի՛նչ անուշահոտ են այս ծաղիկները... Դարձյալ ձեր դյուզի՞ցն է իհարկե:

ԼԵՎՈՆ

Այո, տիկին, իմ փոքրիկ պարտեզից:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, հո՛ս քաշելով:

Հիանալի ծաղիկներ են... (Մտածումով մեջ է ընկնում, մինչդեռ Լեոնը այժմ չէ հեռացնում Հեղինեից:) Ասացե՛ք, խնդրեմ, ի՛նչ լուր ունիք ձեր բարեկամից... Անցյալ անգամ ասում էիք, որ նա Հայաստան է գնացել:

Փունջը դնում է իր տոբ:

ԼԵՎՈՆ

Այո, տիկին, բայց թե որտեղ է այժմ, ես այդ հաստատ չգիտեմ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Նա բավականին ուշացավ:

ԼԵՎՈՆ

Նամակիս էլ չպատասխանեց:

ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Ձիցի՞ թե սրեւէ փորձանքի հանդիպած լինի՛:

Լեւոն

Ո՛չ, ո՛չ, տիկին... Այդ մասին հանգիստ եղեք. ես հաստատ տեղեկություն ունիմ, որ մոտ օրերս նրան անձամբ տեսել են ողջ և առողջ... Երևի դյուղից դուռ դրջում է իր հետազոտությունները լրացնելու և շատ հավանական է, որ նամակներս էլ ստացած չլինի...

Լուսյուն: Մաքարիս կամաց-կամաց գաղտնից լինելով, հաջորդամբ ես է հայում դուստ գնալիս. մինչդեռ Լևոնը սիրով հայում է Հեղինեին. որ այդ միջոցին ջուր է ածում մի գեղեցիկ բաժակի մեջ:

ՏԵՍԻԼ Գ

Հեղինե, Լեւոն

Հեղինե, առաջ գալով:

Գեղեցիկ ծաղիկներ են... Շատ շնորհակալ եմ, պարոն Լևոն, մաղկեփունջը բաժակով դնում է իր սեղանի վրա և տեսակներ կարգի բերում:

Լեւոն

Անչափ ուրախ եմ, օրիորդ, որ կարողանում եմ գտնել մի չնչին զվարճություն պատճառել ձեզ... Ձեմ խանգարում արդյոք:

Հեղինե

Ո՛չ, ո՛չ, պարոն Լևոն. ես արդեն վերջացրել եմ... նստեցեք, խոնդրեմ:

Նստում են:

Լեւոն

Ձեր սովորական պարապմունքն է երևի:

Հեղինե

Այո, աշակերտներին տետրակներն են:

Լեւոն

Երեւակայել չեք կարող, օրիորդ, թե ինչ հրճվանք եմ զգում, երբ տեսնում եմ, որ դուք այդքան սիրով շարունակում եք ձեր պարապմունքը:

Հեղինե

Դուք շատ բարի եք, պարոն Լևոն... Ես իմ փոքրիկներին համար կատարում եմ այն, ինչ որ դուք անում եք ձեր գյուղի

մեծերի համար... (կարճ լուսարկից նետ:) Բայց ուր էիք այսքան
ժամանակ:

ԼԵՎՈՆ

Ուր որ միշտ, օրիորդ. անձամբ դյուզում, իսկ հողովով և
սրտով այստեղ, ձեզ մոտ:

ՀԵՂԻՆԵ, քաղցրությամբ նայում է ԼԵՈՆԻՆ:

Եվ այդ էր պատճառը իհարկի, որ այս քանի օրս մեզ հայ-
ցելեցիք:

ԼԵՎՈՆ

Հավատացե՛ք, օրիորդ, ես երջանիկ կլինեի, եթե միշտ
ձեզ մոտ դնայի, ձեզ տեսնեի, ձեր ձայնը լսեի. բայց այս ամե-
նը կախված է ձեր կամքից և միմիայն ձեր կամքից... (Տեղից
վեր է կենում: Հեղինեն հեծվում է:) Ձեզ հայտնի են, օրիորդ, իմ
զգացմունքները, իմ սրտի ամենախորին խորհուրդները, ինչ-
պես և ես գիտեմ, որ ձեր սրտումն էլ դռնե մի փոքրիկ անկյուն
կա ինձ համար... Եվ ահա ես սպասում եմ այն երջանիկ օրին,
երբ դուք կտաք ինձ ձեր համաձայնությունը:

ՀԵՂԻՆԵ, ոտի կանգնելով:

Իմ համաձայնությունը...

ԼԵՎՈՆ

Այո, ձեր համաձայնությունը, որից և կախված է իմ եր-
ջանկությունը:

ՀԵՂԻՆԵ

Եվ դուք հիրավի համոզված եք, որ ես կարող եմ ձեզ եր-
ջանկացնել:

ԼԵՎՈՆ

Հաստատապես:

ՀԵՂԻՆԵ

Եվ ինքս էլ երջանիկ կլինեի:

ԼԵՎՈՆ

Այո, այո, որովհետև ես ձեզ սիրում եմ... Դուք գիտեք, որ
սիրում եմ... Սիրում եմ ձեզ անկեղծ, անզավաճան, սուրբ սի-
րով, սիրում եմ այն զգացմունքով, որ ոչ մեկ բան չէ կարող
խախտել... (Հեղինեն լուռ նայում է:) Մի խոսք, միայն մի քաղցր
խոսք, օրիորդ, և դուք կարող եք հավիտյան երջանկացնել ինձ:

Հեղինե

Եվ միշտ կսիրե՞ք ինձ այդպես:

Լեւոն

Միշտ, միշտ, երբեվում եմ:

Հեղինե

Ես ձեզ համատուժ եմ, Լևոն:

Մեկնում է ձեռքը:

Լեւոն, համբուրելով ձեռքը:

Համատացե՛ք, օրիորդ, համատացե՛ք, որ ես ձեզ սիրում եմ
բոլոր սրտով, հոգով ու լեզուով զորութեանով:

Հեղինե, փոքր բնորոշումից նետո բնկնում է Լևոնի գիրկը:

Լեւոն...

Լեւոն

Հեղինե... (Համբուրում է:) Վերջապես դու իմն ես:

Հեղինե

Համարում եմ...

Սպասե՛ք սրբում է:

Լեւոն

Հրեշտակ...

Հեղինե

Լսիր, Լևոն. ես կարեւոր բաներ ունիմ քեզ հաղորդելու...
(Նստում են:) Այն օրից, երբ քեզ հետ ծանոթացա ժողովարանում,
քեզ հետ պարեցի, այն օրից սիրաս կապվեց քեզ, այն օրից ես
քեզ սիրեցի, Լևոն:

Լեւոն

Ի՞նչպես... Ուրեմն էլ ինչի՞ էիր հետո այնպես սառը վար-
վում և ինձ տանջում... Օ, Հեղինե, միթե մեղքդ չէիր դալիս:

Հեղինե

Համատացիր, Լևոն, այդ վարմունքը նաղ չէր իմ կողմից...
Ես ինքս պահես չէի տանջվում. բայց չէի համարձակվում սիր-
տըս բաց անել քո առաջ:

Լեւոն

Անհամար իմ Հեղինե...

ՀԵՂԻՆԵ

Մտնելով այժմ մի նոր ասպարեզ՝ հեռի կյանքի լուծը քաշելու, ես կամենում եմ նույն խախտողին քայլում պարզել քո առաջ իմ զգացմունքները... Ես սիրում եմ քեզ, Լեոն, սիրում եմ անյն աստիճան, որ պատրաստ եմ կյանքս զոհել քեզ համար...

ԼԵՎՈՆ, համբուրելով ձեռքը:

Հոգյա՜կա...

ՀԵՂԻՆԵ

Հավատում եմ, որ նույնքան էլ դու ես ինձ սիրում...

ԼԵՎՈՆ

Այո, հրեշտակս, իմ սերը գեղի քեզ երբեք չի սպասվի, երգվում եմ քեզ:

ՀԵՂԻՆԵ

Այսուհետև, Լեոն, դու ե ես մի ենք. քո կամքը՝ իմ կամքն է, քո սիրամը՝ իմ սիրտն է, քո կյանքը՝ իմ կյանքն է... Իմ մեջ դու կդանես քո համատարիմ ընկերակիցը, քո անձնվեր բարեկամը... Ինչ որ կարող եմ, ինչ որ ձեռքիցս դա, քո բոլոր պահանջները միշտ կատարած համարիր... Միայն սիրիր ինձ, Լեոն, միշտ սիրիր... Երբեք չդադարես ինձ սիրելուց, երբեք, դիտե՛ս... Իմացիր, Լեոն, եթե մի ժամ, մի բողոք զադարես ինձ սիրելուց, ինձ ուրանաս, լավ է՝ եթե խնդրես սպանես ինձ:

ԼԵՎՈՆ

Ամբողջ կյանքս՝ մինչև վերջին շունչս քո երջանկությանը կնվիրեմ, անդին իմ Հեղինե:

ՀԵՂԻՆԵ

Օ՛, ես երջանիկ եմ... (Աչքեր սրբում է: Փոքր լուրջունից նեղ:) Բայց դիտե՛ս ինչ կա, Լեոն... Մարդարտի դրուժյունը քեզ հայտնի է, նրան մեղանից երբեք չպիտի հեռացնենք:

ԼԵՎՈՆ

Դու էլ դիտես, հրեշտակս, որ տիկին Մարգարտին ես սիրում եմ որպես իմ հարազատ քրոջս, իհարկե նա կմնա մեզ մոտ:

ՀԵՂԻՆԵ, մեկնելով ձեռքը:

Շնորհակալ եմ, Լեոն:

ԼԵՎՈՆ

Իմ անդին Հեղինե:

Տեղից վեր եմ կենում:

ՀԵՂԻՆԵ

Մի խնդիր ես, Լեոն... Ի՞նչ գրաւթյան էլ հասնիս աշխարհիս մեջ, քրքան էլ հարստանաս, ինչքան էլ մեծ գիրք ստանաս հասարակութեան մեջ, դու պետք է թոյլ տաս, որ ես իմ պարապմունքներս շարունակեմ:

ԼԵՎՈՆ

Ես քեզ պաշտում եմ, իմ աննման Հեղինե... Աշխատիր, հողիս, իմ ուզածս էլ հենց այդ է... Դեռ գուցե սպասիր, մեր տպագայի մասին մտքումս անյայտի բաներ են պտույտ վալիս, անյայտի գեղեցիկ պատկերներ են նկարվում... Քեզ համար ես առանձին ուսումնարան կ'իմեմ մեր գյուղում, ուր երկուսս էլ լայն ասպարիզ ունինք գործելու... Դու ուսումնարանում գիտութեան լույսը կտարածես մեր տպագա հույս մանուկների մեջ, իսկ ես բաց երկնքի տակ կգործեմ նրանց ծնողների հետ և մենք մեր անձնական օրինակով կխրախուսենք ու կ'առաջնորդենք նրանց:

ՀԵՂԻՆԵ, բռնկով Լեոնի ձեռքը:

Օ՛, Լեոն...

ԼԵՎՈՆ, Հեղինեի ձեռք բռնած:

Այո, իմ անդին ընկերս, այսպես ձեռք ձեռքի ալած առաջ ընթանալով, մենք կ'աշխատենք մշակել մեր փոքրիկ անդառնալի և գուցե կարողանանք՝ թե՛ ծառայել ժողովրդին և թե՛ լիություն ու անդորրություն տարածել մեր շուրջը:

ՀԵՂԻՆԵ

Ի բոլոր սրտե սիրում եմ քեզ, Լեոն:

Միմանց գիւղի եմ բնակում և համբուրվում:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ԴՐԱՆՔ, ՄԱՐԿԱՐԻՏ, առանց գոցեցի:

ՄԱՐԿԱՐԻՏ

Ա՛, շնորհավորում եմ...

ԼԵՎՈՆ

Ա՛խ, աիկին...

ՀԵՂԻՆԵ, բնկնելով Մարգարեի գիւղը:

Ա՛խ, Մարգարիտ...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Վերջապէս...

Համբուում է Հեղինէին:

ԼԵՎՈՆ

Օրհնեցէք մեզ, տիկին... Ձեր բերանով օրհնված՝ մենք ալիւի երջանիկ կլինինք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. մեկնելով ձեռք, որ Լեոնը համբուում է:

Աստված ինքն է ձեզ օրհնողը, բարեկամներս, որովհետեւ դուք սիրում եք միմյանց: Իսկ ես ցանկանում եմ, որ այդ սերը ձեր մեջ միշտ անխախտ մնա ձեր ամբողջ կյանքի ընթացքում... Ամուսինների համար ամենամեծ երջանկութեանը փոխադարձ սերն է...

ԼԵՎՈՆ

Հալածացնում եմ ձեզ, տիկին, որ իմ սերը զեպի Հեղինէս կյանքիս հետ միայն կվերջանա:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Լիովին համոզված եմ:

ՀԵՂԻՆԵ

Ո՛րչափ ալիւի երջանիկ կլինենք, Մարգարիտ, եթե քեզ եւ բախաւոր տեսնենք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իմ վրձակը վշտալի է, հողիս, եւ ես համբերութեամբ պիտի տանեմ իմ խաչը:

ԼԵՎՈՆ

Մենք կ'աշխատենք թեթեացնել այդ խաչի ծանրութեանը... Մենք ձեզ սիրում ենք ինչպէս մեր հորազատ քրոջը... Դուք կրնաիվեք մեզ մոտ:

ՀԵՂԻՆԵ

Օյո՛, աչո՛, Մարգարիտ... (Լեոնին) Իմ բարի, իմ ազնիւ Լեոն:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. ձեռքը Լեոնին մեկնելով:

Ազնիւ եղբայր, այդ համակրանքն արդէն թեթեացում է իմ լծիս ծանրութեանը եւ մեծ սիրտիս է վերափոխ սրտիս համար... Ամեն բան կախված է նախախնամութեան կամքից... Առաջմ խնդրում եմ երկուսիդ էլ, որ ընդունեք այս նկարը որպէս զբաղական մեր բարեկամութեան:

ԼԵՎՈՆ, համբուրելով ձեռքը:

Խորտե շնորհակալ եմ... Ձեր պարզեւը մեզ համար թանկ է
և խորհրդավոր:

ՀԵՂԻՆԵ, համբուրելով Մարգարէին մյուս կողմից:

Ա՛խ, իմ անդին Մարգարիտ...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այսօր ձեր կյանքի համար նոր արշալույս է բացվում. թող
ձեր օրով ծագի այն արեւը, որի մասին այնքան հաճախ ես այն-
չափ շատ երազել եմ ես Արշալույսի այս պատկերը նկարելիս...

ՀԵՂԻՆԵ

Ի՞նչ երջանկություն...

ԼԵՎՈՆ

Օ՛հ, մեր երջանկությունը երջանկություն էի հասնիլ այն-
օրը...

ԱՆԱՀԻՏ, վառիկ սկուսեղով բերում է մի այցեճամ:

Տիկին, ձեզ ևս հաբոցնում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, վերցնելով այցեճամը:

Արտաշէս...

ԼԵՎՈՆ

Մի՞թե...

Շատապա է դեպի դուռը. Մարգարիտ սասիկ հուզվում է:

ՀԵՂԻՆԵ

Ա՛յ ուրախություն:

ՏԵՍԻԼ Է

ՆՐԱՆՔ, ԱՐՏԱՇԵՍ

ԼԵՎՈՆ, հանդիպելով Արտաշէսին հախսահեղանակում:

Արտաշէս...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Լեւոն...

Գրկվում է համբուրելով ԼԵՎՈՆ, կանայք դիմավորում են:

ԼԵՎՈՆ

Վերջապէս...

Արտաշէս բացառիկ մեծում է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Պարոն Արտաշէս...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Բարե ձեզ, տիկին...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, տալով ձեռքը:

Բարե ձեզ... Ահա և դուք...

ԱՐՏԱՇԵՍ, համբուրելով ձեռքը:

Օ՛, տիկին...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այս Բնչուկն, այս Լժբ... .

ԱՐՏԱՇԵՍ

Հենց նոր... (Հեղինելին) Բարե ձեզ, օրիսրդ:

Հեղինել, տալով ձեռքը:

Բարե, պարոն Արտաշես. զարուստդ բարի:

ԱՐՏԱՇԵՍ, Լեոնելին:

Դուրձյալ բարե, բարեկամս:

Լեվոն

Բարե, բարե, Լիլաբ, աչքներս ջուր կալվեց քեզ սպասելով:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Նստեցէք, խնդրեմ (նստում են՝ Մարգարիտն ու Արտաշեսը աջ կողմը, իսկ Հեղինելն ու Լեոնը — ձախ. Անահիթը դուրս է գնում): Դուք մեզ բոլորովին մոռացաք, պարոն Արտաշես:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Մոռացա՞մ... Ո՛չ, ո՛չ, տիկին, մի ըստե՛ս անգամ չեմ մոռացել:

Լեվոն

Բայց այս ուր էիր կորել, ասա՛, խնդրեմ... Նամակներս ստացել եմ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Իհարկե:

Լեվոն

Հետո ինչի՞նչ պատասխանեցիր:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Է՛հ, Լիլաբ, առանց քո նամակների էլ ես շատ անգամ ուղեցել եմ մի երկու խոսք գրել քեզ, բայց ճանապարհորդու-թյունն այնպես դժվարին էր և արկածներով լի, որ համարյա հանգիստ չունեի... Իսկ նամակներդ միայն մի քանի օր կլինի, որ բոլորը միասին հանձնեցին ինձ և ահա ես ինքս անձամբ

եկա, որպէս կենդանի պատասխան... Կպատմեմ, կպատմեմ,
ամենայն ինչ կպատմեմ քեզ, Լեւոն... Պատմելու բաներ շատ
կա և, տարաբաւութեամբ, շատ անմիջեմբ բաներ... Ինչեւիցեւ, ես
երջանիկ եմ, որ դարձյալ ձեզ հետ եմ և ձեզ ողջ և առողջ եմ
տեսնում:

ԼԵՎՈՆ

Եվ մինչույն ժամանակ տեսնում ես բարեկամիդ՝ ի՞նչ
կյանքի ամենակրթանիկ բոսկի մեջ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այո, պարոն Արտաշէս, կարող եք շնորհավորել... Լեւոնն ու
Հեղինեա հենց այս բոսկիս պարզեցին միմյանց իրանց զոաց-
մունքները:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ի՞նչ ուրախալի լուր... (Տեղից վեր բռնելով:) Շնորհավորում
եմ, Լեւոն, (Դիմում եմ և համբուրվում:) Դեռ չզնայեցած ես գուշակում
էի, որ ձեր համակրությունն այդպիսի վախճան պիտի ունենա:
(Հեղինեին:) Շնորհավորում եմ ձեզ, օրիորդ... քույրիկս (Համբուր-
ւով ձեռքը:) Այսուհետեւ ինձ թույլ կտաք այդպէս անվանել ձեզ...
Լեւոնի հարսնացուն չէ կարող ինձ օտար մնալ:

ՀԵՂԻՆԵ

Շատ ուրախ կլինիմ, պարոն Արտաշէս, ձեզ պէս եղբայր
ունենալու:

ԱՐՏԱՇԵՍ, Հեղինեին դուրս է տալիս, ճեղք դառնալով Լեւոնին:

Կրկին շնորհավորում եմ, եղբայրս... (Հեղինեին:) Պետք է
իմանաք, քույրիկ, թե մինչև որ աստիճան դրաւած ունիք դուք
Լեւոնի սիրտը... (Լեւոնին, ձեռքը ծոցը սանելով և ժպտալով:) Կ'ուզեմ
բարձրածայն կարգամ քո ճարտասանական դարձվածները...

Ծիծաղում է:

ԼԵՎՈՆ. բռնում է Արտաշէսի ձեռքը և ժպտալով:

Ո՛չ, ո՛չ, մենք քեզ հավատում ենք... Դու մեկ այս կողմը
նայիր...

Ուրիշ է տալիս Գևորգ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Վահ, այս Բենջ սքանչելիք է...

Մնում է ապագա:

ԼԵՎՈՆ

Տիկնոջ գործն է:

ՀԵՂԻՆԵ

Մարգարիտս հենց այսօր վերջացրեց այդ պատկերը:

ԼԵՎՈՆ

Միանգամայն հիացած եմ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Սքանչելի է... (Մարգարիտ:) Շնորհավորում եմ, արիկն... Դուք կառարկելով յան եք հասցրել ձեր վրձինը... (Մարգարիտը բերն գլուխ է ցայիս:) Իսկինիսի Արշալույս...

ԼԵՎՈՆ

Շնորհավորիր և մեզ, Արատշես: (Մարգարիտն անցնում է ձախ կողմը:) Այդ պատկերը մենք պարզեւ ստացանք մի քանի բոսկի տառջ ի հիշատակ մեր երջանիկ նշանադրության:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Շնորհավորում եմ, իսրտե շնորհավորում եմ: Տառապած, որ այս պարզեւ երջանկությունն բերե ձեզ... (Սեղմում է Հեղինեի և Լեոնի ձեռքը:) Տես, տես, Լեոն, տես թե այս փառքիկ կապիկ կատրը ուր է տանում մարդու միտքը, հոգին... Հավատան, Լեոն, ինձ թվում է, որ ես հենց այս բոսկիս դարձյալ այն սրբավայրերում եմ շրջում և մեր թշվառ եղբայրակիցներին տեսնում եմ երկինքից օգնություն սպասելիս... (Սեղմում է:) Դուք չդիտեք, թե ի՞նչ գրություն մեջ են այն խեղճերը, Պատիվ, կյանք, կայք, ընտանիք, սչինչ, ոչինչ ապահով բան չունին այն թշվառները: Բայց այդ մասին հետո... (Լեոնից:) Դու առան, տեսնեմ, ի՞նչ եք անելու, ի՞նչպես եք տուն ու տեղ սարքելու... Կործում եմ, որ դու քո գյուղից ձեռք չես վերցնիր:

ԼԵՎՈՆ

Իհարկե չէ... Ի՞նչը կարող է փոխարինել դուռդական կյանքի վայելչությանը: Հեղինեիս հետ մենք խնդրեցինք որոշեցինք մեր բոլոր ուժերը գյուղին նվիրել:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Կառարկալ հաջողություն եմ ցանկանում ձեզ:

ԼԵՎՈՆ

Նույնը և քեզ ենք ցանկանում:

ՀԵՂԻՆԵ

Ի բոլոր սրտե:

ԱՐՏԱՇԵՍ, գլուխ է տալիս նրանց և զնում է: զեղի Մարգարիսը:

Իսկ ձեզ, տիկին, չզիտեմ ինչ ասեմ: Ընդուն կաշկանդվում է... (նստում են բեմի ծախ կողմում: Հեղինեն ու Լևոնը մի կողմը հազվելով նույնպես նստում են և սիրով խոսակցում): Ինչ այնպես ասչեցրեց ձեր բաժանութխանը...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Վիճակս էր այդ, ինչ արած... Դուք ինչպես ճանապարհորդեցիք: Վերջապրելիք արդյոք ձեզ տված հանձնարարութխանը:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այդպես շուտ անկարելի էր, տիկին... Գործը դեռ չարձանակվում է... Բնիկներն արդեն մնացին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Աստված ինքը հաջողի... (Արտաշեսը գլուխ է տալիս: Լուսյունը) Դիտե՛ք, ես արդեն սկսել էի սաստիկ անհանդիսա լինել ձեր մասին... Ամբողջ երեք ամիս է դնացել եք և այսքան ժամանակ ձեզանից ոչ մի նամակ չէր ստացվում:

ԱՐՏԱՇԵՍ, նուզված:

Ահ, տիկին, եթե գիտե՞նալիք...

Անձնակ, դրսից բերում է մի ծառ և տալիս է Մարգարիսին:

Պատասխանի հն սպասում, տիկին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՞ւմից է:

ԱՆՁՆԱԿ

Զգիտեմ, տիկին, տառախրոջ ծառան բերեց:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, բանալով ծառը:

Դարձյա՞մ... (Այլի ննցնելով բազրի և սաստիկ շվարկելով) Աստված իմ...

Տեղից վեր է բաշում: Ամենքն էլ ոտքի են կանգնում:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ի՞նչ է...

ՀԵՂԻՆԵ, միաժամանակ:

Ի՞նչ կա...

ԼԵՎՈՆ, նույնպես:

Ի՞նչ է պատահել:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛չ ինչ, ո՛չ ինչ... (Անգանջիկ): Առա՛, լս՛մ:
Անգանիսը դուռս է գնում:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ի՜նչ լա՛ն է, տիկին, Չե՛նք կարող արդյոք պիտանի լինել:
Լե՛վ,Ո՛ն:

Ի՜նչարհիկ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Շնորհակալ եմ, բարեկամներս, դուք սնչալ չեք կարող օգնել... Իմ վիճակս կախված է մի անյողիսի մարդու կամքից, որ վայելում է իր զիրքի բոլոր արտոնությունները, իսկ ես՝ թըշվառս, նույն իրավունքներից զուրկ, անօղնական և անպաշտպան, ստիպված եմ նրա կամայականությունները դո՛ւ լինել ամբողջ կյանքիս ընթացքում: (Տալով քուղրը Լեոնիկ): Տե՛սեք, անա՛ այս երբորդ անգամն է, որ ստիկանությունը պահանջում է ինձանից իմ զլխազիրը, բայց մինչև օրս ես չեմ կարողանում ձեռք բերել այդ սղորմությունը իմ պարոն ամուսնուց...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ի՜նչ... Մի՞թե չէ տալիս նա ձեզ այդ թուղթը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այո՛, չէ տալիս: (Մինչդեռ Լեոնիկ ու Արտաշեսը կարդում են քուղրը, մեկուսի): Կ'ազատվե՛մ արդյոք ես այս տանջանքներից...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Հանգստացե՛ք, տիկին, մենք կկարդադրենք այս գործը... Ամենահասարակ քաղաքավարությունն իսկ պահանջում է, որ նա ապանովացնե՛ ձեր կացությունը գոնե այդ կողմից:

Լե՛վ,Ո՛ն, քուղրը տալով Հեղինեիկին, որ նույնպես նկատեցրելով էր:

Այո՛, պետք է աշխատենք շուտով ձեռք բերել այդ զլխազիրը, ապա թե ոչ, ինչպես երևում է, ստիկանություն համբերությունը հատնում է արդեն:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Բայց ի՜նչպես ձեռք բերել. ո՞վ կտա ինձ իմ գլխազիրը, ո՞վ ունի իրավունք բացի իմ ամուսնուց... Դուք լավ գիտեք, որ այդ կախված է միմիայն նրա կամքից, և ո՛չ մի գործություն չէ կարող ստիպել նրան այդ արտոնագիրն ինձ տալու, եթե ինքը չկամենա...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Իդուր եք ալիզալի անհանդիստ լինում, տիկին. ոչդ այն-
քան էլ գոգար չէ, սրբան կարծում եք:

Լեվոն, սոսկովով բուզըը Հեղինեի ձեռնից:

Այո, տիկին, ան հա ու Արտաշեսը իսկույն կ'երթանք ու-
տիկանատունն և կ'աշխատենք որ մի փոքր ժամանակ թան մեզ,
իսկ այդ միջոցին, իհարկե, մի ելք կգտնենք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛չ, դուք մնացեք... Ես ինքս պետք է գնամ, ևս ինքս
պետք է դռնն դուռն բնկնեմ, ազգականներին միջնորդութեանը
դիմեմ, անոնեմ ինչ կարող եմ անել իմ սե ու մօթ օրին
համար... Դուք մնացեք, թող իմ անբախտութեանը չլսանալի
ձեր երջանկութեանը... (Վեպով:) Օ՞, այս ամենը ամառնաւս զոր-
ծըն է, ևս լավ գիտեմ...

Դուրս է գնում ձախ կողմի դռնից:

ՀԵՂԻՆԵ

Մտածեցեք, պարոններ, աշխատեցեք, ողորկեցեք նրան...
Իսկը սաստուծո, ազատեցեք...

Դուրս է գնում Մարգարիտի ճակից:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ԱՐՏԱՇԵՍ. ԼԵՎՈՆ

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ես կարծում եմ, որ ստիկանապետը չի մերժիլ մեր խըն-
դիրքը:

ԼԵՎՈՆ

Իհարկե... Ոստիկանութեան պահանջը, Երեւի, բոլորին պաշ-
տանյաների ավելորդ եռանդի հետեանքն է: Մեր ոստիկանապե-
տը բարեկիրթ մարդ է և շատ էլ աղնիվ. հաղիվ թե նա կամե-
նա հալածել մի կնոջ, որ հասարակութեան ընտիր դասակարգին
է պատկանում:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Գնանք, փորձենք, հետո ևս գիտեմ իմ անելիքը:

Լեվոն. բուզըը դնելով սեղանի վրա:

Արդեն գլուխդ տաքացավ:

ԱՐՏԱՆՇԵՍ

Ես կցնորվիմ, Լեւոն, եթե որեւէ միջոցով ձեռք չբերեմ Մարգարտի գլխադիրը։ Այդ ամենակարեւոր մի թուղթ է այս ժամանակին, ստիկանությանը պահանջի, չպահանջի, այդ միջոցն է։

ԼԵՎՈՆ

Մի փոքր համբերություն, Աբրահամ... Ձե՞ս որ ակնհայտ գլխադիր ապը բացասուցես կախված է միմիայն իր ամուսնու կամքից։

ԱՐՏԱՆՇԵՍ

Հալատան ինձ, Լեւոն, եթե մեկ չհաջողվի մի բանով օգնել, ես այդ գլխադիրը դեմ աս դեմ կ'առնեմ հենց նորին վսեմությունից... Ես նրա հետ հին հաշիվներ ես ունիմ... Խնչքան ցավում եմ, որ այն ժամանակ ոչինչ չդիտելի դրանց հաբարբարությանների մասին, ես նրան քաղաքավարության գետեր կտայի։ Բայց լինի արած, Մարգարտի պատվի համար ես ստիպված էի համբերությամբ տանել այն պարտնի վերավորեցուցիչ ակնարկությաններն ու կոպիտ վարմունքը։

ԼԵՎՈՆ

Խեղճ կ'ին... Ինչպես երեսմ է նա վաղուց տանջվելիս է եղել իր շվայտասեր ամուսնու ձեռքին։

ԱՐՏԱՆՇԵՍ

Օ՛հ, ես միանգամ ընդմիջաւ կ'ազատեմ Մարգարտիս այն բռնակալից։ Ա՛խ, Լեւոն, քո նամակներն ինձ խելագարության հասցրին... Հենց որ ոտապա այդ նամակները, բոլոր գրքերս բարձի թողի արի և գլխապատառ ճանապարհ ընկաւ... Ահա հինգ օր է, մեկ բազե հանդստության չեմ ունեցել գիշեր ցերեկ սլանում էի անզաղար. սար, ձոր, դեռ, դաշտ կտրեմ գոյություն չունեին ինձ համար... Լեւոն, Լեւոն, եթե դու կարողանայիր երևակայել, թե ինչ կրակով է այրվում սիրտս, հրդեհի սիրով եմ սիրում ես Մարգարտին... Ես պարտաւոր եմ ամեն բան անել, ամեն բան մոռանալ և ուրախությամբ մեռնել նրա ոտների տակ, միայն թե մի օր երջանիկ տեսնելի նրան...

ԼԵՎՈՆ. փոքր լռորյունից նկատ

Ես քեզ հասկանում եմ, Աբրահամ... Եվ նա լիովին արժանի է այդ սիրտյան։

ԱՐՏԱՇԵՍ

Դիտեա, եթե այս փոփոխությունը չպատահեր նրա կյանքի մեջ, ես լճուկ էի այլևս չներեալ նրա աչքին... Քայց գնանք, Լեւոն, ուշանում ենք:

ԼԵՎՈՆ

Իսկույն, Արտաշես, թող նրանք էլ դուրս գան:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ա՛խ, այն, ես բոլորովին շփոթվեցա... (Ման է գալիս, հանկարծ կանգ է առնում եկարի առաջ:) Տես, Լեւոն, կհավատաս, այլևս ոչինչ չեմ որոշում. աչքերս միմեկ են միանգամայն:

ՏԵՍԻԼ Է

ՆՐԱՆՔ, ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ՀԵՂԻՆԵ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, դուրս է գալիս Հեղինեի հետ. երկուսն էլ բոլորովին պատհաս՝ ճանից դուրս գնալու:

Ներեցեք, պարոններ, որ ձեզ մենակ եմ թողնում, ես շուտով կլեւադատնամ:

Հեղինեմ մոտենում է իր սեղանին, վախ դնելով հովանոցը:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Դուք սպասեցեք, տիկին, հանգստացեք, խեղ աստուծո. մի կեռ ժամ միջոց տվեք մեզ, մենք ահա գնում ենք ստաիկանատուն: Եթե մեզ այնտեղ ոչինչ չհաջողվի, խոսք եմ սալիս ձեզ, որ ես անձամբ կ'երթամ պարոն Սամսոնյանի մոտ, կխոսեմ նրա հետ և ինչպես էլ լինի՝ կ'առնեմ նրանից ձեր պխագիրը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, սաստիկ շփոթվելով:

Ի՜նչպե՛ս... Դուք, դուք նրա մոտ կ'երթաք... Ո՛չ, ո՛չ, մի անեք այդ բանը, աղաչում եմ...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Իսկ եթե ուրիշ ելք չլինի...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, վախ դնելով հովանոցը:

Իդուր, իդուր կլինի այդ բոլորովին... Դուք գեռ ամենը չգիտեք... Նա զայրացած է իմ դեմ, նա պահանջում է, որ ես հանձն առնեմ մի հանցանք, որի հիշելն անպատճառ ինձ ամոթ է պատճառում... Աղաչում եմ ձեզ՝ մի գնաք նրա մոտ... Զարհուրելի հարիւր է առաջ գալ այդ անսակցությունից:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Դուք անհանգիստ մի լինիք, ոչինչ վտանգ չի կարող պատահել (Աւոնիս): Գնանք, Լեոն (Մարգարէի): Ես չեմ համարձակուի, աիկին, մինչև ձեռք չբերեմ ձեր զլխագիրը:

Դուք է գնում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, այս ու այն կողմն րնկնելով:

Օ, Տեր աստված, նա զնաց... Ի՞նչ պետք է անեմ ես...

ԼԵՎՈՆ,

Մի հուսահատվիք, աիկին, ես նրանից չեմ հեռանալ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Շտապեցե՛ք, շտապեցե՛ք, աղաչում եմ. արդելեցե՛ք մի կերպով:

ԼԵՎՈՆ

Դուք անհոգ եղեք, աիկին:

Դուք է գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. ՀԵՂԻՆԵ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Եվ այս ամենն ի՞նչ համար... ի՞նչ համար... Օ, ես թշվառք... Էլ ուր գնամ այժմ. մինչև կտեսնեմ մեկին, նա արդեն իրանը կկատարեմ:

Վերադառնա՛մ եմ, հուսահատ ընկնում է աջ կողմի արևոյ վրա և նկնվելով սեղանին. գլուխը ձեռքերի մեջ է առնում:

ՀԵՂԻՆԵ, մի փոքր լռությունից հետո:

Մի հուսահատվիք, Մարգարիտ, մի փոքր համբերութ՛յուն ունեցիր. տեսնե՛ք ի՞նչ է լինում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. անդից վեր կենալով:

Ախ, Հեղինե, եթե դու կարողանայիր թափանցել սրտիս խորքը, եթե դու կարողանայիր տեսնել, թե ի՞նչ է կատարվում ալտեղ... Ախ... ես ի՞նչ համար չեմ մտածում, Հեղինե, թող պատահի, ի՞նչ որ պատահելու է... Ես պատրաստ եմ ամեն նեղությունների, ամեն զրկանքների կրելու, բայց իմ պատճառով ինչի՞ ուրիշները վտանգի ենթարկվին... Մինչդեռ ես՝ թշվառս, հնար չունիմ խափանել այդ վտանգը...

ՀԵՂԻՆԵ

Ինչէր եւ ասում, Մարգարիտ. երեխան է, ինչ է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. բռնելով գլուխը:

Եւ ինքն էլ չեմ հասկանում՝ ինչ եմ ասում. միաքս շփոթւում է, գլուխս պտույտ է գալիս, եւ խելադարվում եմ:

ՀԵՂԻՆԵ

Հանգստացիր, իսեր ասում ը... Ինչի՞ եւ չափազանցութեան հասցնում գործը... Ձէ՞ որ Լեոնը խոստացավ նրանից չհեռանալ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Լավ, հոգիս, լսի՛վ, դու գնան, գործդ վերջացրու, ժամանակ է, չուշանաս:

Հանում է գլխարկը և նստում է նույն տեղը:

ՀԵՂԻՆԵ

Այո, Մարգարիտ. միայն այս տեսարակը հասցնեմ ուսումնարան... (Վերցնում է տետրակը): Եւ շուտով կվերադառնամ... (Գուրգուրելով Մարգարիտին): Մի հուսահատվիր, հոգիս, աղաչում եմ քեզ, մի հուսահատվիր. աստված ողորմած է: (Վերցնելով հովանոցը, մեկուսի): Խեղճ, խեղճ իմ Մարգարիտ...

Դուրս է գնում նախասենյակից:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մենակ:

Աստված իմ, աստված... (Տեղից վեր է բռնում): Ի՞նչ, անեմ, ի՞նչ անեմ... Ո՞ւմ գիմեմ...

Հուսահատ մտն է գալիս:

ՏԵՍԻԼ Թ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ԱՆԱՀԻՏ

ԱՆԱՀԻՏ, մտնելով նախասենյակից:

Տիկին, այն օրվա մարդն է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ի՞նչ մարդ:

ԱՆԱՀԻՏ

Ա՛յ, այն հաստ-հաստ մարդը, անցյալ շաբաթ որ այստեղ էր:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Վերջապես... Խնդրի՛ր:

ԱՆԱՀԻՏ, նախասենյակի դռներում:
Համեցեք, պարոն:
Ներս քողեկով Աբէլին՝ ինքը դուրս է գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ԱՐԵՆ,
ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մեկուսի:
Օ՛, սոսկալի մարդ...

ԱՐԵՆ, քերթապանը ձեռքին:
Բարբի լույս ձեզ, տիկին:
ՄԱՐԳԱՐԻՏ, սուր:
Բարե, պարոն: (Հրավիրելով նստել): Համեցեք... Վերջնական
շնորհ բերեք, պարոն... (Նստելով): Գլխագիրս բերե՛ք արդյոք:

ԱՐԵՆ, քերթապանը բանալով:
Այդ հեշտ է, տիկին, միայն թե կարողանամ մի կերպ հա-
մաձայնություն կայացնել ձեր մեջ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ
Իհնչ... Միթե դեռ էլի չեք բերել. ամբողջ շաբաթ է սպա-
սում եմ... Ձե՛ որ դուք ինձ խոստացաք:

ԱՐԵՆ
Այո, տիկին, բայց ես մեղավոր չեմ. գիտե՛ս աստված, որ
մեղավոր չեմ: (Նստելով): Նորին վսեմությունը, այսինքն ձեր
ամուսինը, տեղեկացավ ուր հարկն էր... Այն ստորագրությունը,
որ դուք ինձ հանձնեցիք անցյալ անգամ, բավարար չէ, այսին-
քըն... օրինական ամեն ձեռքը չունի... Նրա փոխարեն պետք է
այս թղթի տակ ստորագրեք:

Հանում է քերթապանից քուղրը, որ առհասարակ նման է նախկին քղերին:
(Քառասու մի քերք):

ՄԱՐԳԱՐԻՏ
Իսկ իմ գլխագիրը, պարոն, իմ գլխագիրը... Ոստիկանու-
թյունը պահանջում է, հասկանա՞մ եք դուք: (Յուրե է ցալիս սեղա-
նի վրա դրած ոստիկանության քուղրը): Ահա...

ԱՐԵՆ
Այո, տիկին. բայց նորին վսեմությունը բացարձեղ հայտնեց,
որ նա ձեզ գլխագիր չի տալ, մինչև դուք չստորագրեք այս
թղթին...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այդ դարձելի թղթին ես երբեք չեմ ստորագրել, ես ձեզ
ասացի աբղեն:

ԱՔԵԼ

Ո՛հ, սօ, տիկին, մի բարկանաք, այս այն չէ... Այս թուղ-
թը բոլորովին նոր է գրած: Նսրին յսեմությունը իր ձեռքով
մեղմացրեց դարձվածները... Դործի էությունը նբանուսն է
միայն, որ հանցանքը դուք ձեզ վրա պիտի առնեք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Առաված էլ գիտե, մարդիկ էլ գիտեն, որ ես ոչինչ հան-
ցանք չունիմ և չեմ էլ կարող ճանաչել... Ինչ որ զրեցի ան-
ցյալ անգամ, այն էլ լռելի հարկագրեցիք ինձ զրելու:

ԱՔԵԼ, շփարված:

Այս էլ թեթե է գրած, տիկին:

Տասնվեկով առաջարկում է բուզրը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, առելով բուզրը և աչքի անցնելով, գոնարափում է և սեղից
վեր բռնում:

Երբեք, երբեք... Երբեք չեմ ստորագրել ես այս թղթին...
(Զգում է բուզրը սեղանի վրա:) Դարձյալ նույն խայտառակությունը,
նույն դարձելի զրպարառությունը... Ի՞նչ կա այստեղ փոփոխում:

ԱՔԵԼ, ոտքի կանգնելով:

Բայց, տիկին...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իդուր եք աշխատում, պարոն... Երբեք, երբեք չեմ տալ ես
այդ զգվելի ստորագրությունը... Հասկանո՞ւմ եք դուք... երբեք:

ԱՔԵԼ

Սակայն...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այլիս սօ մեկ խոսք, խնդրում եմ... Այդ տեսակ խայտա-
ռակություն երբեք չեմ ընդունել ինձ վրա, ասացի ձեզ... Ի՞նչն
է փոխած այստեղ, ի՞նչը... Անհավատարիմ եմ եղել ես իմ ա-
մուսնուն, արատավորել եմ ես նրա անունը, նրա պատիվը. ու-
րիշ էլ ի՞նչ մնաց... (Զայրացած:) Ո՛հ, աստված, աստված, ինչի՞
ամոթից գետինը չեմ մանում այս ըսպելու:

ԱՅՆԷԼ

Մտածեցեք, տիկին. նա ձեր օրինավոր ամուսինն է... Նա զայրացած է ձեր դեմ, նրա խոսքն ամեն տեղ անցնում է... Նա շատ չարիք կարող է հասցնել ձեզ (խոստովանալու)։ Եվ ուղիղն ասեմ ձեզ, տիկին... Նա արդեն դիմել է Նաճանդական Դատարանին։ Հեռանալը դուք ինքներդ պիտեք, տիկին... Ո՛վ կարող է օրենքին ընդդիմանալ...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Դիտեմ, դիտեմ, պարոն, և դրա համար էլ օգուտ եք քաղում ձեր իրավունքներից... Դիտեմ... Այստեղ օրենքները ձեր օգտին են խօսում, ձեզ են պաշտպանում։ Ի՞նչ կարող եմ անել... Բայց կա և Լերինային դատաստան, որի առաջ դուք մեկ օր պատասխան եք տալու։

ԱՅՆԷԼ

Երկնային դատաստանը վկա, տիկին, որ այսօր է թե վաղը ձեզ դատարան կհրավիրեն, և թե չեք ստորագրել այս թղթին, և ձեզ կհարկադրեն ձեր ամուսնու մոտ մպրել... Օ՛, դուք երբեք չեք ազատվիլ նրա հալածանքներից։

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Թեղ անե, ինչ կամենա... Եթե ելք չկա ինձ ազատվելու, մահը կ'աղառե ինձ նրանից։

ԱՅՆԷԼ, փոք լուրյունից նետ փրցնում է իր բերած բուլղր։

Տիկին, լսեցեք դուք իմ բարեկամական խորհուրդը... Կատարեցեք ձեր ամուսնու ուղածը և այն ժամանակ ամեն ինչ կարգին կ'երթա... Նա կվերջացնե գործը հաշտությամբ... դուք հանգիստ կ'ապրեք ձեզ համար... ձեզ ոչ ոք չի հեղացնիլ...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, բնորոշելով։

Թողեք ինձ, թողեք...

ԱՅՆԷԼ

Ի դուր եք բարեկանում, տիկին, չէ որ այս մի դատարի ձեզ վաղանալթյուն է, որով ձեր խիղճը չի արատավորվի երբեք... Ի՞նչ կպահպար ձեզ, և թե ստորագրեք այս թղթին։

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, սաստիկ զայրացած։

Դուք կամենում եք խելագարել յայն հասցնել ինձ... (Հուսահատված կանչում է) Անահիտ...

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ս

ՆՐԱՆԻՔ, ԱՆԱՀԻՏ

ԱՆԱՀԻՏ, ԳԵՐԱ ՎԻՈՒՆԻՍ:

Ի՞նչ կկամենաք, տիկին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ԲԱՆԵԼՈՎ ԱՆԱՆԻՏԻ ձեռք:

Կայ աշտուղ, Անահիտ, ես նշմարում եմ... (Յաճախ) Այս մեքերը...

Թաղելով Անանիտին, աշխատում է խելով իրան:

ԱՆԱՀԻՏ, ԱՐԵՆԻՆԵ:

Ի՞նչ եք ուզում մեզանից, պարոն. հանդիսա թողեք տիկ-
նոջը, իսկ աստուծո:

ԱՐԵՆ, ՄԱՐԳԱՐԵՏԻՆԵ:

Ներդրվում եմ, տիկին... Ես աշխատում էի որ գործը խա-
ղաղությամբ վերջանա, բայց դուք ինձ չհասկացաք... Այժմ ես
անպարտ եմ... Մնաք բարով... (Վերցնում է քերպակը): Այն
միայն մոտենում է հայտնի, թե ի՞նչ վիճակ է պատճառում ինձ
ձեռք դրվելը... Իմ աշխատանքային գալ-գնալս իդուր անցավ... (Մե-
կալով) Փառք քեզ, աստված, որ ինձ էս հանգիստ կնիկ չես տվել...
(Պնդում է. համարակցից հետո է հայտնի Մարգարեի կողմը և օձիքը բաժնի տա-
լով, առանձին): Օ՜հ, հո, հո, հո, հո, հո...

Գլուխը բարձրացնելով դուրս է գնում համարակցից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ս

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ԱՆԱՀԻՏ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ա՜խ, տիկնոջ...

ԱՆԱՀԻՏ

Հանգստացե՛ք, տիկին... Ա՜խ, ինչքան չարհարում եմ ձեզ
այդ մարդիկը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Պեսք է ասելովիմ աշտուղ, քանի որ կենդանի եմ: (Արտա-
ստիկ պահելով): Գնա՛, ահա, զոհերը բաց չման:

ԱՆԱՀԻՏ

Ճշմարիտ, ես կհրամայեմ դռնապանին, որ այսուհետե
բնավ չընդունի այդ պարոններին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ուժով ներս կթափվեն, Անահիտ, օ՛վ է ինձ պաշտպանողը:

ԱՆԱՀԻՏ

Աստված ողորմած է, տիկին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Երանի աստված հագիս առնե ու պրծնեմ ես այս աշխարհից:

Ահա՛հը սրբում է:

ԱՆԱՀԻՏ

Խնայեցեք ձեզ, տիկին, մեզը եք:

Տխուր դուրս է գնում նախասենյակից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Գ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մենակ, դառնությամբ:

Խնայեցեք ձեզ... Ամբողջ կյանքս փշրած է, այլևս ի՞նչ մնաց խնայելու... (Երկար ժամանակ արձանայտում է վերին ասիկանի հետ-սանաչություն:) Կրկին նրա մոտ մայրել... Օ, ամելի լավ է ջուրն ընկնեմ, քան թե կրկին նրա ձեռքի տակը լինիմ... (Ուռելով ժամացույցին:) Ի՞նչ եղան... (Մոտենում է լուսամուտին և ահաբեկ դուրս ելում: Հանկարծ հեռանալով լուսամուտից:) Ի՞նչ պատահեց արդյոք... Ձրինք՝ թե պնաց նրա մոտ... Ա՛հ... (Շատով ծածկում է գլխակը և վերաբերում ու նովանոցը վերցնում:) Օ՛հ, ի՞նչ թշվառն եմ, ի՞նչ թըշ-վառը...

Գնում է դեպի նախասենյակը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Գ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, Լեվոն

Լեվոն, մտնելով նախասենյակից:

Վերջապես կարող եմ ձեզ շնորհավորել, տիկին...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ի՞նչ, մի՞թե...

Լեվոն

Այո, այո... Բայց ես ձեզ խանդարեցի. կարող եմ ուղեկցել ձեզ և ճանապարհին պատմել:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛հ, ո՛չ ես դեպի ձեզ էի շտապում... Պատմեցեք, պատմեցեք...

Վերաբերում ու նովանոցը վայր է դնում:

ԼԵՎՈՆ

Ոստիկանացիները սիրով ընդունեց մեր խնդիրքը և հրամայեց խսկույն կարգադրել, որ անհանդիստ չանեն ձեզ, մինչև ձեր գործը օրինական ընթացք կ'ստանա... Նա այնքան բաբի էր, որ խոստացավ անձամբ միջնորդել Նահանգապետի առաջ՝ ձեզ գըլ-խաղիլ տալու:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, սեղմելով Լևոնի ձեռքը:

Շնորհակալ եմ, բարեկամ... Շնորհ, շնորհակալ եմ... Նստեցեք... Իսկ պարոն Արտաշեսն ի՞նչ կ'զարկ:

Նստում է:

ԼԵՎՈՆ, նստելով:

Նա խսկույն կ'զարկ, ուղարկում է այնտեղ հրամանագրերին. և փաղեցի որ մի քանի բոսի առաջ ուղարկացնում ձեզ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Դուք շատ բարի եք, պարոն Լևոն:

Հստակ է գլխակ:

ԼԵՎՈՆ

Օ՛հ, տիկին, այս մի չնչին ծառայություն է:

ՏԵՍԻԼ ԺԵ

ՆՐԱՆՔ, ԱՐՏԱՇԵՍ

ԼԵՎՈՆ, ՏԵՍԵԼՈՎ Արտաշեսի նախասենյակից մտնելիս:

Ահա և Արտաշեսը:

ԱՐՏԱՇԵՍ, մի ծուր ձեռքով:

Ահա, տիկին, ռոտիկանություն պահանջներից զուր ազատ եք. իսկ գլխակի կ'ստանաք Նահանգապետից... Լևոնը պատմած կլինի:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, վեր կենալով:

Այո, շնորհակալ եմ նրանից էլ, (Անկելով Արտաշեսի ձեռքը) ձեռնից էլ, պարոն Արտաշես... Նստեցեք, խնդրեմ:

Ինքը նստում է:

ԱՐՏԱՇԵՍ, ողջունելով Մարգարիտ, դառնում է Լևոնին:

Դու կամենում էիր անձամբ հանձնել այս հրամանագրերը թաղապետին:

ԼԵՎՈՆ, տոնելով ծրար և ղեկով սեղանի վրա:

Անշուշտ... (Մտախոհաբան:) Ուղիղն առած, տիկին, եթե Արտա-
շեսի աջակցութիւնը չլինէր, ես ժենակ ոչինչ չէի կարող տանել:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Լիճն...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Կրկին՝ շնորհակալ եմ, բարեկամներս... Այդ հրամանադիրն
էլ մեծ ողորմութիւն է... Փառք աստուծոյ, այժմ գոնե մի վտըր
ժամանակ հանգիստ կ'ոգնեն ինձ, թեև այն բռնակալը, աստուծոյ
հն, դիմել է արդեն նահանգական Գառաբանին, (Կառն ժպտով:)
սր քաջ տալով տանեն ինձ նրա գուռը:

ԼԵՎՈՆ

Օ, տիկին...

ԱՐՏԱՇԵՍ, որ մնում է ոտի վրա:

Ջաբմանալի ոչինչ չկա, Լեոն, օրինքը ասլիս է նրան այդ
իբրովունքը... (Մտախոհաբան:) Այնուամենայնիվ դուք հանգիստ
եղեք, տիկին, մենք ինքներս ճանապարհ կ'ոտնենք դարձելու...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իհնչքան վիշտ ու չարչարանք եմ պատճառում ես իմ բա-
րեկամներին:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այ, իհնչ եք հրամայում...

ԼԵՎՈՆ

Միթե պարտավոր չեմք...

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԶ

ՆՐԱՆՔ, ՀԵՂԻՆԵ

ՀԵՂԻՆԵ, Գալստէնյանի դռնից:

Իհնչ արիք, պարտնենք, իհնչ շինեցիք: (Նովանցն ու վերա-
կուն զալիս է Անանիսին, որ նկատում էր նրան:) Կարողացա՞ր մի ճար
տանել արդե՞ք:

ԼԵՎՈՆ, վեր կենալով:

Ուրախացիր, հրեշտակ, ուրախացիր. ահա, ոտիկանապե-
տի հրամանը, իսկույն տանելու եմ թաղապետի մոտ: Տիկին՞ք
հանգիստ կ'ոգնեն:

ՀԵՂԻՆԵ

Ի՜նչպես, մի՞թե... Օ՜հ, այ ուրախութիւն... (Մարգարէին):
Շնորհավորում եմ, հողիս... (Վրա քնկնկով. համբուրում է նրան):
Սրտանց շնորհավորում եմ...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, համբուրելով Հեղինեին:

Շնորհակալ եմ, Հեղինե...

ՀԵՂԻՆԵ

Ձառացի՜ քեզ, որ աստված ողորմած է... Ահա՛ վերջապես...

Վեցնում է գլխարկը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այո՛...

ՀԵՂԻՆԵ

Իսկ գլխադի՞րը... Չէ՞ որ նորին վսեմութեանը չէ համա-
ձայնում:

Դիտարկ ցայիս է Անանիսին, որ վերցնելով և Մարգարէի վերաբերմ. նովա-
նոցն ու գլխարկը, բոլոր միասին դուրս է ցանում ձախ դռնից:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այդ մասին դուք երկյուշ մի կրեք, քույրիկս, գլխազիրն
էլ կլինի:

ԼԵՎՈՆ

Օ՜, այժմ մենք ապահով ենք... (Ծրար ցույց ցալով): Քանի
որ այս կա, գլխազիր պահանջող չի էլ լինիլ այստեղ:

ՀԵՂԻՆԵ

Տա՛ր, Լեոն, տա՛ր այդ ծրարը, թող այսուհետե էլ ոստիկա-
նի երես չտեսնենք մենք այստեղ:

ԼԵՎՈՆ

Միամիտ եղիր, էլ ոչ ոք չի նեղացնիլ մեզ:

ՀԵՂԻՆԵ

Փանք աստուծո, վերջապես հանգստացանք: Այժմ ես գնամ
և ճաշի պատրաստութեան տեսնեմ:

ԼԵՎՈՆ

Ինձ էլ կըխղնե՛ս, հողիս, որ օգնեմ քեզ, այնպես չէ՛:

ՀԵՂԻՆԵ

Կարող ես: (Ժպտալով): Չէ՞ որ մեր նշանաբանն է՝ միասին
աշխատել:

Մարգարիտը հեզհեռե ցխում է:

ԼԵՂՈՒՆ

Անշուշտ... (Արսաւեսին, որ այս միջոցին կանգնած է նկարի առաջ)
Դու այսօր մեր հյուրն ես իհարկեւ:

ՀԵՂԻՆԵ

Իհարկեւ... հույս ունիմ որ մեր հղբայրը կհամաձայնի մասնակից լինել ընդհանուր ռաւախութեանը:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Մեծ հոժարութեամբ, բայց մի կես ժամից հետո պարտաւոր եմ գնալու... Կարեւոր գործ կա և խոտաւայել եմ:

ՀԵՂԻՆԵ

Վնաս չունի, մենք ձեզ կսպասենք թեկուզ մինչև երեկոյ (Արսաւեսը գլուխ է տալիս նրան: Դիմելով Մարգարէին): Իսկ դու, հագիտ, ինչի՞ աշխատես տիրեցիր... Բաժնական է, խնդրեմ, մի փոքր էլ ուրախանա՛նք... Դեռ անձ թե ինչ օրեր ենք անցկացնելու զյուշում... (Արսաւեսին): Դիտե՛ք, հղբայր Արատշես, Լեւոն աշխարհ բարի է, որ կամենում է հատկապէս ինձ համար ուսումնարան հիմնել մեր զյուշում:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Հրաշալի գաղափար, հրաշալի ասպարեզ գործունեութեան...

ԼԵՂՈՒՆ. Արսաւեսին:

Այդ մասին դեռ ես չեմ բան ունիմ կարգադրելու...

ՀԵՂԻՆԵ. շարունակելով:

Կարող եք երեւակայել, պարոն Արատշես, թե ո՞րքան ուրախ եմ ես, ինչքան երջանիկ, որ ապրելով սիրած մարդու հետ՝ միեւնոյն ժամանակ պարտաւոր չեմ մնալու և որ ես ես մասնակից եմ լինելու ժողովրդի հառաջդիմութեան գործին:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ես լիովին բոլորում եմ, քույրիկս, ձեր զգացմունքը:

Հեղինէն գլուխ է տալիս:

ԼԵՂՈՒՆ

Դիտե՛ք ինչ, պարոններ... Եկե՛ք՝ ուղղակի քշենք ղնանք մեր զյուշը, հենց իսկույն: Համաձայն եք:

ՀԵՂԻՆԵ

Հիանալի է:

ԼԵՎՈՆ. Մարգարեին:

Իդեպ. տիկին, ձեզ վրա մի փոքրիկ պարտք էլ կա. հիշում եք... Կճաշենք աշխատեց, կ'ուրախանանք և երեկոյան դարձյալ կվերադառնանք միասին:

ՄԱՐԳԱՐԵՏ

Ես համաձայն եմ:

Հեղինե, հրեզված:

Հրաշալի է, հրաշալի:

ԼԵՎՈՆ. Արսաեսին:

Իսկ դու. ի՞նչ կ'ասես... Կարող ես գործը վերջացնել և հասնել մեզ սպասելի կայարան:

ԱՐՏԱԵՏ

Կ'աշխատեմ:

Հեղինե

Աշխատեցեք, կդրայրա, ձեզ հետ միասին մենք ավելի ուրախ կլինինք...

ԱՐՏԱԵՏ

Ես ամենայն միջոց գործ կզնեմ, որ չցրվեմ ինձ ձեր ընկերակցությունից:

ԼԵՎՈՆ. վերցնում է ծրար:

Իսկույն կվերադառնամ: (Կանակց:) Դուք էլ, տիկնայք, պատրաստ եղեք: (Արսաեսին:) Տես, մենք կսպասենք քեզ. շատով արի, խնդրեմ... Բեֆը քեֆ է...

Հեղինե

Ա՛յ թե կ'ուրախանանք...

ԼԵՎՈՆ. Հեղինեին, որ հրամ ցանապարհ է գցում:

Հողամիտ... (Համբուրում է ձեռքը:) Ես իսկույն կզամ...

Դուրս է գնում:

Հեղինե

Իսկ ես կ'երթամ, կպատրաստեմ ամեն բան և հետո՝ բարի ճանապարհ. (Դիմելով Արսաեսին:) բայց անպատճառ ձեզ հետ միասին, պարոն Արտաշես: (Գրկելով Մարգարեին:) Ի՞նչքան ուրախ եմ, ինչքան երջանիկ եմ ես, իմ անդին Մարգարիտա...

Դուրս է վազում ձախ կողմից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Է

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ԱՐՏԱՇԵՍ

ԱՐՏԱՇԵՍ, կարճ լուրջունակից հետո, հետևում:

Երջանիկ դույզ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այո, ես հավատում եմ, որ Հեղինես երբեք զղջալու տեղիք չի ունենալ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Անկատկած... Լեսերը թեթևամիտ երիտասարդ չէ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այո, ճանաչում եմ: (Փոքր լուրջունակից հետո հոգովոյ համեկով:) Եթե ամենայն ամուսնություն աղջկեւ կատարվեր, գուցե այն ժամանակ ինձ հման թշվառ կանայք սակավ լինեին... (Աչքերը սրբում է:) Ներեցեք, պարոն Արտաշես, ներեցեք իմ արտասուքները: Ի՞նչ արած՝ բախտս այնպես բերեց, որ ես այս օրին հասա... Իրավունքներից զուրկ, անունից զուրկ, ազատությունից զուրկ...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Հանդատացե՛ք, տիկին, աղաչում եմ ձեզ, հանդատացե՛ք. ձեր զրույթունն աննկարագրելի ցավ է պատճառում ինձ, ձեր արտասուքներն այրում են սիրտս:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Գիտեմ, պարոն Արտաշես, գիտեմ՝ թե սրճափ կարեկից եք ինձ:

ԱՐՏԱՇԵՍ, վեր կենալով:

Կարեկից եմ, և միմիայն կարեկից... Ո՛չ, տիկին, ո՛չ, ավելի խորին զգայմունք է ալեկոծում իմ սիրտը. Հավատացե՛ք, տիկին, ես պատրաստ եմ հանձն առնել ամեն տեսակ զոհաբերություն, ամեն տեսակ աանջանք, միայն թե կարողանամ թեթևացնել ձեր զրույթունը, բարեխոխել ձեր վիճակը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, վեր կենալով:

Բարեկամս... (Մեկնելով ձեռք:) Իմ անդին, իմ հավատարիմ բարեկամս...

ԱՐՏԱՇԵՍ, բռնելով ձեռքը:

Մի՛ խ, Մարգարիտ, իմ մանկություն Մարգարիտ...

Սիրով վառված՝ սեկս սեկս համբուրում է ձեռքը:

Հայկական Բանկ

Հայրապետ

Հասցե ունեւոր Երեւան, Բիւհ, Լոյս Երեւան, Երեւան
Ընդունուի Բանկական 1907 թուի Երեւանի Երեւան 29-ի:

Բանկական Բանկ

Հայրապետ Երեւան Երեւան Երեւան

Երեւանի Երեւան

Երեւանի Երեւան Երեւան

Երեւանի Երեւան Երեւան
Երեւանի Երեւան Երեւան
Երեւանի Երեւան Երեւան

1907

«Բանկային լուսնային» ինքնագիր անվանաթերթ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մեղմությամբ ազատելով ձեռքը:

Արտաշես...

ԱՐՏԱՇԵՍ, շտապեցնելով, կրկին բռնում է ձեռքը:

Այսուհետև միայն մահճը կարող է բաժանել ինձ քեզանից:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, հազցությամբ:

Բարեկամս... Արտաշես... ձեռքդ համ...

ԱՐՏԱՇԵՍ, բորբոխիմ և սկզբում Մարգարիտի ձեռք բռնում:

Լսիր, լսիր, Մարգարիտ, աղաչում եմ քեզ, լսիր ինձ...
Թեևյ տուր պատանձված լեզուս բանալ, թեևյ տուր ասել քեզ
այն, ինչ որ այսօրն տարի չեմ համարձակվել արտասանելու...
Թեևյ տուր ինձ ասել, որ ես սիրում եմ քեզ, սիրում եմ այն
օրերից, երբ դեռ երևիս միասին խաղում էինք, միասին զվար-
ճանում... Ո՛հ, Մարգարիտ, իմ անդին Մարգարիտ, ես քեզ
սիրում եմ հազվադեպ բոլոր զորոթյունով, սիրում եմ անքն, որքան
բնությանը մարդուս սրտ է ալիկ սիրելու... Աստված
քեզ ինձ համար էր ստեղծել, մարդիկ խեղդին ինձանից...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, սրտովելով:

Արտաշես, Արտաշես, դու ինձ տարաբար բարոյակին մի ուրիշ
աշխարհ... Կարծես թե այս ամենը ցնորք է, լուսազարդ մի
ցնորք... Այո, դու ինձ սիրում ես... Վաղուց է որ զգում եմ ես
այդ սերը, վաղուց է որ հասկանում եմ ես զրան... Հավատն
ինձ, Արտաշես, որ նույն անասնման սիրով ես ես քեզ եմ սիրում
և ամբողջ աշխարհում ես ամենաերջանիկ կիներ կլինեի, եթե
կարողանայի քեզ պատկանել հավիտյան...

ԱՐՏԱՇԵՍ, հեծված:

Մարգարիտ... Ուրեմն բոլորը կորած չէ՞ ինձ համար.
ուրեմն դեռ ես երջանկովյան հույս կամ ինձ համար...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մեղմությամբ:

Ո՛հ, որքան ապարտիտ եմ ես... (Անցնելով մի բանի հայլ:) Նը-
քան ապարտիտ...

ԱՐՏԱՇԵՍ, մոտենալով:

Մարգարիտ...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛հ, Արտաշես, խորին անդունդը բաժանում է մեզ մի-
մյանից... Մեր մեջ կանգնած է մի դարավոր պարիսպ, որը քան-
դեղու համար դուրս է մեր ամբողջ կյանքը բաղադրան չլինի:

ԱՐՏԱՆԵՍ

Ոչինչ, ոչինչ արդեւք մեկ չի կարող բաժանել այսուհետեւ մենք սիրում ենք միմյանց:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Դեռ երեւա՜նք ևս քեզ սիրում էի, չհասկանալով այդ սերը... Ծնողներս այնպես արին, որ ևս մի անտրժան մարդու կին դարձա... Շատ աշխատեցի, շատ տանջանքներ կրեցի, շատ պատեւազմեցի ինքս ինձ հետ, որ սիրեմ նրան, բայց չկարողացա... Նա իր վարժունքով սիրտս հավիտյան կտրեց իրանից... Նա համբերեցի, որքան հնարավոր էր համբերել... Այժմ մենք բաժանված ենք, ևս նրանից ազատվել եմ, նա իրավունք չունի արգելք դնել իմ երջանկությանը, սրովհետեւ ինքն ապրում է, ինչպես կամենում է... Բայց հասարակությունը իր պահանջներն ունի, իր սահմանած կարգ ու կանոնը, որի առաջ ևս պարտավոր եմ լռեցնել իմ... Նա երջանիկ կլինի միայն քո անունը կրելով, Արտաշես, միայն արժանավոր ամուսինդ լինելով...

ԱՐՏԱՆԵՍ

Երկնային հրեշտակ, ևս հասկանում եմ քո զգացմունքը, քո արդարացի պահանջը... Այդ մասին ևս հենց այսօրվանից կ'աշխատեմ, դու միամիտ եղիք. ևս մի բոլոր անգամ չեմ հանգրստանալ, մինչև ազատութունդ ձեռք չբերեմ... Բայց մինչև այդ երջանիկ օրը, մինչև որ մեր ամուսնության իրավունքն ստանանք, մինչև որ կարողանանք մեր միության ձեռք կատարել մարդկանց առաջ, մի՞թե մենք արդեն ամուսնուներ չենք ասում ևս առաջ... Մենք սիրում ենք միմյանց, մեր երջանկությունը միայն քեզանից է կախված, իմ անձան Մարգարիտ... Տուր ինձ այդ երջանկությունը, աղաչում եմ քեզ, Մարգարիտ. մենք հավիտյան երջանիկ կլինինք... Դու գիտես, որ հավիտյան կսիրեմ քեզ, և այս սերը միայն մահը կարող է զաղարկեցնել... (Առաքյալով) Մարգարիտ...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հաճախեցիք, Արտաշես, ևս ևս պակաս չեմ սիրում քեզ, սրովհետեւ երբ կամենաս, երբ հարկավոր լինի, կյանքս կդնեմ քեզ, քեզ համար, ք՞ն երջանկության համար... Բայց որ քեզ պատկանեմ եմ ինեռնոյն մամանակ ուրիշ ամուսինը համարվիմ, այդ ևս չեմ կարող. մեր բոլոր երջանկությունը թունավորված կլինի...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Այդ մասին անհոգ եղիր, իմ թանկագին Մարգարիտ. մենք
կղիմենք հոգևոր ատենին և ամենը կկարդադրվի, ինչպես
պետքն է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ա՛խ, Արտաշես, չէ՞ որ այնտեղ էլ հարկավոր կլինի ապա-
ցուցանել, որ նա հանցավոր է... Խնչպես կ'ապացուցանենք...
Եվ լինի հարկավոր են մեզ այդ ապացույցները... Ազատու-
թյանը ևս սխառում եմ սկզբունքով... Երեակայիք, թե
սրբան անրախոտ կանայք կան, որոնք ինձ նման իրանց ամբողջ
կյանքը անցնեկացնում ցավով և արտասուքով, որոնք ան-
կարող լինելով տանել իրանց տառապանքները, անձնատուր են
լինում կյանքի հոսանքին, կորցնում են իրանց անունը, իրանց
սրտովը և նախատիք են կրում այն հասարակությունից, որը
միակ ստատախանատու է նրանց վարք ու բարքի համար... Է՛լ
բավական է. պետք է վերջ տնենա այս ամենը... Քո սիրույ
զրգված, իմս Արտաշես, ինձ նման թշվառ կանանց սիրույ և
կարեկցությունից զրգված, ևս հենց այսօրվանից, բազմաթիվ
տրտունջներն ու խաչընդոտներն արհամարհելով, բարձրացնում
եմ իմ ձայնը իմ անձիս և ինձ նման տառապյալներին պաշտ-
պանության համար... Թող մեր տառապանքները ապացույց լի-
նին մեր դատի ճշմարտության... Դու ինձ սիրում ես, Արտա-
շես, դու պիտի օգնես ինձ, որ կարողանամ ձեռք բերել մեր
անկախությունը... Ազատություն, ազատություն նախևառաջ և
այնուհետև ես հավիտյան քոնը կլինիմ...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ո՛րքան վեհ ևս դու այս վայրկյանիս, սրբան պաշտելի՛...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Երկուսս էլ թշվառ ենք, Արտաշես... Երկուսս էլ պիտի
տանջվինք...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ես ամեն բան կտանեմ, միայն թե դու երջանիկ լինիս...

ԱՆԱՀԻՏ, բերում է նահանգական Դաւաթաւի եկու կոչնագիր. որոցից մե-
կից կցած ԼԵ և ուրիշ քղբե:

Նահանգական Դատարանիցն է, տիկին:

Տալիս է Մարգարիտ:

ԽԱՐԳԱՐԻՏ, աչքի անցնելով կոչնագրերը:

Ահա այս էր սպասանալիքը... (Կոչնագրեր ձգում է ձախ կողմի սեղանի վրա:) Ինձ դատարան են կանչում... (Քրեաբեւար վերցնում է կցած րոպեով կոչնագրեր և աչքի անցնում:) Ի՞նչ կամենում են իմ ամուսնու տաների տակ ձգել... (Վերցնում է գլխը:) Նորին վսեմաթյունը զործեց և այս ստորությունը...

Աստուգում է մյուս կոչնագրեր:

ԱՐՏԱՇԵՍ, դառնալով:

Այն նորին վսեմությունը դիմել է Նահանգական Դատարանին, որ ստիպմամբ ենթարկեն ձեզ նրա իշխանությանը...

ԽԱՐԳԱՐԻՏ, աստուգած կոչնագրեր տալով Անամիսին, որ իսկույն դուռն է տանում:

Նա ավելի շուտ իմ գիտիլը կտեսնի իր իշխանության ներքո, քան թե ինձ կենդանի...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Հանդատացիլ, հողիս, չէ՞ որ այդ ամենը դատարկ ձևականություններ են, չէ՞ որ դու, երբ բռնի էլերպով ամուսնուդ տունը տանեն քեզ, իսկույն կարող ես ձգել-հեռանալ այնտեղից:

ԽԱՐԳԱՐԻՏ

Ես այդ գիտեմ... Դիտեմ, որ տասն անգամ էլ կարող են տանել ինձ ամուսնուս տունը և ամեն անգամ ես կարող եմ նորից հեռանալ այնտեղից, առանց նրա երեսն անգամ տեսնելու... Բայց ինչո՞ւ պետք է այդպես անեն, քանի որ ես չեմ կարող կամ չեմ կամենում ապրել նրա մոտ... Ասենք թե նա չի էլ պահանջում իմ վերադարձը, ենթադրենք, որ իրավունք էլ չունի պահանջելու... չէ՞ որ ես, այնուամենայնիվ, եմ և մնում եմ մի մարդ առանց իրավունքների, մի սարկուհի, որ կախված է ուրիշի կամայականությունից... Ո՛չ և ո՛չ... Ես ուզում եմ ազատ լինել, ազատ և անկախ, ա՛հ և զեկամարող իմ անձիս...

ԱՐՏԱՇԵՍ, կոչնագրեր դնում է աջ կողմի սեղանի վրա և մտնում է:

Մարգարեին:

Մարգարիտ, մինչև օրս քո սիրով եմ ապրել, մինչև օրս դու ես եղել միշտ ինձ առաջնորդող փայլուն աստղը... Այժմ երբվում եմ քեզ մեր սուրբ սիրով, երբվում եմ քո արևով, Մարգարիտ, որ կյանքիս միակ նպատակն այսուհետև քո ազատությունը պիտի լինի...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այո՛, բարեկամս, մեր երջանկուժյան միակ ճանապարհը դա է...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Օ՛, հալատացած եղիք, հոգիս, ես ամենայն միջոց զործ կդնեմ... Մնաս բարյալ, ես գնում եմ... (Համբուրում է ձեռքը:) Ես գնում եմ, պահպան հրեշտակս, և, կրկնում եմ, մի բոլակ էլ չեմ հանգստանալ, մինչև որ քո աղատությունդ ձեռք չբերեմ... Միևնույն ժամանակ մինչև հոգույս խորքը տոգորված լինելով քո զգացմունքներով ու զաղափարներով, խոստովում եմ անսում քեզ, որ հենց այս վայրկյանից բոլոր ուժով պիտի ջանաս, զրեմ, խոսեմ, քարոզեմ ամենայն ժամ և ամենայն տեղ, մինչև որ քո ձգտումներդ, քո ցանկություններդ կատարած տեսնեմ — մինչև որ քեզ նման տառապյալները ազատ ապրելու իրավունք ստանան... Իսկ երբ կ'աթանանամ ամուսինդ լինելու, այն օրից, Մարգարիտս, մենք երկուսս միասին կ'աշխատենք ընդհանուրի բարօրության և երջանկության համար... Թող ուրեմն քո սերը հիմք ու ապացույց լինի այն սիրույն, որ մենք պիտի տածենք դեպի մեզ նմանները...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, հուզված՝ մեկնում է ձեռքը:

Պաշտելիդ իմ Արտաշես...

ԱՐՏԱՇԵՍ, համբուրելով ձեռքը:

Դու իմ աստվածունին ես, Մարգարիտ... Թե՛ւյլ տուր մի անգամ համբուրեմ անարատ ճակատդ, որպես նշան միություն, և թող այդ համբուլքը առաջինն ու վերջինը լինի մինչև մեր պսակադրության օրը... (Մարգարիտը մոտեցնում է գլուխը, Արտաշեսը համբուրում է նակարք:) Մնաս բարյալ... (Գնում, վերցնում է կոչնագիր:) Այժմ՝ դեպի ազատություն...

Շատապու՛ղ դուրս է գնում պիմալի դռնից:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մեռակ:

Այո՛, դեպի ազատություն... Ազատություն, ազատություն... և միմիայն ազատություն...

Մեռում է անհարձ: Զախ դռնից բացվելով մեռում է Հեղինե, գլխակը ծածկած և հովանոցն ու վերաբլուզն ձեռին:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ը

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ՀԵՂԻՆԵ, ՌԵՏՈ ԼԵՎՈՆ

ՀԵՂԻՆԵ, ՌՈՎԱՆՈՅՆ ՈՒ ՎԵՐԱՐԿՈՆ ԺՂԵՐՈՎ ԱՐՈՒՄ ՎԵՐԱ:

Մարգարիտ, ժամանակ է: (Առաջ դառնալով): Լեռնը դալիս է...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Օ՛, Հեղինե...

Գնում, բնկնում է նրա գիրկը, դիմացի դռնից մտնում է Լեռնը և ապշում:

Ամենից մտնում եմ ահա... ՊԱՏԿԵՐ:

ԲԱՂՆԸՄԻ ԲՈՒՉՍ

ԿԱՏԱԿ ԵՐԿՈՒ ԱՐԱՐԴԱԾՈՎ

1907

Այս գրվածքը, որին ևս կատարել անունն ևմ տվել, իսկապես մի դառն երգիծաբանություն է, թիֆլիզի կյանքից տանրված: Սա իմ «Պեպո» կատակերգության հառաջաբանը, հրաճախեցանք է, ուր Ազալոյի և Քալալի պիտակի տակ մանրամասնորեն նկարագրված է, թե ինչպես զտան միմյանց և ամուսնացան «Պեպոյի» Զիւղիւնովն ու հրա ընտրած ու սիրած էփեմիան:

Դ. Ս.

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ԹԱԼԱԼ, զեղեցիկ մատաղահաս որբեայրի
ԿԱՏԱՐԻՆԵՆ, Թալալի ակեսուրը, հասակավոր որբեայրի
ՍԱՆՎԵՆԼ, Թալալի տեղը, անգործ չըավոր երխտասարգ
ԷԼԻՍԱԲԵԴ, Թալալի մայրը
ՕՀԱՆԵՍ, Թալալի հայրը, տնանկւսցած արհեստավոր
ԱՎԵՏԻՔ, սրանց աղգական, գործից հետ քաշված վաճառական
ՄԱԹՈ, մոցիքուլ (միջնորդ)
ԱՂԱԼՈ, տարբերավոր այրի, հարուստ վաճառական

Սագանդարներ և ծառաներ՝ Նրդիր և սլարեր:

Առաջին արաբվածը կատարվում է Թալալի մարդանց ճանը. իսկ երկրորդը —
նրա նորանց ճանը:

Անցքը պատահում է թիֆլիզում անցյալ դարում:

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԹԱԼԼԷ, 30 տարեկան: Առաջին արարվածում սղի տեղական հագուստով, իսկ երկրորդ արարվածում՝ դարձյալ տեղական, բայց ամենաշքեղ բացահայտ դիրիայով, վրացնակ զլխով, ոսկեկար ճակտի ալլուխով, ծուղիկ կարմիր դոշ ու դոտիով և զանազան ակնեղեններով զարդարված:

ԿԱՏԱՐԻՆԵՆ, 55 տարեկան. նույնպես սղի տեղական հագուստով:

ԷԼԻՍԱԲԵԴ, 45 տարեկան: Տեղական մուգ հագուստով, առաջին արարվածում՝ հասարակ, երկրորդում՝ զարդի:

ՄԱԹՈ, 60 տարեկան: Տեղական մուգ հագուստով և Քլեմանի շալի զոտկով:

Կատարինեն դործ է ածում՝ սպիտակ դաթիրա, իսկ մյուս կանայք իրանց զերբերին համապատասխան սև վերտրիու, ինչպես նշանակած է իրանց տեղերում:

ԱՆԵՎԵԼ, 30 տարեկան: Տեղական հագուստով Գլխարկը՝ սև ֆուրամկա:

ՕՂԱՆԵՍ, 55 տարեկան. նույնպես տեղական հագուստով: Գլխարկը՝ Բուխարու սև զղակ:

ԱՎԵՏԻՔ, 45 տարեկան: Եվրոպական հագուստով Գլխարկը՝ սև շլապա:

Երկուսն էլ ամբողջ ժամանակ զլխարկաց են:

ԱՂԱՆՈ, 60 տարեկան: Կարմիր թշեր, ոլորած բիսեր, հաստ հոնքեր, սև ներկած մազեր: Սա էլ եվրոպական հագուստով է: Բայց սլարտադեր են՝ սպիտակ շապիկ, դուռնավոր փողպատ, նույնպիսի միլետ և պանտալոն, սև սերթուկ և գլխարկ՝ ցիլինդր. բոլորը ճաշակելի Գործ է ածում զուռավոր մետաքսի թաշկինակ, ոսկե ժամացույց ոսկի շղթայով և ծոցի միջարժան ժիպիթսիկաբար Պատշգամբի վրա (երկրորդ արարվածում)՝ վերարկուով, ձեռնափայտով և զլխարկով է:

ԵՐԿՈՒ ԾԱԽԱ, մինը՝ շքեղ չերքեզկայով, արձանի քամարով և արձաթապատ դաշույնով. մյուսը՝ սև ֆրակով և սպիտակ փողպատով, միլետով ու ձեռնոցներով: Երկուսն էլ առանց գլխարկի են:

ՍԱԶԱՆԴԱՐՆԵՐ, տեղական զարդի հագուստներով:

ԱՐԱՐՎԱԿ ԱՌԱՋԻՆ

Բեմը ներկայացնում է Թալալի մարզանց տանը մի հասարակ սենյակի երկու գոնով՝ ձախ կողմը և ղիմացը։ Այժմ կողմը տախտ, զորգով և մուխարաներով զարդարած, խի՛ ձախ կողմը հայելի և բազմոց սովորական սեղանով ու բազկաթոսներով։ Դիմացը, երկու դռան մեջ՝ հեշտգարան [commode], Ուր հարկն է՝ ավտոնիսը։ Երեկո է։

ՏԵՍԻՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԿԱՏԱՐԻՆԵ, տախտի վրա ծալապաշտիկ նստած. գուլպա և զործում, ԹԱԼԱԼ, բազմոցի վրա նստած, չիֆիլ և կարում։ Երկուսն էլ սղի հագուստով են։

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Ի՞նչ էլավ քիզ, հարսի, քանի լացի ըլիս... Իմ դարդն էլ է ինձ հերիք. էլ ցավիս վրա ցավ մի՛ ավելցնի, է՛, օխնած հոքի։

ԹԱԼԱԼ. աչկերը սրելով։

Ի՞նչ անիմ, բառոն ջան. ինչ ինձ բան էկավ, իմ դուշմանին էլ չգա։

Ետունակում է աչկերը սրել։

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Բանը ինձ էկավ, վարժի, քիզ ի՞նչ էկավ։ Քուսնը թե մարթն էր էն ջրատարը, իմը վարժի էր։ (Չայնր երկարացնելով) Իմ դարդիմանդ Միխակոս (երկու ձեռով՝ ձեկանը խփելով)։ Մեռնի քսեղեղն, վարժի. խուզի տակը փթում իս... Վե՛յ, վե՛յ, վե՛յ, վե՛յ... սիրտս փոթոթի է գալի։

ԹԱԼԱԼ.

Արա՛, ասում իս, բառոն. իմ սիրտն էլ էտենց փոթոթի է ըլում, վարժ էտենց լացատարաք իմ ըլում, է՛։

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Ի՞նչ, վուրթի, շատ քի պետնիքն ին էլի, աժա մե էրկու
տարի չին անցկացրի, նսւր մեկանց մարթու ին զնացի:

ԹԱԼԱԼ

Էն օրը մահ ըլի իմ գլխին... 'Նո զանա մաթթու էրես պի-
տի ահհնիմ, էլի... Իմ մարթը սիվ խուզն է հորեսի դենը...
Ո՞ւր է, մե վախտի հոքիս տամ ու գնամ իմ մարթու մող պառ-
կիմ:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Մի տսի, վուրթի, մի տսի, ջեր ջեհէլ իո. էսօր է, թե
էքուց, մե ջեհէլ, սիրուն տղա կու լուս ննգնի, կու մանի դա-
մարըզ ու գիփ մետի քամու կու տաս:

ԹԱԼԱԼ

Վա՛յ, խուզն ըլի իմ գլխին:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ. ձայնը երկարացնելով:

Իմ փաշա ու դրոշա Միխակ ջան, վուր տուն դու քերի,
տունը վաւտիս տակը դմղմում էր, (կալով:) հը, հը, հը, հը...

ԹԱԼԱԼ. բարձրաձայն ցնկեկալով:

Ը՛հ, հ՛հ, հ՛հ, հ՛հ... Յա՛րաք նրա հման էլի օմքին կու'լի աշ-
խըրքումը՝

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Է՛տ տաս, է՛տ տաս, վուրթի... Աստուծ խոսկեցա՛վ իմ դըլ-
խին, տուն ու տիղս դիփ մետի բրեշակ էլա՛վ:

ԹԱԼԱԼ

Սի՛նա իմ օրը, վուր էլ աշխրքի էրես չտեսնիմ 'ես:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ. սգալով:

Միխակ ջան, Միխակ ջան... քաւ օլըրած բիխերուն մեռնի
դեղեն:

ԹԱԼԱԼ. լալով:

Ը՛հ, հը, հը...

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆՐԱՆՔ, ԷԼԻՍԱՅԵՐԻ

ԷԼԻՍԱՅԵՐԻ, վերադա՛ւ, մենում է դիմացի դոնից:
Բարի բրիդուն ձիդ:

ԿԱՏԱՐԻՆԷ

Աստձու բարին, խնամի ջան, համեցէք:

ԷԼԻՍԱԲԵԴ. վերադառնալով և ձգելով մուսի մոտ դրած արտի բիկուն.

Ի վրա, դիմում է Թալալին:

Ի՞նչ էլալ քիզ, վաւրթի, փնջակ իս շինի քիզ համա... Մե
օր չեկա, վաւր քիզ էտենց չտեսնիմ. լացի դուղա քա, թե ի՞նչ
է... (Կատարեմէին:) Ինչի՞ չիս խրատում, բատան ջան, ախար միւ-
կը չէ:

ԿԱՏԱՐԻՆԷ

Ձրատարի հօրին գիղենա, (Ո՞ր կողմ նայելով:) սիւմա քու գե-
ղի օրը, վաւրցոր վաւր սիւմալ, վաւրթի, (Էլիսաբեդին:) էս սահա-
թիս հենց էտ էի խրատում. ամա սրա տեղճումը վաւրջը չեն
վաւրջիչ չէ տուն գնում: Էրանի էն օրը Հալիարար չէիր դուս
տարի ու խղճի գերեզմանը նոր-մեկանց չէիր շանց ալի սրան.
էնգումեն գեսը էլ աճիլ չէ ցամքեցրի:

ԷԼԻՍԱԲԵԴ. հեկով Թալալի ուր:

Հերիք է, քա:

Նստւմ է բազմոցի մոտ դրած բաղկարոտի վրա:

ԹԱԼԱԼ

Հիշա հիշա տուում իս, գեղի ջան. էրանի չէր բլի, իսկի էլ
մարթիս չէիր ալի ինչ էստու համա:

ԷԼԻՍԱԲԵԴ

Մարթ ցալի դա ու սիւլ սատանի քու գեղեն, վաւրթի: Առ-
ջինը չիս դուն ու վերջինը. աշխարքն էտենց էկիլ է, էտենց էլ
կ'ենա: Ինչոր շատին, էն էլ միզ, Բիճ վաւրփեւերիք կան աշ-
խարքումը, մեկն էլ դուն իս. ինչ անինք, վաւրթի, աստձու
կամքն է:

ԿԱՏԱՐԻՆԷ

Օխնըլի նրա դարդահը, դաղից միզ ու դաղդղանի էրի:

ԹԱԼԱԼ. մօր:

Ա՞խ, գեղի ջան, յարար 'ես վաւրցի իմ ապրում ու շունչ
քաշում:

ԷԼԻՍԱԲԵԴ

Է՛մի է, հենց ապրիս. քու գլուխ չունիմ... Վի կաց, հաղբը-
վի... (Կատարեմէին:) Սրան ուղում իմ բաղնիս տանիմ, բատան.
գաստուր կու տամ:

ԿԱՏԱՐՈՒՆԵ

Ինչէ՞ր չէ, խնամի ջան... (Թալալին:) Վի կայ, վարժի, վի
կայ:

ԷԼԻԱՍԵԳԻ

Վի կայ, էլի, բնիշեա կապի. չիս իմանում:

ԹԱԼԱԼ, մօր:

Էրհեկ զիդենամ. բաղրոս բաղնիս է, գեղի... Ես պիտի սիւ
գերեզմանը գնամ, բն մերազնիսերա:

ԷԼԻԱՍԵԳԻ, Թալալին, ցած:

Վի կայ, քա, ճաշկարած, է. (Ելելի ցած:) Հորես դու քա...
(Թալալը առանձին, ուրախանում է:) Քիզ իմ ասում... (Կատարելին:)
Մե հրաման, բառանո ջան, է:

ԿԱՏԱՐՈՒՆԵ, Թալալին:

Հն ու չէ, չի՞ս իմանում, քա. Վի կայ, էլի:

ԹԱԼԱԼ, ուրախությունը գազելով, դիմում է մօր:

Մախլաս, ինչ ուզում իք, ահում իք ինձ, էլի:

Վեր է կենում և գրպանից հանելով մի բանալի. գնում բաց է անում հեռ-
դատանի երկրորդ ձեռքը (հի՛րՕՒՐ):

ԿԱՏԱՐՈՒՆԵ, վեր կենալով:

Դնամ, փառա՞ն ասիմ ձիդ համա:

ԷԼԻԱՍԵԳԻ, ոտի կանգնելով:

Հրամանքդ մեր իս նիդանում, գեթա՞վա:

ԿԱՏԱՐՈՒՆԵ

Ձիդ համա վար մե քիչ նիդանում էլ. խնամի ջան, ինչ
հաջաթ, թե չէ՞ ինչ նիդաթիս է:

Կուրս է գնում ձախ զոսից:

ՏԵՍԻԼ Գ

ԷԼԻԱՍԵԳԻ, ԹԱԼԱԼ

ԷԼԻԱՍԵԳԻ

Դե, հնամ արա, քա՞ծ, հնամ. էլ մի ուշացնի:

(ԹԱԼԱԼ, նայելով դեպի ձախ զուր. հանկարծ մոտ է վազում Էլիսաբեդին:

Ղա՞րթ իս ասում, գեղի ջան:

ԹԻՖԼԻՍԻ ՃՈՂՈՎԱՐԱՆ

Շաբաթ, 17 Նոյեմբերի 1907 թ.

ՀԱՅ ԴԵՐԱՍԱՆՃԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԸՆԿԵՐԱԿՑԱԾՆԷ ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ

Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ Նոյր պիէսան

ԲԱՂՆԱՄԻ ԲՈՒԶԱՅ

Կատակ երկու արարուածով:

ԴՈՐՈՒՄԻ ԱՆՁԻՆԷ

ԹԱԼԱԼ, մատաղանաւ որբեայրի ԵՆԼԻՔՆԱՆ
ԿԱՏԱՐԻՆԷ, սրա սկեսոր ԵՆՑՄԻԿ
ՍԱՆՎԷԼ, Թալալի աղջր ԵՊ. ՇԱՄԻԿՈՆԵԱՆ
ԷԼԻՍԱԲԷԺ, Թալալի մայր ԵՍ. ՆՈՒԿԱՆԱՆ
ՕԶԱՆԷՍ, Թալալի հայր ԵՊ. ՄԻԲՏՅԵԱՆ
ԱԻՆՏԻՔ, սրանց ազգական ԵՊ. ՅԼԻԳՆԱԹԵԱՆ
ՄԱԹՕ, մօջիրույ ԵՍ. ՎԱՐԴԱՆԻ
ԱՂԱԼՕ, այրի հարուստ զանազան . . . ԵՊ. ՅԱՆՈՒԹԻՆԵԱՆ

Սյուիզմը է 8 ԺԱՐԻՆ ՆՐԵԿՈՅԵՄԷՆ

Յապատն ԱՅ. Մարտիրոսեանի

«Բաղնամի ԲՈՒԶԱՅ» առաջին ընթացիկ թիւին ծրագիրը

ԷԼԻՍԱԲԵԴ

Վաչ իմ աղբերուս, բառ սո՛ւտ իմ առե՛ւմ: Դուն զնա, բանդ
ախ, 'ես էստի զարատւութիւն կ'սնիմ:

Կանգնում է ձախտ դռն մօտ:

ԹԱԼԱԼ

Իժում, գի՛փ հաղիւր է՛:

ԷԼԻՍԱԲԵԴ

Դի՛փ, գի՛փ. գի՛փ մեաի սարքած է ու կարքած. քիչ ինք
մնում... Հետախ օթախ ունինք հիմի զուքած ու զարթարած, վուր
քեփից գու քա, քա արիւլը. է'տսիս՝ չահագիւլ լայից է գրուտ:

ԹԱԼԱԼ

Ձի՛վ մե չպրծա էս տանեմէն... (Վագում է դեպի ճեզարանը.
բոխան լցնում է զուեալօր շալերով և հագստներով [ի միջի այլոց բաց-
կապոյտ գերիա]: Հետ բանալով և դուռ տալով վերեի ձգոցը, հանում է
միջից զանազան տպիւր տկենդեններով, դնում է գրպանը և մի հանի մօտ
էլ բերում շալիս և էլիսաբեդին:) Բռնե, զեղի, էստունք էլ զո՛ւն պա-
հե, էլ ջիւրումս ախ չկա:

ԷԼԻՍԱԲԵԴ, առնելով տպիւրը և գրպանը դնելով:

Բի, բի, վուրթի, Տիս թե էլի իմքին էա, բի. 'ես մինձ
ջիր ունիմ:

ԹԱԼԱԼ

Մնամ վուր գի՛փ վի կալա: (Դարձյալ մօտենում է ճեզարանին
ու երեկով ձգոցները:) Ձէ, չէ, էլ վունչիչ չկա. մնացածը իս տուն
տարանք էն օրը... (Կրկին գտնելով մի հանի մանր իրեղեններ:) Հա, հա-
րես. կիսողամ մտես էր հնդնում... (Բերում շալիս է մօրը:) էս էլ,
էս էլ, զեղի, էստունք էլ իմ է:

ԷԼԻՍԱԲԵԴ, առնելով իրեղենները:

Լա՛վ, լա՛վ... (Դրպանում պանելով:) Դնա՛, կա՛մոզգ կա՛րքի բի,
վունչիչ մաշուր չանին... (Թալալը օտապով գնում է, ճեզարանը կար-
գի է բերում:) Պրձի... (Բոխան վերցնելով:) Էսզաղա էլ բաղնըսի բոխ-
չա կու՛լի... (Տանում դնում է այն արողի վրա, որեղ իր վերաւուն է:) Վուր տեսնին, Բնչ կ'սսին... (Վերաւուն ծայրով ծածկում է:) Սկեսու-
րիա բարովիլիս Էնենց կանգնի տաշիւլը, վուր վունչիչ չտեսնե
զուս տանելիս... (Ոտի ծայն լսելով:) Դե, հուստ արա, գալիս ին:

ԹԱՒԱԼ, ԵՏԱՍՈՎ ԲԱՆԵԼՈՎ ԳԵՏԳԱՐԱՆԻ ԵՐԿՐՈՂ ԺՊՈՅԻՅ ՍԵ ԸԱՂ ՈՒ ՎԵՐԱԵԿՈՒ
Ե ԺՊՈՐ ԳԵՐԱ ՄԴԵԼՈՎ:

ՊՐԺԱ, ՀԱՂԻՐ ԻՄ:

ԶԳԵԼՈՎ ՎԵՐԱԵԿՈՆ ԿՐՈՐԻ ՎՐԱ, ԻՍԿ ԸԱՂՐ ՂԼԻՆ, ԲԱՆԱՂԻՆ ՄՈՌԱՆՈՒՄ Է
ԳԵՏԳԱՐԱՆԻ ԺՊՈՅԻ ՎՐԱ:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ԴԻՐԱՆՔ, ՍԱՆՎԵԼ

ՍԱՆՎԵԼ, ՄՏՆՈՒՄ Է ՂԻՄԱՅԻ ՂՈՆԻՅ:

Օ՛, ԽՆԱՄԻՐ, ԲԱՐԻ ԻՐԻՂՈՒՆ. ԷՍ ՎԺԵՐԹԵՆՆԸ.

ԷԼԻՍԱՐԵԳ

ԱՍԺԱ ԲԱՐԻՆ, ԽՆԱՄԻՐ ՉԱՆ... ԱԼՆԿԱՍ ԷՍ ԿԻՂԻՐ ՄՈՒՆ ԻՄ
ՄԱՆՈՒՄ:

ՍԱՆՎԵԼ

ՓԱՌՔ ԱՍԱԺՈՒ. ԺԼԻՎ ՄԵ ՀԱՐԱ ԷԼԱՎ ԷՍ ԽՂՃԻՆ, ԹԵ ՀԷ՝
ՆԱՄԱԺ ՄԵ ՂԼՈՒՅ ՂԻՎԻ ԱԼԱ ՈՒ ՎԱԽ Է ՔԱՀՈՒՄ... ԷՍ ՄԵ ՀԱՎԱԽԺ
Է ԽՈ, ԻՆՀ ՍՐԱՆ ՀԱՎԼԱՐԱՐ ՂՈՒՍ ՄԱՐԱՐ, ԽԻԱՍ ԱՎԵԼԵՐՈՒՅ ԱՐ-
ՄԵՍՈՒՆՔ... ՍՐԱ ՄԻԼԻԿԱՒ ԷԼ ՆԿԱՄ, ԱՍՄՈՒՄ ԳԻՂԵՆԱ... (ՓԱԼԱԽԻՆ):
ՎԺԵՆՅ ԽԱ, ՀԱՐՈՒ ՉԱՆ:

ԹԱՒԱԼ

ԶԻՂ ԼԱՎ ՈՒՆԵՆԱՄ. ԿԱՄ, ԷԼԻՐ:

ՍԱՆՎԵԼ

ԱՍՄՈՒՄ ՕՂՈՐՄԱԺ Է... ԼԱՎ ԱԼՈՒԿԻՐ ՎԻՀԱՅԱՎ ԻՄԲ, ԱՄԱ ԷԼ
ՆԱՎԱԽԻԿԱ... ԻՄ ՄԵՐ ՈՒ ԱԻՐԱԿԱՆՆԸ ՆԱ ԷՐ:

ԷԼԻՍԱՐԵԳ

ԻՆՀ ՆՐԱՆ ՕՐ ԱԿԱԽԱՅԱՎ, ՎՍԵՐԺԻ, ԱՍՄՈՒՄ ԺՊՈՅ ԱՎԵԼԵՆԻ:
ՓԱԼԱՐ ԲԱՅԵԼՈՒՄ ՈՂՂՎՈՒՄ Է:

ՍԱՆՎԵԼ

ԷՄԲՐՈՎ ԿՂՄԱՆԱՍ, ԿԵՂԻ... ԷԼԻ ՎԱՌՔ ԱՍՄՈՒՄՆ՝ ՔՈՒ ԱԽԿԱՆ
ՄԻՂ ՀԱՄԱ ՄԻԼԻԺԱՐՈՒԹԻՆ ԷԺՈՒԳ... ՄԻՐ ՄԱՆՈՒ ՀՐԱՂՐ ՍԱ Է:

ԷԼԻՍԱՐԵԳ

ԱՍՄՈՒՄ ՔՈՒ ՀՐԱՂԻՆ ՔԻՂ ԱՐԺԱՆԻ ԱՆԻ, ՎՍԵՐԺԻ:

ՍԱՆՎԵԼ

Է՛՛, ԿԵՂԻ, ԷԼ ԷՄՈՒ ՀԱՄԱ ՈՎ Է ՎԻՔՐ ԱՆՈՒՄ. ԹԱՔ ՄԵ ՍԱ
ԼԱՎ ԸԼԻ, ՈՒՐԻՉ ԳԱՐՂ ՀՈՒՆԻՄ, ԱՎԱՄԱՍ... ԷՆԵՆՅ ՍԻՐՈՒՄ ԻՄ

սրան, վունցոր մարթ իր հալալ քվերը սիրե. գիգե աստուծ,
դուրթ իմ ասուամ:

ԵԼԻՍԱՐԵԴ

Մուրադիս հասնիս, վուրթի:

ՍԱՆՎԵԼ

Աստուծ ձեր մութազը կատարե:

ԵԼԻՍԱՐԵԴ

Ապրիս, վուրթի:

ՍԱՆՎԵԼ

Դուք էլ ապրիք, դեդի... (Գրպանից ձխաբաբ հանելով): Էս քեր
է դեդեն, տանը չէ:

ԵԼԻՍԱՐԵԴ

Վունց չէ, էս սահաթիս դուս գնաց:

ԹԱԼԱԼ, հեռանալով հայելուց:

Հորեն գալիս է:

ՏԵՍԻԼ Ե

ՆՐԱՆՔ, ԿԱՏԱՐԻՆԵ

ԿԱՏԱՐԻՆԵ, մտնելով ձախ դռնից, Թալալին:

Աբա, հազրվեցա՞ր, վուրթի:

ԹԱԼԱԼ

Հրամանք իս, բատոնս:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Դե, դնացեք, խնամի ջան, քանի լուս է. Էլ մի ուշանաք,
ֆահտանը հաղիր է: (Ոտները կախ գցած նստելով Տալսի վրա:) Իբրիզ-
հահացի կու միամ սրան, գիդենաս:

ԵԼԻՍԱՐԵԴ

Էս գիշեր թող միզ մոզ քլի, խնամի ջան, ու էքուց առու-
տյան 'ես ինքս կու բերիմ:

Սանվելը վառում է ձխաբաբը և ծխում:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Էս բանը մի անի, գեթադիս, խնամի ջան. առանց սրան
վճենց կու գիմիամ... Մե գիշեր վուր սրտ ձենը չիմանամ, խնա-
մի ջան, ջուժջուժի գու քամ, աստուծ գիդենաս. էնենց սորվեցա
էս քոժին:

ԷԼԻՍԻՆԵՂ

Աստուծ Քրիզ էրդար օր տա, բատոնն ջան, վուր էտենց սիրում իս իմ Թալալին. ամա թող էս մե գիշերը ինձ մոդ ըլի:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Ձէ, չէ, խնամի ջան, գեթադվանե:

ԷԼԻՍԻՆԵՂ

Լանվ, աեսնիմ, բատոնն ջան:

ԱՆՆԱՆԵՆ. ԿԱՏԱՐԻՆԵ:

Վան, գեղի ջան, խնդրում է, թող էս մե գիշերը իրան փեշքաշ. նա էլ գեղա է, հալալ չէ իրան, թե թնչ:

ԷԼԻՍԻՆԵՂ

Ա՛յ, ապրիս, վուրթի... Դիփ ձիդ մոդ է ու ձիդ մոդ պիտի ըլի. թող էս մե գիշերն էլ միդ մոդ անցկացնե:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Լանվ է, խնամի ջան, քու կամքն ըլի... (Թալալին:): Է՛ստի աբի, քո՞ծ... (Թալալը մոտենում է:): Դուռն վուրդի ուփրո լավ աշիս. էստի՞, թե քո. հորանց տանը:

ԹԱԼԱԼ

Հալբաթտա վուր էտի լավ աշիմ. հորանց տունը շատ վուխտ է մտես ննդավ:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Հո՛յ, կուղիան... Լանվ է, վուրթի, պնան, բարի գիշեր. ամա աճկիրս քուր չկտրիս էքուց քու ճամփին... (Թալալը մի փոքր հեռանալով, բաշխնալով աչկեր սրբում է:): Էլի կցեցի՞ր... (Էլիսաբեդին:): Էլ գերեզմանատուն շտանիս սրան, խնամի ջան. գեթ ուղեմն էստի գրգե, թեապուծ կու սիրիս:

ԷԼԻՍԻՆԵՂ

Վա՛ւյ իմ աճկին... Առուտյան վուր-վաղ էստի կուլի, քու աբիվը. ինքս կու բերիմ, վունցսր սաի... Է՛հ, բարի գիշեր, բատոնն ջան:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Առաճու բարին ձիդ հիդ, խնամի ջան... Էքուց առուտյան կու մնամ ձիդ:

ԷԼԻՍԻՆԵՂ

Խանթըջամ կաց... (Մոտենալով Սանգիլին:): Բարով մնաս, վուրթի:

ՍԱՆՎԵԼ

Բարով դնաս, դեղի ջան:

Կամենում է ուղեկցել նրան:

ԷԼԻՍԱԲԵԴ, արգելելով:

Մի նիզանա, դեթա՛վա:

Ողջունելով Սանվելին ու Կասարինին, խորհրդավոր հայացք է ձգում թալա-
լին և շտապով գնում է դեպի բոխչան:

ԹԱԼԱԼ, մոտենալով Կասարինին:

Բարի գիշեր, բառո՛ն ջան:

Կանգնելով Կասարինի առջև, ինչպես մայրը այսօրվա, կուրծքը համբուրում է.
Էլիսաբեդը դուրս է մղկրվում լոխչան ու վերադառնում ձեռին:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՆԲԱՆԳ, առանց ԷԼԻՍԱԲԵԴԻ

ԹԱԼԱԼ, շարունակելով:

Ինչքու՛ն ձեզ կու՛ տեսնիմ, իմն ինձ կու՛ հասնի:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

*Իմ տալսը դառնաս, վուրթի... Ջանով ու վուխչութենով
լիզնաս:*

ԹԱԼԱԼ, Ողջունելով Կասարինին, դառնում է Սանվելին:

Բարի գիշեր, իմ տեքք. դեղին լա՛վ պահե:

ՍԱՆՎԵԼ

*Բարին քիզ հիդ, հարսի ջան... (Ուղեկցելով թալալին մինչև դի-
մացի դուռը:) Բարով դնաս, բարով գաս:*

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Տեք ընդ քիզ:

Թալալը ծածկելով վերադառնում և ընդհանուր ողջույն տալով, դուրս է գնում
դիմացի դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ԿԱՏԱՐԻՆԵ, ՍԱՆՎԵԼ

ՍԱՆՎԵԼ, ծխախոտ ձեռին:

Խիղճ ախչիկ, միտիս դալիս է, առտու՛ն գիդե՛նա:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Է՛հ, վուրթի, միխլը զալուն մինք ինք, թե չէ՝ նրան, էսօր է, թե էքուց, մե չարա կու՛լի, էլի:

ՍԱՆՎԵԼ

Վժենց թե չարա կու՛լի:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Վուենցոր մեկեններուն չարա է ըլում, վժենց պիտի ըլի... Մե էրկու տարվան էդնեն վի կու կենա ու մարթու կ'ենա. ա՛յ, վուենց էլ չարա կու՛լի:

ՍԱՆՎԵԼ. Եսեկով բազմոցի վրա:

Է՛հ, դեղի, հեսաի բան ասա, վուր բանի նման ըլի: Գանա միւր հարս թալալը էտ հանդի ախչիկ է՞. վրեն չէ էրեւում:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Ա՛յ, տուտուցանաս դուն. բաս չէ ու քու դեղի պես նահալին տակը կու փթեցնե... Ջեհել ախչիկ ու սիրուն... Էն ճրել աճկե-րուն թամաշա իս անթւմ. տակը հարուր սատանա կու՛լի ման դալի... էսօր վայ է տալի, սուք է անում, էքուց էլօր մե ուրիշի մոդ նստած կ'ոսե՝ շեն սջոբի խաբ ցխոնեբուլսա*):

ՍԱՆՎԵԼ. առանձին և ցածր ձայնով:

Վա՛յ էն օրին:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ, ձեկամը խփելով:

Ափսճւս, ափսճւս, Միխակ ջան, վուրթի, վուչ էր ունեցի քիզ քու դեղեն:

ՍԱՆՎԵԼ

Է՛հ, թարզը տու, դեղի ջան, աստուծ կու սիրիս... Ինչ էլավ էլավ. Բնչ կու օտկինք:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Էրանի դուն էլ է մե բանի կանգնիս. Բնչ իս պարտալ ալամո տուն ու դուս անում:

ՍԱՆՎԵԼ

Վուր գլխամեո չի ուղի, դեղի ջան, ամա ինչ անիմ. մայա չունիմ, մասկան. տեր չունիմ ու ախրական... Էն մե տերն ունի, էն էլ աստուծ խից... Փալաբաշութին խոմ չիմ կանա

*) Վրացերեն է.— Դուն ափելի լալի ես, քան հանգուցյալը:

անի ու... Մե քիչ փուղ պիտի ըլի ձեռիս, վուր մե պապերոզի
դուքան էլ է մախնց բաց անիմ:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Դուռն վուր տղամարթ իս ու չիս կանացի ճարի, 'ես վաւր-
թանց ճարիմ քիզ համա:

ՍԱՆՎԵԼ

Արի ճարե... (Բերանը բաց անելով և առաստաղին նայելով): Ա՛հա...
թոզ դեղեր ածե աստուծ, էլի:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Էտենց արիւր, վուրթի, վուր դառ ու դարդակ ձեացիր ինչ-
իլի էսօր:

ՍԱՆՎԵԼ

Դիդիս, դեդի, ի՞նչ ասիմ. ամա չջրգրվիս, գեթաճիւս... Էս
մե քանի օր է, մակուսմ մե բան անցկացալ, վուրցոր օրթունք
դուդա ուտում է. ամա չիմ համարցակիւում, վուր ասիմ:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Ի՞նչ է, ի՞նչ բան է, վուրթի:

ՍԱՆՎԵԼ, վեր կենալով ճեղից:

Գեթաճիւս, չջրգրվիս, դեդի... (Ծիսմաբեր մի կողմ դնելով և
մոտենալով Կատարինին): Էս միւր հարսը, վուր էնճաղա ակնեղեննի-
րը էնդի ածած ունե...

Մտնանիւ անելով ճեզդուրանը:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Հա, ի՞նչ է:

ՍԱՆՎԵԼ

Ախար, հա իս, էս ջեր մե տարի էլ կու անց կենա, էն-
դունք չի բանեցնի... Հիմի չի ըլի, վուր մե բարտի իբան հա-
կացնինք, վուր մե էրկու իմքին տա ինձ, տանիմ Լուրարդու-
մը դրալ դնիմ, էրկու ամսումը իր շահով չիղ իրան տամ, աս-
տուծ գիդենա:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ, վերադառնալով:

Վաւ, քոտանամ ու կուրանամ 'ես, վուրթի... Ո՛ւղում իս՝
աշխրթի մասխարա դառնա՞նք... Ամուս չէ՞, վուրթի... Յա իմ
բերանը վաւնց պիտի զսրտ, յա քունը, վուր էտ թաւուր բանը
հարսին ասինք, յա նրա անդաճը գցինք. գեդինը վուր մտնիմ,
էն լավ է, վուրթի:

ՍԱՆՎԵԼ

Բայ ի՞նչ անիմ, գեղի:

Կանգնում է մոր առաջ:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Ինչորս Գ՛ուղիս, Վուրթի, ամա էտ բանը մտկեմես հանես:

ՍԱՆՎԵԼ. մտածումնի մեջ ընկզմած, մի Բանի անգամ անց ու դաճ է անում. հետ հանկարծ կանգնում է հետզարանի մոտ և բռնեցնով

խփելով վրան:

Ը՛հ, քու գինը, քու գինը... (Տեսնելով բանալին հետզարանի ձողի վրա:) Սի, հոտի մոտիկ, բախիքը մտեն է գցի, գեղի:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ. վեր բռնելով ձողից:

Ի՛հ, դարդու նրա միտին էլ է մղլլըվի, Վուրթի, ինձեղես... (Սանվելը հանելով բանալին երկրորդ ձողից, կամենում է դուրս բաշխել վերի ձողը:) Մի անի, մի անի, Վուրթի. ինձեղես չիս պրծնի, քու արիվը:

ՍԱՆՎԵԼ. հետ նայելով:

Վա՛հ, իս չիմ դողում. մե տեսնիմ՝ Վուրթի ուրիս ձեռք կու տա... (Դուրս է բաշխում ձողը:) Էս ի՞նչ է, ցատի դարձակ է:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Վա՛հեց թե դարձակ է, ի՞նչ իս ասում... (Նայելով ձողի մեջ:) Էս ի՞նչ է... (Բոլոր ձողերը մեկ-մեկ ծաղկով դուրս բաշխվել:) Վա՛հ... Դիմ տարի է, գիմ. էլ իսկի մե անեղես չէ թողի էստի էն սիվ-էրեսը... Չեսի քիզ, Վուրթի սատանաթենով լիքն է՛:

ՍԱՆՎԵԼ

Վա՛հ, Վա՛հ, Վա՛հ, Վա՛հ... Էս ի՞նչ է արի... Իժում ի՞նչ հանգն էի սիրում 'ես նրան, է... հալմի սրտով, աստուծ զիգենա, գեղի:

Մեում է ասած:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Հիմի անես, քանի կանաս, իրան էլ ու իր դուր-ավաղակ մորն էլ... Աստուծ անես նրանց զիվանն ու զաղաստանը, հը՛... Դնո՛, դնո՛, հատի մե էդենն էն կող-կորածներուն... Էս ի՞նչ ին արի էն սիվ-սրտալիքը... (Սանվելը կանգնած է անառն:) Չի՛ս իմանում, տի. քիզ իմ ասում... Չիս դնում:

ՍԱՆՎԵԼ

Ո՛ւր գնամ, ի՞նչ իս ասում, գեղի... Նրանք հիմի տանն էլ կու՛լին:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ

Բնա լալ, մետի գնանք... Թող մե քիչ մթնի, ինչքու 'ես
էլ կու հաղբիմ... (Անցնելով հետզաւանի սուղից, կրկին նայում է վերի
ձգողի մեջ:) Տարբի ին, գողցիլ ին. փախցրիլ ին... Տէր թե՛ ինչ
օյին էկան միւր գլխին էն աննամուսնիքը:

Դուրս է նետվում ձախ դռնից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՍԱՆՎԵԼ, մեկուկ:

Վաճ, վաճ, վաճ, վաճ... Մտիկ թե՛ հրէշտքի կաշու տակ
ի՞նչ ստատանա է էլի նստած... Կերտք... Հե... Բու հախն է, Սան-
վել... Բիլ ո՞վ էր ասում՝ ուշի ու միտքդ նրա վրա դաթքեցնիս,
գիշիւր ցերեկ նրա վրա փիքը անիս, սուս ու փուս սիրիս նրան
քո մտկումը... Իմ բախտին էլ ի՞նչ ասիմ... Դնա՛ հիմի, աճիդ
գուս էկա՞մ. հիմի էլ էնենց սուս ու փուս անքա՛ն ու ամենջիլի,
քանի կանառ... Ի՞նչ չարա կա իմ սաքսաղ գլխին... Վաճնց
աղատիմ... (Ձեռքը արհիւն ցանկով:) Էս մուկըքեկ սրտի օխտեմեն
վաճնց գամ. ի՞նչ անիմ 'ես սրան... (Բռնեց արած, բրամաւով խփում
է արհիւն:) Վաճ...

Դուրս է վազում ձախ դռնից: Վաւազուլբի իջնում է:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բեմը ներկայացնում է Թալալի հորանց տանը մի վայելուչ հյուրասենյակ երեք դռնով՝ աջ, ձախ և զիմացը: Վերջին դռան աջ ու ձախ կողմը լուսամուտնեքս, որոնց միջով, նաև դռնից, երևում են զույնզղույն թղթե լսարաններով լուսավորած պատշգամբ և նրա ետևից, խորքում, պարտեզի կանաչ ծառերի մի քանի դադաթներ հասած պտուղներով: Դիմացի դուռը և լուսամուտները ամբողջ ժամանակ բաց են: Երկնքում փայլում է լուսինը, որ նույնպես լուսավորում է ծառերի տերևները: Հյուրասենյակը դարձրած է գեղեցիկ կահ-կարամբով: Խսի դռները և լուսամուտները—Թավիշի դրասյրիններով, վերջինները—նաև սպիտակ տուլի բացված վաղաղույններով: Առաստաղից կախած է ռակ-զոծ ֆահ վառ մոմերով: հատակը ամբողջապես ծածկած է գորգով: Աջ կողմը՝ բազմոց, բազկաթոռներ և թանկագին սիւնոցով ծածկած սովորական սեղան, որի վրա դրած են ծաղկե փունջ և վառ լսարան: Զախ կողմը՝ ընկողմաբան, բոլորակ փոքրիկ սեղան և բազկաթոռ: Ուր հարկն է՝ աթոռներ, հայելիներ, թղթախաղի ծայովի սեղաններ, վառ լսարաններ, կանդելաբրներ և աշտանակներ: Դռնից եկողները զսլին են պատշգամբի աջ կողմից, անցնելով աջակողմյան լուսամուտի առջևով:

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋ ԻՆ

ՕՀԱՆԵՍ, ԱՎԵՏԻՔ

ՕՀԱՆԵՍ, աջ կողմը, բազմոցի վրա նստած:

Մ'ախլաւս... Կարելիք չսաւ ճամփա կու սորվիցնի մարթու ու քաղցածութիւնը շատ բաւն կ'ոնիլ տա:

ԱՎԵՏԻՔ, ձախ կողմը, ընկողմաբանի վրա նստած:

Դու արելիք, փուր գնա՛ ու զնա. թային աստծո՛ մոպ մի

վարցի ունեիր, վջարից... Հաստիկ է, վուր էսենց՝ ա՛յ... (Երկու ձեռք հետ ու առաջ տանելով:) զմզմում է:

ՕՀԱՆՆՍ

Նո՛ւ էլ էտուրը թամա՛հ ննդա, թե չէ՝ էն տարսը մարթուն ակնիկ կու տեի՛... Ասում ին՝ 'երեքսան տարեկան ավել կու՞լի:

ԱՎԵՏԻՔ

Է՛հ, տարին ինչ խիճ ունե, Օհանես ջան, լի՛նչ իս ասում. տեսնում իս շիմշտի պես ման է դալի... Նրա մոդ յարսուն տարեկանն էլ շեարցիսվինոս:

ՕՀԱՆՆՍ

Շատ լավ իս ասում, Ավետիք ջան. ա՛մա մենակ էտ չէ իմ գարգը... Առչի կնդամեն հորեն վից էրեխա ունե. հանաք-մաս-խարութին չէ նրանց ճալմաճալին դիմալը:

ԱՎԵՏԻՔ

Արմընում իմ 'ես քու խիլքեմեն... Էտ նա դարդ անե, ով սփիթ չունե... Էնդադա փուդ ու կարողութենին թեզուզ տաս-նուվից էրեխա ըլի, լի՛նչ հաջաթ. դիփուռանցը վուր ինչըու բո-գազը լքցնիս, էլի աշխարհի զովաթ կու մնա... Վե՛նց ճարից էն-դադա փուզը, ակպեր. վուր փիքը իմ անում, բերանս բաց է մնում:

ՕՀԱՆՆՍ

Ինչի՞, ակպեր. վիրչի ճոշունորին լավ փողբաթ ունե...

ԱՎԵՏԻՔ

Հա՛, էտ փողբթումը, ասում ին, խիտ շենացավ. ա՛մա փողբթով էտենց շենանալ կու՛լի՞... Ուստա մարթ է, ինչ անիս, ակպեր:

ՕՀԱՆՆՍ

Է՛հ, աստուծ վիրչը բարի անե... Էս ումիկը կի ունիմ, վուր ինչ ակիլտութին քաշեցինք ինչրի էսօր, հորեխի դենը կուլի վիրչ ըլի... Էսենց էկավ բանո, լի՛նչ արած... Փեշակումս էլ խեբ չկա, ակպեր. ֆարրիկեքն ու զափոդնիրը շատացավ, ինձպեսներու օջախը քանդվեցավ... Ո՞ւր է վաղուցվան ժամանա-կը, վուր դիփուռն համա մատով շանց ապրու վնդպիտ էի. տաս-տասէրիու քարդար էի պահում. տասնուհինգ ավել աշկիրա ունեի. հիմի կի օջախ մարթահասար էլ չէ դցում ինձ:

ԱՎԵՏԻՔ

Էտենց է, Օհանես ջան. մարթ վուր փուդ ու կարողութենե-

մեն զրդըվում է, նրա խաթը ու պատիվն էլ հիդն ին թաղում մարթիք... էրեւում է՝ էա ընտրենի է ստիգծած աթմսթիւն, ինչ անխա. յադ թն իրավուր գիւփ մեկ ին... էլի յաղը էնենց չէ զաղում մարթու սիրաը, վունցսր իրավուրը... Կաշուս վրա վոր-ցած բան իմ ասում, յալ գիդենաս... (Տեղից վեր է կենում և այս ու այն կողմը նայելով. մոտենում է Սեմենսին:) Էս մե քանի տարի առաջ բանս վաւր ձախովեցալ ու առաւուրս ծովեցալ, մե խոսկով՝ ուտելու հացս վաւր պակսեցալ, գիւփունի համա աճիլի փուշ էի գրուսա. գիւփունքը էրեսը շուս տոլին ու քուշումը ոսոս դալիս հենց բոնե գլուխ էլ չէին տալի ինձ... Հիմի կի մե քիչ վուր հիգ ամալի էկա, սիրելի բարեկիմիրը*) նուր մեկանց կցեցին իրանց սիրիլիլիքն ու օրթում հալատար, վաւր իմ խաթը ու պատիվը շատ ունին. ամա էլ օշովի չիմ ալտում 'ես նրանցը:

ՕձԱՆԵՍ, նույնպես վեր է կենում:

'Նես էա դարդակ խոսկիւրն էլ չիմ իմանում հիմի իմ սիրելի բարեկիմներեմեն, ինչ խոսկիւր քիւլ ին ասում էսօր քու սիրելի բարեկիմիրը. ուր մնաց, վաւր նրանք ինձ զուրթ սիրին ու պատվին: Յաղերեմեն էլ ինչ զանգալի մարթ... (Լուս անց ու դարձ է անում:) Խաթըն էլ կորալ ինձ համա, Ալիաթը ջան, պատիվն էլ... Գնաց գիւփ մեաի. էլ վունց մեկի համա մե զրոշ չաժիմ, ինչ արած... Միպտա հացս վաղ կերա, մնաց սիւլ հացը... Էս մե աունն ու էն բախչեն է ձեռիս, էն էլ զրալ է. էսօր է, թն էքուց՝ տորդով կու ձախի գիւփ մեաի: Տեսնիմ հիմի՝ վունց է աստուձ օակում ու ազատում ինձ էս սիւլ ու մութ օրեմեն... (Յույց չալով նյուրասեկյակի կանկարասիք և զարգաւմը:) Ա՛յ, տեսում իմ. գիւփ բան-ուզովի է, աստուձ գիդենա... Դուրուզիքը խոմ՝ մեկին դուն զրգեցիր կլուրեմեն ու մեկիւր բան-ուզովի է ու բան-ուզովի. իմ լաշաթրիան պատի բիջը չէր սաղ զա էս գիշիր էտի... Հարենրու գլուխը տարա էսօր, խան մեկինն ու խան մեկիւրնը, վուր (Կրկին մասնակի անելով նյուրասեկյակի կաւ ու ստըր:) էստուձ բան տան... Շատ ազանչաք անելին չանեքս ցալեցալ:

ԱՎԵՏԻՔ, կրկին նստելով:

Բնա, ախար, վուր ասում իմ... Մե էրիու սահաթվան համա միթամ ինչ էր սրանց մալիաթը, վուր էտվորա ազանչաք էին անիլ տալի... (Նստում է և Սեմենսը) Արա, մե ունեւր մարթ

*) Ասում են և՛ բարեկիմիր, բաց թողնելով և և՛ մյուս հոլովներում. — բարեկիմբու, բարեկիմբեմեն կամ բարեկիմբեն, և այլն:

էիլը էլի, թե իրանք էվեա չէին բերի ու իրանց ձեռով չէին
դարսի էստի, վունցոր դարսած է... Խոսկի վրա իմ տատմ, թե
չէ՝ սենեաւը իմ առանց նրանցն էլ սենե ու ունե էստունք:

ՕՀԱՆԵՍ

Մե հարեանս քու տաածի վրա ուրիշ չիտու դնաց... Ձեր
խիստ հալիս կանգնեցաւ, վուր նրամեն մե քանի իմքին ըան
ուղեցի. հերս վուր գերեզմանին վի կենա, տաում է, չիմ կանա
րան տա, կ'տա... Ամա 'եփոր իմացաւ, վուր էնենց հարուստ
փեսա իմ ճարում, չէ թե՝ ինչ ուղում էի, էրիտ էնդունք, վիւ-
չը էս դանափեակեն էլ, առանց իմ տակու ու խնդրելու, իրան
իրան զրդից, ստտին էլ չիզը, ու քաշ տնիլ էրիտ էստի, վուն-
ցոր տեսում իմ... Ձիմ գիգի թե լ'նչու՞մը պիտի պակի դա
նրան իմ փեսի հարստութիւնը:

ԱՎԵՏԻՔ

Դիզիմ, գիզիմ, Օհանես ջան, վարցիլ իմ, կու ճանչնամ
բնչ պատւոյնիլ էլ ին... Հարստութենի ձենը վուր իմանան, չէ
թե՝ հոր գերեզմանը, վուր լ'սենն էլ չին խնա՞ի, քու արիւլը:

Աջ գունից մտնում է չեքեզկափոր ծառան:

ՏԵՍԻԼ Բ

ՆՐԱՆՔ, ԾԱՌԱՅ

ԾԱՌԱՅ, Օհանեսիմ:

Աղա, սաղանդարնիլն ին, էկան:

ՕՀԱՆԵՍ

Է՛մ, թող էնդի կենան. 'եփոր վախալ կու՛լի, 'ես կու
իմաց անիմ:

Ծառան դուրս է գնում նույն դռնից:

ՏԵՍԻԼ Գ

ՕՀԱՆԵՍ, ԱՎԵՏԻՔ

ԱՎԵՏԻՔ

Հաղիւր էստի քիւն, խաղ տա՛ն:

ՕՀԱՆԵՍ

Բի գրուտան տաիմ, Ավետիք ջան, սաղանդրի սիրա չու-

հիմ. էն էլ Մաթոյին խոսի տվի, կանչեցի... Ջեր տեսնինք բա-
նը վունց է գնում:

ԱՎԵՏԻՔ

Դուն զիդիս... էտ էլ մե ուռումուսլի բան է դուս գալի՝
սաղանդար ըլի ու ղոնաղնիր չէ:

ՕՀԱՆԵՍ

Ի՛նչ անիս, էտենց կամեցա՞վ նորափեսոն, լավ ղիդիս... 'Շս
էլ մենակ քիդ իմաց արի, ուրիշ սրտացա՞վ բարեկամ էլ օչով
չունիմ. համ էլ մեկին վուր մեծրում իս ու մեկեկին չէ, գա՛վի-
դառարա է դառնում դրուստ:

ԱՎԵՏԻՔ

էա խո էտենց է ու էտենց:

ՏԵՍԻԼ Դ

ՆՐԱՆՔ, ՄԱԹՈ

ՄԱԹՈ, վերաբկու՞յ մեցելով դիմացի դռնից:

Աբա՛, հագիր լ՛ք... էս լավ իք սաղք՛վի՛:

ՕՀԱՆԵՍ, վեր կենալով:

Մինք հագիր ինք, դուն վիճնց իս:

ՄԱԹՈ, վերաբկուն վերցնելով:

'Շս էլ, վունցոր տեսնում իք, իմ խոսկին ղրուստ իմ...
(վերաբկուն ձգում է դիմացի դռան մոտ դրած արողի վրա:) էս նմուարիս
է՛վեա էստի կու՛լի:

ՕՀԱՆԵՍ

Հա՛, դնամ ասիմ...

Մի քանի քայլ գնում է:

ՄԱԹՈ

Սաղանդար խո կու՛լի՛:

ՕՀԱՆԵՍ

էստի ին:

ՄԱԹՈ

Լա՛վ... 'Շս թե նրան խիլքեն չարի էս ղիշիր ու կու տես-
նիք:

ՕՀԱՆԵՍ

Մախլաս... Ինչ չանիս, էն է արմընալուն... (վերցնելով Մա-
թոյի վերաբկուն:) էս դուս իմ տանում:

ՄԱԹՈՒ, մոտ վազելով:

Վե՛րջ իմ աճկին, հրամանքդ թւո՛ր իս նիղաճու՛մ, գեթ աճկւա՛,

ՕձԱՆԵՍ

Ի՞նչ կա, վուր...:

ՄԱԹՈՒ

Արա՛, 'ես բաց աճկով կու թողնի՛մ... (նշելով վերաբերուհի, ձախ
դուրսից հասցնում է մեկին): Էս էտի կենա՛:

Օճանքը դուրս է գնում այն դուրսից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ԱՎԵՏԻՔ, ՄԱԹՈՒ

ԱՎԵՏԻՔ

Ղոչա՛ղ, Մաթո՛ւ, 'ես ու իմ հոթին:

ՄԱԹՈՒ, նստելով, բազմոցի մոտ, բազկարոտի վրա:

Ինչի՞ ղոչաղ չի՛մ քի. դուն փռւղ տոս, թե չէ՝ ամեն բան
կու բաշարի՛մ... Բի՛նջ ախշիկ իմ մարթու տի՛ր. կես քաղաքը իմ
նշնած է: Հենչաք քի մեկ մեկու համլին: Չէ, միղայի սատձու,
ախշկան թի է հարցնում. հենչաք քի՛ իրան ախշկան համլին:

ԱՎԵՏԻՔ

Իժու՛մ՝ էս վաճնց իս անում, վուր մե դուխ գիփ համլեց-
նիլ իս տալի:

ՄԱԹՈՒ

Էտու վրա էլ հիշա բան... Խից՞ աղեն փողափուր ախշիկ
է պառտում ու փողափուրը—սիրուն. մնում է ախշկա տնդդի-
լը... Տանու ախշկերանց համա դիփունի վրա աչոց տիղը՝ Սի-
ոնն է, Նարաշենը, Փեթխայինը, խանդխան՝ Վանքը, Մեյդնի
Սուրփ Գեվուրքը ու էլի սրիշ էղեղեցիք, վուրնոր ախշկա հա-
մա ուլիրս մոլիկ է. տղեն, թո՛ղ ջանը դուս գա, վաղի, քանի
կանա, իր բախար գիճնելու... Տուն ին գնում, պարուն դուն իմն
իս, էղեղեցին՝ ախշիկն էլ, աղեն էլ ու՝ թե՛ աղոթիկ անելիս,
մեկ մեկու զուրա խիթում ին, յա թե չէ՝ սատուձաճնի առչիվը
մում վառելիս, աղեն մերաշ արմունդը գիբցնում է ախշկան,
էնենց, միթում պատահումըսով, ու բանը էնդի էվիտ շինվում
է ախշկանն էլ, իմն էլ... Էս սատուձաճնի օղորմութենով է քլում,
փուխ է՛նամ նրա գարութենին... Թե էղեղեցին չէ քլում, քուչի
դուսը խո էնդի է ու էնդի, յա թե չէ՝ հարենի տունը, Մուշ-

թեկդը, սկաշկեքը ու ուրիշ էլի շատ արդիւր, ունի ինչ սաղ զու-
քա ու վաւրդի ալիւլի ձեռք կու տա... (Ձայնը փոխելով) Կլաւբնի-
րը, թնաւորիւրը, բուլվաւրնիւրն ու բաղիւրը միւր զայնիւրի ախշկե-
րանց համա չէ... Էնդի ման էկազ ախշկիւրքն ուրիշ ին, (Մասք
սքռունկն սանկով) բարբէշնեք ին, մսգնի օմքնիւր ին. իրանց բա-
նը իրանք էլիւտ ին շինոււմ ու միզ պիւններու հացը կտրոււմ...
Հետաւրիւրը կան նրանց մեշը, վաւր աւմեն մեկը քսան ինձպե-
սին կու տանե էլ, կու ծախե էլ. լիզու ունին, վաւր էսձաղա (Ձե-
ռով ցոյց է տալիս) Ձիւմեն մարթ կու վեր բերին, քու արիւլը...
Ձէ թե միզ, նրանք իրանց ծնողներուն էլ չին հարցնում. վաւ-
րը քեթիւններուն տալիս է, էնենց էլ ժած ին զալի... Իրանց
իրանց մարթու էլ ին գնում, թողնում ին էլ. օվ ինչ գալի
ուսնե... Խիստ աշաղլար իմքնիւր ին, քի զբուտան տսիւմ... Էլ
ալիլի խոսի չիմ տսում, վաւր օչսլ բեղամազ չբլի. տսանց էն
էլ զուշման շատ սւնիւմ, էլ թաղեքը ինչի՞ ճարմ... Թո՞ղ իրանք
լալ ըլին ու բախտավուր, վաւրը իրանց սիրաւ գ'ուզե... Է՜հ,
մախլաս... Դի՛՛՛՛՛՛՛ ինչ անթած մսգերու միզն է. մաղուլ գինջ ու
հանդիւտ աղբոււմ էինք միզ համա... Ո՞վ գիզե՞ էլի ինչ մոզեք
զա էս ախշկերանց համա:

ԱՎԵՏԻՔ

Էտ ախշկիւրքը վիւրչը կու ձեծին քիզ, Մաթո, քու լիզի
համա:

ՄԱԹՈ

Վե՛յ զարդիւ... Բրիտտու տառձուն խաշ հանեցին դրուտ
խոսելու համա ու ինձ վաւր ձեծին, լինչ մինձ բան է... Ծեծի
տնը ինձ չի վախեցնի. վաւաւմես էլ վաւր քաշ տնին, 'ես էլի
էն կու բզալիւմ, ինչ էստի իմ տսում հիւմի... Թո՞ղ ձեծին, թե
կանան. իրանցը կու խալտտակին... 'Ես ըլիւմ, չըլիւմ, աշխրքին
վաւրչիլ չի պակսի. թե կու պակսի, էլի իրանցը կու պակսի,
իրանց անսւմը կու կտալի:

ԱՎԵՏԻՔ

Էտունք թողնինք, Մաթո... Դուն էն առա՝ սիւլերումը
փաթըթած վաւրիւններուս վաւր իս տնդղիլ տալի ու հալ-
նեցնում:

ՄԱԹՈ

Թե նրանք էլ մոզնի վաւրիւրիւր ին, նրանց մոզ էլ 'ես
բան չտնիւմ, ախպեր. նրանք ազիզ-մազիզ (Դիւլսը խոնարհելով)
մաղամիւր ին, յա նեմիւ-մարոմնի (Եւկու ձեռք լրծֆիւն՝ զարծյալ

խոնարհում է գլուխը) արշիկ-պարներ... Նրանք իրանց բանը ինձ վրա լավ զիդիր... Ու թե միը զայդի ին, Հավարարը սաղ ըլի. զերեզմանատունը էնդի չէ... Էրկու կոնեն էլ դուս ին գնում էնդի, միթամ իրանց մեռելի վրա լաց' լելու. մեռելի հոքին էլ, (Հոգվոց հանելով:) աստուձ օգորմի, (Չեար զեպի երկինք բարձրացնելով:) էնդի վերելքը բարի է խոսում նրանց համա ու պրծավ գնաց... (Ավիսիւր ժպտում է:) Հենց էսենց էլ էլավ էս գիշիրվան նորահարս-նորավեհի բանը:

ԱՎԵՏԻՔ

Մահալա, մահալա, Մաթո:

ՄԱԹՈ

Դիւի հիշա է, Ավետիք ջան. օղսնդ արշիկը սիրուն ըլի... Տարի քիզ ումբը, վուր բանս աչոց է գնում էնչախը ու գլուխս վի քաշած իմ ման գալի. մե նմուտումը մալամաթը մեշն իմ գնում, վառցար հիմի... Ամա թե արշիկը զիմճ է, յա մայիմախ, ան մախինջ ու վաղար, օյբ, (Զգեսի կրծքի հոսնցք բալի տալով:) ա՜ն, ա՜ն, ա՜ն, ա՜ն... Տերը թափե ու աստուձ աղատե... Արն, ջափես էնդի է ավելնում, ա՜յ... Հա՜յ, Մաթո, զեսը ննդի, հա՜յ, Մաթո, զենը ննդի, սնւա ասա, դոբթ ասա, վառցար ըլում է մեկ մեկու վրա լնմում իմ... Հաղբենը մեկը չի պատահի, քու տրելը, վուր գլուխ չրեբիմ... (Ավիսիւր գլուխը շարժում է:) Էսենց, բառ լնչ գիդիր:

ԱՎԵՏԻՔ

Լավ խալաթի արժանի իս, Մաթո:

ՄԱԹՈ

Խալաթը վիճ էկաթրերա*... (Մասներով փող ակնաբեկով:) Է՜ս, Է՜ս, ա՜յ:

ԱՎԵՏԻՔ

Օ՜հ, հո՛, հո՛, հո՛... Դուսն հիմի պիտի լավ ըլիս քիզ համա, Մաթո, ա՜յ:

ՄԱԹՈ

Վաւրդի է, չկա, Ավետիք:

ԱՎԵՏԻՔ

Ինչէ՛, զեպի կես քաղաքն, ասում իս, գուն իս նշնի. մար-խաղըւն տաս-տաս թուման, վուր վիը էիը կալի, քիշ քիշ ասիմ՝ մե քոան հաղար մանեթ պիտի փուղ ունենաս քիզ համա:

Վրացերէն Լ. - Ո՛ւմբ կվայելիս (Ինչ հիշելու է)

ԱՄՔՈ

Քսան չէ, յարսուռն... Խափում ին, խափում, Ավետիք ջան...
Քանի ջիւր բանը չէ պրծած՝ հոյ, Մաթո ջան ու Մաթո ջան,
իժում կի տուն էլ տուն չին թողնում... Ես էլ հիմի աճկենե-
քուն փորում իմ. ինչքու էս զլխեն չիմ առնում, վաւան էլ չիմ
տուն գնիլ տալի, քու աբիւր: Ա՛յ, հենց էս սահաթիս, ինչքու
էս քու պարուն Աղալոյն յարսուռն թաւանը չհամբրիլ ալի,
ձեռը չլիկալա:

ԱՎԵՏԻՔ

Օ՛հ, հո, հո, հո... հարուս ինչ իս տաւ իժում:

ԱՄՔՈ

Հոքին ինչ բան ունի էտումը, Բաս էն պառաւ քափակին
նժ էր սպում: Ինչ անիմ թի գովլլըթումը իրիտալում է... էրիտ,
տաի՛ համեցէք... Ձեր հալա քսան իժումն էլ ուրիշ խոստա-
ցաւ. աժա մեռաւ կտրուկացաւ, չիմի չէրիտ էս հարսնքի մե-
կի էքսը, կ'ոսե. նժ գիդե, ինչ հետար ունե:

ԱՎԵՏԻՔ

Ինչ հետար պիտի բլի:

ԱՄՔՈ

Վա, մարթ է ու քեփ:

ԱՎԵՏԻՔ

Վաւ չաւ, իժում:

ԱՄՔՈ

Վա՛նց կանա. կու թողնիմ, վուր դա էլ խափե ինձ... Մի
վախենա, հրա ջիգրը չիմ ուտի. լիամը ձեռիս է. հետի բան
բերիմ գլուխը, վուր հաւ ուրիտ վախչելու դասնա քափակեն:

ԱՎԵՏԻՔ

Դիդիմ, գիդիմ, կու ճանհում քիդ... Դուն ինձ տա՛ սրանց-
մեն ինչ վիկալար:

ԱՄՔՈ

Է՛հ, սրանք ինչ սիւ քար ունին, Ավետիք ջան, ինձ ինչ
էին ալի... Թանխեք, մենակ թանխեք... Ումիկ ունիմ՝ չխափին
ու թե սրանք էլ կու խափին, ախալազլալի էն փուղի զլալը.
իւրանք լալ բլին, ինչ կանամ անի, մե բաշ քարվաղնեքուն
կրակ չտամ, (կրեք ծամածուկով ծիծաղում է:) հո, հո, հո, հո...

ԱՎԵՏԻՔ

Լո՛վ կա իր համա Աղալուն, չէ՛, Մաթո:

ՄԱԹՈՒ

Փս՜... էրկու-էրկու քարվասերն խա դիփունքը անկով ահու-
նում ին, չուրս տիղ մինձ անիր ունեւ, տոս-տասէրկու դուքան
աւնե... հիմի փո՜ղն ասա՜ ունե ու ունե էն քովակը:

ԱՎԵՏԻՔ

Տո՛, էտճադամին վո՛րդի մսդ արավ անիծածը. դանա փող-
ըըթով վուր մարթ կու շենանա, էտենց կու շենանա:

ՄԱԹՈՒ, ձեռք ցալահին տակով:

Թիլքիա ասա՜ տո՛ւն արի... Խնչ իս ասում, փողքաթը վո՛ւրն
է. նրա բանիրը ինձ հարցրու... (Սաճը:) Հեատիկն է, վուր հաղը
չուեն. (Այս ու այն կողմը ցալելով:) հաղար ու մե բան է արի:

ԱՎԵՏԻՔ

է՛հ:

ՄԱԹՈՒ

Բան քնչ դիդերի. (Վեր կենալով տեղից, դնում, ծածուկ ցայում է
ծախ դակից. հետ մտնելում է Ավեսիին և ձայնը ցածրացնելով:) Հենց էն
փողըթումը ննդրուչը խափից. Տասէրկու հաղար թուման պի-
տի փուղ էին փայ արի, ննդիրը մեքա՜ մեռավ, ութ հաղար
թումանը մեռի վիր խփից. մեռակ չուրս հաղարը շանց էրիտ,
ու էն չուրս հաղարումն էլ, հաղարն, ասում է, քրթըմիր իմ
խոտոացի դեռ ու դեն, կ'ոսեւ Վիբչը, չիմ դիդի, ննդրուչ վուր-
փերսեն հաղար ու հինգ հարուրը թումամ էրթա, թե՛ էնգումն
էլ էլի մե բան մոգոնից ու գառ ու գաղղակ նստեցրուց խղճե-
րուն:

ԱՎԵՏԻՔ

Մաթո, ինչքը իս ասում. մե օր հոքի ունիս տալու, ախար:

ՄԱԹՈՒ

Վո՛ւյ, իմ հոքին պիղենա, դրուտ իմ ասում: Ամա էս բա-
նը մենակ քիդ իմ ասում, դիդենաս... Չըլիմ չիմանա, օչովու
մսդ բերնեռ չուրս թապիտ, թե չէ՜ ինձմեն չիս պրծնի. Թո՛ղ
օչովի անդաճը չննդնի. անպակածի սաղ քախկումը չավ կու՛լի:

ԱՎԵՏԻՔ

Օէ, չէ, անխային կաց... Ո՞ւմը պիտի ասիմ:

ՄԱԹՈՒ, կրկին գնալով դեպի ծախ դուր:

Օչով չըլի անդաճ դնում... (Դուրս է ցայում դակից. հետ հետ
դառնալով:) Ասած է՜ պատն անդաճ ունե, կ'ոսեւ. վախենում իմ՞

օճքին չիմանա, վուր էս բանը 'ես քիզ չիզ իմ ասում... Իրանց-
մեն իմ իմացի. խոստովանք ըլի քի մօդ:

ԱՎԵՏԻՔ

Տո՛ւ, ո՞վ ինչ գիդե՞՛ Բնչ ինք խոսում էս գարգալի օթախոս-
մը... Իժնում:

ԽԱԹՈ

Էլ ի՞նչ իժում... Ինչ անի, էնդու. վրա գաս հիմի, աղա քան՝
խուզի 'եղը... Աբա՛, նա շինից նրա բանը, ա՛յ... Պոշունսրի հուան
իմացավ թե չէ, ինչ քախկումը խուզի 'եղ կեր, գիտի մետի առավ
ու գարսից սարգը փնեւումը: Իժում՝ արա-հա՛, Վոլոս դու սլառ-
վիքեցիրք. մեկը հարուր աշխատից:

ԱՎԵՏԻՔ

Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ... Տո՛ւ, 'ես նրան մե պատվական մարթի
գիդի:

ԽԱԹՈ

Պատվական, վա՛նց չէ... Մե պատվական էլ գուն կու՛լիս
փուզի հեաբումը. էլ ի՞նչ տալի գ՛ուզե:

ԱՎԵՏԻՔ, Տեղից վեր բռնելով:

Մաթո՛ւ, լիզվիտ ա՛ղ արա, թե չէ...

ԽԱԹՈ

Ի՞նչ է, պոլիցեն չաանիս ինձ մերաշ... Իմ վաւթի իս,
էրեկա ձեռիս մինձացի. քի մոդ էլ գրուստ չխոսե՛մ:

ԱՎԵՏԻՔ, յայտնով գլուխը բարձր է:

Չը-ըյի, Մաթո՛ւ...

ԽԱԹՈ

Բա՛ս ասում իս, ախար. փուզ մոդ անկումը պատվակա-
նութիւն կու՛լի... Մեկն ու մեկը վուր վաւնչիչ չունենին ու մե-
բաշ հարստացան, փուզերումը լվլըվում ին հիմի ու զովլըթու-
մը վրթփրթում. գիտի պատվականութենով ու հալալութենով է
ճարած, գանա չիմ գիդի... Մե տեր հարցնող ըլի, թե վաւր-
դանց... Ա՛յ, վաւրդանց՝ (Նեաւեցի՝ ձեռով օղի միջից իբրի փողե է
հավաքակում և ամեն անգամ բռնեցիք գրպանը չափում:) Դի՛փ էսեհց,
գի՛փ էսեհց... Թո՛ղ մոդ անին, քանի կանոն ու տարեն տասէր-
կու ամիս մե գլուխ քեփումն քիին ու գողումը. վերչը պիտի
ախկատ Ղազարոսի արով քան էն կիւնքումն ու մե կաթ ջրի
համա նրան ազանչաք անին... (Հողոց հանելով:) Վա՛յ նրանց միտ-

իլը... (Ավեսիֆը նստում է. իսկ ինքը հոգեկոտոր:) Ամա ջիւրի էշխունն ու փուղ ծպպելուն սովոր դիպունի վրա ուստա-վարպիտն ու վաթարը՝ (Կրկին մոտենալով Ավեսիֆին և ցածր ձայնով:) էս գէշերվան նորափեսան է... Ինչ օրումը կու՛լի սա էլ էն կինքումը, էս միայն աստճուն է հայտնի. ո՞վ պիգէ, էլի ի՞նչ հետաքնիք ուղիւն էնդի նրամեն... (Ավելի ցածր:) Փարթըրեթի բանն էլ է չի՞ս իմացի՛:

ԱՎԵՏԻՔ

Ի՞նչ փարթըրեթ:

ՄԱԹՈ

Տո՛, դուն էս աշխրբումը չի՞ս, թե ի՞նչ է... Ի՞նչ փարթըրեթ, ասում է... (Համարյա Ավեսիֆի ակնեջում:) Ախպուր փարթըրեթը.

ԱՎԵՏԻՔ

Վուր չի՞մ իմանում.

ՄԱԹՈ, գարծյալ ցածր:

Տո՛, ա՛յ հենց էս քու աղա Աղալուն... Իր ախպուրմեն փուղ էր դալի մնում... Բանի տարի քաշից էն դալին, հըմ... էն խիղճ ախպըրը վուր մեռալ, էս քու պատվական Աղալուն տուն ու աղիլը վեր պրիլ էրիտ էն խղճինն ու իր հալալ ախպուր փարթըրեթը տուրգալ ծախիլ էրիտ... Ա՛յ քիզ պատվականութին:

ԱՎԵՏԻՔ

Կնրի, տո՛, պառալ քալթար, է՛:

ՄԱԹՈ

Վայ, թանկըունն էրվիմ, թե սուտ ըլիմ ասում... Ո՛ւր է, պիտի զիրք ըլի, մարթիք ըլին ջողած, դուս դան, էս թալուր-նեքու հալ ու ափալը մե-մեկ քրքրին ու (խուփ առած ձեռները բաց անելով:) բաց անին էսենց, վուր իրանք էվես բերանը բաց մնան... Մե հարցնին թե՛ ի՞նչ հալալ քրտինք ին թափի էն աղազադեքը, յա ի՞նչ ջափա քաշի ու ջան բանեցրի... Դիփ պատ-վականութին կու. դուս դա, ա՛յ, չէ՛:

ԱՎԵՏԻՔ

Դժուխին էրե քիզ, Մաթո... Իժում քու աստճուն ի՞նչ ջու-դար իս տալի, վուր Աղալոյի պես մարթու համա սրանց մող բարի խոնեցար ու բանը զլուխ բերիլ:

ՄԱԹՈ

Դիտա, զիտա... Սրանց մող բանը ի՛նչ իսկի էլ չի՞մ կցի...

Բաշտան իրանք էվետ աշխարհին ու խնդրեցին, 'ես էլ կտտա-
րեցի. թնչ փիտ իմ արի... Մի վախենա, սրանք ինձ վրա լավ
գիղիկն՝ ինչ պտուղ էլ վուր է Աղայոն. ամա փնջն տաս, փնջը,
փնջն ու հարստութիւնը, վուր գիւղականաց աճկիրը շլացնոււմ
է... Արի ու քի սլեւ դժի մոշ գրուստ-գրուստ խոսե:

ԱՎԵՏԻՔ

Մե գրուստն էլ դուն կուլիտ, (Հեգնորեհն) հանրաթտա:

ՄԱԹՈՒ, հարձակվելով Ավետիքի վրա:

Ի՞նչ է ասում, քա՛ն... Բա՛ն չէ ու դուն կուլիտ ինձ վրա
գրուստն ու հալալը... Ուղում իս, քու բաղնիս լավսէն էլ բաց
անիմ էս սահաթիս աճկիտ աւշիվը ու գիւ մետի մե-մեկ մե-
մեկ էրեւիտ ասիմ քու գաւթիւրը. դուն էլ, ին կանատ, իմն տաս.
տեւիւնք քու արարմունքն է թքելու ու մրելու, թե իմը... Ա՛սն,
ասա, էլի:

ԱՎԵՏԻՔ, վեր կենալով:

Լա՛վ է, լա՛վ, գլուխս մի տանի, քու հորն օղորմի:

ՄԱԹՈՒ

Էտե՛նց, ա՛յ... 'ես քիզ ասում իմ՝ ինձ մի խոտեցնի... (Եւեհ
անգամ բախում եմ փողոցի դուռը) Դուչի գաւն է, 'եւրիք ջիւր լափե-
ցին. նա է, էկա՛վ:

ԱՎԵՏԻՔ

Դուն էստի հանդիւրի, 'ես զնամ ինչքու. Օհանեսին իմաց
անիմ:

ՄԱԹՈՒ

Լա՛վ, լա՛վ. բանդ ախ... Ինչքու ծանդր ու բարակ նա գի-
վիր դու քա էս էրդեն ու մեկ սանդըխտիւրը, 'ես կանամ մե
գարփա քնի էլ:

ԱՎԵՏԻՔ, գլուխը և ձեռները բարձրով, առնձին:

Օ՛հ, հո՛, հո՛, հո՛, հո՛... Է՞ս հանգի էլ կի՛հի... «Մա՛ն հալալ
ու ջան աղատ»

Վերցնում է գլխարկը և դուռն է գնում ծախ գանկ:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՄԱԹՈՒ, մենակ:

Պատվականութիւն, ասում է... Հրամանք իս, դեմ ին բե-
րում, վիճեց չէ... Հը՛մ... Այտաս իրան վուր սաստ պա, քողա-

դին կանգնի, ա՛յ... Հենց գիդի, օչով չի գիդի, վուր սուս կուար ննդով, խալիի փուղիքը տակն տրավ ու հիմի ուփ-
րս լավ է ասցում կանց վաղ: (Խնամ է պստգամբից դուրս է նա-
յում): Ջեբ միմբի է, սանդրիտի վրա վաւան էլ չէ գրի... (Առաջ
գալով): Փուղի սեր ու պատմականութիւնն ո՞վ է խմացի... (Նստելով):
Վաւր մեկ մեկու հիգ չին բարիշում, ինչ անիւ. ախպան լու-
րագան, էն գլխին էս գլուխը մեկ մեկու դուշման ին... Հարուստ
միծառնիւր իմ աւսի ու աւսնում իմ հիմի էլ--տղամարէ՛մ, թե
կնիկարմատ -- վուր փուղի խալիւր ծախիլ ին ու էսոր էլ ծախոււմ
ին իրանց պատիւն էլ ու անուին էլ չիդը. ձեւ անու միգպես
բանձպար խալիւր, վաւր միւր ասցումսը ձիւմ ինք ճարում... էլի
ախրախիւր խեր բլի միւր... (Արգիստարյամբ): Շատ բան, ինչ
նրանք անում ին, մինք չինք անի, էնդունց շնուք չունինք,
լալից չինք անի... (Ապրակն անում): Է՛հ, ջանդամը նրանց
գլուխը. ո՞վ է գրտի աշխրքի բանիւր, վուր լես գրքստիմ, ինձ-
պես չարչարանքով ու դառը քրտինքով ասլոդ անուս ու անգի-
դում մե խիզ կնիկը... Հնուց դիւրք է ու ասած՝ «Ապրիլ կա--
էրկար է, ապրիլ կա--էրմար է... Հալա փառք ասածուն, լեւ,
նրա օգորմութենով, մե թիքա հաց մալինց աւնիւմ. անայածը
լինչ իմ բանն է... (Վեր կենում): Ես գնամ դեմ ու ասած, կսկիւր
նարպիւնիւ հանդիբիմ ու ասք փառք տուն բերիմ Հատի...
(Խմացի դուրս կանգնում): Ջեբ գիմիւր չէ կիլ... (Դուրս է գնում և
պստգամբից նայում): Սանդրիտանիւր վրա կանդնեցով... Հալարթ
դաթիւցով խիզ պատով ջնկու...

Լուսըլուն: Աշտիովյան լուսամտում երևում է Աղայուն, որ նկատած նայում
է պատեղին. նկտ չերեկալոր ծառն ասում է նրա ձեռնափայտն ու վե-
րաւուն և աննկատում է սո իզմը:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՄԱԹԱ. ԱՂԱՅ

ՄԱԹԱ, պստգամբի վրա. դիմախելով Աղայոյին:

Համեցեք, համեցեք... (Հեկելով Աղայոյին, որ ներս է մտնում
զիսարիւր ծածկած): Համեցեք... Բարի ըլի քո վուար:

ԱՂԱՅ. զիսարիւր վերցնելով:

Ի՞նչ լավ բախչա ին ունեցի... Արմաղան պատշնիւրով լիքն
է ծառիւրը:

ՄԱԹԱ

Քիզ համա հետի պատշ կա պատշտտ, վուր հաար չու-

նև քախկումք... (Ազալոն գաղմացած նայում է նյութասենյակի կառք ու սարխին:) Համեցեք, նորափեսա քան... (Հրավիրում է դեպի բազմոցը:) էս վրա քանի ջերն է.

ԱՂԱՆՈ

Ձենդ, քոփակ:

Դիտարկը վայր զննելով, զնում է դեպի աջ կողմը:

ՄԱԹՈ

Վա՛մ, սուտ խո չիմ ասում... (Ազալոն նոցները կիսած նեւ է նայում Մարտին:) Համեցեք, նստի. հորեւ գուս դու քան... (Ազալոն ուղղվում է աջակողմյան հայելում, որ կախած է բազմոցի գլխին. բոս սովորություն:) Էլի ինձմեն շնորակալ չիտ. էս հանդի ախչիկ ճարեցի քիզ համա ու քոփակ էլ իս ասում ինձ:

ԱՂԱՆՈ. նեւանալով հայելուց:

Քան ինչ իս, վուր քոփակ չիտ:

ՄԱԹՈ

Թե 'ես քոփակ իմ, ախպէր, զուէն էլ ինձմեն պակաս չսլիտի բլիս... 'ներքոսան տաբեկան 'ես իմ, 'երիքոսան տաբեկան զուէն. հա՛ քոփակներ ինք ու քոփակներ, (Պիծաղում է:) հա՛, հա՛, հա՛, հա՛...

ԱՂԱՆՈ, նսեւելով բազմոցի վրա:

Սա՛ւ, ասում իմ... Դուէն մե ինձ ասա՛՝ սրտնցն էլ առիք, վուր 'ներքոսան տաբեկան իմ:

ՄԱԹՈ

Բիմեն չիմ տրմոււմ, ադա ջա՛ն. սատանեն իր տուէր կուքանդե... Ասի՛՝ յարսուն ու հինդ յա կու'լիս, յա չէ, (Պիծաղում է:) հա՛, հա՛, հա՛, հա՛... Բիզ ինչ, ինչոր ասի. 'ես խո բանն էնենց բերի, վուր քիզ ուղեցին:

Նսում է:

ԱՂԱՆՈ, ծոցից արծաթե փորսիկաւ նսնելով և բանալով:

Ինչո էր պակաս, վուր չէին ուղի:

ՄԱԹՈ

Թե էն փուղիբը չէիք տուննա, Ազալոն ջա՛ն:

ԱՂԱՆՈ, փորսիկաւը նեւ ծոցը զննելով առանց ձխաբաւ նոնելու:

Առանց իմ փուղիբը բոս 'ես վուէնչիչ չամ'իմ:

ՄԱԹՈ

Էա ձի կ'սաե. ինչդ է պակաս... Կարմիր թշիբը, կոկոր բի-

թիրը, մաղիրը սիւղ սաթի, անձ գիդի թի ներկած է, քանով, զու-
թով, խոտի ու ջուղարդ լաւի, լամպի լաղաթի, սրտով արթար ու
հալալ. հա նորափեսա իս ու նորափեսա:

Առանձին երեսը նամաճում է:

ԱՂԱԼՈ

Ա՛յ, կու տեսնիս, թի նորափեսա չիմ:

ՄԱԹՈ

Գիդիմ, գիդիմ, վիցը մեկիմեն ունիս, վիցն էլ մեկիմիմեն
կուենեսա. էլ թիս տաիլ գ'ուղե:

ԱՂԱԼՈ

Աստձալ:

ՏԵՍԻԼ Ը

ՆՐԱՆՔ, ՕՀԱՆԵՍ

ՕՀԱՆԵՍ, մտնելով ձախ դռնից և զխաբկը վայր գնելով սեղանի վրա:

Բարի իրիդուն, փեսա քան,

ԱՂԱԼՈ, ոտի կանգնելով և տալով ձեռք:

Բարով, աղա Օհանես:

Մարտե ևս ոտի է կանգնում:

ՕՀԱՆԵՍ

Բարի սոհաթի ըլի... Վե՛մ, համեցէք նստի:

ՄԱԹՈ

Աստու՛ճ անփռշիփիլի անի:

ԱՂԱԼՈ

Ամին, տեր ոստուձ... (նստում է նույն սեղը): Ումիկ ունիմ,
աղա Օհանես, վուր չփռշիփիլինք... Մի վախենաք, դուրթ է պա-
ռավ իմ էրեսում, ամա քեր զոչալ իմ փուղ էլ շատ ունիմ. ձիւր
օրումը կարիք չիք տեսնի... Հրամանքդ էլ նստի, է՛:

ՕՀԱՆԵՍ, նստելով:

Մինք քու մարթութենին թամա՛հ ննդանք, պարուն Աղալու:

ՄԱԹՈ

Մարթութին տաիր ու ալրձա՛ր... Սրա պատվաւանութինը
գիփունին հայտնի է, ու ճշմարտաարութենումը խո հատը չու-
նի սող քախկումը... (Առանձին, ցածր): Դրա արիվը:

Նույնպիս նստում է:

ԱՂԱՆՈ

Փառք իմ առածուն, ինչքու. էսօր ջեր ոչովին արիժատ չիմ
արի, ու ձիր արեւելան էնենց պահիմ, վուր մատով շանց ապու-
րլի. վստեմեն ինչքու դուրսը գլխի օսկով ու բրիլիանտով կու-
լքցնիմ... 'Նս նրան խիստ իմ համբաւմ. էն օրը խո գերեզմա-
նատանը տեսա թե չէ, էն սահաթին սրտամոս դաջվեցալ:

ՄԱԹՈ, առանձին:

Վա՛յ ձիր միտկը, թնգած կնդիրք:

ՕՀԱՆԵՅ

Աստուծ օր տա ձիդ, աղա ջան:

ԱՂԱՆՈ

Օղոնց հա էլ ինձ սիրե, թե չէ հարիս էլ չիմ խնահի նրա
համա:

ՄԱԹՈ, առանձին:

Մաքի էս քաղաքին:

ՕՀԱՆԵՅ

Էտումբ արիտային կաց, պարտն Աղալու:

ՄԱԹՈ, Աղալոյին:

'Քի պես աղամարթուն ճիլ չի սիրի... Նետայի ջահիլ ըլիմ,
'ես կու նշնդիւնի քիզ վրա: (Միծաղում է:) Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛...

ԱՂԱՆՈ

Օհո... (Մի կողմ:) Մաքի էս քաղաքին:

ՄԱԹՈ

Բախտավուր արեւիկ է. 'ես ու իմ հօրին, վուր քիզ է առաւ
զալի... Ամա ուժիւրս բախտավուրը դուն խո, վուր էտ հանգի ախ-
չիկ խ ուղում. բոյով, բուսաթով, ջհնեյ, սիրուն, խելոք, կրու-
բուկ, բիւան, մարիփաթով, տանդիկին՝ վուխչ տուն ու տիզդ
էնենց կու կառավարե, վուր էլ տսիլ չի ուղի. ման զալը խո
աղունտիկ 'երիշի է տալի գրուստ, քու արիւղը... Էստունց հիզ
էլ, ասիլ իմ ու էլի իմ ասում՝ մե ձեն ունե, մե ձեն, մե խա-
ղիր կ'ուն, վուր ինչ գ'ուղե ջղրած ըլիս, յա դարգուտ, մե նմա-
տումբ քեփզ բաց կ'ունե... Հիմի խո, դոքած ու դարթարած
վուր տեսնիս, խիթիս ծերը կ'ենա, աստուծ դիզենա... Գնա՛ ու
դնա՛. ինձմեն պիտի ըլիս շնաբաղալ...

Զախ զոկից մեկում եմ էլիսաբեղը և Թալալը. երկուսն էլ զոմված, բոս
կիարագուրչան՝ առաջիկը մուգ հագուստով. խիկ երկուրդը — բաց-կապույտ
ղեւթայով և զարդարված զանազան ոսկեղեններով: 'Երանց նետում է Ավիսիմը:

ՆՐԱՆՔ, ԷԼԻՍԱԲԵԴ, ԹԱԼԱԼ, ԱՎԵՏԻԲ

ՄԱԹՈ, շարունակելով:

Ահլա, թե սուտ իմ առում:

Ամենք ոչի ևն կանգնում:

ԷԼԻՍԱԲԵԴ, առաջ բերելով Թալալին:

Ա՛յ, փեսա ջան, թե սրվերով հափեցար, հիմի ուժիւտ պիտի հանխիս:

ԱՂԱԼՈ, բնդհանուր ողջուն հալով, նայում է Թալալին:

Խոսի չունիմ... 'Ես սըտն զազ էլ տեսիլ իմ ու էն ղլխնն էլիկա հափել իմ. ամա էնթի շափթին, մուշտրա աճկով զուր տնդղեցի, ասի՝ զթա, ինչ ուղում էի:

ՄԱԹՈ, առանձին:

Թե կու գիգենելի:

ԱՂԱԼՈ, բռնելով Թալալի ձեռք:

Ա՛րի, ամբի, ախիկ, հոտի էստի կշտիս... (Նսեցնում է բազմոցի վրա իւր աջ կողմը և ինն էլ նստում է կողինն:) Էրկուսս էլ զուր փենրիք ինք, էրկուսս էլ մեկ մեկու. պիտի միթիթարինք... (Թալալը խորը կեղտով ողջունում է:) Դուն ընձ ասա՝ քեփումդ զալիս իմ, թե չէ... (Թալալը լցեությամբ նայում է Աղալոյին և ժպտում:) Օ՛հ, հո, հո, հո... ինչ աճկիք իս ունեցի, կու զժիկցնիս դուն ինձ... Ա՛սա, է՛. քեփումդ զալիս լիմ:

ԹԱԼԱԼ, ցածր ձայնով և համարյա րե ականջում:

Խիտա:

ԱՂԱԼՈ, նույնպես ցածր:

Օ՛հ, քու հոքուն մեռնիմ:

Դեկելով սինդ համբուրում է:

ՄԱԹՈ

Վա, է՛յ, էս Թի ղարուլ կ'ոնե. մուքթ-մուքթ պաշ իս ահում, ջեր հշանը տու, է՛:

ԱՂԱԼՈ

Դիգիմ, զիգիմ, իսմ խո չիմ... (Դեպոնցներից հանում է ակնեղենների նիկո տուփ:) Մի հշանի մադիկը, 'երիք, չուրսը մետի իմ բերի... էս մառնիք, էս խաշ, էս գոշի քորոց, էս ճղիք, էս էլ բրաժեկա. համբըրքեմես ալիկ դուս էկավ:

ՄԱԹՈՒ, առանձին:

Թագած կնգդերանց մունդը կնխրը կու'լի:

ԱՂԱՆՈ, հալով հուփերը Թալալին:

Բարբո՛վ վայելի'րս... (Բաց անկով մեկ հուփը, միջից հանում է բան-կազին մասանի հ հաղցնելով Թալալի մասին:) Էս էլ նշան... Ուրախու-թենի ըլի...

Կրկին համբուրում է:

ՕՀԱՆՆՈ

Աստուձ անփոշիվնելի անն:

ԷՎԻՍԱՐԵԴ

Մե բարցի ձերանաք:

ԱՎԵՏԻՔ և ՄԱԹՈՒ

Ամին, ամին:

ՕՀԱՆՆՈ

Ամին, տեր աստուձ... Շնամփանակին, (Գնալով դեպի աջ կողմի դուռը:) Վա՛, շնամփանակին... (Դռնից դեպի կույիսը:) Բերեք, է՛... Դրանցն էլ ասե՛ք՝ գահ... Հա՛, հա՛, դուք էլ համեցե՛ք՝ Ծառաները բերում են նույն դռնից, սրծարափայլ մեծ սկուտիզներով՝ շում-պայն, խաղցովենիք և զանազան միջոց ու մասնագետներ են բոս կարգի: Նրանց ետից դուրս են գալիս սազանդարները և նստում են խորհում, աջ կողմը, արողների վրա:

ՏԵՍԻԼ Ժ

ՆՐԱՆՔ, ՍԱՀԱՆՄԱՐԵԴ

ՕՀԱՆՆՈ, բաժակը ձեռին, մոտենում է նշանավորներին, որ սիւ են կանգնում:

Շնահալուր ըլի, բախտավուր ըլիք:

ԱՎԵՏԻՔ, սազանդարներին:

Տո՛ւշ, տո՛ւշ:

Սազանդարները անում են հուռ:

ԷՎԻՍԱՐԵԴ, նույնպես մոտենալով նշանավորներին:

Ուրախութենի ըլի, մու՛յ կարվիք մեկզմեկեմեն:

ՄԱԹՈՒ, նույնպես

Խիթարվիք, վունցոր իմ սիրտը գ'ուզե:

ԱՎԵՏԻՔ, նույնպես:

Աստձու. օխնահքը անպակաս ըլի ձեզմեն:

ԱՂԱԼՈ, բաժակը դիպցնելով Ավետիքի բաժակին:

Ապրիս, Ավետիք ջան:

Եւանվածները ողջունում են. մյուսները խմում են, տուրը դադարում է:

ԱՂԱԼՈ, բաժակը ձեռին:

*Շնորհակալ իմ, պարտենիր... Շնորհակալ իմ, մի՛ր հեր ու
մի՛ր մեր, ձիւր օրհնանքն անպակաս ըլի միգմեն: (Քալալին): Էս
էլ քսւ կինացը. բախտավուր ըլիս, վունցոր քսւ հորն ու մոր
սիրտն ու քսւ սիրտը զ'ուզե:*

Ավետիք նշանի վրա ուղարկւածները կրկին աժում են տուր:

ՔԱԼԱԼ, ողջունելով Աղայոյին, վերցնում է իր բաժակը:

Էս էլ ձիւր կինացը, աստուծ ձիւր էլ անպակաս անն ինձմեն:
Եւանվածները խմում են և նստում իրանց տեղերը. տուրը դադարում է. ծա-
ռաները դնելով սկոտեկները ձախ կողմը, սեղանի վրա, դուռն են գնում ոտ
դռնից: Էլիսաբեդն ու Սեանեսը հրեմակի մեջ են և հյուրասիրում են Մա-
րոյին ու Ավետիքին, որ ուտում, խմում. ցածր խոսում են իրանց մեջ:

ԱՂԱԼՈ, մտադրանքով Քալալին հաղորդելի և մի խնձոր:

Համեցեք... (Քալալը ողջունելով, առնում է հաղորդելին և խնձորը):

*Պատմական խնձուր է, քսւ. թշերու հման է դրուսա... (Քալալը
կոտրում է): Էրեւում է ձիւր բախչեմեն է,*

ՔԱԼԱԼ,

Հրամանք իս:

ԱՂԱԼՈ

*Լալ բախչա իք ունեցի, բալկսնեմեն թամաշա էի անում,
քեփս էկաւ... Էս տանու միւրքն էլ լալի է, ախչիկն էլ... Ամա
ինչ դ'ուզե ըլի, քիզ հիզ վանչիչ չի դա... (Վերցնելով տաճ խնձո-
րը): Դուն վուր կաս, ուրիշ պտուղ իս. լիւն ախչիկ կանա քիզ
հմանվի... Էրգար օր ունենաս... Մի էրկու կնիկ էս իմ թաղի,
աստուծ տա՛ դուն ինձ թաղիս:*

Սկսում է խնձորը կտրել:

ՔԱԼԱԼ,

*Ձէ, դեթաղիւ, մարթու թաղիլը դժար բան է. թո՛ղ էս ձիւր
մահը հանսիրմ:*

ԱՂԱԼՈ

*Էս տատնու ձեռին է... Մի՛նք հիմիկվան բան խոսինք...
Ահուում, մնամ վուր՝ թալալ է:*

ՔԱԼԱԼ,

Հրամանք իս:

ԱՂԱՒՈ

Թալալ անու մը միւր թաղին չի սաղ գա... 'Ես քիզ Թանին-
կա կու կանչիմ, թե զարուլ իս:

ԹԱԼԱԼ

Վաւնցոր ձիւր կամքն է, 'ես զարուլ իմ:

ԱՂԱՒՈ

Ա՛յ, զորանաս... Թանինկէն լալ է. Սոլուկում գիտի ինկա
ին՝ (Հանգարս եւ ebesլով:) Դանրինկա, Վանրինկա, Նանդինկա, Կան-
տինկա, Սանդինկա, Մանդինկա, Աւամտինկա, Ջանրամտինկա ու
էլի քանի գ'ու գիտ՝ գիտի ինկա:

ԹԱԼԱԼ

Ինձ համա ուրախութիւն է՝ ձիւր կամքը կատարիմ:

ԱՂԱՒՈ

Ա՛յ, ապրիւս... Հիմի Թանինկա ջան, դուն ինձ ասո՛ իս
զիդիս, վաւր վիջ վարժի ունիմ, նրանցը տիրութիւն կ'անլիս,
թե չէ:

ԹԱԼԱԼ

Վաւնցոր իմ հատուկ վարժիկերանցը:

ԱՂԱՒՈ

Ա՛յ, մայրիս ու զորանաս... (Մատակցանկով Քալալին խնձորի մի
կտր:) 'Ես էլ, Թանինկա ջան, քու սրտի ուղածը գիտի կու կատա-
րիմ. մե՛ մաղ չիմ անցկացնի, քու արիւմը... (Քալալը սեղից բարձ-
րանալով, համբուրում է նրա կուրծիը:) Վա՛, վա՛, վա՛, թի՛նչ ակնչիկ իս
էլի. 'ես քու խիլքին ու խաւիլքին մեռնիմ, Թանինկա ջան...
(Համբուրում է Քալալին:) Ղուրթ վաւր լալիս իս էլի... Բրիլիանտ...
Քանի էտենց քեփա բաց կ'անիս, 'ես քիզ Բրիլիանտաւիտ կու
կանչիմ... (Քալալը զլնիս է: Տալիս:) Մե՛ խոսկում նուա՛լ ու շաքար
իս ինձ համա... (Սագանգարներին:) Արա՛... (Սագանգարները ամու՛մ, եւ-
զում են՝ «Բայար-Շիրափ» իր քալիւսումով, շուտ կարճ ժամանակ, իսկ ինք
շարունակում է Քալալի հետ դու յուրջ, հետ սիրահարական խոսակցություն
ի վերջը ձեռները համբուրում: Մյուսները, ձախ կողմը հետ, ուտում, խմում,
խոսում են իրանց մեջ եւ երբ վերջանալուց հետո ծափահարում են սագան-
գարներին:) Էշխով ին ասում, չէ՞:

ԹԱԼԱԼ

Հրամանք իս:

ԱՂԱՒՈ

Իմացա՛ դուն էլ լալ խաղ տալիս զիդացի... Արա՛, իմ

խաթիր, մե քան աստ, թե կանաս... (Թալալը կոտրվում է:) Է՛ստի
յադ օչով չկա. քու հերն ու մերն ին ա էս մտկիկ ըտրեկնի-
րը... Ա՛ստ, սոսա, դեթաղկա. թե իմ խաթրն ունիս ու ինձ պի-
տի սիրիս, սոսա:

ՄԷԼԹՈ, վեր կենալով:

Հա՛, ինչ է, վոտր ասիս: Մե էս պատվականն նորափեսի քե-
փը կատարե. թնդ էս զլիսեն իմանա՝ ինչպե՞ս խաթր ու պա-
տիվ ունիս իրանր:

Թալալը հայացելով և շարժվածով հարցնում է մար:

ԷԼԻՍԱՅԵՒ, հստա՛մ:

Ա՛ստ, վոտր թի, սոսա. Սայաթ-Նովի խաղիւր խո շատ գիտիս:

Մարտե կրկին հստում է:

ԹԱԼԱԼ, վեր կենալով տեղից, սուգակալաբերիկ պատվիրում է երգ:

Ե՛րնձ սիրեցիր... (Սաբի հերգահանությունը և Ազալային բողոքո-
ւթւով հիանալի երգում է Սայաթ-Նովայի հետևյալ դրվագին)

Երնձ սիրեցիր, էշ/սըն նընդար,

խաղի զավթար իմ քիզ ամա.

Մի քաղի փրշի ծաղիկըն՝

փարթ սոսամբար իմ քիզ ամա.

Ձ՛իւ՞ թողնի արեղապումըն՝

բախչի շաջումը՝) իմ քիզ ամա.

Ես քու մահըն յի՛նց կու խընդրիմ՝

նուղի ու շաքար իմ քիզ ամա:»

ԱՂԱԼՈ, հիացած, ուռնեծիկ և ցածր:

Վա՛...

ԹԱԼԱԼ, շարունակում է:

Ե՛լ իմ բաղին մըտիկ աբա՛,

Ուրիշ բաղեն վարթ չ՛ին տա քիզ.

Աղ ու հացն մի գեն զցի,

շափթենը մեկ մըտիկ տա՛ միզ:»

ԱՂԱԼՈ, ուռնեծիկ, ցածր:

Ա՛մեն օր, սմեն սահաթ:

*) Այն հրատարակության մեջ սխալմամբ տպած է՝ սաջար, փոխանակ՝
շաջար, որ արարերեն (چاش) նշանակում է՝ ծառ, թուփ. այն ինչ սաջար արա-
բերեն (ساج) կնշանակե արյան կարմիր գույն աչքերի սպիտակուցում:

ԹԱԼԼԱ, շարունակում է:

«Թեպուդ աշխարհս սլքառու գաս՝
չ'իս տեսնի ինձի պես աղիկ,
Թաք ուրիշ գողալ չը սիրիս՝
իղբարով յար իմ քիզ ամառ»

ԱՂԱԼՈ, առանձին, կեղտոգայիճ ձայնաբերությամբ. և ցածր:
Ը՛հ...

ԹԱԼԼԱ, շարունակում է:

«Աստված լրկա, հիմիշ արած
ղբուրս քիզ մատաղ ըլի.
Ե՛կ քիզ իդ սիրով դամ ահիմ,
ծվ դուզի բեգամաղ ըլի»

ԱՂԱԼՈ, առանձին, ցածր:
Ճի՛րի մե շհնի, աղունձիկ:

ԹԱԼԼԱ, շարունակում է:

«Ես քու խոսկեն չ'իմ անց կենա,
Թաք քու գամաղըն չաղ բլի.
Թեպուդ անմահուկին ուղիս՝
սիրով կու ճարիմ քիզ ամառ»^{*)}

Ամենքը ծափահարում են, Թալալը ողջունում է:

^{*)} Բաց են թողած՝ երբորդ և վերջին տները, որոնք հետևյալներն են՝
«Թաք ես մորես չ'էի ծընի.
վա՛յ էն օրին՝ ես քիզ տեհա.
Դու բուլբուլ իս, ես կարմիր վարթ.
չ'ասիս, թե՛ վարթըն ջալդ կ'հհա.
Մե փութըը էտենց պիմացի,
չուտով չընղըստան մի էհա.
Անպորձելի, անխարջ ու քրքի՜
մանգլիլի դար իմ քիզ ամառ
Դու դարդըն ինձի պառվեցուց.
նա՛ն ասիմ, Սայաթ-Նովա.
Մի գրցի ձեռնեմեն ձեռըն՝
օսկե թաս իմ, Սայաթ-Նովա.
Փրանգրստանու միշեն էլած՝
դար ատլաս իմ, Սայաթ-Նովա.
Մալեն զավթաբրդ, Ղութին դի.
ոսնդ ու բուքար իմ քիզ ամառ»

ԱՂԱՒԱՆ, ՏԵՂԻՅ ՎԻՐ ԲԱՅԵՂԱՎ:

Օ՛հ, քու ձեռքին ու հոգուն մեռնիմ, Թալինկա քան:

Կրկին համբուրում է Թալային, սազը դադարում է:

ՄԱԹՈ, ՎԻՐ ԿԵՆԱՅՈՎ:

Ա՛պրիս, վաւրթի, ինձ պարզ էրես դուս բերիք քու տէր ու տիրականի մոզ:

ԱՂԱՒԱՆ. ԲԱՆԵՂՈՎ ԹԱՅՈՎԻ ձԵՆՐ:

Ա՛րի, ա՛րի, նստի՛ էլի ինձ մոզ... (Խոսում են իրանց ՏԵՂԵՐԵ:)
Ա՛յ, ափերսւմ... (Մարոյից:)
Հնորակալ իմ քիմեն, Մաթա. մե խմե սրա կինացն, է՛:

ՄԱԹՈ, ԲԱՃԱԿՐ ՎԵՐԵՆԵՂՈՎ:

Էրկուսը դարզըկիլ իմ, էս էլ վրա էրիքը... Ձեր կինացը...
Էրկուսիս կինացը մեաի իմ խմում, էնդուր վաւր էրկուսդ հիմի
մեկ իք... «Ջոք աստուած զուգեաց՝ մարդ մի մեկնեսցէ,»*) ստում
է... Կի՛նոք ըլիք, ծլի՛ք, ծանդի՛ք, մե բա՛րցի ծիրանաք, ըմբո՛ւկ
կշտանաք, մեկ մեկեմեն շքեզրիք ու շլեթվիք ձեր օրումը...
Դուշմբնի սրտով չըլիք, խնդա՛ք ու խլիթարվիք, աճիք ու բազ-
մանաք, առնիկը տղա ըլի՛ս սիրուն, քոչորափուր...
Նեանվածները գլուխ են ցալիս. սազանդարները ածում են ՏԱԵ ալիլի մեծ

բոլ ու հանդեսով:

ՄՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ա՛մին, ա՛մին, տեր ստուռձ:

Նեանվածները կրկին գլուխ են ցալիս:

ՄԱԹՈ. ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՂՈՎ:

Ես էլ ձեր մեջը լվլըվում... (Խմում է, ՏԱԵՐ դադարում է:)
Վա՛ւ, էս էլ գնաց իր ճամփին... (Դասարի բաժակը վայր դնելով:)
Արա՛, հիմի ծափ ալեք, սլիտի լեզգեփար խաղում... (Սազանդարեն-
րին:)
Ձեր չարը տանիմ, մե լսվ լեզգեփար... (Սազանդարները ածում
են լեզգեբեն պարի եղանակը:)
Է՛մենց... (Մի փոքր պարում է:)
Շաբա՛... Արա՛, հորափեսա ու հորասարս, հիմի ձեր հիւթն է:

ԱՂԱՒԱՆ

Ի՛նչ է. հենց գիղիս չիմ կահում... (Պարում է. ԵՆՏՈ գլուխ է
ցալիս Թալային, որ ոտի է կանգնում:)
Արա՛, Թալինկա քան, մե քու
շնորքը էստումն էլ շանց տու... (Մյուսներին:)
Դէ, ծափ ալեք... (Թալայր և Աղալոն պարում են միասին:)
Հա՛, ղոչա՛ղ:

*) Մատթեոս. ցլ. ԺԺ. ա. 6:

Շարունակում է պարել Քալալի նեւ միասին: Աջակողմյան լուսամուտում երևում են՝ Կասարիներն դարձրալով և Սանվիլը գլխարկով. որոնք այնտեղից մի վայրկյան նայում են պարին: Ծառաները աջ դռնից բերում են դարձյալ արծարալայլ սկոտսեղներով՝ բեյ. պատվիմասներ և զանազան շամարեղներ: Ինձացի դռան կողմից լսվում է Կասարիների ձայնը՝ *Թնդեք, թնդեք*: Մահերը կարճացած ճեղքն ու ճեղք կտնդ են առնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ Ա

ԴՐԱՆՔ. ԿԱՏԱՐԻՆԵ, ՈԱՆՎԻԼ

ԿԱՏԱՐԻՆԵ. դարձրալով նահկարձ մտնում է դիմացի դռնից. Սանվիլը նեւեղում է նրան. գլխարկը ձեռին: *Է՛տ էր բաղնիսը՝*

ԹԱԼԼԱ. նշելով:

Ա՛խ...

Ընկնում է Աղալոյի գիրկը. երեսը նրա կրծքի վրա ձեռով ծածկելով. ամենքը շարժվում են. սաղը դադարում է:

ԿԱՏԱՐԻՆԵ. երկու ձեռով չանշ աճելով:

Վա՛յ, գեղինը պատըռվի ու ձիւղ գեղեր տանե, ձիւր բաղնիսը սի բոխչեն էլ հիղը, ահըս:

Աղալոն մեկ ձեռով գրկելով Քալալին և մյուս ձեռով բռնելով նրա բեր. նայում է Կասարիներին:

ՈԱՆՎԻԼ. որ ապշած մնացել էր բեմի խորում. նայում է Քալալին և առանձին:

Փնեքու նամուսին:

Ամենքը մնում են անարժ իրանց դերերին համապատասխան դիրքով.— ծառաներ սկոտսեղներ ձեռներին: ՊԱՏԿՆԷ՛: Վարսպույրն իջնում է կամաց կամաց:

ՎԱՐԻԱՆՏՆԵՐ

ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐ

1887

< ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐՎԱՄ (ՊՆԱՆ) >

ՏԵՍԻՆԱ

— Ես որ տեսնում եմ, դուն չէ թե մենակ քու կնոջան իս
խափում, դուն ինձ էլ իս խափում, պարուն:

— Միթե չէ հարուդ համա՞, էանց իս խոսում:

— Գրուստ խոսիլը որ միթե է, բա՞ քու արարմունքը
կու՞յի արթար:

— Կու՞յի խիստ միզավուն էլ իմ, ամա քի մոդ, գիզե
կիզինքը, միշտ արթար իմ էլի:

— Վանցոր կոօր, գիզիմ, գիզիմ:

— Էսօր էլ, էքսուց էլ, միշտ ու հավիտյան:

— Սա, սա. էսօր էլ, էքսուց էլ, միշտ ու հավիտյան էլ
սուս իս ինձ մոդ, սուս ու սուս:

— Հոքիս...

— Գանի ջեր ասիր էտ խոսքը նրան էս գիշիր... Հենց գի-
դիս չտեսա, չտեսա, քու մակումն էլի...

— Ի՞նչ, ի՞նչ...

— Անիրավ... (նսում է անյս կողմը:)

(նսելով կողմին) < . . . > Գան:

— Կուսը կուսնը զգած որ գնում էիք էս սահմիս...

— Ի՞նչ կա էտումը:

— Դադարավորի գնալով հալրաթտա մունչիչ, ամա էնենց
կողիլ էիք մեկ մեկու, որ ձիւ մագիեր ես ամանչեցա էս գաղա

¹ [Կատա ջան:]

² [որ]

խալիսումը... Դիշ էր պրծնում վրեա հալվի, բարեմց պաշ էլ հո-
նեիք էլի, էլ ինչին էիք մնում...

— Է՛հ, արմընելու խա:

— (Հոգմահարով սպառնում է:) Ըր՛, անօրեն... Աբա՛ մեկ էյ տե-
սիլ իմ:

— Էսվ, լավ... Դուն ինձ ասա, իրիզնահացին խո մեաի
հնք էստի:

— Թե լացիդ կոնիս, պարուն...

— Հերիք է, խնդրում իմ:

— Ինչի՛, կու՛լի նրա մոդ ավելի իշտահով կ՛ուտին...

— Թե չիս վրեջացնում, բարի գիշեր: (Կամենևում է, գնալ:)

— Լավ, լավ, էս մեկը քի բախշում իմ, տմա կնիկդ ինչ
կոսի:

— Ինչ պիտի ասի:

— Էս քանի վախա է հիզս քնիով է. չիմ գիցի ինչ իմ
արի:

— Էհ, նրա կապրիզներուն ինչ իս անգաճ գնում:

— Ախ, էդ ինչ իս ասում. ես նրան էնենց իմ սիրում,
վաճեցոր հալով իմ քվիրը. էրեխա մեաի մի՛նձացիլ ինք. չիմ
ուզում նրան կորցնի:

— Մերով պառվիք:

— Դուն էտենց ասա ու ես հենց գիցիմ մահապարա իմ
նրա մոդ. ¹էրեսին գրուստ էլ չիմ² կանացի մտիկ անի... Դիվի
քիզ համա, քու սիրու. գուն կի էլ չիս սիրում ինձ ..

— Էլի՛...

— Մի նեղանա, < . . . > ջան, մի նեղանա. ինչ
անիմ որ էլ սիրտո՞ խաթրջամ չէ քիմեն. ասա, ասա որ սիրում
իս ինձ, էլի էնենց իս սիրում. գուն չիս գիցի, թե ինչ հանգն է
գուր գալի ինձ էս խոսկր քու բերնեմեն...

— Իհարկե որ սիրում իմ. քի որ չիմ սիրում, բաս ումն
իմ սիրում...

— Ու գարթին ինձ օչովմ:

— Ոչովու, օչովու, գիցի աստված:

— (Ինս ու դեև նայելով ու գլուխը կպցնելով < . . . >
ուսին:) Ախ < . . . > ջան, իմ աստվածք գուն իս:

¹ {էլ}

² {էլ}

³ {էլ}

- Արի ու մի սիրի քիզ:
- Շամա իս սիրում ինձ, շամա:
- Շատ, շատ, արիվըս վկա:

Արևուտ մեռնիմ, < . . . > ջան:

Բաս մեռնի իմ արիվը, թե դաթնի քեզ 'ես օմքին կանհնամ սիրի:

- Ախ թե դա՛յիմ պա՛շ կանեի քիզ չիմի:
- Ես էլ, ամա դալիս ին...

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆՐԱՆՔ, < . . . >

-- (Վեր բռնելով տղից) — Ա'խ, մարթա: (Գնում է դեպի նս. իսկ < . . . > դիմում է հակառակ կողմը) — Էս վա՛ւրթենն իս ման գալի, Էրանի գիդենամ, ծնոցնիրս ցավեցավ քու պտտեկեմն:

- Վա՛, ես էլ քիզ իմ պտտում. ո՛ւմ մող էիր էսթենը:
- Բարեկամ ախշըկիրք էին. մետի ման էինք գալի:
- Ավտաս քանիսի տուն շինեցիրք, քանիսինը քանդեցիրք:
- Է՛հ, խոսում էինք, էլի:
- Գուք ու ձիր խոսիլը. մե քանի ախշըկիրք որ հանդիրիրք, էլ վիրշ չկա ձիր խոսելուն:
- Թե չէ տղամարթիքը խո խոսիլ չիր գիդի. միտկա գալիս իք, սղորմելիրք:

— Մինք որ խոսում ինք, բան ինք խոսում, ապրուստի ճանփա ինք պտտում, ձիզ համա ինք փիքը անում, Ամա ձիր խոսիլն ինչ է, կարա պարա, <^> դիփ ճոշալ ու բանբասիլ:

— Ի՛հ, լավ է, քան, Վունց թե դուք իք մե խիսա խեղճ-հիրքը: (Գնում կռակը գցելով) — Արի մե ոտառնդի¹ կուռը տար ինձ, տեսնիմ էնդի ինչ խաբար է:

— Էնդադա խալիս կա էնդի կիտած, < . . . > որ ասեղ չի վեր ննգնի. մե ինչ որ վրացու կնեժինա է էկի թագա. ասում ին անտիկա լեզգեվար է խաղում:

— Դնանք, գնանք:

— Առանց ինձ չիս կանա, թե ինչ է, գնա էլի: Ես մե ու-

¹ = [խանրնթ.]

գում իմ < . . . > անհնի. ասում ինչ քաղաքներում ման է գալի. խո չիս տեսի:

— Մնամ որ նա էր, մեկ աճկոքս ննգավ. ում հիզ էլ գնում էր խիստ տաք-տաք խոսելով. մե հիզ էլ չըմտիկ արավ, որ գլուխ էի տվի:

— Դիմի գուն իս միտը գալի. մարթը աշխրքի բանիք ունե. Ո՞ղ գիզի գլխուն ինչի է պատու գալի.¹

— Ձե, ինչ պուզիս ասա, էլ էն չէ:

— Տո, կուգի խո չի կանա գառնա միւրը. էն էլ վառք ասածու ինչ միզ համա պարպում է. մարթը հաղար բանի ու գուրձի տեր է, ասում իմ:

— Ասաված տա, իր բանն աջողա, ա՛յ, հարեա գետն է գալի.

— (Փողկելով կնկա ձեռք): Մուլափ (< . . . > ին): Մե սահաթ է քիզ իմ պարտում, հեք օխնած. էս քուր իս:

— Աս, բարով, ես էլ քիզ էի ման գալի: (Ձեռք եկ տալիս մի մյուսին): Բարով, < . . . >: (Նմանապես ձեռք տալով): Էս քուր իք, չիք էրեւում, հուր էկածք:

— Ձիզ տսին, պարուն. ասչիվս անց իք կենում մե գլուխ էլ չիք տալի:

— Էդ էփ:

— Ա՛յ, հենց հիմի. ում մոզ էլ տաք-տաք խոսելով գնում էիք:

— Ձիմ անտի ձիզ իմ արիվը, թե չէ վունց գլուխ չէի տու ձիզ:

— Ձե, մայինց էլ չիք օղորմում միզ. վաղ շափաթ² չէր անցկենա որ մե ջեր էլ է չէիք հանդիքի միզ. հիմի տմանիք էլ իք անց կացնում, միք տուն չեք գալի:

— Ինչ անիմ, բախչեցեք ի սեր ասածս. գուք գիդիք, որ ձիք խաթը ու պատիվը շատ ունիմ, ամա գլուխս խառն է շատ բանի մեջ իմ ննդի. ³մի նեղանաք խնդրում իմ:

— Դուք գիդիք, պարուն:

— Ավատացեք, ինչ էլի իմ, միշտ էլի էն իմ ձեզ համա:

— Դուն էլ որ կնգդերանց խոսելու հիզ իս ննդնում, արմընում իմ քիմեն, քու արիվը. արա սրանց ափային ինչ թուփու կա:

¹ = [՝ անընթ.]

² [էլ]

³ [էլ]

— (Աստղաբ. հեղինակը):— Ի՞նչ է տեսում, քառ (< . . . >):
— Ի՞նչի ես < . . . >-ին խոստ իմ պատվում, դուք էլ լավ դիպեք: չիմ ուզում անմիջ անդեթ ինձմեն բեղամաղ բլի:

— Տո, դուք ձեր մեջը բեղամաղ էլ կուլիք, կու բարեխիք էլ. էստ. համա ինչ իս փիքը անում. մինք խո էսօրվան բարեկի՞նք չինք. թե դուն միք խաթը ու պատիվն ունիս, մինք էլ քունը պակաս չունինք վունց իս, վունց սա, ավտաս, ու ինչ տեսում է, էն էլ ավելի սիրու է տեսում, լավ դիպենաս:

— Հայրաթոտ որ ավարտը պեռ սիրում իմ ու էնգուր էլ ներդանում որ ուշ-ուշ իմ տեսում:

— (Աղջուկը):— Շատ շնորհակալ իմ, դու քամ, դու քամ. մի նեղանաք:

— Կու տեսնինք, Ինչքու մնաք բարավ. դուք էստի խոսե-լու ունիք, իս մե պնամ, տեսնիմ էնթենն ինչ խաբար կա... էս գիշեր էլի կու սասա դանք:

Պեղիս հայրաբայով հեռ է կոյում! < . . . >-ին ու պատահելով մի բանի կամեց. հրեց հեռ տնեհանում է:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

— Արա, ի՞նչ էիք տեսում:

— Դուն ի՞նչ էիր ուզում ասի:

— Էն դակլազնայի բանն ինչ էլավ. փուգիրս պարտոյ կանգնած է:

— Ձերումդ դիպացի. էս էրկու օրումը թուխտը կու բի-րին: Շատ լավ բան սասա էկավ, էս ու իմ հոքին. հագար թու-ման տաս իս:

— Շատ շնորհակալ իմ, պարուն. արա ձեր տեղուն ի՞նչ բան է. թե էլի դակլազնայ կա, ձեռաց ուրի փուղ չունիմ:

— Ձե, ուրիշ բան է ու մե քիչ զժար բան է. քի գրասան տոլմ:

— Դո, ի՞նչ խաբար է:

— Խաբարն էն է, տեղեր, դիպիս ի՞նչ է. էս քունը լավ բարեկամ իմ, տեղեր, ու քիչ էլ իմը լավ բարեկամ իմ համա-րում: Բանի վախ է լիզվիս պատու է պալի ու չիմ կանացի ասի. ամա էս գիշեր էստի հասավ:

Աստղ< . . . >պույց է հալի:

— 1. վախեցնում իս ինձ, պարուն:

— Ձէ, ջեւ վախենալու վունչիչ չկա, < . . . > ֆան,
ու իմ չալիչն էն է, որ դուքթ վախենալու չդառնա վերչը:

— Իստակ խառնըվեցա:

— Քու արիվը, օչով չէր համարձակվի էս բանը քիզ ասի,
ամա ինչի բարեկամ իմ էլ քունը, թե սիվ <1 անընթ.> չիմ
պետք դա քիզ ու գեմուղեմը չիմ ասի քիզ:

— Դեն, ասա ու պրծի, էլի:

— Լիզուն էլ պիտի դորա՞ թե չէ: Արի ասա. հիշա բան
գիրթն, մարթ մարթու. կնգա վրա բան ասե:

— Ո՞ւմ կնիկը, ինչ իս ասում:

— Քու կնիկը:

— Ի՞մը. ես հենց գիգեի քու կնգա վրա իս խոսում:

— Իմ կնիկը. ասաված մի աքասցե. էլ մե օր տանը չէի
պահի. նա էտենց չէ մինչացած: Ինչի վրա մեջ րեւրի իմ կըն-
գան:

— Ես ինչ գիղիմ խոսեկեմեղ էնենց² իմացա:³

— Ձէ, չէ, ախպեր. բանը քու կնգա վրա է ու մուգայիթ
կացի էն ինչ որ թագա մե տիւրպար է էկի ու էլ սուկ չի՞ն գալի
մեկմեկեն: Հա խոսում ին ու խոսում. գիւրունանց մատով
շանց տալու դառան էս գիշերը, ⁴դուն կի էստի տվտա ում հիդ
էր մապահաթ անում: Աչկերդ բաց արա, ախպեր, ու տիւրու-
թին արա, թե չէ կնիկարմատը թե մեկումը մե բան էդի էլ օչով
օխտեմեն չի գա, նա իրը կոնե: Էս է իմ բարեկեմութինն, ախ-
պեր, ումիկ ունիմ չիս նիդանա ինձմեն. էն լավ համարեցի,
տեկեմեղ. ննգնիմ կանց էքուց էլօր խայտասակվիս, հիմի դուն
գիգիս, ախպեր:

— Շատ, շատ շնորհակալ իմ, պարուն: (Ձեռն անկելով:) Հա-
տուկ պարտավորեցրի:

Շատով գնում է:

— Քու կնիկն, ասում է. էնդուր է ասած որ մարթ իր աճ-
կի գերանը չի տեսնի է՞... (Գլուխը շարժում է:) Ախրուս, մարթ,
ես ու իմ հոքին:

Խառնվում է ման էկոյ մարդկանց մեջ ու անհետանում:

¹ [Իստակ]

² = {վունչիչ}

³ = {չիմացա}

⁴ [Աչկ<երդ>]

— Մուլափ, մուլափ, էդ ռւր իս վազում էսենց:

— Կնգաս ուզում իմ գլխի:

— Ինչ կոնիս. հորեն ախչըկերանցումը նստած խոսում է:

— Հն, դուրթ իս ասում, հորեն:

— Վուհց թե դուրթ իմ ասում. սուտ եփ իմ խոսի քի մոդ:

— Ձէ, ինձ էնենց ասին, որ< . . . >հիդ էր խոսում ու մերաշ արմըցա որ ախչըկերանցումը տեսա:

Ինչ կա էտի արմընկու. օրինակ տսինք հենց նրա հիդ էլ էր խոսում, քիզ ինչ. թե որ ասում էիր՝ կնգաս չիմ սիրում ասում է: (<Նովհատով>ով սպառնում է:) Ը՛հ, նախանձուտ:

— Էլի սր չիմ սիրում, ամա էստի պատվի հարց է:

— (Ծիծաղում է:) Հն, հն, հն... Ինչի՞ք է պետք նրա պատիվը, երբ որ իրան չիս սիրում:

— Ի՛մ պատիվը:

— (Ափսի է ծիծաղում:) Հն, հն, հն, հն, հն... Ա՛յ հիացք, հա, հա, հա... էսենց իք մարթիքը, դիվի էսենց... Ումը սիրում իք, նրան էլ իք ուզում ձիրն քի ու ումը չիք սիրում նրան էլ¹, որ օչովումը չըլի²... Ագահնիր, ագահնիր! (Նստում եւ աշ կոմը:)

— Ուրիշի մոդ ինչ բան ունիմ. խոսկն էստի իմ կնգա վրա է:

— Թե չիս սիրում, վուհցոր ասում իս. քիզ ինչ. թող ինչոր գուղե անե ու թե սիրում իս էլ ուրիշի էգենն ինչի իս ման գալի:

— Ո՛ւմ էգենն:

— Ով գիդե քանի օմքին իս սիրում:

— Ումը, ումն օրինակ:

— Օրինակ՝ ինձ. ասն էլի, չի՞ս սիրում ինձ:

— Որ չըլիմ սիրում, խո գուն էլ չիս գիդենա. քիզ շատ իմ սիրում, շատ:

— Էլի քանիսին ինձ պես:

— Օչովու, օչովու, իմ արիվը...

— Ձիմ ալտում, չէ, ու թեկուզ էլ ալտամ, ինչ կոնիմ ես քու սերը... Քանի ջեր իմ տսի քիզ, որ մտկեմեդ հանիս ու

¹ [ձեռնեն չիք թողնում

² = [չտիրե]

հանգիստ կենսա քիզ համա: Իմ սիրողը պիտի իմ մարթն ըլի,
ուրիշ օչով ու էսօր է թե էքուց կու ճարիմ, մի՛ վախենա:

— Իհարկե, կու ճարիս: Ինչի չիտ ճարի. ջանիլ վուրփեքի,
սիրուն ու հարուստ, ով չի ուղի քիզ:

— Մե ինձ էլ հարցրու, ես էլ պիտի ուզիմ թե չէ:

— Մեկնումեկին վունց. չիս հալի: Մեկը կու գուր դա էլի:

— Հա ինչրու գուր չգա, երգուց հրիշտակ էլ ըլի չիմ
ուզի:

— Օրինակ՝ ինձ պես որ մարթ ըլի, գուզեիր:

— Այ ինքնահավանութիւնը էտենց կու հիմարացնե մար-
թու. Ուզում իս ասիմ, որ դուն ինձ գուր իս գալի: Հն, դուր
իս գալի, ինչ ավելցալ քիզ էստով. Բիպեսին, հենց քիզ էլ եթե
ազատ էիր էլի, գուզեիր, ինչի չէ, մինձ ուրախութիւնով: Չէ թե
էնգուր, որ դուն մեկեղներու վրա լալ մարթ էիր էլի էնչալսը.
մարթիրը գիլի մեկ ին, գիլի ինքնահավան, գիլի խափեփա. ամա
չէ որ մեկն ու մեկի պիտի իմ մարթն էլի ու էլի քիպեսին որ
ճանչնում իմ լալ աշիմ կանց ուրիշին անճանաչ:

— Խեղճմեա հանում իս. (< >ով երկն
է խփում:) Շնորհակալ իմ:

— (Առաջարկելով ձախ ձեռք համբուրելու):— Էս քիզ օղորմու-
թին.

— Հրիշտակ իս:

Մի քանի անգամ համբուրում է ձեռքը. երեք գրոսնոդ օրիորդներ տեսնելով
այս համբուրները՝ սարսափելի ծիծաղ են բարձրացնում:

— (Վեր կենալով. ցածր)¹ Ինչ լպտտածնիր ին էս ախչիկիրքը
(Բարձրածայն:) Էստու համա < >

<Ձեռագիրն ընդհատվում է>

¹ = {առանձին}

ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐ

1887

<ՏԵՍԻԼ ԳԻՑ>

ՍԱԹԵՆԻԿ

Իժուժ խոմ, տասուձ խոսովեցալ ինձ ու մորմեա էլ զըկվե-
ցա ու էլ վերջ չկեր իմ արտասուքեմենն: (Աշկիւր սրփում է:)

ԱՍՏՂԻԿ

Խիղճ իմ Սաթենիկ, դուրթ որ տարաբախտը դուն ավելի
իս, քանց ես:

ՍԱԹԵՆԻԿ

Արա տաւմ էիր: Ասողիկ ջան, լճն ճար կա իմ գլխին.
մի գնում, մի կորչում. մե գեղա ունեի, էն էլ չուներ ու ապ-
րում իմ հիմի էսենց, ես ինձ համա, նա իր համա. երբ է տուն
գալի, երբ է դուս գնում, շատ անգամ իսկի չեմ էլ զիզի, խալ-
իւր կի հենց զիզե, թե չատ սերսով մարթ ու կնիկ ինք:

ԱՍՏՂԻԿ

Կարելի է նա քիզ սիրում է ու իր սերը չէ ցուց տալի.
վոր չըլի սիրում քեզ էսենց հետդ. քաղցը ինչի՞ կու վարդի. էս
քանի օրը ես լսով անանում իմ:

ՍԱԹԵՆԻԿ

Ո՛ր, նա է ինձ սիրում: Սաստիկ դուն սխալում ես, Ասա-
ղիկ ջան, նա որ ինձ սիրում ըլի, էլ նա ուրիշ սիրեկան լճն
կոնե:

ԱՍՏՂԻԿ

Ըթթի նա սիրեկան ունե:

ՍԱԹԵՆԻԿ

Վա՛յ, մեկ թե էրկու:

ԱՍՏՂԻԿ. Իստոք տալով:

Ո՛ր, մարթիքը:

ԱՌԹԵՆԻԿ

Բոլորին մի մեղադրի, Ասողիկ ջան, բոլորը էզպես չեն:

ԱՍՏՂԻԿ

Ո՞վ կկարծեր թե նրա պես բարի, ազնիվ մարթը էզպես է:

ԱՌԹԵՆԻԿ

Էհ, սիրելիս, ինձ պատելով չէ բերում իմ մարթու վրա
դանդաղակը, բայց հանցանք կրիներ ինձ համար իմ սիրտը
ձածկել քեզանից: Այսքան միայն կտամ, որ ամուսնուս բա-
լաթյունը գիժակ էր, գիժակ: Այստեղ ես կենում, շատով կո-
տեսնիս որ ես ուղիղ իմ ասում:

ԱՂԱՆԵՆ

Տիկին, դիմաբական մի պարոն է, Արտաշես Շիրակյան:

ԱՌԹԵՆԻԿ, շփոթվում է:

Խնդրիր, խնդրիր:

Աղաթներ դուրս է գնում:

ԱՍՏՂԻԿ

Բայց ընչ պատահեց քեզ, Սաթենիկ, դու բոլորովին դու-
նաթմալվեցար:

ԱՌԹԵՆԻԿ, ուղղվելով:

Ո՞վ, հա, մի՞թե:

ԱՍՏՂԻԿ

Այո, այո, սիրելի իմ Սաթենիկ,

ԱՌԹԵՆԻԿ, նուզվում է. լուս նայում է Ասղիկին և քնկնում հետ նրա գրեկը:

Ո՞հ, Ասպիկ:

Լուս հետադն:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ԴՐԱՆՔ, ԱՐՏԱՇԵՍ

ԱՌԹԵՆԻԿ, ուրախ:

Հրամայեք, խնդրեմ. շատ ուրախ եմ ձեզ տեսնել:

ԱՐՏԱՇԵՍ, ձեռք հաղով:

Բարե ձեզ, տիկին: (Առաջ գալով:) Բարե, օրիորդ:

Նույնպես ձեռք է հաղի:

ՈՒԹԵՆԻԿ

Հրամեցեք, նստեցեք,¹ (նստում է:) Մի բաժակ սուրճ, խընդ-
րում եմ:

ԱՐՏԱՇԵՈ

Մեծաուրախությունք, շատ շնորհակալ եմ:

ՈՒԹԵՆԻԿ, բաժակում սուրճ ամենով:

Քայց, ազնիվ բարեկամս, ինչո՞ւ էզպես ուշ մտաբերեցիր
մեզ... Չէ՞ որ դուք խոստացաք շուտով գալ մեզ այցելության:

ԱՐՏԱՇԵՈ

Այն, այո, տիկին, հասուկ ներդրություն եմ խնդրում. մի
անակնկալ զարժ պատահեց, որ բարբրովին հափշտակեց ինձ. զու-
յե գուք ես յաճ լինեք այն մեծ աաբարախություն <մա-
սին>, որ պատահել է մեր հայրենակիցներին:

ՈՒԹԵՆԻԿ, ճուշդված:

Այսինքն:

ԱՐՏԱՇԵՈ

Երեւեակեցեք ձեզ, տիկին, Զեյթունի մեկ մասը հրդեհի
կերպար է դարձել:

ՈՒԹԵՆԻԿ և ԱՍՏՂԻԿ

Մի՛թե:

ԱՐՏԱՇԵՈ

Հաստատ բան եմ ասում ձեզ:

ՈՒԹԵՆԻԿ

Եվ լ՛նչպես է, որ լրագրներումը ոչինչ տեղեկություն չեն
տալի զորա մասին. այս օրերս ես բոլոր լրագրները աչքի եմ
անցել,² ոչ մեկ լրագիր չեմ տեսել զեյթունի մասին:

ԱՐՏԱՇԵՈ

Մինչև որ Հյուսիսի գործակալությունը հաղորդե, ըստ յուր
կարգի նրան մամանակ է հարկավոր, տիկին. բայց ես մասնա-
վոր հետազոտ ստացա եւ ստիպված էի այս ու այն կողմը ընդ-
նել, որ շուտով <կարողանամ> օգնություն հասցնել խեղճ
հրկիզյալներին: Ահա այս պատճառով մի փոքր ուշացա ձեզ մոտ
<դարձ>:

ՈՒԹԵՆԻԿ

Իհարկե, իհարկե, գեո հայրենիքը եւ հետո բարեկամներ: Ես
ևս այդպես կու վարվի: Եվ լ՛նչ կարողացաք անել մեր խեղճ

¹ [խնդրում եմ]

² = [կարթացել եմ]

հալընականների համար. մինչև այսօրից նրանց օգնությունը կու հասնի, նրանք սովորյ կու մեռնեն այնտեղ խեղճերը:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Մի վտարիկ դու մար արդեն ուղարկվեցավ հեռագրության միջոցով. մի քանի անձինք շատ առատ զոհաբերություններ արին և շուտով, իհարկե, կու սկսվի նվերատվություն հավաքվել:

ԱԱԹԵՆԻԿ

Խնդրում եմ ձեզ, բարեկամս, առաջեք, որ ստորագրութենի թուղթը ինձ մոտ էլ բերեն. ես սրախությամբ կու մասնակցեմ այդ գործին:¹

ԱԱՏՂԻԿ

Ինձ ևս մի մոռանա, Սաթևիկ, ես էլ կկամենայի աշխատանքիս մեկ մասը նրանց հասցնել:

ԱԱԹԵՆԻԿ

Դու և ես կօգնենք ինչքան կարող ենք:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Դուք երկուսդ էլ շատ բարի եք, տիկին և օրիորդ:

ԱԱԹԵՆԻԿ

Օհ, երանի թե <մի> բան կարողանայինք <անել> մենք ոչինչ չենք խնայիլ, ոչ ես, ոչ Աստղիկս. բայց վերջն ինչ է խեղճերի. տարի չի անցկենալ, որ մեկ տարաբախտություն չպատահի նրանցը. կամ սով, կամ կրակ, կամ < . . . > հարձակումները:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Վերջը պետք է նրանց աղատությունը² լինի. մինչև նրանց չաղատել անօրենների ձեռքից, նրանք միշտ այդ գրության մեջ կլինեն:

ԱԱԹԵՆԻԿ

Եվ ի՞նչպես հասնել այդ երջանիկ օրին:

ԱՐՏԱՄԱՆՍ

Ուրիշ ելք չկա, տիկին, բացի մեր բարեխնամ թաղավորի ողորմածության. նա շատ հարուստարված ժողովուրդների ազատել է հարստահարողների ձեռքից, գուցե մեկ օր աչքը դարձնի մեր հայրենակիցների վրա:

<Ձեռագիրն ընդհատվում է>

¹ = [բանին]

² [տիկին]

ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐ

1888

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐՐՈՐԻ

Սամանյանի տանը ամենաշքեղ մէկ սրահ, որի հտեկը մէկ զեղեցիկ պարտեզ է երևում: Սրահն ու պարտեզը իւրարից բաժանվում են միայն կամարներով ու սյուներիով, սրունք վրտ փաթաթված են պատտուկներ զույգզույն ծաղիկներով: Պարտեզի մեջտեղը հիանալի ջրմուղի կա, իսկ աջ կողմը ապակյա ծաղկանոց: Սրահումը լինելի մեծ ծառեր, բնտէր ծաղիկներ, շքեղ հայելիներ, պատկերներ և անհամարակ թանկագին կահ-կառասեր: Աջ կողմը, տաջիկ կարդում, սեղանի վրա ոսկեզօծ մեծ սշտանակի մոտ դանդաղ տրեղիկներ՝ ձխտխտով ու արգարենբով իսկ խորքում՝ դաշնամուր: Գլխավոր մուտքը պարտեզիցն է: Օրը ցերեկ է:

ՏԵՍԻՆ ԱՌԱՋԻՆ

Երկու սեւից բազմաթիվ հյուրեր՝ փառավոր սեղանի շուրջը զույգ-զույգ նստած երաժշտությամբ հառում են: Կերպարում, արեւոդարյուն, ձիձադ, աղմուկ: Պրակ նագած սպասավորներ ծառայում են: Սեղանի մոտ մեկ արտո գոսարի է: Վարդապետ բացվելիս բեմի երաժշտությունը նվազում է:

1-ին Կին, գոսարի արտի ձախ կողմը նստած:

Արդեն վաղուց հարկավոր էր աչքդես տնել, իթի ոչ՝ միշտ ծածուկ, միշտ ծածուկ, զգվեցի:

2-րդ Կին, նույն արտի աջ կողմը նստած:

Իհարկե, ի՞նչ բախտահանութուն էր՝ ճաշիկ դանդաղան հյուրանոցներում ու ճաշարաններում:

1-ին Կին

Այն էլ փակված սենյակներում. քիչ էր մնում խեղզվեխիք:

Սեղանի աջ ծայրին նստած:

1-ին ՏՂԱՄԱՐԻ

Բնչեր եք տաւժ, մեղամ. միթե կարելի է որեւէ համեմատություն տնել... Այն ինչ ճաշեր էին, ինչ զվարճություն... Ա՜յ ճաշ, ճաշը սրան կտան, ապրիլն այսպես պետք է:

2-րդ ՏՂԱՄԱՐԻ, առաջին կնոջ աջ կողմին նստած:

Այն, նստին գերազանցութեամբ լաւ ապրել սիրում է: (Մտ. սային ցույց տալով դասարկ շիր:) Դու, սիրելիս, խնդրեմ ինձ չմոռանաս:

Մտան խկույն փոխում է շիր:

1-ին կին,

Բայց ի՞նչ կալ նա... Կարծում եմ այս փոքր ինչ տնօրէն է. մեզ այսպես թողեց, ու ինքը դուրս ձկնիկ:

1-ին ՏՂԱՄԱՐԻ

Մի փոքր համբերութեամբ տնեցեք. մեղամ, նա խկույն դուրս կգա:

1-ին կին,

Իսկույն, խկույն. դու՛ կրկար քթանի, այս կրքորդ տնօրէն եւ կրկնում, բայց վերջապես ե՞րբ:

1-ին ՏՂԱՄԱՐԻ

Հոչի կարող դուրս տնել նրանց. դուք ձեր աչքով տեսաք այն պարտնէրին:

2-րդ կին,

Ին թող կորչեն ու պրծնեն էլի. տանտերը մեզ է հարկաւոր:

3-րդ ՏՂԱՄԱՐԻ, նստած 2-րդ կնոջ ձախ կողմին:

Առանց նրան չեմ կարողանում ծամել, ի՞նչ է:

2-րդ կին,

Բեզ Թի է խտեցնում, կրանի գիտնում:

1-ին ՏՂԱՄԱՐԻ

Ի՞նչ էլ սպասեցեք. ի՞նչն է ձեզ այդպես նեղացնում, չեմ հասկանում. դուք քեֆ եք անում, քեֆ արեք, բարեկամս շուտով կցանեմ նրանց:

2-րդ ՏՂԱՄԱՐԻ

Այն, այն, առանց տանտերի էլ լալ կնք այստեղ:

Նոյ նահապետը դեռ էլի չէ տպրում այն կյանքում: Մեծ քե-
ֆումը նա է չիմա, թե ուզում ես:

Բոլորեկյան ծիծաղում եմ:

3-րդ ՏՂԱՄԱՐԿ

Շատ շնորհակալ եմ քաղաքայնությունդ համար. դրա
պատասխանը դու շուտով կտասնաս:

2-րդ ԿԻՆ

Պա՛, տա՛, տա՛... 'Լերջ՝ աղեք, վերջ՝ աղեք, էլ հեռու մի
դնաք. մեր նախա... նախա... նախաճյր նոյի կենացը:

1-ին ԿԻՆ

Այո՛, նախա՛... խա՛... խա՛... խա՛... խա՛... նախա՛... հայր նոյի
կենացը:

Ծիծաղում եմ:

ԲՈՒՈՐԵՔՅԱՆ

Կեցցե, կեցցե նոյր իր տաղանով:
Խմում եմ: Բնմի երաժիշտներն ակուսում եմ նախ քան ինչ օպերայի
հայրը կզանակ ցածը ձայնով:

1-ին ՏՂԱՄԱՐԿ

Կեցցե մեզ գլխաճաշող կոմսը:

3-րդ ԿԻՆ

Այդ ո՞վ է այդ կոմսը:

1-ին ՏՂԱՄԱՐԿ

Նորին պերագանցություն մեր հարգելի տանտերը: Կոմսից
նա ինչո՞վ է պակաս. ո՞ր կոմսը կարող է այնպես ապրել: Մեծ
բան է, թե կոմսություն տխրաբան չունի. նրա հարստությունը
բոլոր տխրասներին արժե:

2-րդ ՏՂԱՄԱՐԿ

Դատարկ տխրաբան ինչ ղլխովս եմ տալիս, եթե զբոսանումս
մկներ լինեն խաղալիս:

2-րդ ԿԻՆ

Եթե այդպես է, պարտեներ, ուրեմն մեր լսողի կենացը,
սրովհետե նա իր զբոսանով աղելի լսողի է համահուն:

1-ին ՏՂԱՄԱՐԿ

Այո՛, կեցցե մեր լսողը և նրա զբոսանը:

2-ԲՊ ՏՂԱՄԱՐԳ

Գրպանը, գրպանը, խոսքը գրպանն է:

ԲՈՒՐՆԵՔՑԱՆ

Կեցցե՛ մեր լորդի գրպանը, գրպանը:

1-ԻՆ ՏՂԱՄԱՐԳ

Պարոններ, մենք պետք է նրան ուրախացնենք:

3-ԲՊ ՏՂԱՄԱՐԳ

Իբր իմ շատ է դարդ անում:

1-ԻՆ ՏՂԱՄԱՐԳ

Իհարկե, հեշտ մարտիւս էլ չէ նրան պատահածը. ինչ ուգում եք ասացեք, բայց և այնպես նա նրա օրինավոր ամուսինն էր:

3-ԲՊ ՏՂԱՄԱՐԳ

Ո՞վ ինչ անե, ինչ: Էր խեղճ կնոջը տանից դուրս անում:

2-ԲՊ ԿԻՆ

Ամենին այդպես չէ. կինը ձգեց իր ամուսնուն և զնաց:

1-ԻՆ ԿԻՆ

Ո՛չ այդպես և ոչ էլ այնպես, պարոններ. բանը նրանումն է, որ կինը պատահեց մի գեղեցիկ գինավորականի, որին վաղուց սիրում էր. խել Պաղտեմը շատ հասկանալի է:

1-ԻՆ ՏՂԱՄԱՐԳ

Մեղա՛մ, ի սեր տաճու, բարեկամիս ներկայութեամբ այդ մասին ոչինչ չխոսեք, իմ չէ նա կտրիւրի և մեր բոլոր գվարճութեանը կկոթչի: Ավելի լավ է ուրախանա՛նք և նրան էլ ուրախացնենք:

ՇԱՏՆԻՐԸ

Այն, այն:

4-ԲՊ ԿԻՆ

Այնուամենայնիւ, ես առաջարկում եմ այն գեղեցիկ գինավորականի կենացը. առանց նրան մենք այս ուրախութեանը չէինք տեսնիլ:

3-ԲՊ ՏՂԱՄԱՐԳ

Իսկ ես առաջարկում եմ նախկին տանտիրնոջ կենացը. մենք ավելի նրան ենք պարտական:

2-ԲՊ ՏՂԱՄԱՐԳ, գլուխը վառելով:

Ինչ եք գլխնեւիդ գոտ տալիս, խելքի տողրակներ. կեցցե սերը, որ պատճառ է պատճառաց:

Յ-ՐԻ ԿԻՆ

Կեցցեն, կեցցեն սերբ:

Չ-ՐԻ ՏՂԱՄԱՐԻ

Կեցցեն սերն ու գինին:

ԲՈՒՈՐԵՔՅԱՆ

Կեցցեն սերն ու գինին... Ուռած... աճւշ...

Նրաժիտներն ածում են տու. բոլորեյան խմում են:

Չ-ՐԻ ՏՂԱՄԱՐԻ. հայելով իր ձախ կողմը:

Նորին գերագանցության տանտերը, տանտերը, լորդը, լորդը, մեր լորդը գալիս է:

ՏԵՍԻԼԲ

ՆՐԱՆՔ, ԱՐԱՆԳԻ

ԱՐԱՆԳԻ

Ներողություն եմ խնդրում (նստում է իր տեղը): Հասցան, գլխահանք, իմ թանկագին հյուրեր, ես չառ ուրախ եմ, որ վերջապես կարողացա ձեզ իմ տուն հրավերել:

ՇԱՏԵՐԸ

Կեցցեն նորին գերագանցությանը, կեցցեն մեր լորդը:

Լ-ԻՆ, ՏՂԱՄԱՐԻ. ոտի կանգնելով:

Ազնիվ բարեկամ, ձեր գերագանցություն, դուք գիտեք, որ ես ձեզ սրտանց սիրում եմ և ձեզ համար կյանքս չեմ խնայի:

ԱՐԱՆԳԻ

Լիովին հաժառացած եմ, թանկագին բարեկամ:

Լ-ԻՆ, ՏՂԱՄԱՐԻ. մոտենալով Արևիկին:

Եղել եմ, կամ և միշտ կմնամ ձեր հաժառարիմ բարեկամը:

ԱՐԱՆԳԻ

Նմանապես և ես:

Լ-ԻՆ, ՏՂԱՄԱՐԻ. հյուրերին:

Կեցցեն մեր ազնիվ, բարի, մեծահոգի լորդը, մեր գերագանց պարոնը... (Մատակցելով): Շամպայն, շամպայն:

ԲՈՒՈՐԵՔՅԱՆ

Կեցցեն մեր ազնիվ, բարի, մեծահոգի լորդ, մեր գերագանց պարոն, առած, աճւշ...

Նրաժիտներն ածում են տու. Շամպայնի շիշերը դաճարկվում են մեկը մյուսին հետևյալ:

Ի-ԻՆ, ՏՂԱՄԱՐԳ

Համբուրել, համբուրել նորին պերականյության,

ՇԱՏԵՐԸ

Այո, համբուրել, համբուրել,

Համբուրում են:

Ի-ԻՆ ԿԻՆ

Հորդ, այս կողմը...

Նամանակն համբուրում է: Երաճեությունը բարեկամում է. յամակները
զոհաբերում:

ԱՐԿԱԳԻ

Շնորհակալ եմ, իմ թանկագին չյուրեր՝ ազնիվ տիկիներ
ու օրիորդներ և պատվելի պարոններ... Ձեր սերը պրծ է այս-
տեղ՝ սրբախ խորքում... Աշխարհն ունայն է, բայց ձեզանից աշ-
խարհն ուրիշ էլ ոչինչ չէ գալիս... Եկեք, սրբապետ, զվարճա-
յեք և ուրախացրեք ինձ... Դռնեք միշտ բաց է ձեզ համար.
բոլորը ձեր զավը տանի՝ տունն էլ, տեղս էլ, պարտեզս էլ, սե-
ղանն էլ... Եկեք, կերեք, խմեցեք, ճաշեցեք, ընթրեցեք երբ և
ինչպես կամենաք. կատարյալ ազատություն եմ տալիս ձեզ
այստեղ:

ԲԱՆՈՐԵՔՍԱՆ

Մեր ազատություն կենացը... Կեցցե՛ ազատությունը:

ԱՐԿԱԳԻ, ծառայեցի:

Շամպայն, շամպայն... Ամենքի բաժակներն էլ լքցրեք իս-
կույն... (Հյուրերին:) Այս բաժակը ես առաջարկում եմ ձեր ամեն-
քի կենացը, Ձեր կենաց թառն եմ խմում... Յանկախում եմ ձեզ
ամենքիդ երկար կյանք, առողջություն և երջանկություն...
Ուրախ...

ԲԱՆՈՐԵՔՍԱՆ

Ուրախ...

ԱՐԿԱԳԻ

Տեղ, տեղ...

Երաժիշտներն անում են ծառ. բոլորե՛լյան խմում են:

ԱՐԿԱԳԻ

Երգ, երգ, պարոններ, երգ, մեղամ:

ՇԱՏԵՐԸ

Այո, երգ, երգ:

ԱՐԿԱՆԻ

Երգեցեք, խնդրում եմ:

1-ին ԿԻՆ

Սկսում եմ, միայն օգնեցեք:

Խմբովին երգում են:

ՁԵՐԿՈՂՆԵՐԸ, ծափահարելով:

Կեցցեք, կեցցեք, կրկնել, կրկնել:

1-ին ԿԻՆ

*Բավական է, բավական... Պարիկ, այժմ պարել է հարկավոր,
ես պարել եմ ուզում:*

ԱՐԿԱՆԻ, ծառաներին:

Խնայելի բոլորը կարգի բերեք:

Ծառաներն անմիջապես վերցնում են սեղանը և բոլորը կարգի բերում մի
ծառա վառում է և աջ կողմի առանակի մոմերից մի հասք:

1-ին ԿԻՆ, այս միջոցին զառնամուրի վրա նվագում է վալսի մի եղանակ:

Հիանալի գաշնամուր:

Բոլորեկյան խումբ-խումբ խառում, ծիծաղում, ծխում են, իսկ առաջին պարո
նը՝ առանձնացած բեմի աջ կողմը, վերցնում է մի արծարափայլ սիգար և
վառելով առանակի վրա, արկղից զոզակում է նույն սիգարներից և ծոցը
զնում:

2-րդ ՏՂԱՄԱՐԳ, նկատելով 1-ին հղամարդու գոլորշուներ, առանձին:

*Ա՛յ, բարեկամ: (Ներկայացնում է այս գոլորշուներ և ծիծաղելով):
Հա՛, հա՛, հա՛...*

Դեռում է խառնվում բազմաթյան մեջ:

ԱՐԿԱՆԻ, բեմի երաժիշկներին:

Վա՛լս... (Գառնամուրի կողմը ցույց տալով): Ես չեմ անհեղինակ:

Փոքր ժամանակից նկատվում են զառնամուրի ներգառնակությամբ լսվում է և երաժը-
սարյուն, որը սկսվում է ղևա բույլ ձայնով, ապա նկատվում և սասկանում է:

Բոլորեկյան սկսում են պարել:

2-րդ ԿԻՆ

*Իսկ դու, լո՛րդ, ի՜նչ ես աշխատում կանգնել, (Ձեռքը դնելով հեռ
ուսի վրա): Խնդրում եմ:*

ԱՐԿԱՆԻ

Դհահեք, զհահեք:

Պարում է հեռ հեռ: Ամենաաղմկալի բնականուր վալս:

1-ին կին, բոցնում է գաւաւմաւրդ ե պիմում Արկաղիկին, նկնց աւ սա գաւ-
պաւում է 2-րդ կնոջ նեւ պաւելայց:) *Ինձ հետ էլ, ինձ հետ էլ:*

ԱՐԿԵԼԻԿ

Այո, հոգիս:

Նրա նեւ եւ պաւում է:

2-րդ կին

Մուշակիդ, Մուշակիդ. ո՞վ է կամենում Մուշակիդի աչգին:

ՇԱՏԱՆԲԵՐԷ

Գնանք, գնանք, բայրեք, քան գնանք:

1-ին կին

*Այո, այո, գնանք ե կրկին գանք մեր քեֆը շարունակենք...
Համաձայն եք, լնոք:*

ԱՐԿԵԼԻԿ

*Համաձայն եմ, համաձայն. գնացեք, բայց շատով վերա-
դարձեք:*

1-ին կին

Ինչպե՞ս, իսկ պիտի:

ԱՐԿԵԼԻԿ

*Էս չեմ կարող. մեկին սպասում եմ, շատ հարկաժող պարծ
ունիմ... Իսկ գնացեք. մինչև ձեր գալը բոլորը պատրաստ կլի-
նի՝ թեյ, սպունջ եւ էլի ինչ որ կամենաք... Խոտենք լուսն-
լույս քեֆ անենք:*

1-ին ՏՂԱՄԱՐԷ. ծափահարելով:

Կեցցե՛ք բարեկամս, կեցցե՛ք մեր յարգը, ուսում:

ԲԱՆԱՐԵՔԱՆ, հայնպես:

Ուսում, ուսում, մանչ:

Երաճարայունն ածում է ջուր:

2-րդ կին, ձայնը եղբարացնելով:

Մուշ... տե... իդ:

ԲԱՆԱՐԵՔԱՆ

Մուշակիդ, մուշակիդ, մանրչ:

2-րդ ՏՂԱՄԱՐԷ. գլխաւոր վերցնելով ու երգելով:

Համ, համ, համ, համ, մուշակիդ:

Երաճարայունն ածում է մար. բոլորեղան պուս եւ գնում պաշխով ձախ
կովից:

ԱՐԿԱՊԻ. ՀԵՏՈ ՈՊԵՐԱՎՈՐԸ

ԱՐԿԱՊԻ. մենակ. զաղաղեցնելով երաժեշտայունը. առաջ է գալիս:

Ահա՛ն կյանք, ահա՛ն սպրիտ, թող աշխարհը կործանվի— եթե կամենա... (Ծոցի ժամացույցյին հայելով:) *Բայց պարտն Արևիս ուշանում է. ի՞նչ պատահեց...* (Զգվում է ծախ կողմի գանավորակի վրա և կիսածայն երգում է: Պարտիզի աջ կողմից գալիս է զլխավոր սպասավորը և առժայռա սկուսեղով առաջարկում է մի ույցեհամա:) *Մի՛թե...* (Վեր քոչելով հեղից:) *Գնան, գնան, խնդրիր խակուշն...* Բայց չէ, սպասիր գեռ. գնան շուտով մի ուրիշ գեղատ բեր... սրբ ալիլի մոտ է, միենուն է, շուտ, շուտ... (Ծառայի նշեից:) *Նշանադպեատս, նշանադպեատս...* (Ծառան դուռն է գնում սրանի աջ կողմից:) *Ի՞նչ է նշանակում...* *Մի՛թե՞ այսքան երջանիկ եմ...* (Շփոթված այս ու այն կողմն րնկնելով ու մի էանի բան կարգի բերելով զնվում է ծախ կողմի ծալիկների մոտ: Մուռան բերում է երկրորդ առաջավածում ցույց ցված պատճենական զգեստ սուզանեանով և խաչը:) *Հիանալի, հիանալի, բեր այստեղ...* (Ծալիկների նշեից փոխում է զգեստը:) *Եթե բան հարցնի, կտեսն ուր ծառայությանը նոր եմ եկել...* *Լավ, գնան, խնդրիր, թող այստեղ շնորհ բերի...* (Խաչը կապելով:) *Բայց լսիր՝ նրա այստեղ եղած ժամանակ ոչ ոք չհամարձակվի մտնել. բոլոր գուները կոպտած կպահան...* *Լսում ես:*

ՈՊԵՐԱՎՈՐ

Հրամեկեք, ձերդ գերազանցություն:

ԱՐԿԱՊԻ. առաջ գալով

Եթե պատվելի հյուրերս Մուշտիդից վաղ վերադառնան, կտեսն, որ հանկարծ հիվանդացա, չեմ կարող բնդունել, բժշկներով շրջապատված եմ: Մեկ խոսքով, ինչ ուղու՞մ ես հնարիր, կատարյալ իրավունք եմ տալիս քեզ, միայն թե ոչ ոք չմտնի այստեղ, ոչ ոք, լսում ես, բացի իհարկե, պարտն Արևից, սրին ես անհամբեր սպասում եմ:

ՈՊԵՐԱՎՈՐ

Հրամեկեք, ձերդ գերազանցություն:

Գուռն է գնում պարեզով

ԱՐԿԱՊԻ. մենակ, հայելում կտվում է և առանձնակի մոմբ հանգցնում: Հետ փրցնելով օդըկողն և սրսիչ, սկսում է ցնցուղ ցալ օդում. իսկ ինքը ցնցուղի ճակ շուտ ու մուռ է գալիս:

Օ՜հ, եթե հարողանայի նրա հաբասաթյունը ձեռք բերել...
(Շնապոլ գնում է պարտեզը և նայում աջ կողմը:) Վե՛հ, վե՛հ, այս ինչ
հրեշտակ է գալիս:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

ՎԱՐԳՈՒՆԻ. ԱՐԿԱՊԻ

ԱՐԿԱՊԻ

Համեցեք, համեցեք, խնդրում եմ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ. ձեռք հանո՛ւ:

Ինչի եք աղոթես զարմանում... (Առաջ է գալիս:) Մի՛թե մաքր
մաքրում մոտ չէ կարող գործի գնալ... Ուրիշ բան չկարծեք,
խնդրում եմ:

Նստում է ձախ կողմը:

ԱՐԿԱՊԻ

Իհարկե սր հարող է. բայց այդ ի՞նչ տեսակ գործ է, հրա-
շտի իմ տիկին, որ ինձ հրամայել էիք և ինքս չգայի ձեզ մոտ:

Նստում է դիմացը:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Հա՛վատացած եմ, որ ձեր զերազանցությունը ինձ շատ է
հարկում ու պատվում, բայց գործը շատ չառաքով է և դրա հա-
մար էլ ինքս եկա:

ԱՐԿԱՊԻ

Հրամայեցեք, տիկին. ինչ որ ձեռքիցս գա, ես չեմ խնայիլ
ձեզ համար:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Օ, այդ ես լավ գիտեմ... Մեկ օր ինձ հա՛վատացնում էիք,
որ ձեր կյանքն էլ չեք խնայիլ ինձ համար. բայց լեզուն շատ
բան կասի:

ԱՐԿԱՊԻ

Արտանց, սրտանց, տիկին, հա՛վատացնում եմ, սրտանց...
եթե ինձ հրամայեք պետք ջուրն ընկնել, իսկույն կերթամ ջուրը
կ'ընկնեմ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ. ձիմաղում է:

Հա՛, հա՛, հա՛... Ուրեմն հրամայում եմ, իսկույն պնացեք
ջուրն ընկեք:

ԱՐԿԱՊԻ. վեր կենալով:

Գնամ:

ՎԱՐԳՈՒՇԻ

Դնացեք, զնացեք, ձերգ զերազանցությանս:

ԱՐԿԱԳԻ

Հաժարացեք, տիկին, կերթամ, ամ:

ՎԱՐԳՈՒՇԻ

Հրամայում եմ:

ԱՐԿԱԳԻ

Ո՞հ, քարասիրտ... Ահա, մեծք բարյավ հավիտյան...

Գնում է մինչև սրահի վերջը:

ՎԱՐԳՈՒՇԻ. առանձին:

Հրաշալի տղամարդ:

ԱՐԿԱԳԻ. նստկամ նեղ է գտնում:

Բայց ձեզ լինչպես մենակ թողնեմ:

ՎԱՐԳՈՒՇԻ. ձեռնարկ է:

Հա, հա, հա... Նստեցեք այստեղ: Նստեցեք, պարոն... Ես ձեզ քանիցս տնկում տեսի եմ, որ մի արատասեք աշնպիսի խոսք, որք կատարել չեք կարող:

ԱՐԿԱԳԻ

Այ, էլի չեք հաժարում ինձ, տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՇԻ

Հաժարում եմ, հաժարում, պարոն. գիցուք թե շատ էլ հաժարում եմ, բայց ջարհ ընկնելու ոչինչ չունիք... Իմ խնդիրքս այս տնկում ոչինչ զահարելու թյուն չէ պահանջում ձեզանից, ե նրա կատարելն էլ շատ հեշտ է ձեզ համար: Միայն մի հատ խոսք է հարկավոր ձեր կողմից: Ուրիշ բան չկարձեք, խնդրում եմ. Բայց այս լինչ հոտ է... Օղբկոյուն՝ օղբկոյուն չէ. դիտո հա՞տ է ինչ է:

ԱՐԿԱԳԻ

Ա՛խ, տիկին, որ իմանաք, թե ինքս ինչքան եմ նեղացել այս բոլորիս... Նրեակայեցեք, տիկին. այսօր ճաշին ես հրավիրված էի ուրիշ տեղ. ծառաներս ինձ չէին սպասելու ամբողջ օրը... Գալիս եմ և հանկարծ թնչ եմ տեսնում, տիկին, ծառաներս հավաքել են իրանց բոլոր բարեկամներին ու երաժշտություն մեկ են տեսնում այստեղ:

ՎԱՐԳՈՒՇԻ

Ա՛հ, երաժշտություն ձայնն ուրեմն այստեղից էր գալիս. ես լսեցի:

ԱՐԿԱՂԻ

Այո, տիկին, երաժիշտները, կարծեմ, դեռ էլի պարտի-
զումն են:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Իսկ չյուրերը՞:

ԱՐԿԱՂԻ

Ինձ տեսնելիս իսկույն փախել են, տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Խեղճ մարդիկ, միշտ դուք եք քեֆ անում. կթողնեիք մեկ
անգամ էլ նրանք էին քեֆ արել, թնչ կլիներ:

ԱՐԿԱՂԻ

Հանդիստ եղեք, տիկին, նրանք իրանցիկ չեն պակասաց-
նիլ... Բայց այնպես են հարբոտել անպիտան ծառաներս, որ էլ
բերաններումը լեզու չէ մնացել:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Այո, այո, սառտիկ է գալիս գինու. հոսը. բայց դուք ինչո՞ւ
եք այդքան հեռու նստել:

ԱՐԿԱՂԻ

Վախենում եմ, տիկին, ճշմարիտ. այն անպիտաններն այն-
քան քամավեցան վրաս՝ ներողութ չուն խնդրելով, որ ինձ էլ հո-
տացրին:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ոչինչ, ոչինչ, պերադանց պարոն, ես գիտեմ որ գինին
դուք էք խմել, այլ ձեր ծառաներն են մեղավոր... Նստեցեք
այստեղ, մոտիկ, մոտիկ. մի վախենաք, ես ձեզ կուլ չեմ տալ:

ԱՐԿԱՂԻ. մոտենալով:

Այո, տիկին, թնչքան բարի եք. ինձ բուրբոլին խելքից
հանում եք... Հրամայեցեք. թնչ էիք կամենում:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Շատ չնչին բան, ճշմարիտ. պոնե ձեզ համար չնչին է: Ձեր
խոսքն ամեն տեղ անցնում է, այնքան ծանոթ ու բարեկամ ու-
նեք դուք:

ԱՐԿԱՂԻ

Հրամայեցեք, տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Արտասահմանից ես մի քանի կտոր բլոնդներ եմ ապսպրել
և ահա: (Չնախ պայտասկից հանելով մի հեռագրում

են ինձ Բաթումից, իմ արկղիկը պէտք է որ այս գիշեր այստեղ լինի: (Տալով հեռագիրը): Ինչպէս էլ լինի, պէտք է վաղը ինձ հանձնեք այն. էլ մաքսատունը երկար չպահեն:

ԱՐԳՈՒՆԻ

Իրավ որ չնչին բան է եղել... Ես էլ ասում էի՝ ինչ պետք է լինի...

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ներեցեք, անհանգիստ եմ ասում ձեզ:

ԱՐԿԱԳԻ

Ա՛խ, ինչ եք ասում, տիկին. բոլոր իմ անհանգստությունը ձեր չարը տանի, թող իմ գլխին էլ հետք տիկին. այդ լե՛նչ բան է:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Դիտեի, գիտեի, որ քննադմեն եք. սուտ չեն ձեզ լարդի անուն տալիս... Ուրեմն վաղը կստանամ:

ԱՐԿԱԳԻ

Անպատճառ, անպատճառ, տիկին, գեղեցիկ իմ տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Շատ շնորհակալ եմ, շնորհ, պարոն Արկադի. հառուկ պարտավորեցնում եք ինձ: Ուղիղն ասեմ, ես ձեզ ներգություն չէի տալ այսպիսի մի չնչին բանի համար. բայց քույրս գնալու է Բաքու էգուց գիշեր. ես շատ կուրախանայի, եթե կարող լինեի անձամբ իրան հանձնել իր մասը:

ԱՐԿԱԳԻ

Հանգիստ եղեք, տիկին, ես ինքս կրեմիմ ձեզ մոտ:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ

Ինչպէս եք այդքան նեղանում, պարոն. կարող եք ուղարկել, թեև ես շատ ուրախ կլինեի ձեզ իմ ամեն անհետ:

ԱՐԿԱԳԻ

Ի՛նչ նեղություն... Այս բողբոս ինձ պէս երջանիկ մարդ չկա աշխարհումս:

ՎԱՐԳՈՒՆԻ, ոտի կանգնելով:

Լճրդ, լճրդ... (Ձեռք տալով): Ուրեմն ցատկոյն, հարգելի բարեկամ. վաղը ես ձեզ կսպասեմ... (Հոտից ցնցվելով): Փքմ... անտանելի կերպով են հարբել ձեր ծառաները... Ա՛յ, այսպէս

իմացեք տանտիկնոջ արժեքը: Պատահած կան արդյոք, որ երբե-
իցե աղսղիսի մի անկարգություն լինե՞ր ձեր տանը, որ ձե՛ր
ծառաներն աշտակես հարբեին... Ես ձեզ խորհուրդ եմ տալիս,
որպես ձե՛ր լավ բարեկամ՝ դնացե՛ք համբուրեցե՛ք ձե՛ր կնոջ
ձեռքը... Բա՛վական է, ինչքան խոսով մնացի՛ք. խնդրեցե՛ք, որ դա
ձեզ տերություն անի:

ԱՐԿԱՊԻ

Առա՛ված մի արասցէ, տիկին. ես հազիվ ազատվեցի աշն
ածից:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ

Ուրեմն հանաք չէ աչդ քոտրը, ինչպես տեսնում եմ:

ԱՐԿԱՊԻ

Ամուսինները մեկ որ բաժանվեն, էլ հանաքը ո՞րն է:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ

Է՛, սիրելիս, աչդ տեսակ անցքեր շատ է պատահել. մի
քանի շարաթից հետո էլի աշնդես միասին կապե՛ք, ինչպես
աղբիկ եք... Հեռեապես քանի վաղ, աշնքան լավ երկուսիդ հա-
մար էլ... Գնացե՛ք, դնացե՛ք, սիրան տո՛ւք. դուք ինձ լսեցե՛ք,
ես ձեզ վատ խորհուրդ չեմ տալ:

ԱՐԿԱՊԻ

Ո՛չ, ո՛չ, տիկին, անկարելի բան է. բայց եթե ես ուզեմ էլ
հեռը հաշտվել, նա ինքը չի ուզիլ. ես նրան լավ եմ ճանաչում:
Շատ վաղուց էր, որ նա մտադիր էր ինձնից հեռանալ և ահա
կատարեց իր մտադրությունը:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ

Խեղճ Արկաղի... (Հայելում նկատելով իրան:) Ա՛խ, այս ինչպես
ծովել է գլխարկս (Վերցնելով գլխաբեր:) Կներե՛ք ինձ, մի փոքր
ուղղե՛մ:

ԱՐԿԱՊԻ

Խնդրում եմ, խնդրում եմ, տիկին:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ, Բարցներն ամբացնում է: Հանկարծ, որպես քե տեղատու-
րյունից երկար ու հիմառլի մազերը քափվում են ուսերի վրա:

Ա՛խ, հերոգություն, խնդրում եմ: Այս ինչ անքաղաքավա-
րություն էր իմ կողմից:

ԱՐԿԱՊԻ

Մարդասպանություն տապե՛ք, տիկին. ամեն մեկ մազը

որպէս սլաք ցցվեց սրտիս մէջ: (Վարդուհին նեւ է նայում, և բնեւորյալնով սպառնում է մասով:)
Ինչ կամենաք արեք, այլևս չեմ կարող դիմանալ:

Վրա է րնկնում և սեպ-սեպ նամբուրում է մազերը:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ

*Արկաղի, Արկաղի, խելսք կացեք, ես ձեզ խնդրում եմ...
Ես զարմանում եմ, ճշմարիտ. թե ինչպէս եմ թույլ տալիս ձեզ
այդքան ազատութիւն... Ես այդ ոչ սքի չէի ներկի. հաւատաց-
նում եմ ձեզ... (Արկաղին նորից համբուրում է մազերը և ուսերը:) Բա-
վական է, եթե ոչ դուք ինձ զգջալ կտաք իմ աշտակը գալու:*

Վերջացնում է մազերի ուղղելը և զլիարկը ծածկում:

ԱՐԿԱՂԻ

*Ձէ, չէ, էլ ձեռք չեմ վերցնիլ ձեզանից: Բաւական է, ինչ-
քան չարչարեցիք ինձ... Այսուհետեւ կամ միտախն պետք է ապ-
րենք և կամ միտախն մեռնենք: Նրկուսից մեկին քնտրեցեք,
տիկին, որը կամենում եք:*

ՎԱՐԴՈՒՀԻ. ծիծաղելով:

*Հա՛, հա՛, հա՛... Դուք ինձ թեւ տեղ եք բնդսնում, ձերդ
գերազանցութիւն:*

ԱՐԿԱՂԻ

*Այս տան թագուհու, իմ սրտիս աստծու... Այո՛, էլ խոսք
չունիք, դուք իմա եք, ես ձերը:*

Հանկարծ չոխլով Վարդուհու առջև. նրա ծնկները գրկում է և համ-
բուրում:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ, ծիծաղում է:

*Հա՛, հա՛, հա՛... Վեր կացեք, վեր կացեք, խնդրում եմ...
(Չնայելով բռնում է. Արկաղին վեր կենալով մի քանի անգամ համբուրում է
ձեռքը:) Հա՛, հա՛, հա՛... Ես չգիտեմ թե դուք այդ աստիճան պէտ
երեխա եք... Ես ձեզ հազար անգամ տակ եմ, ձերդ գերազան-
ցութիւն, որ ես իմ պատիվն ափելի լավ եմ համարում, քան
թե իմ կյանքը. Դուք ուզում եք, որ ես միշտ այն աստիճան
ստորանամ, որ դամ ձեր սիրուհին դառնամ այստեղ, ինչ է...
Ձէ, սիրելիս, չէ, գերազանց պարոն, այդ անկարելի է... Լավ
իմացեք, որ այսուհետեւ ես էլ ռաքս չեմ դնիլ այստեղ... (Հուզ-
ված ձեռնալով:) Ա՛հ օ՛հ... (Նստում է ճոճարձի վրա:) Ա՛խ, աստված,
ինչ եղավ ինձ... Ա՛հ, ա՛հ... Մտքիցդ հանեցեք, խնդրում եմ:*

ԱՐԿԱՂԻ

Ինձ մի անպատկեք, տիկին, խնդրում եմ... Ես իմ կյան-

քումս մի անպատիվ քայլ տնդամ չեմ արած: Այդ ինչ որ տա-
ցիք, ես բախրովին մտքումս չտեսիմ... Ես սպում եմ օրինավոր
կերպով ձեզ հետ ամուսնանալ... Գործն առաջ է գնում իր կար-
գով՝ շուտով կվերջանա... Ես հենց հիմա էլ Մարգարտի ստորա-
դրությանն եմ սպասում... Մտադիր էի խուզվել ձեռքիս դալ ձեր
սաքերն ընկնել... Ես ազատ, դուք ազատ, մի երկու ամիս չի
տեղի՝ ասածու տաճարում սուրբ սեղանի առջև կխոստանամ ձեզ
իմ սիրտս էլ, իմ կյանքս էլ:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ, հոգեկոյով, սպասեում է մասով:

Միեւնոյն ժամանակ ուրիշ մի երկու-երեք սիրուհիներ էլ
հետք, ի հարկէ:

ԱՐԱՅԻ, չոքում է առջեր:

Ո՛հ, սչ, աչն ժամանակ միայն մեկ սիրուհի կունենամ աշ-
խարհումս և աչն սիրուհին դուք կլինեք, անմահն իմ վարդուհի:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ, հովհարով խփում է ուսին:

Կուպրիզն, Կուպրիզն...

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՆՐԱՆՔ, ԱՐԱՅԻ

ԱՐԱՅԻ, դալով պարտիկի աջ կողմից, ստանձին:

Օ՜հ...

ՀԵՏ է գտնում:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ, հետ հայելով:

Ոտի ձայն բռնի:

ԱՐԱՅԻ, հայելու:

Ո՛հ սք չկա:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ

Բախկան է, մեր կայեք, խնդրում եմ, (Երկը կոխում հա-
զում է:) Ահա գալիս են:

ԱՐԱՅԻ, վեր բռնելով:

Ո՛ր... (Գնում է դեպի պարտեզը) Ո՞վ է:

ՎԱՐԳՈՒՀԻ, ստանձին:

Այս մարդը կախարդ է:

Դեսում է ուրիշ տեղ:

ԱՐԿԱՊԻ

Ա՜, Պարսն Արեւ, համեցեք, համեցեք, ես ձեզ եմ սպասում:

ԱՅՆԷ՛

Ո՛րքի տշնցա, ձերզ գերազանցության:

Ողջունում է Վարդուհի:

ԱՐԿԱՊԻ

Ո՛հ, ոչ, դուք միշտ ճիշտ եք... Համեցեք, խնդրում եմ...
Պարձեմ դուք միմյանց լավ եք ճանաչում:

ԱՅՆԷ՛

Վան, բառ չեմ ճանաչում: Տիկին Վարդուհուն մի չէ ճանաչում: Այսպիսի ցեղեցիկ, հրաշալի, փառավոր էակին կարելի է որ մարդ չճանաչի... (Առաջ գալով): Բարե ձեզ, Վարդուհիներ, վարդ տիկին:

ՎԱՐԴԱՎԻԷՆ, բռնելով մեծը:

Բարե, պարսն Արեւ... Երեւ, հիմա դուք ինձ համար կուսեք, ին լիչն է բերել որան ախտեզ:

ԱՅՆԷ՛

Ես բնավ չեմ դարձանում, հրաշալի տիկին. մի իմանա ինչ գործ ունեք... Ետին գերազանցության զաները բաց է ամենքի համար:

ՎԱՐԴԱՎԻԷՆ

Ա՜յո, մի փոքրիկ խնդրեք ունեի, հույս ունեմ, որ դուք ես կօղնեք, պարսն:

ԱՅՆԷ՛

Ձեզ համար, տիկին, ծովը կբնկնեմ, հավատացեք... Հրամայեցեք, խնդրում եմ:

ԱՐԿԱՊԻ

Ա՜յո, պարսն Արեւ, այսօր կարող եք դուք զնալ մաքսուտուն, ախպես չէ՞:

ԱՅՆԷ՛

Այո, այո, ձերզ գերազանցության:

ԱՐԿԱՊԻ, ճալով նկատելով:

Ուրեմն այս հեռագիրը կառք այնտեղ, ում հարկն է և կհրամայեք իմ կողմից, որ այդտեղ հշանակած արկղիկը վաղն աստփոտյան ախտեզ լինի:

ԱՐԵՎ

Արդեն կտատարած համարեցեք այդ հրամանը, ձերդ գերազանցաթյուն: (Հետագիւր զնում է թղթակալի մեջ:)

ԱՐԿԵԴԻ

Ահա, տիկին, բոլոր իմ անհանգստությունս այս էր:

ՎԱՐԿԻՈՒՀԻ

Ինչքան բարի էք երկուսդ էլ, ճշմարիտ: (Կամենում է գնալ:)

Արդեւք չլինեմ ձեզ:

ԱՐԿԵԴԻ

Ո՛հ, սէ, տիկին, ծածուկ ոչինչ չունիմ, իմ բանն աշխարհը գիտե... Խնդրում եմ, հստեցեք, մեծ պատիւ կանեք (Երկին:)

Ի՞նչ արեք: Ընչ շինեցիք... Համեցեք հստեցեք:

ԱՐԵՎ. Ըսեալով:

Ա՛յ, ի՞նչ շինեցի, ձերդ գերազանցություն: (Թղթակալից հանելով մի ծրար և ցայով:) Համեցեք, այս ձեր փողերը՝ ամբողջութեամբ և հստեցեք, հետ եմ բերել. բոլոր տասը հազարն էլ այդտեղ է. մեկ կողմի անգամ պահաս չէ:

ԱՐԿԵԴԻ. գոհարար:

Ի՞նչպէս թե, ուրեմն չեզոք:

ԱՐԵՎ

Գլուխը մտնի տվեց ու մեկ կողմի՞ անգամ չուղեց վերցնել... Ես ոչինչ սղարմություն չեմ ուզում, ասաց:

ԱՐԿԵԴԻ

Իսկ ի՞նչ գիտի:

ԱՐԵՎ. թղթակալում որոնելով:

Թուղթն էլ հետ բերի, ձերդ գերազանցություն:

ԱՐԿԵԴԻ. օվարված:

Ես ձեզնից ավելի հոգս ունեի, բարեկամս:

ԱՐԵՎ

Էլի որ չեք սխալվել, ձերդ գերազանցություն... (Տալով բոլորը:)

Ահա, համեցեք:

ԱՐԿԵԴԻ

Ի՞նչպէս. մի՞թե ստորագրեց:

ԱՐԵՎ

Վա, իհարկե. համեցեք կարգացեք:

ԱՐԿԱՊԻ

Ուրեմն ստորագրեց... Կեցցես, կեցցես... (Վրա քնկնկով համ-
բուրում է Աբելին:) Հաստատարի՞մ բարեկամս... (Վարդուհուն:) Ա՛յ թե
հանաք է, տիկին, համեցեք տեսեք:

Տալիս է բուրբ

ՎԱՐԴԱՊԻՆԻ

Այո լի՛ն է թուղթ է:

ԱՐԿԱՊԻ

Կարգացեք, տիկին, կարգացեք, խնդրում եմ. ծածուկ ես
ոչինչ չունեմ... Այդ իմ կնոջ ստորագրությունն է:

ՎԱՐԴԱՊԻՆԻ. հետ տալով բուրբ:

Խնդրում եմ, խնդրում, պարսն Արկադի, ինձ ազատ արեք.
ես չեմ կամենում խառնվել ձեր բնասանեկան զարձեքում ե
խառնվելու. դիտավորութ՛յուն տնդում չունիմ: (Վեր կենալով:) Ու-
րեմն ցահասթ՛յուն, վաղը ես ձեզ կապատեմ:

Տալիս է ձևեր

ԱՐԿԱՊԻ

Անպատճառ, տիկին, Վաղը ժամը մեկին ձեր արկղիկն ու
ես ձեզ մտա եմք:

ՎԱՐԴԱՊԻՆԻ

Շատ շնորհակալ եմ, պարոն Արկադի... (Տալով ձևեր Աբելին:)
Մնաք բարյալ, պարոն, ներեցեք, որ ինձ համար նկատվյուն
եք կրեկու:

ԱՐԿԱՊԻ

Ի՞նչ եք հրամայում, տիկին. ձեզ համար որ մարդ հոգին
էլ տա, զեռ այդ էլ քիչ է:

ԱՐԿԱՊԻ

Օ՜հո, պարոն Արկադի

ԱՐԿԱՊԻ

Ա՛յո, ձերդ գերազանցություն:

ՎԱՐԴԱՊԻՆԻ. Արկադիին

Ձեզնից, պարոն, ձեր բարեկամն ուրիշ լի՛ն կարող էր սո-
վորել... (Գնում է:) Բաց այո լի՛ն հրաշալի պարտեզ եք ունեցել.
կարելի՞ է տեսնել:

ԱՐԿԱՊԻ. առաջ քնկնկով:

Խնդրում եմ, տիկին:

ՎԱՐԿԱՅԻ

Ո՞չ, ո՞չ, թողեք ես մենակ շրջեմ. ես մենակ եմ ուզում
(Եւանճելիս) նստեցանք եւ: Դուք ձեր գործը վերջացրեք, խընդ-
րում եմ:

Պարտիզում գրոսնելով՝ անհետնում է:

ՏԵՍԻՆ Զ

ԱՐԿԱՅԻ, ԱՐԵՆՆ

ԱՐԿԱՅԻ

Ուրեմն այդպէս, սիրելիս, վերջացեալ ազատվելու եմ ես այն
օձից:

ԱՐԵՆՆ

Է՞հ, ձերդ գերազանցութիւն, էլի եթե քաղցրութիւնով
վերջացնեիք, ավելի լավ կլիներ, ճշմարիտ... Այս ինչ խայտա-
ռակութիւն է. ամբողջ քաղաքը ձեզ վրա է խոսում:

ԱՐԿԱՅԻ

Թող խոսեն ինչքան կամենան... (Թուզրը բանալով) Մեկ բան
սր վայր բնկնի կոտրվի, այլեւս անկարելի է սաղանքներ նրան...
(Ետելով թրին, օվտովում է:) Բայց այս ի՞նչ է, այս այն թուզթը չէ:

ԱՐԵՆՆ

Այո, ձերդ գերազանցութիւն, բայց միենայն է... Իմ կալ-
ծիքով, այդ ավելի մեծ ապացույց է. բոլորն էլ իր ձեռքով է
գրած (Թրակալից նսնելով մի ուրիշ բուլը, որ արտաբանւում է բոլորով
նման է առաջինին:) Այս նա չկամեցաւ ստորագրել... «Եթե կախա-
ղան անգամ բարձրացնեք ինձ, ես այս չեմ ստորագրել» ստաց
ե սաստիկ բարկացաւ:

Թուզրը գնում է սեղանի վրա:

ԱՐԿԱՅԻ, Բարկացած:

Ա՞յ, օձ... կյանքս քիչիցս հանեց:

Բարկացած ման է գալիս:

ԱՐԵՆՆ

Հանդստացեք, ձերդ գերազանցութիւն, հանգստացեք,
խնդրում եմ... Մեկ կարդացեք այդ թուզթը. դուք բոլորովին
կհանգստանաք:

ԱՐԿԱՅԻ

Կարդամ, չկարդամ, ողջ մեկ է. ինձ այդ թուզթն էր հար-
կալոր:

ԱՐԵՎ

Բայց...

ԱՐԱՅԻ

Ահա... (կտրում է:) Քե՜ս՝ ներքո ոտորադրյալս. Մարգարիտ, գուտար իշխան Արարատյանի՝, տես այն հպարտին... Շահա-տացնում եմ ամենքին, որ ես իմ ազատ կամքով թողի իմ օրինավոր ամուսնուս՝ ս. Արկաղի Սամսոյանին, հր՛մ սա-տանա... Քորովհետե ես նրան չեմ սիրում և չեմ էլ կարող սի-րել... Ինարկե, դու ուրիշին ես սիրում... Շեռ հանցանք համա-րեցի ապրել ամուսնուս հետ՝ անիձյալ... «ապրել ամուսնուս հետ, կրել նրա անունը, նրա հովանավորությունը վայելել: Թող գտես ինձ, ով ինչպես կամենաս... Հը՛, նզովյալ օձ, ես կցույց տամ քեզ... Ստորագրության՝ ՔՄարգարիտ, գուտար իշխան Արարատյանի: (Թուկուրյուն է արահայտում:) Վկա եմ վարժուհի, օրիորդ Հեղինե, Անթառամ: Վկա եմ գյուղատնտես Լևոն Շի-բաղյան»... Իսկ իր սիրահարը, այն բախտախնդիր գինյորա-կանը՝

ԱՐԵՎ

Ինչպես լսեցի, ձերդ գերագանցություն, նա քաղաքում չէ:

ԱՐԱՅԻ

Ա՛յո, այս միևնույն է ինձ համար. ես փաստերով կհաս-տատանմ, որ այն օձն ինձ անհավատարիմ էր... Վկաներ չառ կդռնեմ, մի՛ վախենար:

ԱՐԵՎ

Մեզք է, ձերդ գերագանցություն, այդպես նրան մեզույ-րել... Նա այդպիսի կին չէ:

ԱՐԱՅԻ

Դու պես բանդ տես, սիրելիս... (Յույց հաղվ պարեպի կողմը:) Այ իմ կիներ նա է, որ այնուպե ման է գալիս...:

Գնում է պարեպ:

ԱՐԵՎ, մեկուկ:

Օհ... (Ողջունելով:) Մնաք բարձի... պնում եմ կնկառ թա-րա խարար ասեմ:

Դուես է գնում ուղ կողմից:

ՏԵՍԻԼ Է

ՎԱՐԳՈՒՆՆԻ, ԱՐԱՅԻ

ՎԱՐԳՈՒՆՆԻ, մեկուկ:

Ա՛յո, լավ է. պետք է խելքս գլուխս ժողովեմ և խելք վար-

վեժ... (նստելով սեղանի մոտ, վեցելում է բուլղրը:) Հետաքրքիր է տես-
նել... (Լուս կարդում է:): Բայց այս ստորագրված չէ. ինչեր էին
ատում... Հենց այսօրվանից են սկսում ինձ խաբել... է՜, սիրե-
լիս, այդպես չէ, սխալվում ես. ես քո տեսածներից չեմ:

Թուրքը սեղանի վրա է դնում, նե՛ստ գնում նստում է հեծարոտի վրա:

ԱՐԿԱԴԻ, սրանի շեմֆից, Տեսնելով Վարդահունը:

Ա՜խ... (Չախ կողմ Եայելով, հրամայում է:): Սերենանդ... (Աստղ վա-
զելով:): Ձեզ էի որոնում, տիկին, ես կարծեցի, թե դուք բուլղու-
րին գնացիք:

ՎԱՐԴԱՌԷԼԻ

Առանց ձեզ բարե մնա տալիս... Միթե այդպես անքաղա-
քավարի եք համարում ինձ:

Ճանվում է:

ԱՐԿԱԴԻ

Ընդհանառակը, տիկին, դուք երկնային հրեշտակ եք ինձ
համար:

Ընկնում է հրա առջև և ձկները համբուրում:

ՎԱՐԴԱՌԷԼԻ

Կացեք, կացեք, ձերզ զերազանցության, սուրհանդակի
գնացքով մի գնաք... Նստեցեք, խնդրում եմ. հանդիսա խոսենք,
Վարվեցեք այնպես, որպես վայել է ձեր զերազանցության:

ԱՐԿԱԴԻ

Ո՛չ, ո՛չ, տիկին այսպես խոսենք. ես ձեզ յոտմ եմ: Ձեր
ոտի տակ ես ամենաերջանիկ մարդն եմ աշխարհիս երեսին:

ՎԱՐԴԱՌԷԼԻ, ծիծաղելով:

Հա՛, հա՛, հա՛... (Հեռացնելով:): Խնդրում եմ, խնդրում, եթե ոչ
կնեղանամ:

ԱՐԿԱԴԻ, վեր կենալով:

Ո՛չ, ո՛չ մի՛ նեղանաք:

ՎԱՐԴԱՌԷԼԻ

Այդպես... Այժմ ցույց ավելք ինձ այն ստորագրությանը:

ԱՐԿԱԴԻ, բուլղրը հանում է ձոցից ու տալիս:

Ահա՛,

ՎԱՐԴԱՌԷԼԻ

Ի՞նչպես, իսկ այն մյուսը՞:

ԱՐԿԱԴԻ

Այն մյուսը չէ բարեհաճել ստորագրել. ստորագրությանն
այդ է, Համեցեք կարգացեք:

ՎԱՐԿՈՒՆԷՆԻ, լուս կարգում է. մինչդեռ Արկադին լնկուրյունով նայում է նրան:

Ա՛յո, ա՛յո... բայց մի՞թե այս թուղթը բաժանան է սպասարկան ստանալու:

ԱՐԿԱԴԻ

Այդ իմ գործն է, տիկին:

Վերցնում է մի փոքրիկ արտասիկ և նստում նրա ոտների մոտ:

ՎԱՐԿՈՒՆԷՆԻ, լնկուրյունով:

Խնդրում եմ, խնդրում, պ. Արկադի. վերկացեք, եթե իրավ ինձ սիրում եք:

ԱՐԿԱԴԻ, վեր կենալով:

Ահա, ձեր հրամանը կայաներական հրաման է ինձ համար:

ՎԱՐԿՈՒՆԷՆԻ

Ահա այդպես... Ես հենց հիմիկվանից պեք է սովորեցնեմ ձեզ իմ կամքն կատարել... Բերեք աչքն աթոռը... (Արկադին բերում է:) Դրեք այստեղ... Ո՛հ, փոքր ինչ հեռու... Այդ շատ եղավ, մոտեցրեք... Ո՛հ, ո՛հ, քիչ հեռու... Այդպես... Նստեցեք... Վեր կացեք... (Ծիծաղում է:) Հա՛, հա՛, հա՛...

ԱՐԿԱԴԻ, որ խկարյումբ կատարեց բոլոր հրամանները:

Այժմ ի՞նչ կհրամայեք:

ՎԱՐԿՈՒՆԷՆԻ, սուսիկ նոնվելով, շարունակում է ծիծաղել:

Հա՛, հա՛, հա՛... Նստեցեք, նստեցեք ու խելոք երևիս կացեք: (Արկադին նստում է և իրան խելով ետխա է ձևացնում:) Ա՛, հա՛, հա՛, հա՛... լավ, լավ, մեղք եք, նստեցեք այստեղ, ինձ մոտ այս աթոռակի վրա (Արկադին նստում է արտասիկ վրա. բեմի անհետ երաժիշկները ցած ձայնով նվագում են մի տպեր եղանակ:) Վարձատրության արժանի եք: (Քաշում է Արկադիի գլուխն իր ձեկան վրա դնում և ձեռքով շոյ-շայում մազերը:) Կուպիդոն, Կուպիդոն:

ԱՐԿԱԴԻ, համբուրելով ձեռները:

Իմ հոգի, իմ աստված:

ՎԱՐԿՈՒՆԷՆԻ

Լավ, բաժանան է... Այժմ խոսենք, թե ի՞նչ ենք անելու:

ԱՐԿԱԴԻ

Ինչ որ ձեր կամքն է... Այս տան թաղանթն զուր եք, իսկ ես ձեր ամենախոնարհ հպատակն եմ, ձեր հրամանին եմ սպասում... Այստեղ ամեն րան սարքած ու կարգած է. ձեզ համար

սենյակները պատրաստ են... Թողեք ձեր կապարանն ու համե-
ցեք տեղափոխվեցեք այստեղ... Մի քանի ամիս չի տևել և ձեզ
կտանեմ եկեղեցի... Այնպիսի մի հարսանիք կատարեմ, որ
ամենքի բերանն էլ բաց մնա:

ՎԱՐԿԱՆԻ, որ գլուխը բացատկամ շարժում էր:

ՁԷ, չԷ, չԷ, սիրելիս, ես այդ անպատվեթյունը չեմ բերել
գլխիս... Դուք այդ դործը վերջացրեք շուտով ու եկեք իմ տա-
նից տարեք ինձ եկեղեցի... Իսկ միե՛նչե այն ժամանակ ես թող-
նում եմ ձեզ այս գրավականը (Փարաքվելով) պինդ համբուրում է:
Էլիզբեթ որ մտել էր ձախ կողմից, հետևելով այդ, բռնկվում է ծաղիկների ետե-
վում: Այժմ մնաք բարձրով... (Վեր է կենում) ցանկանում եմ ձեզ
հաջողություն և միայն այս եմ խնդրում ձեզնից, որ միե՛նչի այս
դործի վերջանալը ոչ ինձ մտա դաք, ոչ իմ կողմից անցնեք և
ոչ էլ հետս խոսեք, եթե պատահեք ինձ (Էլիզբեթ ծաղիկների ետե-
վում ուղևորվում է դուռը): Իսկ ողջունելու իրավունք տալիս եմ ձեզ...
Թող մեր միանալը հասարակությունն իմանա միայն մեր պա-
կի գիշերը: (Ձևեր տալով): Մնաք բարձրով:

ԱՐԿԱՆԻ, համբուրելով ձևեր:

Սրբությունը կկատարեմ բոլոր հրամաններդ, իմ երկնային
հրեշտակ:

ՎԱՐԿԱՆԻ, նկատարյալ ձևերով խալում է Արկադիի երեսին:

Կուպիդոն, Կուպիդոն:

Դուրս է գնում պարսիկի աջ կողմից. Արկադին հետևում է նրան՝ ձևերը
համբուրելով: Նրանցարյունը դադարում է:

ՏԵՍԻՆԸ

ԷԼԻԶ, հետ ԱՐԿԱՆԻ:

ԷԼԻԶ, մենակ:

Այս ի՞նչ տեսա, այս ի՞նչ լսեցի... Ուրեմն սուս չտալ
ամուսինն և սուս չլքել զգուժ իմ սիրտը, որ սրանց մեջ մեկ
բան կա... Իմ հախճ է, ես արժանի էի այս պատմին:

ԱՐԿԱՆԻ, մտնելով, առանձին:

Ձեռքիցս չես գնալ... (Տեսնելով Էլիզբեթ): Ա՛խ, էլի՞ք... (Ուղևոր
է գրկել): Այս է՛րբ եկար:

ԷԼԻԶ

Հեռու, հեռու, էլ ձեռք մի տար ինձ:

ԱՐԿԱՌԻ

Ի՞նչ է, ի՞նչ է պատահել, հողիս:

Է՛լ, Ե՛ջ

Դու ոչ Աստված ունես, ոչ հողի... Մեր մեջ ամենայն կասկածից, էլ մեր մեջ ոչինչ չի կարող լինել... Գնան, զնան, հիմա քո նսր կնկա ստի տակի հողը զատիր:

ԱՐԿԱՌԻ

Ի՞նչ կնիկ, ինչե՞ր ես ասում:

Է՛լ, Ե՛ջ

Ու՛մ ստի տակ սր այս բույերն ընկած էիր... Գնան, զնան, հարսանիքիդ պատրաստութ՜յանները տես... Այն, ես բոլորը տեսա, ես բոլորը լսեցի:

ԱՐԿԱՌԻ

Մի՞թե... (Փարկում է:) Փնն, հա, հա... Էլի՛դ, Էլի՛դ, հա, հա, հա... Մի՞թե դու հաժառագիր, հա, հա, հա... Զարմանում եմ քեզից, ճշմարիտ: Ես հանաք էի անում, հողիս, ես քեզ ամբողջ աշխարհի հետ չեմ փոխիլ, ինչե՞ր ես ասում դու:

Է՛լ, Ե՛ջ

Սուս ես խոսում, սուս, պարսն, ես քո ոչ մեկ խոսքին էլ չեմ հաժառում: Աստված բարի տա, ես իմ պատիժը կրեցի... Մնաս բարյալ հավիտյան:

ԱՐԿԱՌԻ, բռնկով:

Սպասիր, սպասիր... Դիցուք թե սուս եմ խոսում, գիցուք թե նորից պատկվում եմ, քեզ լի՛նչ. դու ինչո՞ւ ես նեղանում աշգուհս. մեր մեջ ոչինչ չի փոխվել. ի՞նչ սր կզիլ ենք, էլի այն կլինենք... Քեզ լի՛նչ թե իմ կնոջ անունը Մարգարիտ է, թե Վարդանի... (Փարսվում է:) Դու լսով գիտես, հողիս, որ մինչև մահ ես քեզից ձեռք չեմ փերցնելու:

Է՛լ, Ե՛ջ

Թնդ, թնդ, խոզրեմ... (Եզտվում է:) Այլևս մի համարձակվիր ինձ ձեռք տալ... Կյանքս, անունս, պատիվս ես քեզ համար դո՛հեցի, իսկ դու աշգուհս գնահատեցիր... Այսուհետև էլ իմ կողմով չանց կինաս, եթե ոչ, ես բոլորը կհաշտեմ ամուսնուս... թող մաս-մաս անի ինձ, ես արժանի եմ... (Պայուսակից հանում է մի բաճախի և օտարում:) Ահա քո պարսեղի բանալին... Մնաք բարյալ հավիտյան...

Շատով դուրս է գնում պարսիզի ձախ կողմից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ԱՐԿԱՂԻ, ԹՊԱՍԱՎՈՐ

ԱՐԿԱՂԻ, մենակ, փոքր լուսարևոյից նկատ:

Է՛հ, շատ հարկավոր է. դու չլինիս, ուրիշը կլինի... (մտախառնելով): Է՛հ... (ներս մտնող սպասավորին): Դեհ չուտ, պոնիքը բաց արեք, այս բաղնիս կվերադառնան իմ թանկագին չյուրերս. քերեք բոլորը՝ ինչ կա, չկա՝ թեյ, գինի, շամպայն, քաղցրեղեն, մրգեղեն, բոլորը, բոլորը... չմտա:

ԹՊԱՍԱՎՈՐ

Իսկույն, ձերդ դերազանցություն, (Գնալիս մի րանի տնկած ծառի և ցալիս. խորում ետևում են մյուս ծառաները): Դեհ, բոլորը քերեք շատով:

ԱՐԿԱՂԻ, վերցնում է բանալին:

Տես որ բոլորը կարգին լինի, ոչինչ չպակասի, հասկանում ես:

ԹՊԱՍԱՎՈՐ

Հրամեկեք, ձերդ դերազանցություն,

ԱՐԿԱՂԻ

Հա, պոնիքը, պոնիքը, պոնիքը չմոռանա:

ԹՊԱՍԱՎՈՐ

Բոլորը պատրաստ է, ձերդ դերազանցություն:

Դեսից լավում է նյութերի ազմուկը:

ԱՐԿԱՂԻ

Ահա և նրանք: Դե, շատով... (նպասավորը դուռն է վազում): Դեհ, քեք է, մեռնելիս էլ այսպես պետք է քեք անեմ... (նալիով բանալիին): Ո՛հ, մե ես այսուհետև, ծառաներ մի վշտավար սեղան են բաց անում պարսիկում քոմուղի մոտ պատվարած բոլոր իրեղևներով: Ապաստվորը կարգադրում է:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ԱՐԿԱՂԻ, ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՍԻԼԻ ԲԱՆՈՐ ՀՅՈՒՐԵՐԸ:

1-ԻՆ, ԿԻՆ, պարսիկից:

Ահա և մենք:

ԱՐԿԱՂԻ, պոնելով բանալին: Բարձրոժայն:

Երաժշտություն, երաժշտություն:

Երաժշտությունն անում է մարտ, պարսիկում մեծ ազմուկ:

2-րդ հիւն

Գալսճի, գալսճի:

ՉԱՅՆԵՐ

Գալսճի, գալսճի:

ԱՐԿԱՂԻ ԲԱՐՃՐԱԾԱՅԻՆ:

Գալսճի:

Երաժշտությունն ամուսն է գալսճի. հյուսերը պարելով մեկում են սրածոր:

1-ին, 2-րդ, 3-րդ հիւն. վրա բաղկելով Արկաղիին:

Ինչն հետ, ինչն հետ:

3-րդ հիւն

Լսող, ինչն հետ:

ԱՐԿԱՂԻ

Այն, այն, ամենքիդ հետ, իսկույն, իսկույն. միայն մեկը բռնակ՝ զղկոտս փոխեմ. Մեծավորն աշտակ էր, հարկադրված էի... իսկույն գալիս եմ:

1-ին, 2-րդ, 3-րդ հիւն

Ո՛հ, ո՛հ, աշտակ էլ լավ կարող եք. պատվեցեք և մեկ. մե՛թե աշտակս պարելի չի լինի:

ԱՐԿԱՂԻ

Լսվ, լսվ, գնանք... (Վերցնելով 3-րդ կնոջը:) Դնանք, օրորող: Բաղերեսն պարուն են ամենաօգտակար ձևով գալով. խնկերուդ զղամարդը առանցիկ մոտ կանգնած՝ ճանկելով առաջին զղամարդուն պարելով իր առջևն անցնելիս. վերցնում է սխալի հայտնի արկիկը և նկատում նրան նույնպես պարելով:

ՇԱՏԵՐԸ, պարելիս զանազան բացականչություններ են արձակում:

Հա, հա, հա, հա, հա...

2-րդ հիւն

Պո՛ւնչը, պո՛ւնչը...

ՇԱՏԵՐԸ

Պո՛ւնչը, պո՛ւնչը... Ժողով, ճողով, օրորել նորին գերազանցող յոսն... Երկինք բարձրացնել, երկինք բարձրացնել... (Հան-

կարծ Արկադիին վեր ու վեր ևն ձգում, ինչպես մի խաղաղնդակ:) *Կեցցե...
մեր լորդը, կեցցեք, ձերդ գերազանցություն... Ուռա՜...*

ԱՐԿԱԴԻ

*Կեցցեք, կեցցեք, սիրելիքս... Վաղն էլ այսպես ենք քեֆ
անելու, ուռա՜...*

ԲՈԼՈՐԵՔՅԱՆ, ծափահարելով:

Ուռա՜, ուռա՜...

Երաժեշտյունը շարունակվում է: Պատկեր: Վարագույրն իջնում է կամաց-
կամաց:

ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐ

1893

Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Դ Ա Ր Ա Ր Վ Ա Մ Ի Ց

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, մենակ:

Աստված իմ աստված... (Դուլսը ձեռների մեջ առած անցուկարձ է անում. նկտ ձեռները վայր բողկելով՝ կանգ է առնում այն նկարի առաջ, որ իր մանկության պարտեզն է և ներկայացնում:) *Իմ մանկության հիշատակը...* (Պատմորեն շարժում է գլուխը: *Երջանիկ ջրեր...* (Քները բաժի տալով նկատում է նկարից: *Կործի, բայճրը կտրալ անդամնայի... Օ, աստված...*

Կրկին ման գալով առանցաշում է վերին սասիմանի հասանաշույուն: Հնտ մոտենալով նոր նկարին [Արշալույս], լուս և անհարձ նայում է նրան երկար ժամանակ: Այս դուրյան մեջ սկսում է նեկեկալ, վերջը ընկնում է սորոի վրա և աղիպաժ լաց յինում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ԱՐԿԱԴԻ

ԱՆՆԱՆՏ, գարնուած ներս վազեւով:

Տիկի՛ն, ձեր ամուսինը...

Դռներում երեւում է Արկադին, նաւարակ նամագեւոսով և սասղանւանով, ինչպես երկրորդ արարվածում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, տանելով Արկադիին և տեղից վեր բուչելով, հչում է:

Ա՛խ...

Հենվում է արոսին: Երկար լուրյուն: Հնտ Արկադին մի անի խոյ առաջ գալով նամալոյական նւան է անում Անանիսին, որ դուրս զնտ, և նա սարսափած խոխոյն դուրս է գնում:

ԱՐԿԱՒԻՒ. առաջ գտնով:

Միթե այդքան զարհուրելի եմ թո՞ւմ ձեզ, տիկին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. առանց երեսին նայելու և նազխի-նազ կառնվաճախով խոսել:
Ի՞նչ եք կամենում, պարոն:

ԱՐԿԱՒԻՒ

*Ձեզ արդեն հայտնի է, տիկին. աղաթովել ձեզանից... (Մտա-
գաւիտիս լուս նայում է երեսին): Այո, աղաթովել ձեզանից:*

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Աղաթովել ինձանից... Ինձանից աղաթովել, թե ինձ աղաթել:

ԱՐԿԱՒԻՒ

Իմ աղաթությանը հետևում է և ձեր աղաթությանը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

*Եվ իմ աղաթությանը... (Դառնալով նմանապես է): Ո՛ր է, ո՛ր
այդ աղաթությանը... Ես իմ ամբողջ կյանքս կտայի, եթե կա-
րելի լիներ ինձ մի օր, մի ժամ վայելել այդ աղաթությանը...
Դո՛ւն մեռնելիս աղաթ կմեռնէի:*

ԱՐԿԱՒԻՒ

*Եթե արդարև այդ լիներ ձեր ջանկարկությանը, դուք իմ ու-
ղարկած թուղթը չէիք վերադարձնել ոտանից ստորապրելու:*

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

*Բավական է, պարոն, բավական է այդքան ծաղր ու ծանա-
կը, բավական է սրբան զրոգարանցիք ինձ... Թողք ինձ հան-
գիստ, խնդրում եմ:*

ԱՐԿԱՒԻՒ

*Դուք եք, տիկին, դուք, որ մի քանի անգամ հանդատու-
թյան չեք տալիս ինձ, դուք, որ աղգակոհանքիս համարում եք
զլխիս և պախարակում ինձ ամենքի առաջ:*

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

*Ե՛ս... Ես... Օ՛հ, անգութ, ևս եմ ձեզ պախարակում, ևս
եմ, որ հանդատություն չեմ տալիս ձեզ... Տեսեք, տեսեք, թե
ինչ զրոթյան եք հասցրել ինձ... (Ուսիկանալով թղթերն առան
ածելով): Տեսեք և ուրախացեք... Այդ է ձեր շնորհքը... Աղաթ
շունչ քաշելու իրավունք չեք տալիս ինձ և ևս եմ ձեզ պախա-
րակողը... Ես... Ե՛ս եմ, որ ամսթարեր պայծառներ եմ գնում
մի հասարակ զլխադրի համար... (Հեղճուն փախչելով): Ի՞նչ պատմու-
րիք փարմունք է ձեր կողմից... Օ՛հ...*

ԱՐԿԱՆԻ

Այսպես թե այնպես, ձեր գլխադիրը կախում է ինձանից և միմիայն ինձանից:

ԲԱՐՊԱՐԻՏ

Գիտեմ, գիտեմ, պարոն, և դու համար էլ օգուտ եք քաղում ձեր իրավունքներից... Գիտեմ... Այստեղ օրենքները ձեր օգտին են խոսում, ձեզ են պաշտպանում: Ի՞նչ կարող եմ անել... Բայց կա և երկնային պատաստան, որի առաջ պատասխան եք տալու մեկ օր:

ԱՐԿԱՆԻ

Երկնային պատաստանը վեր, որ դուք գլխադիր չեք անհնա, մինչև չստարագրեք այս թուղթը, որ վերադարձրել էք... (Հանում է ծոցից բուլլը. բաց է անում ձախ կողմի սեղանի վրա և գրիչ վեցումով) Համեցեք... (Կոտրյուն): Ձեզ հետ եմ, տիկին...

ԲԱՐՊԱՐԻՏ

Ես այդ թուղթը չեմ ստորագրել...

ԱՐԿԱՆԻ

Ծայրահեղությունը մի հասցենք ինձ, տիկին... Բարեկամ յուշեր շատ բան կարող է առաջացնել... Ես ձեզ վերջին անգամն եմ առաջարկում. կամենում եք ստարագրել այս թուղթը՝ այն կամ ոչ:

ԲԱՐՊԱՐԻՏ

Ո՛չ:

ԱՐԿԱՆԻ

Ո՞չ:

ԲԱՐՊԱՐԻՏ

Ո՛չ:

ԱՐԿԱՆԻ

Դուք, տիկին, երեի օրենքից չեք վախենում... Գիտեք, որ ես կարող եմ Բարձրագույն ատենին զրմել և ձեզ քաշ առաջ կրեբեն իմ գուռը:

ԲԱՐՊԱՐԻՏ

Ավելի շուտ իմ գիտելը կաճե՞լք, քան թե ինձ կենդանի:

ԱՐԿԱՆԻ

Երգվում եմ արևով, որ դուք կհասցնեք ինձ այդ կետին:

ԲԱՐՊԱՐԻՏ, սասնիկ զայրացած:

Կատարեցե՛ք, ինչ կարող եք:

Բեմի մեկ ծայրից մյուսն է անցնում:

ԱՆՈՒՆՈՒՄ

Տիկին, աշխարհիստեպանն է:

ԲԱՐՊԱՐԻՍ

Այո...

Բայ և մեծ վայր բնակի:

ԱՐԱՄԻՍ

Ահա... Ձեր երկրպագունն է, երեխա... Հիմ, նորոգյալ օձ, անունս ու պատիվս խոյտառակեցիք... (Խաղաղ զեղում է ծաղիկ) Կրտսերներ թե ինչ սե օր կրեքեմ ես ձեր գլխին... Դուք չառաջ կատանաք առանի հրավերը...

Գնում է մինչև նախառեկյակի դուռը, ու նախառեկյակ է ներսեւելում:

ՏԵՍԻՆԱ

ԵՐԱՆԻՍ, ԱՐՄԱՆԻՍ

ԱՐՄԱՆԻՍ, Բաղաճապարկում:

Այ, ձեր գլխիս խոյտառակեցիք... Ես այս րոպեիս ձեզ մոտ էի:

ԱՐԱՄԻՍ

Ի՞նչ եք ուզում, պարոն, ես ձեզ չեմ ճանաչում:

ԱՐՄԱՆԻՍ

Օ, մենք չեն ծանոթներ երբ... Ձեր խոնարհ ծառա Արտաշես Արամյան...

Անունիսը դուրս է գնում:

ԱՐԱՄԻՍ, արհամարհանալով:

Դուք այն չեք, որ երեք ամիս առաջ իմ առան էիք:

ԱՐՄԱՆԻՍ

Այո, նա եմ:

ԱՐԱՄԻՍ

Ես ձեզ հետ ոչինչ գործ չունիմ, պարոն:

ԱՐՄԱՆԻՍ

Ես եկել էի ձեզ մոտ խոնարհաբար խնդրելու, որ բարեհաճեք շնորհել արկնոցը իր զլխազերքը... Շատ ուրախ եմ, որ ձեզ այստեղ եմ հանդիպում, երեխա դուք արդեն տվել եք ձեր համաձայնությունը...

ԲԱՐՊԱՐԻՍ, առանձին:

Աստված իմ...

ԱՐԿԱՆԻ, բնագիշկով Արսաւեսին:

Դուք ի՞նչ գեր եք կատարում աշտուկ, պարոն, և ի՞նչ իրա-
վունքով թույլ եք տալիս ձեզ ինձանից հաշիվ պահանջելու:

Արաքարիսը՝ աջ կողմի սեղանի մոտ կանգնած՝ սարսափելի զրույցան մեջ է.

ԱՐՏԱՇԵՍ, հանգիստ:

Ձեզ հայանի է, պարոն, ևս տիկնոջ բարեկամն եմ ի ման-
կութենէ:

ԱՐԿԱՆԻ, հեզմարե:

Քարեկո՞ւմն եմ... Դիտեմ, հասկանում եմ...

ՈՒՐԳԱՐԻՏ, ձեռք գլխիմ ցտեկով, ցած:

Ա՛խ...

ԱՐՏԱՇԵՍ

Պարո՞ն...

ԱՐԿԱՆԻ, շարունակելով:

Ես պարտական չեմ տիկնոջ տմեն մի բարեկամի ցանկու-
թյունները կատարելու:

ԱՐՏԱՇԵՍ, բռնելով Արկայի ձախ սեմֆիլից, ցած:

Կամ տիկնոջ գլխադիրքը, պարոն, կամ մեզանից միայն մե-
կը կմտ կենդանի:

ԱՐԿԱՆԻ

Ի՞նչ, մենամարտով չե՞ն... Մենամարտով յուն առածդ ևս
չեմ ընդունում:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ես ձեզ կտալայեմ, պարոն:

ՈՒՐԳԱՐԻՏ

Դադարեցէք, աղաչում եմ:

ԱՐԿԱՆԻ, Արսաւեսին:

Թողէք ինձ:

ԱՐՏԱՇԵՍ, ստուգել:

Դլխադիրք, խփուէն:

ԱՐԿԱՆԻ

Թողէք, եթէ ոչ կոպանեմ ձեզ այս բալերու:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Փորձեցէք:

ԱՐԿԱՆԻ, ստեղծական հանելով զբարձրից:

Թողէք, ստում եմ...

ՈՒՐԳԱՐԻՏ, հշուտ է:

Ա՛խ...

ԱՐՏԱՇԵՍ, միաժամանակ:

Օհ...:

Բռնում է Արկադիի ձեռքը:

ՄԱՐԿԱՐԻՏ, մեջ ընկնելով:

Ի սեր առաուծս...

ԱՐԿԱԴԻ

Ահա, արկին... Երկուսիդ միասին կռչնչացնեմ:

ԱՐՏԱՇԵՍ, բռնելով Արկադիի կոկորդի:

Ես ձեզ...

ԱՐԿԱԴԻ, խեղդվելով:

Թողեք...

ՄԱՐԿԱՐԻՏ, աղաղակելով:

Ահա՛հա...

Անանիսը ներս է վազում:

ԱՐՏԱՇԵՍ, խելով ահեղանակ:

Չարագործ, (հայելով ահեղանակին:) Այս լինչ է... (Քրիչ է բարձրացնում:) Դատարի... (Շարունակում է իջնալ:) Այսպես եք վախեցնում զուք մարդկանց, (Մարգարեին:) Հանդսաացեք, արկին, մեր վանձափայլ հերոսը բնավ վասնզավոր հակառակորդ չէ... Սա, խնչախ երեսու է, իր սեփական ասորձանակից անդամ վախեցնում է:

Խաղաղելով Արկադիի դեմ ահեղանակի ուր, ձիծաղում է, իսկ Մարգարիսը նստն է անում Անանիսին, որ խելոյն զուրս է գնում:

ԱՐԿԱԴԻ, մեկուսի:

Անտիրան:

Կամենում է խոյս տալ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Սպասեցեք, սպասեցեք, ձերդ վանձաթյուն, ասեք ձեր ասորձանակը:

ԱՐԿԱԴԻ, գնալով:

Ձեր բախան էր, պարսն, որ մոռացել էի լցնել...

ԱՐՏԱՇԵՍ, հեզկունք:

Իհարկե... (Առաջը կտրելով:) Բայց մեր հաշիվները, պարսն, դեռ վերջացած չեն:

ԱՐԿԱԴԻ

Թողեք, խնդրեմ:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ո՛հ, պարոն, Վիկն ընդ ահան՝ այս դեպքում: (Ասեմանակը ղենելով Սրկաղիի ձեռքը) Համեցեք, այս ձեռք ունիականությունն է: (Դրսանից հանում է իր ասեմանակը) Սրան ի՞նչ կասեք, ձեռքդ վսեմությունն: (Սրկաղին գունաթափվում է:) Երևակայում եմ, թե ի՞նչ կանխիք ինձ, եթե ես ձեզ այն վախկոտ լինելի և դուք ինձ պես ղինված: Բայց ահա, այս ես ձեզ: (Առաջարկում է իր ասեմանակը) Համեցեք, փորձեցեք... Համեցեք, ձեռքդ վսեմությունն. դուք կամենում էիք սպանել ինձ... Մի՛ վախենաք, տիկինը ոչ ոքի չի ասել:

Դուլսը բարձելով հեղհորեն ծիծաղում է:

ԱՐԿԱԴԻ, մեկուսի, ցածր:

Անդամ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Բախտիկան է, պ. Արտաշես, աղաչում եմ... Թողեք գնա իր ճանապարհը:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Ամենայն ուրախությամբ, տիկին, միայն ես երգվել եմ ձեր գլխապիրք ձեռք բերել անպատճառ... Հույս ունիմ, որ նորին վսեմությունը չի ղլանալ մի երկու խոսք ղրել հենց այստեղ: (Հրավիրելով Սրկաղիին ղեպի ձախ կողմի սեղանը) Քնդրում եմ, ձեռքդ վսեմություն... (Սրկաղին լուռ նայում է Արտաշեսի ասեմանակին:) Ուրիշ կիք չկա... (Սրկաղին հանկարծ գնում նստում է սեղանի մոտ. Արտաշեսը ասեմանակը ղենելով գրպանը, առաջարկում է նրան բուրդ և գրիչ:) Համեցեք:

Սրկաղին գրում է:

ՏԵՍԻԼ Է

ՆՐԱՆՔ, ԼԵՎՈՆ, որ մտնում է ձեռքին մի ծրար:

ԱՐՏԱՇԵՍ, ձեռքի նեմով պատկերում է Լևոնին լույս: Լևոնը մտնում է Բարսամ, նայելով Սրկաղիի գրությունը:

Այո, այո, ձեռքդ վսեմություն... (Մի րանի խոսք բեկադրում է նրան ցածր ձայնով:) Ճիշտ այդպես է... (Սրկաղին ֆրիներ սրբում է նակախի, հետ վերցացնելով գրելը, ձեռքի երեսը խփում է բղրի և ճեղից վեր կենում:) Շատ շնորհակալ եմ, ձեռքդ վսեմություն (վերցնելով բուրդը:) Այսուհետև ես պատրաստ եմ ձեզ ծառայելու: (Ցածր:) Հույս ու-

նիմ, պարսն, որ դուք մաքուրդ էլ չեք անցկացնիլ երբեկցե չե-
զոքացնել այս թղթի նշանակութունը... (Գնալով աջ՝ դեպի Մար-
գարիսը) Ահա, աիկին, և ձեք գլխադիրը:

Քուղրը ծալում դնում է սեղանի վրա:

ԱՐԿԱՊԻ, առանձին, սպառնալով:

Այժմ կտեսնենք...

Մի քանի րոպե անց է. հանդիպելով Լևոնին կանգ է առնում. զարմացած
նայում է նրան. նե՜ս Արսալեսի կողմը և ուներն ու ձեռները շարժելով քա-
կացած դուռն է գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ԱՐՏԱՇԵՍ, ԼԵՎՈՆ

ԱՐՏԱՇԵՍ, նե՜ս ճայելով:

Այո, ձերդ վսեմ... Փախավ...

Ծիծաղում է:

ԼԵՎՈՆ

Ես այլևս սչինչ չեմ հասկանում:

ԱՐՏԱՇԵՍ

Հետո, Լևոն, հետո... Այժմ տես... (Վերցնելով բուղրը:) Ահա
այն կախարդական թուղթը, որի մասին մենք այնքան աշխա-
ռում էինք:

Քուղրը ցայիս է նրան:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Պ Ե Պ Ո

1. ԵՐԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ Կ

1

«Պեպոն» Սունդուկյանը գրել, ավարտել է 1870-ի օգոստոսի 3-ին, բայց գրելու միտքը հղացել է վաղուց:

Սունդուկյանն ասում է, թե Գեորգ Չմշկյանը շատ վաղուց խնդրել էր իրեն հայ թատրոնի համար մի պիես գրել ժողովրդի կյանքից: Սունդուկյանն սկսում է մտածել այդ մասին, բայց երկար ժամանակ չի կարողանում որևէ սյուժետային կորիզ գտնել: Փուլինյանի «Վուր տրարվիս, պիտի պոսակվիս» կատակերգությունը, որի մեջ Չմշկյանը կատարում էր Շամիրի զերբը, Սունդուկյանին առիթ է տալիս մտածելու, թե Շամիրի նման մարդը ինչպես կվարվեր, եթե մի հարուստ փող պարտ լիներ, բայց հրաժարվեր իր պարտքը ճանաչելուց:

Այդ պետք է եղած լինի ոչ շուտ, քան 1867-ը, այսինքն այն տարին, երբ առաջին անգամ բեմ է բարձրացվել Փուլինյանի վերոհիշյալ կատակը (սեպտեմբերի 1-ին Թեատրալնայա):

Կան և ուրիշ տեղեկություններ: Ահա, օրինակ, ինչ վկայություն է թողել Շիրվանզադեն՝ «Նա ինքն ինձ պատմում էր,— ասում է Շիրվանզադեն,— որ Պեպոյին գտել է ուղղակի փողոցում: Տեսնելով կինտոյի զգեստով և բնորոշ գեմբով մի ձկնորս, հրավիրում է նրան իր տունը, հյուրասիրում թխով, հետք զրույց է անում, բարեկամանում է և վերջը դառնում է նրա նորածինի կնքահայրը... Հենց Պեպոյին մի քիչ ի պեսայցրել է, խոստովանում եմ, Կակուլին է կինտոյի իսկական տիպը: Գիբոյի տիպն էլ կյանքից եմ վերցրել: Զիմզիմովը հայտնի վաշխառու Խ-ցի* լուսանկարն է, բայց մի ուրիշ վաշխառու, ճանաչում էի, կազ Զ-ցը երևակայից, որ իրեն եմ նկարագրել: Այդ ժամանակ ես այդ մարդու տանն էի կենում, անիրավի ջորուս դուրս արեց ինձ իմ բնակարանից» (Շիրվանզադե, «Եկանքի բովից», հատոր առաջին, էջ 247):

* Անհամբաժանական չէ, որ այդ Խ-ի տակ թաքնված էր ժամանակի հայ մեծահարուստներից մեկը՝ Խոսրոյանը: Այս ենթադրությունը հաստատող մի տվյալ զետեղվեց ըմբիշ Նավասարդյանին ուղղված և դեռևս չհրապարակված նամակներից մեկում. «Մտա պ. բաղդասար Խոսրովյանի տունը,— գրում է Սունդուկյանը,— մտա բերելով 68 դուրս տարավ Պեպոյի համար» (Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Մ. Աբեղյանի անվան Գրականության ինստիտուտին կից Գրական թանգարան, Բ. Նավասարդյանի Ֆոնդ, № 383 գ):

Երկրակազմի հաղորդած այս վերջին դեպքը իր հուշերում պատմել է նաև մի ուրիշը՝ Բամար Կաճախյանը փոքր ինչ այլ ձևով. «Երկրակազմի մի կուրյոզ պատմեց, որ պատահել էր «Պեպոյի» առաջին ներկայացման երկրորդ օրը Տան-տիտուհին խնդրել է դատարկել իր ընակարանը, որովհետև աղա Արտիստին կնոջ տիպը համարել է ծաղր իր վրա» («Մշակ», 1913, № 58)։

Նույն հուշերի հեղինակը պատմել է նաև հետևյալը, որը հանդիսանում է Երկրակազմի պատմածի տարբեր, բերես ճշգրտված վարիանտը.

«Երբ «Պեպոն» գրված պատրաստ էր,— ասել է Սունդուկյանը,— մնացել էր որոշել, թե բանի տարեկան պետք է լինի, ի՞նչ զգեստով և ի՞նչ գեմերի գծագրությամբ ունենա։ Այս մտքով զբաղված՝ մի օր զուրս եկա փողոց։ Հանկարծ տեսա, որ իմ դիմացի կողմից գալիս է բարձրահասակ, զեղեցկազնւմ, զուտ կին-տոյի հաղուստով հագնված մի երիտասարդ։ Մտքումս ասացի՝ «ա՜հ Պեպոյի տիպը», կանգնեցի ու հարցրի. «Թե՛ն ախպեր ես, ասա, բանի՞» տարեկան ես և ինչով ես պարագայում»։ Նրիտասարդը պատասխանեց. «Աղա ջան, 30 տարեկան եմ, մրդավաճառ կինտո եմ»։ Խոսակիցս մի փոքր լռելուց հետո հարցրեց, թե ինչո՞ւ եմ հարցնում։ Ասացի, թե կինտոների կյանքից պիտի եմ դուրս ելնու հետևանքներից, և ես՝ կամենալով այս հետաքրքրությունները բավականություն տալ՝ տուն հրավիրեցի նրան և մտաք մի բանի կտորի կարգացի «Պեպոյից»։ Նա լարված ուղադրությամբ լսում էր և ողորկում։ Նրա հասա երրորդ գործողության այն տեղին, որ աղա Արտիստին դանգատի հիման վրա Պեպոյին բանտ են տանում, այլևս չկարողանալով իրեն զսպել, տեղից վեր թռավ ու զայրացած բղավեց՝ «վեր տուր նրան, վեր տուր»։ Հենց այս խոսքերը ես զրի Կակուլիի բեմերու Այնուհետև այդ կինտոն զարձակ մեր տան մոտ բարեկամը և զավակներինցս մեկի կնքահայրը. հիմա էլ երբեմն գալիս է կնոջս խնդրում է պիտի խնայի վրա նվաճել և սկսում է պարել, կրունկներին ցցած աճապիկ զամբրով հատակը ծակոտելով։ Այո, ժողովրդի զավակ Պեպոյին ժողովուրդը սիրում է և նրա Էնթր-կայացման ժամանակ բեմի հետ խոսում է, զանազան բացակաշուրջություններ է անում և իր ունեցիկներն ավելացնում» («Մշակ», 1913, № 58)։

Այդ նույնը պատմել է նաև «Մշակի» խմբագիր Ա. Փալանթարը, այլ, բայց ավելի պակաս հետաքրքիր մանրամասնություններով (սեպտեմբեր, «Մշակ», 1913, № 58)։ Նույն Փալանթարը զրանից մի բանի տարի առաջ զրույց է ունեցել Սունդուկյանի հետ, զրի առել նրա ասածները, ցույց տվել նրան, ապա ստանալով զրամատուրգի հավանությունը և համաձայնությունը, 1910-ին հրապարակել է։

Ահա Սունդուկյանի հետ ունեցած նրա զրույցի այն մասը, որ վերաբերում է «Պեպոյին»։ Հողվածագիրը Սունդուկյանին դիմել է հետևյալ հարցով.

— Դուք ունեցել եք արդյոք Պեպոյի նախատիպը։

— Ոչ, Պեպոն բոլորովին ինքնուրույն ամբողջացում է աշխատավոր կինտո-ներին։

Ես հիշեցրի, որ «Պեպոյի» առաջին ներկայացումների ժամանակ Գ. Արծրունին նկատել էր, որ Պեպոն բուն աշխատավորի ներկայացուցիչ չէ, բավական խոշոր մուրհակի հարցով է զբաղված և բրդն էլ մարդու է տալիս մեծ օժիտով։

— Այո,— բացատրեց Սունդուկյանը,— Պեպոյի հայրն ունեցել է մասնավոր կարողություն, բայց ինքը Պեպոն ոչ մի հարստություն չի ժառանգել և ապրում է իր սեփական աշխատանքով միայն։ Այնուհետև նա պատմեց, որ ձկնորսի տիպն իրան վաղուց է հետաքրքրել և գրավել։ Այդ պատճառով նա մի առանձին հար-

գանձում և ոգևորութեամբ սիրել է վրացի բանաստեղծ Գիորգի Օրբելիանու մի նշանավոր ոտանավորը ձկնորսի մասին:

— Ձկնորս Լոփիանին հայտնի անձնավորութիւնն էր և նրա մասին պատմում են, որ նա իր միջնորդութեամբ շատ տառապանքների պաշտպանել է և շատ իշխանավորների բարկութիւնը մեղմացրել: Ձկնորսին էլ ես վերջրի հերոս իմ պիեսի համար:

Սունդուկյանը «Պեպոյի» միայն սկիզբն է դրել Թիֆլիսում, իսկ մեծագոյն մասը կրծանխի ամառանոցներից մեկում:

— Ես թիւադրում էի Գևորգ Չմշկյանին, իսկ ինքս հետ ու առաջ գնալով, մտածում ու հետեւյալ խոսակցութիւնները հորինում: Երբ վերջացրի՝ այդ ժամանակ Կրծանխօսան էր: Հավարվել էին ուխտավորներ, որոնց մեջ էր Լոփիանու եղբորս իր 12—15 ընկերներով: Նրանք անցնում էին փողոցով:

Իմ ստեղծած տիպի աղդեցութեան տակ՝ ես մի առանձին ոգևորութեան մեջ էի, ուստի կանչել տվի նրանց: Նրանք պարեցին: Ես էլ հանկարծ ինձ զցնցի նրանց մեջ: Վերջրի Լոփիանու եղբոր գտակը, դրի գլխիս ու ինքս սկսեցի պարել կին-տաուրի: Առաջ եկավ ընդհանուր ողբերգութիւն և ողջագոյութեան: Այդ օրն ես երբեք չիմ մոռանում:

Խոսելով Զիմզիմովի մասին՝ նա հայտնեց, որ այդ տիպը տարածված է և նա միայն խոսքերով ու ընդհանրացրել է նրան:

— Ծիշտ է, հասարակութեան մեջ կարծիք կա, որ ես կաղմել եմ այդ տիպը մի հայտնի անձնավորութիւնից, բայց դա լայնպէս չէ: Ես վերջրեւ եմ նրանից մի բանի գծեր միայն: X-ը հանձն էր առել մի երաշխավորութիւն, որից նա հետ դարձավ առանց ըստելիւս: Ես այդ գիծը վերջրի ինքը X-ը նկատել էր այդ րանք, բայց ոչինչ չէր ասում, իսկ իմ սիրտն առնկու համար, նա մի բանի տարուց հետո նմիւրեց ինձ մի գովազան, որ բերել էր Պարիզից: Գովազանն ունէր փոր-բիկ դիտակ, և X-ը տալով ինձ գովազանը՝ ասաց, որ դիտակը ավելի հարմար է տալ դիտողին: Ես չէի ուզում վերցնել, բայց նա ստիպեց չլռիւ-լռիւ-նա»:

Նա կանգ առավ և այն խոսքերի վրա, որ նա լսում էր վերջին երկու տարի-ները Պեպոյի նշանավոր մենախոսութիւնների առթիւ:

«Ասում են, որ Պեպոյի խոսքերի մեջ կան նորագոյն սոցիալական մտքեր: Այդ կարող է լինել և ինչ զարմանալի բան կա, եթե հազարավոր տարիների ընթացքում աշխատավոր մարդը նույն զոացումներն ունենա և նույն խոսքերն արտասանե», — ասել է Սունդուկյանն այդ զրույցի ժամանակ («Արոր», 1910, № 1):

1898-ին դրած մի նամակում Սունդուկյանն այն միտքն է հայտնել, որ իր պիեսների դրական հերոսների կերպարները գծելիս, ինքը նկատի է առել իրեն:

«Նախաբաւայի» Մասիսյանցը, — ասում է Սունդուկյանն այդ նամակում, — ես եմ, «Էլի մեկ զոհ» Միքայելը՝ ես եմ, Պեպոն՝ դարձյալ ես եմ, հասարակ կին-տոյի մաշկի տակ: Այս վերջին հանգամանքը երևում է նաև Պեպոյի հառաջաբանից: Շատ կծու արտահայտութիւններ կան, որ Պեպոն ասում է Զիմզիմովին, հնարովի չեն, այլ ասել եմ ես, մինչև Պեպոն գրելը, իմ հակառակորդին, իրականում, վկաների ներկայութեամբ» և այլն («Տեղեկագիր ՀՍՍՀ Գիտութեան և Արվեստի ինստիտուտի», 1927, № 2):

Այդ տեսակետից կարևոր է Քալանթարի պատմածից հետեւյալը.

... «Նորից զրույց բացվեց առհասարակ այն տպավորութիւնների և ազդե-

ցությունների մասին, որոնք եղել են Սունդուկյանի տիպերի վրա։ Եվ նա լրացուցիչ կերպով պատմեց, որ Պեպոյի, իբրև ձկնորսի, տիպի հորինելու ժամանակ Խեբրեմնապետ հիշում էի Ղազո և Միկո մորեղբայրներին, որոնք հաճախ դամբ էին գցում ձուկ որսալու համար, երբ մենք լինում էինք Օրթոնալում։

Չափազանց բնորոշ է այն փաստը, որ «Պեպոյի» առաջին ներկայացումներից հետո, ժողովրդի մեջ խոսակցություն է եղել այն մասին, թե ո՞ւմ է նման այս կամ այն կերպարը։ «Ներկայացումից հետո,— գրում է Արծրունին,— ես առիթ ունեցա խոսակցություններ լսելու Արուսիքը Կիրակոսի նման է, ասում էր մեկը, ո՞չ, Մարկոսի նման է, սպասախանում էր մյուսը» («Մեզու Հայաստանի», 1871, № 19, տես նաև «Գրիգոր Արծրունու աշխատությունները», հատոր առաջին, Թիֆլիս, 1904, էջ 401)։

Տարբեր զրույցների ժամանակ Սունդուկյանը շեշտել է մի կողմից այն կապը, որ եղել է իր ստեղծագործության և կյանքի միջև, մյուս կողմից այն, որ իր պիոնները իրականության լուսանկարչական վերաբաղմունքներն են։ Ես ոչ մի բանում չեմ ընդգործակել, բայց օգտվել եմ զանազան դեպքերից»։ Մի ալլ զրույցի ժամանակ Սունդուկյանն ասել է, թե «Տիպերից մի քանիսը վերցված են կյանքի մարդկանցից, մյուսները բոլորովին ինքնուրույն են։ Պիես գրելու ժամանակ իմ տիպերը դարձել են ինձ հետ կենդանի գործողներ և ես աչքիս չեմ դիմել նրանց նախատիպերին»։

Անկախ նրանից, թե այս տեղեկություններից ո՞րն է ավելի մոտ իրականությանը, պետք է նկատել, որ սրանք, վերջ է վերջո միայն արտաբերի ասիլներն են։ Այսպիսի առիթները, իհարկե, որոշ դեպքերում են, օգնում գրամատուռային սյուժե գտնելու, առանձին տեսարաններ գծելու։ Անկախ նրանից, թե Սունդուկյանն իրական այս կամ այն կերպերը գծելիս, նրա ընտելությունները գծելու վերջին հանգիստ, որն է մեկին նկատի առել է, թե ոչ, նրա զրվածքը ոչ թե այս կամ այն մասնավոր դեպքի կամ դեմքի գրամատուռային պատկերացումն է, այլ իր ժամանակի բնորոշ սոցիալական կյանքի գեղարվեստական ընդհանրացումը, այդ կյանքի մարդկանց, այդ ժամանակի համար մտածողության և հոգեբանության տեսանկյանց ամենատիպիկական հասարակական հարաբերությունների նկարագիրը։

1865-ին Թիֆլիսում տեղի ունեցած համարական շարժման վերաբերող փաստաթղթերը (տես պրոֆ. Լ. Մելիքոն-Բեկի հոդվածը՝ «Համարանքի նույնը Թիֆլիսում 1865 թվականին, Գ. Սունդուկյանը և մեր մտավորականները» («Խորհրդային Վրաստան», 1938, № 19—20) հնարավորություն են տալիս նկատել, որ «Պեպոյի», նրա զլխավոր հերոսի սոցիալական բողոքի մեջ կան ոչ շարժման արձագանքներից։ Եվ հետաբերական այն է, որ այդ փաստաթղթերում Սունդուկյանի անունը բավական հաճախ է հիշվում, մի փաստ, որ ցույց է տալիս այդ շարժման հետ նրա ունեցած առնչությունը։ Բայց նվազ կարևոր չէ և այն, որ այդ փաստաթղթերում հիշվում է նաև շարժման լավական եռանդուն մասնակիցներից մեկը, Պեպո Մամուլովը, որը շատ հնարավոր է, որ մի որոշ իմաստով, որպես նախատիպ ծառայած լինի Սունդուկյանին՝ Պեպոյի կերպարն ստեղծելիս։ Այդ տեսանկյանց չափազանց բնորոշ է գրականության մեջ դիտված այն փաստը, որ Պեպոյի ձեռագրում գրված է. «Անցքը պատահում է Թիֆլիսում 1866 թվին», իսկ հետո, կատակերգությունն առանձին գրքով հրատարակելիս, փոխել այսպես. «Անցքը պատահում է 1870-ին»։ Դրանով Սունդուկյանը, թվում է, թե աշխատել է շնչել ցարական գրաբնության ուղարկությունը, հնարավոր

յությունը շտապում նրան իր գրվածքի և վերոհիշյալ շարժման միջև կապ տեսնելու:

Սկզբում Թրիխիսիում, ձմռանը, իսկ աշնունհետև կրճանիսի ամառանոցում, ամռանը, ստեղծագործվել է «Պեպոնն»: «Պեպոնն», ինչպես մի շարք այլ գործեր, օրինակ՝ «Սեաթաթալան», «Էլի մեկ զոհը», Սունդուկյանը թելագրել է, իսկ Չմշկյանը գրելու Տարիներ հետո, ձեռնարկելով «Պեպոնի» հրատարակությանը, Սունդուկյանը նվիրել է այն Չմշկյանին, իր նրախոսագիտությունն արտահայտելով հետևյալ ձևով.

«Երբ ես մոտավորապես պատմեցի քեզ Պեպոնի բովանդակության գլխավոր միտքը, այն օրից սկսած՝ դու էլ ձեռք չվեր առար ինձանից. ստվերի պես հետևում էիր ինձ, աշխատելով շուտով և շուտով հանել իմ գլխից քո սիրեկան Պեպոնին և դրչի տալ իմ խոսքերը:

Նվ ահա, 1870 թվի սկզբում, դու, քստ սովորականին, վեր առար թուղթ ու գրիչ, և ես սկսեցի թելագրել քեզ Պեպոն, որը թեև շուտով ընդմիջվեց, բայց հիշյալ թվի հուլիս ամսին միևնույն ձևով շարունակվեց և վերջացավ կրճանիսում:

... Բանի՞ և րանի անգամ՝ գործդ թողած, ամառային շոգ պապանաթին, ստով եկել ես և զնացել կրճանիս, րանի՞ և րանի անգամ հետդ խորհրդակցել եմ, օգուտներ քաղել քո խորհուրդներից և ձանձրացրել քեզ իմ ծանր ու լարակ մասլահաթներով, րանի՞ և րանի անգամ ամբողջ ժամերով, գրիչը ձեռքիդ, անշարժ նստած ես եղել սեղանիս առաջ՝ ձևացնելով քեզ մեկ գրող մեքենա, երբ ես հեղինակելով՝ բոլոր իմ շարժվածքների ազատությունն մի վայելել, րանի՞ և րանի անգամ երբեմն արագությամբ թերթեր ես լցրել իմ խոսքերով և ստեպ-ստեպ հաճությունդ ցույց տալով, ույժ ես տվել ինձ շարունակելու, երբեմն էլ հոհերիդ տոթելով կամ տասն անգամ կրկնել ես միևնույն վերջին խոսքերս, կամ լուռ ու մուռն մնացել, ամառց մեկ լառ արտասանելով՝ կամենալով արդեն դնել մտքիս ընթացիկս՝ Մի՞ իմանա՞ ինչ մտքեր եմ ծագել քո մեջ այն ժամանակ, ի՞նչ մտքեր ես կլանել, ի՞նչ մտքեր գոհել, երբ ես, ուղեղս փորելով, աշխատելիս եմ եղել իմ միտքն արտահայտել, իմ խոսքերը գեղեցկացնելու Մի՞ով լրանիլ՝ քո կամքը ննթարկել ես իմ կամքին, քո սովորություններն իմ սովորություններին, քո ժամանակն իմ ժամանակին, քո աշխատանքն իմ աշխատանքին. և այս բոլորը, բոլորը միայն նրա համար, որ Պեպոն շուտով լույս տեսնի, դու քո սիրեկան թատրոնի համար մեկ նոր պիես ճարես:

Մտաբերելով անցյալը, մտաբերելով այն ժամերը, երբ Պեպոն գրվում էր, երբ մտքիմ խոսակցության մեջ Պեպոնից մենք անզադար անցնում էինք դեպի նրա խրախրակիցները, նրանցից դեպի ժողովուրդը, ժողովրդից դեպի ազգը, ես խոստովանում եմ, որ այն ժամերը միշտ կմնան իմ կյանքիս ամենաներշնչելի ժամերը:

Սունդուկյանը միշտ էլ խոստովանել է այն մեծ դերը, որ հայ գերասանները խաղացել են նրա ստեղծագործական կյանքում: Այդ տեսակետից չափազանց ընդուն է «Էլի մեկ զոհի» կապակցությամբ «Մեղու Հայաստանի» լրագրում նրա հրապարակած նամակը (տես՝ «Էլի մեկ զոհ» պիեսի ծանոթությունը), ինչպես և «Պեպոնի» կցված առաջարկները Չնայած դրան, հակառակորդները, նրան վիրավորելու նպատակով, մի րանի առիթով այն միտքն են արտահայտել, թե իբր Չմշկյանի և Ամբիկյանի մասնակցությունը Սունդուկյանի պիեսների ստեղծման գործում հեղինակային չափերի է հասել Այդպիսի մի հոդված լույս տեսավ «Кавказ» լրագրում այն օրերին, երբ գրական հասարակությունը պատրաստվում էր հայ մեծ դրամատուրգի գրական գործունեության 25-ամյակը նշելու:

Պարզ է, որ Սունդուկյանը չէր կարող անտարբեր մնալ այդպիսի ծանր վիճակումների նկատմամբ։ Նրա թղթերում գտնվեց «Մշակի» խմբագրի անունով գրված մի սևագիր, դեռևս անտիպ նամակ։ Նկարագրելով, թե ինչպես բոլոր տեղերից շնորհավորական նամակներ և հեռագրեր է ստանում իր գրական-թատերական գործունեության 23-ամյակի կապակցությամբ, Սունդուկյանը անդրադառնալով վերոհիշյալ ղեպին, իմիջիայլոց գրում է հետևյալը.

«Այսօր իմ արդարացի դայրույթս խառնելով իմ նրախտագիտության զգացմանց հետ, որ ես ունեմ ղեպի համայն հասարակությունը, ես չեմ կարող չըողորել «Կավկազի» հայտնած լուրի դեմ (№ 339) և չխնդրել երկու հիշածս գերասաններից նրան, որ դեռևս կենդանի է, ցույց տալու լրագրության մեջ, թե իմ աշխատանքության մեջ որ դուրսը, որ պատկեր կամ որ տեսիլը պատկանում է իր գրչին։ Իմ հեղինակական պատիվս պահանջում է, որ ես այս բիծը օր առաջ լվանալ աշխատեմ և հետևապես ես իրավունք ունեմ սպասելու, որ այ. Չմշկյանը այսպես ծանրակշիռ մեղադրության դեմ լուծվուն չի պահպանիչ»։

Գրել է նամակը, չնչել, մշակել, ապա որոշել այն հրապարակելու մտքից միառժամանակով հրաժարվել և սպասել, թե ինչ դիրք կընդունի Չմշկյանը։ Նամակի վերջում՝ լուսանցքում Սունդուկյանը գրել է. «Են սպասել իրան Չմշկյանին»։ Թվում է Սունդուկյանի համար պետք է պարզ լիներ, թե ինչ դիրք է բռնելու Չմշկյանը։ Սակայն ըստ երևույթին նա կամենում էր Չմշկյանի խոսքը հրապարակորեն լուսն՝ մեկընդմիջտ այդ թյուրիմացությունը վերջ տալու համար։

Չմշկյանը բողոքեց նույն թերթի էջերում։ Որոշ ժամանակ անց նույն միտքը կրկնեց նաև «Աղբյուր-Տարազը»։ Չմշկյանը ստիպված եղավ նորից հանդես գալու՝ զգանազան տարակուսանաց և զրպարտությունների վերջ տալու՝ նպատակով։

«Սոսրոհճարս խնդրում եմ Ձեզ՝ հարգելի շաքարթներթի անալիզն համարում չզլանաթ, ղեռնդելու այս մի քանի տողերը,— գրում է Չմշկյանը,— որոնցով հույսով եմ, որ ընդմիջտ փարատված պիտի լինիմ մի տարակուսանք, վերաբերյալ հանդուցյալ Ամերիկյանի, իմ և մեր տաղանդավոր զրամատուրդ պ. Սունդուկյանցի գործունեությանը»։

Մի քանի ժամանակ սորանից առաջ «Կավկազ» լրագրում մի նկատողություն կար առած մեր տաղանդավոր զրամատուրդի քսանհինգամյա հորելյանի առիթով, որ, իբրեք թե, իմ հանդուցյալ ընկեր Ամերիկյանը և ես մասնակից ենք եղել պ. Գարբիի Սունդուկյանցի բեմական զրվածներին, թե՛ մեր խորհուրդներով և թե անմիջապես մտցնելով նորա զրվածներին մեջ մի քանի տեսարաններ։

Իր ժամանակին ես մի կարճ նամակով գիմեցի վերոհիշյալ ուսու թերթի խմբագրության և, հերքելով այդ անհիմն կարծիքը, հավատացած էի, որ վերջ կտրվի այնուհետև այդ տեսակ անտեղի լուրերին։ Բայց ինչքան մեծ եղավ զարմանքս, երբ նորից, փետրվար ամսվա «Աղբյուր» ամսաթերթի հավելվածում տեսա, որ կրկինվել է համարյա «Կավկազի» միևնույն հայտնած միտքը, միայն ավելի կշռտ և կոպիտ ձևով, նսեմացնելով միևնույն ժամանակ թե՛ հարգելի հորելյանի և թե՛ իմ հանդուցյալ ընկերոջս արժանավորությունը»։

Այնուհետև Չմշկյանը գրում է՝

«Սուրբ պարտք եմ համարում բացարձակ խոստովանել,— գրում է Չմշկյանը,— որ Ամերիկյանը և ես ոչինչ հեղինակական կամ խորհրդակցության մասնակցություն չենք ունեցել պ. Սունդուկյանցի պիեսներում։ Նրանք մի որևիցե ժառանգություն մատուցած եմ ես մեր հարգելի զրամատուրդին, զա կայանում է նրանում միայն, որ իմանալու պես, թե պ. Սունդուկյանցը մտադիր է մի պիեսս

գրել, ես սղորուկի պէս կպել եմ նորան և, խնդրելով, աղաչելով, ստիպել եմ հորան թելադրել ինձ գրելու, որովհետև նա սովորութիւն ունի թելադրութեամբ միայն արտագրելու յոր պիտաները: Այսպես ես վարվել եմ նորոյ հետ «եռաթաւալան», «Պեպոն», «Էլի մեկ զոհ», վերջումս մաշամբ և «Ամուսիններ» պիտան ստեղծելու ժամանակ:

Նորեր թե՛ Ամերիկայանը և թե՛ ես նորան ոչինչ խորհուրդներ չենք տվել, բայց զուցե երբեմն դերասանակաւ տեսակետից հայտնած լինենք որեկիցե կարծիք:

Այսպես ահա, վերջացնելով այս իմ երկտող բացատրութիւնս, հուշ ունեմ, որ մեր տաղանդավոր հնդկակերպ դրամատուրգը պիտի արհամարհանուր նախ այդ տեսակ ինքնակոշ կրիտիկոսներին, որոնք համարձակվում են արատ զցել հսկա-տաղանդավոր, միակ հայերիս մէջ, ըստ ելրոպական հասկացողութեան, դրամատուրգի լուսավոր գործունեութեան վրա...» («Արձագանք», 1889, № 9):

2

Գեորգ Չմշկյանի ղեկավարութեամբ Թրիլիսիում գործող հայ դերասանական խումբն իր տրամադրութեան տակ ունենալով մի այնպիսի պիես, ինչպիսին «Պեպոն» է, անմիջապէս ձեռնարկում է նրա բեմադրութեանը:

Դերաբաշխումը կատարվում է հետևյալ ձևով. Պեպո՝ Գեորգ Չմշկյան, Ծուշան՝ Քեթևան Արամյան, Կեկել՝ օրիորդ Քազուհի, Գիրո՝ Գեորգ Միրազյան, Կակուլի՝ Մամիկոն Մելիք-Աղամյան, Ջիզդիմով՝ Միհրդատ Ամերիկյան, Էփեմիա՝ Անայիս, Գիգոյի՝ Մանդակունի, Սամսոն՝ Հովհաննէս Տեր-Ասատուրյան:

Ըստ մեմուարային գրականութեան մեջ տարածված փաստերի, Գեորգ Միրադյանը ցանկութիւն է հայտնի խաղալու Կակուլու դերը, բայց պիեսի հնդկակերպից, ինչ որ անպայման հանձն առնի կատարելու Գիրոյի կերպարը, իսկ Կակուլու դերը Սունդուկյանը, որպէս ներկայացման սեփական հանձնել է Մամիկոն Մելիք-Աղամյանին, որը, սովորաբար, կատարում էր սիրահարների դերեր, օրինակ՝ «Կարդինալ Ռեշլիտի» մեջ դր-Մուրտոյ և այլն («Տարազ», 1916, № 11):

Բայցի դերասան-դերասանուհիներին մասնակցել են նաև մի քանի թատերասերներ, զխաղորդապէս կանացի ուժերի պակասը լրացնելու համար, նամանակահատիկ, որ խմբի սակավաթիվ դերասանուհիներին Սաքինիկ Չմշկյանը, որ հետագայում դարձավ էփեմիայի դերի փառքուն կատարողներից մեկը, առաջին ներկայացմանը մասնակից չէր: Կեկելի դերը, ինչպէս հայտնի է գրականութիւնից, կատարել է օր. Բաղդուհի. այդ կեղծանվամբ հանդես է եկել Սոֆիա Խզմիրյանցի բուլղը՝ Նատալիա Մելիք-Նազարյանը: Իսկ Էփեմիայի դերակատար Անայիսը մամիկյանի բուլղն է:

Բեմադրվող պիեսներն անցյալում, սովորաբար, շատ կարճ ժամանակումն էին պատրաստվում: «Պեպոյի» վրա սովորականից ավելի երկար ժամանակ են աշխատում, մոտ երկու ամիս:

Փորձերը ղեկավարել է հնդկակերպ, նա, ինչպէս արդեն ասվել է, սովորութիւն ունեւ իր պիեսների բեմադրութեան ռեժիսորը լինելու: Ղեկավարել է փորձերը, պարտապէս առանձին դերակատարների հետ:

«Պեպոյի» փորձերի մասին մեմուարային գրականութեան մեջ պահպանված հետևյալ փաստը շարժապատկեր է ռեժիսորի կարող է լինել հայ ռեալիստական բեմական արվեստի ապագա ուսումնասիրողի համար:

«Մի անգամ «Պեպոյի» կրկնութիւն ունենիք,— պատմել է Սունդուկյանը Մաշակ Գուլազյանի հետ ունեցած մի զրույցի ժամանակ,— հանդուցյալ Ամերի-

կանք կատարում էր Զիմզիմովի դերը, որն այդ դերի միակ ստեղծողն էր՝ Վեր-
ջին գործողության նախափորձին տեսիլում, ուր Պեպոն իր սրտի մաղձն է թա-
փում Զիմզիմովի գլխին, ահագին ժամանակ վերջինս անխուս և մեռում և ոչ մի
բառ չունի ասելու Զանգուցյալ Ամերիկյանը շատ անհամար էր զգում իրան
այդ լուս տեսարանում և չէր կարողանում որոշել իր բռնելիք դիրքը Եսա չար-
չարվելուց ու մի վերջնական որոշման չհանգեցուց հետո, դարձավ զնայի ինձ ու
աղաչական ձայնով։

— Գարբիել չան, եթե ինձ սիրում ես, մի բանի խոսք տուր ինձ ասելու այս
տեսարանում։ Ուղղակի տանջվում եմ։

— Զե, — ասացի ես, — չեմ տա, պիտի տանջվես։

Եթե նա ինքն էլ կարողանար տեսնել իր խաղն այնպես, ինչպես ես էի հեռ-
վից տեսնում, կհամոզվիր, թե ինչու չէի սեղում խոսեցնել նրան։ Հանգուցյալը
այդ տեսարանում անմիան էր» («Շուշարա», 1912, գիրք Ա.)։

Վերջապես ներկայացումը տեղի է ունենում։

Սունդուկյանը «Պեպոյի» առաջին հրատարակության մեջ, ինչպես և ուրիշ-
ները, սրբաւատաւին ներկայացման օր՝ մատնանշում է ապրիլի 30-ը՝ Մինչդեռ
ժամանակի մամուլից երևում է, որ առաջին ներկայացումը տեղի է ունեցել ապ-
րիլի 29-ին («Մեղու Հայաստան», 1871, № 17)։ Կա և մի այլ վկայություն.
Արծրունին, որ «Պեպոյի» առաջին բնագրատեսիլից է, իր հոգվածում գրել է.
«Ապրիլի 30-ին, — գրում է նա, — ես ներկա էի գտնվում «Պեպոյի» 2-րդ ներ-
կայացմանը» («Մեղու Հայաստան», 1871, № 19)։

Թատերական հասարակայնություն մեջ այս ներկայացման շուրջը առաջացել
էր մեծ հետաքրքրություն։ Մինչև ներկայացումը լուրը տոմսակներն արդեն
սպառված էին։

Ներկայացումն անցնում է ազմկալից հաջողությամբ։

Ահա թե ինչ է պատմում Գեորգ Զմեկյանն այդ մասին... «Երբ առաջին ա-
րարվածի վարտագրերն իջավ, դահլիճը զորդաց հափշտակված բազմադանդություն-
ներով, սաստիկ ծափահարություններով... Սունդուկյանցը վազեց բեմ և չնայելով
մեր լարված հարաբերություններին, ընկավ վզով և, արտասուքը աչքերին,
զգվեց և համբուրելով ճակատս, դուրս բաշեց բեմ, միասին շնորհակալություն
հայտնելու հասարակության։

Երկրորդ արարվածը՝ միկնույն անապատի հաջողությունն ունեցավ և Ամե-
րիկյանը, որ խաղում էր Զիմզիմովի դերը, դերադանցից Գերասիմ Յակովլև
Զամբախովին։

Երրորդ արարվածի վերջը, կես ժամ համարյա ժողովուրդը մնաց դահլիճի
մեջ, միշտ բեմ դուրս բաշելով հեղինակին, որը դեռ պուխ էր տալիս լուր օթյա-
կից, բայց հետո եկավ բեմ և, բոլոր խմբով շրջապատված, մի բանի անգամ բե-
մից հայտնեց լուր շնորհակալությունը։ Եսա անգամ ես տեսել էի Սունդուկյան-
ցին հուզված, բայց այդ գիշեր նա հուզմունքից ամբողջ մարմնով դողում էր»
 («Արար», 1889, № 1)։

Գերասիմ-Բաշախովին ընտադատությունը բարձր գնահատական ավելց թե՛
պիեսին, թե՛ ներկայացմանը։

«Մեղու Հայաստան» լրագրում լույս տեսավ մի անստորագիր հոդված, որի
մեջ, ի միջի այլոց, ասված է.

«Հարգ և շնորհակալություն թե՛ հեղինակին և թե՛ բոլոր խմբին։ Մենք հաս-
կանում ենք այսպիսի ներկայացմանց նշանակությունը և ազդեցությունը։ Եվ

մի՞թե մեր ասածներին ապացույց չէ այն, որ նույնիսկ հանդիսական մասնակից են լինում այսպիսի ներկայացման ակամա սրտանց բխած արձագանքներով և զգացման արտահայտութիւններով, որ անդալար լսվում էին վերահարկից: Այսպիսի պիեսաների ներկայացման ժամանակ հայկական թատրոնում կարծես երկու տեղ է լինում խաղարկութունը, մինը բեմի վերա և մյուսը վերահարկում, որ բեմի վերա եղած ներկայացման արձագանքն է: Այս նշան է արդեն ազդեցութիւն: Եթե ավելացնելու լինենք սորա վերա և մյուս օրվան զանազան մեկնութիւնները ու տկնարկութիւնները..... և այլն, և այլն, ավելի պարզապէս կարելի կլինի հասկանալ, թե որքան ազդում է ժողովրդի վերա այն երևույթը, որ նորա կենդանի կյանքից է առած ու ճարտարութեամբ ներկայացրած» («Մեղու Հայաստանի», 1871, № 17):

Մյուս բնագիտական պատկանում է Դր. Արծրունուն, որի հոդվածը լույս տեսավ նույն լրագրում, վերահիշյալից երկու համար հետո՝ Նորն ստորագրութեամբ Քննադատելով պիեսի որոշ կողմերը, Արծրունին ընդհանուր ասմամբ բարձր է գնահատել այն: Նրա քննադատութեան հիմնական կապերը լիբերալ բուրժուական հայեցակեան է, որի սահմանափակութիւնից երբեմն կարողանալով դուրս գալ՝ շեշտել է, որ Պեպոյի կերպարը նոր երեւոյթ էր այն շրջանի մեր գրականութեան մէջ և թատրոնում, ինչպէս և այն, որ հակադրվելով Պեպոյի ոչ թե կենդրից, այլ երևակայութեամբ ստեղծված տիպ համարողներին, պիտու է, թե «Պեպոյի» տիպը մեր հասարակութեան կյանքի խոր հետազոտութեան արդյունք է» («Մեղու Հայաստանի», 1871, № 19):

Բոլոր դերահատարներն էլ իրենց դերերը կատարել են մեծ հաջողութեամբ, ամբողջելով և խորացնելով Սունդուկյանի գրամատուրգիայի բեմական մարմնավորման հենց իրենց ստեղծած տրագիկոնները: Ներկայացման բարձրակետերը եղել են Չմշկյանի Պեպոյն, Ամբիկյանի Չիմզիմովը, Ամբիկյանի գրանից առաջ արդեն մեծ հաջողութեւն էր ունեցել Սարգսի («էլի մեկ զոհ») և մանավանդ Չամբախովի («Եսթաբարա») դերերում: Հեղինակն էլ զոհ էր դերակատարներից: «Ամբիկյանը,— գրում է նա,— որ ներկայացնում էր Պեպոյի հակառակորդը պատկերել, և մյուս մասնակցող անձինք իրանց հանձնարարվոր խաղով օգնեցին մեկ ավելի պարզ ցույց տալու հարստահարված Պեպոյի համակրական ոգին»: Սունդուկյանը շատ բարձր կարծիք է հայտնել Չմշկյանի կատարման մասին: «Դու,— գրում է նա Չմշկյանին,— տվիր նրան (այսինքն՝ Պեպոյին— Բ. Չ.) շունչ և կենդանութիւն և իմ խաղը դերազանցեց գրվածին»: Դեռ աշակերտական շրջանում մեր ձեռքն է ընկել «Պեպոյի» առաջին հրատարակութեան (1876) այն օրինակը, որը հետևյալ մակագրութեամբ հաղինակը ընծայարեւել էր Պեպոյի առաջին դերակատարին: Գրված է՝ «Պեպո չառ, լոթիանա լանդում իմ բիզ, որ էս բու սիրեկան Պեպոյին ձեռնեղ չիողնիս. նրա դազած սիրտը թե ուրիշը թամա՞մ է հասկանում, դուրս խում լավ իս իմանում: Բու արարեւ որ էն Գարեկին: Սունդուկյանը Չմշկյանին նվիրել է իր գրվածքը 1891-ի հոմովարի 30-ին, այսինքն՝ «Պեպոյի» առաջին բեմագրութեան 20-ամյակի առթիւ: Պատմում են, որ 1901-ին, «Պեպոյի» առաջին բեմագրութեան 30-ամյակի օրը ծեր դրամատուրգը, հասարակութեան ջրում ընդունելութեանից հուզված, բռնում է Չմշկյանի ձեռքը ասելով թաշտմ նրան և բարձրաձայն ասում: «Դեռույզ ան, ևս բուր ծափերը, օձացիաները, բեզ համար է, Ես բեզ եմ պարտական, դու էիր, որ իմ Պեպոյին շունչ ու կենդանութիւն տվիր»: Սունդուկյանը մինչև իր կյանքի վերջն էլ այն համոզման էր, որ ոչ որ չկարողացավ Չմշկյանին հասնել Պեպոյի դերում. «Պեպոյի ամենա-

լալ կատարողը եղել է Չմշկյանը»,— ասել է Սունդուկյանը 900-ական թ. թ. վերջերին («Արոր», 1910, № 1)։ 2. Տեր-Գրիգորյանը, որ մոտ էր կահոցնաձ Սունդուկյանին և նրա դրամատուրգիային, շատ Պեպոններ էր տեսել, ինքն էլ խաղացել էր, իր մի հոգովածում գրում է, թե «ոչ ոք չէ կարողացել հասնել դերասատարության այն բարձրությանը, որին հասել էր Գ. Չմշկյանը» («Մշակ», 1916, № 274)։

«Պեպոն» անունը ներկայացման մասին ժամանակակիցներից վկայություն է պահպանվել Չովհաննես (Վանո) Տեր-Գրիգորյանի «Թերթեր իմ հիշողություններից» հուշաշարում։ «Պեպոնի անունը ներկայացումը շատ շեղ էր,— գրում է նա,— Չմշկյանն ու Ամիրիկյանը գերադասեցին իրենց, Միկիթ-Արամյանի նման Կակուլի մենք մինչև օրս չենք ունեցել, իսկ երբ ես համեմատում եմ Գևորգ Միրազյանին Գևորգ Տեր-Գալթյանի հետ, ես չեմ կարողանում զահազանել, թե նրանցից որն է մյուսին գերազանցում։ Ենթահայ էր Սամսոնի դերում Վանիկա Տեր-Ասատուրյանը, որ անշափ նուրբ շտրիխներով նկարեց Սամսոնի հարարությունները Էփեմիայի հետ։ Հանգուցյալ Արամյանը այնպիսի մի Շուշան խաղաց, որի նմանը ես երբևէ չեմ տեսել» («Տարազ», 1916, № 11)։

Զափազանց բարձր գնահատության է արժանացել նաև Քեթևան Արամյանի կատարած Շուշանը Չմշկյանի կողմից։ Նա ասում էր, որ Արամյանից հետո շատերն են Շուշանի դերը կատարել թե՛ հայ, թե՛ վրաց բեմերում, բայց ոչ մեկը խաղը այն անդհեղի սուպերությունը չի գործել, ինչ որ Արամյանինը, որովհետև վերջինս «բեմ դուրս գալու պես, արդեն սկսում էր սպրդել այն կյանքով, ինչ կյանք որ պիտի ներկայացվեր» («Թատրոն», 1895, № 2)։

Ամիրան Մանդիկյանը, որ նույնպես ներկա է եղել «Պեպոն» անունը ներկայացմանը, գրում է. ...«Գզալի եղավ և մեծ ազդեցություն գործեց ինձ վրա, երբ ես անունը անցա՞մ 1871 թ. ապրիլի 30-ին Թամամշովի բարձրաստիճանի թատրոնում տեսա բեմի վրա «Պեպոն» ներկայացնելու և Կակուլու դերը ես չէի կատարում, այլ մի ուրիշը, որ հրաշալի և աննման կատարաց իր գերն ու շատ զովասանքների ու ծափահարությանը արժանացավ հասարակության կողմից։ Մի բան միայն նկատելի էր, զո՞նք ինձ համար, որ ես օտար ընդհարացի լինելով, ընդհարի որդի չլինելով, նրա արտասանած խոսքերը Թիֆլիսի բարբառով մի փոքր խորթ էին թվում. բայց այդ ի՞նչ նշանակություն ուներ կամ ազդեցություն կարող էր գործել այն կատարյալ խաղի, շարժվածքների ու ձևերի վրա, որ ունենր Գ. Մելիք Արամյանը, իմ նախահայրն ըստ բեմի, Կակուլու դերում. իմ անունը կենդանի Կակուլին» («Տարազ», 1913, № 3)։

Սունդուկյանի դրամատուրգիայի բեմական տրամադրման 80-ական թվականների դերասանական նոր սերունդը մի նոր աստիճանի բարձրացրեց, ստեղծելով Չմշկյանի Պեպոնին և Ամիրիկյանի Ջիմզիմովին հավասարաբեմի, հայ թատրոնի պատմության մեջ կլասիկ ճանաչված Դիրո (Գևորգ Տեր-Գալթյան), Շուշան (Վարդուհի) և Կակուլի (Ամիրան Մանդիկյան)։

«Պեպոն» խաղացվել է նաև Պոլսի հայ թատրոնում։ Սունդուկյանի հետ արեմտահայությանը ծանոթացնողը եղել է Միհրդատ Ամիրիկյանը, որը թողնելով Թրքիստին, 1873-ին տեղափոխվում է Պոլիս, ուր միամասնակ թատերական գործունեություն ծավալելով, նորից վերադառնում է Կովկաս։

«Պեպոն» ներկայացնելուց անաջ Ամիրիկյանը հանդես է գալիս մի հոգովածով, ուր իր կազմած խմբի գործունեության ծրագիրն ու դերապշտումը լուսարաններու հետ միասին, երկար կանգ է առնում Սունդուկյանի ռեալիստական ստեղծագործ-

ձուլման արժեքավորման վրա, ապա և տալիս է Պեպոյի կերպարի գաղափարա-
կան ղեաճատականը մի այնպիսի տեսակետից, որ նորութիւն էր այն շրջանի
ըննդդատական գրականութեան մեջ: Ենթադրուեց, որ Պեպոն, — գրում է նա, —
միմիայն հայ ձկնորս չէ, ամեն ազգի ձկնորս է: Նա հայերեն կխօսի, բայց մի-
միայն հայ չէ, այլ ամեն ազգութեան է» (Եւստիգիւսի լէքսար, 1874, յիշ. 2675):

Դրամատուրգի արխիվում պահւում է Սունդուկյանի նամակը Պոլսում գտնվող
Ամբիկյանին (վերջինիս ձեռքով արտագրված), Գեղամի Ստամբուլ, գրեցիր,
վոր սաղ սալամաթ հասալ իս տիղդ, ու իժում լոնցիր ամրողը երկու տարի:

Հնովիմեն ուրիշների բերնով շատ բան իմացա, իմացա վոր «Պեպոն» ներ-
կայացրիւ նս, խաղը լավ է գնացի, ամա մարդ բիշ է էլիս (1876, 15 հոկտ. թվա-
կիր նամակից):

Սունդուկյանի պիեսների և հատկապես «Պեպոյի» բեմագրութիւնը սկզբուն-
քային նշանակութիւն է ունեցել պոլսահայ թատրոնում: Թարգմանական ան-
բնական և զեղարկութեամբ լուրջ արժանիքներից զուրկ մեղդիաներով հե-
ղողված թատրոնում Սունդուկյանի ստեղծագործութիւնը մեծ զորավիգ է հան-
դիսացել ռեալիստական ռեպրէզենտացիոն համար պայքարողներին:

Արամ Վրուչըրը 1889 թվականին ձեռնարկելով «Պեպոյի», ապա նաև «Եսալա-
րայի» բեմագրութեանը, խմբի առաջ հետևյալ պայման է դրել. «որքան հնա-
րավոր է խուսափել թարգմանական անհամ պիեսներից, որոնցով այն ժամանակ
լի էր Կ. Պոլսի հրապարակը, և աշխատել ստեղծել, բեմ հանել մի շարք ինքնու-
րույն պիեսներ», նկատի ունենալով «զլխավորապէս Սունդուկյանի պիեսները,
որոնք համարյա անծանոթ էին ոչ միայն հասարակութեան, այլև մասամբ ինտե-
լիգենցիային»¹ Թիֆլիսի թատրոնի անմատչելիութեան պատճառով: Այնուհետև
«Վրուչըրն այն միտքն է հայտնել, որ Սունդուկյանի գլուխ-գործոցը «կատարելա-
պես չափված ու ձևված էր Կ. Պոլսի համար. իսկ նրա տիպերն այնքան հարմար-
վում էին Պոլսի տիպերին» որ կարծիք պիեսը գրված լինել հատուկ պոլսեցոց
համար: Իսկ հայ ձկնորսներ... փառք ասածո հաղարեներով կան Կ. Պոլսում»
(«Տնտեսագր», 1912, գիրք Ա.):

Պիեսը պոլսահայերենի է վերածել Արամ Միտնարյանը (Վրուչըր), մի
որոշ չափով հարմարեցրել պոլսական անուններին ու կենցաղին: Ներկայացումը
տեղի է ունեցել 1890-ի մարտի 11-ին: Պեպոյի դերը կատարել է Վրուչըրը, Կա-
տարի (այսինքն՝ Կեկելի) և Էփտիկի (այսինքն՝ Էփեմիայի) դերերը օր. Ազնիվը,
Շուշանին՝ Պայծառ Ֆասուլյաճյանը: Ներկայացումը մեծ հաջողությամբ է անցել:
Ներկայացումը մեծ խանդավառութիւն է առաջ բերում պատմականորէ պիպոնների
շրջանում, որոնք «շափազանց ոգևորվելուց այդ գիշեր մի քանի քայլանակ օղի
ափելի խմեցին», — պատմում է Արամ Վրուչըրն այդ ներկայացման մասին զրաժ-
հուերում (նույն տեղ):

Սունդուկյանի զրվածքները և հատկապէս «Պեպոն» շատ շուտ դուրս եկան
հայ թատրոնի սահմաններից: Անդրկովկասյան ժողովուրդներին, հատկապէս
վրացիների համար, Սունդուկյանի դրամատուրգիան նուրբան մոտ ու հարազատ
է եղել: Նվ դա հասկանալի է, որովհետև «Պեպոն» ոչ միայն իր սոցիալական բու-
վանդակով, այլև միջավայրով, կերպարներով, կենցաղով, շատ ընդհանուր
կողմեր ունի վրաց իրականութեան հետ:

«Պեպոյի» բեմագրութեան հաջողութիւնը հայ թատրոնում այնպիսի չափերի
է հասնում, որ Թիֆլիսի ռուսական և վրացական առաջավոր ինտելիգենցիան

շահագրգռված հետաքրքրություն է հանդես բերում Սունդուկյանի այդ պիեսը տեսնել նաև վրացական և ուսական բեմերում:

«Պեպոն» ուսական թատրոնում առաջին անգամ խաղացվել է 1874-75 թվա-
տեղաշրջանում: Պեպոյի դերը կատարում էր ուս հայտնի զերասան Ստրկսկին,
Կակուլուս Կերը՝ Արքեմիլը (Այս տեղեկությունը բաղում ենք Գևորգ Չմշկյանի մի
նամակից, ուր, ի միջի այլոց, ասված է և այն, որ դրանից հետո անմիջապես
նրանք այն պիեսը խաղացել են նաև Մոսկվայում. «Նոր Դար», 1901, № 76):

«Պեպոն» վրաց թատրոնում բեմադրելու անհրաժեշտության հարցը առաջին
անգամ բարձրացրել է «Գրոնրա» թերթը: Այդ լրագրի «Նոր լուրեր» բաժնում
տպված է հետևյալը.

«Պարզվում է, որ հայ տաղանդավոր ղեկապետ Ամբիկյանը այս օրերին
Ստամբուլում բեմադրություններ է կազմակերպում: Նա Սունդուկյանի «Պեպոն»
էլ է բեմադրել: Այս կոմեդիան մեծահարգո Սունդուկյանի լավագույն ստեղծա-
գործությունն է և, անշուշտ, լավ տպավորություն կգործի Սաամբուլի հայերի վրա:
Գուցե վրացիքս էլ շուտով ականատես լինենք այս կոմեդիային» Թրիխիսի բե-
մում» («Գրոնրա», 1874, № 426. քաղված է Գ. Բուխնիկաշվիլու՝ Սունդուկյանի
մասին գրված գրքից):

Նվ իսկապես, նույն այդ տարումն էլ, հոկտեմբերի 21-ին, «Պեպոն» բեմու-
ղովում է վրաց լեզվով, բայց ոչ Թրիխիսիում, այլ Քուսթալիում: Պեպոյի ղեկա-
կատարմամբ հանդես է գալիս Ան. Քուրճիկիձեն Մասնակցել է նաև այդ ժամա-
նակներն ամուսնու հետ Քուսթալի տեղափոխված հայ թատրոնի խոշոր ուժերից
Քեթևան Արամյանը, Այդ ներկայացմանը արձագանքեց «Գրոնրան»՝ «Հոկտեմ-
բերի 21-ին, — գրում է թերթը, — վրացերեն ներկայացում տեղի ունեցավ. խա-
ղացվեց Սունդուկյանի «Պեպո» կոմեդիան հայերենից թարգմանված: Պիեսում
ամբողջապես լավ գնաց: Ժողովրդի ուշադրությունը միանգամից գրավեցին Քու-
ստալիսյանը, Արամյանը և Քուրճիկիձեն: Քուրճիկիձեն կատարում էր Պեպոյի
դերը. մի քանի տեսարաններում լավ էր, որոշ տեսարաններում՝ թույլ, որովհետև
իմպարանում էր արտասանել: Մյուս ղեկավարները իրենց դերերը շատ պա-
րզին: Մի խոսքով, «Պեպոն» լավ գնաց: Ուլերն ներկա էին այդ ներկայացմանը,
լավ տպավորությամբ զուրս եկան: Առանձնապես մեր հասարակության համա-
կրանրին արժանացավ Պեպոյի խորակները» («Գրոնրա», 1874, № 448. քաղում
ենք Գ. Բուխնիկաշվիլու «Գարբիկ Սունդուկյան» վրացերեն գրքից, 1950, էջ 32):

Թրիխիսիում այդ տարիներին բավական հաճախակի կազմակերպվում էին
գրական երեկոներ և համերգներ՝ գրողների և ղեկապետների մասնակցությամբ:
Այդպիսի երեկոներից մեկում, Գրիշաշվիլու ասելով, բառաստեղծ Ռաֆայել
Լիխոստային բեմից կարդում է Պեպոյի հայտնի մենախոսությունը:

Մի տարի հետո էլ «Պեպոն» վրաց լեզվով բեմադրվում է նաև Թրիխիսիում:
Վրաց ղեկապետները դիմում են Չմշկյանին, խնդրում նրան հանձն առնել:
Պեպոյի դերը վրացերեն կատարել: Նա, թեև լավ չէր տիրապետում վրացերենին,
բայց հասկանալով ներկայացված առիթի նշանակությունը, հանձն է առնում:
«Հասավ ներկայացման օրը, — պատմում է ժամանակակիցը, — մի շարաթ առաջ
տոմսակներն արդեն սպառվել էին: Դահլիճում ասեղ զգելու տեղ չկար: Թիֆլիսի
վրաց և հայ ընտիր հասարակությունը ներկա էր»:

«Պեպոյի» վրացական այս ներկայացումը (1875, 27-ր հոկտեմբ.) մեծ հաջո-
ղությամբ է ունենում: Միաժամանակ հետո ներկայացումը նորից կրկնվում է

(1875, 15 դեկտ.) , հազվաքելով Հևսաբերքովոցների մի հոծ բաղադրություն, ոգևորված դրանից, վրացիները, Չմշկյանի օգնությամբ, ձեռնարկում են «էլի մեկ զոհի» բեմադրությանը, որտեղ հայ անվանի դերասանը հանդես է գալիս այս անգամ Բրիլիանտովի դերում:

«Դրոնբան» գրում էր. «Այս վերջին տարվա ընթացքում մեծապատիվ Սունդուկյանը մոռաց է դառնում մեր բեմի վրա: Առաջին անգամ Քուժայիսը ծանոթացրեց այդ տաղանդավոր հայ դրամատուրգին: Առաջինն այնտեղ խաղացին նրա հրաշալի «Պեպո» կոմեդիան, ապա նրա մյուս դրաման՝ «էլի մեկ զոհը», որ երկու անգամ ներկայացրին այնտեղ և հիմա, ինչպես ասում են, նրա երրորդ դրամատիկական գործի բեմադրմանն են պատրաստվում: Թրիլիսին այս դեպքում Քուժայիսի հետերում էլ գնում, այստեղ էլ վերջերս երկու անգամ ներկայացրին «Պեպոն», իսկ անցած հինգշաբթի ներկայացրին «էլի մեկ զոհը» («Դրոնբա» 1876, № 6):

«Պեպոյի» ներկայացումը վրաց և հայ հասարակության մեջ առաջ է բերել աննախընթաց խանդավառություն, ամրապնդելով երկու մոդուլուրգիների եղբայրական համագործակցությունը: «Վալի» պարբերականը այն միտքն է հայտնել, թե Սունդուկյանի պիեսները միացրին երկու հարեւան ազգերին արվեստի հիման վրա» (1901, № 2):

Այդ ներկայացման առիթով արտահայտվեց «Դրոնբա» լրագիրը, տպագրելով Սերգեյ Մեսսոն րավական ընդարձակ հոդվածը «Պեպոյի» և նրա բեմադրության մասին: «Պեպոյի» շուրջն ստեղծված ընդադատական դրականության երեւելի էջերից մեկը պետք է համարի այս հոդվածը: Բարձր գնահատելով Սունդուկյանի պիեսը, Մեսսին երկար կանգ է առնում Պեպոյի կերպարի վրա, ոգևորված խոսում այն մասին, թե ինչպես նա հաճն է առնում բանա գիտ, որպեսզի հետո պայրարի ճշմարտության համար, ամբողջ աշխարհին ցույց տա, թե զիմի՞մովնե՞րն ինչ միջոցներով են ձեռք բերել իրենց հարստությունը: «Պեպոյի» մեջ,— ասում է Մեսսին,— մարմնավորված են տնտեսական այն հակասությունները, որոնք զգալի ու ծանր դարձան ամբողջ երկրի համար: Նա եւ է գալիս, նա չի կարողանում տանել, համբերել ագնիվ, լայց թույլի ճնշումը անարդար ուժի կողմից... նա լուսավորված մարդ չէ, նա թեթիաներ չի ուսումնասիրել, եղբայրության, միասնության և հավասարության մասին խոսք անգամ չի լսել իր կյանքում, լայց դրա փոխարեն նա ապրել է, մեր կյանքին հետամուտ եղել և այն, ինչ որ ասում է իր սեփական կաշվի վրա է ղգացել» («Դրոնբա», 1875, №№ 136, 137):

Աննուհետեւ հոգվածագիրը մանրամասն վերլուծել է Զիմի՞մովի. Գիբոյի, Կակուլու, Շուշանի և Կեկելի կերպարները, ցույց տալով, թե որքան իրական ու կենդանի են նրանք կերտված:

Չմշկյանը, որ թե՛ այդ ժամանակ, և թե՛ դրանից հետո շատ երկար տարիներ հայ բեմի անզուգական Պեպոյն է եղել, չունենալով մրցակից նույնիսկ իր արդեն րավական հասակ առած տարիներին, մեծ ոգևորությամբ է կատարել այդ գեոր վրաց թատրոնում: Ահա ինչ է պատմում ինքն այդ մասին.

«Բեմ դուրս գալուս պես, ամբողջ գահլիճը ղղղաց ծափահարությունից: Ես փորը ինչ ղվարեցի, բայց իսկույն ուղբի եկա: Սկսվեց խաղս: Պետք է ասած, որ ես շատ լավ էի տրամադրված և այդ պատճառով այս անգամ ես վրացացած Պեպոն, չնայելով իմ անխորժ արտասանությանը վրացու ականջի համար, շատ

փառավոր դուրս եկավ: Ամեն իմ մեկ ընձ մտնելիս և դուրս դալիս կատարյալ օվա-
ցիա էր» (Աճաքաբա, 1889, № 1):

Չմշկյանը չէր սխալվում: Վրաց թատերական հասարակայնությունը, մամու-
լը նույնպես բարձր գնահատեցին նրա խաղը: Այդ ներկայացման առիթով «Դրոն-
բայում» տպագրված հոգովածում ասված է. «Չմշկյանն իրական արտիստ է,
վարպետության հասած և փորձված արտիստ, որը կարծես կենդանին հոգի էր
դրել Պեպոլի դերի մեջ: Նրա շարժումներ, գլխի պահվածքը, ամեն ինչ իսկական
թրիլիցուցու կինոն է հիշեցնում»:

«Պեպոլի» նրկորդ ներկայացման (15 գեկտեմբերի) կապակցությամբ
Չմշկյանի դերակատարության մասին «Դրոնբան» գրել է. «Հաճույքով պիտի ասե-
նք, որ Չմշկյանը ընդհանրապես հիմա ավելի ու լավ էր խոսում, բան առաջ,
իսկ խաղը հո միշտ էլ հիանալի էր» (1875, № 143):

Հայ և վրաց դերասանների միացյալ ուժերով ներկայացումներ տալը 70-ա-
կան թվականներին արդեն տրադիցիա էր, իսկ հայ-վրացական համատեղ թատ-
րոն ստեղծելու խնդրի օրակարգի այրող հարցերից մեկը: Դրա արտահայտու-
թյուններից է 1876-ի մարտի 21-ին կազմակերպված երեկոն, ուր հայերեն լեզ-
վով բեմադրված «Դոն Ժուանի» և Ալյ Բեզ օյինի» հետ խաղացվել է նաև «Պեպոլի»
նրկորդ գործողությունը վրաց լեզվով: Պեպոլի դերը կատարում է Գ. Չմշկյա-
նը, Էփեմիայի դերը Ս. Չմշկյանը, իսկ Զիմֆուովի դերը վրաց դերասան Էլիզեդ-
վը, որը, ի միջի այլոց, մասնակցել է Չմշկյանի կազմակերպած հայկական ներ-
կայացումներին ևս:

Սակայն իր նշանակությամբ ավելի կարևոր էր «Պեպոլի» բեմադրությունը
հայերի և վրացիների միացյալ ջանքերով: Չմշկյանն ասում է, թե այդ ներկայա-
ցումն ինքը կազմակերպել է, որպեսզի «բեմից ցույց տանք մեր հայերին և վրաց
մեծանայ հետ ունեցած համերաշխությունը»: Չմշկյանն այս անգամ Պեպոլի դե-
րը կատարում էր հայերեն, իսկ Սաթենիկ Չմշկյանը մինևույն ներկայացման մեջ
կատարում էր նրկու դեր— Կեկեկ և Էփեմիա, առաջինը վրացերեն լեզվով, երկ-
րորդը հայերեն, իսկ Շուշանի դերը կատարվել է և՛ հայերեն և՛ վրացերեն լեզու-
ներով: Վրաց դերասաններից մի քանի հոգի նույնպես մասնակցել են:

Արժև հիշատակել այն, որ Պեպոլի կերպարը ոգևորել և խանդավառել է,
բացի դերասաններից, նաև վրաց գրողներին: Պեպոլի դերակատարմամբ հանդիս
են եկել հայտնի արձակագիր Ալ. Ղաղերկը և նշանավոր գրաժամտուրդ Ասիկո
Յադարեխին:

«Պեպոլի» բեմադրությունը հոսկում անցնում է ոգևորել Ակակի Ծերեթելուն,
որ վերջինս ներկայացման կապակցությամբ գրված հոդվածում ասում է. «Որ
Մարգարիտը, որտեղ էլ ուզում է լինի, իր արժեքը չի կորցնում, հարուստի մե-
տաքայա հագուստին կարած լինի, թե ցնցուտի վրա» («Բվերիա», 1901, № 170):
«Պեպոլի» աղբրեջաներեն թարգմանելու և բեմ հանելու միտքն առաջացել է
դեռ 1888-ին Բավրիցում՝ Սունդուկյանի գրական գործունեության 25-ամյակի
կապակցությամբ: Սակայն պահպանողական-հետադեմ տարրերն արգելք են լի-
նում նրա իրականացմանը: Այդ նույն ժամանակները հայ երիտասարդության
նախաձեռնությամբ կազմակերպվում է թատերական մի մեյալուն խումբ աղբրե-
ջաներեն լեզվով ներկայացումներ տալու համար: Այդ գործն էլ խոչընդոտների է
հանդիպել: Վերջապես, 20 տարի հետո, 1909-ին հայ և աղբրեջանական երիտա-
սարդության միացյալ ջանքերով վերահիշյալ թատրոնի հիմքը դրվում է: Եվ այդ
թատրոնի գործունեությունն սկսվում է «Պեպոլի» ներկայացումով (տես Գ. Աղ-

հավույզանի «Սունդուկյանը և աղբրեջանական թատրոնը»։ «Գրական թերթ», 1950, № 23, խորագրով հոդվածը)։

Ի միջի այլոց հիշենք, որ Սունդուկյանի արխիվում պահվում է Միրզա Նաթալի Ախունդովի ծննդյան 100-ամյակը նշանավորող հանձնաժողովի հրավիրագիրը Սունդուկյանին՝ հորեկարի նկարով, որի վրա հայ մեծ դրամատուրգը գրել է. «Հեղեպես ուրախանում եմ Կովկասի թանկագին դավակ Միրզա Նաթալի Ախունդովի հիշատակը մեծարելու առթիվ, անկիղձորեն ցանկանում եմ մուսուլմանական ժողովրդի ծաղկումը և բարգավաճումը»։ Սունդուկյանը իր գրչույցին՝ աղբրեջանական խոշորագույն դրամատուրգին տվել է այն գնահատականը, ինչ որ վրացի և աղբրեջանական առաջավոր ինտելիգենցիան՝ իրենի։

Թե՛ վրաց, թե՛ հայ թատրոնում «Պեպոն» խաղաղվել է միշտ։ Սունդուկյանի այլ պիեսների հետ միասին «Պեպոն» մի քանի դերասանական սերունդ է դաստիարակել, ամրապնդելով սեփական տրագիկան թատրոնում։

1901-ի ապրիլի 30-ին նշվել է «Պեպոյի» առաջին ընթացիկության 30-ամյակը։ Երբ օր տևող այդ տոնախմբությանը, հայերի հետ միասին, հավասարապես մասնակցել են նաև վրացիները, ռուսները և ադրբեջանցիները։ Չափազանց բնորոշ է, որ Սունդուկյանի հետ կապված ամեն մի բնի թե շատ հասարակական ղեկավարվում էր ժողովուրդների բարեկամության դաշինքը հաստատող իրադարձություն։

Վրաց նշանավոր դերասան Կոտե Ախիանին իր ելույթում նշել է այն խոշոր դերը, որ կատարել է Սունդուկյանի դրամատուրգիան վրաց թատրոնի զարգացման գործում^{*}։

Պատասխանելով այլևայլ անձերից, ընկերություններից և հաստատություններից, թե Թիֆլիսի միջից, և թե Ռուսաստանի զանազան ծայրերից, մինչև անգամ արտասահմանից՝ ստացված բազմաթիվ ողջույններին և շնորհավորանքներին, Սունդուկյանն ասել է, որ ինքն աշխատել է «եթևու հայրենակից իրեն միապես սիրելի վրաց և հայ բնակիչ համար»։

Երեկոներից մեկի ժամանակ (վրաց թատրոնում) Սունդուկյանն ասել է.

«Իմ ուրախությունն ու շնորհակալությունը սահման չունի։ Խոսքով ինչպես կարող եմ ասել այն, ինչ որ մտածում եմ, ինչ որ զգում եմ. ես այն հողից եմ, այստեղ եմ ծնվել, այստեղ եմ մեծացել, այս երկրի չուրը խմել, օդը ծծել։ Ես ձերն եմ, Աբր միջից. ես ձեզ ամենիդ սիրում եմ, ամենիդ օրհնում ու ամեն բարիք ցանկանում...» («Նոր-Պարս», 1901, № 74)։

Անշափ ուշադրով է և այն խոսքը, որ «Պեպոյի» տոնախմբության առթիվ վաղօրոք պատրաստել է դրամատուրգը Գևորգ Չմշկյանին և մյուս դերասաններին իր երախտագիտությունն արտահայտելու համար։

«Ընդունեցիք, խնդրեմ, իմ խորին շնորհակալությունը Ձեր ուշադրության համար»։

Այսօրվա Ձեր համակրությունը, Ձեր ծափահարությունը մեծ և մեծ պատիվ է ինձ համար, բայց ես համոզված եմ, որ այդ ծափահարությունը պատկանում է

^{*} Ախիանու այդ խոսքը Հովհ. Վարդուկյանի թարգմանությամբ լույս է տեսել «Սովետական դրականություն և արվեստ» ամսագրի 1950-ի № 7-ում։ Այդ փաստաթուղթը առաջին անգամ հրապարակել է պրոֆ. Լ. Մելիքսեթ-Քեկը («Լիտ. Սարաբվելու», 1940, № 15)։

ափելի Ձեր բարեսրտությանը, բան թե ինձ և իմ դրվածքին Այնուամենայնիվ ես
երջանիկ եմ, որ արժանացնում եր ինձ այս փառքին, այսօրվա տոնախմբու-
թյանը:

Ես Ձեր զավակն եմ, Ձեր խոնարհ ծառան, այստեղի հողի վրա ծնված:

Տա աստված, որ Դուք լինեի երջանիկ և աղատե Ձեզ զանազան Զիմզիմով-
նների ձեռքից:

Դեռոգ ջան, բեզ եմ պարտական, որ արժանանում եմ այս հանդեսին: Իթի
դու չլինեիր, դուցե Պեպոն էլ չլիներ. այս ամենը ես պարզաբանել եմ Պնդոյի
առաջարանում. խնդրում եմ նորից ընդունես իմ արտագին շնորհակալությունս
(համրույր):

Հիմի մի երկու խոսք էլ Ձեզ ասեմ, իմ Շուշան ու Կեկել, իմ Պեպո ու Պա-
կուլի, իմ պառավ Դիրո ջան, թե կա էստի Ձեր մեջք Գիրո. Դուք ձեր հաջողութի-
նի էղենեի ման էկեք, մի վախենար աստված օղորմած է, ձիր դասած հացը աստ-
ված անպակաս անի Ձեզմեն, նա փրկի Ձեզ Զիմզիմովներու ձեռնմեն, նա աղա-
տի ձեզ ամեն զաղիմեն շառեմեն ու շամաթեմեն: Երկար օր տու Ձեզ, սուրբի ու
ապրին Ձեր Կեկեկներն ու Շուշանները, Ձեր Դիրո իր բախտավոր բլրի:

Իսկ Ձեզ, տիկնայի ու պարոններ ես չեմ կարող բասերով արտահայտել իմ
շնորհակալությունը, թույլ տվեի համարել Ձեզ ամենբլիք:

Սունդուկյանի այս խոսքը սեպդիր է, փոքր ինչ անմշակ, սրը հրապարակվում
է որոշ սրբագրություն:

«Պեպոյի» մեջ արտահայտված ժողովրդական ցասումը միշտ էլ սիրելի է և-
զել անդրկովկասյան ժողովուրդներին, ինչպես առաջ, այնպես էլ սովետական
կարգերի հաստատումից հետո: Սովետական աշխատավոր ժողովուրդը «Պեպոյի»
մեջ տեսն է աշխատանքի մարդուն, արդարության և ճշմարտության համար պայ-
քարող հերոսին: Չափազանց ընթրոշ է և իր բովանդակությամբ անսահման պեղե-
ցիկ մի փաստ՝ «Պեպոյի» բեմադրությունը հայերի, վրացիների և ադրբեջանցի-
ների միացյալ ջանքերով, խառը, երեք լեզվով, որը խորհրդանշում էր անդրկով-
կասյան ժողովուրդների ամբակուտ դաշինքը: Այդ ներկայացումը տեղի է ունեցել
1926-ին Թբիլիսիում, վրաց պետական թատրոնում, Վաստ Արաշիձեի, Նիկո Դա-
ցիերիձեի, Միրզա Ալի Արասովի, Վարդուհու և Դեյրդ Տեր-Գալթյանի մասնակցու-
թյամբ: Առաջին դործողությունը ներկայացվել է հայերեն լեզվով, երկրորդը՝
վրացերեն, երրորդը՝ ադրբեջաներեն: Ներկայացման ռեժիսորները էր Կոտե
Մարջանաշվիլին:

Սունդուկյանի դրամատուրգիան խորասույն արժեքավորվեց սովետական իրա-
կանության մեջ, դառնալով սովետահայ թատրոնի ռեպերտուարի զարգիւցի: Բո-
լորովին զարմանալի չէ, որ սովետահայ թատերական կուլտուրայի ամենազավա-
ղուն օջախը, Պետական առաջին թատրոնը, որը 1937-ին կոչվեց հայ մեծ դրա-
մատուրգի անդունդ, իր բացման օրը ներկայացրել է «Պեպուն», մասնակցությամբ
Դեռոգ Տեր-Գալթյանի և Վարդուհու, որոնք հասկապիս հրավիրված էին Թիֆ-
լիսից՝ Դիրո և Շուշան խաղալու համար: Սրանք 80-ական և 90-ական թվականնե-
րից սկսած եղել են հայ բեմի ամենազավաղույն Շուշանը և Դիրոն: Այս ներկա-
յացումն իր սիմվոլիկ կողմն ուներ, դերասանական հին սերունդը մի վերջին
անգամ հանդես դալով հայ դրամատուրգիայի պլուս-գործոցի մեջ, ռեալիստա-
կան թատրոնի առաջավոր, պեմոկրատական տրադիցիաներն էր հաղորդում նո-

բաստնոց սովետական թատրոնի շուրջը համախմբված տաղանդավոր երիտասարդությունը Հետագայում կրկին ու կրկին անդրադառնալով Սունդուկյանին, «Պեսպոն» բեմադրվեց Սունդուկյանի անվան թատրոնում մի քանի անգամ։ Բոլոր բեմադրություններն էլ պատկանում են Արմեն Գուլակյանին «Պեսպոնի» առաջին բեմադրությունը (1939) սոցիոլոգիական երանգավորում ունեւր Սոցիալական վերանայման ենթարկելով պիեսը, ռեժիսորը փոփոխել էր Սունդուկյանի տեքստը, վերածել այն թաղմամբիվ պատկերների «Քանդած օջախի» լուսոյի տեսարանը ոգտապորձովն էր այստեղ, ինչպես և գրված էին նոր տեսարաններ (Կեկելի նշանածի կրպակը, Պեսպոնի դատավորությունը, Պեսպոնի բանտարկությունը և այլն)։ Նրկբորոյ (1935) և մանալանդ վերջին բեմադրության (1948) մեջ նկատելի է Սունդուկյանին, նրա դարաշրջանին հարադատ մնալու ձգտումը։ Կազմը՝ Պեսպոն՝ Ավետ Ավետիսյան (նաև Գ. Հարությունյան), Շուշան՝ Վարդուհի Ստեփանյան (նաև Ա. Մկրտումյան), Կեկել՝ Ռուզան Վարդանյան (նաև Ա. Արազյան, Մ. Պարոնիկյան), Կակուլի՝ Դավիթ Մալլան (նաև Գ. Աշուղյան), Գիրո՝ Գուրգեն Գարբիկյան (նաև Մ. Կոստանյան), Զիմզիմով՝ Հովհաննես Ավագյան (նաև Լ. Մարյան), Էփեմիա՝ Օլգա Գուլակյան (նաև Ա. Ասրյան, Ս. Ալավերդյան), Սամսոն՝ Գևորգ Աշուղյան (նաև Ֆ. Դովլաթյան, Տ. Բախչեյան), Գիզդի՝ Թաթևուլ Դիլարյան (նաև Ա. Ներսիսյան)։

Այս ներկայացման առիթով լույս տեսած ռեցենզիաներում բարձր դնահատություն են արժանացել Ավետիսյանի Պեսպոն, Գարբիկյանի Գիրոն, Վարդանյանի Կեկելը և Մալլանի Կակուլին։ Սունդուկյանի զրոմաստույգիայի բնական մարմնավորման արագիցիան սովետական թատրոնում զարգացման նոր և առավել բարձր աստիճանի հասավ։ Օրինակ՝ Օլգա Գուլակյանի Նատալյան (սեռնաբարալան) և Սալուսին (սելի մեկ գոհ)», Էփեմիան և Համիկի Շուշանը (նախորդ երկու բեմադրություններում), ինչպես և Ավետիսյանի Զամբախովը (սեռնաբարալան) կերպարների գաղափարական էությունը րացահատման և գեղարվեստական ընդհանրացման ուժով բնական արվեստի իսկական կրթողներ են։

1935-ին Համո Բեկնազարյանի սցենարով և ռեժիսորությամբ «Պեսպոն» կինոնկարահանվեց, ուր փայլուն հաջողությամբ հանդես եկան Հրաչյա Ներսիսյանը՝ Պեսպոնի, Համիկը՝ Շուշանի, Գրիգոր Ավետյանը՝ Գիրոյի, Դավիթ Մալլանը՝ Կակուլու, Ավետ Ավետիսյանը՝ Զիմզիմովի, Համբարձում Խաչանյանը՝ Դարչոյի, Տանյա Մախմուդյանը՝ Կեկելի դերերում։

«Պեսպոն» կինոնկարը մեծ հաջողություն ունեցավ ամբողջ Սովետական Միության մեջ, արժանանալով Մաքսիմ Գորկու բարձր դնահատությունը։ «Պեսպոն» կինոնկարի առթիվ Գորկու հայտնած կարծիքների մասին պատմել է րանաստեղծ Ալեքսանդր Պրոկոֆեն իր հուշերում («Литературный Ленинград», 1935, 30-ր հուլիսի)։

3

Սունդուկյանը շատ էր սիրում իր գրած և բեմից ներկայացված գործերը մշակել։ Բոլոր իր պիեսները նա մշակել, հղկել է, րայց ամենից ավելի աշխատել է «Պեսպոնի» վրա, ի վերջո դարձնելով այն իր գաղափարական բովանդակությամբ հարուստ և գեղարվեստական կատարելության տեսակետից հայ գրականության մեջ եզակի մի գործ։ Զարմանալի է, որ հայ քննադատության մեջ այն միտքն է

պաշտպանվել, թե «Պեպոլոն» աշխարհի կուռ և ամբողջական գործ է, որ 72 միայն չի կարելի առանձին տեսարաններ տեղադրել, այլ որևէ արտահայտություն, գործվածք, անգամ բառ կրճատել:

«Պեպոլոն» ձեռագրի, հատկապես նրա շնչված հատվածների, բառերի և «ը-տահայտությունների, ինչպես և հավելագրումների ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ, բացի իր գործը հղկելուց, որոշ արտահայտություններ ավելի դիպուկ դարձնելուց, կերպարների ընդլայնական կողմը նոր երանգներով հարստացնելուց, կոլորիտային շեղումները կանխելուց, Սունդուկյանի ստեղծագործական միտքն աշխատել է որոշ ուղղությամբ:

Ամենից առաջ Սունդուկյանի դրամատուրգիական վարպետության մեջ նկատելի է էքսպոզիցիայի սուր զգացողություն. ինչպես դրելու, աշխատել է մշակման ընթացքում, Սունդուկյանը, նկատի ունենալով ամենաշնչին մանրամասները, նախապատրաստել է հանգույցի բարդացումը. այդ տեսակետից չափազանց ընդունելի Արուսիյի (ձեռագրում Յովանի) անվան առաջին հիշատակությունը:

Եստ հետաքրքիր է, չափազանց հատկանշական դրամատուրգի աշխատանքը մշակման ընթացքում Զիմզիմովի կերպարի վրա:

Երկրորդ գործողության մեջ Սունդուկյանը սկզբում Զիմզիմովին շատ պարզ ասել էր տալիս, որ նրան հայտնի է մուրհակի կորած լինելը՝ Մշակման ժամանակ դրամատուրգը հրաժարվել է այդ բացահայտ ձևից և աշխատել արևի, որ Արուսիյի թևերի վրա ուղղակի չի ասում, խոստովանում, բայց ընթերցողը ու հանդիսատեսը շատ լավ հասկանում են, որ նա կամենում էր շահվել, օգտվել մուրհակի կորուստյան առիթից:

Ուշագրավ է նաև հեղինակի աշխատանքը գլխավոր հերոսի կերպարի վրա: Ջնշումները ցույց են տալիս, որ Սունդուկյանը մի երկու տեղ շեղված է սղիլ Պեպոլոնի կերպարի ընդհանուր, սկզբից եկթ ճիշտ գտնված բնութագրումից և վերագրել է նրան նրա համար ոչ հատկանշական կողմեր: Այսպես, օրինակ՝ երկրորդ արարվածում Պեպոլոն, դրամատուրգի նախնական մտահղացման համաձայն, պետք է ասեր նաև հետևյալը.

«Պեպոլ (ուշագրություն չարձանելով տուն եկողների վրա) իս տո՛ւ, ասում իմ, իս տո՛ւ իմ հարուր թումանը, թե չէ աստուծ, երգյնը, իմ մասսաը գիտնա, էլ սաղ չի պրծնի իմ ձեռքիմեն: Իս կու հանգն սուտ օրթում չիմ ուտի. վուխը տունս ու տիղտ տակն ու վրա կ'օնիմ, էն գուրանտ գլխիս կու բանգիմ, շուրիդ երեսիդ կու պատուտիմ: Սաղ ախարքը զավթիլ իս ու իմ վերջի թիբնն էլ տուր չի՛ս տա ի՛նձ:

Է՛ս է բու մարդուքինն էլի Ա՛յ հառամ ըլի բիլ հարստութիներ»:

Սունդուկյանը հրաժարվել է սրանից: Եվ դա հասկանալի է. վերահիշյալ վարդապետը բնորոշ կարող էր լինել Կակուլու և ոչ Պեպոլոնի համար: Բայց այս շնչված հատվածն առանձնապես արժեքավոր է հեղինակի աշխարհայացքի, հատկապես այն կապի տեսակետից, որ կա «Պեպոլոն» և 1865-ին Քիլիկիայի բաղաբազմի՝ Երմազանյանի տունն ու տեղը բար ու բանդ անող համբարական երուլթի միջև: Արդյո՞ք Պեպոլոն սպառնալիքը Արուսիյին այդ շարժման արձագանքներից չէ:

Գուր Սունդուկյանի կենդանության օրոք, առանձնապես 80-ական թ. թ. փորձեր են արվել նրա պիեսները փոխադրելու գրական լեզվի Դա կատարվել է նաև այն նպատակով, որպեսզի Պոլսից եկած հայ դերասանները (Պետրոս Աղամյան, Մարտիրոս Մնակյան, Սիրանուշ, Աստղիկ, Գարագաշյան բուլբուր) հնարավոր-

րություն ունենան հանդես գալու Եվ, ինչպես հայտնի է, գրական լեզվի փոխադրելով, ժամանակին խաղացվել են «Խաթաբայա» և «Էլի մեկ զոհ» պիեսները (տես՝ առաջին հատոր, էջ 558)։ Սունդուկյանի թղթերի մեջ պահպանվել է «Պեպոյի» գրական լեզվով փոխադրված երկու ձեռագիր օրինակ։

Սունդուկյանի կենդանության օրոք «Պեպոն» լույս է տեսել նրեր անգամ։ Առաջին անգամ 1876-ին, ապա 1901-ին, «Պեպոյի» անդրանիկ բնագրության 30-ամյակի կապակցությամբ, և երկու տարի անց՝ 1903-ին Այս վերջին հրատարակությունը 1910 թվին Սունդուկյանը նորից է խմբագրել, որոշ շտկումներ կատարել, պատրաստելով այն նոր հրատարակության համար։ Բայց այս անգամ արդեն վերահրատարակվեց հեղինակի մահից հետո՝ 1920-ին, Կովկասահայ Բարեգործական Հեկեթոսյան հրատարակությամբ Բայքի ալֆ՝ «Պեպոն» մտնել է նաև «Հայ գրողների» անալիս հատորի մեջ (երրորդ գործողություն)։

Սովետական կարգերի հաստատումից հետո, Սունդուկյանի երկերը և հասկացան «Պեպոն» տպագրվել են մի շարք անգամներ։ 1933-ին լույս է տեսել առանձին գրքուկով, 1934-ին լույս է տեսել Սունդուկյանի երկերի լիակատար ժողովածուի մի հատորյակի մեջ, այնուհետև՝ լույս է տեսել նաև 1933-ին «Նախնայա» և «Բանդա» ջախի» հետ մի ժողովածուով, ինչպես և 1950-ին, Սունդուկյանի ծննդյան 125-ամյակի կապակցությամբ՝ առանձին գրքով։

Իր բոլոր պիեսների վերջին հրատարակությունները, ինչպես հայտնի է, Սունդուկյանը սրբապրել, խմբագրել է, պատրաստել նոր տպագրության համար։ «Պեպոյի» երրորդ հրատարակությունը Սունդուկյանը վերանայել է, պատրաստել չորրորդ հրատարակության համար, որը, սակայն, լույս է տեսել հեղինակի մահից հետո։ Հրատարակիչները «Պեպոյի» նոր տպագրության համար արխիվից վերցրել են, ինչպես, կիսեր են զգուշացնում՝ դրամատուրգի ձեռքով 1910-ի նոյեմբերի 12-ին ուղղված օրինակը և, ինչպես երևում է, օգտագործելուց հետո չեն վերադարձրել*։

Սունդուկյանի մահից հետո 1920-ին լույս տեսածը համարելով վերջինը, հեղինակի կողմից վերանայված օրինակի հիման վրա պատրաստված սպալարություն, համարվել է այն հիմքը, որի հիման վրա պատրաստվել են «Պեպոյի» հետագա հրատարակությունները։ Ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ հեղինակի ուղադիր աչքի լրացակալության հետևանքով, շեշտադրական աղավաղումներից բացի, թրխված հայ բարդադիր շեշտումներ են տեղի ունեցել (մե—մի, աճկներու—աչներու, ալտա—ալտաս, համա—համար, դուս—դուրս և այլն), որոնք անցել են հետագա բոլոր հրատարակություններին (1934, 1950)։ Ներկա հրատարակության տերտեր պատրաստելիս վերահիշյալ սխալներից խուսափելու համար, հիմք է ընդունվել «Պեպոյի» 1903-ին տպագրված և հեղինակի կողմից 1906-ի ապրիլի 2-ին վերանայված օրինակը, հաշվի առնելով, իհարկե, այն տարբերությունները և փոփոխությունները, որ մտցրել է Սունդուկյանը 1910-ի նոյեմբերի 12-ին պիեսը վերջին անգամ աչքի անցկացնելիս (1920-ի հրատարակության հիման վրա)։

*Արխիվում պահվում է 1906-ի ապրիլի 2-ին նայված օրինակը, որի վրա, ավելի ուշ՝ կարծիք թանաքով Սունդուկյանը գրել է «վերջին անգամ ուղղված օրինակը առանձին ծրարումն է մյուսների հետ. 26 նոյեմբերի, 1910»։ Ըստ երևույթին խոսքը հենց այդ օրինակի մասին է, որ արխիվում չկա։

«Պեկայոյի» առաջին վրացական թարգմանությունը կատարվել է 1874-ին Զմշիկյանն առում է, թե վրաց թատերասեր երիտասարդությունը «Պեկոն» վրացերեն ներկայացնելու միտքը հղանալով, դիմում է հեղինակին, խնդրում թույլ տալ «Պեկոն» թարգմանելու վրաց լեզվով: Եվ Սունդուկյանը ոչ միայն համաձայնում է, այլև ինքն է կատարում թարգմանությունը (սկսած, 1839, № 1): Զմշիկյանի պատժածը, սակայն, վերաբերում է «Պեկայոյի» Բրիլիտյան բեմադրությանը, որին նախորդել էր Քութայիսի ներկայացումը: Ում թարգմանությամբ է «Պեկոն» Քութայիսում խաղացվել, մի ուրիշի^{*}, թե հեղինակի, հայտնի չէ:

«Պեկայոյի» վրացերեն, հեղինակի կողմից կատարված թարգմանությունը նախ լույս է տեսել 1880-ին, իլյա Շավճավաձեի «Իվերիա» պարբերականում (№ 3), ապա նույն տարին առանձին գրքով: Լույս է տեսել նաև մյուս հիմնական երկերի հետ 1950-ին անվանի բանաստեղծ ակադեմիկոս Ի. Գրիշաշվիլու խմբագրությամբ:

Տպագրության հանձնելով «Պեկայոյի» թարգմանությունը, Սունդուկյանը պարտը է համարել իր հրախուսողությունն արտահայտել իրեն աշակից եղած ընկերներին: ՈՏպելով իմ այս երկը, անհրաժեշտ եմ համարում նախ և ուսաց իմ սրտագին շնորհակալությունը հայտնել բանաստեղծ Իշխան Ռաֆայել Էրիսմավիին, որն իսկապես եղբայրական օժանդակություն ցուցաբերեց 1874-ին, երբ այս երկը թարգմանում էի, նմանապես սարկավաղ Դավիթ Տեր-Ֆարսլյանին և բանաստեղծ Իոսեթ Բարոսին, որոնց օգնությամբ իմ կողմից տպագրված բնագրում հետադարձում ավելացրած տեղերը թարգմանվել են վրացերեն: Կա և մի այլ վկայություն, որ վերաբերում է ոչ միայն «Պեկայոյին», Լրաց դերասան Կոռն Գիսիանին Սունդուկյանի մասին գրած հուշերում ասում է հետևյալը. «Իր պիեսները ղեռ հայերեն էր գրում, ապա ինքն էլ վրացերեն թարգմանում, իսկ աշակցության համար հրավիրում էր մեղձ ինձ, Սոսիկո Բարոսին (Օրբուշվիլի) և Վասո Արաշիձեին» («Մշակ», 1912, № 87):

Սունդուկյանի արխիվում պահվում է 1902-ին Սեդրակ Միրզոյանի գրած «ամակը, որով նա թույլտվություն է խնդրում հեղինակից՝ «Պեկոն» ադրբեջաներեն թարգմանելու և հրատարակելու:

«Պեկոն» ադրբեջաներեն նշանավոր դրամատուրգ Արդուրահիմ Ախվերդովի թարգմանությամբ լույս է տեսել 1927-ին:

Ուկրաիներենի «Պեկոն» թարգմանել է Պավլո Տիլինան, Լույս է տեսել 1950-ին, Կիևում, առանձին գրքով:

Սունդուկյանը Ստադլինի հետ ֆրանսիերեն է թարգմտանել «Պեկոն», մտածելով, թե այն երբեք կարող է Փարիզում բեմադրվել: Այդ նպատակով նա նույնիսկ ուղևորվում է Փարիզ, ըստ հրեույթին իր հետ ունենալով մի շարք հանդիսարարական նամակներ, այդ թվում և Բրիլիտի ֆրանսիական հյուպատոսի 1878 թ. հունիսի թվակիր նամակը ակադեմիկոս Վիկտորին Սարգոսի անունով: Այն նամակով հյուպատոսն հայտնում է, թե ով է Սունդուկյանը, թե ինչ մեծ հաջողությամբ Բրիլիտիում բեմադրվել են նրա պիեսները և այն մասին, թե համարվում է ձեռք բերել «Պեկոն»: Նա խնդրում է ծանոթանալ պիեսին, շտկել, ուղղել թարգմանությունը և ամեն կերպ նպաստել նրա բեմադրությանը:

^{*} Այս նամակի բովանդակությունը բաղել են Գր. Թանդարանում գտնվող «Նյութեր Սունդուկյանի կենսագրության համար» անտիպ աշխատությունից:

Բացի Սարգսից հյուպատոսը մի հանձնարարական նամակ է ուղարկում հոսև Ալեքսանդր Դյուվան-որդուն, որ Սունդուկյանին հասցեագրված մի նամակով խնդրում է ուղարկել իրեն «Պեպոյի» ձեռագիրը: «Պեպոն» վերջապես ուղարկվում է: Դյուվան այն կարծիքն է հայտնում, որ «Պեպոն» փարիզում հաջողությամբ չի կարող ունենալ և, իր կարծիքով, զժվար թե որևէ թատրոնի ղերեկտոր համաձայնի ներկայացնել այն:

«Սա,— դրամ է Դյուվան «Պեպոյի» մասին,— մի փափուկ և նուրբ կերակուր է, որ կլինի մեր փարիզյան հանդիսականների զարդացած ախորժակի և բխցած ըխմի համար անհամ ու անճաշակ— ահա իմ կարծիքը» («Տեղեկագիր ԶՄՆՔ Գիտությունների և Արվեստի ինստիտուտին», 1927, № 2):

«Պեպոն», ճիշտ է, չի բեմադրվում, բայց ֆրանսերեն թարգմանության համառոտաբեր տպագրվում է «Le Caucase illustré» հանդիսում:

Ռուսերեն թարգմանվել է մի րանի անգամ: Առաջին թարգմանությունը հայտնի չէ, թե ով է կատարել: Այդ թարգմանությունը հեղինակը հանձնել է Օստրովսկուին: 1883-ի աշնանը իր եղբոր հետ, Օստրովսկին գտնվում էր Բրիտիսկում: Վրաց և հայկական դրական-թատերական հասարակայնությունը, ընդհանրապես ինտելիգենցիան շատ շերտ դիմավորեց ռուս մեծ դրամատուրգին, որի պիեսները դեռ 60-ական թվականներից խաղացվում էին թի՛ հայկական և թի՛ վրացական թատրոններում (տես՝ «Ժամթարալիս» նվիրված ծանոթագրությունը, առաջին հատոր, էջ 484—5): Օստրովսկու պատվին երեկո է կազմակերպվում: Ահա թե ինչ է պատմում Սունդուկյանը այդ մասին «Ռուսական Ստաբինա» ամսագրի խմբագրությանն ուղարկած նամակում:

«Սա ռուսա հմ՝ ունեցել ծանոթանալ Ա. Ն. Օստրովսկու հետ նրա Թիֆլիսում եղած օրերում ինձնեք Բախմետի տանը, ճաշի ժամանակ. իմ ու նրա մեջ անմիջապես սկսվեց մտերմական, բարեկամական դրույց զրականության, թատրոնի, ժողովրդի լուսավորության գործի և այլ ինդիքների մասին: Դրանից հետո շուտով կայացավ ի պատիվ նրա, ներկայացում, վրաց ազնվականության թատրոնում՝ վրացերեն լեզվով: Խաղում էին Ա. Ն.-ի և իմ պիեսները և այլևս մի ուրիշ բան, որ այժմ չեմ հիշում: Ա. Ն.-ը նստած էր բեմեմի օբյեկտում, ես պարտնում: Ա. Ն.-ի պիեսի ներկայացումից հետո՝ ես՝ նրան ուղղած աղմկալից ծուփահարության միջոցին՝ շտապով բեմ բարձրացա, որ սեղմեմ նրա թանկագին ձեռքը, որը և կատարեցի հանդիպելով նրան՝ Ներսիսյանում: Նա ինձ տարավ իր օբյեկտ, ծանոթացրեց իր այնտեղ նստած եղբոր, պետական կալվածների մինիստրի հետ և նստեցրեց ինձ նրա կողքին: Նրանք երկուսն էլ շատ սիրելի և ուշագործ վերաբերմունք ցույց տվին ինձ և մինչև ներկայացման վերջանալը, այլևս չմողին որ ես դուրս գամ իրենց օբյեկտից:

Ա. Ն.-ը խմանալով, որ ես ունեմ իմ «Պեպո» պիեսից ռուսերեն ձեռագիր թարգմանությունը, իր Թիֆլիսից Մոսկվա մեկնելուց առաջ, առավ այն ինձանից, խոստանալով աչքի անցկացնել, շտկել լեզուն, եթե հարկավոր լինի, և այնտեղ բեմադրել: Այդ մասին հիշված է «Պեպոյի» Յուրի Վանելովսկու ձեռքով 1896 թվին կատարված թարգմանության հառաջարանում:

Սակայն Ա. Ն.-ի ցանկությունը չէր կարող իրագործված լինել, նրա հիվանդանալը և դրանից հետո շուտով վախճանվելու (1886 թ., հուլիսի 2) պատճառով, ի մեծ ցավ Ռուսաստանի բովանդակ մտավորականության:

Ա. Ն.-ի բարի վերաբերմունքն իմ անձի հանդեպ, ես երբեք չեմ մոռանալ:

Իսկ նամակներ, թերթերի հաղորդածի հակառակ, ես նրանից ոչ մի չանգամ չեմ ստացել: Բե նա ինչ կարողացավ անել իմ պիեսի վերաբերմամբ, չգիտեմ» (բաղված է նույն տեղից):

«Պեպոյի» ուսանելն թարգմանությունը խմբագրել է թատերական գործիչ Օպոյինինը, որով և խաղացվել է ռուս լեռնում: Այդ թարգմանության ձևափոխությունը պահվում է դրամատուրգի արխիվում:

«Պեպոյի» ռուսերից հաջորդ թարգմանությունը պատկանում է Ալեքսանդր Մատուրյանին և Յուրի Վեսելովսկուն:

Այդ թարգմանությունը լույս է տեսել 1996-ին, Մոսկվայում, առանձին դրքով՝ Վեսելովսկու ընդարձակ ներածական հոդվածով: Սունդուկյանի լիվերում պահվում է այդ թարգմանության մի օրինակը՝ ընծայաբերված հեղինակին թարգմանիչների կողմից: Գրքի այդ օրինակը Սունդուկյանի կամ մի ուրիշի կողմից մանրամասն նայվել է, թարգմանությունը համեմատվել ընազրի հետ: Սունդուկյանի ձեռքով հատուկ նշված են պիեսի այն մասերը, որոնք ցարական դրամբրանության կողմից արգելվելով, կրճատվել են:

Ահա այդ հատվածները.

Առաջին արարվածի վերջին մենախոսությունից (տեսիլ ԺԱ).

«Нет, Пэно... Если бы ты хотел жить так, как люди живут, то тебе бы следовало грабить, воровать, снимать последнюю рубашку с бедняка, заставляя его проливать кровавые слезы, и тогда эти кровавые слезы ты обратил бы в деньги, и на эти деньги воздвигнул бы себе золотые чертоги. Ты бы прохаживался в них с важностью, завел бы себе коляски, лошадей, держал бы вокруг себя сотни холонов. Вот тогда я бы сказал тебе, Пэно, что ты живешь так, как подобает жить человеку... Тогда всякое твоё желание, Пэно, мигом бы исполнилось, все бы перед тобой преклонялось, возвеличали бы тебя, угождали и ради одного твоего благосклонного взгляда все были бы готовы растерзать друг друга».

Լուսանցքում մատիտով գրված է. «пропущено мною, по распоряжению цензуры».

Կրճատված են Պեպոյի խոսքերից հետևյալները ևս (կրրորդ արարվածի Բ և ԺԶ սեսիւններից).

«Пэно (ображаясь к небу.) О, господи, где же, наконец, твоя справедливость. (Возвышая голос.)»

«Пэно... Вероятно слезы бедняжки для того только создал бог, чтобы ими омыwać деяния богача».

Սրանց կողքին լուսանցքում մատիտով գրված է «Исключено цензурой».

Կրճատված հատվածները Սունդուկյանի բերել է առաջին թարգմանությունից, որի ձևագիր օրինակում այդ տեղերը մատիտով շրջանակի մեջ է առել և կողմերը գրել նույնի:

Անհասկանալի է, ուսկայն, թի ինչու է Սունդուկյանը գրում, թե այս ինչ հատվածը լայն է թողած իր կողմից՝ գրաբնության համաձայն: Ինչ կադ է սենցել Սունդուկյանի Մատուրյանի և Վեսելովսկու թարգմանության մոսկովյան հրատարակության հետ:

«Պեպոյի» 30-ամյակի կապակցությամբ Զմշկյանի մի հոդված է տպագրել:

որ, ի միջի այլոց, ասել է, թե Սունդուկյանի պիսը ռուսերին թարգմանել են Յուրի Վեսեդովսկին և Մինաս Բերբերյանը (ԲԺԽտրոն, 1901, ապրիլ): Չմշկյանի այդ սխալը մի նամակով ուղղելը Բերբերյանը, հայտնիված միաժամանակ հեռուսյալը. «Են ընդհանրապես ծանրորդել եմ Վեսեդովսկու Սունդուկյանի գրքը՝ վածկերնրի հետ և ամէլ եմ նրան թարգմանական կտորներ հարգելի դրամատուրգի Մուս պիսաներից, և իմ թարգմանական կտորներից Վեսեդովսկին օգտվել է Սունդուկյանցին և հայ բնմիկն նվիրված հոգովածի համար» (Նոր-Քար, 1901, հ. 70): Չմշկյանը նույն լրագրած հրապարակեց մի նամակ, որով ուղղեց իբ թույլ տված սխալը (1901, №76):

Յարգածանության ստորձանական ընթացքը ջուլջուտ համար ընդուն ենք միևնույն տեսիլը (III արտաբան, II տեսիլ) ստեղծագործական աշխատանքի կրթն տարրեր վիճակներում: Առաջինը զազափար է տալիս Տերյանի վարդամոտության նախնական դրույթան մասին, երկրորդը՝ Տերյանի վարդամոտությունը Գորհու առաջին խմբագրությամբ և երրորդը վարդամոտությունի վերջնական տեսքը, այսինքն այն հիշողությունը, որին հասնել և թարգմանելը խմբագրի ուղղումների և ջուլջուտների հիման վրա կրկին աշխատանքի է հոտո (բազմաբան և տղապարծ տեսնալիք):

ЯВЛЕНИЕ II

Она, Шушан

Шушан (входя в левую дверь). Ты опять плачешь, Кэкэл?
Кэкэл (вытирая глаза). Кроме плача что же мне осталось, мать?.. Если
обвеять
бы и слез этих не дал бог—чем же мне облегчить сердце.
(Бросает шитье на тахту).

*Начисто
Все ведь из себя выжала!*

Шушан Мыслимо ли столько слез, дитя! Совсем ведь выжалась ты!
из соли
Кэкэл Что же мне делать? На груди точно глыба соляная. Эти слезы
мне немного помогают, не то от горя задыхаюсь!

Шушан Чтоб к горю и боли пришел тот—наказанье божье! С черным
сердце
сердцем! Стоит ли он, что ты из за него столько горюешь?
опозорилась на весь мир

Кэкэл В мире опозорилась, голова вырезана <, > не могу уже смотреть
в лицо подругам и знакомым! Разве это житье?

Шушан (Садится рядом с Кэкэл на стул). Не горюй, душа-Кэкэл! Не
горюй! Бог милостив! Может лучшего человека встретить тебе.
лучшего

Кэкэл Зашить мне глаз (хорошего) человека! Есть ли у них совесть!
Разве
Есть ли у них душа!.. Меня поцеловал и мой поцелуй унес дру-
гой отдал! (Бьет себя по голове) Пусть земля разорвется и
под себя
меня уносит вниз! Как же я теперь буду видеть в лицо неба.
с чотреть

Ну-ка

Шушан Вот если ты так делаешь, и то что должна делать? (Плачет).
не жалкая я (не жалко меня)

Разве я не бедная! Как же перенести—мою черную и темную
день
жизнь с одной стороны, теби с другой... Таких случаев довольно
много <, > дитя мое, ведь не только для нас создан мир! Сколько
хлеба
так:х, как мы! Сколько <, > таких которым хуже чем нам! В хлебе
не видят!

нуждаясь валяются (кишат). Мечтают о куске хлеба, со двора
во двор ходят и нищенствуют и тот кусок хлеба, если только из
тысячи один дает, другие по шее бня выгоняют их. Нам-то бог
дал кусочек, слава ему, что делать, видимо на нашем челе было
написано это. Опять воздадим ему славу, будем молить, чтоб не
привел

встретил (к) худшим чем эти дням. Пусть даст здоровье моему
Пэпо, чтоб не лишил нас и того куска <, > который он даст его
руками.

Шушан (входит в левую дверь). Опять ты плачешь, Кэкэл?

Кэкэл (вытирая глаза). Что мне осталось, кроме слез? Если не слезами, то чем облегчить мне сердце? (Бросает шитье на тахту).

Шушан Можно ли столько плакать, дочка! Посмотри, на кого ты стала похожа? Высохла вся.

Кэкэл Что же мне делать? Словно камень на сердце. Если б не слезы, задушило бы меня горе.

Шушан Пусть это горе и боль пронзят сердце твоего жениха! Стоит ли из-за него так горевать?

Кэкэл Опозорили меня на весь мир, не могу смотреть в глаза подругам и знакомым! Разве это жизнь?

Шушан (садится рядом с Кэкэл на стул). Не горюй, душа моя Кэкэл! Не горюй! Бог милостив! Может, еще лучшего жениха встретишь,

Кэкэл На что мне жених? Ослепнуть бы им всем! Разве у них есть совесть, есть душа? Поцеловал меня, а потом отдал другой поцелуй (Бьет себя по голове) Как же мне глядеть теперь на небо?

Шушан Ну, что же делать, дитя мое! (Плачет). Хоть меня пожалей Сердце изболелось за тебя. Не для нас одних создан мир! Сколько таких, как мы! А сколько таких, которым хуже, чем нам, которые в куске хлеба нуждаются, но дворам ходят да нищенствуют, а ведь из тысячи один даст милостыню, другие гонят прочь! Мы, слава богу, сыты. Ну, а горе, видно, суждено нам! Воздадим славу богу, будем молиться, чтобы не было хуже. Пусть даст здоровье моему Пэпо, пусть не лишит нас и того куска, что посылает он руками Пэпо.

Кэкэл Молю бога о смерти, ничего мне больше не надо

Шушан (подходит и обнимает Кэкэл). Не говори, не говори так, Кэкэл, душа моя! (Садится рядом). Не бери грех на душу, жизни своей не пожалею за тебя.

Кэкэл (в объятиях матери). Ах, милая моя мать!

(Плачут молча).

Գորկու խմբագրական ուղղումներն ու նշումները չափազանց ուշադրով ելույթ են առնում ունեւն զրոյի՝ Բարդանեական արվեստի մասին ունեցած որոշ հայացքները լուստրանկու տեսակետից, Վերահիշյալ հատվածը, ինչպես և «Պեպոյի» Բարդանեական ամբողջ ձեռագիրը, ցույց են տալիս, որ Գորկին, բացի նրանից, որ ձգտում էր հասնել մտքի պարզ, հստակ ու ճշգրիտ ձևակերպման, այլև նպատակ էր դնում կարեւորել չափով պահպանել Բարդանեական կրկին, այս դեպքում «Պեպոյի» ազգային-մոզիկոթական ոճական առանձնահատկութիւնները:

Տերլանի Բարդանեան և Գորկու կողմից խմբագրված «Պեպոն» 1949-ին լույս է տեսել «Սոսթաբալ» և «Էլի մեկ զոհ» կոմեդիաների հետ մի գրքով (Ս. Խոտաբովայի խմբագրութիւնը):

- էջ 9 «ՊԵՍԿԱ» կատակերգությունը նվիրված է մեծարգո պարոն Գևորգ Զմշկյանին — «ՊԵՍԿԱ» ձևադիր օրինակում Սունդուկյանի ձևորով գրված է հետևյալը. «Նվիրվում է իմ սիրելի Գևորգ Զմշկյանին Գ. Սունդուկյանց»:
- էջ 9 «Եւր տաւալիս, պիտի պսակվիս» — տես՝ անձնանունների բառարանը (Փուդինյան):
- էջ 9 Շամիրի դերը — Փուդինյանի «Լուր տրարվիս, պիտի պսակվիս» պիեսի կերպարներից, հարսնացուի՝ Վարթիկի եղբայրը, որ հաշիվ է մարրում բրոջ փեսացուի հետ:
- էջ 9 Այն օրից սկսած՝ դու էլ ձեռք չվեր առար ինձանից — այս և նման այլ կարգի վկայությունները նույն ուռաշարանում ցույց են տալիս այն մեծ նախանձախնդրի դերը, որ կատարել է Զմշկյանը ինքնուրույն դրամատուրգիայի ստեղծման և զարգացման գործում վաթսուական-թոթանասունական թվականներին: Այս տեսակետից շափազանց բնորոշ է Սունդուկյանի մի այլ, դարձյալ հրապարակով արված խոստովանությունը «էլի մեկ զոհի» կապակցությամբ (տես՝ առաջին հատոր, էջ 557):
- էջ 9 Կրծանիս — ամառանոցավայր, գտնվում է Բերլիոսիից դեպի հարավ, Քոփ աջ ափին, Նրանից ոչ այնքան հեռու: Սունդուկյանը սովորաբար այստեղ էր անցկացնում ամռան շուրջ ամիսները, որտեղ և գրել է իր պիեսներից մի բանիսը, այդ թվում նաև անմահ «ՊԵՍԿԱ»:
- էջ 10 Հովհաննէս Ամերիկյանը — խոսքը հայտնի դերասան Միհրդատ Ամերիկյանի մասին է, որի ծննդյան անունը Հովհաննէս է եղել, բայց հետագայում բոլորը նրան Միհրդատ են կոչել, ի նշանավորումն այն փայլուն հաջողության, որ նա ունեցել է առաջին անգամ ընձ բարձրաճախիս «Մահ Միհրդատի» օդերգության մեջ Միհրդատի դերակատարմամբ: Ընկերական-մտերմական շրջաններում նրան երբեմն Հովհաննէս էին կանչում, թեև հասարակության մեջ նա վաղուց հռչակված էր նոր անվամբ: Ի միջիայլոց նկատենք, որ Ամերիկյանի հոր անունը ևս Հովհաննէս է եղել: Պերճ Պռոշյանը, որ Ամերիկյանի վաղ շրջանի ընկերներից է եղել և վերահիշյալ ներկայացման մասնակիցներից, պատմում է հետևյալը. «Շլացք-րեց նա (այսինքն՝ Ամերիկյանը — Ռ. Զ.) առաջին անգամը՝ ներսիսյան դպրոցի հին շինության մեծ դահլիճում «Միհրդատ» օդերգության մեջ՝ Միհրդատի դերում: Բոլոր հանդիսականներին»՝ «Միհրդատ» օդերգություն էր, որ հոր հետ ունեցած Հովհաննէս համանուն կոչումը ընդմիշտ խլեց պատանի Ամերիկյանից: Այդ օրից ամեներթան «կաղ գեղին»՝ Միհրդատ կոչեցին և նա մնաց Միհրդատ, մինչև յուր մահը» («Խառնուրդ», 1883, № 3):
- էջ 10 Ամերիկյան — մեր անցյալ գրականության մեջ Ամերիկյանի ազդանունը մեծ մասամբ գրվել է Ամերիկյան. այդպես են գրել նաև Սունդուկյանը և Զմշկյանը, մինչդեռ նրա ազգանունը Ամերիկյան է: Ամերիկյան է գրել, օրինակ, դպրոցական նստարանից դերասանին մոտեցից ճա-

՝ Ամերիկյանը ժամանակակիցների ասելով էր ծնե կաղ էր և աշակերտ ժամանակը հայտնի իր շարունակությունը, այդ պատճառով էլ դասընկերները նրան «կաղ գեղ» էին կոչում:

նաշող Պերճ Պոռչյանը, որը նրա մասին մի շարք անգամ գրել ու արտահայտվել է 1893-ին հրատարակած «Հուշերին» մեմուարային գրքում Պոռչյանը հիշում է և՛ հորը, և՛ որդուն, և երկու ղեկավարն էլ գրել է Ամրիկյան (տես՝ էջ 218, 219)։ Նույն ձևը Պոռչյանը պահպանել է նաև «Հուշերում», որը Գրական թանգարանում պահպանված ձեռագրի հիման վրա լույս է տեսել 1940-ին (տես՝ էջ 12, 13, 33, 87)։ Նույնը գտնում ենք նաև «Հայ թատրոնի սկզբնավորությունը Ռիֆլիզում» խորագրով հոդվածում, ուր Պոռչյանը հիշատակում է առաջին հայկական ներկայացումը (1859) Ներսիսյան դպրոցում և Միհրդատի ղեկավարարին («Թատրոն», 1893, № 1)։ Մ. Արեղյանի անվան Գրականության ինստիտուտին կից Գրական թանգարանի արխիվներում գտնվել են դիտասանի հոր՝ Հովհաննեսի Շահադիդյան Կամարականին տարբեր ժամանակներ դրած երկու նամակները, 1849 թվակիր նամակը ստորագրված է Ամերիկով, 1853 թվակիր նամակը— Ամրիկյան։ «Մեզու Հայաստանի» լրագրում 1866-ին Ամրիկյանը հրապարակել է Հայենի նամակները իր թարգմանությամբ և ծանոթագրություններով։ Մանրթագրություններից երկուսը, ի տարբերություն մյուսների, ստորագրված են Ամրիկյան։ Բացի այդ, Սունդուկյանի արխիվում պահպանվել է Ամրիկյանի Պոլսից գրված 11 ղեկածմբերի 1876 թվակիր նամակը, որը ստորագրված է «Բո Ամրիկյան»։ Հետևելով դրան, մենք ընդհանրապես (տես՝ «Սովետական գրականություն և արվեստ» ամսագրում Գեորգ Չմշկյանի պատմական նշանակության նվիրված հոդվածը. 1951, № 5, էջ 123, 130) և Սունդուկյանի այս հրատարակության մեջ մասնավորապես պահպանել ենք Ամրիկյան ձևը, բացի այն դեպքերից, երբ Սունդուկյանից, Չմշկյանից կամ մեկ ուրիշից մեջբերում է կատարված։

էջ 10 Քո առնետալի բարբառասական եղանակով երգած՝ «Ենձ ու իմ սիրելիս յարին»— ակնարկում է մի ղեկը, որի մասին իր հիշողություններում մանրամասն պատմում է Հ. Տեր-Գրիգորյանը։ «Գեորգը երբեք չէր երգում։ Նա չգիտեր երգել,— գրում է Տեր-Գրիգորյանը,— թե՛ այդպես ձևնցնում էր, բայց ես կյանքումս մի անգամ եմ տեսել երգելիս։

Կրճաճիսումն էինք, Գ. Սունդուկյանի մոտ։ Այնտեղ էին Գեորգը, Միհրդատ Ամրիկյանը, ես, Ֆադև օրիորդները, թվով 10 թե 11 քույր, դիմ վանոն, որից նկարված է Գիմ-Մոզիի դերը «Քուսկած օջախ» մեջ, բազմաթիվ կանայք և պարոններ։

Բացի Յավանդուլից՝ երգում էր և Ամրիկյանը, Հանկարծ Ֆադև օրիորդներից մեկը, որը նստած էր Ամրիկյանի կողքին, դիմեց Չմշկյանին՝ խոգրելով մի լուսն երգելու։

— Ես, օրիորդ, երբեք չեմ երգում,— ասաց Գեորգը։

— Սուտ է ասում, սուտ,— փսփսաց օրիորդի ականջին Ամրիկյանը,— շատ լավ երգում է...

Ամենքը դիմեցին Գեորգին։

— Խնդրում ենք, խնդրում ենք,— կանչեցին ամեն կողմից։

— Էյ, չուլախ, էս քո օյինն է,— դիմեց Գեորգը Ամրիկյանին։ Օրիորդներ,— շարունակեց,— ես կերգեմ, միայն այն պայմանով, որ երգը վերջացնեմ, որ ոչ որ չընդհատի...

— Խնդրում ենք, խնդրում ենք, ու՛ր կհամարձակվի ձեզ ընդհատել...
Եվ Դեոբորդը սկսեց երգել Սայաթ-Նովայի «Ինձ ու իմ սիրելիսն յա-
րին», բայց այնպես տղեղ, անհամ, անհաշակ, որ ամենքը միասերան
կանչեցին:

— Լուցեք, լուցեք, բավական է:

Իսկ Դեոբորդը լիսեց և նույն անձոնի ձևով երգեց մովսափրազը մինչև
վերջը» («Մշակ», 1916, № 219):

էջ 10 Պեպոդի սկզբնական օրինակը— խոսքը «Պեպոդի» առաջին ձևագրի մա-
սին է, որը հեղինակը խնամքով պահպանել է՝ առանձին արժեք տալով
նրան:

էջ 10 Քելեր— տես՝ առաջին հատոր, էջ 563:

էջ 13 Արտրին, Բարուստ վանառական— ըստ դրամատուրգի նախնական մաս-
հոգացման, Պեպոդի հակառակորդը կոչվել է ոչ թե Արուսին՝ այլ Յովանե,
ոչ թե Ջիմզիմով՝ այլ Ջարախով, ինչպես և գրված է պիեսի պահպանված
ձևագրում, ուր տեղ-տեղ միայն մատուցվում ուղղված գրված է— Արու-
սին: Պիեսի ձևագրի ուսումնասիրությունը պարզեց, որ Սունդուկյանը
սկզբնապես մտադրված է եղել այդ հերոսին կոչել Կարապետ, ապա հե-
տո լիսել, դարձրել է Օհանես, հետո Յովանե և վերջում էլ, ինչպես
հայտնի է՝ Արուսին:

էջ 13 Սամսոն— ըստ դրամատուրգի նախնական մասհոգացման, Ջիմզիմովի ծա-
ռաներից Սամսոնը պետք է իմերել լիներ, մի միտք, որից նա հետագա-
յում հրաժարվել է: «Պեպոդի» ձևագրում Սամսոնի կողքին դրված է իմե-
րել, ապա ջնջված: Չնայած դրան, երբեմն գրականության մեջ ասվել է,
թե Սամսոնն իմերել է, և ասել են այդ դիտավորման «Պեպոդի» առաջին
ներկայացման ժամանակակիցները, որոնց, ըստ երևույթին, հայտնի է ե-
ղել դրամատուրգի մտահոգումը:

էջ 20 Ես չիմ իմանում— Սունդուկյանին շատ է մտահոգել այն հարցը, թե ինչ
ուղղագրական ձևով կարելի է թրխիսահայ բարբառում դերանվան առա-
ջին դեմքն արտահայտել, որը խիստ յուրահատուկ լինելով՝ չի համընկե-
նում գոյություն ունեցող բերականական պայմանաձևերից որևէ մեկին:
Սկզբում նա որոշել է գրել ես, այսինքն այնպես, ինչպես գրական լիզվումն
է, բայց ծանոթությունը, փորձ անելով բացատրել, թե ինչպես պետք է
այն հնչվի, որ մոտ, հարազատ լինի թրխիսահայ բարբառին. «Ե տալու
բառի սկզբում ու բաղաձայնի առաջ պետք է արտասանել ինչպես բլի
կամ ուտերեն Ե՛ն («Թիշրիվան սարքը խնդ է»։ Տփլիս, 1866, էջ 2)»
Այսուհետև նա որոշել է թրխիսահայ բարբառում եղած դերանունը սու-
վորական, գրական լիզվի ես-ից տարբերելու համար գրել մականունով
Ես, և ուղի նոր, ավելի ընդարձակ ծանոթություն. «Թիշրիվան բարբառում
Ե-ի բառի սկզբում, երբ նա չէ փոխարկվում բուրբուխի ուրիշ ձևակերպու-
ման (այսպես, Երազ, Իրիզում, օրթում), բաղաձայնի առաջ ես պահ-
պանում է միշտ այն հնչյունը, որը հատուկ է նրան և օ ձայնավորների
առաջ: Օրինակ՝ ես, եփ, եա, եարար, եօթն, եօթնասուն բառերում ե
արտաբերվում է միևնույն ձևով և նմանվում այն Ի-ին, որը բառում է իւ, իւ,
իւղ, բառերի իւ վանկի սկզբում: Զեպեկերվում է տառի այս ձայնը,
կարելի է ասել, որ նա արտասանվում է ըի, ուր է հնչվում է կիսաձայն և

ամենամեղմ կերպով, այնպես որ ի-ի հետ նա կազմում է մեկ ձայնավոր հնչյուն։ Ուրեմն այս գրվածում՝ ես, եփ, երիֆ, երգիճֆ, երիշ, երգիւր, եփուր, պետք է կարդալ ըփս, ըփի, ըրիբֆ, ըրգիճֆ, ըրիշ, ըրգիւր. ըի-փուր, հնչելով ը-ին ինչպես ասած է» («Պնպոյ», Թիֆլիզ, 1876, էջ 9—10)։ Այնուհետև գտած ձևից չհրաժարվելով, Սունդուկյանը նոր բացատրություն է տվել (տես՝ առաջին հատոր, էջ 12)։ Չմշկյանը, ինչպես և Սունդուկյանի թնդագրության մեր պիսնները գրողներից ոմանք, Թրիլիտահայ բարբառի առաջին դեմքի գերանվան համար ընտրել են իս ձևը (տես՝ Չմշկյանի նամակը «Մշակի» խմբագրությանը (1874, № 15), տես՝ առաջին հատորի «Լարիանտներ» բաժնում «Նախաբալանտ (էջ 351 և այլն), «Մախլասը» (էջ 441 և այլն)։ Միառժամանակ, հասկանալի «Պնպոյի» ստեղծման շրջանում ինքը Սունդուկյանն էլ է այդպես մտածել (տես՝ «Պնպոյի» ձեռագրի հնդկականային ինքնագիր հատվածները)։ Այդ ձևը ճիշտ չէ. իս-ը Թրիլիտահայ բարբառում մի այլ նշանակությամբ է գործածվում. այսպես, օրինակ՝ Զիմզիմովի այն խոսքին, թև՝ ձեռոտացիլ իս ու տար ի՛րան տու, է՛լիք, Պնպոյն պատասխանում է՝ «Ե՛ս տու, սր տամ, է՛»։

էջ 20 Փոռ— մեծ գետ, որ անցնելով արևելյան Վրաստանով և Ադրբեջանով, թափվում է Կասպից ծովը։ Այս գետը Կիրուս կոչմամբ հիշատակվում է Ստրաբոնի և այլ անտիկ հնդիսականների գրվածքներում։

էջ 24 Իր ծոցիճ խփելով— միտքը անհասկանալի, սխալ է ձևակերպված. ի՛նչպես կարելի է ծոցին խփել։ Կարելի է ծոցը բան դնել, ծոցից՝ որևէ բան հանել։ «Պնպոյի» առաջին ձևագրում գրված է. «Ծոցիմեն բումածնիկը հանելով»։ Այս ջնջված է և վրան գրված է «ծոցին խփելով»։ Պարզ է, որ դրամատուրգը գործողությունը փոխելուց հետո չի խմբագրել ձևափոխումը և այդպես էլ, չնայած իր բժականգրությանը, մոռացել, թողել է։

էջ 25 Պետրև-Մորևի պես տիղ շի բլի— Քռի վտանգավոր ջրապտույտներից, որի հաղթահարումը միշտ էլ պարծանքի առարկա է եղել նույնիսկ ամենաբաշ լողորդների համար։ Թեև բիշ, բայց եղել են նաև այնպիսի լողորդներ, որ կարողացել են այդ ղժվար և վտանգավոր ջրապտույտը անցնել՝ Քռի վարար շրջանում անգամ։ Ահա մի այդպիսի բաշ ու նշանավոր լողորդի անունով էլ հայտնի է այդ ջրապտույտը Թրիլիտում՝ մինչև հիմա էլ։

էջ 28 Ձեր անգանը բաղմնու առավ— այսինքն՝ չսեղուն տվեց, ձևացավ իբր չի լուում։ Այս ասացվածքը, որ մի ժամանակ տարածված էր Թրիլիտահայոց մեջ, իսկ այժմ դուրս է եկել գործածությունից, ձևակերպվել է, նկատել ունենալով այն պեղնայանին, որը այդու մոտով անցնող ծանոթ մարդկանց խեղիբը՝ թույլ տալ մրգից օգտվել, ձեռնտու չհամարելով, ձևացրել է իբր չի լուում։ Այս նույն արտահայտությանը հանդիպում ենք նաև «Սևր և աղատություն» պիեսում։

էջ 34 Թև անդիկորը չին կորչի— անդիկոր բառացի, ըստ Մախլասյանի, նշանակում է կորուստ, անհետացում (տես՝ հ. 1, էջ 105), իսկ ըստ Սունդուկյանի՝ անդուդ (տես՝ բառերը)։ Կակուլու խոսքում մի փոքր անորոշություն կա, այդ պատճառով էլ անհասկանալի է, թե ինչի մասին է խոսքը, Կեկելի փեսացուի, որը Վաճառական է («ՇՇ», էջի տեսիլ իս

- ներանցը, Հի՛սու կացի, թե ախարի իս») հոգեբանությամբ և կենցաղով
իրենցից տարբեր, նույնիսկ ոչ հարազատ, թե՛ խոսքը անտրամադիր լի-
նելու մասին է, (եբր ժողովուրդն ասում է՝ «էլի էծիրն էկան, հավաշվե-
ցին») Թվում է, թե վերջինս ավելի հավանական է, քանի որ Կալուվին
ասում է, թե ինքը դրանից ազատվելու միջոցը գտել է — խմել. «Տանց
պուզիքը տեսնում իմ թե չէ՝ շարաշ (Վերս է քաշում կես թունդանոցը)»
էջ 34 Ագիգմ, ճաշար, աղլամ — բայաթի է, մի քանի ճշահակ բնի Գրա վրա-
ցական վարիանտն է «Սաղվարելու, հուս տիրի» (Սերելիս, լաց մի լինիր)
էջ 35 Մե՛ ալի-դուլի ձևովիմ — ըստ Գ. Ասատուրի, հաւուկ անուններից կազմ-
ված բառախաղ, որը հին թրիկոսցիների շրջանում գործածվում էր վո-
խարիսական իմաստով, այսինքն՝ զարկել, ապտակել
էջ 38 Օրբաճալա — տես՝ ասաջին հատոր, էջ 467
էջ 38 Սեփիլի բայաթի կանչել տամ ՚իս ճրան — բայաթի։ Մյուս բայաթիներից
տարբերվում է չափով. բնույթով աշուղական։ Սունդուկյանի բացատրու-
թյամբ՝ բարձր ձայնի եղանակ (տես՝ բառերը)։ Ամենայն հավանա-
կանությամբ, սեփիլը (կամ սեֆիլը) մարդու անուն է, որից անցել է ե-
րաժշտության
էջ 39 Տո՛, էճ ֆի՛ղանը բի. վուր խմելիս Լեւսաբը մեջն Լեւս Բխտունի պես,
Լ — Կալուվին այս խոսքերը հիմք են ծառայել «Պեպոյի» վերջին բեմա-
դրության ռեժիսոր՝ Ա. Գուլակյանին և զլխովոր զերակառար Ավետ
Ավետիսյանին ներկայացումը հարստացնել մի նոր և նուրբ մադրամա-
նով։ Առաջին արարվածի վերջում մենակ մնացած Պեպուն վերցնում է
դինով լի բրեկանը, մոտենում շրթունքներին՝ խմելու համար և՛ նկատելով
իր գեմբի արտացոլումը նրա մեջ՝ ասում է. «Ո՛վ իս դոն, ի՞նչ իս
դոն...» Այսպիսով ռեժիսորը և դերասանը կարողացել են բնագույն
հիմնավորում տալ, թե արտաքին ինչ հանգամանքներ առիթ տվին Պե-
պոյին՝ իր խոհերը սկսել այդ ձևով
էջ 41 Ա՛խ, իմ զոգալ քարա՛ր... Երաբ վո՛ւնց կորաւ — Գիբոյի այս ուսման
դիմաց, «Պեպոյի» ձեւագրում, 17-րդ թերթի լուսանցքում Սունդուկյանը
գրել է. «Մինչև 3-րդ արարվածը կսկսեի, ես համոզված էի, որ քարաբը
պետք է Պեպոյի տանը լուս բնկնի»
էջ 43 «Ա՛խ, աստո՛ւճ, վա՛խ աստո՛ւճ» — այս մի ժողովրդական առասցվածք է,
տառած, որի նմանները շափազանց շատ կան Սունդուկյանի պիեսներում
(տես՝ Ա. Ղանալանյանի «Ժողովրդական բառ ու քանը Սունդուկյանի
երկերում» հոդվածը, «Գրական լիկթ», 1937, № 18)։ Այս առածը բազ-
մաթիվ տարբերակներով տարածված է ժողովրդի մեջ. «Որը ունի շարի
շերվան, որը չունի շարխ չվան», «Որը ունի Նախըջովան, որը չունի
խեղդվելու չվան», «Որին ավար, որին խավար», «Մեկդին սով, մեկդին
ծով», «Մեկին պուտ-պուտ, մեկին փուլ-փուլ»։ Սոցիալական անհավա-
սարկության դեմ ուղղված ժողովրդական տրտման արտահայտություն
տաճախությունն իր դուրսով տարածված շափազանց հին է, որին որպես ապա-
ցույց կարող են ծառայել Ֆրիկի «Մեկին ի պապանց պարտորդի, մեկին ի
հարանց մուրդ լինի» տողերը։ Սունդուկյանը, ինչպես հայտնի է,
դերասաններից պահանջում էր հարազատ մնալ պիեսի տեքստին, բայց որս
հեռ միասին գերասանների հաջող հավելումներն ընդունում էր, նույնիսկ

էջ 59 Խիստ իս ֆրանտացեում—տես՝ էջ 56-ին վերադարձող ծանոթությունը:

էջ 60 Էս էլ պիտո՞ւնիքն է. փոխեցի— պիեսի ձեռագրի 29-րդ թերթում այս սեպտեմբերի դիմաց, լուսանցրում գրված է. «Էփեմիայի նման մեկը, որ իր վրա էր առել այս գրվածքը, շատ նեղացած դանդաղովն էր, քիչ» «Էս» օրն իմ նա կինտոյնմեն իմբին առի, վուր ինձ վրա էս հանդի բան ին մոզոնի»:

էջ 61 Լաֆինե պիտի Լաֆիա ըլի— Էփեմիայի և Սամսոնի փոխադարձությունը, պիեսի, եթե շատեր մտի, ապա վիճելի կետերից է Պրակախություն մեջ այն միտքն է հայտնվել, թե Էփեմիայի և Սամսոնի միջև ոչ մի այլ հարաբերություն չկա, բացի նրանից, որ կարող է լինել տիրուհու և ծառայի միջև եվ որպես թե հեղինակը հենց այդ մտադրությամբ, պիեսի առաջին հրատարակության մեջ եղած «Դոն էլ Լեննց հարի, վուր դիփունանց աճկը վրեն մնա», որպեսզի ցրի սույն մի կապած («Մշակ», 1901, № 240), «Պեսպոյի» վերջին (1948) ընթացություն մեջ ուժեղորով թատերական միջոցներով ճիշտ հակառակ միտքն է արտահայտել, կանգնելով այն տեսակետի վրա, թե Էփեմիայի և Սամսոնի միջև սիրային կապ կա, մի հարաբերություն, որ մերկացնում է բուրժուական ընտանիքի բարոյական կեղտերը Թերեա պետք է առարկել այն բանի դեմ, որ ուժեղորով նուրբ ակնարկի փոխարեն դիմել է բացահայտ, խիստ շեշտված ձևի, բայց մտահոգացումը առողջ է և ճիշտ նույն միտքը արձանագրված է նաև «Պեսպո» կինոնկարում Դոմախտարար որևէ դրավոր ցուցում չի թողել հեղինակն այդ մասին, սակայն կան մի շարք անուղղակի վկայություններ Օլգա Գուլյազյանը ստեղծագործական արագացիկի լավագույն ներկայացուցիչներից է. նա, որ Սունդուկյանի պիեսներում հանդես է եկել հեղինակի կենդանության օրով և երբեմն էլ նրա ուժեղությունը, «Պեսպոյի» վերջին ընթացություն ընտանիքի ժամանակ, ինչպես և մեզ հետ ունեցած դրույցում, առաջ, թե փորձերի ժամանակ դրամատուրգն ստիչ է այնպես պետք է խաղալ, որ երևա թե Սամսոնը զուր է դալիս Էփեմիային: Մեմուարային գրականության մեջ առված է, որ «Պեսպոյի» առաջին ներկայացման մեջ էլ, որի ուժեղություն Սունդուկյանն էր, այդ միտքը նուրբ ձևով ակնարկված է եղել Այս մասին կա նաև «Պեսպոյի» առաջին ներկայացման հուշարար՝ Հովհաննես Տեր-Պրիգորյանի մի թեցնողությամբ, որը գրված է Սևոմյանի մասնակցությամբ խաղացված «Պեսպոյի» մասին: Սամսոնի դերը ժամանակ մի դերակատար է ունեցել. դա Վանիշկա Տեր-Ասատուրյանն է, որն առաջին անգամ 1871 թվին ներկայացրեց Սամսոնի դերը և պատկերացրեց Արուսիի ընտանիքի մեջ եղած կեղտն ու կեղծիքը. բայց նա ներկայացրեց այդ վարպետորեն, ինչպես արտիստ և շատ բարակ, շատ բիշ նկատելի զոնով ընդգծեց իր հարաբերությունները Էփեմիայի հետ, այլ ոչ թե այնպես կոպտարար, ինչպես այդ արավ պ. Սաֆարյանը... Պարոն Սաֆարյանին պետք էր օրինակ վերցնել տ. Համբիկից, որ շատ ընթուշ շտրիկով ընդգծեց իր վերաբերմունքը դեպի Սամսոնը. թեպետ, բա, Լեդուր խո չտաշխեց, վուր զանգուկումը պահես... խանջալն էլ կապե ու սալիթիթածամբն էլ շինե...» Այս բաներն այնքան մտածված արտասանվեցին, մանավանդ այդ «թա»-ն, որ պարզ նկարագրեցին, թե ինչ է կատարվում կուլիսների ետևում» («Մշակ»,

1916, № 274) Ըստ Սունդուկյանի նախնական մտահղացման, Շուշանը 3-րդ արարվածում Արուսիկի կնոջն անվանում է աննամուս, որից, սակայն, հնդկիսկը հետագայում հրաժարվել է, գրելով փոխարենը անամո:

էջ 71 Լորի պաժառնի— Լոթի բառացի նշանակում է ղոշի, պաժառնի ուսական հրգեհանը բառից է. հին Թրիլիսիում այդպես էին կոչում, ըստ գրականության մեջ եղած բացատրության, գլխավորապես իրենց ղլխից ձեռք բաշած մարդկանց, որոնք ինքնահոժար հանձն էին առնում այդ վտանգավոր դրադմունքը: Նույնանիշ է նաև կինոտն, որ բառացի նշանակում է գլխին թարախով մրգեղեն ծախող մարդ: Դրանք մեծ մասամբ լայն շավար, արխալուղ, լուխա էին հագնում և այդ պատճառով կոչվում էին նաև դարալուխալի: Չարաշուխալի, որ բառացի նշանակում է սև լուխա հագնող, ժողովրդի մեջ գործածվում է այլ իմաստով, որպես մարդու քնավորությունը, հողերանությունը քնորոշող արտահայտություն: Սրանք միաժամանակ սոցիալական հասկացողություններն են, որ արխատկրատիան և բուրժուազիան Թրիլիսիում գործածել են դեմոկրատական խավերի հասցեին վերավորական իմաստով՝ Դրոկից փախած, գոհնիկ, սրիկա, ափեղ-ցիկը, իսկ ժողովուրդը ճիշտ հակառակը— բացսիրտ, ընկերոջ համար գլուխը մահու տվող, հանդուգն, անկեղծ, ուղղամիտ և այլն: Եվ Սունդուկյանն էլ իր համակրություններով կանգնած է եղել այդ հասկացողության ժողովրդական ըմբռնման վրա... Ճկն դասի մեջ,— գրում է գրամատուրգը,— որի գանազան ներկայացուցիչներին այստեղ արհամարհանրով անվանում են «պաժառնի, Լոթի, կինոտ», կան մարդիկ, որոնք իրանց բարոյականությամբ, մեծահոգությամբ և վեհանձնությամբ կարող են օրինակ լինել շատ և շատ բարձր դասին պատկանող մարդկանց:

էջ 71 Բարբրը չկա... զնացիլ է... ջնջվիլ է— պիեսի առաջին ձևագրում այս հատվածը գտնվում է 36-րդ թերթում. մի առանձին թերթիկի վրա այս ամբողջ Սունդուկյանը գրել է հետևյալը. «Այստեղ «բարի գիշիր» ստեղծվում է իմյանց, Գեորգը ավելացրուց:

— Արա՛, տեսինք, Լեուց բարաթը վո՛ւնց իս գննում» (տես՝ երես 17):

— Տեսնինք, ասացի ես և հեռացանք միմյանցից:

Մյուս օրը Խաղաղության ժամը 6-ին պատահելով, ըստ սովորության, այգում, Գեորգը հարցրուց ինձ՝

— Արա՛, բարաթը գթա՞ր:

— Դթա, պատասխանեցի ես, հիմա ի՞նչ կ'ոսիս, վուր Գիրոյի մոտ դնելովի:

— Օ՞, խիստ աղի կուլի:

— Դե՛, բաս դիվիր գնանք: Բարձրացանք վերի հարկը և ես սկսեցի թելադրել նրան դեռ վերջում կցած 61 և 62 թերթերը, ապա այստեղ դիցի:

— Եթե սկզբից գիտենալի, որ մուրհակը պետք է Գիրոյի մոտ երևա, գուցե նրա դերը այնպես ձանձրալի չլիներ:

4 մայիսի, 1911:

էջ 72 Սիրելիդ, ինձ ամեկ Լս— Գյուրջի նավին Եմ սիրտը աղ ես արելը երգի

4-րդ և 5-րդ տները Ամբողջ երկը տպւոյած է «Քնար Հայկականում» (էջ 446—447), որտեղից՝ և, ամենայն հավանականութեամբ, բաղել է Սունդուկյանը:

էջ 73 Գրութա դուս Կուրվեցալ— Յրիշխաճայոց մեջ գործածական է «բողազու դուս Կուրվեցալ», որին հաճախակի հանդիպում ենք Սունդուկյանի պիւնսներում: Կեկելի այս արտահայտութիւնը «Պեպոյի» ձևադրում հենց այդպէս էլ է (տես՝ «Տնարտային տարբերութիւններ»): Բայց նկատի ունենալով, որ Սունդուկյանի օրով Պեպոյի լույս տեսած երեք հրատարակութիւններ (1876, 1901, 1903) մեջ էլ բողազի փոխարեն տպագրւած է զլուխ, թողինք այդպէս:

էջ 80 Էփեմեղի— (Կառ Էփեմեռոս), հունական Էփեմեռիս բառից, որ նշանակում է օրագիր: Սիլվիանայն նշանակել է օրացույց, տոմարագիր, իսկ ալելի ուշ՝ երազների մեկնութեան, գալիք անցքերի ու եղանակների գուշակութիւններ, ընդհանրապէս սնտիրապաշտական տեղեկութիւնների մի ժողովածու:

էջ 90 Ա՛յ, քե սուր իմ ասում— պիեսի ձևադրում 49-րդ թերթի լուսանցքում տեսիլ Ժ-ի (վերջին մշակման համաձայն) գիմաց գրւած է. «Այս թղթից մինչև վերջը մեկ գիշերումն եմ թելադրել Կրծանիսում»:

էջ 90 «Շիմի վալիա, Արուրին Ձիմգիմովի»— Սունդուկյանի արխիւում պահւում է այն բարաթը, որ իբր ղեկվիզիտ ծառայել է «Պեպոյի» առաջին և հետագա շատ և շատ ներկայացումներին: Ահա այդ բարաթի բովանդակութիւնը.

Բ ար ա թ

Նս, ի ներքո ստորագրւայա, Արուրին Ձիմգիմովս պարտ եմ հագար ուղղի խոյիանենց Բաղդասարին իրան շահով:

Արուրին Ձիմգիմով

1871, ապրիլ 5, Թիֆլիս:

էջ 102 Իրան տա՛մ— պիեսի ձևադրում, 57-րդ թերթիկի լուսանցքում, գրւած է. «Այս վերջը հետո եմ գրել բաղարում», իսկ հաջորդ թերթում գրւած է. «Չմշկանը վրա հասաւ և գրիչս տոյի նրան»:

էջ 103 Շիմի, աղա՛ Արուրին, մնացինե՛ Կու ու զո՛ւն— այս սեպտիկով ավարտւում է պիեսը: Անցյալում «Պեպոյի» բեմադրութիւններից մեկի ժամանակ Կատուլու դերակատար Ամիրան Մանգինյանը այս խոսքերն ունիւիս ոչ միայն բարձրացրել է ձեռքը, այլև զարկել Ձիմգիմովին: Այս փաստը շատ վրդովել է հեղինակին, և Գետրոյ Չմշկանը հրապարակով ներողութիւն է խնդրել Սունդուկյանից՝ «Մշակումս տպագրելով հետևյալ նամակը.

«Անցաւ կուրպակի, նոյմբերի 3-ին ներկայացվեցաւ գերմանացիան կուրբի գահլիճում, հօգուտ պ. Մանգինյանիցի «Պեպո» կոմեդիան երեք արարվածով, հեղինակութիւն հարգո Սունդուկյանցի:

Այդ պիեսայի վերջին արարվածի վերջին տեսարանում պ. հեղինակը շատ տնգամ ներկա գտնվելով յուր պիեսայի փորձերում, միշտ մեծ ուշադրութիւն դարձնելով վերջին տեսարանի դրոթյանը, պատվիրել է, ինչպէս և հայտնի է պիեսայի մեջ փակագծերում, որ երբ Պեպոն զնում է բանտը, Կեկելը, Պեպոյի բուլբո ուշաթափւած ընկնում է աջ կողմը՝ արձուր վերա և նորան միութարող և պահպան մնում է Պեպոյի տան ձեռունի բարեկամ, շատախոս, բարի Գիբուն, իսկ Պեպոյի բնկեր ապիւրվ Կա-

կուլին, ծանր րալով մոտենալով ստորացած և ամոթից խեղդված «հաշարար» Արուսիկին, ասում է նորան՝ «Հիմի մնացինք իս ու դուն, աղա Արուսիկ» և գնելով մեկ ձեռքը միայն նորա ուտի վերա, մնում է անշարժ:

Միշտ ամեն անգամ Պեպոն ներկայացնելիս այդ վերջին տեսարանը մյուս տեսարանների նման կատարվել է ճշտությամբ, համեմատ հեղինակության, բայց այս վերջին նշխարների 3-ին ներկայացման գիշերը, պ. Ա. Մանգինյանցը, Կակուու գեր կատարողը, ասում են (որովհետև ես չեմ կարող ներկա գտնվել այդ անցքին, բեմի հետևում գտնվելով) մոտեցել է Արուսիկին, ձեռք բարձրացրել է, ասելով «Հիմի մնացինք իս ու դուն, աղա Արուսիկ» և տեսնելով որ վարագույրը ուշանում է ծածկելու այդ տեսարանը և կարծելով որ իրան, Կակուուն, անվայել է մնալ այդպես ձեռքը վեր բարացած ժամանակ անշարժություն մեջ, հարվածել է Արուսիկին, ինչով և փոխել է բուրբուլին ամբողջ պիեսայի ուղղունթյունը և նպասակը:

Այդպիսի ինքնադուրս հավելվածը Կակուու գեր կատարող գերասան պ. Ա. Մանգինյանի կողմից գտնելով բոլորովին անհարմար և անտեղի, պարտավորություն համարեցի ես իմ կողմից, իբրև պատասխանատու պ. Սունդուկյանցի առաջ (որովհետև այդ գիշերվա Պեպոյի ներկայացումի կատարումը հանձնած է եղել ինձ հարգո հեղինակից), հրապարակով ներողություն խնդրել նրանից անզգույշ գերասան պ. Ա. Մանգինյանցի արված հավելվածի համար»:

3. ՏԵՔՍՏՍԻՆ, ՏԱՐՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

էջ 7

2 Պ., Պ. Պ. կատակերգություն վոխարեն՝ Պ. Պ. Պ. կոմեդիս

էջ 9

1—2 Պ., Պ. Պ. «Պեպո» ... առաջարկում վոխարեն՝ Պ. Պ. Մեծարգոյ՝ պարոն Գեորգ Չմշկյանին նվեր հեղինակից Պ. Նվերվում է իմ սիրելի Գեորգ Չմշկյանին Գ. Սունդուկյան

էջ 9—11

3—35 Պ., Պ. Պ. Մերելի Գեորգ ... նոյեմբերի 1876

1—45 յկա՝ Պ.

1—29

էջ 9

9 Պ., Պ. Պ. ներկայացնում էին վոխարեն՝ Պ. ներկայացվում էր

10 Պ., Պ. Պ. վոխաղբած վոխարեն՝ Պ. շինած

10 Պ., Պ. Պ. կատակերգությունը վոխարեն Պ. պիեսան

14 Պ., Պ. Պ. երբ մեք վոխարեն՝ Պ. երբ նրան մեք

14 Պ., Պ. Պ. լինել նրան և վոխարեն՝ Պ. լինել և դա

16 Պ., Պ. Պ. զգվից վոխարեն՝ Պ. զգվեցալ

18 Պ., Պ. Պ. խոթն ուրացիլ էր վոխարեն՝ Պ. խոթն ուրաց

24 Պ., Պ. Պ. դասին պատկանող մարդկանց վոխարեն՝ Պ. դասի համարված մարդկանց համար

25 Պ., Պ. Պ. պիեսում մարմնացալ վոխարեն՝ Պ. պիեսայում անցալ

էջ 10

- 2 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *սլեկսը* փոխարեն՝ Պ₁ *սլեկսան*
 2 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *դրված* փոխարեն՝ Պ₁ *դրած*
 6 Պ₅ Պ₄ *խտերազրական* փոխարեն՝ Պ₂ *թատերական* Պ₃ Պ₁ *թատ-
 րոնական*
 9 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *մասին* է փոխարեն՝ Պ₁ *վերա է*
 12—13 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *մասլահաթներով* փոխարեն՝ Պ₁ *մասլահաթներովու*
 22 Պ₅ Պ₄ Պ₃ *արտահայտել* փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ *ընդարձակել*
 22 Պ₅ Պ₄ Պ₃ *խոսքերը* փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ *մեղքը*
 29 Պ₅ Պ₄ Պ₃ *դեպի չկա՝* Պ₂ Պ₁
 33 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *վրա* փոխարեն՝ Պ₁ *վերա*
 34 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *կենսակտուր* փոխարեն՝ Պ₁ *կենսակտուր*
 35 Պ₅ Պ₄ Պ₃ *հավաքվում էին* փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ *հավաքվում էր*

էջ 11

- 1 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *տառջից* փոխարեն՝ Պ₁ *տառջ*
 4 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *սլատյզամբին* փոխարեն՝ Պ₁ *բալինին*
 7 Պ₅ Պ₄ Պ₃ *լինեի* փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ *լինել*
 9 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *մարդկանց* փոխարեն՝ Պ₁ *մարդիկներին*
 9 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *դրանց* փոխարեն՝ Պ₁ *սրանց*
 13 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *կարողանում է* փոխարեն՝ Պ₁ *կարողացել է*
 15 Պ₅ Պ₄ Պ₃ *ներկայացրելք* փոխարեն՝ Պ₂ *ներկայացրելք* Պ₁ *ներկա-
 յացվեցավ*
 20 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *տալու* փոխարեն՝ Պ₁ *տալ*

էջ 13

- 2 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *Արութին* փոխարեն՝ Պ₂ *Յովանն*
 2 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *վաճառական* փոխարեն՝ *վաճառական, 60 տարեկան*
 3 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *Արութինի* փոխարեն՝ Պ₂ *սորա*
 3 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *կինը* փոխարեն՝ Պ₂ *կինը, 30 տարեկան*
 4 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *ձկնորս* փոխարեն՝ Պ₂ *ձկնորս 35 տարեկան*
 5 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *այրի կին* փոխարեն՝ Պ₂ *որբեկներ կին 55 տարե-
 կան*
 6 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *քույրը* փոխարեն՝ Պ₂ *քույրը 18 տարեկան*
 7 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *ազգական* փոխարեն՝ Պ₂ *ազգական 65 տարեկան*
 10 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *ծառան* փոխարեն՝ Պ₂ *ծառան*
 11 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *երկու այլ ծառա Արութինի տանը չկա՝* Պ₂
 12 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *արարվածները* փոխարեն՝ Պ₁ *զործողությունները* Պ₂ *զործողությունները*
 14 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *1870-ին* փոխարեն՝ Պ₂ *1860. թվին*

էջ 15—16

- 1—32 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ *նկարադրություն . . . առանց*
 1—39 *զլխարկի չկա՝* Պ₂

էջ 15

- 3 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *ածելած* փոխարեն՝ Պ₁ *թբաշած*
 3 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ *խուղած* փոխարեն՝ Պ₁ *կրտած*
 4—5 Պ₅ Պ₄ Պ₃ *նույնսլիսի չկա՝* Պ₂ Պ₁

- 6 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ժեստքան փոխարեն՝ ԹՅ ԹԴ ժեստքայա
12 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ԹԴ սլարանոցին փոխարեն՝ ԹՅ սլարանոցին ունի
30 ԹՅ ԹԴ ԹՅ Միշտ զվարկով՝ բացի նշանակած սեղերից չկա՝ ԹՅ ԹԴ
32 ԹՅ ԹԴ ԹՅ Վրացնակ փոխարեն՝ ԹՅ ԹԴ Վրաց

էջ 16

- 2 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ Կուրծքը ծածկած փոխարեն՝ ԹԴ զոշը կապած
8 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ Երեսն ամիսած փոխարեն՝ ԹԴ Երեսը թրած
10 ԹՅ ԹԴ ԹՅ Մահողից փոխարեն՝ ԹՅ ԹԴ Մահողի
13 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ Բթխոտ փոխարեն՝ ԹԴ Բուռնոթի
14 ԹՅ ԹԴ ԹՅ Միշտ զվարկով և ձեռնափայտով չկա՝ ԹՅ ԹԴ
17 ԹՅ ԹԴ ԹՅ Մերուք փոխարեն՝ ԹՅ ԹԴ Մորուք
18 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ Բազվի փոխարեն՝ ԹԴ Բաքվի
25 ԹՅ ԹԴ ԹՅ Միշտ զվարկով չկա՝ ԹՅ ԹԴ
27 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ Մեր զցած փոխարեն՝ ԹԴ կապած
28 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ սլարուսինից փոխարեն՝ ԹԴ սլարուսինից
30-31 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ սանդղած փոխարեն՝ ԹԴ սանրած
37 ԹՅ ԹԴ ԹՅ Արծաթի փոքրիկ վառողաման կապիտոնի լայն բաֆթա-
յով փոխարեն՝ ԹՅ Վառողամանի կապիտոնի լայն բաֆթա ԹԴ Բա-
րութամանի կապիտոնի լայն բաֆթա
39 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ծառա փոխարեն՝ ԹԴ ծառաներ

էջ 17

- 1 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ԹԴ Արարված Ա փոխարեն՝ ԹՅ գործողություն Ա
2-10 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ԹԴ Բեմը ... Կեսուր է փոխարեն՝ ԹՅ Պիղճ սենյակի
ծախա, նահալով ու մութարով, հասարակ սեղան ու Է քանի աթոռ-
ներ
3 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ԹԴ զիմացր փոխարեն՝ ԹՅ ԹԴ միջոց
4 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ (հանդիսականների զիրքից) չկա՝ ԹՅ ԹԴ
5 ԹՅ ԹՅ ԹՅ մութարաներով փոխարեն՝ ԹՅ ԹԴ մութարայով
5-6 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ զսևնավոր սփռոցով ծածկած չկա՝ ԹՅ ԹԴ
8-9 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ զանազան ձևի զինու բաժանիք չկա՝ ԹՅ ԹԴ
9 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ լրացնում փոխարեն՝ ԹԴ վերջացնում
10 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ Կեսուր փոխարեն՝ ԹԴ ժամանակը կեսուր
11 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ առաջին փոխարեն՝ ԹԴ ԹՅ Ա
12-14 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ԹԴ Ծ ու շ ա ն, տախտի ... բոխա փոխարեն՝ ԹՅ Ծ ու-
շ ա ն ձևերն զուլպեք և Կիկիլ ձևերն կար
13-14 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ առջևը կարի զույնզզույն բոխա չկա՝ ԹՅ ԹԴ
17 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ թիկ վերցնելով բոխչից չկա՝ ԹՅ ԹԴ ԹՅ

էջ 18

- 2-3 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ԹԴ հենց բունի փոխարեն՝ ԹՅ մի սահթ
11 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ԹԴ սահաթիս փոխարեն՝ ԹՅ սահաթիս
14 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ԹԴ Լուսթյուն փոխարեն՝ ԹՅ լրուսն
16 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ԹԴ վախիցած փոխարեն՝ ԹՅ վախիցած
24 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ հողվոց հանկիով փոխարեն՝ ԹՅ ԹԴ ողողոց-հանկիով ԹՅ հո-
քուց քաշելով

էջ 19

- 4 ԹՅ ԹԴ ԹՅ ԹՅ ԹԴ Դրսից չկա՝ ԹՅ

- 5 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ ուրախ վոխարեն՝ Դ₃ (շարունակելով)
 7 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ ականջ վոխարեն՝ Դ₃ անգամ
 9—10 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Կ ե կ ե կ, նմանապես ականջ գնելով: Գ-բոն է: չկա՝ Դ₂
 Դ₁ Դ₃
 13 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ ներս մտնելով . . . ձեռնափայտով՝ վոխարեն՝ Դ₃
 (տուն զավով տխուր ձայնով)
 15 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ տխուր չկա՝ Դ₃
 17 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ Գ-բոյին չկա՝ Դ₃
 19 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ իր գործին վոխարեն՝ Դ₃ իր բանին
 20 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ ամուսնի վրա՝ չկա՝ Դ₃
 32 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ ուղղվելով վոխարեն՝ Դ₃ զբոսովելով

էջ 30

- 7 Դ₅ Դ₄ նայում է նրանց վոխարեն՝ Դ₃ Դ₂ Դ₁ նայում է Դ₃ մտիկ է
 ասվի
 12 Դ₅ Դ₄ Դ₃ խաչակներելով վոխարեն՝ Դ₂ Դ₁ խաչ հանելով Դ₃ խաչ հա-
 նելով
 24 Դ₅ Դ₄ Դ₃ էի ասում չկա՝ Դ₂ Դ₁ Դ₃
 31 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Գրդանից հանում է քթախոտի աուփը վոխարեն՝ Դ₁
 Գրդանից հանում է բուռնաթմառն Դ₃ Ջերբինն բուռնաթմու կտրի
 է հանում

էջ 21

- 3 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ հորանջում է վոխարեն՝ Դ₃ օրոշում է
 3 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ կրկին վոխարեն՝ Դ₃ էլի
 15 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Կեկելը նույն միջոցին դարձյալ սրբում է աչքերը չկա՝
 Դ₂ Դ₁ Դ₃
 21 Դ₅ Դ₄ Դ₃ (Բեթը սրբում է թաշկենակով) չկա՝ Դ₂ Դ₁ Դ₃
 23 Դ₅ Դ₄ Դ₃ աճկն վոխարեն՝ Դ₂ Դ₁ Դ₃ աչկն
 25 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ կամենալով վոխարեն՝ Դ₃ ուղենալով

էջ 22

- 12 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ Ջենելով վոխարեն՝ Դ₃ Դ₂ Դ₁ Դ₃ Տնայելով
 23 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ ստիգծոյր վոխարեն՝ Դ₃ ասում
 25 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ մոտ տախտի վրա վոխարեն՝ Դ₃ կշտին վեր է
 գնում
 29 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ Բեթը շարունակ սրբում է թաշկենակով վոխարեն՝
 Դ₃ (Բեթը սրբում է աղլուխով կրկար մամանակ)

էջ 23

- 2 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ Ջայնը վոխարեն՝ Դ₃ ձենը
 8 Դ₅ Դ₄ Դ₃ (Յուշամատը ճակատին տանելով) չկա՝ Դ₂ Դ₁ Դ₃
 11 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ Ժծադիւղով վոխարեն՝ Դ₃ Ժծադում է
 18 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ Պեպոն չկա՝ Դ₃
 21 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ Կ ուրախ չկա՝ Դ₃
 25 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ ներս է մտնում վոխարեն՝ Դ₃ տուն է գալի
 25—27 Դ₅ Դ₄ Դ₃ Դ₂ Դ₁ զիմացի՝ . . . ձեներ չկա՝ Դ₃

¹ Դ₂ Դ₃ ձենին փայտ

² Դ₁ վերա

³ Դ₂ Դ₁ մեջի

- 29 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Բար դար փխալա փխարեն՝ Դձ Բար մեծդար փխալա
 30 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Գյալ ալալա շկա՝ Դձ
 31—35 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Գարսկերեն . . . Զատիր շկա՝ Դձ

Էջ 24

- 5 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Ըբարի շկա՝ Դձ
 10—11 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Դի մեծ փխարեն՝ Դձ մե մինն
 10 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Զկան պոչով Գիբոյի թշերին փխարեն՝ Դձ
 ձգան տուտով փխարեն է Գիբոյի խան մե թշին, խան մեկելին
 15 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Ժպտտով շկա՝ Դձ
 17 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Թաշկինակը հավարելով և ծեծաղելով փխարեն՝ Դձ
 փեշտալա մոտ տնկելով
 18 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Խոսկը խոսկին փխարեն՝ Դձ խոսքը խոսքին
 19 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Զախո փխարեն՝ Դձ աջու
 19 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Զախո շարժելով փխարեն՝ Դձ զալիւ մաժ տալով
 23 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Դիծաղելով շկա՝ Դձ
 24 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Թաշկինակով ձկնիքը տալով՝ փխարեն՝ Դձ ձուգը
 տալով
 27 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Ըբարի և ցածր փխարեն՝ Դձ ցածր Գիպոյին
 28 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Կապոցը փխարեն՝ Դ. Թաշկինակը Դձ ձգնելը
 32 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Զեռքին փխարեն՝ Դձ Զեռումը
 32 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Թաշկինակի մեջ շկա՝ Դձ
 34 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Էր շկա՝ Դձ

Էջ 25

- 7 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Եարար բանի շարշարովիս միջ համա՝ շկա՝ Դձ
 8—9 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Դուրս . . . Զուկը փխարեն՝ Դ. Դուրս է գնում Զախ
 դոնից, տնկելով հեար թաշկինակով ձուկը և կարը Դձ դուս է գնում
 20 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Էր կրծքին փխարեն՝ Դձ զոշին
 20 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Դնում է փխարեն՝ Դ. Զնտղում է Դ. Դ. Դ. Զնտղելով
 23 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Խրլպըտալի փխարեն՝ Դձ Խլլալալի
 26 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Կլախ բաժնին փխարեն՝ Դձ Կլախի վճռին
 30 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Զեռվից շկա՝ Դ. Դ. Դ. Դ.
 33 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Ծիծաղում է շկա՝ Դձ

Էջ 26

- 5 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Զավարելով փխարեն՝ Դձ մոտ տնկելով
 10 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Թոկի վրա փխարեն՝ Դձ մեկ տեղ
 14 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Զա, Զա, Զա, Զա փխարեն՝ Դձ ԶԶ, ԶԶ, ԶԶ, ԶԶ
 18 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Զա, Զա, Զա, Զա փխարեն՝ Դ. Դ. Դ. Զա, Զա, Զա, Զա
 29—30 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Զա, Զա, Զա, Զա փխարեն՝ Դձ Զա, Զա, Զա, Զա
 33—34 Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. Զա, Զա, Զա, Զա փխարեն՝ Դ. Զա, Զա, Զա, Զա
 Զա, Զա, Զա, Զա փխարեն՝ Դձ Զա, Զա, Զա, Զա

¹ Դ. Դ. Դ. Դ.

² Դ. Դ. Դ. Դ.

էջ 27

- 3 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ վերցնելով փոխարեն՝ ԹԿ Թձ քաշելով
 9 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ և ձայնը երկարացնելով չկա՝ ԹԿ Թձ
 13—14 ԹՅ ԹԿ ԹՅ Կրկին վերցնում է քթախոտը և քաշում ԹՅ ԹԿ Թձ Կրկին՝
 քաշում է
 15 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ ԹԿ քարկացած փոխարեն՝ Թձ չարացած
 17 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ մոտեցնում նրա քթին փոխարեն՝ ԹԿ մոտ է տանում
 նրա քթին Թձ մոտ է տանում քնթին
 23 ԹՅ ԹԿ ԹՅ Արկիս զիդենա փոխարեն՝ ԹՅ ԹԿ Թձ Աստուծ դիտենա
 33 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ առանձին չկա՝ Թձ

էջ 28

- 8—9 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ ալդի-դաշտի նաթելը փոխարեն՝ Թձ աղաթիջի նա-
 թելը
 9 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ ձկուլթը փոխարեն՝ Թձ ճկուլթը
 13 ԹԿ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ անհամբերությամբ փոխարեն՝ Թձ անհամբերու-
 թյունով
 17 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ բռունցքը բարձրացնելով փոխարեն՝ ԹԿ վեր կենալով
 և բռունցքը բարձրացնելով Թձ վիզինալով ու մոշտին վերաշելով
 27 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ էսորվան անմահ սլառարաքը զիդենա փոխարեն՝ Թձ
 աստուծ դիտենա
 29 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ վուչ չկա՝ Թձ

էջ 29

- 5 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ երկու փոխարեն՝ Թձ երկու

էջ 31

- 32—33 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ Շտապով զաթիլըսն հանում է նահալու տակից և
 գնալով փոխարեն՝ Թձ գնում է մինչև՝ դուռը

էջ 32

- 1 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ և հաղից խեղդվելով չկա՝ Թձ
 3 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ ետեղի փոխարեն՝ Թձ հեղ
 4 ԹՅ ԹԿ ԹՅ Գիթոյի չկա՝ ԹՅ ԹԿ Թձ
 7 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ մի փոքր լոռի թյունից հետո չկա՝ Թձ
 9 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ (նորից լոռի թյուն) չկա՝ Թձ
 14—15 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ նայում է պատերին փոխարեն՝ Թձ պատերուն դեռ
 ու գեն մտիկ անելով
 24 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ շփոթված ներս մտնելով ձախ դռնից փոխարեն՝ Թձ
 տուն գալով շփոթված
 26 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ զլխարկը վերցնելով և թափ տալով փոխարեն՝ ԹՅ ԹԿ զըլ-
 խարկը վերցնելով Թձ զգալը վեր տանելով
 29 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ լալով փոխարեն՝ ԹՅ Կսկիծով ԹԿ Ցափալի Թձ լաց ըլելով
 31 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ զլխարկը ծածկելով չկա՝ Թձ
 33 ԹՅ ԹԿ ԹՅ ԹԶ ԹԿ թաշկինակով սրբում է աչքերը և կսկիծով փոխարեն՝ ԹՅ
 ԹԿ նույնպես Թձ լաց ըլելով

¹ Թձ էլի

² ԹԿ միջի

էջ 33

- 6—7 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ է՝ ստուռ համա ստիղծից ինձ աստճւծ չկա՝ Պ₃
 7 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ փախա փոխաբեն՝ Պ₃ շուր
 9 Պ₅ Պ₄ Պ₃ լաց է լինում և աշբերը սրբում փոխաբեն՝ Պ₂ Պ₁ լաց է լինում Պ₃ լաց է ըլում
 16 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ վրես ծիծաղին փոխաբեն՝ Պ₃ վրես ծիծաղին, սիվ-նա իմ օրը վունցոր սիվցիլ է
 17 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Աշբերը սրբելով չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃

էջ 34

- 1 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ ծնկանը խիկելով չկա՝ Պ₃
 2 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Վայ, բու Պեպոյին փոխաբեն՝ Պ₃ Ախ աստուծ, աս-տուծ
 3 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Ղշտայած՝ նստում է տախտի վրա չկա՝ Պ₃
 6—7 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Կա կ ու լ ի, գլխարկը կեսթունգանոց փոխաբեն՝ Պ₃ մեկ ձեռին աղուխումը կապած բան, մյուս ձեռին կեսթունգանոց
 6 Պ₅ Պ₄ Պ₃ գլխարկը ծածկած չկա՝ Պ₂ Պ₁
 8—9 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ դավի շունիմ չկա՝ Պ₃
 10 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ դառնացած փոխաբեն՝ Պ₃ դառն

էջ 34—35

- 29—34 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ հետո աղլամա չկա՝ Պ₃
 1—2
 3 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ կես-թունգանոցը ասաջարկելով փոխաբեն՝ Պ₁ տալիս է ղինին Պ₃ տալով կեսթունգանոցը
 9—10 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Թաշկինապը և ղինում ամանը՝ ներկայացնում փոխաբեն՝ Պ₃ կեսթունգանոցն ու աղուխը վեր ղնելով ու ձեռնի-րով ցույց տալով
 15 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ վեր է կենում աեղիցը չկա՝ Պ₁ Պ₃

էջ 36

- 11 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ (Ջախ ձեռքով բամբարը բարձրացնում է) չկա՝ Պ₃
 12 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ բուռնցքը փոխաբեն՝ Պ₃ մուշաին
 13 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ ախպեր չկա՝ Պ₁ Պ₃
 26 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Բամբարը կապում է չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃

էջ 38

- 27—28 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ և մի բանի բայլ անցնում Արութինի նման չկա՝ Պ₃ Պ₃
 29 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ հո նրան չկա՝ Պ₁ Պ₃

էջ 30

- 10 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Ղեղցնում է՝ ապոցը փոխաբեն՝ Պ₁ Թաշկինապը բաց անելով Պ₃ Աղուխը բաց անելով
 12—14 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Մութաբաները ափսե փոխաբեն՝ Պ₁ Թարեբից վայր բերելով հին ձեռի կապույտ նախշուն սփռոց, փայտե դեղին զգալներ և մի բանի Թեփշի Պ₃ դուս բերելով մավի սուփրա, փստե դեղին զգալներ ու մե բանի Թեփշի
 15 Պ₅ Պ₄ Պ₃ և իրեղենները վրան դարսում չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃

¹ Պ₁ նեղացած

8—9 Պ₃ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Պ₁ էտով վուր բան էր դասի փոխարեն՝ Պ₃ վուր գե-տենատ

9 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ չէր փոխարեն՝ Պ₃ չի

էջ 43

5 Պ₃ Պ₄ Պ₃ զուս մուլաի չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃

5 Պ₃ Պ₄ Պ₃ 'ես կ'հնամ, 'ես փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃ 'ես կ'հնամ

21—22 Պ₃ Պ₁ Պ₃ Պ₂ 'ես թե քու օխտիմեն չէկա ու կու տեսնիս չկա՝ Պ₁ Պ₃

26 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ սեղանի մաս չկա՝ Պ₃

28 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ նստում է տախտի վրա և ձայնը երկարացնելով փոխարեն՝ Պ₃ նստում է ու էրզար ձենով

էջ 43—44

34 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ վուրին տալի

1—2 չկա՝ Պ₃

4 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ մոտենալով սփռոցին փոխարեն՝ Պ₃ մոտ գնալով սուփրի մոտ

9 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ (Գեղոյին) չկա՝ Պ₃

17 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ լացի ձայնով փոխարեն՝ Պ₃ նեղացած

19—21 Պ₃ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Դուրս է կապելով փոխարեն՝ Պ₃ Դուս է դնում, աչկերը սրփելով Գեղոն <մտնում է> խտակ հարնված, բամբակ վրա դոտիկը կապելիս

24 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Շ ու շ ա ն փոխարեն՝ Պ₃ Շ ու շ ա ն (լացը դապելով)

28 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Գոտիկը կապելով փոխարեն՝ Պ₃ Ախտուխի կոճակ-նիբը կապելով

29 Պ₃ Պ₄ Պ₃ ասղա չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃

33 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Սիվելի էր էմ օրը ահրա՞ փոխարեն՝ Պ₃ ստոված, ստոված

էջ 43

16 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ (Դողար) չկա՝ Պ₁ Պ₃

28 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Դուրս է դնում փոխարեն՝ Պ₃ դասը ժիծաղելով դուս է գնում

էջ 46

1 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Պ₂ երկրորդ փոխարեն՝ Պ₁ Բ Պ₃ 11

2—17 Պ₃ Պ₄ Պ₃ Հարուստ դահլիճ Յերեկ է փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ Հարուստ դահլիճ Արուխինի տանը՝ Աջ, ձախ և մեջտեղը դռներ, ամենաշեղ դրապերներով զարդարած՝ Զախ կողմը մեծ հայելի, հետո զիվան, որի առաջ՝ ամենախմանկացին սփռոցով ծածկած սեղան և նրա վե-րա հանգած լամպա՝ Աջ կողմը կուշետիկա իսկ ճնոցած տեղերը, ուր հարկն է, բազկաթոսներ և աթոռներ։ Դահլիճի մեջտեղում առաստաղից կախած է սոկեղած հաշի, հանգած մամերով՝ Բիսի խո-րումը զեպի ձախ, վառարանի վերա դրած ժամացույցի սլաքները որոշ կերպով՝ ցույց են տալիս ժամը երկուսից քառորդ պահատ ժամացույցը բանում է։ Սկզբումը բիսը փոքր ժամանակ պատռել է

• Պ₁ կողքին

2 Պ₁ լապտեր

3 որոշ կերպով չկա՝ Պ₁

- 20—21 **Պ**₃ **Պ**₁ **Պ**₃ **Պ**₂ **Պ**₁ *մեկ մեծ և բաղկականին ծանր՝ զամբյուղը զանազան իրեղեններով փոխարեն՝ Պ₂ *մեկ մեծ կալածա զանազան բանի-րով*
 21—24 **Պ**₅ **Պ**₃ **Պ**₂ **Պ**₁ *Զամբյուղում . . . կարկանդակ չկա՝ Պ₂
 21—22 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *Զամբյուղում կա փոխարեն՝ Պ₁ *այն է*
 22 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *շամպայն փոխարեն՝ Պ₂ **Պ**₁ *շամպայնի գինիներ²*
 22 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *սարդին փոխարեն՝ Պ₂ **Պ**₁ *սարդինիկա Պ₁ *սարդինիկաներ*
 22 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *թիթեղի փոխարեն՝ Պ₂ **Պ**₁ *թուխած բալի*
 22—23 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *Շովյցարիայի պանիր չկա՝ Պ₂ **Պ**₁
 23—24 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *առանձին-առանձին թղթերի մեջ կարմիր ու սպիտակ բն-տեր կետաս, մե ռերի² թղթում կարկանդակ փոխարեն՝ Պ₂ **Պ**₁ *մեկ թղթով ընտիր կետաս, մյուս թղթով շաքարե հաց**********

էջ 46—47

- 25—26 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *Վերցնելով . . . կանչում է փոխարեն՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂ *Զամ-
 1—3 բյուղը ձեռքից առնում է, մշակը գնում իսկ ինքը զամբյուղը
 ներս է բերում և գնելով զեանի վերս, ցածք ձայնով կանչում*
 4—5 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ **Պ**₂ *Սամսոն . . . մաքրելիս փոխարեն՝ Պ₁ *Սամսոնը զուրս
 է դալիս նույն գոնից արխայուխի կրծքի կոճակները բաց, ձեռքին
 շամպայնիայի դավաթ, երկուր սպիտակ թաշկինակով սրբելիս Պ₂
 Սամսոնը զուս է դալիս ձեռքի բոկալ, սալփեթով սրբելիս
 37 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *Դուռն գնա իմաց արա չկա՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂****

էջ 48

- 1—3 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *(նստում է . . . թռչում չկա՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂
 6—7 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ **Պ**₂ **Պ**₁ *ամենաշքեղ հագուստով և ակնեղեններով զարդար-
 ված չկա՝ Պ₂
 16 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *նստում է չկա՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂
 17—18 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *զամբյուղը . . . իրեղեններ փոխարեն՝ Պ₂ **Պ**₁ *զամբյուղի
 իրեղենները ցույց տալով Պ₂ *կալածումը ցույց տալով*
 20 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *բոթիկին փոխարեն՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂ *բութիկին*
 20—21 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *երկը բոթին է . . . բարելավ չկա՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂
 23—24 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ **Պ**₂ *պերվի սորա . . . հերթը է չկա՝ Պ₁ **Պ**₂
 25—26 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *մե ջուխտ . . . բաց արեխ չկա՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂
 27—28 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *էս գրանիցի . . . մոխի, է՛, չկա՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂
 30—31 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *(չանկելով . . . ճարվի չկա՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂
 4 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *տեղից վեր թռչնելով չկա՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂************

էջ 49

- 1 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *վերցնելով կարկանդակը և իսկույն ոտքի կանգնելով չկա՝
 Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂
 3 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ **Պ**₂ **Պ**₁ *իբ թշին ձեռք գնելով չկա՝ Պ₂
 9 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *կարկանդակը չկա՝ Պ₂ **Պ**₁ **Պ**₂
 14 **Պ**₅ **Պ**₄ **Պ**₃ *կակաղելով փոխարեն՝ Պ₁ *ամոթով չկա՝ Պ₂*****

¹ և բաղկականին ծանր չկա՝ Պ₁

² Պ₁ գինիներ

- 20 Պ₃ Պ₁ Պ₃ և սաստիկ նեղացած չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃
 24 Պ₅ Պ₄ Պ₃ բարկանալով չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃
 28 Պ₅ Պ₁ Պ₃ է՛ս սահաթիս է՛վետ փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃ էս սհաթիս՝
 33 Պ₅ Պ₁ Պ₂ հարկանդակը փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ շաքարե հացը Պ₃ պիւրոժ-
 նին

էջ 50

- 2 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ փնթփնթալով փոխարեն՝ Պ₁ Մըմնջալով չկա՝ Պ₃
 4 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Շտապով չկա՝ Պ₃
 9 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Պ₁ հոնքերը կիտած այս ամբողջ տեղիում² չկա՝ Պ₃
 22 Պ₅ Պ₄ Պ₃ անհր Վրենն մնա փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃ աչկիբը բոռանա
 24 Պ₅ Պ₄ Պ₃ էրծրթի քամարը չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃
 29-30 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ խմնջալն շինէ չկա՝ Պ₃

էջ 51

- 5 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Ձէ՛ր կանա դոշիտ կոճկները կաղի չկա՝ Պ₃
 14 Պ₅ Պ₁ Պ₃ (Առանձին, կիսաձայն) չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃
 15 Պ₅ Պ₄ Պ₃ (Սամսոնին) չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃
 23-25 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ (Մտածելով ասի, հրձ փոխարեն՝ Պ₃ (տալի
 ձայն է լսվում) էլի ի՛նչ էի ուզում ասի
 24 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Մի քանի քալլ գնալով փոխարեն՝ Պ₂ Գնալով չկա՝ Պ₁
 24-25 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Դուռն տնր ասի հրձ չկա՝ Պ₁
 26 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Յուցամատով սպառնում է նրան և չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃
 26 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ գնում փոխարեն՝ Պ₃ վազում
 27-37 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Տեսիլ դ խփում չկա՝ Պ₃

էջ 52

- Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ ներս մտնելով գլմացի դոնից, ղլխարկը ծածկած
 փոխարեն՝ Պ₃ տուն դալով դռանը կանգնում է ու գես ու գեն նա-
 յում է
 1-12 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Ի՛նչ խաբար ասում փոխարեն Պ₃ Ո՛ւմ հետ
 էիք խոսում
 Սամ < սոն > Օչովի հիդյ ազն
 Յո վ < ա ն ե > բաս էս սահաթիս ով դուս վազեցավ. փեշերու ձեն
 իմացա ինչոր
 Սամ < սոն > Օչով աղա, աղջիկ պարունն էր
 Յո վ < ա ն ե > աղջիկ պարսենը (առաջ գալով, առանձին) նալլաթ
 բի շար սատանա < 1 անքնթ. > վունց կուլի < 5-6 անքնթ. >
 15 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ ախշիկ-պարունն չկա՝ Պ₁ Պ₃
 18 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Հմ փոխարեն՝ Պ₃ Հմ ... (առանձին) տո՛նս էլ ի՛նչ
 ախտախն իմ (Սամսոնին)
 18 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ էլ ի՛նչ իս շինում չկա՝ Պ₃

էջ 53

- 5 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Պ₁ մի ուշանա չկա՝ Պ₃
 8 Պ₅ Պ₄ Պ₃ մեջքը ծռած գամբուղի ծանրությունից փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁
 դամբուղը ձեռքին չկա՝ Պ₃
 10 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ ղլխարկը վեր առնելով և գնելով սեղանի վրա՝ չկա՝ Պ₃

¹ Պ₃ սհաթիս

² այս ամբողջ տեսարանում չկա՝ Պ₁

³ Պ₂ վերա

- 11 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Սհաթի 'երկրին էլ ճաշ կու՛լի՞ չկա՝ Թձ
 12 Թ₂ Թ₄ ուղղվում է փոխարեն՝ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Թձ անղղվում է
 15 Թ₂ Թ₄ ընկողմարանի վրա փոխարեն՝ Թ₃ խշտակի վրա Թ₂ Թ₁ կու-
 շեակայի վրա չկա՝ Թձ
 21 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թեոցները փոխարեն Թ₁ Թձ մանմետները
 22 Թ₃ Թ₄ Թ₂ Թ₁ Ամա չկա՝ Թձ
 29 Թ₃ Թ₁ Թ₂ մտնելով փոխարեն՝ Թ₂ Թ₁ Թձ առն ցավով

էջ 54

- 30—31 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ ու հակառակը 'ես եմ փոխարեն՝ Թձ ու հակառակիմ
 33 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ է՛րոս չկա՝ Թձ

էջ 55

- 8 Թ₃ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ նրանցը փոխարեն՝ Թձ նրանը
 16 Թ₃ Թ₁ Թ₃ ընկնելով բաղմոցի վրա չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թձ
 25 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Վեր է կենում չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թձ
 28 Թ₃ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ շարունակելով չկա՝ Թձ
 34 Թ₃ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ կրկին հաղում է փոխարեն՝ Թձ միևնույն խաղը

էջ 56

- 4 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ հաղից խեղդվելով չկա՝ Թձ
 8 Թ₃ Թ₁ Թ₃ 'ես չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թձ
 10—11 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Տ՛հ, դուն ... զամբկն չկա՝ Թձ
 13 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ և մպտավով չկա՝ Թձ
 14—15 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Համբուրելով գլուխը փոխարեն՝ Թ₁ Թձ սլաշ անելով
 գլխին
 16 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ փաթաթվելով փոխարեն՝ Թձ փաթթվելով
 18 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Փայփայելով փոխարեն՝ Թ₂ Թ₁ Փաղաքշելով Թձ բամպկելով
 28 Թ₃ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ սուտ չկա՝ Թձ
 30 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ բաղցը չկա՝ Թձ
 1 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ բու քեփն բլի չկա՝ Թձ

էջ 57

- 16 Թ₃ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ և թիվ չկա՝ Թձ
 16—35 Թ₂ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ «Կոկորո ... կարոտ եմ ես չկա՝ Թձ
 35 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Երեսիդ ունիս՝ խալ սե-սե աչեր, տեսիդ կարոտ եմ ես
 փոխարեն՝ Թ₁ Երեսիդ խալի, սե աչերիդ կարոտն եմ ես

էջ 58

- 1—3 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Թ Ե Թ Ե Ն Օ՛հ, քու հոգուն ... տաս դուն փոխարեն՝
 Թ₁ Թ Ե Թ Ե Ն Օ՛հ, քու հոգուն մեռնիմ, փեփկ չան չկա՝ Թձ
 5 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Գլղիս թնշ տալի փոխարեն՝ Թձ գիտիս թնշ է
 5—6 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ (ձեռքը դնելով Արութինի ուսի վրա՝ չկա՝ Թձ
 8 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ գնմբը ծամածռում է փոխարեն՝ Թ₁ գիմբը ծռում է Թձ
 գրիմաս է անում
 32—33 Թ₃ Թ₁ Թ₃ (Փոքր լուսթյունից հետո) չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թձ

էջ 59

- 12 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Արութինի փողստուն ու շապիկը ուղղում է
 փոխարեն՝ Թձ Յովանու գալուստուղր ու շապիկը դրսուտ է
 14—15 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ ամա քու կարմիր բանտի սկս չի բլի, Փեփկ

1 Թ₁ ուսին

2 Թ₁ և

- 16—18 Π_1, Π_1, Π_3 Մեւսուի (Աւարտելով դործը փորը ինչ հետանում է Արու-
թինից և այնպես նայում նրան) փոխարեն՝ Π_3, Π_1 (Աւարտելով փորը
ինչ հետանում է) Π_1 (ավարտելով ու քիչ հետանալով)
- 21—23 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ ներս մտնելով կարկանդակ փոխարեն՝ Π_1 և
առն զալով, ձեռքն պտտի խոխուրտը կուրծքի, վրեն կտանա շո-
թելն իր ու պրոսմնին թղթով ծածկած
- 21 Π_1, Π_3, Π_3 գլխարկը կոնստակին չկա՝ Π_2, Π_1
- 28 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_1, \Pi_2, \Pi_1$ ուրախ չկա՝ Π_1
- 32—35 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ է փեմ ի ա, շարանալով դնա բաղը՝ չկա՝ Π_1
- էջ 60
- 1—10 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_2, \Pi_2, \Pi_1$ Գ ի գ ո լ ի, շփոթված էտ ինչ է չկա՝ Π_1
- 9 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_1, \Pi_2, \Pi_1$ ղեմելով փոխարեն՝ Π_1 հասնալով
- 15 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_1, \Pi_2, \Pi_1$ Գ ի գ ո լ ու ձեռքում կապը անցնելով չկա՝ Π_1
- 16—17 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_1, \Pi_2, \Pi_1$ Գնա ու գնա բաղած չկա՝ Π_1
- 17 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ Մեկ հաս կապ ընդհանր է գցում և ծամելով
փոխարեն՝ Π_1 և կուրծքի վեր անցնելով ու խուրմի պես ընդհանր
գցելով
- 21—22 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ Աջ գոնից մտնում է Սամսոնը արխալուսի կրծքի՝
կոճակները դարձյալ՝ բաց, ինչպես առաջ
- 28 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ վերցնում է փոխարեն՝ Π_1 առնում է
- 32 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ կրակի կտուր է՝ փոխարեն՝ Π_1 ինչ պտուղ է
- է 61
- 1 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ բարկանալով փոխարեն՝ Π_1 շարանալով
- 3 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_1, \Pi_2, \Pi_1$ Գ ի գ ո լ ի, առնալ ի, թափ է տալիս ոձիքը՝ փոխարեն՝
 Π_1 Գ ի գ ո լ ին էլ զլուխը ծած է տալի
- 4—7 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ Սամսոնին ջածը չկա՝ Π_1, Π_1
- 18 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ (Առանձին) Բախտավուր մարթ իմ, նա ու իմ հորին չկա՝
 Π_1, Π_1 փոխարեն՝ Π_1 Տո էլ խոխու ինչիք անցկացավ մտքումս, այ,
ախմախ իմ դու ի
- 18—22 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ (Գնալով չեն չկա՝ Π_1
- 19 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ ձեռքերը կտրի դարձած և չկա՝ Π_1
- 22 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ նախա մտքս շինի չկա՝ Π_1
- 30 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ իմանում իմ, իմանում փոխարեն՝ Π_1 գիտիմ, գի-
տիմ
- 30 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ (Գուրջը հեռ գցելով) չկա՝ Π_2, Π_1, Π_1
- էջ 62
- 5 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ բարկացած չկա՝ Π_1
- 7 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ աշուղ փոխարեն՝ Π_1 դալմազալ
- 15 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ ներս հագուստով փոխարեն՝ Π_1 (տուն դալով)
- 27 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ Աս չկա՝ Π_2, Π_1, Π_1
- 27 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ Թի է քրիստոնա չկա՝ Π_1
- էջ 63
- 13 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ նստելով ընկողմաբանի՝ վրա փոխարեն՝ Π_1 նստում է
- 21 $\Pi_1, \Pi_1, \Pi_3, \Pi_2, \Pi_1$ գլխարկը վեր է առնում չկա՝ Π_1

¹ կրծքի չկա՝ Π_2, Π_1

² դարձյալ չկա՝ Π_1

³ Π_1 յախն

⁴ Π_1 խշտակի Π_2, Π_1 կուշտակայի

էջ 64

- 3 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *խնքը մոտ քաշելով մի ավելի, նստում է փոխարեն՝*
դձ խնքը նստում է
 4 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *նստելով բնկողմարանի վրա, առանձին փոխարեն՝*
դձ առանձին, նստելով
 15 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *կրծքին փոխարեն՝ դձ գոչումը*
 25 ԹՅ Թ1 Թ3 Թ2 Թ1 *զրպանից հանում է սաթի համբիչը փոխարեն՝ դձ*
ծուցիմեն պտտի տեղողորմեն հանում է

էջ 65

- 3 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *խճպտանիք փոխարեն՝ Գձ խճմտանքը*
 9 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *Բաս Գիքսն ձուր է ասում փոխարեն՝ դձ բաս Գիքսն*
ձուր է վկա կանգնում
 9—10 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *նրա հալալութիւնը գլխունքը գլխին չկա՝ Թ2 Թ1 Թձ*
 35 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *Վրացիներն է—Աղվեսն իր սղոշը բերից վկա չկա՝ Թձ*

էջ 66

- 7 ԹՅ Թ1 Թ3 Թ2 Թ1 *և գլխարկը ծածկելով չկա՝ Թձ*
 11 ԹՅ Թ1 Թ3 Թ2 Թ1 *Ծոցից հանում է սղորմոնեն փոխարեն՝ դձ բու-*
ժամելիցի փող հանելով
 12 ԹՅ Թ1 Թ3 Թ2 Թ1 *(Թղթադրամ տալով) չկա՝ Թձ*
 15 ԹՅ *Առնում է փողը փոխարեն՝ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 Առնում է փողը և գլու-*
խարկը ծածկում չկա՝ Թձ
 17 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *(Պիպոն գոչնառում է) չկա՝ Թ1 Թձ*
 21 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *փողին նայելով և շփոթված փոխարեն՝ դձ երես-*
նարքուժը փոխելով ու փողին նայելով
 22 ԹՅ *լուսթյուն. հետո գլխարկը ծածկելով փոխարեն՝ Թ1 Թ3 Թ2 Լուս-*
թյուն չկա՝ Թձ
 27 ԹՅ Թ1 Թ3 Թ2 Թ1 *իր չկա՝ Թ1 Թձ*
 27 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *ի և չէ չկա՝ Թձ*

էջ 67

- 27 ԹՅ Թ1 Թ4 *(Պիպոն զարհուրանք է արտահայտում) փոխարեն՝ Թ2*
(Պիպոն զարհուրում է) չկա՝ Թ1 Թձ
 30 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 *զայրացած փոխարեն՝ Թ1 չարացած չկա՝ Թ1*

էջ 68

- 1 ԹՅ Թ1 Թ3 Թ2 Թ1 *աղաղակելով և տեղից վեր թռչելով փոխարեն՝ Թձ*
բղավելով
 2—3 ԹՅ Թ1 Թ3 Թ2 *Ո՞վ կար էտը չկա՝ Թ1 Թձ*
 4—6 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *Ներսէն ձեռնոցներով փոխարեն՝ Թձ տուն ին*
թափում է՝ փեմիւն, Սամանը, երկու օփից խնտ
 6 ԹՅ *Պատկեր փոխարեն՝ Թ4 Թ3 Թ2 Թձ Տեսարան*
 9 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *ձախ ձեւերով ցույց տալով ծառաների վրա չկա՝ Թձ*
 10 ԹՅ Թ3 Թ3 Թ2 Թ1 *(Երկար լուսթյուն) չկա՝ Թձ*
 15 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *Սամոնը և ծառաները մոտենում են Պիպոյին*
փոխարեն՝ Թձ ծառաները մեջ են բնկնում
 16 ԹՅ Թ1 Թ3 Թ2 Թ1 *ծառաներին մղելով փոխարեն՝ Թձ ծառաներուն*
 29 ԹՅ Թ4 Թ3 Թ2 Թ1 *Ծառաներին նսրից մղելով փոխարեն՝ Թձ (ծառա-*
նիւրուն)

29—30 Թ₁ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Ծառաները փոքր ինչ հեռանալով, կանգնում են զիմացի՝ դռան առաջ։ Արտթխելն փոխարեն՝ Թ₃ ծառաները հեռանում ինքիչ։ Յովանուն

31 Թ₃ Թ₁ Թ₃ (Լուսնային) չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

32—33 Թ₃ Թ₄ Թ₃ տերը՝ դուն իս էստի չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

34 Թ₃ Թ₃ Թ₃ Թ₂ Թ₁ աստուած փոխարեն՝ Թ₃ աստված

35—36 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ (Ծառաներին հրկիսվել) զենք, զենք... Գուս է գնում զիմացի դանկը փոխարեն՝ Թ₃ ծառաներուն ձեռով դեռ ու զենք է անում ու ծանր քայլով դուս է գնում

էջ 69

10—11 Թ₃ Թ₁ Թ₃ էլախու էլ էհենց վախեցրուց չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

էջ 70

7 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ դռանը չկա՝ Թ₃

8 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Գործողությամբ ցույց տալով փոխարեն՝ Թ₃ ձեռնեքով ցույց տալով

23 Թ₃ Թ₄ Թ₃ (Զառափանցելով Պեպոյի խոսքերը) չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

33 Թ₃ Թ₁ Թ₃ նալում է գիմացի դռան կողմը չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

էջ 71

3 Թ₃ Թ₁ Թ₃ զիբարիք ձեռին, շտապով ներս մտնելով զիմացի դռնից փոխարեն՝ Թ₃ Թ₁ ներս մտնելով Թ₃ տուն զալով

5 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ հանկարծ փոխվելով և ուրախ չկա՝ Թ₁ Թ₃

6—7 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ (Շտապով) գնում է. կես ճանապարհից Արտթխելն, համբաւոված¹) չկա՝ Թ₃

7—9 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Մի արի... Սամարն փոխարեն՝ Թ₁ Մի արի, մեարի, Արտաշէս քան, ախ թի ինչ հալիւիք է չկա՝ Թ₃

10—11 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Շտապով... նրան փոխարեն՝ Թ₁ Գուս է վազում միջի դռնից։ Գիզովին հետևում է նրան Թ₃ դուս է վազում միջի դռան կողմը. Գիզովին հետևում է։

13 Թ₃ Թ₁ Թ₃ երկար լուսնային հետո չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

22 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ (Նոտում է) չկա՝ Թ₃

27 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ (Վեր է թռչում տեղից) չկա՝ Թ₃

էջ 72

1 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ հրքորի փոխարեն՝ Թ₁ Թ₃

2—3 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Առաջին... Առաջում է փոխարեն՝ Թ₃ Պեպոյի տունը

5—7 Թ₃ Թ₁ Թ₃ մենակ... հրդում փոխարեն՝ Թ₂ Թ₁ մենակ տախտի վրա նստած, մի փոքր ժամանակ լուս կարում է, հետո սկսում է հրդել Թ₃ մենակ։ էլի կարք ձեռին։ Վարդգույրը բացվելուց հետո լուս կարում է. փոքր ժամանակից հետո սկսում է հրդել

18 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Կարք թողնելով չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

19—20 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₁ Կես էլ կ'սիմ թի աթոքթի իմ... Ինչի՞ տեղ-ծիցիք ինչ փոխարեն՝ Թ₃ դուն էլ կ'սիմ թի աթոքթի իմ տեղ-ծիք ինչ

24 Թ₃ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ (Լուսնային) չկա՝ Թ₃

¹ Թ₂ Թ₁ միջի

² ամբողջական չկա՝ Թ₃

էջ 73

- 14 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Կարբ գցում է տախտի վրա շկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₀
 26 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ զլուխս փոխարեն՝ Պ₃ բողաղս
 28 Պ₅ Պ₄ Պ₃ նստելով Կեկելի մոտ աթոռի վրա շկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₀
 32 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ խնայասնր փոխարեն՝ Պ₃ հովասո

էջ 74

- 17 Պ₅ Պ₄ Պ₃ մոտենալով և զրկելով Կեկելին շկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₀
 18 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Նստելով Կողբին փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ Գրկելով Կեկելին Պ₃
 փաթթվելով
 19 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ զհնացվալոս զեղեն շկա՝ Պ₃
 20—21 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Կեկել, Շուշանի զրկումէ Ա՛խ, Դեղի քան շկա՝ Պ₃
 22 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Լուս լաց են լինում փոխարեն՝ Պ₃ էրկուսը մետի
 լուս լաց ին լինում
 25 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ ներս մտնելով զիմացի զոնից զլխարկով և ձեռնա-
 փայտով շկա՝ Պ₃
 27 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Կանգնում է շկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₀
 30—33 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Կեկել, վերցնելով ... մութարի վրա փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁
 Կեկել, վերցնելով կարբ: Ախ ... (Շուսպով և աչքերը սրբելով
 զուրբ է գնում ձախ զոնից Պ₃ Կեկելը շուսպով գուս է գնում

էջ 75

- 7 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ տախտի վրա շկա՝ Պ₃
 13—14 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Առաջ ... քաշում փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ նստելով աջ կողմը
 սեղանի մոտ, բխտախտ է քաշում Պ₃ նստելով բուռնութի է քաշում
 14—15 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Երկու ձեռքի ցուցամատները միմյանց կպցնելով
 փոխարեն՝ Պ₃ էրկու ձեռք տաջի մատները իրարու կպցնելով

էջ 76

- 8—10 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Գրպանից ... բարձրացնելով փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ զրպանից
 ծալած թուղթ հանելով և աջ ձեռքով բարձրացնելով Պ₃ ջերեմեն
 ծալած թուղթ հանելով ու աջու ձեռք բարձրացնելով
 2 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ քու մարթը՝ փոխարեն՝ Պ₃ քու մարդը (ջերեմեն
 մալի աղուխը հանում է ու աչքերը սրբում է)
 26 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Երկար ու ձիղ կոկորդային ձայնարկով խամբ հասնելով
 փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ Պ₀ Երկար ողող հանելով
 29—30 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ լավ մարթ էր, անուամով մարթ էր խիղճը փոխարեն՝
 Պ₃ լավ մարթ էր խիղճը
 30—35 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Քանի ... Շուշան շկա՝ Պ₃

էջ 77

- 1—4 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Շուշան Խիւս ... Գաղարը շկա՝ Պ₃
 7 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Աչքերը սրբում է շկա՝ Պ₁ Պ₀
 8 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ ախուր շկա՝ Պ₃
 18—19 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Ծրարից ... բարձր փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ խփելով թղթին,
 լացի ձայնով Պ₃ խփելով թղթին
 27—28 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Բաց է ... ալարտամուրհակը փոխարեն՝ Պ₁ Պ₀ Բաց է
 անում թուղթը և ճանաչում

¹ Պ₃ քաշելով

28—29 $\text{m}_3, \text{m}_4, \text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1$ Գնում է լուսավորում փոխարեն՝ m_3 գնում է իր տեղը բնական է դարձնող միմյանից նստում էին լուսին

31 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1$ սպանեցիր փոխարեն՝ m_3 բողբոջը գուռ կտրեցիր

34 $\text{m}_5, \text{m}_1, \text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1$ շտապով չկա՝ m_3

էջ 78

3 $\text{m}_5, \text{m}_1, \text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1$ խոսքը կտրելով չկա՝ m_3

8 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1$ անդադար Գիթոյի խոսքը կտրում է մինչև նրա վեր կենալը չկա՝ m_3

9 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1$ Գիթոյին փոխարեն՝ m_3 բարձր

34 $\text{m}_5, \text{m}_1, \text{m}_4, \text{m}_2, \text{m}_3$ Պաղարի փոխարեն՝ m_3 պատիժի

էջ 79

1 $\text{m}_5, \text{m}_1, \text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1$ և զլխաբեր փոխարեն՝ m_3 ու գտակը

4 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1$ բարձր չկա՝ m_3

5 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ (Կանչում է) չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

17 $\text{m}_5, \text{m}_1, \text{m}_3, \text{m}_2$ Մուրհակը պցում է տախտի վրա չկա՝ m_2, m_3

23 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3, \text{m}_2$ (Լացի ձայնով) փոխարեն՝ m_1 (Լաց է լինում) չկա՝ m_3

էջ 80

26 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1$ զբողբոջան՝ չկա՝ m_3

36 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ Աչքերը սրբում է չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

37—38 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ Շուշան Ախար մե օր չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

էջ 81

1—3 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ վառ կ'ստեր, է՝ չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

5 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ է՝, Շուշան չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

5 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ ուղեցիկ իմ բաց անի փոխարեն՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$ ուղում էի բաց անիմ

6 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ չէի կանխում փոխարեն՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$ չէի կանխել

7—15 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ Այ, էստու առաջ էլ ցույց տալիս) չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

29 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ Վիճ չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

էջ 82

10 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3, \text{m}_2$ զանդուկը չկա՝ $\text{m}_3, \text{m}_1, \text{m}_3$

19 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ հիմի փոխարեն՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$ էսօր

24—25 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ Գիրն էլ Շուշանը չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

26 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ նույն միջոցին չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

28—34 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ Գիրն, առաջարկելով ազատում իմ բեղ չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

էջ 83

12 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ նստելով նույն աթոռի վրա չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

15 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ Ծրարը պահում է չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

23 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ լալով փոխարեն՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$ լացով

էջ 84

5 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ Թողնելով Գիթոյին չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

30—34 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3$ (Մուրհակը վերցնելով և տալով Գիթոյին) չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3$

32 $\text{m}_5, \text{m}_4, \text{m}_3, \text{m}_2$ Գիրն առնում է մուրհակը և, գնում զբողբոջ փոխարեն՝ m_1, m_3 Գիրն առնում է բարաթը

1 m_1 զբողբոջան

էջ 85

1—5 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Շուշան էն սփփէրես . . . զՔնըվեցալ չկա՝ Պ₁ Պ₄

էջ 85—86

6—36 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Շուշան Այ, ճամփին . . . զմեացի զոնկց փոխարեն՝

1—5 Պ₁ Պ₂ Շուշան Այ, ճամփին կոսի:

Կա կուլի, Գիւրգյին վեր քաշելով: Տո, միտած ին էտի:

Շուշան Այ, աստուծ, աստուծ:

Գիւրգո, վերկենալով Այ, զնանք, գնանք, (Պատրաստովում է բռն-
նութի քաշելու):

Կա կուլի, ձեռքից խելով բռնաթմամանը:՝ Տո, արեմ ճամփին
քաշե էլի, վա: (Բռնի² դուրս է տանում:

Գիւրգո, դուրս գնալով: Ո՛հ, հա՛, հա՛:

Կա կուլի, դուրս տանելով: Զահրուդթի (Գուրս են գնում միջի
զոնկց):

16—18 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Գիւրգո Բա տարսր . . . (Բարձր) չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₄

14 Պ₅ Պ₁ Պ₄ մեզ չկա՝ Պ₃ Պ₄

15 Պ₅ Պ₄ Պ₃ շտապով չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₄

16 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ ու կանչում կեկիլ չկա՝ Պ₁ Պ₄

16—29 Պ₅ Պ₄ Պ₃ (Կեկիլ . . . ձախ զոնկց չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₄

31—32 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Ներս . . . հաղոստով փոխարեն՝ Պ₄ տուն է գալի
միջի զոնկց

էջ 87

10 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ ա՛, օ՛ղորմելի չկա՝ Պ₄

15—16 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Նստում է . . . շարժում փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ Նստում է սե-
զանի մոտ աթոռի վրա և մտածում Պ₄ նստում է: Մտածում

25 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ հեղնորեն: և մղիան երեսին չկա՝ Պ₄

29 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ վեր կենալով չկա՝ Պ₄

33 Պ₅ Պ₁ Պ₃ սենյակի մեջտեղը մնացած աթոռը գնելով լեր տեղը չկա՝
Պ₂ Պ₁ Պ₄

էջ 88

5 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ էս սահաթին գուրա, համբուրելու գնաց էտի մողիկ՝
փոխարեն՝ Պ₁ աջ և ձախ նայելով: Ջիւմ գիտի . . . տանն էր . . .
հալրաթ համբուրելու գնաց էտի Պ₄ համբուրելու գնաց էտի. հո-
բա գուրա

12 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ (Դառը մղիտով) չկա՝ Պ₄

22 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ գասնորեն փոխարեն՝ Պ₄ գասնորենով չկա՝ Պ₄

էջ 89

2 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Դառը ձիծաղում է փոխարեն՝ Պ₄ գասնորենով

10 Պ₅ Պ₁ Պ₃ Պ₂ Պ₁ (Դառը ձիծաղում) չկա՝ Պ₄

¹ Պ₄ կոլովի

² Պ₄ բնցելով

³ Պ₁ հեղնութենով

⁴ Պ₂ մտիկ

⁵ Պ₁ ձիծաղում

⁶ Պ₁ ձիծաղ

11 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Զեռքերը բարձրացնելով փոխարեն՝ Պ₃ ձեռք վերաշիւթով

12 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ մոտենալով փոխարեն՝ Պ₃ մոտ դնելով

12 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պեպոյին չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃

18 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ խոժ չկա՝ Պ₁ Պ₃

24 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Գնում է բնկնում է տախտի վրա ու լաց լինում փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃ Լաց է լինում

25 Պ₅ Պ₄ Պ₃ մոտենալով Կեկելին չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃

27 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Դեպի երկինք ազատակեցով փոխարեն՝ Պ₅ Պ₄ Ազատակեցով Պ₃ առանձին

31—35 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ լաց բլինք ... ետեղի՝ փոխարեն՝ Պ₃ լաց բլինք՝ (Կեկելին) հերքե է, հերքե, ասում իմ: Ա՛րբ մե ամա շուքերս վար-բլինն է (զուտ է գնում աջ կողմը) Կեկ < ԿԼ: (լաց բլինով) Ասում: ասում: (զուտ է գնում Պեպոյի ետեղի

էջ 90

2 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ երկուսն էլ գլխարկով չկա՝ Պ₁ Պ₃

3 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ ներս գալով գիմացի դռնից չկա՝ Պ₃

5 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ հետեցով չկա՝ Պ₃

7 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ ասաջ գալով չկա՝ Պ₃

16 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ դեպի առիւթ չկա՝ Պ₃

21—22 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ գնում դուռն է՝ ա հանդի մարմի ին չկա՝ Պ₃

25 Պ₅ Պ₄ Պ₃ մուրհակին չկա՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃

27 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ մասնացույց տնելով չկա՝ Պ₁ Պ₃

30 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ շփոթվելով և կոկազելով՝ փոխարեն՝ Պ₃ երեսար-բումը փոփոկելով ու յեզուն կապկպվելով)

31 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Զեռք մեկնելով փոխարեն՝ Պ₄ Պ₃ Զեռք ասաջ է ասում

32 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Վրացերեն է.—Իմ պարտքն է չկա՝ Պ₃

էջ 91

3 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ ճանաչելով մուրհակը, ասանձին փոխարեն՝ Պ₅ բարա-բը ճանաչում է Պ₃ ասանձին

18 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ ճանապարհից հետ նայելով Արուսեյին չկա՝ Պ₃

24 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Շուքը փոխարեն՝ Պ₃ դեռ ու գին

25 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ Շուքիում է իրան չկա՝ Պ₃

33 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ (Երկար լուսվոյուն) չկա Պ₃

էջ 92

2 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Ընկնում է աջ կողմի աթոռի վրա փոխարեն՝ Պ₅ Պ₄ Վայր է բնկնում աջ կողմը սեպանի մոտ աթոռի վրա չկա՝ Պ₃

5 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ հաղոստով փոխարեն՝ Պ₃ շորով

6 Պ₅ Պ₄ Պ₃ Պ₂ Պ₁ և գլխարկը ծածկած չկա՝ Պ₃

6 Պ₅ Պ₄ Պ₃ ասլուժ է փոխարեն՝ Պ₂ Պ₁ Պ₃ զարմանում է

8 Պ₅ Պ₄ Պ₃ գլխարկը վերցնելով, գնում է սեպանի վրա չկա՝ Պ₁ Պ₃

¹ Պ₁ Բեմը մի փոքր ժամանակ մնում է դատարկ

² Պ₁ յեզուն կապկպվելով

³ Պ₃ ձեռքերը

24—25 Թ₅ Թ₁ Թ₃ Դառը ժպիտով և հեղնորեն փոխարեն՝ Թ₂ Թ₁ Դառը ժպիտով չկա՝ Թ₃

28 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ ձաղրելով չկա՝ Թ₃

էջ 93

4 Թ₅ Թ₁ Թ₃ Թ₂ (հեղնորեն) չկա՝ Թ₁ Թ₃

23—32 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ զարմացած ներս գալով փոխարեն՝ Թ₃ զարմացած նստում է

Տեսիլ

Նրանք, Գիթոն և Կապուլի:

Գիթոն (միջին դռներում, առանձին) կորել լին:

Կապ < Կապուլի > (մոտենալով միջին դռներում Գիթոնին) Էկա՛մ:

Գիթոն, Քե՛, վազդի է: Օչով չկան:

Կապ < Կապուլի > (առանձին) Ասին՝ վազդ տուն Էկա՛մ կ'սես (տեսնելով Պեպոյին) Ա՛յ:

էջ 94

6 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Գիթոն անցնում է բակի ձախ կողմը չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

10 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ ձաղրելով չկա՝ Թ₃

11 Թ₅ Թ₄ Թ₃ հեղնորեն չկա՝ Թ₂ Թ₁ փոխարեն Թ₃ ձաղրալի կերպով

19 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Անսկսած փոխարեն՝ Թ₁ Թ₃ Անզգամ

20 Թ₅ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ ժպտալով չկա՝ Թ₃

22 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Գիթոն շարժում է դուրս չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

25 Թ₅ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Բուռնաբար բարձրացնելով փոխարեն՝ Թ₃ մուշտին զերբաշխելով

32—33 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Գե՛, զնո՛ հիմե՛ հմնդատ արա չկա՝ Թ₃

էջ 95

5 Թ₅ Թ₁ Թ₃ Պեպոյի ձախ կողմը կանգնած, Աբուլինին չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

6 Թ₅ Թ₁ Թ₃ (Պեպոյին) չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

7—8 Թ₅ Թ₁ Թ₃ զանա չիմ գիթե . . . (Նայելով Աբուլինին, դուրսը շարժում է, հետո կրկին դառնալով Պեպոյին) չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

12 Թ₅ Թ₁ Թ₃ նույն դրությամբ չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

14 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Գնալով գիպի Գիթոն փոխարեն՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

15—17 Թ₅ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Ուղղում է . . . շտապում չկա՝ Թ₁ Թ₃

17 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Գիթոն ջան, է՛ չկա՝ Թ₁ Թ₃

31 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Թ₂ մտանալուց անելով Գիթոնին փոխարեն՝ Թ₃ Պեպոյին, Գիթոյի վերա ցնչոյ տալով Թ₃ Պեպոյին

էջ 96

1 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ նստելով տախտի վրա և պատրաստվելով պոստելու

3 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Թ₂ Թ₁ Գիթոյի բերանը ձեռքով ծածկում է փոխարեն՝ Թ₃ Գիթոյին

4 Թ₅ Թ₁ Թ₃ Թ₂ Գիթոն ջան չկա՝ Թ₁ Թ₃

7 Թ₅ Թ₄ Թ₃ Աբուլինը սարսափելի դրությամբ մեջ է չկա՝ Թ₂ Թ₁ Թ₃

8—9 Թ₅ Թ₄ Թ₃ թիթե . . . աղաղակում փոխարեն՝ Թ₂ նայում է Աբուլինին և մուրհակին, հետո զլխարկը վերցնում է և աղաղակում Թ₁ Թ₃ բարաթը անտղում է, գլխարկը վերցնում է և աղաղակում:

¹ զլխարկը վերցնում չկա՝ Թ₃

10 - 23 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_1$ Գոհանանմ ցույց տալիս փոխարեն՝ m_2, m_1 Գոհանանմ
բի, սեբ, զիփուհի զազաստանի վրա բու զազաստանն է էլի
դուրի (Գլխարկը ծածկում է և կրկին՝ նայում Արութինին
երկար լուծյուն: Տեսարան: Ծանր մտանում է Արութինին
և մուհակը՝ ցույց տալիս) m_2 Գոհանանմ բու զազաստանին (լուռնե)¹
(Յովանինն բարձր ցույց տալով

24- 25 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ երկար և շարժում է փոխարեն՝ m_2 երկար
նայելով, երկար գլուխը ժած է տալի

32-33 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2$ Ավելի մոտենալով փոխարեն՝ m_2, m_1 մոտենալով m_2 մոտ
դնալով

34 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ նորից չկա՝ m_2

էջ 97

3 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_3$ Արութինն սաստիկ շփարվում է չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2$

4-5 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2$ սր դուրում է բացականում է փոխարեն՝ m_2 գլու-
խարկը վեր առնելով և բացականշելով m_1 գլխարկը վեր առնելով և
նորից ծածկելով չկա՝ m_2

6-7 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2, \text{m}_2$ (Գլխարկը . . . Եղիմ չկա՝ m_1, m_2

8 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_1$ վեր կենալով չկա՝ m_2 փոխարեն՝ m_1, m_2 առանձին

10 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1$ շարժելով փոխարեն՝ m_2 խփ տալով

13 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2$ ուշքի գալով, Պեղոյին փոխարեն՝ m_2 սաստիկ շփարված
չկա՝ m_1, m_2

16-19 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2$ Կա և հաղցնում չկա՝ m_1, m_2

16 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2$ ձեռքերը բարձրացնելով չկա՝ m_2

18-19 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2$ Ձեռքերը հաղցնում չկա՝ m_2

27-28 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ Վախենում իս, հա չկա՝ m_2

32-33 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ (Ջայնր փոխելով) չկա՝ m_2

34-35 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2$ Կակուլին խփում փոխարեն՝ m_2 Կակուլի սպանալի
կերպով շարժում է գլուխը չկա՝ m_1, m_2

էջ 98

7 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2$ (Մուրհակը ցույց տալով) չկա՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2$

10 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ ծոցը փոխարեն՝ m_2 ծոցը

14 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ որ արհամարհանքով գլխում է՝ Կակուլուն
չկա՝ m_2

15 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ Մաթի իս անձև սրան չկա՝ m_2

19 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ աչ, է՝ անց չկա՝ m_2

22 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2$ Կա գլղիմ, էտ զիլիլի զիլարինը փոխարեն՝ $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2$
Կա գլղիմ

34 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ մոտենալով Արութինին փոխարեն՝ m_2 Յովանուն

էջ 99

1 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ Կակուլուն հետ մղելով չկա՝ m_2

5 m_2, m_2 Կրկին անցնում է բռնի ձախ կողմը չկա՝ $\text{m}_3, \text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2$

8 $\text{m}_2, \text{m}_1, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ որ հետևում է նրան չկա՝ m_2

9-10 $\text{m}_2, \text{m}_4, \text{m}_2, \text{m}_2, \text{m}_1$ (Առաջ գալով և զաթլիբան վերցնելով չկա՝ m_2

¹ կրկին չկա՝ m_1

² m_1 բարձր

³ m_1 գոհանում է գլղիլ

- 26—31 Թ₂ Թ₄ Թ₂ Թ₂ Շ ու շ ա ն, լաց լինելով . . . մինչև վերջը փոխարեն՝ Թ₁
 Թ₂ Շ ու շ ա ն և Կ Կ Կ Կ, մխտին լաց լինելով Պեպոյի հտեից: Պե-
 պո, Պեպո, Պեպո ջան,¹ Պեպո ջան . . . (Կեկելը վայր է բնկնում
 տախտի վերա, գլուխը ժողովրդի կողմը, և երեսը ծածկելով մութա-
 քայի մեջ լաց է լինում, անշարժ մնալով մինչև վերջը)²
 32 Թ₂ Թ₄ Թ₂ Թ₂ Թ₁ սեղանի մոտ կանգնած, երկու ձեռքով³ գլխին խփե-
 լով և առանձին⁴ փոխարեն՝ Թ₂ գլխումը խփելով
 34 Թ₂ Թ₄ Թ₄ Թ₂ Թ₁ Մնում է⁵ անշարժ չկա՝ Թ₂

էջ 103

- 1 Թ₂ Թ₁ Թ₁ Արութինին, ծառանալով իր ամբողջ բարձրությամբ
 փոխարեն՝ Թ₂ Թ₁ Թ₂ լալով Արութինին
 6 Թ₂ Թ₄ Թ₂ Թ₂ Թ₁ Արութինին չկա՝ Թ₂
 7—9 Թ₂ Թ₁ Թ₁ Թ₂ Թ₁ է՛ս է՛ր ուղում . . . անշարժ փոխարեն՝ Թ₂ Ա՛յ,
 ազա Արութին, աստձու դատաւորն էսենց է: (Շտապով դուս է
 դնում Պեպոյի հտեից)
 9 Թ₂ Թ₄ Թ₂ նույնպես փոխարեն՝ Թ₂ Թ₁ նմանապես
 10—11 Թ₂ Թ₄ Թ₂ Թ₂ Թ₁ մահկնալով . . . թողած փոխարեն՝ Թ₂ մոտ գնա-
 լով Արութինին, մեկ ձեռով դռնից արած
 13 Թ₂ Թ₁ Թ₂ Մնում են անշարժ: Պատկեր: Վարադույրն իջնում է կա-
 մաց-կամաց փոխարեն՝ Թ₂ Թ₁ Մնում են անշարժ: Վարադույր Թ₂
 վարադույր:

¹ Թ₁ Պեպո ջան չկա՝ Թ₂

² Թ₂ (Կեկելը տախտի վրա վեր է բնկնում լաց բխլով)

³ Երկու ձեռքով չկա՝ Թ₁

⁴ և առանձին չկա՝ Թ₂ Թ₁

⁵ Թ₂ Թ₁ նույնպես մնում է

Ք Ա Ն Գ Ա Ն Ծ Օ Ջ Ա Խ

1. ԵՐԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

1

Քն «Քանդած օջախ» ոլոժեմային կառուցման հիմքում կյանքի ինչ հանգամանքներ են ընկած, որոնք պիեսի մտահղացման մղումն են տվել հեղինակին՝ հայտնի չէ, Դիտենք միայն հետևյալը, Յուրի Վեսելովսկուն ուղղված մի նամակում Սունդուկյանը ասել է. «Օսեփը իմ մոտիկ ազգականն է, իսկ Նախոն հանգուցյալ մայրս է, որ ներկայացնում է բարի կանանց՝ իմ ուրիշ պիեսների մեջ նա» (Վ. Весселовский. «Русское влияние в совр. арм. литературе». Москва, 1909). Այլ Քայանթարի հետ ունեցած զրույցի ժամանակ Սունդուկյանն ասել է. «Քանդած օջախ» մեջ շատ նյութ առնված է իմ փեսայի կյանքից» («Արար», 1910, № 1):

Մի շարք փաստեր են պահպանվել այն մասին, թե ինչպիսի է գրվել, ստեղծվել այս պիեսը:

Սունդուկյանի ստեղծագործական կյանքում չափազանց մեծ դեր է խաղացել, ինչպես հայտնի է, Դեորդ Չմշկյանը, որը բարձր գնահատելով նրա դրամատուրգիական տաղանդը և նախանձախնդիր լինելով հայ ինքնուրույն դրամատուրգիայի զարգացմանը, ոգևորել ու քաջալերել է, միշտ ստիպել ու մղել է նրան գրելու նոր պիեսներ, և հաճախ էլ ինքը օգնել է նրան գրելիս՝ հանձն առնելով «գրագրի» պարտականությունը: Այդ տեսակետից հետաքրքիր փաստեր են հայտնի «Նախաբայալախ», «Էլի մեկ զոհի» (տես՝ առաջին հատոր, էջ 478, 557) և «Պեպոլի» ստեղծագործական պատմությունից (տես՝ «Պեպոլի» ծանոթությունն այս հատորում),

Չնայած այն սերտ բարեկամությանը, որ գոյություն ունի այդ երկու խոշոր գործիչների միջև, մեծուարային դրականության մեջ պահպանվել են փառտեր նրանց գծողությունների մասին: Այդ մասին հիշատակում է իր հուշերում նաև ինքը՝ Չմշկյանը: Սակայն այդ գծողությունները խիստ անձնական, կենցաղային բնույթի էին, մեծ մասամբ կարճատև, որ հաճախ մի շնչին պատճառից էին առաջացած լինում, ինչպես և մի փոքրիկ առիթ բավական էր, որպեսզի հաշտվեին և շարունակեին իրենց ջանք բարեկամությունը:

«Պեպոլի» առաջին ներկայացման ժամանակ Չմշկյանն ու Սունդուկյանը՝

ընդհարւած էին: Այդ ներկայացումից մօտ մի ամիս հետո, երբ Սունդուկյանը սկսել է գրել իր այս նոր պիեսը, նրանք դեռևս ընդհարւած էին Սափայի Չմշկյանին շատ լավ էին հայտնի Սունդուկյանի, որպէս հեղինակի, ստեղծագործական յուրահասկութիւնները. նա գիտեր, որ Սունդուկյանը, իր սովորութեան համաձայն, պիեսը չի գրում սեղանի մօտ նստած, գրիչը ձեռքին առած, այլ թելադրելով, սենյակի մի անկյունից մյուսը բայելելով: Շատ լավ իմանալով, որ դրամատուրգը մի նոր պիես գրելու մտքը է հղացել, Չմշկյանը անհանգստացած էր, թէ ո՞վ է այս անգամ իրեն փոխարինելու, ո՞ւմ է նա թելադրելու, ո՞վ է կատարելու այդ ծանր, դժվարին, բայց հարկավոր, թատրոնի տեսակետից խիստ շահեկան դործը: Եվ Չմշկյանը, հայ թատրոնի անձնվոր ու անխոնջ այդ մշակը, խիստ մտահոգւած Սունդուկյանի նոր պիեսի բախտով, դրամատուրգի մօտ է ուղարկում թատերասեր մի պատանու— Հովհաննես Տեր-Գրիգորյանին (տես՝ անձնանունների բառարանը):

Իր հուշերում Տեր-Գրիգորյանը պատմում է, թէ ինչպէս է ինքը ներկայացել Սունդուկյանին:

«Հունիս ամսի կեսն էր 1871 թվականի... Վաղ առաւօտ, արեւը նոր էր ծագել, երբ ես Կրծանխում բախում էի Գ. Սունդուկյանի այգու մեծ դուռը...

— Ի՞նչ է, կանչեց Սունդուկյանը, որը պատրաստւում էր սառը վառնա ընդունել:

— Ես եմ, Տեր-Գրիգորյանը, Վանոն, Պեպոյի հուշարարը, եկել եմ, որ այսօր սկսենք պիեսա գրել, դուր կհեղինակեր և կթելադրեր, իսկ ես կգրեմ...

— Վա՛, լեղակխան է՞... Չմշկյանը ձեռք ուղարկեց...

Ես ստեղծի Այդ ժամանակ Գարրիկը և Գևորգը կոչւած էին, և վերջինն ինձ պատմիլիլ էր չափել Սունդուկյանին, որ իր առաջարկութեամբ եմ ես դնում Սունդուկյանի մօտ...

— Դէ, ես ինքս կկա, ես ուզում եմ, որ դուր մի նոր պիես գրեմ...

— Վա՛հ, դու կարծում ես, որ իմ դուրը զո՞ւ է, որ փայտովդ խփես ու ձայներ հանել տա՞ս... Համեցեր, համեցեր («Տարազ», 1916, № 8—10):

Տեր-Գրիգորյանի հուշերում պահպանվել են ժամանակի օջախի՝ գրութեան պատմութեանը վերաբերող մի բանի մանրամասնութիւններ, որոնք հետաքրքիր նյութ են տալիս Սունդուկյանի, որպէս դրամատուրգի, ստեղծագործական աշխատանքի մասին:

«Գեղեցիկ և անդառնալի բոլորներ...— պատմում է Տեր-Գրիգորյանը,— ես թելադրում էի, ես գրում էի... Մերենայի պէս նստած կրկնում էի նրա վերջին խոսքերը... Անդադար լսվում էր՝ «Հը, Վանո ջան, վո՞ւնց է. շատ լավ է, Գալիլի Նիկիտիլ»...»:

Նստած էի մերենայի պէս, անդամներս ցլւում էին, բայց ես բախտավոր էի, ես տեսնում էի այն, ինչ որ ոչ երբ տեսել, ես տեսնում էի ժամանակի օջախի ներկայացումը մի անձնավորութեան մեջ... Նա թելադրում էր ու ներկայացնում էր Օսեփին, Նատոյին ու Խախոյին, Փասոյին, Գիծ-Մողուն... «Դուն չէ, դուն չէ, Նատո ջան», թելադրում էր նա և արտասուքները թափվում էին նրա գեղեցիկ աչքերից... Այդ բարի մարդու գեմը հանկարծ վայրանում էր, լցվում էր առեւտրութեամբ, երբ նա ներկայացնում էր Մարմարովին և Փասոյին... Որքան սարսափելի էր Սունդուկյանը, երբ նա թելադրում էր. «Ի՞նչ չիս արի դուն, ի՞նչ. ասիւրի ասիւր՝ դուն իս գրելի, ննգի բախ, դուն իս խափի... գողութիւն ասիւր՝ դուն իս արի... Հարենի դուքան ասիւր՝ դուն իս կրակ տալի»... Պեսը է տեսնելիք այդ ժա-

մանակ Սատտարի* փայտի ելեէշները, փայտը խաղում էր օդում, կարծես փրկւում էր Փասոյի զլուխը ու նրա փոխարեն շատ անգամ իմ զլխիս էր դիպում... («Տարազ», 1912, № 4):

Ուշադրով մանրամասնութիւն է նաև հետևյալը:

«Ամասն էր, առավոտյան մոտավորապես ժամի հինգը,— պատմում է Տեր-Գրիգորյանը:— Արշալույսը նոր էր բացվել, հորիզոնը հրդեհվել էր, սպասվում էր արևի բարձրանալը...»

Սունդուկչանցը Սատտարի կնոջ փայտը ձեռքին արգեն շրջում էր պատշգամբի վրա կրծանիսում ու թելադրում էր: Ես գրում էի ու անդադար կրկնում վերջին խոսքերը, որպեսզի Գարրիկի ուշադրությունը ուրիշ առարկայի վրա չդառնար: Ես հոգնեցի կրկնելուց, իսկ նա ապշած նայում էր արևելքին:

— Ինչո՞ւ եր գրադված, պարոն Սունդուկչանց, ես հոգնեցի վերջին խոսքերը կրկնելով:

— Շուտով դուրս արի պատշգամբ և նայիր. տես՝ արևը բարձրանում է, ինչ հիանալի տեսարան է...

Իմ կոկորդը շատ կրկնելուց ցավում էր, ես ամենեւին բանաստեղծութեան տրամադրված չէի:

— Ինչպիսի թթված դեմք ունիս, դե լավ, մի բարկանա, Վանո ջան,— ապա կարգա վերջին նախադասությունը:

— «Պոլոզակի ծակ ունենք, վուր ըտանհինգ ակոշկեր արժեք»...

— Հրա՛, գրե՛ «Կու լուսաներ, երգերի լուսը էնդանց էր դիվեր գալի, ու կու մթնաներ»՝ ասողերու պաշտոնի էլ էնդանց» («Տարազ», 1913, № 3):

Հետաքրքիր մանրամասնություն է պատմում Տեր-Գրիգորյանը պիեսի խաղարկի կապակցությամբ:

«Քանզած օջախը՝ երկու ամիս շարունակ գրվել է և Տեր-Գրիգորյանը աչգ երկու ամիսն էլ ապրել է Սունդուկչանցի տանը՝ կրծանիսում: «Մենք փակված էինք. ասում է նա, իջնում էինք միայն ճաշելու և ընթերցում համար»։ Տեր-Գրիգորյանը բնում էր այդուհի, իսկ Սունդուկչանը տանը: Մի օր, գիշերվա ուշ ժամին անկողին մտած, բայց դեռ չընած Տեր-Գրիգորյանը տեսնում է, թե ինչպես Սունդուկչանը շապկանց դուրս է դալիս պատշգամբ և լուսնոտի նման քայլում դեպի պատշգամբի ծայրը, կանգ առնում, մի փոքր մնում և ապա վերադառնում, մըտնում նորից տուն: Տեր-Գրիգորյանը չի կասկածում, որ Սունդուկչանը լուսնոտությամբ է տասապում, սակայն առավոտյան, երբ վերսկսում են իրենց աշխատանքը, պարզվում է, որ անկողնի մտնելուց հետո երկար ժամանակ Սունդուկչանը չի կարողացել բնել, որովհետեւ միտքը զրադված է եղել պիեսով: Ահա այդ ժամանակ նրա մտքով անցնում է պիեսի վերնագիրը— «Քանզած օջախը», որը հաջող համարելով և երկուդ կրելով, սր կարող է մինչև առավոտ մոտանալ, ձեռքի տակ մատրոն և թուղթ շունենալով, գնում է մինչև պատշգամբի ծայրը և պատին կավճով թրում:

Թե 1871-ի ամռան ամիսներին պիեսը որչափով է գրվել՝ հայտնի չէ: Դրանք, սակայն, որ աշխատանքը պիեսի վրա շարունակվել է նաև հաջորդ տարին և վերջնականապես պատրաստ է եղել լեմնագրության համար 1873-ին:

Սունդուկչանի թղթերում մնացել է երկրորդ արարվածի Քալիի և Սալոմեի

* Սատտարի մասին տես՝ Ավանդուկի մասին գրված ծանոթությունը (առաջին հատոր, էջ 586):

անսարանին վերաբերող մի բանի էջ միայն, որի վրա Սունդուկյանի ձեռքով գրված է հետևյալը. «Ջաբարիա Բաբանասյանցի ձեռքը. նրան եմ թելադրել այս թերթը կրթանիսումը, 1871-ի ամառը, գիշերով, անկողնումս պառկած իմ հիվանդության ժամանակ՝ Գ. Ս., 7 մարտի, 1911»։ Այս տվյալն իրավունք է տալիս ենթադրելու, թե «Քանդած օջախը» գրելիս Սունդուկյանը հիվանդացել է և ընդհատել աշխատանքը մի առժամանակով։ Այդ պատճառով էլ, ըստ երևույթին, Հովհաննես Տեր-Գրիգորյանը րաջակա և եզերված ալդ շրջանում էլ, ինչպես երևում է, գրվել են վերահիշյալ էջերը։

2

Մի խումբ թատերասերներ նպատակ են դնում «նպաստել Մուղնու դավթում հաստատված Գալայանի օրիորդաց դպրոցին, և խմանալով, որ Սունդուկյանը գրել է նոր պիես»՝ դիմում են նրան՝ խնդրելով թույլ տալ խաղալու այն։ Գրառատուրդը համաձայնում է և ինքն էլ սիրահոմար հասնե առնում ներկայացման գըլ-խափոր ուժիսորի պարտականությունը։

Բացի թատերասերներից, «Քանդած օջախի» ասուջին ներկայացմանը մասնակից են դառնում նաև վրաց ղերասան էլիոդովը, ինչպես և Մոսկվայից նոր եկած Ամիրան Մանգինյանը։ Այս երկուսը՝ էլիոդովը և Մանգինյանը փոխորինել են Փարսիցի և գիժ-Մոդու նախկին ղերակատարներին, որոնք հաջող ընտրված ղինելով, վտանգի տակ էին գնում դալիր ներկայացման հաջողությունը։

Ամիրան Մանգինյանի մի հոգվածում «Քանդած օջախի» փորձերին վերաբերող մի-երկու մանրամասնություն կա։

«Ձորորդ փորձը սկսեցինք ուղղակի ներկորդ գործողությունից,— պատմում է Մանգինյանը։ Այդ օրն ուշագրավ էր մանավանդ Սունդուկյանի համար, երկու նոր ղերակատարների՝ Փասույի— էլիոդովի և Գիժ-Մոդու՝ իմ խաղել էլիոդովը վրացի էր. շատ լավ խոսում էր հայերեն, մանավանդ Թիֆլիսի բարբառով։ Այդ օրը Սունդուկյանցն ավելի հանգիստ անցկացրեց փորձը, այնքան էլ չէր վրդովում. գոհ էր էլիոդովի խաղից, իսկ ինձ խնդրեց, որ վարժվեմ և սովորեմ արշինը սլեցինելով վեց-արշինանոց կտավը յոթը և ավելի դուրս բերել, բայց և աշխպես մինչև աշոթ էլ, որքան էլ աշխատեցի, ես չկարողացա այդ հրաշագործությունը հասնել. այստեղ ես միշտ կաղում էի և չէի կարողանում ձեռքերով դուրս բերել այն, ինչ որ ասում էի դերս կատարելով, և այդ պատճառով միշտ ախամա ծիծաղ էի առաջացնում հանդիսականների մեջ։ Հետևյալ փորձերը մինչև ապրիլի 10-ը հետզհետե ավելի հաղող էին անցնում, միայն մի քանի մանր նկատողություններ էինք լսում Սունդուկյանցից, որովհետև որքան էլ բարի, սղելի՜ և քաղտրավարի էր, նույնքան էլ խստապահանջ և մանրակրկիտ» («Տարաղ», 1913, № 3)։

Վերջապես ներկայացումը պատրաստվեց, և 1873 թվի ապրիլի 19-ին թատերասան հասարակայնությունը Թրիխիի ձմեռային թատրոնում դրոնց Սունդուկյանի նոր պիեսը— «Քանդած օջախը»։ Խաղացվեց հետևյալ կազմով.

Դուլարից Օսեկ՝ Ա. Բիշմիշյանց, Սալոմե՝ Մ. Քալանթարյանց, նաոո՝ Ա. Հովհաննիսյան, Խախո՝ Կ. Սվանդուկյանց, Գևո՝ Զ. Գրիգորյանց, Ալեքսանդր Մարմարով՝ Ա. Հովհաննիսյան, Փարսիզ՝ Մ. էլիոդով, Քալի՝ Ս. Բալանդուրյանց, Գիժ-Մոդով՝ Ա. Մանգինյանց, Միխո՝ Ն. Նովատարդյանց, Պարզո՝ Մ. Սուլյանց, Սարկո՝ Մ. Մելիքյանց, Նինո՝ Գ. Հովհաննիսյան, Փոփո՝ Ա. Պոռչյանց։

Ներկայացումն անցել է հաջող: Այդ մասին մամուլում կան մի շարք դրու-
կան գնահատականներ: «Մշակը» գրում է. «Հինգշաբթի օրը, ապրիլի 19-ին,
Թիֆլիսի ձմեռային թատրոնում հայ օրիորդներ, տիկնայր և երիտասարդներ ներ-
կայացրին պարոն Սունդուկյանի «Քանդած օջախ» նոր կոմեդիան: Առաջին ան-
գամն է, որ հասարակության այն մասը, որ մինչև այժմ կարծես անտարբեր էր
մնում մեր բոլոր գաղափարներին և զդացմունքներին,— մեր կանանց սեռը,—
առաջին անգամ հրապարակապես մեծ թատրոնում է դուրս գալիս իր մայրենի
բարբառով... և ի՜նչ են տեսնում... հայ կինը ու աղջիկը թե՛ իրենց մարդը ար-
տասանությունը, թե՛ կենդանի ու ընտանի խաղով, գերազանցում են երիտասարդ
աղամարդիկներին...»

Չենք կարող չհիշել և այն ուրախալի երևույթը, որ հայ երիտասարդներ
թվում մասնակցում էր և մի վրացի երիտասարդ (1873, № 15):

Առաջին ներկայացմանը գնահատական տվել է նաև Չմշկյանը* Սունդուկյա-
նին նվիրված հոդվածում. «Եսազը գնաց գեղեցիկ և պիկուր ունեցավ մեծ հաջո-
ղություն» («Մուրճ», 1889, № 1):

«Քանդած օջախի» նկատմամբ տարբեր գիրք բռնեց «Մեղու» Հայաստանիս
լրագիրը: Ներկայացմանը հաջորդեց մի այսպիսի սեղմ գնահատական. «Ներկա-
յացումը հաջող կերպով անցավ: Մենք այս ներկայացման մասին կիսոսենք մեր
լրագրի առաջիկա համարներին մինի մեջ» (1873, № 14): Մի րանի համար հե-
տո, նույն լրագրում լույս տեսավ Ս. Ա. ստորագրությամբ մի ընդարձակ քննա-
դատական հոդված, որով հեղինակը ամեն ջանը աշխատում էր գործ գնել Սուն-
դուկյանի նոր պիեսը արժեքազրկելու համար:

Այսպես մեր ժողովրդյան արական սեռի տարբեր նմանապես ոչինչ է, և ա-
մեն րան ոչինչ է, «Քանդած օջախի» հայացքով: Մեր վաճառականությունը ոչինչ է,
ընտանեկան կյանքը ոչինչ րան է, կանանց ստացած ուսումը ոչինչ է, «գլխի կի-
սատ», ժողովրդի մեջ բարոյականություն չկա, միով բանից, ինչպես կասեն ինչ որ
կա-չկա այն էլ ոչինչ է, ոչնչությունը մեր կյանքի հիմն է: Բայց ամենքն էլ գիտեն,
որ ոչինչը և ոչնչությունը հիմն չէ կարող լինել, և եթև մեր կյանքը հիմնված է
ոչնչի վրա, նա պիտի բանդվի, և դարձանալու է միայն, որ ինչպես է պատահել,
որ մեր կյանքն ունենալով դրական հիմն մինչև ցայսօր չի բանդվել: Հարցնում
են. հիմարիտ է արդյոք «Քանդած օջախի» հիմնադիր դրությունը»:

Եվ այդ բոլորից հետո, հոդվածագիրը, որն ըստ երևույթին Սենսերիստ Արծ-
րունի էր, հետևյալ եզրակացությունն է հանգել.

«Մի՞թե պ. հեղինակը ոչինչ զրական տարր չգտավ մեր կյանքի մեջ, ոչինչ ու-
րախալի երևույթ չըմարենց մեր գոյության մեջ, որ իր աշխատությանց մեջ այդ
ուրախալի երևույթները մի փոքր զոնյա տեղ բռնեին, որ կարելի լիներ մի փոքր
սթափվիլ ծանր սոցալոգրությունից: Պիտի հասկանալ, որ րանի խիստ է հուզվա-
ծը, այնքան ևս անբնական է փոփոխությունը Անտահման և ծայրահեղ հանդի-
մանությունն ավելի կլատթարացնեն մարդուն և ժողովրդին» (1873, № 20):

«Մշակը» բոլորովին այլ գիրք բռնեց: Մենք արգեն տեսանք, թե ինչ գնա-
հատականով հանդիս եկավ «Մշակը» «Քանդած օջախի» ներկայացման մասին:
Ինչ վերաբերում է Սունդուկյանի նոր պիեսին, ապա թերթում լույս տեսավ մի
րանի հոդված. «Գրանցից ամենախիստ միտն ու նշանակալիցը պատկանում է Բաֆ-
ֆուն, որն հանդես էր եկել Մելիք-Ջաղն ստորագրությամբ: Նշելով պիեսում նկա-
տած որոշ թերությունները՝ մենախոսությունների Իրկարությունը և ալլե, և Բաֆ-
ֆին գտնում է, որ զեղարվեստական տեսակետից հաջողված մի գործ է այս, որ

հնդկնակեր կարողացել է կերպարները դնել ընավորությունների հատկանշական կողմերում, խել լեզուն, ոճը, նրա կարծիքով հնչում են ժողովրդի սրայից և հոգու խորքիցը: Գալով պիևսի գաղափարական լավագույնությանը՝ Բաֆֆին այն համարում է մի ցավալի ոգրերգություն, որ պատկերացնում է ժողովրդի բանդված դրուվյան տխուր կրթմանումը, բարոյական և նյութական սնկումը (1373, № 18):

1374-ին «Քանդած օջախը» բեմադրվեց նորից և այս անգամ արդեն զերասանների ուժերով: Օսեփի դերակատարմամբ հանգես կկալ Գեորգ Չմշկյանը: Այդ ներկայացման մասին Գր. Արծրունին* մի սեցնեղիտ տպագրեց, որտեղ Չմշկյանի խաղն արժանացել է բարձր գնահատության: «Չմշկյանը, ինչպես սպասում էինք,— գրում է հոգվածագիրը,— մարմնացրեց հնդկնակի գաղափարը. նրա ձայնի մեջ բացի, երբ նա բոլորովին հաղթված է, ոչ մի անգամ լացի հնչում չէ լսվում, նա դիտե, որ հասարակությունը նրա ձայնի, նրա ամբողջ անձի մեջ երևում է ուժ, սասնություն, նա չէ ճնշվում բարոյացան իրան անտանիի շրջանից, բայց գտն էրկրով ցույց է տալիս, որ ինքն զգում է թե իր կրիվը հասարակության անբարոյական հոսանքի դեմ ազարդյուն է: Չմշկյանը իր խաղով շարժեց հանդիսականի մեջ համակրություն գեպի Օսեփի տիպը: Այդ նույն հոգվածում Արծրունին տվել է նաև Օսեփի կերպարի առաջին դերակատարի գնահատականը. «պ. Քիշիբյանի Օսեփը,— գրում է նա,— բողբոջ է, այո՛, բայց նա այնպես էր բողբոջում անբարոյական հասարակության դեմ, որին ինքն է պատկանում, որ նրա բողբոջը, ոչ թե կովոդ հերոսի բողբոջ էր, այլ ավելի դանդախ նման էր: Նա լաց էր լինում քնկած հասարակության դրուվյան վրա, նա լացի ձայնով գանգատվում էր, այնպես որ մտածող հանդիսականի մեջ հարուցվում էր ոչ թե համակրություն, այլ նրան խղճում էին» (սՄՀԿ, 1374, № 51):

«Քանդած օջախը» Սունդուկյանի դրամատուրգիական ստեղծագործության գլխավոր գործողներին մեկը լինելով, բեմադրվել է հաճախ, միշտ ևլ հատուանուն տեղն ունենալով հայ թատրոնի ռեպերտուարում. թե միշտ էլ ինչպիսի ընդունելություն է արժանացել «Քանդած օջախը», վկայել կարող է 1909-ին Բրիլիանի ժողովրդական Տանը տեղի ունեցած ներկայացումը... «Երբ վերջացավ առաջին գործողությունը,— կարդում ենք այդ ներկայացման մասին տպագրված սեցնեղիայում,— և թատրոնը թևաց կեցցենների ու ծափահարությունների տարափի տակ, որոնք ուղղված էին թե՛ խաղացողների և թե՛ ծերունազարդ հնդկնակի հասցեին. մեր ալեղարդ Աղայանց Ղազարոսը մտանցավ պ. Սունդուկյանին, զվեց նրան և արտասուց, ապա համբուրվելով նրա հետ, իր անկեղծ համակրանքը հայտնեց նրան: Հասկանալի էր... փորձանքների բովից անցած երկու սրտեր փաշիայում էին միմիանց հանուն դատապարտված ճշմարտության և բունազատված արդարախոսության» («Գործ», 1909, № 114):

1911-ին նշվել է «Քանդած օջախի» բառատունամյակը, մի տոնակատարություն, որը, իհարկե, այնպիսի չափեր չընդունեց, ինչպես «Անկողի» երեսունամյակը: Բացի Բրիլիանից, բառատունամյակը նշվել է նաև Բաբլում, Աստուխանում և այլ վայրերում: Այդ առիթով թատրոններում ներկայացվել է «Քանդած օջախը», մասնավոր լույս են տեսել մեմուարային կտրիկ, ինչպես և վերլուծական հոգվածներ: Եթե առաջիններում հետաքրքիր անհրաժեշտություններ են հաղորդված պիևսի ստեղծման, առաջին բեմադրության մասին և այն, ապա երկրորդում մի կողմից նշվում է այն, որ «Քանդած օջախը» չի կորցրել կյանքի երկուվեների պատկերացման տեսակետից իր այժմեականությունը, մյուս կող-

միջ նշվում է այն մեծ գեղարվեստական վարպետությունը, որով գրված է պիեսը լեզվի, տիպերի, բնականության խմաստով, և մի հողվածագրի կողմից Սունդուկյանի պիեսը հակադրված է այն ժամանակվա «ստորագրյալ, կեղծ ու շինծու, այստեղից-այնտեղից կարկատած տիպերով և զրուբյուններով հարուստ զբամաներին, որոնք առատորեն մուտք են գործել հայ գրականության և թատրոնի մեջ...» («Մշակ», 1911, № 57)։

«Քանդած օջախի» բառասովորական նշանակալից երևույթներից մեկը հայ մեծ դերասան Հովհաննես Արեւյանի մասնակցությունն էր Սունդուկյանի պիեսի ներկայացմանը Արեւյանը, որ Չմշկյանի նման հայ ինքնուրույն դրամատուրգիայի ստեղծման և զարգացման գործը առաջ մղողներից է, կզել, միշտ բարձր է դնահատել Սունդուկյանի պիեսները և ինքն էլ հանդիս է եկել նրա տարբեր դարձներում — (Միքայել՝ «էլի մեկ ղոհ», Պեսպո, Զիմզիմով՝ «Պեսպո»)։ Թերեւս ավելի լայն մասնակցություն հանդիս բերած լինելու նա, էթիկ խաղարկից դուր լիսազար թրիլիսահայ բարրապետի նվաղ տիրապետությունը Սակայի այնքան ուժեղ էր նրա մեջ Օսեփի գերակատարման ձգտումը, որ հասկապես նրա համար գլխավոր հերոսի կերպարի լեզուն փոխում են գրականի, և անվանի արվեստագետը հաջողությամբ հանդես է գալիս ստեղծելով ողբերգական շնչի մի խաղ։

«Քանդած օջախը» ութսունական թվականների սկզբներից մուտք է գործել նաև վրաց թատրոն, խաղացվել է հաճախ, սիրվել ու բարձր է դնահատվել թե՛ թատերական և թե՛ հանդիսատեսի հասարակության կողմից։ Պիեսը, ըստ «Թատրոնի» ժուռնալի տվյալների, Սարգսյանի և Իսախանյանի, Կաստ Արաշիանի, Կոնստանտինի Գրիգորյանի մասնակցությամբ Առաջին անգամ խաղացվել է 1883-ի հունվարի 23-ին։ Նշանակալից գերակատարումներից է Վաստ Արաշիանի Գիթ-Մուղին։

Սունդուկյանի մյուս պիեսների հետ միասին, «Քանդած օջախը» իր տեղն է գրավել սովետահայ թատրոնի խաղացանկերում։ Սունդուկյանի անվան թատրոնում «Քանդած օջախը» առաջին անգամ խաղացվել է 1938 թվին Բեմադրել է Արմեն Գուլակյանը։ Գլխավոր դերակատարներ. Օսեփ՝ Հովհաննես Ավագյան, Սալոմե՝ Օլգա Գուլագյան (նաև Ա. Մկրտումյան, Ժ. Մկրտչյան), Նատո՝ Ամալյա Արաղյան (նաև Մ. Պարոնիկյան, Ա. Նզյան, Ս. Ալավերդյան), Խախո՝ Վարդուհի Ստեփանյան (նաև Մ. Գուլակյան, Լ. Արեւսյանյան), Մարմարով՝ Բաղրատունի (նաև Ն. Գեորգյան), Փարսիզ՝ Ավետ Ավետիսյան (նաև Մ. Մանվելյան, Հ. Ասլանյան), Քալի՝ Հայկունի Գարազաշ (նաև Ա. Գուլակյան, Վ. Նուրյան), Գիթ-Մուղի՝ Գուրգեն Գարբիկյան, Միխո՝ Թաթուլ Դիլարյան և ուրիշ։ «Քանդած օջախը» 1947 թվին բեմադրվել է նաև Լենինականի թատրոնում՝ բեմադրող՝ Անդրեյ Արաղյան։ Գլխավոր դերակատարներ. Օսեփ՝ Ա. Փաշայան, Փարսիզ՝ Լ. Զոհրաբյան, Սալոմե՝ Գուրգեն-Արմենյան, Նատո՝ Արաղյան (նաև Ա. Ազնաւուրյան), Գիթ-Մուղի՝ Ժ. Էլոյան, (նաև Կ. Սարգսյան), Մարմարով՝ Ս. Ալիսանյան և ուրիշներ։

Այս բեմադրությունները խորապես սեռախտական լինելով, աչքի են ընկել պիեսի սոցիալական լուծման բացահայտմամբ, ինչպես և մի շարք հյուսիսից, կոլտրիտի սուր զգացողությամբ օժտված դերակատարումներով, ինչպես օրինակ՝ Օլգա Գուլակյանի և Գուրգեն-Արմենյանի Սալոմեն, Հովհաննես Ավագյանի և Ա. Փաշայանի Օսեփը, Ավետ Ավետիսյանի և Լեոն Զոհրաբյանի Փարսիզը և ուրիշները։

«Քանզած օջախ» ոչ սկզբնական, ոչ էլ մշակված ձեռագրերը չեն պահպանվել, բացի մի քանի էջից, որի մասին արդեն հիշատակեցինք:

Ձեռագրի բացակայությունը չի թույլ տալիս զեթ մոտավոր գաղափար կազմել, ինչ պիտուր իր նախնական վիճակից, այսինքն առաջին բնագործությունից մինչև առաջին տպագրությունը, այդ տասը տարվա ընթացքում, ստեղծագործական մշակման ինչ ճանապարհ է անցել:

Առաջին անգամ տպագրվել է 1883-ին, Թբիլիսիում, Ալդ Սունդուկյանի թվով չորրորդ պիեսն էր, որ լույս էր տեսնում առանձին հրատարակությամբ: Պատրաստելով պիեսը տպագրության համար, դեռ 1882-ի հունիսի 29-ին հեղինակը մի երկտողով այն նվիրել է Հովհաննես Տեր-Գրիգորյանին՝ իր երախտագրությունը հայտնելով նրան՝ պիեսի ստեղծման գործում մատուցած ծառայության համար:

Երկրորդ հրատարակությամբ պիեսը լույս է տեսել 1905-ին, դարձյալ Թբիլիսիում: Առաջին և երկրորդ հրատարակությունների համեմատությունը ցույց տվեց, որ պիեսը հեղինակի կողմից էական մշակման չի ենթարկվել: Ըստ երևույթի, լույս, հիմնական մշակումը կատարվել է մինչև առաջին ներկայացումը, այնուհետև և ներկայացումից-ներկայացում, մինչև առաջին անգամ տպագրության հանձնվելը, իսկ այնուհետև պիեսը հղկման է ենթարկվել, խմբագրվելով լեզվի, ռեժի, ունեցողների, կետագրության և շեշտադրության տեսակետից:

Սունդուկյանի արխիվում 1905-ի հրատարակությունից պահպանվել է երեք օրինակ, որոնք տարբեր ժամանակներում, 1905-ի մարտից սկսած ընդհուպ մինչև 1906-ի ապրիլ ամիսը, գրամատուրգի կողմից աչքի են անցվել, շտկվել ու ձևավել նոր, երրորդ հրատարակության համար, որը հեղինակի կենդանության օրոք տեղի չէ ունեցել: Ներկա հրատարակության համար հիմք են ծառայել վերոհիշյալ երեք օրինակները:

«Քանզած օջախը», բացի վրացերենից, թարգմանվել է նաև ռուսերենի, գերմաներենի և անգլերենի:

2. ՏԵՔՍՏԻՆ ՎԵՐԱԵՐՈՂ ԵՎ ՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

էջ 118 Գուհանը նորաշնի քաղումն ունեւ— Նորաշենը հին Թբիլիսիի թաղամասերից է, Սիւն վրաց տաճարի հարեանությամբ: Թաղն այդպես է կոչվել այնտեղ կառուցված նոր եկեղեցու անունով: Մի այլ թաղամասի քնակություն, ի հանուկս նորաշենցիների, իր թաղում կառուցում է եկեղեցի, որը, ինչպես և թաղը դրանից հետո հայտնի է դառնում Ջիդրաշեն անունով:

էջ 121 Մոյա պաշոլ, տվոյա վիդալ—աղավաղված ռուսերեն, որ նշանակում է ևս գնացի, բեղ տեսաւ: Նատոն դառնացած ծաղրում է հոր առաջարկած վաճառական փնտացունքին, որոնք այնքան ռուսերեն չգիտեն, որ նույնիսկ ատոնին խոսակցությունը չեն կարող ճիշտ, սնվախալ արտահայտել:

էջ 121 Նա՝ պիտի ինձ Կուռով տանի՝— Կրուտովը հասարակական հավաքավայր էր անցյալ Թբիլիսիում, որ գտնվում էր այժմյան Ռուսթավելու պրոսպեկտում, և ուր գլխավորապես մամուլի էր անցկացնում հայկական լուսթուղաղիան:

էջ 121 Նա՝ պիտի ինձ բուլվարի վրա ման ածի՝— բուլվար, բացի թաղաբային

այգուց, նշանակում է նաև ծառուղի բաղաբառում Այստեղ գործածված է այս վերջին խոստովն Զին Յրիլիսիում Գոթովնյան պրոսպեկտի (այժմ Ռուսթավինի) մի որոշ մասը, այսինքն նախկին «փոխարարի պալատի» (այժմ պոնոնրական տուն) անգին ծառուղի—մայրը, որն սկսվելով պարսաթի այգուց հասնում էր մինչև նախկին Գուկիլյան հրապարակը (որ հետագայում կառուցվեց ղինվորական տաճարը, իսկ վերջինիս տեղ այժմ՝ կառավարական տունը), թաղարի աղպարնակության սիրած ճեմավայրն էր, կոչում էին բուլվարի նատույի խոսքն այդ մասին է։

էջ 125 Առանց այլի—վայլի— թրիլիսաճայ բարբառում նշանակում է այլևայլ Օսեփի միտքն այն է, թե իր կինն ու աղջիկը՝ ժամանակի մոգային հետեկով՝ կամենում են, որ փեսացուն, առանց այլևայլության, այսինքն անպայման, անպատճառ աստիճանավոր լինի։

էջ 125 Էրեկլե—Նաեկ չամոմավորեմ իս— չամոմավորաց վրացերեն բառացի նշանակում է շատավիճ, սերունդ։ Մաղբելով կնոջ փառասիրությունը, հասարակութայն արտոնյալ խավերին պատկանելու ձգտումը, վաճառականների նկատմամբ ունեցած արհամարհական վերաբերմունքը, Օսեփը, ոչ առանց հեղհեղների, ակնարկում է Սալոմեի ծագումը։

էջ 131 Ու վուեցո մե լավ լիդուր Բոռմը ճեզած շատ լիղ տալմեն կոնյրը ղարլիլը Բլի— Օսեփի դրամատիկական դրուժյան այս ինքնաբերական դրուժը անշափ արտահայտիչ և պատկերավոր լինելով՝ պիտից անցել է բնագաղտության։ Օսեփի կերպարը բնորոշելիս բնագաղտները հաճախ դիմում են հենց այս հատվածին։

էջ 136 Հիգլ քև'ը Լկացիլի իմ էլի— խոսքը Լայպցիգ բաղարի մասին է։

էջ 142 Անտաշա շինելով— անտաշա՝ պա բախտում, պարարայլ, հատուկ թռիչք, երբ պարուրը մի բանի անգամ օդում ոտերն իրար է զարկում։ Պարեց այս ձևն անցել է կենցաղ և անցյալում երիտասարդների, հատկապես ղինվորականների կողմից օգտագործվել է որպես ողջույնի ձևերից մեկը։

էջ 148 Իմ քաղմլեն կուտամ— թաղմելա ըստ Մախառայանի բացատրության թաղողներ, այսինքն այն վարձը, որ արվում էր բահնային ննջեցյալը թաղելու համար։ Այստեղ գործածված է մի փոքր այլ խոստովն։ Խոսքն այն գումարի մասին է, որից նախոն խոստանում է հարյուր թուժան, այսինքն՝ հաղար ուսուրի տալ նատույի ամուսնության կապակցությամբ։ Ուրեմն խոսքը վերաբերում է թաղման համար նախատեսված բնգահնուր գումարին, որը, որպես կարգ, չուրաբանչուր թրիլիսից վաղորդ կուտակում էր իր համար։

էջ 152 Ուսիս կրկոն'— կրկո՝ ղուզակաղին (հզակի թիվ), բառացի ղուզակաղին ուսեւս Այս արհամարհական, հեգնական ոճ է, գործվածը, ոչ մինչև ասուր էլ գործածում են թրիլիսահայերը։

էջ 153 Շա՛ղիւղաճի ճամա ունիս անկիւղ րա՛ց— շաղիւղաճա՝ աշակերտի վարձը, սակայն ավելի գործածական է որպես աշակերտին՝ նրա մատուցած ծառայության համար արված նվիրավարձ՝ արհեստանոցում սլավիրատուի, խանութում՝ գնորդի կողմից, այն, ինչ ուսուներն անվանում են նա լայ, այսինքն՝ այնքան շնչին գումար, որ հաղվի բավական է մի բուժակ թիլ խմելու համար։

էջ 154 Կտո՛ գովլանե— սուսերեն է, բառացի նշանակում է օ՜վ է գրասնում։

խմաստային երանգն այստեղ տարբեր է՝ ո՞վ է ման գալիս, ո՞վ է բեֆ բաշում:

էջ 154 Շարլոօր — այս բառը, որ այնքան հաճախ կրկնում է գիծ-Մոզին, անհասկանալի է: Բառարանային գրականություն մեջ եղած շարադրումը (Մախապան, 3-րդ, էջ 490), խմատով ոչ մի կապ չունի գիծ-Մոզու շարվածի հետ: շարվումը գործածվել է ըստ երևույթին մոտավորապես մախլաս, բաշ-ուստ, բաս բառերի փոխարեն:

էջ 154 Ի՞նչ ունիս նաչին. դո՞շի ձվեկի քե կո՞նջու — Փարսիղի կծծիությունը գիծ-Մոզին հակադրում է իր սրտարաց, ուրախ կյանքը: Նա դատը ծաղրի է ենթարկում Փարսիղին, որ ահագին հարստության տեր լինելով, իր հյուրերի առաջ մտաջուր (= ծվեկի) և ջրի մեջ թրջված հաց (= կոնջու) է դնում:

էջ 156 Կոսիս Լեխի կուրս լլի — կուրս վրացերեն է, նշանակում է՝ դադաղ: Երբ մեկի ոտների անշափ խոշորությունը թրխիացիները կամենում են ծաղրել, սովորաբար համեմատում են այն երկխալի զագաղի հետ:

էջ 156 Հովի՝ գալաղբուրդ մրվաւ, (ո՞վ վառանդ լուսին) — Այնքանադր ծավճավճակի բանաստեղծությունը, որը վրացական տարածված երգերից է և մինչև այսօր էլ երգվում է:

էջ 158 Տափի-րադր — տե՛ս՝ առաջին հատորը, էջ 576: Այդ այն տափարակն է, որ գտնվում էր քաղաքի պարսպից դուրս և հասնում՝ մինչև այժմյան Ռուսթավելու պրոսպեկտը:

էջ 162 Բա՛խմա պուտուա, պուտաւ, պուտաւ — անհասկանալի է: Թվում է հընչունախաղերի վրա կառուցված պարեզանակ է, ինչպես «Խաթաբալաւաւ»-ում՝ Խամփերու «Ջիվ թր պի տամբ» (տե՛ս՝ առաջին հատոր, էջ 104):

էջ 164 Էս աշխարհը միղբե կառաւ Լ — այս «փոխառադարձությունը» սկզբնապես արտահայտում էր Սերգեյ Տարասիլը «Մախլասում» (տե՛ս՝ առաջին հատոր, էջ 391): «Մախլասը» կամ ափելի ճիշտ՝ «Էլի մեկ զոհը» վերջնական մշակման ենթարկելիս Սունդուկյանը հրամարվել է զրանից և հետագայում օգտագործել այն «Քանդած օջախում» Փարսիղի համար:

էջ 165 Մի օր կե՛ր գլխումս — «Մարդ գառնալու», հասարակության մեջ իր սուցիալական դիրքին ամրացնելու շուրջն եղած այս դատողությունները նախնական վարիատում արտահայտում էր Սերգեյ Տարասիլը (տե՛ս առաջին հատոր, էջ 391):

էջ 176 Տի՛ս քե լիկուրի ասադին շիմ կպցնի 'ես ձիգ — անհասկանալի է. պարզ է միայն մի բան, որ Փարսիղը սպառնում է պատմել, վրեժխնդիր լինելու Կարելի է լուկ ենթադրություն անել: Երևա լիկուրը լիկուրն է, աստղն էլ պիտակի վրայի պայմանանիշը: Ուզում է տեսնել ևս ընդ խաղը ու խաչառակ կանխմ բուրբի աչքի առաջ, Պրոֆ. Լ. Մեյերսթեթ-Բեկը կարծում է, որ այդ հիշեցնում է հինավուրց աղվեսադրուժը, որով, սովորաբար, աղանդավորների ճակատն էին զարգարում անարդարի սյուսին գամելով:

էջ 181 Զո՛ղն էլի գամն Լ — զող բառացի նշանակում է խեղույք, խրախճանք, ուրբաություն: Միծաղում է նա, ով վերջինն է ծիծաղում. այս նաչն ասացվածքի բարբառային ձևակերպումն է թրխիառաջաց մեջ:

էջ 184 Մի՛նք տանցավալեկի վեչերեկը կու սաբի՛նք — խոսքը պարի երկուհներ կազմակերպելու մասին է: Անցյալ դարի կեսերից, նույնիսկ մի փոքր ա-

վելի վաղ ժամանակից սկսած ուսական աշնական-սալոնական հուլ-տուբայի մուտքը Անդրկովկաս, հատկապես Թրիլիսի, առաջ բերեց մոզա-լասեր կանանց շրջանում զանազան երևկոներ կազմակերպելու ձգտում՝ ժամանակի մամուլը, զրականությունը և թատրոնը խիստ ծաղրել են այս երևույթը (տես՝ Մ. Տեր-Գրիգորյանի «Լույս քի իմ վեշերք վոդեիլը»):

ԼՁ 184 Ժուր ֆիլմ — ֆրանսերեն է, նշանակում է որոշված օր:

ԼՁ 185 Ֆուլյինեն մոդիկ է Էնդի — խոսքը վերաբերում է ֆուլինին, լուրը քաղաքի-նեքում գոյություն ունեցող այն դահլիճին, ուր գրոսնում և ժամանակ է անցկացնում հանդիսատես հասարակությունը ներկայացման ընդմիջում-ներին:

ԼՁ 193 Էլ վո՛ւրդի է վաղուցվան Ռիգիսպուրիբը — Ռիգի վրացերեն է, նշանակում է հերթ, միաժամանակ՝ կարգ, ծես: Պուրի քառացի՝ հաց, Ինչպես հայն-րենում, այնպես էլ վրացերենում՝ հաց ուտել, միաժամանակ նշանակում է ճաշել: Ուրեմն, Ռիգիս-պուրի նշանակում է հերթաճաշ, կամ, ինչպես Սունդուկյանն է րացատրում, հերթաճաշ (տես՝ րաօթերթը): Հին Թրիլի-սիում վրացիները և հայերը սովորություն ունեին հերթով հավաքվելու խնջույթի՝ սկզբում մեկի մոտ, ապա մի ուրիշի, և այդպես անընդհատ: Ահա այդ հավաքույթներն էլ կոչվում էին Ռիգիսպուրի: Տես՝ Սունդուկյա-նի րացատրությունը (առաջին հատոր, էջ 194):

ԼՁ 193 Բայիսմիլե — թել, չալ րաօից. վրացերեն ասում են շայիսմեյա (եղակի թիվը), այսինքն՝ թելուխումի նվիրված հավաքույթ:

ԼՁ 196 Խառք էլա — առաջին հրատարակության մեջ (1883, էջ 113) խառք և, իսկ հաջորդ հրատարակության ժամանակ, հեղինակի աչքից վրիպելով, խառքը դարձել է խարար, որը իմաստով թեև չի բռնում Օսեփի արտա-հայտած մտքին, անցել է սովետական առաջին հրատարակությանը (1934, էջ 197): Այստեղ խառքը դործածված է ոչ րաօայի նշանակու-թյամբ, այլ այն իմաստով, թե զիրից ընկա, սնանկացա, դրություն վատացավ: Նույն միտքը պիեսի վերջում Օսեփը հեռակալ ձևով է արտա-հայտում. «Ես փչացա՞, դե՞ս ցի, օջախս քա՞նդվեցավ» (տես՝ էջ 210): Այս հրատարակության մեջ ուղղված է առաջին տպագրության համեմատ:

ԼՁ 201 Ուստի՛ զու քառ — Սայաթ-Նովայի հռչակված երգերից, ըստ երեսույթին քաղված բանաստեղծի առաջին հրատարակությունից (էջ 73—74):

ԼՁ 205 Պիլիսիա, վո՞սե միլիսիա — այստեղից սկսած մինչև էջի վերջը Սունդուկյա-նը օգտագործել է «Մախլասի» համապատասխան տեսարանը (տես՝ ա-ռաջին հատոր, էջ 438—440), որը զրամատուրդի կողմից չի մտել «Մախ-լասի» հետագա վերջնական մշակման մեջ և օգտագործվել է «Թանգած օջախում»:

ԼՁ 205 Տո՛ւդի-սուդի՛ — լուտիյն վերաբերող տերմինների բոլոր քաղաքու-թյունները, բացի ներքոհիշյալից, տրված են առաջին հատորում (տես՝ էջ 579—580):

ԼՁ 205 Ձո՛խլոխանա՛ շեփիբի է — լուտորադների լեզվով՝ շորս: Ձոխլոխանա րառն անհասկանալի է:

ԼՁ 205 Աո՛րուկա քավիս ջոխիբ — լուտորադների տեղական տերմիններից: Սորո-կա՛՝ աղավաղված ուսերեն է, նշանակում է 40, թավիս ջոխիբ՝ վրացե-րեն է՝ զլխին փայտ, գավազան, ուրեմն՝ 41:

ԼՁ 205 Տրիցե րո՛վնա — աղավաղված ուսերեն, նշանակում է՝ ուղիղ երեսուն:

էջ 105

2 ք₃ ք₂ կատակերգություն փոխարեն՝ ք₁ կոմեդիա

էջ 107

1—3 ք₃ ք₂ «Բանդած... ուղերձով փոխարեն՝ ք₁ պարոն Հովհաննես Տեր-Գրիգորյանին նվիր հեղինակից

7 ք₃ ք₂ կարմիջի տակով փոխարեն՝ ք₁ կարմիջի տակը

էջ 111

2 ք₃ ք₂ տղամարդ փոխարեն՝ ք₁ մարդ

5 ք₃ ք₂ վրայից փոխարեն՝ ք₁ վրա

22 ք₃ ք₂ հազուստ փոխարեն՝ ք₁ հազուստներ

22 ք₃ ք₂ առաջին փոխարեն՝ ք₁ առաջի

25 ք₃ ք₂ հովհարով փոխարեն՝ ք₁ հողմահարով

էջ 112

2 ք₃ ք₂ Ունամանը... քոչեր չկա՝ ք₁

19 ք₃ ք₂ մետաքսյա փոխարեն՝ ք₁ մետաքսե

33 ք₃ ք₂ տակ փոխարեն՝ ք₁ վրա

էջ 113

4—5 ք₃ ու բարձրահասակ չկա՝ ք₂ ք₁

12 ք₃ ք₂ հազուստներով փոխարեն՝ ք₁ հազուստով

12 ք₃ ք₂ երկու-երեք փոխարեն՝ ք₁ երկու կամ երեք

18 ք₃ մինը չկա ք₂ ք₁

18—19 ք₃ մյուսը չերբեղի ընտրել հազուստով չկա՝ ք₂ ք₁

էջ 116

2—11 ք₃ ք₂ Օսեիի տանը... բաղկաթոռներ փոխարեն՝ ք₁ բաղկաթին հարուստ սենյակի թանկագին կահ կարասիքով: Խորքումը՝ մեջտեղ բացված լայն դռներ և նրա հետևից նախասենյակի, իսկ դեպի ձախ պատուհան, որտեղից երևում է պարտեզ: Աջ կողմը գլխին փոքրիկ սեղանով, ձախ՝ դռը դով, քիչայով և մութաքաներով զարդարված տախտ: Կողմնակի դռներ

11—12 ք₃ հանդած... կանդելաբրներ չկա՝ ք₂ ք₁

12 ք₃ ք₂ Ծերեկ է չկա՝ ք₁

15 ք₃ ք₂ նախասենյակի դռանը չկա՝ ք₁

էջ 116

19 ք₃ դնում է փոխարեն՝ ք₂ ք₁ դնելով

19—20 ք₃ ոտները կախ զցած վրան նստում փոխարեն՝ ք₂ ք₁ վրան նստելով

34 ք₃ Ասում են և ասուտահան չկա՝ ք₂ ք₁

էջ 118

6 ք₃ ք₂ արմընդները փոխարեն՝ ք₁ արմուշները

10 ք₃ փամփելով փոխարեն՝ ք₂ ք₁ փանփելով

21 ք₃ վրա փոխարեն՝ ք₂ ք₁ վրեն

24 ք₃ ք₂ դրսի հազուստով չկա՝ ք₁

25 ք₃ ք₂ կուրծքը փոխարեն՝ ք₁ կրծքին

էջ 119

4 ք₃ էլ չկա՝ ք₂ ք₁

- 5 Բ₃ Նատոն աշխատում է վեր կացնել փոխարեն՝ Բ₂ Բ₁ Նատոն բարձ-
րացնում է
- 10 Բ₃ Բ₂ Թաղին ու փառին փոխարեն՝ Բ₁ Թաղն ու պառին
- 15 Բ₃ Բ₂ հանդիսականները փոխարեն՝ Բ₁ ժողովուրդը
- 17 Բ₃ Բ₂ զոնից չկա՝ Բ₁
- էջ 120
- 11 Բ₃ Բ₂ Վոտին փոխարեն՝ Բ₁ Վուտին
- էջ 121
- 11—12 Բ₃ Բ₂ Բեզուդ հենց ոտեմարը չկա՝ Բ₁
- 21 Բ₃ Բ₂ հովանոցն ու վերարկուն վայր է ածում փոխարեն՝ Բ₁ Վե-
րարկուն և հովանին վայր է թափում
- 21 Բ₃ Բ₂ բաղժոցի փոխարեն՝ Բ₁ գիվանի
- էջ 122
- 9 Բ₃ Բ₂ Նույնպես չկա՝ Բ₁
- էջ 123
- 7 Բ₃ Բ₂ հովանոցը փոխարեն՝ Բ₁ հովանին
- 9 Բ₃ Բ₂ Ահիլըդ փոխարեն՝ Բ₁ Աչիլըդ
- 25 Բ₃ Բ₂ դոսկի փոխարեն՝ Բ₁ դոտիկի
- 32 Բ₃ Բ₂ վրա փոխարեն՝ Բ₁ վերա
- էջ 124
- 26 Բ₃ Բ₂ կրկին փաթաթվելով նրան փոխարեն՝ Բ₁ փաթաթվելով
- էջ 125
- 9 Բ₃ Բ₂ Անդհիա փոխարեն՝ Բ₁ Անկհիդ
- էջ 126
- 25 Բ₃ Բ₂ (Սախոն, բոշերը թողնելով չկա՝ Բ₁
- 25—26 Բ₃ Սալոսի օդնաթիւթը չկա՝ Բ₂ Բ₁
- 28 Բ₃ Բ₂ նստելով փոխարեն՝ Բ₁ նստում է
- 33 Բ₃ Բ₂ հիմարը ապահարդան էր կարծում փոխարեն՝ Բ₁ տխարը
բաժանվել էր կարծում
- էջ 127
- 7 Բ₃ Բ₂ Սալոմին փոխարեն՝ Բ₁ Սալոմին
- էջ 130
- 17—18 Բ₃ Բ₂ (Յուլյո . . . բնդհանառիք) փոխարեն՝ Բ₁ (Տանելով ձեռքը
գիվանից դեպի տախտը և բնդհանառիք)
- 20 Բ₃ Բ₂ (Դադար) չկա՝ Բ₁
- 22 Բ₃ Բ₂ (Ջեռքը ճակտին թփելով) չկա՝ Բ₁
- 39 Բ₃ Բ₂ զոնից փոխարեն՝ Բ₁ հոգով
- էջ 131
- 17 Բ₃ Բ₂ համփերում փոխարեն՝ Բ₁ հանփերում
- էջ 132
- 23—24 Բ₃ Բ₂ էս ինչ ուսում է, փառիանցի ուսում է չկա՝ Բ₁
- 24—30 Բ₃ Բ₂ Ախ, անխ, իմ . . . սարքի վրա չկա՝ Բ₁
- էջ 134
- 33—34 Բ₃ Բ₂ Պակսեցրա . . . և այլն չկա՝ Բ₁

էջ 135

- 13 ք₃ ք₁ Հովանոցն ու Վերաբեկուն գնում է ամբողջ վրա չկա՝ ք₁
20 ք₃ ք₂ Չվարված չկա՝ ք₁
22 ք₃ ք₂ ասնելով երկրորդ տետրակը փոխարեն՝ ք₁ ասնելով երկրորդը

էջ 136

- 1 ք₃ ք₂ տարանջալով փոխարեն՝ ք₁ հետզհետե տարանջալով
7 ք₃ ք₂ ավելի ու ավելի փոխարեն՝ ք₁ ավելի

էջ 137

- 33 ք₃ ք₂ տետրակները վայր է ածում տախտի վրա և չկա՝ ք₁

էջ 138

- 6 ք₃ ք₂ կանդ է առնում փոխարեն՝ ք₁ կանդնում է
33 ք₃ ք₂ կոաֆյուր փոխարեն՝ ք₁ կուաֆյուր

էջ 139

- 5—6 ք₃ ք₂ Դուրս է տետրակները փոխարեն՝ ք₁ Դուրս է վազում
գնակի ձախ կողմը
30 ք₃ ք₂ բռշերը հազնելով չկա՝ ք₁

էջ 140

- 19 ք₃ ք₂ նախասենյակի չկա՝ ք₁

էջ 142

- 17 ք₁ ք₂ յուսամուտից փոխարեն՝ ք₁ պատուհանից
23 ք₃ ք₂ նախասենյակի չկա՝ ք₁
29 ք₃ ք₂ ճակատը փոխարեն՝ ք₁ ճակատին

էջ 144

- 13 ք₃ ք₂ (Ոջ ու ձախ նայելով) չկա՝ ք₁
20 ք₃ ք₂ (Զննելով փոխարեն՝ ք₁ (Տնտղելով

էջ 146

- 11 ք₃ ք₂ աջ կողմից չկա՝ ք₁
16—17 ք₃ ք₂ (Տեսնելով Օսեփին) փոխարեն՝ ք₂ (Տեսնելով Օսեփին, որ
մտնում է նախասենյակի աջ կողմից)

էջ 147

- 28 ք₃ ք₂ ցածր ձայնով փոխարեն՝ ք₁ ցած

էջ 148

- 7 ք₃ ք₂ դռնից չկա՝ ք₁
7 ք₃ ք₂ նրանց չկա՝ ք₁
13 ք₃ ք₂ ձախ դռնից փոխարեն՝ ք₁ ձախ կողմը

էջ 150

- 2—8 ք₃ ք₂ Փարսիղի տանը բաղկամթոռների փոխարեն՝ ք₁ Մի անճա-
շակ զարգարված հարուստ սենյակի Փարսիղի տանը։ Աջ, ձախ և մեջ
տեղը դռներ։ Ձախ կողմը զիվան սեղանով, հայելի և պատուհան։
Իսկ աջ՝ սփռոցով ծածկված մի այլ սեղան։ Ուր հարկն է ամբողջ
և բաղկամթոռներ

- 8—9 ք₃ ք₂ համդած կանգնաբերներ չկա՝ ք₂ ք₁

- 9 ք₃ ք₂ Յերեկ է չկա՝ ք₁

- 17 ք₃ ք₂ խփելով փոխարեն՝ ք₁ զարնելով

էջ 151

- 17 ք₃ ք₂ Միխոյի չկա՝ ք₁

- 25 ք. ք. նրա շկա՝ ք.
 էջ 153
 9 ք. ք. Դիմացի փոխարեն՝ ք. Միջի
 9 ք. ք. հտեք փոխարեն՝ ք. հետեիցը
 էջ 156
 2 ք. ք. զիննի՛ փոխարեն՝ ք. զիննո՛ւմ
 էջ 159
 4 ք. ք. Մատնանիշ անհիւով հտալը փոխարեն՝ ք. Յույց տալով հտա-
 լի՛ վրա
 էջ 161
 24 ք. ք. մեկնելով ձեռքը փոխարեն՝ ք. դեմ առնելով ձեռքը
 էջ 162
 2—3 ք. ք. և ծաղրածությամբ հարձակվելով աջ ու ձախ շկա՝ ք.
 34 ք. ք. Առջևդ փոխարեն՝ ք. Առջևը
 34 ք. ք. հտեդ փոխարեն՝ ք. հտեք
 էջ 164
 21 ք. ք. զլիխտ փոխարեն՝ ք. զլիխդ
 էջ 166
 8 ք. ք. Աջ ու ձախ նայելով ու մտերմաբար փոխարեն՝ ք. Ձայնը փո-
 խելով
 էջ 167
 15 ք. ք. դուրձեմետ փոխարեն՝ ք. դուրձեմեդ
 20 ք. ք. տանեմետ փոխարեն՝ տանեմեդ
 էջ 169
 20 ք. ք. ու իմ ճանդը ննդար շկա՝ ք.
 25—26 ք. ք. Բաց անհիւով լուսամուտը, դուրս է նայում և կանչում
 փոխարեն՝ ք. Պատահանից կանչում է
 28 ք. ք. լուսամուտից փոխարեն՝ ք. պատահանից
 էջ 170
 1—2 ք. ք. նորաձև դռնից փոխարեն՝ ք. ձեռքին հովանի, նորաձև
 շքեղ հաքնված մտնում է միջի դռնից
 6 ք. ք. Ախչկատ փոխարեն՝ ք. Ախչկադ
 էջ 172
 7 ք. ք. հարքըն փոխարեն՝ ք. հարուրեն
 էջ 173
 31 ք. ք. խուղիմ փոխարեն՝ ք. խողիմ
 33 ք. ք. չիբիլեն փոխարեն՝ ք. չիբիլան
 էջ 174
 12 ք. ք. Ամթահար փոխարեն՝ ք. Ամթապարտ
 33 ք. ք. բան փոխարեն՝ ք. բանը
 էջ 177
 33 ք. ք. աթոռ փոխարեն՝ ք. աթոռը
 33 ք. ք. վերցնելով ու փոխարեն՝ ք. վեր առնելով ու
 էջ 179
 2—3 ք. ք. (Մոռենալով Փարսիդին) շկա՝ ք.

14 ք₃ ք₂ Թափի է տալիս փոխարեն՝ ք₁ Թափահարում
էջ 180

7 ք₃ ք₂ (Լուսթյուն) չկա՝ ք₁

էջ 181

9 ք₃ ք₂ մենակ, բարձրաձայն չկա՝ ք₁

10—12 ք₃ ք₂ Մուլափ . . . հա, հա չկա՝ ք₁

13 ք₃ ք₂ դեպի աջ կողմի զուգը փոխարեն՝ ք₁ դեպի աջ

էջ 182

2—26 ք₃ ք₂ Օսեփի տանը . . . վարագույրներով փոխարեն՝ ք₁ Եվրոպա-
կան ճաշակով դարդարված մի շքեղ դահլիճ Օսեփի տանը՝ Աջ և ձախ
փոքրիկ դիվաններ. երկրորդ պլանում՝ աջ կողմը հայելի, որի առաջ
ժամացույց և ծաղիկներ. մեջտեղը սպիտակ սփռոցով ծածկված եր-
կայն սեղան, որի վրա դրած է լուսոյի արկղը իր պարագաներով
Դահլիճի խորքում, ուր հարկն է, ավտոներ և փոքրիկ սեղաններ
զանազան դարպասներով։ Աջ, ձախ և մեջտեղը զսններ։

էջ 183

2 ք₃ ք₂ զեղեցկապիս փոխարեն՝ ք₁ զեղեցիկ

2 ք₃ ք₂ աջ կողմը չկա՝ ք₁

6—7 ք₃ ք₂ սեղումում է կրծքին փոխարեն՝ ք₁ սեղմելով կրծքին

8 ք₃ ք₂ սլար է գալիս փոխարեն՝ ք₁ սլար է գալի

18 ք₃ ք₂ նույն չկա՝ ք₁

19 ք₃ ք₂ Ալեքսանդրը մտնում է դահլիճի աջ կողմից փոխարեն՝ ք₁
Մտնում է միջի դռնից Ալեքսանդրը

19 ք₃ ք₂ զլիսարկը ձեռքին չկա՝ ք₁

էջ 184

2—3 ք₃ ք₂ Դիսարկը վայր դնելով և չկա՝ ք₁

4—5 ք₃ ք₂ Նստում են . . . ձախ կողմը չկա՝ Աջ կողմի դիվանի վրա
նստում են

7 ք₃ ք₂ Բախչեն լիքն է ղոնադներով չկա՝ ք₁

11 ք₃ ք₂ Եմծիծաղ տալով փոխարեն՝ ք₁ Ժպտալով

13 ք₃ ք₂ սե մոկե թոն չկա՝ ք₁

15 ք₃ ք₂ 'երեքշափթեն փոխարեն՝ ք₁ հինգշափթեն

17 ք₃ ք₂ երեսը ծամածռում է փոխարեն՝ ք₁ դեմքը ծռումում է

27 ք₃ ք₂ առանձին չկա՝ ք₁

27—28 ք₃ ք₂ նորից ծամածռում է երեսը փոխարեն՝ ք₁ նորից ծռումում է
իբ դեմքը

36 ք₃ ք₂ օթախը փոխարեն՝ ք₁ օթախումը

36 ք₃ ք₂ էնդի չկա՝ ք₁

էջ 185

9 ք₃ ք₂ կրկին չկա՝ ք₁

9 ք₃ ք₂ ծամածռելով փոխարեն՝ ք₁ ծռումելով

31 ք₃ ք₂ կրծքին փոխարեն՝ ք₁ սրտին

էջ 186

28 ք₃ ք₂ հյուրասենյակի չկա՝ ք₁

էջ 187

- 1 Բ₁ Բ₂ տալովան փոխարեն՝ Բ₁ տալովա
14—15 Բ₃ Բ₂ Ա՛րբ տխու... մող չկա՝ Բ₁
20—21 Բ₃ Բ₂ Գնանք, չա՛յ խմինք է՛նդի չկա՝ Բ₁
27—29 Բ₃ Բ₂ Ծաղրանքով... կողմից փոխարեն՝ Բ₁ Ծաղրածու ձեռք ներ-
կայացնում է իբրև իր ձայնյին, Ալեքսանդրը գլուխը շարժում է.
Թե թե՛ն տված քոթալով դուքս են գնում միջև դռնից:

էջ 188

- 4 Բ₃ Բ₂ ձախ կողմը... զցած չկա՝ Բ₁
14 Բ₃ Բ₂ Գնում է կարգի բերում դա՛շխճի սեղանը չկա՝ Բ₁
18 Բ₃ Բ₂ աժդահա չկա՝ Բ₁
35 Բ₃ Բ₂ Խոտքը Մարթայի մասին է չկա՝ Բ₁

էջ 189

- 3 Բ₃ Բ₂ հայելու մեջ փոխարեն՝ Բ₁ հայելուումը
34 Բ₃ Բ₂ Ավտան քսան հոբի ալիլ բլին չկա՝ Բ₁

էջ 190

- 22 Բ₃ Բ₂ լոտոյի չկա՝ Բ₁
26 Բ₃ Բ₂ Դժգոհ փոխարեն՝ Բ₁ Ձտրացած

էջ 192

- 11 Բ₃ Բ₂ Է՛հ, մամիղա չկա՝ Բ₁
18 Բ₃ Բ₂ վեր կենսով չկա՝ Բ₁

էջ 193

- 5 Բ₃ Բ₂ կոնացի ձայնով և չկա՝ Բ₁
6 Բ₃ Բ₂ Ա՛յ չոռ ու փոխարեն՝ Բ₁ (Վեր կենսով) մի չոռ ու
31 Բ₃ Բ₂ դժվարությամբ չկա՝ Բ₁
34 Բ₃ Բ₂ Թեֆլինի բարբառում ապում է հ՝ հաղիք հաղորարանի չկա՝ Բ₁

էջ 194

- 5 Բ₃ Բ₂ Արմուհիլը հենկով վառարանի գեհնի, գլուխը բռնում է
փոխարեն՝ Բ₁ Վառարանի մոտ կանգնելով՝ թեքում է գլուխը ար-
մբեկի վրա

էջ 195

- 29—30 Բ₃ Բ₂ ուրիշի բարաթի բլի ստացի ինձմեն գրով փոխարեն՝ Բ₁ ինձ-
մեն ուրիշի բարաթի բլի ոտացի
38 Բ₃ Բ₂ ուրիշի չկա՝ Բ₁
38 Բ₁ Բ₂ ձեռնին չկա՝ Բ₁

էջ 196

- 15—16 Բ₃ Բ₂ բայց... կողմից չկա՝ Բ₁
26 Բ₃ Բ₂ (Մաղիքը բաշխով) չկա՝ Բ₁

էջ 197

- 10 Բ₃ Բ₂ ճակատին փոխարեն՝ Բ₁ իր ճակատին

էջ 199

- 1 Բ₃ Բ₂ արկղը փոխարեն՝ Բ₁ արկղին
2 Բ₃ Բ₂ ամելով փոխարեն՝ Բ₁ ամուս
7—13 Բ₃ Բ₂ Դա՛շխճի... ձախ դռնից փոխարեն՝ Բ₁ Դոցա հետ միասին
ֆերակով հագնված ծառաներ բերում են վառած երեք մեծ կանգի-

լաքը և երկու նուշայեւ մեծ լապտեր. կանգնաբարձրը դարձուի են լուրոյի սեղանի վրայ, իսկ լապտերները միջի զոտն աջ և ձախ կողմը դառնալով սեղաններին վրայ. հետո լուսոյի սեղանի շուրջը դարձուի են ակոսներ և դուքս են գնում:

18—19 Ք₃ Ք₂ անուշ արեք, մի լինշ կամենաք չկա՝ Ք₁

20 Ք₃ Ք₂ առաջ դալով չկա՝ Ք₁

22—23 Ք₃ Ք₂ Մյուս կանայք . . . սեղանին փոխարեն՝ Ք₁ կանայք իրանց մեջ խոսում են և ձիծաղում

31—32 Ք₃ Ք₂ հալաբոված գահլիճի սեղանի շուրջը, ուտում, խմում չկա՝ Ք₁

էջ 200

26—29 Ք₃ Ք₂ Մարթան . . . բռնել փոխարեն՝ Ք₁ Մարթան հեռանում է, և խոսնդում է հյուրերին մեջ, որոնցից մի բանիսն արդեն լուսոյի սեղանի մոտ սեղեւը բռնել են:

30—31 Ք₃ Ք₂ Ն ի ն ո, Սալոմին: Ի՞նչ էր ասում, մեծն էր բամբասում չկա՝ Ք₁

34 Ք₃ Ք₂ Գնում է փոխարեն՝ Ք₁ Դիմում է

էջ 201

10 Ք₃ Ք₂ ափսեւ ձեռքին, խնձոր կծելով և ծամելով չկա՝ Ք₁

10 Ք₃ Ք₂ կանչում է փոխարեն՝ Ք₁ կանչելով

14 Ք₃ Ք₂ բնկերուհիները փոխարեն՝ Ք₁ բնկերուհիք

25—26 Ք₃ Ք₂ Նրանցից . . . քաղցրավենիք չկա՝ Ք₁

26—27 Ք₃ Ք₂ Նատոն հյուրասերում է իր բնկերուհիներին փոխարեն՝ Ք₁ Նատոն և նրա բնկերուհիքը նստում են լուսոյից հեռու աջ կողմը:

27 Ք₃ Ք₂ լուսոյի փոխարեն՝ Ք₁ խաղի

28 Ք₃ Ք₂ որ փոխարեն՝ Ք₁ սրը

էջ 202

5 Ք₃ Ք₂ Բղթիքը փոխարեն՝ Ք₁ Թուղթ

13—14 Ք₃ Ք₂ Նատոն և . . . ղենելով չկա՝ Ք₁

25—26 Ք₃ Ք₂ Նատոն և . . . աջ կողմը չկա՝ Ք₁

27—36 Ք₃ Ք₂ Այս երգի . . . Սայաթ-Նովա փոխարեն՝ Ք₁ Սայաթ-Նովա

էջ 203

23 Ք₃ Ք₂ Թումանուշ է գիղհնաք

32 Ք₃ Ք₂ լորենեով փոխարեն՝ Ք₁ լորենեով

33 Ք₃ Ք₂ գլխարկը մի կողմ ղենելով չկա՝ Ք₁

էջ 204

13 Ք₃ Ք₂ բարձրաձայն փոխարեն՝ Ք₁ բարձր

28—29 Ք₃ Ք₂ Գնում են . . . բնկերուհիներին փոխարեն՝ Ք₁ հեռանում են գեպի մյուս կողմը

էջ 205

12 Ք₃ Ք₂ դարձրեք փոխարեն՝ Ք₁ քարերը

էջ 206

3 Ք₃ Ք₂ վաղելով փոխարեն՝ Ք₁ դալով

17 Ք₃ Ք₂ Հեռվից փոխարեն՝ Ք₁ Դրսից

28 Ք₃ Ք₂ մինչդեռ ամենքը շփոթվում են ու չվարձում չկա՝ Ք₁

էջ 207

- 15 ք₃ ք₂ շարունակելով, խկացնոր նետ վում է հյուրասենյակը
փոխարեն՝ ք₁ մտնելիս երկու ձեռքով զուռը բաց է անում
16 ք₃ ք₂ էկեք փոխարեն՝ ք₁ էկեք, էկեք
16 ք₃ ք₂ մոռմ են խորքում փոխարեն՝ ք₁ հետեում են
18 ք₃ ք₂ հյուրերը շփոթված վեր են կենում իրանց անդերքը չկա՝ ք₁
26 ք₃ ք₂ (Յուլյ տալով լոտոյի սեղանը) չկա՝ ք₁
28—29 ք₃ ք₂ Դահլիճի վերջը չկա՝ ք₁
32—33 ք₃ ք₂ Խ ա թ ու առանձին: Էս լճնչ աստձու ըարդութին է չկա՝ ք₁

էջ 208

- 3 ք₃ ք₂ ղլխին փոխարեն՝ ք₁ իբ ղլխին
10 ք₃ ք₂ Մատնացույց անելով Փարսիղին փոխարեն՝ ք₁ Յուլյ տալով
Փարսիղի վրա
25 ք₃ ք₂ ղլխարկը թողնում է այն սեղանի վրա չկա՝ ք₁

էջ 209

- 34 ք₃ ք₂ ուշքի գալով չկա՝ ք₁

էջ 210

- 12 ք₃ ք₂ բնկնված փոխարեն՝ ք₁ թշվառ
14 ք₃ ք₂ ափսոս չկա՝ ք₁
15 ք₃ ք₂ Ձեռքը ղլխին տանելով չկա՝ ք₁
21 ք₃ ք₂ շարունակում փոխարեն՝ ք₁ շարունակելու
30 ք₃ ք₂ Տեսարան չկա՝ ք₁
30 ք₃ ք₂ կամաց-կամաց չկա՝ ք₁

ԱՄՈՒՍԻՆԵՐ

1. ԵՐԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

1

«Ամուսիններ» պիեսը բովանդակության, կերպարների և մի շարք այլ տեսակետները նորություն լինելով Սունդուկյանի անցյալ դործերի հետ համեմատած, միաժամանակ հանդիսանում է դեռ անցյալում արժարժած մի հարցի՝ փոխադարձ սիրո հիմքի վրա ընտանիք ստեղծելու գաղափարի զարգացումն ու խորացումը հասարակական կյանքի միանգամայն այլ պայմաններում:

Պատկանյանին գրած մի նամակում Սունդուկյանը մի առիթով շոշափում է հենց այդ հարցը՝ Պատկանյանը, ինչպես երևում է, Սունդուկյանին գրել է ու խնդրել՝ զրադվել իր մի երիտասարդ բարեկամի ամուսնության խնդրով: Այդ կապակցությամբ Սունդուկյանն ուղարկել է հետևյալ պատասխանը.

«Ինչ կվերաբերի քս երիտասարդ բարեկամին, այդ մասին ոչինչ խոստումն անել չեմ կարող. դա այնքան ծանրակշիռ մի հարց է և այնքան կախումն ունի իրանց՝ երիտասարդների կամքից, որ մեր՝ ձնողների միջամտությանը, բացի այն, որ անտեղի է, կարող է և անակնկալ և անհաճո հետևանքներ ունենալ. ամուսնությունը երիտասարդների մեջ սիրո արգասիք պիտի լինի, և ոչ բարեկամների աշխատության հետևանք: Այս իմ խորին համոզմունքն է, որ և, ինչպես գիտես, արտահայտել եմ իմ բոլոր գրվածքների մեջ»:

Գրադննության ուղղված գրությունների մեջ Սունդուկյանը ասում է, թե ինքը «Ամուսիններով» ցանկացել է մեղմել այն խստությունը, որ գոյություն ունի ամուսնալուծության հարցում, մի խնդիր, որով, ինչպես նշում է նա, զրադված է հատուկ հանձնաժողով:

Զրացառելով այն, որ Սունդուկյանն իսկապես կամեցել է հասարակական կարծիք ստեղծել ընդարկվող հարցի շուրջը, պետք է նկատել, որ դրամատուրգի գաղափարական նպատակադրումը, իհարկե, ավելի լայն է եղել, որ ընտանեկան կրքանկության գրավականը ամուսինների փոխադարձ ճամբարիտ սերն է:

Սունդուկյանն իր պիեսով պատկերել է այն կեղծ բարոյականությունը, որի վրա, պետության ու եկեղեցու օրենքի ուժով, խարսխված է ընտանիքը բուրժուա-

կան հասարակության մեջ: Սունդուկչանը ծառայել է կնոջ ստրկական ճակատագրի դեմ, այն հակահումանիտական օրենքներին, որոնք ստիպում են կնոջը «հաշտ» ապրել անասակ ամուսնու հետ Ճիշտ է, կինը կարող էր թողնել, հեռանալ, ապրել առանձին, ինչպես և անում է Մարգարիտը, բայց աստեղ իտրից պաշտոնապես՝ եկեղեցու միջոցով ամուսնաձախու հնարավորությամբ, ինչպես և ան, որ ամուսնից, դուրսբյուռն ունեցող օրենքի համաձայն, իրավունք ունենա կնոջը, աստեղ նրա կամքը հարցնելու, ոստիկանության օգնությամբ վերադարձնել տուն: Տնից, ամուսնուց հեռացված կինը մերժվում էր հասարակության կողմից, իսկ եթե հանդգնում էր կյանքը կապել սիրելի մարդու հետ, որպես ծանրագույն մեղք դրսեւորվում էր հալածանքի:

Արխիվում պահպանվել է կնոջը՝ Սոֆիային ուղղված մի խոսք, որից պահպանվում է, որ Սունդուկչանը իր պիեսը գրելիս, ավելի ստույգ՝ իր հերոսների կերպարը գծելիս ոչ թե ընդհանրապես է նկատի առնել իրականությունը, այլ կոնկրետ մարդկանց է աչքի առաջ ունեցել: Կնոջն ուղղված այդ փաստաթղթում Սունդուկչանն ասում է. «Եմ էլիզիյն ու Վարդուհուսն լավ կու ճանչնաս: Այդ նույն փաստաթղթից հայտնի է գտնում, որ պիեսի գլխավոր հերոսուհու՝ Մարգարիտի պատկերը վրձինելիս գրամատուցվոյն աչքի առաջ է ունեցել իր կնոջը, որին և, ինչպես հայտնի է, նվիրել է պիեսը. «Եմ անարատ Մարգարիտն էլ դուն իս, իմ Սոնա ջան: Զանազանություն մենակ էն է, որ Մարգարիտն էթող իր Արքագուն, վունց որ հայտն էր, ևս ու իմ հորին, ամա դուն, Սոնա ջան, չթողիր ու չիւ էլ թողնի բո պիմ Գարբիելին» (տես՝ այս ծանոթագրության երրորդ գլուխը):

Սակայն այս չի նշանակում, թե Սունդուկչանը, ինչպես և մյուս պիեսներում, այնպես էլ այս դեպքում, կոնկրետ մարդկանց նկատի ունենալով, տիպական ընդհանրացումներ չի կատարել: Այդ հաստատվում է Սունդուկչանի գրած նամակներին մեկով, որ ուղղված է ուսուցչուհի Կատարինե Մելիք-Աղամալյանին, և գեմն նրա նա ճանաչել է իր պիեսի գաղափարական հերոսուհիներին մեկին՝ ուսուցչուհի Հեղինե-Անթառամին:

Ահա այդ նամակը, որ մինչև օրս հրապարակված չի եղել.

Պարկեշտասուն օրիորդ Կատարինե
Մելիք-Աղամալյանին.

օրիորդ.

Դուր, իհարկե, շատ զարմացար այն ողջութիւնց, որ ստացար, անցյալ ամսի 17-ին, Ձեզ անձանթ իրիւն ճանապարհորդներից:

Այժմ Դուր արդեն գիտեր, որ Ձեզ ողջունդներն էին բժիշկ Նավասարդյանն և Ձեր խոհուհի ծառա նվառաս, և ես ինձ երջանիկ եմ համարում, որ կարողանում եմ նամակովս պարզել մեր վարմունքը:

Իմ «Ամուսիններ» անունով նոր կոմիդիայի մեջ կա մի օրիորդ վարժուհի (Հեղինե-Անթառամ), որ իբրև ամբողջովին նվիրել է ապագա սերնդի զարգացման գաղափարին և բիշ գեր չէ խաղում գրվածքումս Նա մեկ ակող տունում է՝ «Ախնտեղ (ուսումնարանում) ևս իմ դերի մեջն եմ, այնտեղ ևս զգում եմ թե արդարեւ գործ եմ կատարում, ևս իմ պաշտոնի փանությունը դաստասին մեջ եմ միայն հասկանում... Ախ, Մարգարիտ ջան, երբ ևս կանգնած եմ երևուն-բառասուն աշակերտներս ասաց, երբ նրանց վառվուռն աչքերը ինձ են նայում, նրանց ուշքը, միարբ ինձ փռա են դարձրած, երբ հարց ու փորձ անելով ևս համոզվում եմ,

որ մի ժամվա միջոցում նրանք ամենին էլ մի բան սովորեցին ինձանից, ես ինձ երջանիկ եմ համարում այն ժամանակս:

Տեսնելով Ձեզ, օրիորդ, սուրբ եկեղեցու դավթում, ուսումնարանի պատըզ-դամբի վրա, շրջապատված ձեր աշակերտուհիներով, ես մտաբերեցի շեղինեիս և հանկարծ ասացի կողքիս նստած բարեկամիս՝ Շահա Հաջ վարժուհին իր նվիրա-կան պաշտոնում, գլուխ տանք այս օրիորդին, և մենք Ձեզ ողջունեցինք, ստա-նալով և Ձեր սիրալիր պատասխանը:

Կարելի չատ հետո էր ուսումնարանից, երբ մենք սկսեցինք ըննադատել մեր վարժուհիները, որը թեև կարող էր հանդգնություն լինել Ձեզ, բայց նա սրտից բխած մի արտահայտություն էր մեր խորին հարգանաց ղեպի հայ վարժուհին և նորա պաշտոնը:

Հավատացիք, օրիորդ, որ այն ղեկեղեցի տեսարանը, որ մեր աչքերին ներ-կայացրեց Պողոս Պետրոսի եկեղեցին, նրա դավթի մեջ Գալիանյան օրիորդաց ու-սումնարանը, Ձեզ և Ձեր աշակերտուհիներին հետ միասին, անշնչելի գծերով փո-րագրվեցավ սրտիս մեջ և ես այդ տեսարանը երբեք չեմ մոռանալ, բանի որ կեն-դանի եմ:

Ի սրտե ջալվում եմ, որ անձամբ շկարողացա ներկայանալ թե՛ Ձեզ, թե՛ Ձեր աշակերտուհիներին և թե՛ ուսումնարանի հարգելի վարժուհիները, ես տկար էի և չէի կարող մնալ Նրեանում:

Նվի երբևիցե կրկին հաջողվեց ինձ Նրեանը տեսնել, իմ բազրյ պարտակա-նությունս կլինի ամենից առաջ Ձեզ ներկայանալ:

Ընդունեցիք օրիորդ, խորին շնորհակալությունս Ձեր այցեատմսի և այն բազրյ տողերի համար, որով Գուր լսիցից դուրս պատվում եր

Ձեր եղբայր և հայր
Գարրիել Սունդուկյանցին*

Տ հունիսի,
1889 թ., Թիֆլիս.

Սունդուկյանն իր պիեսը սկզբնապես մտադիր է եղել գրելու թրիլիսահայ բարբառով, ինչպես որ գրել է իր բոլոր մյուս երկերը: Հետագայում նա այդ մտքից հրաժարվել է: Այն մասին, թե ինչու է բարբառով գրելու մտքից հրաժար-վել, Սունդուկյանը բացատրել է Մացակ Գուլազյանի հետ ունեցած մի զրույցի ժամանակ: «Ես դեռ ուզում էի, ասել է Սունդուկյանը, «Ամուսինները» ես Թիֆլի-զի բարբառով գրել, բայց հետո մտադրությունս փոխեցի, որովհետև նրա մեջ

* Սունդուկյանի արխիվում գտնվեց Կատարինե Մելիք-Աղամալյանի, ճիշտ է, բավական անվարժ, բայց սրտադրավ անկեղծությամբ հորինված հետևյալ ոտա-նավորը.

Քո վաստակներով— սուր ահեղակներով
Դարձել ես մեծ մարդ, հայտնի ես հային.
Տվել ես դու կյանք քեզ հատուկ գրչով
Անշուք, անկենդան, աղքատիկ ըմբին:
Այո՛, մեծ մարդ ես: Չունիմ թանկագին
Ակունք կամ ոսկի, քեզ նվեր բերեմ,
Բայց ջերմ համակրանք և այն սրտագին
Դարապարիզ տակ դնել վստահիմ:

զուրա բերած Արտաշեսի և Մարգարիտի տիպերով կամեցել էմ պատկերացնել տաղատ Հայաստանը, որն իր անկախության համար մահ կամ ազատություն է վրձնում: Զե՞ որ Բիֆլիզի բարբառով հայրենասիրական գաղափարներ բարդելը ծիծաղելի կլինե՞ր» («Հուշարար», 1912, № 1):

Եվ իսկպսն, զբամառուրգի թղթերի մեջ «Ամուսինների» նախնական շրջան՝ աշխատանքների հետ կոպված մի-կրկու փաստաթուղթ գտնվեց, որոնցից մեկն ամբողջությամբ բարբառով է գրված (սեւ՝ «Լարիանաներ» բաժինը), իսկ մյուսը մասամբ, զրակտնի հետ խառն լեզվով (սեւ՝ «Լարիանաներ» բաժինը): Առաջին փաստաթղթում նյութին առավելապես կենցաղային հարցերի շուրջն է, իսկ երկրորդում՝ հենց որ կենցաղային բնույթից խոսակցությունը փոխվել է հայրենասիրականի, անհրաժեշտություն է զգացվել բարբառից գրական լեզվի անցնելու:

2

Մամուլի հաղորդագրություններն այն մասին, թե Սունդուկյանը մի նոր պիես է գրել, առանձին հետաքրքրություն առաջացրին գրական-խոսերական հոսսարահայտության մեջ: Եվ դա հասկանալի է, սրովհետև երիտարաբիրներ լուրջաց հետո, հուշված զրամատուրգը պատրաստվում էր նոր զորով հանդեպ դարձ «Ամուսիններ» պիեսի պատրաստ լինելը զուգադիպեց Սունդուկյանի գրական գործունեության 25-ամյակին:

Բրիլիանտ լույս տեսնող թերթերում հաղորդումներ եղան այն մասին, թե Հայոց Գրամատկական Ընկերությունը 1888-ի զեկտեմբերի 22-ին պատրաստվում է նշելու Սունդուկյանի հոբելյանը և այդ առթիվ ձևանարկվող միջոցառումներից մեկն էլ լինելու է հեղինակի նոր պիեսի՝ «Ամուսինների» լիմադրությունը: Սունդուկյանը ինչպես հայտնի է, չի համաձայնել, որ իր հոբելյանը նշվի, և այդ կապակցությամբ նամակներ է ուղարկել իշխան Նապոլեոն Ամասունյան և Փիթոնին: «Սեպուհ՝ պարտականություն եմ զգում հայտնել ձեզ, ձեր միջնորդությանը նաև ակումբի բոլոր րարեմիտ անդամներին,— գրում է նա այդ նամակներից մեկում,— որ ինքու բացարձակապես հրաժարվում եմ այդ պատվից և հորանում որևէ մասնակցություն ընդունելու չեմ»^{*} Ահա այդ նույն նամակում, որ հասցեագրված է Փիթոնին, Սունդուկյանն անդրադառնում է նաև իր պիեսի բեմադրության հարցին. «Ինչ կվերաբերի իմ նոր պիեսին,— գրում է նա,— սպա բազմի պարտականություն կհամարեմ, երբ բոլորովին պատրաստ կլինի, նրա առաջին ներկայացման իրավունքը լիովին թողնել Ակումբից կարգադրությանը, և

^{*} Այդ նույն նամակում Սունդուկյանը հշտել է իր հոբելյանի իսկական օրը. «Պարտք եմ համարում հայտնել Ձեզ, մեծարգո պարոն, որ իմ խոսերադրական գործունեության 25-ամյակը լրացել է հուլիսի 23-ին, և ես ինձ շնորհապարտ եմ համարում այն համակրական ցույցերի համար, որին արժանացա այդ օրը թե Սունդուկյանի մեծապատիվ անդամների և թե այլ անձանց կողմից: Արթիվում պահվում է այն թերթը, որի վրա՝ շնորհավորելու համար Սունդուկյանին այցելելով, բայց, ըստ երևույթի, հոբելյանին տանք չգտնելով, հայ կուլտուրայի ասարերը դործիչները, այդ թվում Երվանդազեն, Արզար Հովհաննիսյանը, Նիկողայոս Տեք-Ղևոնդյանը իրենց արտի խոսքը գրել են մեկը մյուսին հետևից:

րարեկախութեամբ կգտնուիմ, եթէ կարողանամ սորանով գոնն մասամբ դուրսընկնել
տալ հայոց յատուկական գործի վերականգնութեանը»⁸

Սունդուկյանի թղթերի մեջ գտնվեց մի նամակ, որով Մոսկվայի հայ ուսա-
նողութիւնը ջերմագին խնդրում է հեղինակին՝ ուղարկել «Ամուսինների» ձե-
ռագիրը և թույլ տալ ներկայացնել այն Սունդուկյանին այդ նամակին պատաս-
խանել է. «Ես դրվածքս դեռ պատրաստ չէր և ես կամենում էի նախ վերջացնել
նրան, ապա պատասխանել ձեզի Այժմ, երբ «Ամուսինները» պատրաստ է, ավելի
վստահութեամբ կարող եմ հայտնել ձեզ, թէ ինչու չեմ կարող ուղարկել ձեզ այդ
պիւստիւնը նախ՝ ես որոշել եմ, որ այս նոր գրվածքս իմ վերահսկողութեան ներքո
ներկայացնեն Թիֆլիզում, որպէսզի ես անձամբ և ի մոտո տեսնեմ նրա բնական
թերութիւնները և այնպէս ուղղել կարողանամ»⁹ Երկրորդ, Մոսկվայում գծվար
Քի կարողանան ներկայացնել «Ամուսինները», որովհետեւ նրանում առնվազն մաս-
նակցում են տաւր կին, արոնցից չորսը գլխավոր դերեր ունենւն Այսուամենայնիւ,

⁸ Սունդուկյանն իր պիւստիւնների բնագրութեան և տպագրութեան համար երբեք
նյութական ոչ մի վարձատրութիւն չի ստացել «Ամուսինների» բնագրութեանից
ստացվող եկամուտը դրամատուրգը որոշել է հատկացնել «Բարսեղյանի ա-
կումբին» այն պայմանով, որ յուրաքանչյուր հինգ տարի հիշյալ գումարի տոկոս-
ները, «Երբեք մրցանակ հատկացնեն հայերին լեզվով գրված ամենաընտիր քառու-
րտիւնը դրվածքի հեղինակին» («Արձագանք», 1890, №1): Այդ կապակցութեամբ
նա պիւստի առաջին ներկայացումից հետո հրապարակել է «Մշակում» մի փորձիկ
նամակ, որով շնորհակալութիւն է հայտնում «Ամուսինների» բովանդակութիւնը
և իմաստը հաջողութեամբ ներկայացնող Սատեռասերներին, և ապա հաշվետու լի-
նում ներկայացման եկամտի մասին Այնուհետեւ նա պիւստի երկրորդ և երրորդ
հրատարակութիւններին կցել է «Ամուսինների» եկամտու հետ կապված ծանո-
թութիւն: Բերվում է վերջինը, որը լույս է տեսել 1905-ի հրատարակութեան վեր-
ջում՝ Գ. Ա. ստորագրութեամբ:

«Ամուսիններ» կատակերգութեան առաջին ներկայացումից դուրս գումար-
ը, 822 ռ. եւ հանձնել էի Կովկասյան Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան
նորհրդին ի պահանջութիւն, մինչև որ Հայ Դրամատիկական Ընկերութիւնը մի
օրինական՝ իր հարատուութիւնն ապահովացնող կազմակերպութիւն ունենա-
նր Կովկասյան Հայոց Բարեգործական Ընկերութիւնը կիրառանափոխվեց և այդ
փողերը վերադարձրեց ինձ իր տոկոսներով— ըստ գումարը եւ զրի Թիֆլիսի
Առեւտրական Բանկը աճեցնելու:

Հայոց Դրամատիկական Ընկերութիւնը օրինականապէս կազմակերպվելուց
հետո, վերահիշյալ գումարը, որ հասել էր 1418 ռուբ. 96 կոպեկի, հանձնեցի այդ
Ընկերութեանը այն պայմանով, որ դրամագլուխը անձեռնմխելի մնա, իսկ երա-
տոկոսները դրամագլուխն Ընկերութեան օգտին՝ Վարչութեան բարեհաճ տնօրինու-
թեան համաձայն («Տն» «Արձագանք» շաբաթաթերթի 1890 թ. № 32 և «Մշակ»
թղթի 1890 թ. № 125 և 1902 թ. №128 և 130):

⁹ Սունդուկյանը, որպէս կանոն, իր պիւստիւնների բուն մշակումը, հղկումը սկսում
էր նրանց առաջին ներկայացումից հետո: Պիւստի բնական մարմնավորումը
նրան հնարավորութիւն էր տալիս ավելի շուտ ու լավ զգալու պիւստի եղած թե-

ներ «Ամուսիններս» տպագրութեան կտամ, բաղցր պարտականութիւն կ'առնամ մի օրինակ ձեռք ուղարկել»։

Սունդուկեանը անհամբերութեամբ, կարելի է ասել նուիրիտի որոշ անհանդուրժեցեալներէն «Ամուսիններս» անդրանիկ ներկայացմանը, Այդ տեսակետից հետաքրքիր է ներկայացումից յաժ օր ասաց Ռաֆայել Պատկանյանին ուղղված՝ 22 հունվարի, 1890 թվակիր նամակը.

«Վերջապէս հասաւ օրը,— գրում է Սունդուկեանը,— ուղարկում եմ բեղ «Ամուսիններս» (կամ անհամբերներս, ինչպէս դու ասում ես) հաշտարարութեանը. հետագրելով չեմ հեռագրում, որ այդ ցուրտ դիւմաթիւն դիւսպարտաւ չվազես, մանավանդ որ հիվանդութեանդ մասին այսօր կարդացի «Մշակ»-ում»։ Ի որտե ետնկանում եմ բեղ, Ռաֆայել ջան, ողջ և առողջ լինիս և երկար կյանք ունենաս մեր խեղճ ազգը պայծասացնելու և հիմարներին դժկացնելու, իսկ դժներին խելորացնելու»։

Ցանկացիր ինձ հաջողութեան»։

«Ամուսիններս» առաջին անգամ ներկայացվել է թատերասերների ուժերով, 1890-ի հունվարի 15-ին, Բրիլիանի Արքունական թատրոնում՝ հետևյալ կազմով. Արկադի Սամսոնյան՝ Պ. Քալանթարյան, Մարգարիտ՝ Ե. Նազարբեկյան, Էլիզ՝ Ե. Խիթարյան, Արեւ Մաստակյան՝ Ա. Մանդինյան, Վարդուհի Վարվառյան՝ Մ. Խոսրովյան, Հեղինե-Անթուամ՝ Հ. Ավետիսյան, Արտաշէս Արամյան՝ Վ. Մամիկոնյան, Լեւոն Շիրակյան՝ Ն. Տիգրանյան, Գայիանէ՝ Վ. Ղուկասյան, Լուսինէ՝ Ներսիսյան, Աստղիկ՝ Ս. Սուրբունյան, Անուշ՝ Մ. Բուրջանյան, Նունուշ՝ Ս. Մ. Ասիկյան, Հովհաննէ՝ Ն. Ղալումյան, Սեփիլ՝ Մ. Մ. Ասիկյան, Անահիտ՝ Ս. Հեղուրյան, սպասավոր՝ Գ. Միրալյան։

Ներկայացումն անցել է հաջող. Այդ մասին ժամանակակից մամուլը արձանագրել է հետևյալը. «Հունվարի 29-ին թատրոնը լիքն էր ռազմութեամբ, ինչպէս ասում են, ասեղ գցելու տեղ չկար Վարագույրը ըստընացաւ, հանգես եկած հետզհետե «ամուսիններս» իրենց բարեկամներով, իրենց սիրուհիներով և սիրահարներով. ներկայացումը հաջողութեամբ վերջացաւ, ծափահարութեամբ և կեցցեններով ըմ Հրավիրեցին հեղինակին, շատ և շատ ծափահարեցին թատերասերներին, սովորական օվացիաներ թատրոնի մեջ և թատրոնից դուրս. փոռավոր կերպով վերջացաւ Սունդուկեանի «Ամուսիններս» առաջին ներկայացումը» (սեպտեմբեր, 1890, № 14)։

Երբ տարի անց, 1893-ի նոյեմբերի 4-ին «Ամուսիններս» բեմադրեց զրամատիկական խումբը, և այս անգամ արդեն հանդես եկան ժամանակի նշանավոր դերասան-դերասանուհիները. Գլխավոր դերակատարներ. Մարգարիտ՝ Աղիլով-Հոսիսյան, Սամսոնյան՝ Գեորգ Պետրոսյան, Արտաշէս՝ Հովհաննէս Արելյան, Արեւ՝ Գեորգ

րութիւնները. Դրա համար էլ նա իր հեղինակած բոլոր պիեսներն էլ որպէս գրական գործ տպագրութեան է հանձնել նրանց բեմադրվելուց թափական հետո։

«Ըստ երևույթին Պատկանյանը Սունդուկեանին խնդրել էր հետագրել իրեն ներկայացման օրվա մասին, որպէսզի կարողանա ներկա գտնվել. Պետք է նկատել, որ Պատկանյանն ընդհանրապէս մի առանձին ջանք հետաքրքրութեան է հանդես բերել զեպի «Ամուսիններս», զեպի նրա ճակատագիրը»։

Տեր-Դավթյան, Վարդուհի՝ Հեղինե Աղաշյան և ուրիշներ։ Գերակատարներից առանձնապես մեծ հաջողություն է ունեցել Ազնիվ-Հրաշյան։ «Այդ երեկոյան հաղթանակը ակիկն Հրաշյայինն էր»,— գրում է «Արձագանքը» (1893, № 130)։

«Ամուսիններ» պիեսը Սունդուկյանի մյուս պիեսների համեմատությամբ բիշ է խաղացվել։ Թբիլիսիից բացի, խաղացվել է նաև Բաքվում (1894, 1897), Աստրախանում (1895, 1902) և այլ վայրերում։

Սունդուկյանի նոր պիեսը աշխույժ հետաքրքրություն առաջ բերեց զրական-թատերական հասարակայնության մեջ։ Մամուլը, ընդհանրապես հասարակական միտքը առաջին տասնհինգ տարում շատ առիթներ է ունեցել «Ամուսինների» շուրջն արտահայտվելու, որովհետև 1890-ից սկսած մինչև 1905-ը մի բանի անգամ ուշյա է տեսնել և մի շարք անգամներ խաղացվել։ Լույս տեսան մի շարք հոգվածներ։ Պիեսն ուներ կրթող հակառակորդներ, ինչպես և պաշտպաններ։ Հայկական մամուլից բացի, նրա շուրջը ստեղծված վեճերին մասնակից եղան նաև ռուսական և վրացական թերթերը։

Նվե շահվելն առաջին ներկայացման կապակցությամբ Գ. Արծրունու գրած բավական ընդարձակ հոդվածը «Մշակում» (1890, №№ 14, 15), ինչպես և ավելի ուշ, Բաքվում խաղացված ներկայացման լուսթիվ «Արձագանքում» տպագրված ռեցենզիան (1897, № 150), որ առանձին դիտողություններով հանդերձ զրականն են զնահատում Սունդուկյանի նոր պիեսը, ապա մնացած բոլոր հոգվածները խիստ քննադատական, իսկ երբեմն նաև ժխտական դիրքից են գրված (տես՝ «Մշակ», 1895, № 46, 1895, № 153, «Тифлисский листок», 1890, № 253, «Տարազ», 1890, № 2, 1898, № 1 և այլն, և այլն)։

Պիեսի նկատմամբ եղած բացասական, ժխտական վերաբերմունքը խորապես վշտացրել է հեղինակին, և այդ մասին մի զրույցի ժամանակ նա արտահայտվել է. ... «Պիեսի ասեմ,— գանգատվել է նա Մացակ Գուլաշյանին,— որ հույ հասարակությունը շատ անարդար վերաբերմունք ցույց տվեց զեպի այն (խոսքը «Ամուսինների» մասին է— Ռ. Ղ.)։ Այդ կոմեդիան այնքան էլ թույլ չէ, որքան կարծվում է, թեև ճիշտ է, ինքս էլ չեմ ժխտում, որ համեմատաբար իմ մյուս պիեսներից թույլ է» («Հուշարար», 1912, № 1)։ Քննադատության կողմից ներկայացվել է այն որպես մի նահանջ Սունդուկյանի զրական ժառանգության մեջ, նրա ստեղծագործական կարողությունների անկման արտահայտություն։ Իր բոլոր թերություններով հանդերձ, «Ամուսինները» ամենալավագույն դրամատիկական երկն է հայ իրականության մեջ՝ ութսուական-իննսուական թվականներին։ Այնուհետև, Սունդուկյանի այդ երկը ոչ միայն լեզվի, այլև թեմատիկ տեսակետից նորություն էր դրամատուրգի համար, հետևապես և մեր դրամատուրգիայի մեջ։ Անցյալ երկրի համեմատությամբ, նորություն էր միջավայրը, հերոսների աշխարհը, ազգային-ազատագրական գաղափարների արձագանքը ժողովրդի մեջ, նրա հետ և նրա համար գործելու գաղափարը, որով տողորված են պիեսի որոշ կերպարներ։ Անցյալում, ինչպես և հիմա, հաշվի չի առնվել այն հանդուգն դիմակազերծումը, որին ենթարկվում է պետական բարձր պաշտոնյան, մի հանգամանք, որ ցարական դրամատուրգիում ժամանակին կարողացել է դիտել։

Առաջին ներկայացումից մի քանի ամիս անց՝ 1890-ի մայիսի 14-ին, Պետերբուրգի համապատասխան շրջաններից հետևյալ դրությունն է ուղարկվել։

«Іѣа писѣмо Вашего Превосходительства от 11-го мая имею честь Вас уведомить, что пьеса Г. Н. Сундукянца «Супруги» мною

сегодня представляется Начальнику Глазного управления с докладом о запрещении оной для сцены. В драматической цензуре принято правило не дозволять изображения на сцене лиц, занимающих значительные служебные положения, в порочном или смешном виде. Выставляя на порицание или осмеяние толпы подобные лица, театр не достигает вполне желательной и похвальной цели исправления нравов порицанием дурного, безнравственного, а может только подать повод к возбуждению в публике ропота против правительства, терпящего в рядах своих слуг лиц порочных и даже награждающих их. Насмешки же над чинами и орденами сиятельными и превосходительными величаниями должно способствовать только к обезделению таковых в глазах толпы. Не живший никогда в Тифлисе, я не знаком с тамошними нравами и обычаями, но я удивляюсь, что Действительный Статский Советник Сундукянц решился изобразить такой тип, каков герой его пьесы Действ. Стат. Сов. Самсонов. Все высшее образованное армянское общество представляется в весьма непривлекательном виде, но Самсонов, разгратный сластолюбец, взяточник, человек без всяких нравственных правил, такой, которому не должно было бы быть места не только на службе, но и в какой либо мало-мальски порядочном обществе. Если такими выставляются перед толпой высшие щедро награжденные слуги правительства из местных уроженцев, то я не удивляюсь, что в народе может появляться презрение к имеющим высшие чины и носящим ордена».*

Բն այս բնույթի գրությունը, որ սովորաբար խիստ դադտիկ էր պահվում, ինչպես էլ ընկել Սունդուկյանի ձեռքը, իհարկե, հետաքրքիր է և կարող է երկի պատմությունը նոր մանրամասնություններով հարստացնել, բայց ըվում է, թե ազելի հետաքրքիր է այն, թե ինչ հետևանքներ ունեցավ այդ գրությունը, ինչպես անգրադարձավ պիեսի ճակատագրի վրա:

Պիեսը հաջորդ օրն իսկ՝ մայիսի 15-ին գրաբնության կողմից արգելվում է ներկայացումը Դրանով պետք է բացատրել, որ երկրորդ ներկայացումը տեղի ունեցավ առաջինից մոտ չորս տարի հետո միայն Սունդուկյանը, ինչպես երևում է, 1892-ի վերջերի կրկին գիմել է գրաբնության և, հայտնելով, որ պիեսն իր կողմից մշակված է, խնդրել է թույլ տալ ներկայացնելու 1893-ի հունվարի 12-ին գրաբնությունը մակադրել է «Դրամатическою цензурою к представлению признано неудобным».

Մի րանի ամիս հետո, ազելի ճիշտ՝ տարեվերջին միայն, ըստ երևույթին, Սունդուկյանին հաջողվել է պիեսը բնմադրելու թույլտվություն ստանալ:

Սակայն գրանով չի ավարտվում պատմությունը. ցարական գրաբնությունը մի շարք արգելքներ է հարուցում «Ամուսինների» կապակցությամբ:

* Այս գրության պատճեն Ս. Հարությունյանը գտել է Սունդուկյանի արխիվում և հրապարակել «Ամուսինների» մասին գրած ծանոթագրություններում, որտեղից և ծաղկով բերում ենք (տես՝ Դ. Սունդուկյան, «Երկերի լիակատար մոզմամբ», մի հատորով, 1934, էջ 508):

Սունդուկյանի թղթերում պահպանվել են 1898-ին մամուլի գործերի ղրկավոր փարչությանն ուղղված նրա մի գրության տարրեր վարիանտները, որոնցով նա հայտնում է գրադրության պահանջով պիեսում կատարած փոփոխությունների մասին և խնդրում է թուղթարել այն խտրողներում ընտրելու համար: Գրադրության պատճառով նա փոփոխել է պիեսի վերջը, մի շարք կտորներ, ինչպես և կրճատել Արկադիի սկզբնական մի բանիցը:

Այդ տեսակետից հետադրելով է գրադրության ուղղված մի գրություն, որ մինչև օրս հրապարակված չէ:

Милостивый Государь.

Иван Михайлович.

Представив в Главное Управление по делам печати комедию мою «Супруги» с изменением последних страниц* 89 и следующих, имею честь обратиться к Вашему Превосходительству с покорнейшею просьбою разрешить ее, буде возможно, к безусловному представлению на театрах.

На 50-ой странице означенной пьесы, разрешенной уже к представлению 8-го ноября прошедшего года, зачеркнуты слова: «Передайте только этот конверт и не забудьте дать ей понять, что пока она не примет на себя вины, я ей не дам вида на жительство» и «Нужно нам подумать и о свидетелях».

Первое выражение дозволено подобными же выражениями в страницах: 49-ой (первые слова Аркадия, 54-ой (строка 6 снизу) и 81-ой (строки 14—16), а второе, мне кажется, ничего противозаконного не представляет, так как это выражение может относиться и к действительным свидетелям, и ради этого одного выражения, надеюсь, Вы не откажете приказать поместить эту пьесу в список безусловно дозволенных драматических произведений, чем премного обяжете меня.

Вся цель моего труда заключается единственно в стремлении к смягчению существующих порядков** о разводах, чем занятая теперь особая комиссия по составлению нового Гражданского Уложения, как это выражено и в № 7921 газеты «Новое Время» от 21 марта сего года, в статье под заглавием: «Водворение жен».

Простите, Ваше Превосходительство, что я беспокою Вас настоящею моею просьбою.

* Այս գրության մի այլ, ավելի համառոտ վարիանտում շատ ավելի պարզ է գրված, որ խտր վերաբերում է պիեսի վերջին: Изменив и дополнив, с дозволения ценз. р-ры, конец моей комедии «Супруги». և այլն,— գրում է Սունդուկյանը:

** Արխիվում եղած այս նույն գրության համառոտ վարիանտներից մեկում գրված է՝ «сущест. в н.к. закон», որը նա հետո չնչի, դարձրել է сущест. в н.к. законы ինչպես և է այստեղ (տես՝ Գ. Սունդուկյան, «Երկիրի լիակատար ժողովածու», մի հատորով, 1934, էջ 508):

ինչ վերաբերում է գրեթե փորձերին, ապա ամենայն հավանականությամբ, սկսված պետք է լինի 1887-ին կամ թեև մի փոքր ավելի վաղ:

Սունդուկյանի թղթերում պահպանվել է «Ամուսիններին» հետ կապված մի սևագրություն. դա տալուց պիեսի առաջին արարվածի դիալոգի կմախքն է (տե՛ս՝ «Վարիանտներ» բաժինը):

Ձևագիրը, որ գրված է հենց իր՝ Սունդուկյանի ձեռքով, ինչպես ցույց է տալիս սևագրությունը, վերաբերում է 1887-ին: Այդ տարվա ամառը Սունդուկյանն անց է կացրել սկզբում Պլատիպորսկում, ապա Կիսլովոդսկում, ուր և կազմել է իր պիեսի առաջին արարվածի դիալոգ-կմախքը. այդ աշխատանքը նա սկսել է հուլիսի 9-ին և շարունակել է մինչև հուլիսի 31-ը: Ետո հնարավոր է, որ այդ ձևով նա շարունակել է և կազմել նաև մյուս արարվածների դիալոգ-կմախքը: Նման ենթադրության համար հիմք է ծառայում այն, որ վերջին էջի վերջին բառը տողադարձով է վերջանում, նշանակում է շարունակությունը եղել է, սակայն չի պահպանվել:

Այս սևագիր թղթի առաջին էջի վերին անկյունում Սունդուկյանը մատրտով գրել է. «Սա աղբյուրն է»՝ Ուրեմն այս այն հիմքն է, որի վրա հետո, ըստ երևույթին, նույն տարին, սկսել է պիեսը գրել: Սակայն ձեռագրի առաջին էջում կա և մի այլ մակագրություն՝ սուսերեն լեզվով. «Дай бог, чтобы на этот раз удачнее было». Ուրեմն որանից առաջ Սունդուկյանը կազմել է մի այլ, թեևս պիեսի ընդհանուր ծրագիրը, որն իր, դուռն և նրա անմիջական շրջապատի կողմից, այնքան էլ հաջողված չի համարվել:

Սունդուկյանի գրական աշխատանքների ստեղծագործական պրոցեսի ուսումնասիրության տեսանկյունից ուշադրության արժանի է հետևյալ փաստը. այս ձեռագրում դիալոգը շատ չափով արդեն մոտ է այն տեսքին, որ մեզ հայտնի է տպագրված պիեսից և նրա ձեռագիր վարիանտից: Այս ցույց է տալիս, որ Սունդուկյանը, եթև անգամ դրանից առաջ ոչ մի սևագրություն չի արել, նույնիսկ պլան չի կազմել, այնուամենայնիվ իր երևակայության մեջ պատկերացրել է պիեսը կոնկրետ կերպարներով, նրանց տիպական գծերով և որոշ մանրամասնություններով: Սվ չնայած դրան, գործող անձերից ոչ մեկի անունը, եթև շճալվենք այն, որ մի տեղ ասված է Մարթա (=Էլիզ), հեղինակի կողմից դեռ որոշված չի եղել, ինչպես և այն, որ հենց սկզբում նույն կերպարը կոչված է «Կատո ջան» և ցիջված:

Սունդուկյանի արխիվում «Ամուսիններին» վերաբերող գործերի մեջ կա և մի այլ սևագրություն, ընդամենը վեց էջից բաղկացած, որը պիեսի երկրորդ արարվածից մի-երկու հատված է իր ամենանախնական վիճակում: Գործող անձերի անուններն այստեղ այլ են. Մարգարիտը կոչվում է Սաթինիկ, Հեղինեն՝ Աստղիկ,

против Пепо*. Այս վկայում է, թե ինչպես լայն էր նայում Սունդուկյանը իր ստեղծած այդ երկու կերպարներին, թե ինչպես նա Պեսոյի մեջ տեսնում էր ոչ թե իր մոերհակի, այլ ճշմարտության, արդարության համար պայքարողին, ինչպես և ի դեմս Ձիմզիմովի տեսնում էր ոչ միայն իր պարտքն ուրացած վաճառականին, այլ բոնության մարմնացումին, ամեն կարգի, այդ թվում և ցարական զորքերինությունը, որ տապալում է մի այնպիսի շնորհակալ գործ, ինչպիսին է «Армянские безлетеристы»՝ ժողովածուի հրատարակությունը:

Արամյանը՝ Շիրական, Սկովուտ է Սաթինիկի և Աստղիկի զբույցով։ Այս դաշխ է Արտաշեսը և պատմում, թե ինչպես Զեյթունի մի մասը հրդեհվել է։ Գրված է ուրիշի ձևերով, միայն սկզբում հեղինակը գրել է. «17 թիվի վերջից»։ Այս վկայում է, որ վերոհիշյալ հատվածը մի ամբողջական ձևագրի մասերից է։ Չեռագրի երկրորդ էջում, ըստ երևույթին դրամատուրգի կնոջ ձևերով, գրված է. «2-го декабря 1887 года. Софья»։ Այս ամիսը վկայում է, որ 1887-ին,

թեև ոչ և սեպտեմբերի վիճակում, Սունդուկյանի արդեն գրելու է եղել պիեսը։

Որևէ ալլ ամիսը այն մասին, թե ինչ աշխատանք է կատարել Սունդուկյանը մինչև պիեսի ավարտը՝ հայանի չէ։

Եւր է ավարտվել պիեսը։

Սունդուկյանի երկերի սովետական տառչին հրատարակության մեջ ն. Հասարակական «Ամուսիններ» գրության երկու տարիքով է նշում. պիեսի խորագրի տակ ժողովածուն կազմող Ս. Հասարակականը նշանակել է 1889, իսկ «Սունդուկյանի զեղարվեստական երկերի խրոնոլոգիական և բնութագրական տախտակում»՝ 1889/90 (տե՛ս՝ Գ. Սունդուկյանի «Երկերի լիակատար ժողովածու», մի հատորով, 1934, էջ 202, 524)։

Այս երկու ամիսներն էլ սխալ են և ճշգրտման կարգում։

1889-ին «Մուրճի» առաջին համարում լույս է տեսել Չմշկյանի հոդվածը Սունդուկյանի մասին, ուր, ի միջի այլոց, խոսք կա նաև «Ամուսիններ» մասին. «Մեր բանարարվոր հեղինակը, — գրում է Չմշկյանը, — մեկ է նորերումս Թիֆլիզի հայության ստորինների դիմակալությամբ շրջանները և այնտեղից հրապարակ է հանել «Ամուսիններ» անունով շատ արարվածով մի նոր պիես, որի մեջ հրապարակ է դրել զառու գալու սպանների մեղադրություն, բայց դիմակալոր սերունդը, որի լոկի տակ միշտ էլ խոսկան առարկությունը և նորը հասկացողության անը երիտասարդությունը» (1889, №1)։ Չմշկյանի գրածից երևում է, որ խոսքը արդեն պատրաստ պիեսի մասին է, հետևապես այդ ամիսին տնտեսական կերպով հաստատում է, որ մինչև 1889-ը պիեսն արդեն ավարտված, պատրաստ էր, բանի որ վերոհիշյալ հոդվածը տպագրվել է տմսագրի հունվարյան տետրում։

Կան և ուրիշ ամիսներ։

«Ամուսիններ» տպագրության հանձնելիս, Սունդուկյանը ձոնել է այն իր կնոջը, և այդ ամիսը, ինչպես հայանի է, գրել է. «Ամուսիններ» կոմեդիայի քնադիրը ես նվիրեցի Քեզ մեր ամուսնության րասնահիշատայա տարիդարձին»։ Իսկ Սունդուկյանը ամուսնացել է 1863-ին (տե՛ս՝ Գաբրիել Սունդուկյանի, «Երկերի լիակատար ժողովածու», մի հատորով, 1934, էջ 523)։ Եթե ամուսնության րասնահիշատակի օրը Սունդուկյանը պիեսի քնադիրը նվիրել է կնոջը, նշանակում է 1888-ին պիեսն արդեն պատրաստ է եղել։

Վերջապես, այդ րնագիրը Սունդուկյանի թղթերում պահպանվել է։ Այդ ձևագրի թվագրված է՝ 16 հունիսի, 1888։ Նշանակում է ոչ միայն 1888-ին, այլ այդ թվականի կեսերին պիեսն արդեն սրպես ամբողջություն՝ գրված-պատրաստ է եղել։

Ինչ աշխատանք է կատարել դրամատուրգը 1888-ից հետո։

1888-ի ձեռագրում, թեև թիշ բանակություն, բայց կան ջնջումներ, հավելումներ լուսանցում, բայց սա դրամատուրգի աշխատանքային օրինակներից չէ։ Ինչ խոսք, որ դրանից առաջ ուրիշ ձևագիր կամ նույնիսկ ուրիշ ձևագրեր են եղել, որ, սակայն, միջ շին հասել։ Ահա այդ եղած, բայց չպահպանված ձևագրեր։

րից էլ Սունդուկյանը արտագրել, մարբադրել է իր պինսը, նվիրել այն կնոջը հատուկ ընծայականով, որը հրապարակված չլինելով՝ բերվում է ամբողջությամբ.

Անգիլն իմ Սոֆի.

Այսօր լրացավ բասնէհինգ տարին այն երջանիկ օրից, երբ մենք միմյանց ձեռք բռնեցինք, միմյանց հետ կապեցինք մեր կյանքը:

Քրանէհինգ տարի շարունակ դու մասնակից ես իմ ուրախություններին, իմ արտմոլություններին, դու միխիթարել ես ինձ կյանքիս ծանր րոպեներում:

Քո անձնանվիրությունք դու շատ անդամ ազատել ես ինձ մեծամեծ փորձություններից, մեծաճողի դու իմ Սոֆի:

Վերջապես հաճախ է պատահել, որ դու օգնել ես ինձ իմ գրական գործունեությունից միջոցին քո խնայցի խորհուրդներով, նույր ճաշակով, ուր սկիսարկներով:

Այժմ շրջապատված մեր հույս ու պարծանք դավալենքով, ես շնորհավորում եմ քեզ մեր ամուսնության բասնէհինգամյակը և խնդրում եմ քնդունես իմ այս աշխատանքը, որի մասին շատ ենք խոսել և երեխ դարձյալ շատ պիտի խոսենք, որովհետև սա մի նորածին մանուկ է, իր զարգացման և հասունության համար ղեռնա մեծ խնամքի կարոտ:

Բող այս համեստ նվերը լինի քո արծաթյա հարսնյաց հալալը և թող քո անաբառ անունը, անարատ դու իմ Սոֆի, զարդարես «Ամուսիններիս» ճակատը ք նշան այն անկողնի սիրո և հարգանայ, որով լցված է սիրտս ու հույսիս:

Քո Գարեինդ

16 հունիսի, 1888 թ.,

Յիֆուլ

Նույն օրը Սունդուկյանը մի այլ ընծայական է գրել, որը պահպանվել է Նրա թղթերում: Այլ ընծայականը կարեւոր է իրրե ամուսինների փոխհարաբերությունը, Սունդուկյանի անձնավորությունը ճանաչելու, ինչպիսի և «Ամուսիններիս» ստեղծագործական պատմությանը վերաբերող փաստաթուղթ:

Բերում ենք երկրորդ ընծայականը.

Սոնա՛ ջան.

Էսօր բասնէհինգ տարի է, ինչ աստձու տաճարումը կանդնած մեկ-մեկու ձեռք բռնեցինք, մեկ-մեկու հիյ կապեցինք մեր կյանքը:

Էնդումեն ղեռը շատ շար ու բարի անցկացավ մի քանի օրից, Սոնա՛ ջան, ամա էլի դուն իմ Սոնեն իս, Սոնա՛ ջան, ու իս բու գիծ Գարեինդ:

Քուսն ու հինգ տարի է հալալ կնություն իս անում ինձ, Սոնա՛ ջան, հալալ մերություն՝ մի քանի ուրախութիւն կիւրի դա՛մին վարկերանցս: Էստու համա էլ ուղում իմ բիլ Էսօր մե լավ բան թափաղա անիմ, Սոնա՛ ջան. ամա մի քան հալ ու ափալը դուն լավ գիտիս՝ վունց սկը կանամ ասնի բիլ համա, Սոնա՛ ջան, վունց մարբիտ:

Արի, Սոնա՛ ջան, լոթիանա, ընդունե էս իմ փութի պաղունցը, որի վրի սաղ տարի է ուղի ու միտիս դավրեցնում իմ: Էնենց համարեմ, Սոնա՛ ջան, թե իմ ձեռով գործած զար ու զարթար փիանդաղ է, վուտիյ սակը փութում իմ:

Կարթու ու տիտ, Սոնա՛ ջան (միթամ ջիւ չիս կարթացի), շատ բան միտղ դուրա մի քան կիւրեմեն, մի քան անցկացած օրերեմեն:

Իմ էլիպին ու Վարդուհուն լավ կու ճանշնաս, Սոնա ջան, իմ անարատ Մարբ-
րիան էլ դուն իս, իմ Սոնա ջան:

Ձանադահուլթինը մենակ էն է, որ Մարբրիտն էթող իր Արկադուն վոնցոր որ
հախն էր, իս ու իմ հորին, ամա դուն, Սոնա ջան, շրոդիր ու շիս էլ թողնի
բու գիծ Գաբրիելին

16 հունիսի, 1888 թ.,

Բիֆլիս

Պիեռի ձեռագրի ամենավերջին էջում (112), ըստ հրեուլթին ավելի ուշ, րան
1888-ը, Սունդուկյանի ձեռքով գրված է «դարձյալ ուղղելու է»: Եվ իսկապես,
դրամատուրգը երկար ժամանակ բավարարված չի եղել իր պիեսով և ձգտել է
մշակել այն: Առաջին ներկայացումից հետո նա բավական աշխատում է պիեսի
վրա: Պատկանյանին ուղղված 22 նոյեմբերի 1890 թվակիր նամակից իմանում
ենք, որ Սունդուկյանը, գոհ չէ պիեսի չորրորդ արարվածից: Նա զրազվում է իր
պիեսի մշակումով: Այդ մասին նա պատմում է Պատկանյանին գրած 20 մարտի,
1891 թվակիր նամակում. «Ամուսիններս» կարդացի,— գրում է նա,— կարծես որ
հավանեցին. լայց պետք է ասած, որ ես ինքս դարձյալ բավական չեմ, երբ կը-
հասցնեմ ուղած նպատակիս, չգիտեմ»:

«Ամուսինները» տպագրվել է երեք անգամ. առաջին հրատարակությունը տե-
ղի է ունեցել 1893-ին, երկրորդը՝ 1896-ին, և երրորդը՝ 1905-ին:

Պիեռի տպագրված վարիանտի ուսումնասիրությունը պահպանված ձեռագրի
բաղդատությամբ ցույց տվեց, որ դրամատուրգը բավական երկար է մանրակրկիտ
աշխատել է իր գրվածքի վրա: Ձեռագրի և առաջին տպագրության միջև եղած
տարբերությունը բավականաչափ մեծ է, այնքան, որ միանգամայն պարզ է, թե
այդ երկուսի արանում գոյություն է ունեցել մի այլ ձեռագիր վարիանտ, որը
դժբախտաբար, չի պահպանվել: Առաջին ներկայացման առիթով գրված հոգի-
ված պիեսի բովանդակությունը վերապատմելիս, ըննադատներից մեկն ասում
է, թե Արկադին իր շրջապատում եղած բոլոր կանանց, այդ թվում և իրենց տան
սպասուհուն, Սեսիլին «հավատացնում է, թե զմեզի պես սիրում է նրան»
(«Մշակ», 1890, № 14): Այսպիսի փոխհարաբերության շնորհիվ հանդիպում ոչ ձե-
ռագրում, ոչ էլ որեւէ տպագրության մեջ:

1891-ի նոյեմբերի 4-ին Սունդուկյանը հետևյալ նամակն է ուղարկել Պատ-
կանյանին.

«Ամուսիններս» տակն ու վրա եմ արել ու դեռ էլի բավական չեմ. հույս
ունեմ, որ դու անբավական չմնաս բարեկամիդ խելքի զոռ տալուց:

Վերջը, վերջը, իմ ցավը վերջն է, որի համար երկրորդ արարվածի վերջից
պիեսսա նորից եմ գրել:

Մի բարկանար, ես սովորություն ունեմ շատին լսելու և վերջի վերջո իմ բնիքի
գրելու:

Ի՞նչ էսկան տարբերություններ կան:

Նշանակալից տարբերություններից մեկն այն է, որ 1888-ի ձեռագիրը չորս
արարվածով է, իսկ առաջին տպագրությունը, ինչպես նաև երկրորդը՝ հինգ: Այ-
նուհետև, երրորդ արարվածը ձեռագրում և տպագրվածում իրարից միանգամայն
տարբեր են. նման են միայն Վարդուհուն վերաբերող տեսարանները, իսկ ընդ-
հանրապես տարբերությունն այնքան մեծ է, որ անհրաժեշտ գտնվեց հրապարակել

այն անկախ «ՏՆԵՐԱՏԱՅԻՆ տարբերություններից» (տես՝ «Ավարիանուններ» բաժինը)։ Բացի այդ, առաջին հրատարակության հինգերորդ արարվածի և, 2 և է տեսիլները, որ Արկադիի գալիս է Մարգարտի մոտ, այնտեղ հանդիպում Արտաշեսին և վերջինիս սպասուսիթի տակ գլխագիր տալիս, ձեռագրում չկա։ Այդ տեսիլները չկան պիեսի հետագա հրատարակությունների մեջ ևս։ Դրամատուրգը, ըստ երևույթին, այնքան էլ ընտելան, համոզիչ չի գտել, որ Արկադիին, այդ դիրքի մարդը, կարող էր իր ոտքով դնալ դժոխած կնոջ մոտ, նամանավանդ, որ նրա երևալը վերջին արարվածում դրամատիկական դործողության զարգացման տեսակետից ոչ մի նորություն չի ափելացնում։ Այնուհետև, հաջիվ թե անհայտ Սունդուկյանի ճաշակով լինել արդ տեսիլների փոքր ինչ արկածախնդրական բնույթը, որն ափելի արտաբերի տպավորության տեսակետից է մի սյա՜ նրան հետաքրքրել, և ընալ չի առնչում ոչ Արտաշեսի կերպարի և ոչ էլ մանավանդ այն զաղապարական պայթյալի, որ մղում են պիեսի գլխավոր հերոսները։ Այս տեսիլները ևս նպատակահարմար տրամադրվել են, որպես ամբողջական հատված ներկայացնել «վարիանտներ» բաժնում՝ անկախ տեքստային տարբերություններից։

Ձեռագրի և առաջին տպագրության միջև եղած տարբերություններից է նաև Արկադիի և Հեղինի փոխհարաբերությունը։ Եթե առաջին, ինչպես և հետագա բոլոր հրատարակությունների մեջ Արկադիի մի մեկուսի ասված արտահայտությունից՝ «Օ՛, որպիսի գեղեցիկ աչքեր», հայտնի է դառնում, որ Հեղինն զուր է գալիս Արկադիին և վերջինս դեմ չէր լինի նրա հետ ոռման սկսելու, ապա ձեռագրում Արկադիին Հեղինին պարզապես հայտնում է այդ մասին, առաջարկում տեղափոխվել ուրիշ սենյակ, որ մոտ է իր ննջարանին, ունի առանձին դուռ, որով նա կարող է անաղմուկ օգտվել գիշերները և այլն (տես՝ «ՏՆԵՐԱՏԱՅԻՆ տարբերությունները»)։

Այս կարգի տարբերություններից է նաև Արկադիի կաշառակերության հարցը։ Առաջին, ինչպես և հետագա հրատարակություններում կա ակնարկ, մի թեթև խոսք միայն, որից պարզ եղրակացնում ենք, թե այդ բարձր պաշտոնյան նաև կաշառակեր է։ Իսկ ձեռագրում, առաջին արարվածում, Արկադիի և Արելի միջև տեղի է ունենում բավական երկար խոսակցություն կաշառակերության, նրա մի շարք կոնկրետ հանգամանքների մասին (տես՝ «ՏՆԵՐԱՏԱՅԻՆ տարբերությունները»)։

«Լուսիններ» երկրորդ հրատարակությունը, որ տեղի է ունեցել 1896-ին, ինչպես ասվեց, դարձյալ հինգ արարվածով է։ Առաջին և երկրորդ հրատարակությունների միջև եղած տարբերությունները սկզբունքային բնույթի չեն, ըստ էության, ամբողջության մեջ նրանք նույնն են, սակայն տարբեր մանրամասնություններով և առանձին կողմերով, որոնք մի անգամ արգեն նվաճված մոակարդակը գեղարվեստական հաջողության մի նոր աստիճանի են բարձրացնում։ Առաջին հրատարակության մեջ Արելի տեսարանը (Բ, 9 և Դ տեսիլներ) չորրորդ արարվածում է, 1896-ի տպագրության մեջ տեղափոխված է հինգերորդ արարված (Դ, և և 2 տեսիլներ)։ Այդ տեսարանը 1888-ի ձեռագրում իսպառ չկա։ Երկրորդ հրատարակության մեջ բոլորովին փոխված է Հեղինի և Լուսինի բացատրություն հաջորդած շնորհավորանքի տեսարանը։

Անդրանիկ հրատարակության մեջ առաջին արարվածում հանդես եկող օրիորդները երեքն են՝ Անուշ, Նունուշ, Հոփսո, իսկ երկրորդ տպագրության մեջ նրանց թիվը հասել է վեցի՝ Գայանն, Լուսիկ, Աստղիկ, Անուշ, Նունուշ, Հոփսո։

Առաջինում նրանք հանդես են գալիս միայն մի տեսիլում (2), ուր խոսում են Լեռնի և Արամյանի մասին, իսկ երկրորդում օրիորդների մի խումբ մասնակցում է այդ տեսիլին (որ այստեղ դարձել է Ը), մյուս խումբն էլ դրանից առաջ է հանդես գալիս (2 և Ը առեփնիր), որ տեսնելով Վարդուհու հետևից ըստը հեղղ Արկազիին, խոսում են այն մասին, թե ինչպես աղամարդիկ դավաճանում են կանանց և այլն: Առաջին տպագրության մեջ դրոժող անձերի ցանկին հեղինակը կցել է հետևյալ ծանոթությունը. «Առաջին ներկայացմանը մասնակցել են նաև զր. Վ. Ղուկասյանը և օր. Ե. Սուրգանյանը, մի տեսիլի մեջ, որ այժմ բաց է թողնված»:

Այս նշանակում է, որ առաջին ներկայացմանը օրիորդների թվին այնքան է եղել, որքան երկրորդ տպագրության մեջ, և ըստի որ 1888-ի ձմեռըում օրիորդները երեքն են (առանց անունների), ուրեմն միանգամայն հաստատա պետք է համարել այն ենթադրությունը, որ 1888-ի ձմեռըի և առաջին տպագրության մեջ իսկապես գոյություն է ունեցել մի այլ, և մեկից և մյուսից սարբեր ձևադիր, որով և, ըստ երևույթին, պիտու ներկայացվել է առաջին անգամ: Պիեսի երրորդ հրատարակության մեջ Ստեղծության ընդհանրապես կրճատել է օրիորդների թվը որևէ առարանները: Գործող անձերի ցանկում կա մի այսպիսի ծանոթություն. «Այստեղ բաց են թողնվում երկու խումբ օրիորդների և նրանց ղեկավարների անունները» և այլն: Էջ 17-ում, առաջի 2-ի կապակցությամբ հեղինակը հետևյալ ծանոթություն է գրել. «Դերասանուհիների պակասության պատճառով, մասնավորապես Վառներում, և ներկայացման հետևության համար, այստեղ բաց են թողնվում մի քանի տեսիլներ, որոնց բացակայությունը չի խանգարում կատակերգության մտքի ամբողջությանը: Այդ տեսիլները կցվում են զրբիս վերջին»:

Նվ իսկապետ, զրբի վերջում հեղինակը հետևյալ ծանոթությամբ Երազ թողած տեսիլները, որոնք կտարված են առաջին ներկայացման ժամանակ և հրատարակված են նախընթաց տպագրություններում, հետևյալներն են»:

տալիս է օրիորդների հետ կապված տեսարանները, ինչպես և առաջի 2-ին նախորդող Արկազիի սեղիլի Վարդուհու և անմարկը, որպեսզի տեսիլները շաղկապվեն:

Ներկա հրատարակության տեսքը պատրաստելիս, ելնելով զրվածքի ամբողջությանը հարազատ մնալու անհրաժեշտությունից և նրանից, որ այդ կրճատումները ոչ թե սկզբունքային բնույթի են հղել, այլ տեխնիկական, ոտիկ բեմադրական, վերականգնելի կրճատված հատվածները՝ անզգայնելով նրանց համապատասխան մասերում:

Երկու հրատարակությունների համեմատությունը ձևադիր հետ վկայում է այն մանրակրկիտ աշխատանքը, որ թափել է գրամատուրգը պիեսի վրա՝ դիտելով կառուցման, ախարի կերտման, կերպարների բնութագրման, խոսքն ալիլի արտահայտիչ ու դիպուկ դարձնելու համար:

Ամսաթիվներին երրորդ հրատարակության միտքն հղանալով և ալ կապակցությամբ մի վերջին անգամ ալքի անցկացնելով պիեսը, Սանդուխյանը, ալիսալ փոփոխություններից բացի, հրաժարվել է հինգ արարվածով լույս ընծայելու մտքից: Զորբորդ և հինգերորդ արարվածները միտքերն է, ինչպես երևում է, հանդելով այն եղրակացության, թե չորբորդ արարվածում գրամատիկական գործողություններն արդեն այնպիսի մի լինացք և զարգացում է ստանում, որ մի նոր, առանձին արարվածի օրգանական կարիք չի զգացվում:

Կարևոր փոփոխություններ է ապրել պիեսի ֆինալը. ձևադիրը մինչև տպագրության և մի հրատարակությունից մինչև մյուսը՝ պիեսի վերջվածքը ենթարկվել է այնպիսի փոփոխությունների, որոնք ոչ միայն զեղարվեստական, այլև զա-

զափարական րովանդակութեան տեսակերից առանձին հետաքրքրություն են ներկայացնում:

1888-ի ձևապրում Արտաշեսը Մարգարիտին խոստովանում է իր սերը Մարգարիտը նրան պատասխանում է. «Ա՛խ, Արտաշես, հավատացիր, որ ես ես պակաս չեմ սիրում քեզ, սրովհետև երբ կամենաս, երբ հարկավոր լինի, կշանքս կղռնեմ քե՛զ, քեզ համար, քո երջանկության համար... Բայց պատիվս, Արտաշես, քո սիրած կնոջ պատիվը, իմ սեփականությունս չէ միայն, նա պատկանում է և հառաքարկությունս ես չեմ կարող զոհել... Պատիվս պահում եմ, որ ավելի արժանի լինիմ քեզ, Արտաշես»: Արտաշեսը համաձայնում է Մարգարիտի հետ և ստում, որ ինքը գնում է և կվերադառնա Մարգարիտի աջատուփյունը ձևը բերած: Մարգարիտն ասում է. «Այո, այդ է մեր երջանկության միակ ճանապարհը»: Աս պիտի վերջին սեպիկին է: Առաջին հառաքարկության մեջ ես պիտի վերջում տեղի է ունենում Արտաշեսի և Մարգարիտի խոստովանությունը: Մարգարիտը ասազգայրում է իր պահանջը, Արտաշեսը խոստանում է կատարել այդ, այսինքն ձևը բերել նրա ազատությունը, և Մարգարիտն այս անգամ ես կըրկնում է ձևազրկ սեպիկը, որով, սակայն, պիտի այստեղ չի վերջանում: Նորն այստեղ այն է, որ Արտաշեսը համբուրում է Մարգարիտի ձակատը, առնալով, թե այդ հաջուրյը թող տաղինը և վերջինը լինի, մինչև իրենց պատկառությունն օրը, և կուշում է. «Այժմ մա՛հ կամ ազատություն»: Նույնը հաստատում է և Մարգարիտը. «Այո՛, մա՛հ կամ ազատություն»: Պիտի երկրորդ հառաքարկության մեջ հիմուքը մնացել է նույն ձևով, եթե, ինքնին, չհաշվենք այն, որ Լեոնը և Հենգինեն վերջին տեսչում գրվին սկզբից ներկա են, և մնում են մինչև վերջ, իսկ առաջին ապագությունն մեզ հայտնիում են բոլորովին վերջում, Արտաշեսի գնալուց հետո, վերադառնալով և պաշտպանով, ուղևորվելու պատրաստ, և տեսնելով Մարգարիտին լացակամ՝ մնում են աշած: Իսկ 1888-ի ձևապրում, վերջին տեսառանում Հեղինեն և Լեոնը բոլորովին չկան: Այս փորձի, բայց կարևոր տարբերություն է այն իմաստով, որ նոր վարիանտի համաձայն, Մարգարիտի ազատության գաղափարն ու նրա իրականացման վճիռը գուրս է գալիս սիրող զույգին միայն զրադեհնող շրջանակներից և ձևը բերում ավելի քնդհանրական նշանակություն:

Եւս է կարևոր և մի այլ փոփոխություն, որ բարձրացնում է Մարգարիտի կերպարի զաղափարական կշիռը Արտաշեսի հետ զրուցելիս Մարգարիտը հետևյալ միտքն է հայտնում. «Աղա առ ու թյ ու ե ն ս ու թ ո չ ու մ ե մ ս կ ղ ու ե ն ը ո վ», և իր այդ պազափարը նա հետևյալ ձևով է հիմնավորում. «Երևակայի՛ր, թե որտեղ տեսնում ես կանայք կան, որտեղ ինձ նման իրենց ամբողջ կյանքը անց են կացնում ցամփով և արտասուքով, որտեղ անկարող լինելով տանել իրենց առատապարհները, անձնատուր են լինում կյանքի հասանքին, կորցնում են իրանց անունը, իրանց պատիվը և նախատիքը են կրում այն հասարակությունից, որը միակ պատասխանատուն է նրանց վարք ու բարքի համար... Է՛լ բովանդակ է. պետք է վերջ ունենա այս ամենը... Փո սիրուց դրդված, իմա, Արտաշես, ինձ նման թըշվատ կանացի սիրուց և կարեկցությունից դրդված, ես հենց այսօրվանից, բազմաթիվ արտունգներն ու խոչընդոտներն արհամարհելով, բարձրացնում եմ իմ ձայնը իմ անձիս և ինձ նման տառապալներին պաշտպանության համար... Թո՛ղ մեր տառապանքները պապալուց լինին մեր գառի ճշմարտության... Դու ինձ սիրում ես, Արտաշես, զու պիտի օգնես ինձ, որ կարողանամ ձևը բերել մեր անկախությունը...»:

Երկրորդ հրատարակության ժամանակ Սունդուկյանը ձգտում է մի փոքր ավելի ընդլայնել Մարդարիտի կերպարի դադափարական շրջանակները՝ Սկզբունքով ազատությունը որոնող Մարդարիտն այժմ՝ արտահայտում է գրեթե այն դիտարկությունը, թե զոյություն ունեցող օրենքների պայմաններում կինը ստորով է, նույնիսկ այն կինը, որ որոշում է հակասակ շքեղ իր զգացմունքներին. «Դիտեմ, որ տառն անգամ էլ կարող են տանել ինձ ամուսնուս տունը և ամեն անգամ ես կարող եմ նորից հուսանալ այնտեղից, ասանց նրա երևան անգամ տեսնելու... Բայց ինչո՞ւ պետք է ալոպսիս անեն, բանի որ ես չեմ կարող կամ չեմ կամենում ապրել նրա մոտ... Ասենք թե՛ նա չի էլ պահանջում իմ վերադարձը, ենթադրենք, որ իրավունք էլ չունի պահանջելու, չէ՞ որ ես, այնուամենայնիվ, եմ և մնում եմ մի մարդ առանց իրավունքների, մի ստրկուհի, որ կախված է ուրիշի կամայականությունից... Ո՛չ և ո՛չ... Ես ուզում եմ ազատ լինել, ազա՞տ և անկա՞խ, ան՞ր և զեկապարող իմ անձի...»:

Երրորդ հրատարակության մեջ Դիտարիտն սեպտեմբեր՝ «Մա՛հ կամ ազատություն»՝ փոխված է, «Դեպի ազատություն» կոչում է Արտաշեսը՝ «Այո՛, դեպի ազատություն... Ազատություն... Ազատություն»-ն և մի՛միայն՝ «ազատություն», երկրորդում է նրան Մարդարիտը:

Վերջին սեպտեմբերի այս փոփոխությունը, որ կարծես նպատակ ունի պայքարի շնչով տեղափոխել դեպի ձգտումը, անշուշտ կոտորված է այն պահանջների սահմանք, որ ներկայացրել էր նրան գրաքննությունը:

«Ամուսիններին» 1896-ի հրատարակությանից Սունդուկյանը երեք օրինակ ստորեր ժամանակներ նվիրարկել է կնոջը. դրանցից առաջինը վերաբերում է 1897-ի հունվարի 1-ին, որով նա շնորհավորել է նրա՝ Նար-Տարին՝ Երկրորդը վերաբերում է 1899-ի ապրիլի 18-ին, որի վրա գրված է հետևյալը. «Սման ջան, պրծա Մարքրիտիս դարդման, դուն պրծնիս ամեն ջալիկեն. բու Դարիկիս! Այս մակագրությունը մի որոշ չափով լույս է սփռում այն հարցի վրա, թե Սունդուկյանը ինչի՞ց է գլխավորապես անբավական եղել՝ Նշանակում է, նրան դրահնեղն առանձնապես եղել է Մարդարիտի կերպարը՝ Վերջապես՝ երրորդ օրինակը վերաբերում է 1905-ի նոյեմբերի 5-ին, և ունի հետևյալ բավական ընդարձակ մակագրությունը.

Սոնա ջան.

Էսօր իմ տոնն է. դիդիմ, պիտի շնահավորիս!

Ինձ համա մի՞նձ տոնն ու շնահավորությունն էն կո՞ւլի, Սոնա ջան, վոր հիմի մայինց հավնիս էս աշխատանքու:

Ձիվ մի պրծա ու դիջացա:

Դուն պրծնիս ամեն ցավեմեն ու դարդեմեն:

Քու բաղդը հորուն մեռնիմ, Սոնա ջան!

Քու Դարրիկ!

5 նոյեմբերի, 1905, Թիֆլիզ.

Այս մակագրությունը կարևոր է մի բանի տեսակետից. նախ՝ երևում է, որ Սունդուկյանը այն համոզման է, որ ինքը ավարտել է աշխատանքը, հասել մշակման վերջակետին (ձիվ մի պրծա ու դիջացա), այդ մակագրությունից երևում է, որ կինը, Սոֆիան, գոհ չի եղել պիեսից, և հույս ունի, որ այժմ գոհ կմնա (հիմի մայինց հավնիս): Կարևոր է և այն, որ Սունդուկյանը Սոֆիային այս մակագրությամբ ընծայարկել է 1896-ի հրատարակության այն օրինակը, որը պարզ

ցույց է տալիս նոր ստացորոյթյան համար կատարված ստորակրկիտ աշխատանքն ու բոլոր փոփոխութիւնները

Առաջինով, կարելի է տեսնել, որ Սունդուկյանը «Ամուսիններին» մշակման հարցը համարում էր ավարտված, այսինքն իր նպատակին հասած։ Այդ տեսակետից բնորոշ է այն մակագրութիւնը, որ Սունդուկյանն արել է «Ամուսիններին» 1888-ի ձեռագրի վերջին էջին. «Վերջապես հասա նշգրտակիտ (տես՝ երրորդ տպագրութիւնը) Կ. Սունդուկյանց. 28 նոյեմբերի, 1905, Թիֆլիզում եմ արդարն, որ տրդեն շորթորդ հրատարակութեան համար պիտի կրկին անգամ աչքի անցկացնելիս, 1905-ի հուլիս, օգոստոս, սեպտեմբեր ամիսներին, ինչպես և 1911-ի հունվարի 16-ին, Սունդուկյանը ոչ մի էտկան, բիշ թև շատ սկզբունքային նշանակութիւն ունեցող փոփոխութեան չի նկատարել, էլիս շատեն, որ արվածն էլ դերադաշնայակիտ սրբազարտկան բնույթի է. մի-երկու տեղ անհշատ ուղղում է կատարված, մի-երկու տեղ էլ բնական նկարագրութեան լրացում։ Ահա այդ վերջին, ճշգրիտակի կողմից շորթորդ տպագրութեան համար իմրագրած որինանկների հիման վրա էլ պատրաստվել է ներկա հրատարակութեան տեքստը

2. ՏԵԲՍՏԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԼՂ 213 «Ամուսիններ» կատակերգութեան բնագիրը— Սունդուկյանի թղթերում պահպանվել է մարուր, հենց իր՝ դրամատուրգի ձեռքով մարուր ուրուագրած՝ «Ամուսիններին» այն օրինակը, որ նա նվիրել է իր կնոջը (տես՝ «Երկի պատմութեան» երրորդ գլուխը)։ Կազմը շրջի է, կաշնկատ, դարդափայլ. արծաթադոծ տասերով վերը գրված է Ամուսիններ, կենտրոնում՝ նախշերի մեջ առնված է հեղինակի համար մի նվիրական թիվ՝ 25 և վերջապես ցածում՝ 1888:

ԼՂ 213 Ամուսնութեան Բանեմիցամյա տառեղարձին— Սունդուկյանը Սոֆիա Միրմանյանի հետ ամուսնացել է 1863-ի հունիսի 16-ին:

ԼՂ 217 «Երկիրի Ժողովարանի» այգին— «*Городице које се обрлаше*» կոչված ժողովարանը երկու տեղ էր գտնվում— ձեռագրի շնորհ՝ Գոլովինսկի (այժմ Ռուսավելի), իսկ ամառայինը, որ այգի էր, Միրայեկյան (այժմ Պլինսոնովի) պրոսպեկտներում։ Խոսքն այս վերջինի մասին է:

ԼՂ 237 Նա եկել է այստեղ աշխարհագրական, քն ազգագրական մի ժողովի հանձնարարութեամբ— Թե ինչ աշխարհագրական, ազգագրական ժողովի մասին է խոսքը, դժվար է տեսնել, սակայն 80-ական թվականներին, հատուկ հետաքրքրութեան նկատվից ժողովրդի նիստ ու կացի, ընդհանրապես հրա ազգագրութեան, երգի, խոսքի ու զրույցի, պատմական անցյալի, ներթափան կուլտուրայի հուշարձանների հանգեպի Արտաշեսի շրջապատութիւնները, բոտ երեւոյթին, պետք է լինեն ահա այս հետաքրքրութեան արտահայտութիւններից մեկը:

ԼՂ 241 «Խովկաս» հիշումնցում— «*Кавказ*» հյուրանոց Թրիլիսիում, գտնվում էր Երևանի (այժմ Բերիայի անվան) հրապարակում:

ԼՂ 246 Պատերազմի տաք ժամանակն էր— պիտեւում չի ասված, թե Արտաշեսը որ պատերազմին է մասնակցել, սակայն անուղղակի տվյալները հաստատապես վկայում են, որ խոսքը վերաբերում է 1877—78 թվերի ռուս-թուրքական պատերազմին։ «Ամուսիններ» պիեսի ձեռագրում ասված է, որ

Արտաշէսի կրծքին, բացի ճեմարանի ալարտման նշանից, կախված է նաև սուրբ Գեորգի սպիտակ խաչ, մի պատվանշան, որ սուս-թյուրքական պատերազմում իրենց բաշագործութիւններով աչքի ընկած մասնակիցների շատերն են ստացել:

Էջ 246 Ամենքն էլ ոգևորված էին ազգերի ազատութեան զաղափարով— Արտաշէսի այս խոսքը վերաբերում է Ռուսաստանի պատմութեան այն շրջանին, երբ ռուս հասարակական մտքի առաջավոր գեմերը առգործված էին Թյուրքիայի տիրապետութեան տակ հեծող թալկանյան սլավոնների ազատագրութեան գաղափարով: Սլավոնների աղդային ազատագրական ձեռնարկները ռուս և այլ ժողովուրդների անկեղծ համակրութեան արժանացան: Ռուսաստանում սլավոններին օգնող կոմիտեներ ստեղծվեցին: Թյուրքիայի դեմ ազատամարտն սլավոններին օգնութեան հասնելու նպատակով շատ երիտասարդներ կամավոր դրվեցին և այլն: Անկախ ցարական կառավարութեան և նրա տիրապետող դասակարգների հետապնդած նպատակներից, Թյուրքիայի դեմ նրա մղած պատերազմը վճռական դեր խաղաց թալկանյան սլավոնների և առաջին հերթին լուղարական ժողովրդի ազատագրման գործում: Արտաշէսի խոսքը ահա այս շրջանին է վերաբերում, որին ինքը ևս, ըստ պիեսի ամենավաղ վարիանտի, գործոն մասնակցութիւն է ունեցել: Ճեմարաններն ամենավաղ վարիանտներից մնացած մի հատվածում Արտաշէսը, նկարագրելով արևմտահայերի ծանրագին վիճակը, այն միտքն է հայտնում, թե ռուս մեծ թագավորի ոգործածութեամբ շատ հարստահարված ժողովուրդներն են ազատվել հարստահարողների ձեռքից, դուք մեկ օր տըրք մեր հայրի վրա ևս զարթնի: » Զետապա մշակուածների ժամանակ Սովետական ընդհանրապես ավելի բիշ լավով է տեղ տվել արևմտահայերի ծանր դրութեան նկարագրին, և այդ կադակցութեամբ էլ առաջին իսկ ամբողջական վարիանտում հրաժարվել է վերոհիշյալ միտքն արժարծնելուց:

Էջ 246 Գարավոր քննամուղ, որ հափշտակել է հայրենի երկիրը— պիեսում թեև չի ասված, բայց խոսքը վերաբերում է Սովետական Թյուրքիային, որ հափշտակելով հայկական երկրամասերը, ֆիզիկական բնաջնջման սպառնալիքի տակ պահեց հայ ժողովուրդին: Պիեսի ձեռագիր վարիանտում պարզ և ուղղակի նկարագրված է Արտաշէսի կոտորած ճանապարհորդութեան վայրերը, ինչպես և Թյուրքիայի լծի տակ գտնվող հայերի դրութիւնը:

Էջ 249 Կաղերիլի ռիտուրնելը— կաղերիլ՝ եփրոսյան պար, սովորաբար պարում են շորս զուգ, մի զուգը մյուսի գլխաց: Ռիտուրնել՝ ոչ մեծ կրթաշատական հատված, որ նախորդելով պարին, հնարավորութեւն է տալիս զուգերին՝ պատրաստվելու պարին:

Էջ 308 Գնացե՛ք, Գեղարվեստից ձևաբան մտե՛կ— խոսքը Պետերբուրգում գործող և ամբողջ Ռուսաստանում հռչակված Գեղարվեստական ակադեմիայի մասին է, որ, ռուսներից բացի, սովորել են նաև Ռուսաստանի կազմի մեջ մտնող այլ ժողովուրդների՝ նկարչական ձիրքով օժտված շատ երիտասարդներ: Հայերը, դեռ անցյալ դարի 30-ական թվականներից սկսած, ձգտել են ընդունվել և սովորել այդ ակադեմիայում: Օրինակ՝ Խաչատուր Աբովյանը իր գասրնկերոջը, հետագայում հայտնի նկարիչ Ստեփանոս Ներսիսյանին, աշխատել է տեղավորել հենց այս ակադեմիայում:

(տես՝ Թ. Զարյան, «Նոր տվյալներ Արուսյանի կյանքից» աշխատության՝ «Արուսյան և Ներսիսյան» գլուխը, էջ 271—289)։

3. ՏԵԲՍԱՅԻՆ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

էջ 211

2 Ա₃ Ա₃ հատակերգությունն փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ կոմեդիա

4 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Տիկին Սոփիա Սունդուկյանին փոխարեն՝ Աձ Տիկին Սոփիա Սունդուկյանին նվեր հեղինակից

էջ 213

1 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Անդուդախան փոխարեն՝ Աձ Անդին

2—10 Ա₃ Ա₃ Ա₂ Ա₁ «Ամուսիններ»... Գարբիել չկա՝ Աձ

էջ 215

6 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ սյրի փոխարեն՝ Աձ որդեալբի

10—15 Ա₁ Ա₂ Ա₁ Գայանե... Հոփսո չկա՝ Ա₃ Աձ

17 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Անահիտ, մի ուրիշ աղախին չկա՝ Աձ

19 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Առաջին արարվածը փոխարեն՝ Աձ Սպասարներ, ծառաներ, հյուրեր և մեծ բաղնիքյուն երկու սեռից՝ զանազան դասակարգի ու հասակի

Առաջին արարվածը

19 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ աղուս փոխարեն՝ Աձ աղիուս

20 Ա₁ Ա₃ Աձ չորրորդը փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ չորրորդն ու հինգերորդը

21 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ հայտարանում փոխարեն՝ Աձ բնակարանում

22 Ա₁ Ա₃ Անցքը պատահում է Թիֆլիզում փոխարեն՝ Աձ Անցքը պատահում է Թիֆլիզում։

Այստեղ բաց են թողնվում երկու խումբ օրիորդների և նրանց զերա-
հատարների անունները, որոնք հետևյալներն են.

Գայանե

Հուսիկ

Աստղիկ

Անուշ

Նունուշ

Հոփսո

մի խումբ օրիորդներ

մի ուրիշ խումբ օրիորդներ

Տես առաջին արարվածի 2-րդ տեսիլի սկզբում և զրբիս վերջում
զետեղած ծանոթութունները Ա₁ Անցքը պատահում է Թիֆլիզում։
Առաջին ներկայացմանը մասնակցել են նաև օր <բաց է թողնված>
մի տեսիլի մեջ, որ այժմ բաց է թողնված։ Աձ Անցքը պատահում է
Թիֆլիզում, մեր օրերին

էջ 216

1—19 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ զործող... հագուստներով չկա՝ Աձ

2 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ 12 տարեկան փոխարեն՝ Աձ 10 տար.

էջ 217

4—5 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ պարում են փոխարեն՝ Աձ պարահանդես է կատարվում

- 5—6 Ա₁ Ա₂ զիտիս ջահերով շկա՝ Ա₃ Ա₄ Ա₁ փոխարեն՝ Ա₃ Բոյոյր լսող-
տերները գտած են
8 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ գալիս են ձախ կողմից շկա՝ Ա₃
10 Ա₁ Ա₂ Ինչպես տեսնում եմ փոխարեն՝ Ա₃ Ա₁ Ես ինչպես տեսնում
եմ Ա₃ ես ինչպես տեսնում եմ, սիրելիս
11 Ա₂ Ա₃ Ա₂ Ա₁ խորում, պարոն փոխարեն՝ Ա₃ խորում Այո,
պարոն
13 Ա₁ Ա₂ Ա₃ հոգուդ փոխարեն՝ Ա₃ հոգուդ համար
18 Ա₁ Ա₂ Ա₃ առաջ փոխարեն՝ Ա₃ առջև
19 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ելի 1 փոխարեն՝ Ա₃ Եղած

էջ 218

- 3 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ Իմ առաջ փոխարեն՝ Ա₃ Ինձ մոտ
5 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ հոգուդ փոխարեն՝ Ա₃ հոգիս
8 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ չտեսա՞մ փոխարեն՝ Ա₃ չտեսա, Ի՞նչ է
19 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ի՞նչ էս ոք փոխարեն՝ Ա₁ Ի՞նչ անենք որ Ա₃ Ի՞նչ կա
գրանում
21—24 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₃ Ելի սպասում փոխարեն՝ Ա₁ Այնպես էիք հալիք-
առկիկ միմյանցով, որ ձեզ միայն թվեր էր պահաս երկինք թրո-
շելու
21 Ա₁ Ա₂ Ա₃ մարդավարի փոխարեն՝ Ա₃ Ա₃ բազաբավարի
22 Ա₁ Ա₂ Ա₃ ես էի ամառում փոխարեն՝ Ա₃ Ա₃ ես ամառեցի
23 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Միայն մեկ պաշն էր պահաս փոխարեն՝ Ա₃ Քիչ էր մնում
վրադ հալիք, միայն մեկ պաշն էր պահաս
26 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ի՞նչ, զարմանալի կին ես, ճշմարիտ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ա₃ Ի՞նչ,
զարմանալի ես, ճշմարիտ¹

էջ 219

- 4 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ ալելի անուշ է թվում քեզ փոխարեն՝ Ա₃ ալելի ախոր-
մակով ես ուտում
9—10 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ համեցեք ընթերցեք միասին շկա՝ Ա₃
14 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ հետո թթված է փոխարեն՝ Ա₃ հետո քթով է
21 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ ես չեմ ուզում վշտացնել նրան փոխարեն՝ Ա₃ ես նրան
կորցնել չեմ ուզում
23 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ Անտված բարի վաշկումն տա փոխարեն՝ Ա₃ Սիրով
պառվեք
25—26 Ա₁ բայց ես ինձ հանցավոր եմ զգում նրա առաջ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₃
Ա₁ Ա₃ բայց ես կարծում եմ, թե մի մահապարտ եմ նրա առաջ²
27 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ քո սիրո համար փոխարեն՝ Ա₃ քո սիրո համար, չարա-
գործ
29 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ գարձան փոխարեն՝ Ա₃ էլի
31 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ Արկադի փոխարեն՝ Ա₃ Արկադի ջան
33 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ ինչպես առաջ շկա՝ Ա₃

¹ շկա՝ Ա₃

² Ա₃ մոտ

- 8 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ նայում է այս ու այն կողմը փոխարեն՝ Ա₂ նայում
այս ու այն կողմը և գլուխը դնում Արկադիի ուսին
23 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ վեր թռչելով շկա՝ Ա₂
24 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Մբ՝ս, պալիս են փոխարեն՝ Ա₂ ես էլ, բայց զայիս են
25 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ հետ նայելով շկա՝ Ա₂
27—28 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Գնում է ... ձախ կողմից փոխարեն՝ Ա₂ գնում է զե-
պի տառախի, իսկ Արկադին ծածուկ դուրս է գնում հակառակ կող-
մից
32 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Այս ռոտեզ հս փոխարեն՝ Ա₂ Այս ռո կողմն ես ման
զայիս
32—33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ժնկներս թուլացան բեզ փնարելով փոխարեն՝ Ա₂ Ժնդ-
ներս ցավեցան բեզ պտրտելով

- 4 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ աղջկերք կային փոխարեն՝ Ա₂ աղջկերք էին
21—22 Ա₁ Ա₃ զմւր էլ մի շատ լարի պտուղ չեք, ձեզ էլ եմ ձանաչում
փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ա₃ ոչ էլ թե՞ դուք եք մի շատ լարի պտուղները՝
ձեզ էլ ձանաչում, սիրելիս՝
22 Ա₁ Ա₃ զեպի սոտոնդը փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ա₃ սոտոնդի կողմը
27 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ հիանալի լեզվիկա՝ է պար զալիս փոխարեն՝ Ա₂ ան-
տիկա լեզվերեն է պարում
31 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Բնչ է փոխարեն՝ Ա₂ ինչ է, ինքզ զնն էլի
31—32 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ նորին վսեմությունը փոխարեն՝ Ա₂ մեր ու, Արկադիին
32—33 Ա₁ Ա₃ Ջե՛ս տեսել փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Հո չեմ տեսել Ա₂ չէ՞ պատահել բեզ
35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ աչքովս ընկավ փոխարեն՝ Ա₂ մեկ աչքովս ընկավ

- 1 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ նորին վսեմությունը փոխարեն՝ Ա₂ նորին զերպան-
ցություն
9 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ախար, հողիս փոխարեն՝ Ա₂ Ա՛յ կնիկ
9—10 միշտ մեր հեռակից ման զալ փոխարեն՝ Ա₂ մեր պոչը դառնալ
10—11 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ժամանակ է գտնում երբեմն մեկ հս մտարերելու, հա-
զար գործի տեր է, տունում եմ փոխարեն՝ Ա₂ ժամանակ է գտնում
մեղանով պրազվելու, մարդը հազար բանի ու գործի տեր է, ա-
սում եմ
13 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ աջողի՞ց ... Ահն նա փոխարեն՝ Ա₂ աջողա ... Ա՛յ,
նա է
16 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ էլիպին փոխարեն՝ Ա₂ կնոջը
17—18 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ձեզ եմ որոնում փոխարեն՝ Ա₂ ձեզ եմ որոնում, այս
ռւր էք

¹ Ա₂ Ա₁ պտրտելով

² Թե շկա՝ Ա₂ Ա₁

³ Ա₂ Ա₁ պտուղը

⁴ սիրելիս շկա՝ Ա₂ Ա₁

⁵ Ա₂ Ա₁ լեզվերեն

⁶ Ա₂ Ա₁ աջողա

- 20 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *սլ. Արեւի փոխարեն՝ Աձ սիրելիս*
- 23—24 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *մոտեցա անցնում եր ու վրաս էլ չեք նայում փոխարեն՝
Աձ առջևս անց եր կենում ու մեկ չեք էլ բարեկամ*
- 28 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Ա՛յ, վո՛ւրբ ի՞նչ առաջ, մեկի՛ն՝ հետ² խոսակցելով զնում
էիք փոխարեն՝ Աձ Ա՛յ, մի քիչ առաջ, չգիտեմ ում հետ էլ խոսե-
լով զնում էիք*
- 30 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *բարեկի փոխարեն՝ Աձ ողջունել*
- 32 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *ուշագիթ փոխառեն՝ Աձ ողորմած*
- էջ 223
- 2—3 Ա₁ Ա₃ *ներեցեք . . . Դուք գիտեք, որ ես ձեզ շատ եմ հարգում
փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ ներեցեք, խնդրում եմ. դուք գիտեք, որ ես
ձեզ շատ եմ հարգում ու պատվում*
- 8 Ա₁ Ա₃ *էլի՛ նու՛շն եմ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ միշտ էլի նու՛շնն եմ*
- 14 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Արելի՛ն փոխարեն՝ Աձ ամուսնուն*
- 17—18 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *տիկնոջը ես շատ եմ հարգում³ և բնավ չէի ցանկանալ
փոխարեն՝ Աձ տիկին էլիդին ես շատ եմ պատվում, դուք էլ լավ
գիտեք. ես չեմ ուզում*
- 20 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Ջերդ վսեմութուն, մենք հո մի օրվա՛ լարեկամներ
չենք փոխարեն՝ Աձ Ջերդ գերազանցութուն, դուք ձեր մեջը կնե-
զանաք էլ, կհաշտվեք էլ, զբա համար ի՞նչ էք մտածում. մենք հո
այսօրվա բարեկամներ չենք*
- 21—23 Ա₁ Ա₃ *Թե դուք . . . առում փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ Թե՛ դուք մեր
խաթնի ու պատիվն ունիք, մենք էլ ձերը պակաս չունենիք, ոչ ես, ոչ
էլ սա, հավատացեք, և ի՞նչ էլ⁴ որ առում է, այն էլ ավելի՛ ձեզ սի-
րելուցն է՝ առում*
- 25 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *սրտանց հարգում եմ փոխարեն՝ Աձ եզրոր պես սի-
րում եմ*
- 26 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *ուշ-ուշ ենք հանգիստում փոխարեն՝ Աձ ուշ-ուշ եմ
տեսնում*
- 30—31 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *դուցի դուք այստեղ առանձին գործ ունիք փոխարեն՝ Աձ
դուք այստեղ խոսելու բան կունենաք*
- 32—33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Անշուշտ . . . տեսնելու փոխարեն՝ Աձ իհարկե այս գի-
շեր գործյալ կանսվենք*
- 35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Ա՛նտարակույս, տիկին, անտարակույս փոխարեն՝ Աձ
Իհարկե, իհարկե*
- 36 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *պատահելով փոխարեն՝ Աձ հանդիպելով*
- 37 Ա₁ Ա₃ *մոնում է ստանդը փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ հեռանում է Աձ անհե-
տանում է*
- էջ 224
- 10 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *այն պարոններին չկա՛ Աձ*
- 10—14 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Ժամանակն . . . ձեզ փոխարեն՝ Աձ Ժամանակն անցնում է
Ար <ե է> Այո, ձերդ գերազանցութուն. հենց այս բուպիս էլ հե-*

¹ Ա₂ Ա₁ *չգիտեմ ում*

² Ա₂ Ա₁ *հետ էլ*

³ Ա₂ Ա₁ *պատվում և դուք էլ լավ գիտեք*

⁴ Ա₂ Ա₁ *այսօրվա*

⁵ Ա₂ Ա₁ *հարգելուցն է*

տը խոսում էին ձեր արևը ... Աղաչանք է անում, որ մի բան պահասացներ, պարտքեր շատ ունի խեղճը:

Արհ < աղի > եղբայր, ես զարմանում եմ ձեզից, ճշմարիտ ... Առաջին օրինակն, ինչ է . . .

Արհ < աղի > Չասացիր որ խոսքը խոսք է, ես իմ ուսմանած կարգ ու կանոնը ոչինչ բանով չեմ փոխիլ:

Արհ < ել > Ասացի, ձերդ զերպանցություն, ինչպես չասացի:

Արհ < աղի > հետո:

Արհ < ել > Շատ է, ասում է. էլ ինձ ոչինչ չի մնա, ասում է:

Արհ < աղի > Շատ է ... Տասնից մեկը շատ է ... իմ ողորմությունով նա հիսուն հազար ստանալու դանձարանից է ինձ տալու համար հինգ հազարն շատ է ... Լեփ, ես էլ օրենքով կվարվեմ, հենց վաղը բոլոր զործը կբանդեմ ... իմ ձեռքս չէ ... (Ձեռքը շուռ ու մուռ տալով): Կամենամ, այսպես, կամենամ այնպես ... Տևոնենք ով է զղջում:

Արհ < ել > Ոչ, ոչ, այդ մի անկը, ձերդ զերպանցություն, մեղք է, մտնը կրկնաների անք է. Թող խեղ խեղ խեղ խեղ խեղ:

Արհ < աղի > Ձեռք ես էլ հենց դրա համար եմ նրան խղճում, եթե ոչ դուք լավ գիտեք, քսան պատճառ կա զործը քարուքանդ անելու ... Ասում եմ, քանի ձեռքիցս զալիս է, լավություն անեմ, մեկ օր էլ է մի ողորմի կասեն ինձ իր ժամանակին ... Բայց ինչ արած, բոլորն էլ մեկ տեսակ է անց կիսում, լավությունն էլ, վատությունն էլ, ով է դնահատում:

Արհ < ել > Ի՞նչի, ձերդ զերպանցություն, ամեն աստված, երեկո ես ձեզ հիշում եմ ազոթքներիս մեծ, համարյա երազումս էլ միշտ ձեզ եմ տեսնում, աստված է վկա:

Արհ < աղի > (Սեղմելով ձեռքը): Դուք բացատրություն եք, Արեւ տղա, Մարգրիկ տոհմաբանի աղերսախոս են: Օրինակ՝ հենց այդ մեր պարոնը ... հաստատ զիտեմ, որ ինչքան էլ քիչ լինի, այս գործում նա քոտն հազար ռուբլուց ավելի կաշխատե՞լ չնորհակալ էլ չէ, պարոն ... նա այժմ կամենում է իմ մասից էլ մեկ բան դուրս գրել, շատ է ասում է ... Այնպիսի գործի համար հինգ հազարը շատ է, այն էլ այսպիսի ժամանակ, որ մարդու զրպանում վերջին կողերը հանգիստ չեն թողնում ... Ի՞նչ է մնում ինձ, ինչ, քամու պես զալիս է, քամու պես զնում:

Արհ < ել > Աղքատները շատացան, ձերդ զերպանցություն

Արհ < աղի > է՛հ աղքատներ ... Խաբեղատներ ասացեք, սիրելիս ... Ափսոս չե՞ն ասալովա աղքատները, պատուտած հաղուստով զայիս էին, մի կտոր հաց էր տալիս մարդ, հազար օրհնանքով զնում էին ... նրանց փոխարեն այժմ տես զուղված ու զարգարված աղքատներ են մոգա բնկել ու էլ հանգստություն չեն տալիս մարդուն ... Հա զայիս են, հա զայիս:

Արհ < ել > Ձեր աստվածություններն ու բարի գործքերը ամբողջ աշխարհին հայտնի < են > է, ձերդ զերպանցություն:

Արհ < աղի > Լավ, հետո որտեղից, ձեզ եմ հարցնում ... Այն

ժամանակն անդամ էր քրեական մասնաճյուղում և քննում ... Առավոտից մինչև մութը քսան ծրար է դալիս, համարացիք ինձ ... Ձախտ են տանում մարդու, համարյա քնած ուղղ դարձնում են և թողնում ձեռքը դնում ... Բարեգործություն է, ասում է ... Ինչ բարեգործություն ... Այս է (Մատենի շարժվածքով փոքր է ցույց տալիս) Այս, Արևի աղա, նրանց բարի նորոգումն այս է: (Լուսվում) Այն, այն դուք այն պարտնին պարզ հայտնեցեք, որ եթե վաղը մինչև հետքեր հինգ հազար սուրյին սևդանիս վրա գրած է ի ինի տանը, էլ մեկ գրող է ասանալ ամբողջ գործը տակն ու վրա կանգնի:

Արևի > Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ ... Ինչ եք ասում ձեր գերազանցություն, խնդրում եմ քիչ էլ համբերեք, ես բանը պատի կրեմ, դուք ինձ անդամն էլ անշնորհ մի կարծեք:

Արևի > Ել, Լուս, լավ ... դուք ինձ ասացեք՝ ինչ են ասում այն մյուս պարտնիները հաշիվները վերջացնում են, թե ոչ:

Արևի > Այդ մասին վաղը մանրամասն տեղեկություն կտամ ձեզ: Բոլոր պայմանները հայտնի են:

21—22 Ա₁ Ա₂ Ա₃ (Լուսվում) Ներկեցեք, աղաչում եմ չկա՝ Աձ

22 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Մի փոխարեն՝ Աձ Մի քիչ մեկ ժամ է:

34—35 Ա₁ Ա₂ էլ ինչի՞ բարեկամ եմ, եթե ծանր բողբոջում եմ և ուղղակի չտեսնեմ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₃ Աձ էլ ինչի՞ բարեկամ կլինի, եթե սև օրին պետք չգամ և ուղղակի երևալի չտեսնեմ ամեն բան:

42 225

6 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Կոնջ փոխարեն՝ Աձ Կոնջ

8 Ա₁ Ա₂ Ո՛ւ՜հ Կոնջ փոխարեն՝ Աձ Կոնջ, ինչ եք ասում

11 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Կարմաքան չկա՝ Աձ

12 Ա₁ Ա₂ ձեր փոխարեն՝ Ա₂ Ա₃ Աձ դուք ձեր

14—15 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ինչպե՞ս ... պահել փոխարեն՝ Աձ Իմ կոնջ ... աստված մի՛ աղաչեմ, էլ մեկ օր տանք չէ՛լ պահել, նա այդպես չէ՛ մեծացած: Բայց ինչ պատճառով հիշեցիք իմ կոնջն:

Արևի > Ես ինչ գիտեմ, սիրելիս, ձեր խոսակցության այնպես հասկացա:

Արևի > Ո՛ւ՜հ, ո՛չ, եղբայր, ո՛չ, ձեր գերազանցություն, խոսքը ոչ թե իմ կոնջ վրա, այլ ձեր կոնջ վրա է, ձեր

15 Ա₁ Ա₂ Կոնջ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₃ Աձ Կոնջ

15 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ ձեր գերազանցություն չկա՝ Աձ

18—22 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Երկու օր Այն ... անել չկա՝ Ա₂ Ա₃ Աձ

24 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ խնդրե՛ք մասին փոխարեն՝ Աձ խնդրե՛ք վրա

24—25 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Չգուշացե՛ք, ձեր գերազանցություն: փոխարեն՝ Աձ Այնքան բաց արեք, ձեր գերազանցություն, և տիրություն արեք, թե չէ:

26 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ հալո՛ւք փոխարեն՝ Աձ օխտից

28 Ա₁ Ա₂ Նկատալ ինձանից փոխարեն՝ Ա₂ Ա₃ Աձ Նկատալ ինձանից ...

¹ Ա₂ Ա₃ Կոնջ

² Ա₂ Ա₃ վսեմություն, ասա թե ոչ

ես ավելի լավ համաբեցի աչքեցդ ընկնել, քան վաղը մյուս օրը ձեր խայտառակությանը տեսնել Հիմա դուք դիտեք, ձերդ վսեմաթյուն¹

32 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ դեպի ոտտոնդը չկա՝ Աձ

33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ առանձին փոխարեն՝ Աձ մենակ

34 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ձեզ՝ մարդ չկա՝ Աձ

էջ 226

2 Ա₁ Ա₃ Ա₂ մի խումբ չկա՝ Ա₁ Աձ

6—7 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Վարդուհի աստիճաններով² փոխարեն՝ Աձ կանչելով

10 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ դուք եք չկա՝ Աձ

10 Ա₃ Ա₂ Ա₁ տնտես փոխարեն՝ Աձ հրաշալի

16—17 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ կոստանյ շրջանի մեջ փոխարեն՝ Աձ աղջկերանյ մեջ

18 Ա₁ Ա₃ նույն կողմը նայելով չկա՝ Աձ

23 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ո՛չ, հրաշալի տիկին փոխարեն՝ Աձ Ո՛չ, գեղեցիկ եմ տիկին

28 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ փռվի չկա՝ Աձ

29 Ա₁ Ա₃ Ա₂ շարունակ փոխարեն՝ Ա₁ մի բանի բոսկն առաջ չկա՝ Աձ

29 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ քնքշությամբ չկա՝ Աձ

30 Ա₁ Ա₃ խոնդոտ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ նախանձոտ

32 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա խնդիր է փոխարեն՝ հարց է

էջ 227

4—9 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Հիտնալի է ինչ է փոխարեն՝ Աձ հա՛ հա՛ հա՛ Հիտնալի, հիտնալի Հա հա հա Ահա այդպես եք,՝ մարդիկդ, բոլորեք յանդի էլ այդպես եք Ումք սիրում եք նրանն էլ եք կամենում որ ձերը լինի և ումք չեք սիրում, նրան էլ՝ որ ուրիշինը չլինի Աղահաներ, աղահաներ:

Նստում է աջ կողմը:

Ար < կադի > Ուրիշներին հետ ես ինչ գործ ունիմ, տիկին, այստեղ խոսքն իմ կնոջ մասին է:

Վար < պոռհի > Եթե չեք սիրում ձեր կնոջը, ինչպես միշտ ասում եք, էլ ձեզ ինչ, թող ինչ ուղում է անե, իսկ եթե սիրում եք, էլ ուրիշներին ետեկց ինչի՞ եք քաշ դալիս:

Ար < կադի > Ո՛ւմ ետեկց, տիկին:

Վար < պոռհի > Ո՛վ իմանա՛, բանիսին եք սիրում:

Ար < կադի > Ո՛ւմ, օրինակ, իմ:

Վար < պոռհի > Օրինակ՝ ինձ, ասացե՛ք էլի, որ չեք սիրում ինձ:

Ար < կադի > Ձեզ որ սիրելիս չլինեի, տիկին, դուք էլ հո չէիք գիտենալ Ձեզ տիկին, օ՛, ձեզ շատ եմ սիրում, շատ:

Վար < պոռհի > ինձ պես էլի քանիսին:

Ար < կադի > Ուրիշ ոչ ոքի, հավատացնում եմ ձեզ, տիկին:

Վար < պոռհի > Ուում եք խոսում, սուս, զերպաղանց պարոն: Գիտեմ ես ձեր մտնքիդ հավատացնելը: Ես ձեզ չեմ հավատում, չէ:

¹ Աձ ձերդ գերազանցություն

² Ա₁ աստիճանի վրա

պարոն, չեմ կարող հավատալ. և եթե հավատայի էլ, ինձ ի՞նչ հարկավոր է ձեր սերը: Ես ձեզ քանի տնգամ եմ ասել, որ մարդից հանելք զանազան հուշերն ու հանդիսող մտքը ձեզ համար: Ինձ սիրողը, ազնիվ բարեկամ, միայն իմ ամուսինը կարող է լինել, էլ ուրիշ ոչ ոք, ոչ ձք, հասկանում եք, և այսօր է թե վաղը ես կճարեմ, զուր հանդիսու եղեք:

Ար<կաղի> Իհարկե որ կճարեք, ինչպե՞ս չեք ճարել՝ քանի որ բնավարի, հրաշարի զեղեցիկ և մեծ հարստության տեր, թվ չի առնիլ ձեզ:

Վար<դուհի> Միթե:

Ար<կաղի> Այո, տիկին, ձեր զեղեցկությանն իմքը խելքից չի հանել:

Վար<դուհի> Ումքը խելքից չի հանել... Միե՛ն ինձ էլ հարցրեք, խնդրեմ. ես էլ պիտի ուղեմ, թե ոչ:

Ար<կաղի> Մեկն ու մեկին ինչպիսի չեք համարիլ, մեկը կողուրդա էլի:

Վար<դուհի> Այո, մինչև դուր չգա, ես չեմ ուզիլ թեկուզ երկրից իջած հրեշտակ լինի:

Ար<կաղի> Օրինակ՝ ինձպես որ մարդ լինի, ի՞նչ կասեիք, կառնեմ:

Վար<դուհի> (Ծիծաղում է) Հո՞հո՞ հո՞... դուք մահակա-կան եք, ինչ է... Հո՞հո՞ հո՞...

Ար<կաղի> Այսինքն՝ որ կին չունենայի:

Վար<դուհի> (Շարունակելով ծիծաղել) Հո՞հո՞ հո՞... Ահա թե ինքնահավանությունն ինչքե՛ր է ասել սաղիս մարդու... Հո՞հո՞ հո՞... Ինչու աղամարդիքդ այդպես ինքնահավան եք... Այո ամենքդ էլ ինքնահավան եք... Դուք կամենում եք, ձերդ զերպանցու-թյուն, որ ես ասեմ, թե դուք ինձ դուր եք գալիս... (Քրքրվելով) Այո, դուր եք գալիս, իհարկե որ դուր եք գալիս, ինձ շատ եք դուր գալիս: Զե՛ղ ի՞նչ ամիսացա՞մ սրանից: Զե՛ղ պե-սին, բարեկամս, հենց ձեզ էլ, եթե կամենաք ու աղատ եք, ես կուղեի, ինչպե՞ս չէ, մեծ ուրախությամբ, ոչ թե նրա համար որ դուք մյուսներից լավ մարդ լինեիք, մարդիկ ամենքն էլ միտասակ են, ամենքն էլ ինքնահավան, ամենքն էլ խարեբա ու ստախոտ: Բայց չէ՞ որ մեկն ու մեկը իմ ամուսինս պիտի լինի, և ձեզ՝ որ արդեն ճանաչում եմ, ավելի լավ եմ համարում, քան թե մի ուրիշին, որ ինձ անձանութ է:

Ար<կաղի> (Կոչելով) Խելքիցս հանում եք... (Վարդուհին հովհարով խփում է նրան) Շնորհակալ եմ:

Վար<դուհի> (Առաջարկելով ձախ ձևաքը համբուրելու) Այս ձեզ ողորմություն:

Ար<կաղի> Հրեշտակ...

Մի քանի անգամ համբուրում է ձևաքը ներք դրոսնոց օրիորդ-նեք տեսնելով այս՝ սարսափելի քրքիջ են բարձրացնում:

Վար<դուհի> (Յածք) Ի՞նչ անամք՞ են այս օրիորդները: (Բարձրաձայն) Օ, ինչու եք այդքան նեղանում, ձերդ զերպան-

ցութխուն, չարժեքային շնորհակալություն, հավատացնում եմ:
(Վերհենարով տանում է Արհաղիի թևը) Հանդիստ եղեր, խնդրում
եմ: (Անցնում են օրիորդները առջևից) Օ՛հ, ես անպատճառ կտես-
նեմ ե կիսդրեմ այդ դործի մասին:

Թե թիկ տխած գնում են: Օրիորդները շարունակում
են ծիծաղել:

10—35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Արհաղի Օ՛հ, անմահ... տիկին չկա Աձ

էջ 228

1—34 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Վարդուհի, տեղից վեր... հետևից չկա՝ Աձ

7 Ա₁ Ա₃ խոսել ինձ հետ, հավատյան փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ խոսել հետո,
դուք հավատյան

29 Ա₁ Ա₃ Ծիծաղելով հետանում է փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ծիծաղելով դուք է
գնում ձայն կողմից

31—32 Ա₁ Ա₁ (Առանձին... կողմից) փոխարեն՝ Ա₂ (Առանձին) չկա՝ Ա₁

32—33 Ա₁ Ա₁ Ա₁ կիսը խելագարության կհասցնե ինձ չկա՝ Ա₁

34 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Շտապով դուք է գնում Վարդուհու հետևից փոխարեն՝ Ա₁
Հետևում է նրան

էջ 229

1—34 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Աձ Օրիորդներ՝... խոսում են չկա՝ Ա₁

3—4 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Գայիտնե, ծիծաղելով... հետևից փոխարեն՝ Աձ 1-ին
օր<խորդ... Հա՛ հա՛ հա՛... Այսպես բան ես չէի տեսած, հա՛ հա՛ հա՛

21 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Խոհ աշտեղ՝ մի ուրիշ հետևից գլխադասում վաղում են
փոխարեն՝ Աձ ու աշտեղ մի ուրիշ ձևերը՝ ձուլ, ձուլ...

26 Ա₁ Ա₃ դո՛ւ կիսեմ, եթե մեկից գոնե վրժա հանեմ փոխարեն՝ Ա₂ Աձ
Ումից էլ վրժա հանեմ, անց էլ բան է

28 Ա₁ Ա₁ Դրամից բան չի դուքս գալ փոխարեն՝ Ա₂ Աձ Ո՛ւմ ինչ կող-
կանցնես

էջ 230

1—33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Աձ Գայիտնե հետ ինչ... անողջությունը չկա՝ Ա₁

14 Ա₃ Ա₃ Ա₂ գալով աջ կողմից չկա՝ Աձ

16 Ա₁ Ա₃ Ա₂ զարմացած չկա՝ Աձ

18 Ա₁ Ա₃ Ա₂ նույնպես ե միևնույն ժամանակ չկա՝ Աձ

20 Ա₁ Ա₃ Ա₂ նույնպես չկա՝ Աձ

21 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Հեղինե... (Շարունակելով) Այդ դո՛ւ ես, հողիս փոխարեն՝
Աձ Այդ գո՛ւ ես, Հեղինե ջան

23 Ա₁ Ա₃ Ա₂ անդին իմ փոխարեն՝ Աձ սիրելի

23—24 Ա₁ Ա₁ Ա₂ (Սեղանի վրա ձեռք տալով) Բարե, բարե ձեզ փոխարեն՝ Աձ
բարով, բարով ձեզ

29—30 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Լուսիկ, Աստղիկ, միասին: Մենք ես, չկա՝ Աձ

32 Ա₁ Ա₁ Ա₂ նույնպես ե ես փոխարեն՝ Աձ ես էլ

էջ 231

1—33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Աձ Գայիտնե, Լուսիկ... մեռնիլ չկա՝ Ա₁

9 Ա₁ Ա₃ Մտածեցի՜ փոխարեն՝ Ա₂ Աձ Ասացի

¹ Աձ երեք օրիորդ

² Ձեռագրում օրիորդները ոչ թե անուններով են, այլ համարներով

11—18 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Գ ա յ ի ա ն ե, Լուսիկ ... զերջը փոխարեն՝ Աձ Մենք զը-
զանք քեզ մտա, քո ալյակը թյուններդ զու քեզ համար սղահիր

20 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Հանդիստ եղեր փոխարեն՝ Աձ մի վախճանար

23 Ա₁ Ա₂ Ա₃ երկար չկա՝ Աձ

32 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Սնչափ փոխարեն՝ Աձ Շատ

էջ 232

1—22 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Գ ա յ ի ա ն ե Ի հարկե ... զազարում է չկա՝ Ա₁

12 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ո՛րչափ փոխարեն՝ Աձ Այ թե

17—20 Ա₂ Ա₃ Ա₄ Գ ա յ ի ա ն ե, Հեղինեի ... բույրերս չկա՝ Աձ

21—22 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Ամենքն էլ ... զազարում է փոխարեն՝ Աձ թե թեի
տված գնում են

24 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Օրերդներ՝ Անուշ, Նունուշ, Հսկիտո, զալիս են ստոն-
դեց փոխարեն՝ Աձ երեք ութիշ օրերդ, զալիս են հակառակ կողմից

33 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Քրչափ փոխարեն՝ Աձ ինչ

էջ 233

7 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Կործանյա փոխարեն՝ Աձ ախառաներ

24 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Կիացած միտս փոխարեն՝ Աձ քեֆդ զա

էջ 234

4 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Կայունի փոխարեն՝ Աձ երեկի

17 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Երեկիս չկա՝ Աձ

26—7 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Այն, նա է, նա, Հոփստ ջան՝ մի զիտական հանձնա-
ժողովի փոխարեն՝ Աձ Իոկ և Իսկ նա ինքն է առանձնական մի ամ-
բողջ

35—36 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Ահա զեղեցիկ աղամարդը զա է, Նունուշ ջան, թե ուզում
ես փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ Ա՛յ, զեղեցիկ թե ուզում ես, Նունուշ ջան,
նա է՝

էջ 235

2 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Կ, Լեոնը թրտեղ, նա՛ որտեղ փոխարեն՝ Աձ Կ, Լեոնն
ուր, նա ուր, նրա մի հայացքը տասը Լեոն արժե.

4 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Կիւմբորականի զղեստն է փայլ տալիս փոխարեն՝ Աձ
զիւմբորական հաղուստն է նրան ալյուկն զեղեցիկութուն տալիս

էջ 236

9 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ անպիտան չկա՝ Աձ

10—12 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Բողոքեցան ... աջ կողմից փոխարեն՝ Աձ բողոքեք
< յան > (ձիծաղում են) Հա՛ հա՛ հա՛ ... վաղելով գնում են

14—16 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Մարդարիտ, պարանոցին մարդարտաշար մանյակ, Ար-
կաղի, տեսնելով Մարդարտին ստոնդեց զուրս զալիս և կանգ առ-
նելով, առանձին փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Մարդարիտ, պարանոցին մար-
դարտաշար մանյակ, Արկաղի, զալիս են ձախ կողմից Աձ Մարդա-
րիտ, Արկաղի

17—27 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Կիս, կինս ... նրան չկա՝ Ա₂ Ա₁ Աձ

29 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Մենք վաղեմի ծանոթներ ենք փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ Նա իմ
հին ծանոթն է

¹ Ա₂ Ա₁ զա է

² Ա₂ Ա₁ վաղեմի

- 31 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ վաղեմի ծանոթներ էր¹ փոխարեն՝ Ա₃ Հին ծանոթ
33 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ բեղ չէի էլ տեսել, երբ² փոխարեն՝ Ա₃ բեղ հետ չէի էլ
ծանոթացել, որ

էջ 237

- 2 Ա₁ Ա₂ Պա ինձ դարձանալի է թվում, սիրելիս փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ա₃
ինձ դարձացնում ես, սիրելիս
4 Ա₁ Ա₂ Հանդատցիր փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ա₃ մեռալու եղբի խնդրում եմ³
7 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ դնաց մտով համայարան փոխարեն՝ Ա₃ դնաց Պետեր-
բուրգ համայարան մտով
10 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ հարկով փոխարեն՝ Ա₃ իհարկե
13 Ա₁ Ա₂ Սխալվում ես, պարոն, փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ սխալվում ես, պա-
րոն, սխալվում, դու միայն բեղ ես քնդունակ կործում Ա₃ ներդ-
րություն, ներդրություն, պարոն, դու միայն բեղ մի կործիր քն-
դունակ
14 Ա₁ Ա₂ հեղինակությունները փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ա₃ գեղեցիկ հեղինա-
կությունները
15 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ ալգպեն չէի խոսիլ փոխարեն՝ Ա₃ ալգպեն չէի խո-
սիլ ... Պ. Արամյանը համարարան էլ է տվարտել, գինովորական
ձեմարան էլ էլ էլ կամենաւ:
Ար < կա գ ի > Օհ ... գինովորական ձեմարան էլ:
Մար < գար ի տ > Այո, գինովորական ձեմարան էլ ... պտերբադ-
մից հետո նա զարձալ աւաման է նվիրել իրան
20 Ա₁ Ա₂ առաջ ... փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ա₃ մեջ
22 Ա₁ Ա₂ Առանձնապես փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ա₃ Առանձնապես
23—24 Ա₁ Ա₂ նա եկել է ... հանձնարարությունից փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ նա
շատ ազնիվ մարդ է Ա₃ նա բաջ հ ազնիվ երկտասարդ է
26 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ էրկար չկա՝ Ա₃
27 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ ափնը փոխարեն՝ Ա₃ բոլորի
33 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ դարձանում ես թե նախանձում, չգիտեմ փոխարեն՝ Ա₃
Միթե նախանձում ես
35 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Մի՞չ դարձանում եմ, ոչ նախանձում փոխարեն՝ Ա₃ նա-
խանձելու ես ոչինչ չունիմ

էջ 238

- 15 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ իր գլխին տերությունն անե փոխարեն՝ Ա₃ իր գլխին տե-
րությունն անե հ իր բարեկամներին ալելի լնով ճանաչեւ:
19—20 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Աշխն ... Աշխն տակով նայում է ամուսնուն
փոխարեն՝ Ա₃ Աշխն իմ գիտնալիքն է:
Ար < կադի > Դու ինչ գիտես:
Մար < զարիտ > ինչ գիտեմ, ես ինձ համար գիտեմ:
Ար < կադի > եվ ինձ չես տալում:
Մար < զարիտ > Առկու կարիք չունիմ:
Աշխն տակով նայում է ամուսնուն, որ մնացել է մոլորված

¹ Ա₂ Ա₁ չկա՝ ներ էր

² Ա₂ Ա₁ որ

³ խնդրում եմ չկա՝ Ա₂ Ա₁

- 22 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Միջին փոխարեն՝ Աձ անպատճառ
- 24 Ա₄ Ա₃ խանդավառությամբ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ նախանշվում
- 25 Ա₁ Ա₃ նեղահամուզ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ նեղահամուզ, ինչպես ինքդ
ես ասում
- 26 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ մըշկես թե փոխարեն՝ Աձ կարծես թե
- 26—27 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ կամ սիրելի եմ քեզ փոխարեն՝ Աձ կամ ինձ սիրում ես
- 30 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ նեղհոբեր փոխարեն՝ Աձ երկար ծիծաղում է
- 31 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ել շատ ես սիրում ինձ փոխարեն՝ Աձ հա՛ հա՛ հա՛ ...
և շատ
- 33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Շատ, այո, շատ փոխարեն՝ Աձ Շատ, շատ
- 34 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ դառն ժողիտով փոխարեն՝ Աձ (Շարունակելով ծիծաղել)
հա հա հա

էջ 239

- 3 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ լուս շարժում է գլուխը և խորին՝ դառնություն
փոխարեն՝ Աձ խառնություն
- 4 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ վհա էա այնտեղ փոխարեն՝ Աձ վհա էա այնտեղ, որ
սուտ ես խոսում
- 13 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ մչ որ, փոխարեն՝ Աձ Զէ՛, չէ՛, ոչ որ
- 14 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ինձ ու ինձ գիտեմ փոխարեն՝ Աձ ինձ ու ինձ գիտեմ
- 16 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ձինաստանի փոխարեն՝ Աձ Նեղկաստանի կոռուվարու-
թյան
- 20—22 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Աձ նկատելով՝ ... կլինիմ չկա՝ Ա₁
- 20—21 Ա₄ Ա₃ Ա₂ լեմի խորքում չկա՝ Աձ
- 22 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Աձ և հեղնորեն՝ չկա՝ Ա₁
- 23—25 Ա₁ Ա₃ Գնում է ... անհետանում են փոխարեն՝ Ա₂ Գնում է գեղի
օրիորդները, բայց անհետելով Հեղինեին, որ առաջ է վազում, զար-
մացած կանգ է առնում Ա₁ Տեղնելով Հեղինեին, որ շտապով առաջ
է դալիս աջ կողմից, մեծ զարմանք է արտահայտում Աձ Գնում է
գեղի օրիորդները
- 27—28 Ա₁ Ա₃ Ա₁ Աձ Աստված ... համար չկա՝ Ա₂
- 31—35 Ա₁ Ա₃ Մարգարիտ, Հեղինե ... Մարգարիտ փոխարեն՝ Ա₂
Նրանք, Հեղինե և մյուս օրիորդները
Արևի և զի, առանձին և մյուսն էլ հանդգնություն.
Ընկղմվում է մտածմունքի մեջ:
Հեղինե և Մարգարիտ ...
Մարգարիտ Հեղինե ...
Հեղինե և Հոգի ...
Օրիորդները շրջապատում են նրանց: Մեծ ուրախություն, սիրա-
լիք ողջուններ և կենդանի խոսակցություն ցած ձայնով:
Արևի և զի, մտածմունքից սթափվելով և առանձին Արևի և զի, Ար-
ևի և զի, առաջինը բնից արև և անս, որ քո զլին չդա այն, ինչ որ
դու ուրիշներին ես ասում:

¹ Աձ տեսնելով

² Աձ հեղնորեն ծիծաղելով

Դուրս է գնում աջ հոգիից, իսկ օրերը ցնեքը, որ արդեն հեռացել էին Մարգարտից և Հեղինեից, պատահելով մի բանի երիտասարդների, նրանց հետ խոսակցելով անհետանում են

էջ 210

- 2 Ա₁ Ա₂ Իմս Հեղինե, դու ես չկա՛ս Ա₁ փոխարեն՝ Ա₁ Հեղինե Ա₂ Ա՛խ
4 Ա₁ Ա₁ Ա₁ Հոգիս չկա՛ս Ա₂ փոխարեն՝ Ա₂ Ա՛խ
5 Ա₁ Ա₁ Ա₁ Սիրով համբուրում եմ միմյանց չկա՛ս Ա₂ Ա₁ Ա₂
6 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Հեղինեի ձեռքը բռնած և առաջ դառնալ չկա՛ս Ա₁ Ա₂
13 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Ա₁ Ա₁ փոխարեն՝ Ա₂ Իհարկե
23 Ա₁ Ա₁ նստում է և Հեղինեին նստեցնում իր հոգիին չկա՛ս Ա₂ Ա₁ Ա₂
35 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Ա₁ Ա₁ Բնի, բնորոշա՛ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Բնի, այն, հավիտյան

էջ 211

- 5 Ա₁ Ա₂ Ա₂ Ա₁ Ինչ ես ասում, Հեղինե, ինչ պատահեցավ արդյոք փոխարեն՝ Ա₂ վախեցնում ես ինձ
7 Ա₁ Ա₁ Մի շատ սովորական բան փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ոչինչ, մի շատ սովորական բան Ա₂ Մի վախեցար, շատ սովորական բան է
9—10 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Ա₁ ասելով թնդ մնա
12 Ա₁ Ա₁ Ա₁ Ա₁ Թնդ մնա հոգիս փոխարեն՝ Ա₂ Թեղձ իմ Հեղինե ... իսկ փնտալացուդ ... այն ուսյալ երիտասարդը ... (Աշխատելով մատըրել) պարոն, պարոն Սուր ...
Հեղ<ինե> պ. Սուրմայանը
Մար<գարիտ> Այն, շատ մամռնակ է էլ ոչինչ Հեա դուռն ինձ նրա մասին ... Ի՞նչ եղավ նա:
Հեղ<ինե> Ա՛խ, նա. նա հեռակեց իր բնիկներին օրինակին:
Մար<գարիտ> Ինչպե՛ս:
Հեղ<ինե> Պոսկից փոքի համար:
Մար<գարիտ> Մի՛թե:
Հեղ<ինե> Այն, փառավոր հարսանիք կատարեց մի բանի միտս առաջ:
Մար<գարիտ> Ի՞նչ ես ասում ... օ՛հ, անդուժ ... իսկ դու զրկել էիր ինձ, թե նա բեզ շատ էր հավանում և ուզում:
Հեղ<ինե> Այն, Մարգարիտ ջան, այնպիսի բաներ էր ասում նա ինձ, որ քիչ էր մնում վրան սիրահարվելի, բայց այդ բոլորը՝ մինչև որ պարոնս փողի ձայնը լսեց մեկ տեղ:
Մար<գարիտ> Այդ վարմունքը բնավ չէ դարձացնում ինձ ... եթե չեմ սխալվում, կարծեմ նա ես բարձր ուսում է ստացել, այնպես չէ:
Հեղ<ինե> Այն, բայց այդպես մարդկանց համար ինչ բարձր ուսում, նրանցը միայն փողն է ... Դու գիտես, որ ես ոչինչ չունիմ. իսկ ուզած օրերս մեծ օժիտի ակն էր, և ահա բոլորը մտադրվում է՝ ուսումն էր սերն էլ, ազնիվ խոսքն էր բոլորը, բոլորը:
Մար<գարիտ> Ես միայն կարող եմ շնորհավորել քեզ, որ ուղտավել եմ մի մեծ փորձանքից և կյանքի հավիտյան Հեա կապել մի վատի հետ:
Հեղ<ինե> Ոչինչ, Մարգարիտ ջան, կյանքի մեծ հարկավոր եմ

զատը զատեր, և ևս շատ զո՛հ եմ ինձ ավամ զտո՛ր համար ... Այժմ թող ինձ հանդիպի մեկ ուրիշը, ա՛յ Սուրբմայանի հման մեկը, այն ժամանակ ևս դիտեմ թե ինչպես պետք է մորթեմ հետք ... Օ՛հ, ես երգելի եմ՝ ոչ մեկ երկրապարզի համախառն աշտահետ:

Մարքոսը ի տ՝ Այն, մեծ գրուշտվյալն է հարկավոր, չեղինե ջան, դրա մասին մենք շատ եկրոսենք:

12 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ րայց փոխարեն՝ Աձ Այժմ մեկ տառ տեսնեմ

14 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Թեմ գերազանցելու ինձանից: (Գժգոհ) փոխարեն՝ Աձ Թեմ ավելի հախազանցելու ինձանից ... (Անբավական)

35 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Ե՛կ, Է՛կ փոխարեն՝ Աձ հետո կոտանենք ... Արթի, արի

էջ 242

1 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Հեղինես փոխարեն՝ Աձ Հեղինե ջան

2 Ա₁-Ա₂ Ա₂ Ա₁ անչափ, անչափ փոխարեն՝ Աձ հառուկ, հառուկ

4 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Եթե այդպես է, իհարկե պետք է գտն փոխարեն՝ Աձ Որ առում ես, էլ ինձ ի՞նչ է մեռած այլևս, իհարկե կգտն:

8 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ մեր գիտասան փոխարեն՝ Աձ մեր սիրած գիտասան

14 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₄ Քո մանկության բնկերձը փոխարեն՝ Աձ Դո երեխա-յությանդ բարեկամիդ

18 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ի՛նչ ուրախություն փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Օ՛հ, ան ուրախություն, բանից անգամ՝ մենք խոսել ենք նրա մասին

21 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₄ Կարիճ զորական ... Գնա՞նք, զնանք փոխարեն՝ Աձ քաջ զինվոր և անմահ գեղեցիկ ... Արթի, արթի

25—26 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₄ զինվորականի ... Կողմից փոխարեն՝ Աձ աջակցի հա-սարակ նշանագրեւորում, կրծքին ու Գեւորդա աղիտակ խոշ և ճեմա-րանի ուսման նշան, Լեոն, հասարակ սեղսղեւորում, զայն ևն հա-կառակ կողմից:

Արտ<աշես> Հենց այդպես էլ պետք է:

Լե<ոն>՝ Ուրեմն զու. համանում ես իմ զործուհեությունը:

Ար<տաշես> Այն և սրտանց շնորհավորում եմ, որ կարողացել ես իրազորվել թո՛վազեմի պանկությունը:

Լե<ոն>՝ Մտամբ, եղբայր, որովհետեւ նպատակիս զեռ չեմ հասել լիովին

Ար<տաշես> Կհասնես, Լեոն, սրովհետեւ հենց ուղիղ ճանապարհի վրա ես կանգնեմ ... Ընթացիր այդպես բայց տա բայց, շատու-լով բան չի դուրս գալ ... Արանի թե մեր բոլոր բնկերներն էլ բեղ հետեւին. ամեն մեկը իր մասնագիտությունը պարարելով իհարկե:

Լե<ոն>՝ Հասկանալի է

28 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₄ գուշակում փոխարեն՝ Աձ խոստանում

35 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ զուցե գտնես փոխարեն՝ Աձ զուցե գտնես մի այնպի-սին, որին կարողանաս մինչև մահը սիրել

էջ 243

2—4 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₄ Այն, րայց ... համար փոխարեն՝ Աձ նա էլ հենց այդ եմ ուզում, րայց սիրտս զեռ ոչ մեկին չե կաշնում այնպես, որ ին-

¹ Ա₂ Ա₁ քանի—քանի անգամ

- քըս ինձ ասեմ բի՛հ՝ ահա սա է,՝ ասանց սրան կյանք չկա ինձ հա-
մար
- 6 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Միայն բի՛հ բնաբանից ուշիքը չառնե փոխարեն՝ Աձ
կգտ ժամանակը, ինքնըստին շյան կգտ՝ ցանկանում եմ միայն որ
սիրածդ ուրիշի կին չդառնա
- 12 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ այո երեկ փոխարեն՝ Աձ այո գիշեր
- 20 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Ի՛նչ էս ասում, եղբայր, հ գեղի՛ն հար փոխարեն՝ Աձ
Մի՛թե հ գեղի՛ն հար
- 33 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ զործակիցներին փոխարեն՝ Աձ աշխատակիցներին
- էջ 244
- 2 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ տնրախո փոխարեն՝ Աձ տարաբախտ
- 4 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Անբախտ ... Դժե փոխարեն՝ Աձ Դու ինձ զարմացնում
ես, Արտաշես, քեզ պես բաջ գինիքին իրան տարաբախտ համարի՛
- 8 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Բայց ի՛նչ կա վերջապես փոխարեն՝ Աձ Բայց զարձյալ
- 20 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Եվ նա էլ փոխադարձաբար փոխարեն՝ Աձ Հետո նա՛ էլ
քեզ է սիրում
- 22—23 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Հրեշտակային անմեղ սիրով է սիրում նա ինձ փոխարեն՝
Աձ ինչպես հրեշտակները միայն կարող են սիրել
- էջ 245
- 5—6 Ա₁ Ա₂ Հեղից ... տեղը չկա՝ Ա₂ Ա₃
- 10—13 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Տարբ ... ուժով փոխարեն՝ Աձ Այն, ուղիղ ես ասում ...
Տարբ տարի էր, տասը, հասկանում ես դու, ես նրան չէի տեսել հ
բավական էր այս գիշեր մեկ անդամ հեղե խոսելի, որ սքստի մեջ
թաղած սերը նորից վառվեր իր բոլոր ուժով
- 16 Ա₁ Ա₂ ցնցվել փոխարեն՝ Աձ գողացել
- 17 18 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Օ՛հ, ագնի՛ր ... Մարդաբխո փոխարեն՝ Աձ Ա՛խ, էե-
վոն, ինչքան գեղեցկացել է նա
- 20 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Իրավ, շատ ագնի՛ր կին ես ասում փոխարեն՝ իրավ
որ այդ տեսակ սիրուն կին, ինչպես աղիկին Սամսոյանն է, ես եր-
բեք չեմ տեսել
- 22 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Հովատն ինձ փոխարեն՝ Աձ Այդ սիրունությանն ավե-
լադրու իր հոգու հ սրտի սիրունությանն ու այն ժամանակ միայն
կարող ես նրա արժանիքը գնահատել ... Հովատն ինձ
- 25—28 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Այդ կինը ... պատերազմները փոխարեն՝ Աձ Նրա սե-
րը կյանքին մեջ միշտ՝ մեծ գեր է խաղացել հ երեխ պիտի խաղա
բանի հոգիս բերանումս է
- 31 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ փոքր լուսնից հետո չկա՝ Ա₁ Ա₂
- 32—34 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Ի՛մ սերը՝ ... մեծացել փոխարեն՝ Աձ Լսիր, ես քեզ
պատմեմ ... Մենք երեխա ժամանակ միասին ենք մեծացել, նա
իշխանի աղջիկ, ես չբավոր ծնողների զավակ։ Մենք միևնույն
սառն էինք կենում, նրանք՝ ամբողջ վերահասակում, իսկ մենք՝
ներքին հարկի երկու փոքրիկ սենյակում
- 37 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ նրա համար ապրել, նրա համար մեռնել չկա՝ Աձ

¹ Ա₁ Այն կողմը գնանք, ահանջ չգնենք (Դադար) Ի՛մ սերը

1—32 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Սկսեցի . . . շարժառիթը փոխարեն՝ Սկսեցի աշխատել, անդուլ աշխատել, որ մի արժանի գիրք ստանամ հասարակության մեջ: Մեկ էլ հանկարծ նստակ եմ ստանում, որ Մարգարտիս ամուսնացնում են: Այդ ուղիղ վերջին բնութեթյան նախընթաց օրն էր համարարանում . . . Ախ, իհո՞ն, ինչ էր իմ գրությունը, դժվար է պատմել:

Լե<ոն> Երեակայում եմ:

Ար<տաշես> Հոռոհատությունն քիչ էր մնում ինձ անձնասպանություն դործել տար, բայց զիմացա, եղբայր, զիմացա: Մեռնելը զո՞նե այնպես մեռնելը ասացի, որ մեկ բանի նման լինի . . . Ես վճեցի . . . Մյուս օրը զնացի բնութեթյուն վերջացրի ես անմիջապես մաս զինվորական ծառայություն . . . իմ բախտից, տարբեր չբաշխեց, շուտով պատերազմն ես սկսվեցաք:

Լե<ոն> Ուրեմն այդ էր քո հաղթանակների շարժառիթը: Գիտեմ, զիտեմ, դու այս վերջին պատերազմում մեծամեծ բաջություններ կատարեցիր, ես հետաքրքրությամբ կարդում էի լրագիրները, որոնց համարները զես էլի պահում եմ:

9—12 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ձորոտարի . . . Հռենի փոխարեն՝ Ա₁ Թե թրովիսի ստանեիլ տարիներ եմ անցկացրել համալսարանում շարունակ ծիսալով հուսո երկյուղի մեջ, շարունակ մարտերով մի կողմից զիտությունների, մյուս կողմից սրտիս մեջ վառվող բուռն զգացմունքների հետ, անհնարին է ինձ, իհո՞ն, մի աս մի նկարագրել . . . Բայց երեակայի բն այս ամենի վերջը ինչ ստեղծել հարկած է հասնում ինձ . . .

23—24 Ա₁ Ա₃ (Երաժշտությունը կամաց-կամաց զազարում է) չկա՝ Ա₂ Ա₁

31 Ա₁ Ա₃ փառադոր փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ կառաղի

35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Գու երեակայիլ անգամ փոխարեն՝ Ա₃ Գու սիրում ես մայր հայրենիքդ, այնպես չէ՞:

Լե<ոն> Իհարկե. միթե երկրայում ես:

Ար<տաշես> Ո՛չ, ո՛չ, իհո՞ն, ընդհանրապես. Թայց զու երեակայիլ անգամ:

38 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ հափշտակել է քո հայրենի երկիրը փոխարեն՝ Ա₃ հափշտակել է ուղում քո հայրենի երկիրը

2—3 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ուր ամեն . . . վառքը չկա՝ Ա₃

4—5 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ միայն մի տենչով, մի ցտեղությամբ՝ փոխարեն՝ Ա₃ մի հարցով, մի ցտեղությունով

16 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ապարմիտ Արտաշես փոխարեն՝ Ա₃ ինձ դարմացնում է այդ սերը:

Ար<տաշես> Ատաված չանի, որ դու անձամբ փորձես:

Լե<ոն> Չեմ էլ փորձիլ, մի փախնար

20 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ որոնք վերադառնում են ձախ կողմից չկա՝ Ա₃

21 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Հեղինեի հետ թե թեի տված ե չկա՝ Ա₃

27 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Միմյանց ձեռք են տալիս չկա՝ Ա₃

¹ Ա₁ ցտեղությունով

- 32 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ Այս, պարոն, ուրախ եմ, որ ծանոթանում եմ ձեզ հետ փոխաբե՛ն՝ Աձ Այն, պարոն, ես ինձ երջանիկ եմ համարում, որ արժանացա սեզմել ձեր ձեռքը
- 34 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ օրիորդ փոխաբե՛ն՝ Աձ օրիորդ ... երջանիկը ես եմ, որ կարողացել եմ ձեր հ տիկնոջ համակրությունը գրավել
- 35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ մտերիմ փոխաբե՛ն՝ Աձ սրտակից
- 12 չ 248
- 2—12 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Շատ ուրախ եմ ... տալիս փոխաբե՛ն՝ Աձ Զեք բարեկամը, պ. Արտաշես, նաև իմ բարեկամն է:
- Լ հ < ո ն > (Ողջունելով Մարգարտին): Ահանձին պատիվ եմ համարում, տիկին:
- Մ տ ր < զ ա ր ի ա > Ես ձեզ արդեն փոքրիշատե ճանաչում եմ, պ. Լևոն: Մի բիշ ասա՞ ձեր մտքին պ. Արտաշեսը լավ լավ բաներ պատմեց ինձ, երբ դուք պարում էիք մեր օրիորդներին հետ: (Մատնանիշ անելով Հեղինենին): Խնդրեմ ծանոթանա՞ք օր. Հեղինե-Ան՝ թառամ:
- Լ հ < ո ն > (Ողջունելով Հեղինենին): Պատիվ ունիմ, օրիորդ:
- Հ հ < լ ի ն ե > Շատ ուրախ եմ, պարոն:
- Մ տ ր < զ ա ր ի ա > Դուք հիանալի պարում եք, պ. Լևոն, մեր օրիորդները հափշտակված են ձեր պարով:
- Լ հ < ո ն > Շատ ուրախ եմ տիկին, որ կարողացել եմ նրանց ուշադրությունը դարձնել ինձ վրա:
- Մ տ ր < զ ա ր ի ա > Հույս ունիմ, պարոն, որ դուք էլ ձեր կողմից անուշադիր չեք թողնիլ բարեկամուհու ... Օր. Հեղինեն ես շատ է սիրում պարել, ինչպե՛ս եթե միայն հոգնած չէ այսօրվա ճանապարհորդությունից:
- Հ հ < լ ի ն ե > Ես ուրախությունով կպարել մի կազմի:
- Լ հ < ո ն > Էս պատրաստ եմ, օրիորդ, եթե կամենաք:
- Հ հ < լ ի ն ե > Ուրեմն հետևյալ կազմիլը, պարոն:
- Լ հ < ո ն > Շատ բարի, օրիորդ, խնդրում եմ
- 17—22 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ պարոն Արտաշեսը ... Լևոն փոխաբե՛ն՝ Աձ պ. Արտաշեսը, Երեկ դուք գյուղական կյանքը նախադասում եք քաղաքի կյանքից:
- Լ հ < ո ն > Այո, տիկին, ես ինձ ամբողջովին նվիրել եմ գյուղացիներին և բնությանը, այստեղ միայն զվարճանալու համար եմ գալիս երբեմն երբեմն
- Մ տ ր < զ ա ր ի ա > Լսել եմ, լսել, պ. Լևոն, թե ինչպե՛ս դուք աշխատում եք գյուղացիներին հետ, նրանց զարգացնում, տնտեսական նոր նոր միջոցներ սովորեցնում ... Այդ բոլորը ձեզ պատիվ է բերում, պ. Լևոն:
- Լ հ < ո ն > Շնորհակալ եմ, տիկին, աշխատում եմ, որքան կարող եմ իմ թույլ ուժերովս:
- Մ տ ր < զ ա ր ի ա > Դուք շատ համեստ եք, պարոն
- 31 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ լուռ չկա՝ Աձ
- 34 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ մտաբույր չկա՝ Աձ

- 35 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Էս ստատիկ սիլլոբում համաթիվությունը փոխարենը՝ Ա₄ ես շատ ուշափն կլինիմ, դոնե մի քանի րոպե կմտածեմ թիֆլիսյի մաշոկ կյանքը, ես շատ եմ սիրում բնութիւնը*

էջ 249

- 2—3 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Երբ դուք գեղեցիկ տեսարաններ էիք նկարում փոխարենը՝ Ա₄ երբ դուք գեղեցիկ տեսարաններ էիք նկարում*
- 6 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Ինչպես չէ, այդ ինչ համար մեծ սիրտն է փոխարենը՝ Ա₄ Ինչպես չէ, ազնիվ բարեկամս, այդ ինչ համար մեծ միտքն է*
- 8—9 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Դուք այնտեղ սքանչելի նյութեր կգտնեք ձեր վրձինի համար փոխարենը՝ Ա₄ Դուք այնտեղ հիմնական տեսարաններ կտեսնեք, դուք նրանցից մեկնում եղբայրս, նյութ տա՛նք*
- 13 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Եղբունկում չկա՛ր Ա₄*
- 14 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Այդ անմասնալի հիշատակ կլինի ինչ համար, ախի՛ն փոխարենը՝ Ա₄ Որքան բարեկամ, ախի՛ն, չգիտեմ, համարեմ, ինչպես արատաշատ շնորհակալություն*
- 15 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Մոտավոր չկա՛ր Ա₄*
- 16 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Շատ շնորհակալ եմ ... (Լավում է կարգի բխուրները) փոխարենը՝ Ա₄ Չարժեք շնորհակալության ... (Լավում է երաժշտության պարի կանաչը)*
- 20 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Եղբունկում Մարգարտին չկա՛ր Ա₄*
- 21 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Առանձին պատիվ էք տնտես փոխարենը՝ Ա₄ Ես ինչ բախտավոր եմ համարում*
- 21—22 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Թե՛ւ աղբի, օրերդ փոխարենը՝ Ա₄ օրերդ, եթե կամենում եք պարկ ...*
Հեղ < ի ն ե > (Ոտքի կանգնելով) Ինչպես չէ, պարսն, դոնեք խնդրեմ:
Լե < ո ն > (Մարգարտին) Ներողություն, ախի՛ն:
Մար < ք ա ր ի ա > Գնացեք, գնացեք, խնդրում եմ ... Եթե դարձյալ կտեսնեք
- 23 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Առաջարկելով թեք, գնում է նրա հետ միասին և մտնում ստորնոց փոխարենը՝ Ա₄ Նեղի՛ն եմ և Լեոնթ թեք թեք աղած գրնում եմ*
- 24 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Փոքր ինչ բնութիւնից հետո չկա Ա₄*
- 27 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Յոթան ուրախ եմ փոխարենը՝ Ա₄ բարեկամս, իմ ազնիվ բարեկամս ... Որքան ուրախ եմ*
- 32 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Մեք փոքրիկ պարտիզուտ փոխարենը՝ Ա₄ մեք փոքրիկ պարտիզուտ այնքան երեսներին հետ միասին: Մեք ծվծվոցի ձայնը երկինք էք հասնում*

էջ 250

- 2 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ *Միթե կարող եմ ես մոռանալ այն բարեկամը երբեք չեղե փոխարենը՝ Ա₄ Հիշում եմ, հիշում եմ, ախի՛ն, այն բարեկամը միթե կարող եմ մոռանալ երբեք*

Ա₂ Ա₁ *Ապա առաջարկելով*

13—14 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ թիւք իմ ... (լուծվումն) փոխարեն՝ Ա₃ Միայն շատ եմ պատում, որ դուք ամեններն չեք խնայում ձեր կյանքը ... Ասում են, որ ամեն ճակատամարտի մեջ առաջին կարգում միշտ դուք եք ելել կանչմամբ ... Գովելի է այդ թաշաւարութեանը, որ որդարեւ պատիվ է բերում ձեզ, բայց թափական չէ, որ մարդ իր պիտիք ձեռք վերցնի, այլ մի սիրտ էլ յուրայիններին պիտի խղճուի։ Արեւոյ շէնք ինչ տարած, աիկին, մեկ անգամ որ ինձ նման եմ տես տարակիցին, պարտականութեանս պէտք է կատարեմ, և երջանիկ կ'ըլլիմ, եթէ իմ արշաւով կարողանայի որեւէ օգուտ բերել հայրենիքի։

Մարտի 10-ին, աղնիկ, աղնիկ բարեկամս, աղնիկ Արտաշէս ... Դուք էլի նույնն եք, ինչ որ էիք պատանեկութեան ժամանակ՝ էլի նույն հայրենասիրական վաստակն հոգին, էլի նույն եռանդով լի սիրտը ... (Արտաշէսը ողջունում է և խոր հպոյտից հանում, երկուր լուծվումն)

18 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Մի, երջանիկ օրեր էին փոխարեն՝ Ա₃ Դուք ինձ երջանակացնում եք աիկին

26 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Պարոն Արտաշէս փոխարեն՝ Ա₃ Այո կողմը նայիր ... (Արտաշէսին) պ. Արտաշէս

27 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ մանկութեանս բնկերը փոխարեն՝ Ա₃ մանկութեանս բնկերը, իմ յով բարեկամս

28 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Էրան զսպելով փոխարեն՝ Ա₃ Ա₄ զսպելով իր բարեկամս

30 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Տայիս է ձեռքը փոխարեն՝ Ա₃ Միայն ձեռք էն տալիս

էջ 251

3—11 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Արտաշէս Օ, խնդրեմ ... պարոն շկա՝ Ա₃

17—18 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Արկադիին, ցածր և հանդիմանական հայացքով։ Բայց հյուսք ... (Բարձր) շկա՝ Ա₃

19 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ մենք խոստացանք բարեկամուհուն շկա՝ Ա₃

19—27 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ (Արտաշէսին) Գնանք ... Անիծյալ փոխարեն՝ Ա₃ (Արտաշէսին) Գնանք, պ. Արտաշէս

Արեւիկա՝ Մարգարիտ, լսիր, ինչ եմ տեսնում ... (Արտաշէսին) Թույլ տվիր, խնդրում եմ, մի խոսք, միայն մեկ ասեմ կնոջս։

Արեւոյ շէնք Օ, խնդրեմ, պարոն։

Մարտի 10-ին (Արտաշէսին) խոսյուն, պ. Արտաշէս

Արեւոյ շէնք Մի նեղանաք, աիկին, ես կարող եմ ուղարկել։

Արեւիկա՝ (Մարգարիտին, մի կողմ, ցածր, բարձրաձայնով) Այդ ինչ վարձուք է, տան, խնդրեմ, չէլապայքար արդյոք դրամից, առաջի որ ամբողջ հասարակութեանը քեզ վրա է խոսում։

Մարտի 10-ին Ինձ վրան

Արեւիկա՝ Այո, քեզ վրա, բոլոր բամբասանքի առարկա դարձրիր դու, քեզ։

Մարգարիտը գալիս ցած նայում է ամուսնուն։

Արեւոյ շէնք (Առանձին) Անիծյալ Մարգարիտ։

Մ ա ր < գ ա ր ի տ > (Ամուսնուն, ցածր) Ուրեմն թող ամիկի լած
բամբասան: (Արամշենի թեն ասելով) Գնանք, բարեկամս, օր.
Հեղինեն հիմա մեզ է սպասում: (Ամուսնուն) Մեզ ստանդում
կդրենա:

Թե թեի տված գնում են

28 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Արկադիին փոխարեն՝ Աձ Արկադիին, որ մնացել է տղ-
շած

30—31 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ծիծաղում է եզանակը փոխարեն՝ Աձ Հնովից լը-
վում է տեղական երամշտության լեղդերեն կզանակը: (Թառ, ճիա-
նուր, գիմպլիկոտ, գայլբա)

էջ 252

2—15 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Մամոնյանի դուռը փոխարեն՝ Աձ Մամոնյանի
տանը մի հարուստ սենյակ՝ շրեզ կահավարտիքով դարձրված, զաշ-
նամուր, հայելիներ, ժամացույց, ծաղիկներ, պատկերներ, աշուս-
նաքներ և այլն: Մի սլոտիկը, որ պարտեզ է ներկայացնում բազ-
մած է սենյակի աջ կողմը պատկերակալի վրա

8—10 Ա₄ Ա₃ զանյիճի մոմերով չկա՝ Ա₂ Ա₁

15 Ա₄ Ա₃ Յերեկ է չկա՝ Ա₂ Ա₁

17 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ միշտ միևնույն մանյակով չկա՝ Աձ

20 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₄ զնելով փոխարեն՝ Աձ տեղավորելով

23—24 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Լամ, գնացեք պատրաստ է փոխարեն՝ Աձ լավ է,
լավ, էլ մի խառնեք, գնացեք, տեսեք, եթե օրիորդը առնե՞ն եկել,
խնդրեցեք որ շնորհ բերե

էջ 253

2 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Նա տանն է փոխարեն՝ Աձ Միթե նա տանն է

18 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ վաշի փոխարեն՝ Աձ թող

21—22 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Հրամայեք մի ծրար փոխարեն՝ Աձ Հրամայեք, տեղին:
Մ ա ր < գ ա ր ի տ > Հենց որ դուք է գնում տանից, դուք իսկույն
մտեք նրա սենյակն ու բոլորը նորից կարգի բերեք, եթե հարկավոր
լինի

Ս ե ս < ի լ > Շատ բարի, տեղին. այս քանի օրը ինչ օր. Հեղինեն
այստեղ է, ես միշտ այդպես էլ անում եմ:

Մ ա ր < գ ա ր ի տ > Շատ շնորհակալ եմ, Սեոիլ. ես օրիորդին շատ
եմ սիրում, չէի կամենալ որ իմ տան մեջ նա մի ամենաչնչին
կարոտություն անդամ զգար:

Ծառան գրից բերում է արձաթյա սկուտեզով մի ծրար:

Ս ե ս < ի լ > Այդ մասին անհոյ եղեք, տեղին

էջ 254

4 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ այդպես երևում փոխարեն՝ Աձ այդպես գիշերազգեստով
երևում

19 Ա₄ Ա₃ հենտանամ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ կերթում

21—22 Ա₄ Ա₃ իր տան մեջ էլ հանգստություն չունենա՞ն փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ
իր տան մեջ հանգստանալ չկարողանա

24—25 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Գնա զարթնում փոխարեն՝ Աձ Գնա անկողնիդ
մեջ հանգստացիր, ինչքան կամենաս. էլ ուր էիր այդպես վաղ զարթ-
նում. Գնա էլի բազցր երազներ կունենաս տեսելու:

էջ 255

- 1—2 Ա₁ Ա₃ մեկ համարույր աստ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ մեկ համարույր աստանալ
Ա₃ մեկ համարույր
6 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ախոր շատ ես գալիս ինձ փոխարեն՝ Ա₃ ախոր շատ ես
գալիս աչքումս
10—16 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ժանդժոմ սեղանին փոխարեն՝ Ա₃ Քարափրտ
Ձեռն ուղղում ես քո սուրճը (Գնում է, հետո իր սենյակի դռան
մոտ) Թող աղափինը բերեմ:

Գուրս է գնում

- 19—23 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Հեղինե, մտնում է տեսնեմ փոխարեն՝ Ա₃
Գրուխը ձեռքի մեջ տանելով՝ արմեկով հենվում է սեղանին:
Հեղինե > (Մտնելով): Հույս ունիմ, երկար սպասել չտվի
Մար < Գուրսի տ > Ա՛, Հեղինե, նստի՛ր, խնդրում եմ:
Հեղինե > (Նստելով): Ձուշտցա արդյո՞ք:
Մար < Գուրսի տ > Ո՛ր, ոչ, հաղիս, ինչպես աստիճանյան խոտա-
ցար, ճիշտ նշանակած մամանակին ես եկել ... (Սուրճ ամեկով):
Ի՞նչ արիր, ինչ շինեցիր, պատմիր բոլորը
24 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ վերցնելով զվարկը չկա՝ Աճ
29—30 Ա₁ Ա₃ Առավոտանից վշտացած ես փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ախոր ա-
ռավոտյան արգեն նկատեցի, որ դու մի բանից վշտացած ես Աճ ես
ախոր առավոտյան արգեն նկատեցի (Ցույց տալով սեղանի վրա
դրած մի ոսկեգոծ գիրք): այն վիղառանությունը կարդալիս, որ դու
բավականին ախոր ես

էջ 256

- 3 Ա₁ Ա₃ շատերն են գիտում փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ շատ գիտողներ եղան Աճ
Ամենքն էլ հենց ինձ են գիտում
3—4 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Կարծեմ հառնելու՝ փոխարեն՝ Աճ համարյա այն-
քան մամանակ չէ մնում որ կարողանամ ամենքի պահանջն էլ կա-
տարել
12—13 Ա₁ Ա₃ Ձարմանալի երևույթ է, ճշմարիտ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աճ Բայց
ես տասը կտոր չեմ կարող լինել ... ճշմարիտ, դարձանալի մար-
դիկ եմ:²
13—15 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ կամ ամենեին բան է չկա՝ Աճ
27 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Այժ, ուսումնաբան փոխարեն՝ Աճ Այժ, ուսումնաբան,
այսինքն՝ պաշտոն ուսումնաբանում
31—32 Ա₁ Ա₃ ինձ են նայում, երբ հարց ու փորձով փոխարեն՝ Ա₂
Ա₁ Աճ ինձ են նայում, նրանց ուշքն ու միտքը ինձ վրա է դարձ-
րած
32—33 Ա₁ Ա₃ Ընթացքում փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աճ միջոցում

էջ 257

- 2 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Առումով կրկին կհանես նպատակի՞ց՝ փոխարեն՝ Աճ
Հույս ունիմ շուտով հասնես կրկին այդ երջանկությանը

¹ Ա₂ Ա₁ հասնել

² Ճշմարիտ, դարձանալի մարդիկ են չկա՝ Աճ

³ Ա₂ Ա₁ այդ երջանկությանը

11—12 Ա₃ Ա₃ Էս նրանց ... եղբայրներին փոխարեն՝ Ա₂ Ա₂ Ա₃ Էս բոլորին աշնպես էի սիրում և աշնպես սիրված էի նրանցից, որ կարծում էի թե նրանք ամենքն էլ իմ հարազատ բաւր, աւ եղբայրներս են

17 Ա₁ Ա₃ այդ բանը, իմս Հեղինե փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ա₃ որ՝ այդ օրին արժանանաս

21 Ա₄ Ա₁ Ա₂ Ա₁ Քանի օր է՝ նկատում եմ, որ դու թեև փոխարեն՝ Ս₃ Այս մի քանի օր է, ինչ վաղելում եմ քո հյուրասիրությունը, ես նկատում եմ, որ դու թեև

31 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ (Լուսթյուն) չկա՝ Ա₃

31 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Օ՜, եթե հնար լիներ փոխարեն՝ Ա₃ Հասարակության կարծիքի ստրուկ եմ դարձել հայկալան և ոչ մի կողմից փրկություն չկա ինձ համար ... Օ՜, եթե հնար լիներ

32 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ինչպես որ նրանք են խնայել փոխարեն՝ Ա₃ Ինչպես որ կան նրանք խնայել, և ոչ թե աշնպես, ինչպես որ դիտեն նրանք ևրեալ

35 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Ա₁ մի քանի տարի փոխարեն՝ Ա₃ վեց տարի

§ 258

1 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Իրեր իմ փեսայու փոխարեն Ա₃ սրպես իմ նշանածս

1—2 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ այս անտուկ, ժամաշուտ, խարերս մարդն է փոխարեն՝ Ա₃ Եւ այժմյան անաւոթի և տարից մինչև դաւիտ ապականված անասակ մարդն է

15 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Էս լիով եմ հանաչում... (Լուսթյուն) փոխարեն՝ Ա₃ Էս լիով եմ հանաչում: (Լուսթյուն) Օրինակ՝ դու ինչ կտակիր, եթե մեկ գիշեր նա իր սիրուհիներին տղամարդու շորեր հազցրած բերեր ալտուկ, հենց այս սենյակում, նրանց հետ մինչև լույս արելցության մի խնձույք կատարեր, հալտապնելով ինձ մյուս սենյակում, որ արտասահմանից նոր եկած՝ ինձ բոլորովին անձաւոթի ևրեաւտարդներ են ... Ես, Հեղինե քան, վկա եմ եղել մի աշպխիսի գիշերի:

Հեղ < ի ն և > Եթե իմ ամուսինս լիներ, Մարգարիտ, ես իսկույն եեմ կսպանի նրան էլ, ինձ էլ:

Մար < գ ա ր ի տ > Ճշմարտությունը ես շատ աւշ իմացաւ Եվ այն գիշեր մինչ այն աստիճան խորված եմ եղել, որ ես ինքս եմ թեյ պատրաստել այն անարդ արարածների համար

15—34 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Գուցե ինձ ... Լուսթյուն փոխարեն՝ Ա₃ Արդարեւ ինձ պատվով չէ բերում այս բոլորն ասել և զանգատով ամուսնուցս, բայց համբերությունս հատով, Հեղինե քան: (Ջեպը կրճքին տանելով:) Էլ տեղ չկա այտուկ ... Անտուկ, խարերս, ստախոս ... (Սեւիլին, որ դուրս է գալիս Արկադիի սենյակից, դատարկ բաժակը ձեռքին:) Ջեղ սով կանչեց:

Սեւ < ի լ > ոչ ոք, տիկին, պտուղն ըմպեմ է, դուրս եմ տանում:

¹ որ չկա Ա₃

² Ա₂ Ա₁ օր է արդեն ես

³ ժամաշուտ չկա՝ Ա₃ Ա₁

Մ ա ր < գ ա ր ի ա > Պարոնի բաժանկր՝ ... (Փոքր ինչ չվարժում է:) Այն ... Լավ ... գնացնք ... (Սեսիլը զուրս է գնում բաժանկր ձեռքին) Կարճ սառած՝ ևս իմ ամուսնուն չեմ սիրում և չեմ էլ կա-
րող սիրել, թեկուզ ինձ կախաղան բարձրացնեն զրա համար, և մե-
նույն մամանակ ևս ստիպված եմ մինչ ի մահ ահաբաժան աղբել
նրա հետ մի բնակարանում, միևնույն տանիքի տակ, որովհետև
նա իմ ամուսինն է, ևս նրա կինն եմ, մենք պատկված, անխղձի
կողերով կապված ենք միմյանց հետ ... Ի՞նչ ելք կա սրան, ա-
ստ, խնդրում եմ ... Ահա տարաբախտություն եթե կամենում ես,
այս է ... Օ՛, հազար անգամ երջանիկ ես դու, որ լիովին վախկում
ես քո ազատությունը և բացի քեզանից ուրիշ ոչ ոքի պարտական
չես, ոչ ոքից կախում հասնի, քո աշխատանքով ևս ապրում, դու
միայն քեզ ևս տեր ճանաչում քեզ վրա և հազար անգամ ես ստոր
եմ քեզանից, որ կամա-ակամա այսպես ապրում եմ ... Կարծես
թե ես ինձ ծախած լինեմ այս փառքին, այս հարստության, որից
ևս հեռոջևտե ավելի և ավելի եմ զզվում, հավատացիր ինձ ...
(Զեքեր ճակատին տանկով:) Ա՛խ ... (Լուսնը:) ևս կարծում
եմ շատով բայրն էլ կթողնեմ՝ և քո օրինակին կհետևեմ ... Մայրս
լաց կլինի, թե զավակներս ինչ է:

Հ ե գ < ի ն ե > Ի՞նչ եր ևս ստում, Մարգարիտ:

Մ ա ր < գ ա ր ի ա > Հավատա՛ ինձ, հոգիս, այս մասին տալիս ան-
գամը չէ, որ ես մտածում եմ: Մի վախենալ, քաղցած չեմ մեռնիլ,
աշխատել ևս էլ կարող եմ. ուրիշ բան որ չլինի, նկարել հո զի-
տեմ ... Մեկ օր ևս արգեն բոլորովին պատրաստ էի իմ զիտովո-
րություն իրադրման, միայն մօրս արտասուքներն ինձ արգելի
եղան ... (Արատվելով:) Խեղճը գեո ևս կհեղանի էր այն ժամա-
նակ ... Օ՛, Հեգինե ջան, թե ինչ տանջանքներ եմ կրել այս տանը
և ինչքան արքունի թափել այս ոսկե սրտերի մեջ, այդ միայն
ստածուն է հայանի ...

Աչքերը սրբում է:

Հ ե գ < ի ն ե > Ախի՛ս իմ Մարգարիտ, այն, արդարև դու տարա-
բախտ ես. իսկ ով կարող էր հավատալ, ամբողջ հասարակույթյունը
քեզ երջանիկ է համարում և շատերը մինչև անգամ նախանձում են
քո վիճակին:

Մ ա ր < գ ա ր ի ա > Թող ոչ ոք չնախանձի, հոգիս, ևս իմ թշնամուս
էլ չեի ցանկանալ իմ դուռնի մեջ տեսնել ... (Հեգնորեն:) Իսկ
հասարակության ինչ գործն է ամեն մի էակի ներքին կյանքը
բերել ու գննել թե ո՞ւր ևս սրտում ինչ կրակ կա վառված. նա
բավականանում է միայն արտաքին տեսքով ... Եվ աս մի գե-
ղեցիկ գույգու գեղեցիկ հագնված, հրաշալի տուն, հրաշալի կառք,
բազմաթիվ ծառաներ, հիտնալի ճաշեր ու երեկույթներ և այդպիսի
զույգին հասարակությունը գորշում է և երջանիկների տիպոսով:
Բայց թե ով ինչ բարոյական ցավով է տանջվում և նրա այդ ցավն
ինչպես սկսած է բժշկել ու դարմանել (Հեգնորեն ժպտալով:) Միթե
այդ հասարակության պարտականությունն է գիտենալ ... Այդ շատ
խիստ պահանջ կլինի մեր հասարակությունից, սիրելիս ... (Հեգ-
նորեն ծիծաղում է:) Հա՛ հա՛ հա՛ ... Մեր հասարակությանը փող ու

հարստութեան աստ միայն, թեև այդ բոլորը հենց իրան հաս-
րակութեանն ինչի հափշտակված (չուսահատ:) Ա՛խ

- 33 Ա₄ Ա₃ փրկութեան չկա փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ փրկութեան չկա ... Ես
իմ թշնամուս էլ չէի ցանկանալ իմ գրութեան մեջ լինել

էջ 259

- 4—5 Ա₄ Ա₃ հազիվ թե այդպես լինելու փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ հազիվ թե այդ-
պես քնքուշ վարվելու հետո Ա₂ գոնե այլևս այդպես մեղմ չէր լինել
զեպի քեզ

- 10—11 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ այդ գիմակն էր, որ ինձ մայրերեցի փոխարեն՝ Ա₂ այդ
գիմակն էր, որ ինձ խելքիցս հանեց ... Դու գիտես, թե քանի քա-
նի երթառարդ մեկը մյուսի ասաջն էր կարում, որ կարողանա իմ
ամուսինը լինել, բայց միայն զո՞ւ էր, զո՞ւ, որ իր գիմակով շեղեց
ինձ իմ ճանապարհից ... Այժմ մենք մեր հաշիվները վազուց է
վերջացրել ենք և մեր ամուսնութեան միայն անունն է մնացել
մեր մեջ: Ինքզի էլ տեսնում ես, թե ինչպես ենք, ապրում, — նա իր
համար առանձին այն կողմը, իսկ ես առանձին այս կողմը ... Էլի
փառք ասածու, որ գոնե այդքան ազատութեան եմ վայելում ...
Երբ է նա տուն գալիս, Երբ է դուրս գնում, ձրաեղ և ինչպես է իր
ծամանակն անցկացնում, այդ մասին ես ոչինչ չգիտեմ և չեմ էլ
կամենում գիտենալ ... (Գառնութեամբ) Մենք շատ հմտն ենք
թաղանթալիս այն գերասաններին, որոնք իրանց գերեզման կառու-
րիս՝ հասարակութեան ասաջ համբավում են, իսկ մասնավոր կյան-
քում մինչև անգամ չեն էլ ողջունում միմյանց ... Ա՛խ, ես զգվեցի
այս կյանքից, այս գիմակահանգիսից

- 14 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ պարսնոցին շրանշան փոխարեն՝ Ա₂ կրծքին ձ-րդ աս-
տիճանի ս. Վազգիմիլի խաչ

- 18 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ մտերիմ փոխարեն՝ Ա₂ ասաջին

- 18—19 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ և սառը քաղաքավարութեամբ չկա՝ Ա₂

- 20 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Սպասավորը դուրս է գնում չկա՝ Ա₂

- 21 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ թերթապա փոխարեն՝ Ա₂ թղթակալ

էջ 260

- 10 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ համբուրելով Հեղինեին չկա՝ Ա₂

- 19 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ կիսաձայն փոխարեն՝ Ա₂ համակը վերցնելով

- 26 Ա₄ Ա₃ երբ դուք եկաք փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ա₂ հրամանաբեղձ շնորհ
բերիք

- 27 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ համակը տալով Հեղինեին փոխարեն՝ Ա₂ Մատնացուց
անկողի Հեղինեի ձեռքի համակը

- 36 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Գլխարկը ձեռքին գնում է իր սենյակը փոխարեն՝ Ա₂
դուրս է գնում

էջ 261

- 4—5 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ վոմաշուք փոխարեն՝ Ա₂ գերազանց

- 19—22 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Նորից ... գնում փոխարեն՝ Ա₂ Սեսիլին, որ ներս է
մտնում

- 27 Ա₄ Ա₃ Ա₂ հազով փոխարեն՝ Ա₁ ամաչելով չկա՝ Ա₂

- 33—34 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Արեղը առանձին համանութեան նշան է անում Սեսիլի
կերպրեմամբ

¹ Ա₂ Ա₁ դուք

էջ 262

- 8 Ա₃ Ա₃ Ա₃ Ա₁ *խել պարանոցին շքանշան փոխարեն՝ Աձ խել պարանոցին 3-րդ աստիճանի ո. Վլադիմիրի խաչ: Մինչդեռ Արեւը ձեռքը բարձրացնելով, կամենում էր պատասխանել կնոջը*
 11 Ա₁ Ա₃ Տալիս է ձեռքը նախ էլիզին և ապա Արեւին փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Տալիս է ձեռքը դեռ՝ Արեւին, ապա էլիզին
 23 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *լուս շկա՝ Աձ*

էջ 263

- 12 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *ծորհրդավոր փոխարեն՝ Աձ Հատկանալի*
 13 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *ավելի և ավելի հուզվել փոխարեն՝ Աձ իրան վատ է դրում*
 20 Ա₃ Ա₃ Ա₂ *Այս ամենը ձեր շնորհիվն է փոխարեն՝ Ա₁ Այս ամենը ձեր շնորհքն է Աձ Այս բոլորը ձեզ եմ պարտական*
 24 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *է՛հ, պարոն Արեւ, նոր ժամանակ, նոր սովորություններ փոխարեն՝ Աձ Ի՞նչ էք ասում, բարեկամս, այս ժամանակին միմե օրինավոր ամուսիններին վայել է ամբողջ իրանց կյանքը մի քնդհանուր սենյակում անցկացնել*
 27 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *բարեբե փոխարեն՝ Աձ խելի*
 27—28 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Տեսնենք վերջն ի՞նչ է լինելու փոխարեն՝ Աձ Տեսնենք ծայրը՝ սրտեղ է հասնելու*
 32 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Գու. հո չես կարող փոխել աշխարհի սովորությունը փոխարեն՝ Աձ Շատ զեղեցիկ էս դատում, պարոն, բայց մեկ ինձ էլ հարցրու, կհամաձայնեմ արդյոք*

էջ 264

- 5 Ա₁ Ա₃ Ա₂ *տոտերը փոխարեն՝ Ա₁ Աձ պապերը*
 5—6 Ա₁ Ա₃ *հավատն հարյուր տարի չէին ապրում, չէ՞ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ դրս համար էլ հարյուր տարեկան հասակի չէին հասնում, չէ՞*
 9 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *ո՛ւմ ի՞նչ միտ կարոզ է տալ փոխարեն՝ Աձ մարդու կյանքին կարող է միասել*
 15—16 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Թուղթ է հանում ծածկարար փոխարեն՝ Աձ ամսակ է հանում և պահում*
 26 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *հրելով փոխարեն՝ Աձ բոթելով*
 31 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *ես տեղար եմ փոխարեն՝ Աձ ես ինձ լավ չեմ դրում*

էջ 265

- 1—2 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *սիրտը... հիանալի փոխարեն՝ Աձ (Տեղար ձեռնալով) Օ՛հ, փ... (Գուրս է դալիս, առանձին:) Հիանալի, Հիանալի... (Հեղինորեն ծիծաղում է:)* Հո՛ւ հո՛ւ հո՛ւ
 11 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *վերադառնում է փոխարեն՝ Աձ գուրս է դալիս սենյակից*
 13 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *հանդիստ եղեք փոխարեն՝ Աձ մի վախենար*
 16 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *նուշպեւ շկա՝ Աձ*
 17 Ա₁ Ա₃ Ա₂ *(Բորձը) շկա՝ Ա₁ Աձ*
 19 Ա₃ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *դնում փոխարեն՝ Աձ դառնում*

էջ 267

- 5 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *իմ անգին էլիզ փոխարեն՝ Աձ էլիզ քան*

¹ Ա₂ Ա₁ նախ

- 13 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Իմ ազալնյա՞նկս... Իմ հրեշտակա փոխարեն՝ Ա₁ Իմ հրեշտակ Աձ Իմ ազալնիս
- 14—15 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ ազատվելով: Գայիս են, գայիս փոխարեն՝ Աձ Սպասիր, սպասիր: (Նոսեցնելով ամուսնուն:) Այստեղ մի ինչ որ սպիտակ մաղ երևաց:
- Հենվելով ամուսնուն՝ զլիտ մաղերը բըքրում է:
- Ա.բ < ե լ > Միայն պոռն, խնդրում եմ, այսօր աստվոսյան ամբողջ մի փունջ պոկեցիր:
- է լ < ի ղ > Համբերություն:
- Ա.բ < ե լ > Վա՛յ, կամաց, վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ... Անողորմ, երեք միասին բաշեցիր:
- է լ < ի ղ > Աչինջ, աչինջ: (Գեն սոճելով պոկած մաղերը:) Ահա այս անպիտանները:
- Ա.բ < ե լ > Է՛, սիրելիս, դու թեև ասում ես, որ իմ շեկ մաղը ամբողջ աշխարհիս հեռ չեմ փոխել, բայց ինչպես տեսնում եմ, շուտով դու, զլիտ վրա մեկ հատ մաղ էլ չես թողնելու:
- է լ < ի ղ > Ինչ դու, հոգիս, հենց այս բաղկիս գլուխդ լինձ մտաղ էիր անում, բայց երեք մաղիդ համար արդեն լաց ես լինում: (Ձեռքը զլիտ ըսելով:) Ահա, դորձյալ իմ սիրուն սև երևար:
- Ա.բ < ե լ > Երեւո՛ւ:
- է լ < ի ղ > Ախրե՛րն՝ գլուխդ... Գու լավ գլեւս որ աշխարհումս միակ իմ սիրելի ես սիրած մարդը դու ես:
- Ա.բ < ե լ > Իմ հրեշտակ:

Համարում է

- 23 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ Ո՛րչափ հաճելի է սիրով ամուսիններ տեսնելը փոխարեն՝ Աձ Միբեյի են ինձ հավատարիմ ամուսինները
- 24 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ փոքր ինչ շփարժած չկա՝ Աձ
- 26 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ գրկում փոխարեն՝ Աձ պաշ անում
- 30 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ Հանդիմանական հայացք է ձգում էլիգի վրա փոխարեն՝ Աձ Ծածուկ սպանում է էլիգին՝ աջ ձեռքի ցուցամատը ձախ ձեռքին խփելով
- 31 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ հայացրով փոխարեն՝ Աձ Հասկանալի նշաններով

էջ 268

- ² Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ Փառք աստուծա փոխարեն՝ Աձ Շատ լավ
- 5 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ սառնարեկի փոխարեն՝ Աձ խնդրեցի
- 10 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ Մոտենում է սեղանին ե չկա՝ Աձ
- 14 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ Հանդիստ եղիր... (Արեյին, բարձր:) Այդ ինչ է, սիրելիս փոխարեն՝ Աձ Հանդիստ եղիր հոգիս... (Ձեռքը տանելով ծոցը:) Այս ինչ ես գրել:
- է լ < ի ղ > (Արեյի ցածր:) Այս գրչեր տանր չի լինել:
- Ա.բ < ա ղ > Լավ... (Գնալով գետի Արեյը:) Այդ ինչ է սիրելիս
- 15 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ էլիգը մի կողմը քաշվելով, զրազվում է ալրոմով փոխարեն՝ Աձ էլիգը տանձնաճալով սկսում է թերթել ալրոմը
- 22 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ Բոլորն այդտեղ է՝ փոխարեն՝ Աձ Բոլոր ութ հազարն էլ այդտեղ է, բոլորը

¹ Ա₁ Գնալով գետի Արեյը

- 24 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Լնով, լնով* փոխարեն՝ Աձ Զիշեալ եղիցին
- 25 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Արկադիին, ձածուկ* փոխարեն՝ Աձ Ավելի ցածր
- 28 Ա₃ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Շատ բարի* փոխարեն՝ Աձ օրհնյալ լինիս
- 29 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Ուրիշ Բնչ կա աղանդ թերթադաշուս* ֆիլա՝ Աձ
- 30—35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Արևի Ամենահարկավոր...* թերթադաշով չկա՝ Աձ
- էջ 269
- 1—25 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Արևի եթե թույլ...* փոխարեն չկա Աձ
- էջ 270
- 12 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *(Հեղինեին)* չկա՝ Աձ
- 12—13 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Էլիդին* փոխարեն՝ Աձ *Հնոջը*
- 13 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *(Արկադիին)* չկա՝ Աձ
- 15 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Սեղմում է՝ էլեկտրական հնչակի կոճակը՝* փոխարեն՝ Աձ *հոսում է պատի հնչակն*
- 17 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *կեղծելով չկա՝ Աձ*
- 26—28 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *(հերս մանող... դնում* փոխարեն՝ Աձ *(Ծառային)* *կոտոր պատրաստ է*
Ծռու < ա > Այս, ձերդ գերադանցություն:
Ար < կապի > Տիկինն և պարոնին իմ կողքով տանն:
Ծռու < ա > Հրամեկ եք, ձերդ գերադանցություն:
Դուք է գնում
- 27 Ա₁ Ա₃ թնդ չկա՝ Ա₂ Ա₁
- 29 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *տաննին, շեշտելով* չկա՝ Աձ
- 32 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *համբուրելով* չկա՝ Աձ
- էջ 271
- 2 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Մնաք բարյալ, օրիորդ* չկա՝ Աձ
- 2—3 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *ձերդ փոխություն* չկա՝ Աձ
- 4—5 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Հեղինեին Մարգարտիս լնով պահեցեք* չկա՝ Աձ
- 7—9 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Արկադի, ուղեկցելով...* ու. Արևը չկա՝ Աձ
- 15 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *(Հեղինեն կամենում է գնալ)* փոխարեն՝ Աձ *փոքր խնչ տկար է:*
Հեղ < Ինե > Միթե:
կամենում է գնալ
- 20 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *արդյոք զոհ եք ձեր սենյակից* փոխարեն՝ Աձ *արդյոք զոհ եք դուք ձեր սենյակից. կարծում արե՛հ չէ՛ ընկնում այնտեղ*
- 26—34 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *Դուք այնպիսի... գտնվել* ձեզ փոխարեն՝ Աձ *Միայն խորհուրդ կապի ձեզ, օրիորդ, (ծույց տալով իբր սենյակի կողմը) այս կողմը տեղափոխվել, այստեղ իմ սենյակի կողմը: Այս կողմը տեղափոխվել, այստեղ իմ սենյակներին կից երկու սենյակ կա բուրդովին ազատ, արե՛ի դիմաց, պարտեղը պատուհանների առաջ և առանձին մուտք. կարող եք զուրս ու. տուն անել երբ և ինչպես կամենաք, ընդունել ուսմ կամենաք, մեկ խոսքով աղբիլ ինչպես ձեր սեպհական տան մեջ:*
- էջ 272
- 2—4 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ *շատ շնորհակալ եմ... Օ՜, օրիորդ* փոխարեն՝ Աձ *շատ շնորհակալ եմ:*

¹ Ա₂ Ա₁ *հույլ է տալիս*

¹ Ա₂ Ա₁ *կոճակին*

Ար<կադի> Որ հրամայեք, օրինորդ, ես պատրաստ եմ պարտեղիս մի անկյունում առանձին մի նոր տուն շինել տալ հաստեղ ձեզ համար, հավատացնում եմ:

Հեղ<ինե> (Փստալով): Ինչքեք եք հրամայում, պարոն, ես իմ սենյակից բոլորովին դո՛ն եմ, նամանավանդ, որ Մարգարաթին շատ մոտ եմ, և ուզիզն ասած, պարոն, եթե Մարգարաթի միայնութունը թեթեացնելիս չլինեի, ես բոլորովին չէի բնակվիլ այս տանը:

Ար<կադի> Օ՛ր, օրինորդ

6—28 Ա₄ Ա₅ Ա₂ Ա₁ սիրում և հարգում եմ... Իսկույն) փոխարեն՝ Աձ սիրում եմ ամենին, ով որ նրան սիրում է... Իսկույն, օրինորդ... (Նստում է աջ կողմը դրած սեղանի մոտ և բաց անում Արևելի տխած ծրարը): Այ՛, այ՛ (Վերելիբոյ և կիսաձայն հաշվելով փողերի կապոցները ու սուտ-սուտ ավելացնելով): Հապար, հինգ, տասը, տասներկու... (Առանց նայելու ձեղիններ): Տեսնում եք, օրինորդ, ինչքան է, այսպես գալիս է ամեն օր աղբյուրի նման... (Շարունակելով հաշիվը): Տասնվեց, տասն և ոթ... Մնացածը մտքի է՝ այս հարյուր, երկու երեք և էլ չարժե... (Նայելով զանազան հաշիվներ): Այսքան, այսքան... Այ՛ բոլորն ուղիղ է: (Վերկախելով հավաքում է բոլորն պահում ծոցում): Օրինորդ, կամենե՞ք մի փոքր դրոսնել կապռով, ինձ հետ միասին... կարող ենք զնալ Մուշտաթի, այնտեղից ես կերթամ Մաքսատուն, իսկ դուք կվերադառնաք, կամենե՞ք եք:

Հեղ<ինե> Ո՛չ շատ շնորհակալ եմ, պարոն, ես հիմա գտաի պիտի դնամ:

Ար<կադի> Ինչ հարկավոր է ձեզ այս ու այն կողմ ընկնել օրինորդ, ձեր բոլոր գտները ինձ տվեք, ես ուրախությամբ կվերցնեմ... Պարապեցեք միայն ինձ հետ, ես կլինեմ ձեր միակ աշակերտը, այս, բոլորի վարձն էլ կարող եմ տառնալատիկ վճարել:

Հեղ<ինե> Դուք ծաղրում եք ինձ, պարոն:

Ար<կադի> Հավատացեք, ճշմարիտն եմ ասում... դնանք օրինորդ, կարքը սպասում է:

Հեղ<ինե> Ո՛չ, ոչ, չեմ կարող, պարոն, շատ շնորհակալ եմ:

Ար<կադի> Դուք գիտեք... (Ձեռք տալով): Այդ ինչ հրաշալի աչեք ունեք, օրինորդ

Հեղ<ինե> (Օչում է): Ա՛յ... (Ազատակցով): Պարոն, պարոն, դուք ցավացրիք ձեռքս:

Հեռանում է:

Ար<կադի> Ներողութուն, օրինորդ, այդ իմ խոթին հարգանացս արտահայտությունն է:

Հեղ<ինե> (Անբավահան): Շատ շնորհակալ եմ, պարոն, լավ հարգանք է, բիշ էք մնում ձեռքս փշրելիք:

Ար<կադի> Յավում եմ, օրինորդ և ներողութուն խնդրում եմ պատրաստ եմ հալար անգամ համբուրել այդ ձեռքը:

Հեղ<ինե> Հեռացեք, խնդրեմ:

Ինքը հեռանում է:

Ար < Կ ա գ ի > Աւրեմն ցտեսությունն, օրիորդ:

Հե գ < Ի ն ն > (Վերապրումն): Յետությունն, պարոն:

Ար < Կ ա գ ի > (Կանգ առնելով): Այն, հրաշալի աչկեր: Դուքս է գնում:

Տեսիլ-ժա

Հեգինե, մենակ:

Յտեսությունն, ինչպես չէ... Մնաս բարով հավիտյան, շարագործ...
Ինչքեք է առաջարկում, չէ էլ ամաչում... Կո քո ասած հիմարներից
չեմ, պարոն... Ո՛չ, ոչ զուէն ալիս ինձ չես տեսնիլ... Այն, այսու-
հետեւ անհնար է ինձ մնալ այստեղ... Խեղճ, խեղճ իմ Մարգարիտ,
իդուք չեմ քո տրտունջ աւ հասաչանքները... (Բռունցքը բռնեց-
քին խփելով): Օ՛ր ազամարդիկ... Միթե՞ բոլորեքյան այսպես են...
(Կամենալով մանկ Մարգարիտի սենյակը): Դուք կողպած է: (Կա-
մայք բախում է դուռը Լսվում է Մարգարիտի ձայնը՝ թի է): Հե-
գինեն Լմ: (Դարձյալ ձայնը՝ իսկույն): Երեկ զարձակ մի անբա-
ժականություն է ունեցել... (Առաջ գալով): Օ՛ր, ինչ վատն է եղել
այս պ. Արեգիդին... (Նստելով): Անամի՛թ

26 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ժաղած փոխարեն՝ Ա₁ կողպած

31 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ զղուշությամբ փոխարեն՝ Ա₃ ծածուկ

33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ սաղած փոխարեն՝ Ա₃ ոտքի կանգնելով

էջ 273

2 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ամենքը փոխարեն՝ Ա₃ Բոլորեքյան

5 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ կրկին փոխարեն՝ Ա₃ զարձակ

6 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Նստելով կողքին, առնում է ձեռքը փոխարեն՝ Ձեռքը
զննելով Մարգարիտի ուսին:

8 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ (Թողնելով ձեռքը) փոխարեն՝ Ա₃ (Առանձին): Խեղճ
կին... (Նստում է կողքին)

9 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ազաչում եմ փոխարեն՝ Ա₃ ինչպե՞ս եմ

10՝ Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ քեզ վշտացրել են փոխարեն՝ քեզ վերապրեցին

14 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ո՛վ... ամուսինդ փոխարեն՝ Ա₃ պարոն ամուսինդ

16 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Վաղուց է որ ես նրան ճանաչել եմ փոխարեն՝ Ա₃ վա-
ղուց է որ նա էլ չի վայելում իմ հարգանքը

19—20 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ծաղմվածքով՝ տրտահայտում է վերին աստիճանին հու-
սահասությունն փոխարեն՝ Ա₃ մաղերը փետում է

26 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Մարգարիտ փոխարեն՝ Ա₃ Մարգարիտ ջան

35—37 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ (Բռնելով... Դու ինչ արիր) փոխարեն՝ Ա₃ (Աչքերը
սրբում է): Ահա, տեսնում ես բոլորովին լավ եմ, բոլորովին հան-
գիստ:

Հե գ < Ի ն ն > Այն, այդպես, այդպես սիրելի իմ Մարգարիտ:

Մա ր < Կ ա ր ի ա > Աւրեմն խոսեմք, ման գալով խոսենք

Հե գ < Ի ն ն > Լավ, հոգիս, ման գալով խոսենք:

Ման են գալիս:

Մա ր < Կ ա ր ի ա > Ի՛նչ արեմ, ինչպես վերջացրիր այն հրավերը

էջ 274

4 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Երեկոյան փոխարեն՝ Ա₃ Երեկոյանները

11—15 Ա₄ Ա₂ Ա₁ Մարդարիտ Ո՛րբան... բայի քեզանից փոխարեն՝ Աձ
Մ ա ր < գ ա ր ի տ > (Ուրարիտ) Ա՛խ, Հեղինե ջան, ինչքան ուրախ
եմ, որ մերժել ես... ես ինչպես կարող էի գիմնալով ամբողջ օրը
առանց քեզ, ես այնպես սովորեցի քեզ, որ եթե օրը տառն անգամ
չտեսնեմ, կհիմալանամ, դու փոխարինում ես ինձ համար այժմ
իմ մարտ... Ո՛չ, ձեզ Հեղինե ջան, իմ անցին Հեղինե, ինձանից մի
հետանալ այդքան:

Հ ե գ < ի ն ե > (Առանձին) Խնչպես հայտնեմ այժմ:

Մ ա ր < գ ա ր ի տ > Դու զմեզ անում ես պատասխանել ինձ:

Հ ե գ < ի ն ե > Ո՛չ, ոչ, Մարդարիտ ջան, բայց կարելի է պարոն
ամուսնուդ դուք չէ գալիս իմ այտուց բնակվելը:

Մ ա ր < գ ա ր ի տ > Ինչքան ես ասում, հոգիս, ես քեզ արդեն ասացի,
որ այդ մասին հանգիստ լինիս. նա մի՞նչ այդ տատիճանի էլ անբա-
ղատալարի չէ:

էջ 275

2 Ա₄ Ա₂ Ա₁ ես գործ ունիմ փոխարեն՝ Աձ ես գտնի ոլիտի գնամ

12 Ա₄ Ա₂ Ա₁ Ս ա ր ա տ լ ո ր, ժանուցանելով փոխարեն՝ Աձ

Հ ե գ < ի ն ե > (Մենակ) Խեղճ իմ Մարդարիտ:

Ծ ա ս < տ > (Ծանուցանելով)

24—25 Ա₄ Ա₂ Ա₁ Վազուց է որ սպասում էինք փոխարեն՝ Աձ մենք երկար
մամանակ է սպասում էինք

25—26 Ա₄ Ա₂ Ա₁ շնորհ չբերեց փոխարեն՝ Աձ շնորհ չբերեց, ինչպես
խոստացել էր

28—30 Ա₄ Ա₂ Ա₁ Ներգուլթյուն... Թիֆլիզը փոխարեն՝ Աձ Ներ-
գուլթյուն, օրիորդ, հենց պատճառը բարեկամս էր, որ ես այդքան
ուշացրի իմ այցելությունը, թեև նա ինքն էլ մեղավոր չէ...
պարահանդեսի մյուս օրը գլուղացիք եկան տարան Աննին մի ինչ
որ հարկավոր գործի համար ես հաս մինչ այսօր նրան էի սպա-
սում... Մենք թեև խոստացել էինք միասին գալու, բայց հենց այ-
սօր ես թողնելու եմ Թիֆլիզը միասամանակ

էջ 276

3 Ա₄ Ա₂ Ա₁ ձեզ ե տիկին Մարդարտին (Նկատելով պատկերակալի
վրա փոխարեն՝ Աձ ձեզ ե տիկին Մարդարտին:

Հ ե գ < ի ն ե > Ծնորհակալ եմ, պ. Արտաշես, ձեր այդքան ուշացրե-
թյան համար, թեև, հավատացե՛ք, շատ ցավում եմ, որ դուք
գնում եք:

Ա ր < տ ա շ ե ս > Դուք շատ բարեի եք, օրիորդ, պեպի ինձ:

Հ ե գ < ի ն ե > Օ՛, պ. Արտաշես, եթե դուք գիտնայիք, թե ուրբան
եմ ձեզ հարգում: Ձեր գրիչը գրավել է մեր բոլորի սիրտը: Հենց
այսօր առավոտյան էլ Մարդարտի հետ միասին, ահա, այս ձեզ
վերջի վիպասանությունն էինք կարդում... (Տալով Արտաշեսին
ոսկեգոծ զիրքը) Տեսեք:

Ա ր < տ ա շ ե ս > (Բանալով զիրքը) Քառալիկ ես սեր... (Հոգովոց
հանելով) Այո...

Հ ե գ < ի ն ե > Ձեր բոլոր հեղինակությունները այսպես է պահում
Մարդարտը:

Ար՝ < ա ա շ ե ս > ես պետք է ինձ երջանիկ համարեմ, օրերդ, որ զրգմաժու արժանանում է այդպիսի ուշադրութեան: (Նկատելով պատկերակալի վրա)

5 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₁ տիկին՝ փոխարեն՝ Աձ տիկինի

7 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ այդ նկարը փոխարեն՝ Աձ տիկինն ինձ պատմել է, այդ

18 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ նկարին փոխարեն՝ Աձ դորժին

20 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Օ՛, այդ մի շնչին բան է փոխարեն՝ Աձ Հիագաժը մենք ենք, այ՛ Արտաշես, ձեր զրգմաժնեքից, օրիսրդը կարող է զիայել... Հենց այսօր ստավոսյան էլ մենք նորից կարգում էինք ձեր գիպտասնությունը:

Հեղ՝ < ե ն հ > նս տոսցի, Մարգարիտա

22 Ա₁ Ա₃ միտսին զալ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աձ միտսին շնոր՝ բերել

24-25 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ե գեւ երեկ ուշ կզերազատնա փոխարեն՝ Աձ ե գեւ չէ զերազարձել:

29 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Մի՛թե փոխարեն՝ Աձ Մի՛թե, ո՛ր

31-32 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ բարեմնաք ասելու փոխարեն՝ Աձ բարեմնա ասելու, այլի Լիոնին աղտնել չկարողացա

34 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Մի՛թե այդպես շուտ փոխարեն՝ Աձ Ախոտ, ախոտ, այ՛ Արտաշես, որ դուք գնում եք: Քայց ի՞նչ արած երբ պարտա- ղոր եք գնալու... պաշտոնական մի ինչ որ հարկավոր գործ երեկ: Ար՝ < ա ա շ ե ս > Ո՛չ ո՛չ, տիկին... Անցյալ անգամ մենք խոսում էինք Ժողովարանում Աշխարհադարանը բնկերութեան հանձնարա- բություն մասին:

Մար՝ < պ ա բ ի տ > Այո՛, այո՛ այ՛ Արտաշես, լավ միտս է, բայց մի՛թե այդպես շուտ

էջ 277

2 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ հանդամաժնեքից, զուցե փոխարեն՝ Աձ դոնդան հանդամաժնեքից, կարելի է

3 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ուշանամ փոխարեն՝ Աձ ուշանամ, պետք է դանդան զաժառնք այցելեմ

5 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Իսկ ձեր նոր վե՛սը... Ծարուհակմւմ եք արդյոք փոխարեն՝ Աձ բարի ճանապարհ եմ ցանկանում ձեզ, այ՛ Արտաշես: (Արտաշեսը ողջունում է) Իսկ ձեր նոր վե՛սը, ակնցիք արգոյք, զուք ինձ խոսազար Ժողովարանում

10 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ (Լուսնային) չկա՛, Աձ

11 Ա₁ Ա₃ Գնում եք ուրեմն փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Գնում եք ուրեմն... Աշ- խատեցեք շուտով վերադառնալ, մենք կուպանք ձեզ Աձ գնում եք ուրեմն... Աշխատեցեք շուտով վերադառնալ, մենք կուպանք ձեզ միք մեծ ճանապարհորդութեան համար: Չէ որ մենք խոսա- ցանք այ՛ Լեոնին՝ զնալ տեսնել նրա աշխատանքները: Ար՝ < ա ա շ ե ս > Այո՛, տիկին, նա շատ սերախ կլինի ձեր գնալուն ե ես նույնպես, որ կարող եմ ձեզ ուղեկցել

12 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ տեղից վեր կենալով փոխարեն՝ Աձ վերենալով, Մար- գարտին ցածր: Մարգարիտ, ես ուշանում եմ: (Արտաշեսին)

15 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ նույնպես չկա՛, Աձ

- 16 Ա₄ Ա₂ Ա₁ Ա՛, խնդրեմ, օրիորդ փոխարենն Աձ խնդրում եմ, օրի-
որդ, պարտավորութուններ, պարտավորությունը ամենից ասաց
19 Ա₄ Ա₂ Ա₁ ինձանից շատ բարե տրեք՝ փոխարենն՝ Աձ բարեներս
հիշելի չմոռանաք, խնդրում եմ
25 Ա₄ Ա₂ Ա₁ նստելով չկա՝ Աձ
26 Ա₄ Ա₂ Ա₁ շատ համակրելի փոխարենն՝ Աձ լավ
27 Ա₄ Ա₂ Ա₁ հրապուրելի փոխարենն՝ Աձ համբարակիկ
29 Ա₄ Ա₂ Ա₁ Իրավ... Ուրեմն փոխարենն՝ Աձ Միթե՛
31 Ա₄ Ա₂ Ա₁ Այն, տիկին, շատ է համոռնում փոխարենն՝ Աձ Այո՛,
տիկին, պարահանդեսի գիշերվանից նա օրիորդի մասին էր խոսում
շարունակ

էջ 278

- 2—3 Ա₄ Ա₂ Ա₁ բարեկամս մինչև անգամ օրում է օրիորդին փոխարենն՝
Աձ ընկերս մինչև անգամ օրահարգել է օրիորդի վրա:
Մաք < ա գ ե ս > Այդպես շատ
Աք < ա գ ե ս > Երբեմն մեկ բողեն էլ բավական է, տիկին
5 Ա₄ Ա₂ Ա₁ Այդպես... Տա ասաված փոխարենն՝ Աձ Տա ասաված,
միմյանց սիրեն
13 Ա₄ Ա₂ Ա₁ Աշխատում է, փոխարենն՝ Աձ կարծում է, ե աշխատում
18 Ա₄ Ա₂ Ա₁ դառավ դարեց, ասանձին, գոգո՛ս փոխարենն՝ Աձ Ասան-
ձին, անբավականություն
20 Ա₄ Ա₂ Ա₁ (Արտաշեսը ստի է կանգնում) չկա՝ Ա₁ Աձ
20—21 Ա₄ Ա₂ Ա₁ (Միմյանց ձեռք են տալիս) չկա՝ Աձ
2: Ա₄ Ա₂ Ա₁ (Նստում են) չկա՝ Ա₁ Աձ
22 Ա₄ Ա₂ Ա₁ ասողջություններ փոխարենն՝ Աձ Բանկադին ասողջու-
թյունը... Մի՛ գարժանաք, խնդրում եմ, որ ես աչպես եմ խոսում,
կեզծավորություն չկա աչտեղ իմ կազմից, համաստեղում եմ ձեզ...
ես ուստ խոսեք, բնավորություն չունիմ:
Մարդարիսը վշտանում է
23—31 Ա₄ Ա₂ Ա₁ Աք տ ա գ ե ս, սուր... պարոն փոխարենն՝ Աձ
Աք տ ա գ ե ս, Բայց, պարոն...
Աք < ա գ ե > Այո, այո, պարոն, անցին եր, որովհետեւ ձեզ պես
աղնիկ մարդիկ հազվադեպ են այս մոմանակին...
Աք < ա գ ե ս > Պարոն...
Աք < ա գ ե > Այն, այն աղակա՛նով, եսական պարում, ուր ամեն
բան հաշվով ու փողով է միայն, ձեզ պես աղնիկ մարդ, հազարից
մեկը հաղիվ կպատահի...
Աք տ < ա գ ե ս > Բավա...
Աք < ա գ ե > Ի՛նչ եմ տեսմ՝ հազարից, ասնք հազարից, հարյուր
հազարից...
Աք տ < ա գ ե ս > Խնդրում եմ...
Աք < ա գ ե > Օ՛, ես շատ բաներ եմ լսել ձեռ մասին, ամեն տեղ
հենց ձեզ են գովում...

¹ Ա₂ Ա₁ տրեք, խնդրեմ

Արտ < ա շ ե ս > Բաժան է, պարոն, խնդրում եմ ձեզ...

Ար հ < ա գ ի > Զեք թաղում է հայրենասիրության մասին խնչեր չեն պատ...

Արտ < ա շ ե ս > Պարոն, պարոն, ձեռք դեղատոմսերով, վերջապես խնայեցի ինձ, ազաչում եմ ձեզ

- 34 Ա. Ա. Ա. Ա. Երիտասարդներին Արդարեւ փոխարեն՝ Աձ երիտասարդին, որովհետեւ

էջ 279

- 1--2 Ա. Ա. Ա. Ա. Իմ հայրենասիրական... համաստեղեր փոխարեն՝ Աձ աստիկ հայրենասեր եմ

3 Ա. Ա. Ա. Ա. պաշտելի փոխարեն՝ Աձ թաղեր

5 Ա. Ա. Ա. Ա. Օ՜, պարոն, ես այդ մասին չեմ հասկացում փոխարեն՝ Աձ հա... Այդ պատիվ է բերում ձեզ, պարոն

12 Ա. Ա. Ա. Ա. ամենաջերմ փոխարեն՝ Աձ ամենաեռանդոտ

15 Ա. Ա. Ա. Ա. բառեր փոխարեն՝ Աձ խոսքեր

16 Ա. Ա. Ա. Ա. շրջաներ. փոխարեն՝ Աձ խաբերու.

- 16--17 Ա. Ա. Ա. Ա. շահի փոխարեն՝ Աձ օգուտ

18 Ա. Ա. Ա. Ա. ազգն էլ, հայրենիքն էլ փոխարեն՝ Աձ ազգն էլ, հայրենիքն էլ, ժողովուրդն էլ... Այդպիսի մարդիկները զգուշ կացեք, պարոն, խորհուրդ եմ տալիս ձեզ՝ ինչպես կ'ընդհատվի բարեկամին, ուրեմն ե իմ բարեկամիս, իհարկեւ .

Արտ < ա շ ե ս > Շատ շնորհակալ եմ, պարոն, հատուկ պարտավորեցնում եք ինձ:

Ար հ < ա գ ի > Փառք ասածու, ես այն խաբերանքից չեմ ե նմանություն անգամ չեմ համենում ունենալ նրանց հետ

- 20 Ա. Ա. Ա. Ա. Շատ ճշմարիտ եք ասում, պարոն, բայց ինչպես փոխարեն՝ Աձ բայց, պարոն, ինչպես

- 24 26 Ա. Ա. Ա. Ա. հենց գրանք են... բոլոր տակ փոխարեն՝ Աձ նույն իսկ այդ գիմաղափար մարդիկն են

28 Ա. Ա. Ա. Ա. ազնիվ բնկերս փոխարեն՝ Աձ սիրելիս

31 Ա. Ա. Ա. Ա. մեղմորեն փոխարեն՝ Աձ համայն

32 Ա. Ա. մի հոգար փոխարեն՝ Աձ Ա. մի նեղանար

- 35--36 Ա. Ա. Ա. Ա. Դուք ես... ճանաչել փոխարեն՝ Աձ Ուրբէ, ինչ նորություն, պարոն... Ասում են որ դուք լավ լավ վեպիկներ էլ եք գրում

էջ 280

3 Ա. Ա. Ա. Ա. հանգիստ փոխարեն՝ Աձ անբավական

8 Ա. Ա. Ա. Ա. արհամարհում ես փոխարեն՝ Աձ անուշադիր ես

9 Ա. Ա. Ա. Ա. եղանակին փոխարեն՝ Աձ օրերին

11 Ա. Ա. Ա. Ա. վեր կենալով փոխարեն՝ Աձ ոտքի կանգնելով

14 Ա. Ա. Ա. Ա. պարոն Արտաշես փոխարեն՝ Աձ ազնիվ բարեկամ

21 Ա. Ա. Ա. Ա. (չեղանորհեւ) ձեր առանձին ուշադրությամբ փոխարեն՝ Աձ ձեր ուշադրությամբ

23 Ա. Ա. Ա. Ա. նույնպես հեղեղելով չկա՝ Աձ

33 Ա. Ա. Ա. Ա. Արկադգիւն, հեղեղներն չկա՝ Աձ

31 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Զափից դուրս բարի եք փոխարեն՝ Աձ Զափից դուրս բարի եք, պարոն, դեպի ինձ. բնդունեցեք իմ խորին շնորհակալությունը, խնդրում եմ

34—35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Գնում է դեպի Մարգարիտարե և մեղմորեն փոխարեն՝ Աձ (Գնում է դեպի Մարգարիտարե իսկ Արկադին նկատելով սեղանի վրա ընկած հաշվե թուղթը, շտապով վերցնում է և թաքցնում)

35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Մնոր բարյալ, ախի՛րն (Զեռքը բռնում է)։ դուցե այս վերջին անգամն է, որ տեսնում եք ինձ

էջ 281

2—9 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Հուլյա ունի՞մ... Մնոր բարյալ փոխարեն՝ Աձ Մ'չ, ոչ, ոչ. Արտաշես, ես հուլյա ունի՞մ, որ շուտով կայցեմք մեզ կրկին... (Թողնում է ձեռքը և ուղեկցում է)։ Ես ձեզ կսպասեմ։ Արկ<ադի> (Առանց տեղից շարժվելու) Այն, այն, կսպասե՞ք։ Արտաշես, Շատ շնորհակալ եմ, պարոն։ Զեք գերազանցությունս ամենադիմի և ամենաքաղաքավարի բնդունելությունը ես երբեք չեմ մոռանալ

էջ 281—284

13—33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Արկադի, երկար... Մնում է սուշած փոխարեն՝ Աձ

1—35 Արկ<ադի> Օհո՛ տեսե՛ք, մեկ տեսե՛ք խնդրում եմ, պարոն սպաս

1—34 ուղում է նաև սրամիտ լինել... (Միմաղում է)։ Հմ, հմ, հմ... Մարգար

1—20 հեղինակ է, հմ, հմ, հմ...

Մար<գարիտ> Այդ ինչ քաղաքավարություն է, խնդրեմ ասե՛ք, մարդն ոտաթին անգամ եկել է մեկ տեսություն, և դու այդպես ես ընդունում։

Արկ<ադի> Թող և վերջինը լինի, եթե կամենում է... բայց միթե ես նրան մտա ընդունեցի։ Դու բարեկամին ես լինչպես կհաստատեմ վրեժի վրա ընդունել։

Մար<գարիտ> Խնդրեմ, խնդրեմ դու քեզ ուրիշներից խելոք մի կարծիք (Դարձյալ ջուր է խմում)։ Քոլորը լավ հասկացվեցավ. քիչ էր մնում, տանից դուրս անելիք և մի քանի քայլ անգամ չհամեցար ուղեկցել նրան... Դու. նրան վերափոքեցի։

Արկ<ադի> Վերափոքեցի։ Թող ստոր ջուր խմե։

Մար<գարիտ> Թայց դու ինձ ես վերափոքում ես՝ իմ հյուրին վերափոքելով։

Արկ<ադի> Միթե... երեի դու նրան սիրում ես շատ

Մար<գարիտ> Այն ես նրան սիրում, ի բոլոր սրտե սիրում եմ և հարգում։

Արկ<ադի> Օհ, շնորհավորում եմ, ախի՛րն... Ռեքնմն սուտ չե՞ն այն բոլոր զրույցները, որ տարածվեցան ձեր մասին նույնիսկ ժողովարանի դիշերը։

Մար<գարիտ> Այսինքն։

Արկ<ադի> Դուք հասկանում եք, ախի՛րն։

Մար<գարիտ> Դուք ինձ անպատվում եք, պարոն... Ես թույլ չեմ տալ ձեզ ինձ հետ այդպես խոսիլու... Խնդրեմ չհամեմատեք ինձ անհայտ կանանց հետ, որոնց հետ դուք ձեր ժամանակն անց եք կացնում մինչևի դիշերով մամբ չորսը։

Արհ<աղի> Օրինակ՝ ում հետ:

Մար<դարիտ> Այդ դուք լավ գիտեք, պարոն, ինչպես եւս, կես ժամ առաջ ինձ բոլորովին զգիացրիք:

Արհ<աղի> Ի՞նչպես:

Մար<դարիտ> Ես բոլորը գիտեմ, պարոն, բոլորը եւ հատուկ խնդրում եմ որ դուք ուրիշին էլ ձեր չափով չչափեք:

Արհ<աղի> Այնուամենայնիվ ես չեմ կամենում, որ մի լուսն-տախտիկը գինյութակաւ իմ առն գնալ-զալ ունենա, երբ կամենա:

Մար<դարիտ> Պ. Արտաշեսը միշտ կ'դաշ էլ, կերթա էլ, քանի որ ես կ'կամենամ:

Արհ<աղի> Ի՞նչպես թե, տիկին դուք սկսում եք իմ կամքիս հակասակ գնալ... Գիտե՞ք դուք, տիկին, որ ես ձեր ամուսինն եմ եւ բոլոր իմ հրամանները պետք է սրբությամբ կատարվեն այստեղ: Մար<դարիտ> (Հեղինակին ձեռքը լսելով) Հա՛, հա՛, հա՛... Ամուսինս, այո՛, ամուսինս... Հա՛, հա՛, հա՛... Նա՛ր միտքդ ընկավ ձեր ամուսին լինելը: Հա՛, հա՛, հա՛... Քանի որ խոսքը ձեր սեփական պարտավորութեան վրա է, այն ժամանակ ամուսին չեք, իսկ երբ կամենում եք իմ իրավունքս ռոտի տակ տալ, ահա այդ ժամանակ նորից ամուսին եք դառնում հա՛, հա՛, հա՛... Շատ շնորհակալ եմ...

Ձե՛ն, պարոնս լավական է, լավական է, ինչքան որ ես ձեզ համարեցի, այլևս չեմ կարող... Եթե լավ ամուսին լինեիք, այս ամբողջ հինգ տարվա ընթացքում այնքան արցունք չէիք թափել տալ ինձ սենյակիս չորս պատերի մեջ եւ ձեր հաղար ու մի խաբուսկյառնեքով սիրտս չէիք կտրել ձեզանից... Այսուհետեւ ես կամենում եմ ինքնազուխ լինել եւ սկսելու համար ես այսօրվանից ձեզ պաշտ հայտնում եմ, որ պ. Արտաշեսին եւ միշտ ուրախությամբ կընդունեմ, որպես իմ ամենալավ բարեկամիս:

Արհ<աղի> (Բերանը փրփրած) Իսկ ես, տիկին, հենց իսկույն, հենց այս բոլակիս, ձեր աչքի առջև կ'կարդաղրեմ, որ նրա ստվերն անշամ չհկատվի այստեղ:

Մար<դարիտ> Դուք ոչ ոքիս լան չեք անել, պարոն, չեք կարող անել:

Արհ<աղի> Ձեզանից կ'վախենամ ինչ էլ (Բարկացած վրա է բնկնում սեղանի զանգին եւ բոլոր ուշով ամուսին) Պատիվս տե՛ր, պատիվս... Ես ոչ ոքի չեմ թույլ տալ, որ անտակ անել... (Չանպաշտ դանդիկ մտնում եւ ծառաներ եւ Սեփլը:) Ես ձեզ բոլորիդ էլ սաստիկ հրամայում եմ, որ այսուհետեւ չհամարձակվեք բնդունել այն գինյութակաւ, որ այս բոլակիս դուքս գնաց այստեղից, միևնույն է՝ նա ինձ հարցնի թե տիկինը:

Մար<դարիտ> (Սարսափելի դրութեամբ) Այո՛, պարոնի հրամանը կատարեցեք իսկութեամբ. ես ես հրամայում եմ... (Ձեռքով նշան է անում ծառաներին. նրանք իսկույն դուքս եւ գնում:) Իսկ այժմ, պարոն, ես հայտնում եմ ձեզ, որ այսուհետեւ այլևս ես ձեր կինը չեմ:

Դուքս էլ գնում ձախ դռնից. Արեգին մնում է շվարած:

Վարդգես

էջ 285

16 Ա₁ Ա₂ *կատարել փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ կատարել նույն սրբությամբ*

էջ 287

12 Ա₁ Ա₂ Ա₃ *և տալիս է նրան փոխարեն՝ Ա₁ որ հանում է ծոցից*

14 Ա₁ Ա₂ *բիշ է փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ չբաժանեանա*

14 Ա₁ Ա₂ *խոտտանայ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ խոտտանայ ինչքան կամենար*

25 Ա₁ Ա₂ *այտակար կլինիմ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ այտակար եմ*

էջ 288

10 Ա₁ Ա₂ Ա₃ *մենակ չկա՝ Ա₁*

15 Ա₁ Ա₂ Ա₃ *Արտիշը պահում է. հետո՝ չկա՝ Ա₁*

26 Ա₁ Ա₂ *Դուք փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ չբաժանեք*

31 Ա₁ Ա₂ *դիպածով փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ դեպք է*

34 Ա₁ Ա₂ Ա₃ *ևս փոխարեն՝ Ա₁ ևս ևս*

էջ 289

2-3 Ա₁ Ա₂ *զուր ինչմ. էիք նեղություն կրում փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ այդ ինչ տեսակի դործ է, որ զուր եք*

10 Ա₁ Ա₂ *խնայիլ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ խնայիլ ձեզ համար*

20 Ա₁ Ա₂ *Ուրեմն՝ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ուրեմն հրամայում եմ*

էջ 290

18 Ա₁ Ա₂ *Շատ չնչին բան ձեզ համար փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Շատ չնչին բան, համարիտ, գոնե ձեզ համար չնչին է*

էջ 291

16 Ա₁ Ա₂ *Ո՛հ, նեղություն մի՛ բաշեք փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ ինչի՞ ապքան նեղանում*

էջ 293

27 Ա₂ Ա₃ *Միանգամ բաժանվելուց հետո՝ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Ամուսին-նեքք մեկ որ բաժանվեն*

էջ 294

9-10 Ա₁ Ա₂ *իմ մասին անհանգիստ մի՛ լինեք փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ ինչ համար մի նեղանար*

էջ 295

26 Ա₁ Ա₂ *իմ միակ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ իմ սրտիս*

էջ 296

2 Ա₁ Ա₂ *հոգյալիս փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ հոգիս*

25 Ա₁ Ա₂ *բրբջալ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ բրբբջալ*

էջ 297

6 Ա₁ Ա₂ *և այնտեղ, սուրբ սեղանի առաջ, կխոտանամ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ և այնտեղ, աստծո տաճարում, սուրբ սեղանի առաջ, ևս կխոտանամ*

20 Ա₁ Ա₂ *մղտալով չկա՝ Ա₁*

35 Ա₁ Ա₂ *սողած փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ քարացած*

» հետո չկա՝ Ա₂

էջ 298

37—38 Ա₁ Ա₃ ծագրալի ես դու այժմ փոխաբե՛ն՝ Ա₂ Ա₃ ծագրալի ես դու
այժմ... Իրավ խղճու՛մ եմ քեզ

էջ 299

9 Ա₁ Ա₂ իսկ դո՛ւ փոխաբե՛ն՝ Ա₂ Ա₃ իսկ դու ալոցպե՛ս գնահատեցիր

էջ 300

20 Ա₁ Ա₃ ամեն րան փոխաբե՛ն՝ Ա₂ Ա₁ ինչ կամենաո՛ւ

էջ 301

18 Ա₁ Ա₂ Ա₃ խորամանկ փոխաբե՛ն՝ Ա խորամանկ օձ

էջ 302

3—4 Ա₁ Ա₃ նահանգական գաղափարն փոխաբե՛ն՝ Ա₂ Ա Բարձրագույն
Պաշտոն

5 Ա₁ Ա₃ Ա₂ տեսնեմ թե ինչպե՛ս չէ ասորացրում չկա՛՝ Ա₁

7 Ա₁ Ա₃ Ա₂ ալ թուղթը փոխաբե՛ն՝ Ա₁ ալ թուղթը... ես ինքս կոտ-
նեմ, ես ինքս կ'երթամ այն օձի մոտ, տեսնեմ, թե ինչպե՛ս չէ սոս-
րացրում

7—8 Ա₁ Ա₂ գրա փոխաբե՛ն ես մի սրբիչը պետք է պատշաճեմ չկա՛՝
Ա₂ Ա

8 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ե փառաբանիս չկա՛՝ Աձ

14 Ա₁ Ա₃ Ա₂ մատների ծալերի՛ փոխաբե՛ն՝ Ա₂ Ա₁ գնում է ոտի սնկերներ

15 Ա₁ Ա₃ իսկ Արեգին նեղում է իր սենյակը չկա՛՝ Ա₂ Ա

էջ 303

3—4 Ա₁ Ա₃ ճաշակով հաճախում ե հառախն ամբողջապես մոմաթով
ձածկած փոխաբե՛ն՝ Ա₂ Ա₁ ճաշակով դարդարած Աձ վեղարվեստական
ճաշակով դարդարված:

4—5 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Սենյակը... նախանշյակը չկա՛՝ Աձ

5—7 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ա₂ կողմում... վարպետը չկա՛՝ Ա₂ Ա₁ Աձ

7—10 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Սեղան... պատիկ: փոխաբե՛ն՝ Աձ նկարներ, արձաններ
գրքեր ե այլն:

10 Ա₁ Ա₃ Յերեկ է չկա՛՝ Ա Ա Աձ

12 Ա₁ գոգնոցով չկա՛՝ Ա₂ Ա₁ Ա₃

15 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ նախիք փոխաբե՛ն՝ Աձ նախիք, ինչպե՛ս ես գտնում

19 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Օ՞, հրաշալի աեսարան է չկա՛՝ Աձ

25 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Այն, ես դո՛ւ եմ փոխաբե՛ն՝ Աձ Այն ես դո՛ւ եմ... կար-
ծեմ ճիշտ եմ բերանել այն արջալույսը, որին մենք հիացած նայում
էինք անդալ շարաթ պատշգամբից

էջ 304

2 Ա₄ Ա₁ Ա₂ Ա₃ Գիտե՛ս, Մարգարիտ փոխաբե՛ն՝ Աձ ես էլ ինչ եմ առում,
հոգիս, իսկ ե իսկ այն բաղնե՛ն է... Գիտե՛ս, Մարգարիտ

3 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ամեն ինչ փոխաբե՛ն՝ Աձ բոլորը

8—9 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ մեր արեն էլ ծաղի մի օր փոխաբե՛ն՝ Աձ մեր արեն
էլ շատ է գուրս գալու

¹ Ա₁ պատիկ: Խորքումը կա ե մի գեղեցիկ մասան, որի վերջին դարա-
կի վրա գաղափարված են պանդան անոթներ

- 11—12 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ գննելով նկարը: Ա՜խ, մի փոխարեն՝ Աձ Այն, այն ժամանակ մի նոր ցանկություն է կազմվում մարդուս սրտի մեջ և նրա համեմատ նորանոր հույսեր... (Զննելով նկարը:) Ա՜խ, մի
- 22—23 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ սովեր սնդամ ձգել փոխարեն՝ Աձ սովեր սնդամ ձգել ինչեք ես ստում, Մարգարիտ
- 26 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ և մի քանի բարեկամներից չկա՝ Աձ
- 26 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ամուսնախոյ փոխարեն՝ Աձ Մարգարիտ
- 28—35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Աձ Վրտս աշտեհեա... արհամարհված չկա՝ Ա₂
- 32—33 Ա₁ Ա₃ ազատվեցալ... ներվում է փոխարեն՝ Ա₁ Աձ ազատվեց՝ ինձա-
նից. նա ամուսնանում է ուրիշի հետ⁵, նա երջանիկ ապրում է իր համար. նա հասարակության կողմից վաճվում է հարգանքի, պատիվի, մեծաբանքի, նրա համար³ բաց են ամենքի գոները... Իսկ ես՝ քանի որ կենդանի եմ, քանի որ՝ շունչս բերանումս է, պետք է տան-
ջվեմ, շարունակ տանջվեմ, ամենքից արհամարհված... Ո՛րտեղ է արդարությունը, սոսա խնդրեմ... (Աչքերը սրբում է)

էջ 305

- 5 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ հոգյակս փոխարեն՝ Աձ ի՞նչ է պտտահեղ
- 9 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Մերձեմ ես փոխարեն՝ Աձ սիրահարված
- 13 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ալը զգացմունքը փոխարեն՝ Աձ այս զգացմունքը... Միրում եմ... ինչ քաղցր է արտասանել այս խոսքը... միակ այս խոսքը լցնում է ամբողջ գոյությունս աշտեհելի մի բերկրանգամի, որ չեմ կորցնում արտահայտել, և որս հետ միասին տանջվում եմ, Մարգարիտ ջան, տանջվում անասելի կերպով
- 26—33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ի՞նչ... ստոված ինքն է... Հեղինե չկա՝ Աձ
- 33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Մ ա ո ղ ա թ ի տ նա ինքն էլ անշտի սիրում է քեզ, Հե-
ղինե չկա՝ Ա₁

էջ 306

- 1—15 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Հ ե գ ի ն ե Ի՞նչպես... մտածում չկա՝ Աձ
- 1—11 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Հ ե գ ի ն ե Ի՞նչպես... բողբիտ չկա՝ Աձ
- 4 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Այն փոխարեն՝ Ա₂ Մի գայումանար, հոգիս
- 17 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ բոլորովին փոխարեն՝ Աձ բոլորովին, ամբողջ մամե-
րով նրա վրա եմ մտածում աչքաբաց
- 24 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Պատկեր փոխարեն՝ Աձ Հ ե գ ի ն ե > Ա՜խ, Մարգարիտ ջան, էլ չգիտեմ ինչ անեմ:

Աչքերը սրբում է:

Մ ա թ < գ ա թ ի տ > ինչ պետք է անես, Հեղինե ջան, ես կարծում եմ որ դու խորված չես զգացմունքիդ մեջ և զղջալու, տեղիք չու-
նիս ամենիկն... Պ, էկոնք շատ աղնիվ երկուսսարդ է երևում... Ահա մեկ ամբողջ ամիս է մենք նրան շուտ-շուտ տեսնում ենք և կարծեմ բավական էլ ճանաչեցիք նրան:

¹ Ա₁ ազավեցալ

² նա ամուսնանում է ուրիշի հետ չկա՝ Ա₁

³ Ա₁ տաջ

⁴ որ չկա՝ Ա₁

⁵ Ո՛րտեղ է արդարությունը, սոսա խնդրեմ... (Աչքերը սրբում է) չկա՝ Ա₁

Հեղինակ > Այն, սիրելի Մարգարիտ, բայց աչքս այնպես է վա-
խեցել, որ կարծում եմ թե վերջը սա էլ այնպես պետք է վարվի,
ինչպես որ այն պարոնը... ինչ արած, ասած է՝ ահա վեր է, քան
թե մահը:

Մար < Գարիտ > Մի վախենար, Հեղինե ջան, հա ինձ շատ տնգամ
է խոսիլ բո մասին և ինչպես նկատել եմ, աստիկ հարգում ու
պատվում է քեզ, Օ՛, ես համարում եմ, որ ձեր ամուսնու-
թյանը շուտով գլխի կգա և դու կերթաս նրա հետ, իսկ ես... դար-
ձյալ մենակ կմնամ:

Հեղինակ > (Փաթաթվում է:) Տերը մի արասցե, մի բոցե էլ
չենք հետանալ քեզնից: Դու մեզ մոտ կապրիս, որպես մեր հարա-
գատ քույր... Բայց պարոնն այսօր էլ չեկավ:

էջ 306--307

24—34 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Գրեց լավում է... Խնդրեմ փոխարեն՝ Ա₁ դուք բախում
1—7 են:

Մար < Գարիտ > աշխատելով մի կերպ հուզմունքը ծածկել: Տես
ո՞վ է:

Անահիտը դուք բաց է անում:

Ա՜ լավում է՝ Լիոնի ձայնը՝ Տանն են, Աղաթնի ձայնը՝ Տանն են,
տանը, պ. Լիոն:

Մար < Գարիտ > Ահա:

Հեղինակ > Նա է:

Դուք բախում են:

Մար < Գարիտ > (Խոսն կոշմը քաղցրությամբ) կարելի է, կա-
րելի:

Լիոնը մանեկիս հախախտյալում Լիոն է և մի ձեր պատկանելի
աղաթին:

էջ 307

8—33 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Լիոն, երկու... նկարը փոխարեն՝ Ա՜ Մար < Գար-
իտ > Ա՛, բարե ձեզ, պ. Լիոն այս տնգամ ուշ մտաբերեցիք մեզ:
Լի < ան > Մի՞թե այդքան երջանիկ եմ... բարի օր ձեզ:

Ձեռք է տալիս Մարգարիտին և Հեղինեին:

Հեղինակ > (Ձեռքը Լիոնի ձեռքում:) Այսինքն դուք կամենում եք
տանը, պ. Լիոն, որ մենք ուղարկվե՞լու ենք՝ զարմնում ձեր ուշա-
նայու վրա:

Լի < ան > Այն, օրերդ:

Մար < Գարիտ > Դուք էլ գիտեք, պ. Լիոն, որ մենք միշտ ու-
րախ ենք ձեզ տեսնելու:

Հեղինակ > Օ՛, խնդրեմ, խնդրեմ, այժմ պարոնը կ'սկսի փրվել:

Լի < ան > Իմ անհաշտ թշնամի... Շնորհակալ եմ, տիկին ես ավե-
լի ուրախ եմ ձեզ տեսնելու, հալածացե՞ր ինձ: Սիրտս փառավորվում
է, երբ մտնում եմ այստեղ... Երկու երեխասարք կին՝ միմյուռ պարա-
պում է նկարչությամբ, մյուսը՝ իր գրքերով, հետո կյանքի խառ-
նաշփոթվածություն, կարծես թե բոլորովին մեկ ուրիշ աշխարհ է,
մեկ ուրիշ օդ է տիրապետում այստեղ, ձեզ մոտ ես ավելի ազատ
եմ շնչում:

20—21 Ա₂ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Օ՛, տիկին... բարեհաճեցէք փոխարեւն՝ Ա₁ Լ և ո՛ն, այս ու այն կողմը նայելով: Բոկ օրիորդը:

Մ ա ր ց ա ր ի տ Տ ա ն ն է, տանք, խոսեցն դուրս կգա: (Անահիտին): Անահիտ, խնդրիր օրիորդին: (Լուսի՛յուն): Չնստեցէք, խնդրեմ: (Տեսնելով Հեղինեն ձախ կողմի դռներում): Ահա՛ և նա: (Անահիտին): լմով:

Անահիտը դուրս է գնում նստատեղեակ և դուրս փակում:

Տեսիլ 2

Մարդարիտ, Լևոն, Հեղինե

Լ և ո՛ն, գնալով գեղի Հեղինեն: Բարե՛, օրիորդ: (Առաջարկելով փունջը): Բարեհաճեցէք:

էջ 308

1 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Նիսպնում է փոխարեւն՝ Ա₃ դարձացնում է

2 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Գեղալեքաից փոխարեւն՝ Ա₃ Գեղարվեստական

3 Ա₁ Ա₂ Ա₂ Ա₁ Տոչակա՛մ փոխարեւն՝ Ա₃ երեկի

էջ 308—312

4—35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Մ ա ր ց ա ր ի տ Է՛, պարոն... երգում եմ բեղ

1—34 փոխարեւն՝ Ա₃ Հ և Գ < Ի ն և > Այն, Մարդարիտ, գնանք, ես էլ

1—35 կգամ:

1—33 Լ և < ո ն > Էս էլ:

1—12 Հ և Գ < Ի ն և > Գուր ինչո՞ւ համար, պ, Լևոն, գեղարվեստական ևս գնում եմ իմ գրասեղի հոսով, իսկ դուք ինչ պիտի շինեք այնտեղ:

Լ և < ո ն > Ինչ որ այստեղ օրիորդ, կաշոյ կ' ձեղ շուտ շուտ տեսնել:

Հ և Գ < Ի ն և > Նստից մի սկսեք, խնդրում եմ:

Լ և < ո ն > Երանի դուք չբարկանաք, օրիորդ, կամենաք բոլորովին ձայն չեմ հանիլ:

Հ և Գ < Ի ն և > Գուր ինչ գայրացնում եք, պ, Լևոն:

Մ ա ր < ց ա ր ի տ > Բավական է, բարեկամներս, բանի կովեք ու հաշովեք... Այս երկու շարաթ է գրախ տարել եք:

Լ և < ո ն > (Բռնելով Հեղինեի ձեռքը): Օրիորդ, ներողություն խնդրեք տիկնաճից:

Հ և Գ < Ի ն և > Այն, բայց ասա՛ք ինձանից պետք է ներողություն խնդրեք:

Լ և < ո ն > Այն, այո, հաղար ներողություն:

Մ ա ր < ց ա ր ի տ > Բոկ ևս մեծահասակումք ներում եմ... (Ճիծաղում է): Հմ հմ հմ... երկուսդ էլ երեխա եք, ճշմարիտ զե՛ վերջապեք ու պրծեք էլի:

Լ և < ո ն > Այն, օրիորդ, վերջացնենք ու պրծնենք, բավական է, ինչ որ շարժարկիք ինձ:

Հ և Գ < Ի ն և > Խնդրեմ, խնդրեմ... ևս ձեզ խառնի մարդկայում եմ այդ մտախն բան խոսել, ուրիշ բան ասացեք, ուրիշ բան... Առաջեք, ինչ լուր ունեք ձեր բարեկամից... Անցյալ ամիս ամսում էիք, որ նա Անիից տաճկական Հայաստան է անցել:

Լե<ոն> Այն, օրերդ, բայց թե որտեղ է նա այժմ խկապես, այդ չգիտեմ:

Մար<գարիտ> Նա բավականին ուշացավ:

Լե<ոն> Գոհեմ նամակիս պատասխանը գրեթե չգիտեմ ուր է կորել... Երեի դուզից դուզ գրջում է իր ուսումնական հետադուռություն-նեքը լրացնելու հասա համահասկան է, որ նամակս էլ ստացած չլինի, իսկ ես նրան շատ հետաքրքիր բաներ գրեցի:

Հե<գինե> Օրինակ ինչ:

Լե<ոն> Ի միջի ալյաց ես նրան գրել եմ, որ ես ձեզ սաստիկ սիրում եմ, օրերդ...

Հե<գինե> Գարձյալ:

Լե<ոն> Ներողություն... Վոր ես ձեզ սաստիկ սիրում եմ ես անհամբեր սպասում եմ իր վերադարձին...

Հե<գինե> Օ՛, ինչ անասնեկի հը:

Լե<ոն> Ներողություն... Վոր, որ... (Հեղինեն անբավականություն է հայտնում): Ել չգիտեմ ինչ գրեցի:

Մար<գարիտ> Նա մեկ բոլորովին մոտացավ:

Լե<ոն> Եթե դուք գիտե՞նա, թե որքան է նա հարգում ու պատվում ձեզ:

Մար<գարիտ> Այն, նա ինձ շատ է համակրում:

Լե<ոն> Ոչ թե համակրում է միայն, տիկին նա ձեզ սիրում է անասնաման սիրով:

Մար<գարիտ> Համառացած եմ, պ. Լեոն... մեր բարեկամությունը մեր մանկությունից է սկսվել, մենք միշտ սիրել ենք իրար:

Լե<ոն> Օ՛, տիկին, եթե դուք իմանալիք, նրա սերը գեպի ձեզ, դուք կդարձանալիք, ճշմարիտ Գիտե՛ր, այն մեծ հաղթությունները, որ նա տարավ թշնամու գեմ այս վերջին պատերազմում, նա այդ սիրուն է պարտական:

Մար<գարիտ> Ինչպե՞ս:

Լե<ոն> Համարձակությունս ներկեցի, տիկին:

Մար<գարիտ> Խնդրում եմ, խնդրում, պ. Լեոն, դուք օտար չեք ինձ համար, բավական է, որ դուք նրա սրտակից բարեկամն եք:

Լե<ոն> Ուրեմն ձեր թույլտվությամբ ես համառոտապես կը պատմեմ... Ես տալի, տիկին, որ բարեկամս ձեզ սիրում է անսահման սիրով... Այդ սերը նա գրապել է դեռ այն օրերից, երբ իր ուսումը շարունակելիս է եղել այստեղ... Նա հենց այն ժամանակից է վճել ձեզ համար աղբիլ, տիկին, ձեզ համար մեռնել... սկսել է նա պարտել, գիշեր ցերեկ պարտել, որ դոնե իր գիտություն ու առաջագիմությունը կարողանա ձեզ արժանի գանձել... (Մարգարիտը լուռ հոգուց է հանում): Միտցանելով իրան այդ քաղցր հուսով, նա իր աշխատության ընթացքում, երբ կարծում էր թե անա քայլ առ քայլ մոտենում է իր նպատակին, հանկարծ լուր է անսանում, որ դուք ամուսնանում եք... (Մարգարիտը աչքերը սրբում է) Եվ այդ՝ համալսարանում հենց իր վերջին բնու-

թյունը տալու նախընթաց օրը... հուսաշատությամբ լի է մնում
ինքն իրան սպանի:

Հեղձ խնե > Խեղձ

Հեղձ > Սակայն բարեկամս գիտանում է... Օ՞, նա թեև շատ
քնքուշ սիրտ ունի, տիկին, բայց միևնույն ժամանակ դարմանալի
երկաթե բնավորությամբ տեր է... Քննություներ վերջացնում է և
անմեղապես մտնում գինգոբական ծառայություն՝ մահը ստանալով
դաշտի վրա որոնելու... Մնացածը՝ ինքն ըստ ինքյան երևում է...
Դուք պետք է կարդաք, տիկին, նրա հաղթանակների նկարագրու-
թյունը որ տեսնեք, ինչպես ամեն ճակատամարտում նա վազել է
մահի դեմ, բայց մահն է միշտ խուսափել նրանից:

Հեղձ խնե > Ահա սեր, այդ ես հասկանում եմ:

Հեղձ > Մեկն օրերով, ահա այդպես գիտենք օրերը (Մարգարե-
տին): Երևակայեցե՛ք, տիկին, մեկ օր, ճակատամարտ բացվելուն
պես, բարեկամս ինչպես մեկ իսկապար ամենքի առաջն է բնկնում
բաջալերելով իր օրինակով ամբողջ զորքը... սկսվում է սարսա-
փելի դնդակոծություն, և ինչ էք կարծում, աջ ու ձախ հարյուր-
նեքով են վայր թափվում գինգոբները, իսկ ինքը բախտավորապես
մնում է անհնա, առանց մի վերք անցած ստանալու. և այդպիսով
նպաստում է այն մեծ հաղթությունը, որ մեր զորքն ունեցավ
թշնամու դեմ:

Հեղձ խնե > Ա՛յդքան էլ բաջություն:

Մարգարեի տ (Հուզված) Այդ ես լսել եմ, պ. Լևոն, նրա բա-
ջություն ու հայրենասիրությունն ինձ վաղուց հայտնի է,
և եղձ > Այո՛, տիկին բարեկամիս այս աննապահությունը ան-
վանեցեք բաջություն, հայրենասիրություն, ինչ կամենաք, բայց
այս բոլորն շարժառիթը, լավ իմացեր, տիկին, ոչ այլ ինչ է, եթե
ոչ նրա անհույս ու անսահման սերը դեպի ձեզ... Ա՛խ, տիկին, վեր-
ջապես վերջերեք նրա հեղինակություններից որն էլ կամենաք, դուք
ամեն տեղ կը գտնեք նրան ողորդող տիպարը, ամեն տողի մեջ
կգտաք նույն անսահման սերը, դեպի ձեզ, թեև թանձր քողի
տակ ծածկված:

Մարգարեի տ (Սաստիկ հուզված): Այո՛, այո՛, նա ինձ սիրում
է, անուանման սիրով է նա ինձ սիրում... սակայն ինչ օգուտ, ես
չեմ կարող նրան երջանկալիցել և ոչ էլ ինքս երջանիկ լինել...
երջանկությունը շատ հեռու է ինձանից... Ինձ համար երջանկու-
թյուն չկա այս աշխարհում... Ա՛խ, ներեցե՛ք, խնդրում եմ
ուշերեր սրբելով գուրս է գնում ձախ գոնից:

Տեսիլ Գ

Հեղինե, Լևոն

Հեղձ > Խեղձ կին:

Հեղձ խնե > Խեղձ իմ Մարգարետ... ինչքան է տանջվում և ինչ-
պես սիրում ձեք բարեկամին:

Լ և < ո ն > Հաժտացեք, օրիորդ, բարեկամս լիովին արժանի է այդ սիրուն, ես իրողութեանը պատմեցի այս բոլորն:

Հ և < ի ն և > Ինձ դարձացնում է այդ տեսակ անձնադոհաթխունք:

Լ և < ո ն > Հուսահատութեանը մարդուս մեծ բաժնութեանն էր անելիս:

Հ և < ի ն և > Այդ մարդու բնավորութեանից ու սրտից է կախված:

Լ և < ո ն > Բհարկե, օրիորդ:

Հ և < ի ն և > Հետաքրքիր է իմանալ, թե դուք ինչպես կվարվեիք այդպիսի զեպքում:

Լ և < ո ն > (Իբրեւ Հասկացալով) Այսինքն:

Հ և < ի ն և > Այսինքն երբ տեսնեիք կամ լսեիք, որ ձեր սիրած օրիորդը մեկ ուրիշի հետ է ամուսնանում:

Լ և < ո ն > Ե՛ս, ես օրիորդ, խեղճս եմ թ ինձ կապանեի ձեր ստի տակ:

Հ և < ի ն և > (Քաղցրութեամբ) Դարձյալ, ո՛ր Լեոն, բավականացե՛ք, խնդրում եմ... ես ձեզ բնդհանուր հարց եմ առաջարկում. ի՞նչ դուք սկսում եք՝ ձեր սովորութեան պես կատակներ անել:

Լ և < ո ն > Ո՛ր, ո՛ր օրիորդ, ես կատակ չեմ անում, որովհետեւ ես ձեզ սիրում եմ, դուք զիտեք, որ ես ձեզ սիրում եմ... ես այս խոսքը հազար անգամ ասել եմ ձեզ, զարձյալ ասում եմ և ասել եմ, քանի որ սիրտս բարասում է, քանի որ ուղեղս զլխումս է, քանի որ հոգին բերանումս է, և եթե հիբալի դուք մեկ ուրիշին կնախատե՛սեք ինձնից և այդ ուրիշին հետ կպատկվեք, ուրիշին կիրք կըրգանաք. հաժտացեք, օրիորդ, որ խեղճս եմ կհատարեմ ինչ որ ասացի. ես անպատճառ ինձ կսպանեմ ձեր ստի տակ, օրիորդ, որ ձեր ողջ կյանքում ինձ միշտ ձեր ստի տակ զգաք և ստանց ինձ մտաբերելու մի քայլ անգամ չկարողանաք անել... Ես իմ վրեժս այսպես կանենի, օրիորդ:

Հ և < ի ն և > Եվ դուք այդ բոլորը ճշմարիտն եք ասում, ո՛ր Լեոն:

Լ և < ո ն > Ծճմարիտը, ճշմարիտը, հաժտացեք ինձ, օրիորդ:

Հ և < ի ն և > Զեռքդ խղճիդ վրա զրանձ... (Բռնում է Լեոնի ձեռքը և նրա կրծքին դնում): Այսպես, այսպես:

Լ և < ո ն > Երգվում եմ խղճովս, հոգովս, սրտովս, որ ես ձեզ սիրում եմ, օրիորդ, և սիրելու եմ հավիտյան: (Հեղինեն լուռ նայում է): Մի խոսք, միայն մի խոսք, օրիորդ, և դուք կարող եք այդ մեկ հատ խոսքով, հավիտյան երջանկացնել ինձ... խղճացե՛ք ինձ, ազատում եմ օրիորդ:

Հ և < ի ն և > (Նայելով Լեոնին աչքերում): Ես ձեզ հավատում եմ, ո՛ր Լեոն, դուք սուտ չեք խոսում. դուք այդ աստիճան ստի չեք կարող:

Լ և < ո ն > Այո՛, այո, օրիորդ, երգվում եմ հանուն ճշմարտութեան, որ ես ձեզ սիրում եմ սրտանց, հոգուս բոլոր զորութեանով:

Հ և < ի ն և > (Փոքր լուսթխունից հետո ընկնում է Լեոնի վզին):

Ա՛խ, Լեոն...

Լ և < ո ն > (Համբուրելով) Ա՛... Օ՛, ինչ երջանկութեան... Ես այսպիսի երջանկի բոլոր կյանքիս մեջ չեմ ունեցած:

Հեղ<ի ն է> (Աշխարհ սրբելով) Ես եմ երջանիկը, Ես որ զուգ
ինձ աշխարհի սիրում եմ, ինչպես մի խեղճ, մի որր ազնկան
Լե<ո ն> Անդին իմ Հեղինե, վերջապես արժանացա քո սիրուն
Ստեպանուկ համբուրում է:

Հեղ<ի ն է> Գիտեմ, պ. Լեոն:

Լե<ո ն> Պարսն:

Հեղ<ի ն է> Լավ, լավ, էլ աշխարհ չեմ ասիլ... լսիր խնդրում եմ,
ես կարեոր քանիս ունիմ քեզ հաղորդելու... Այն օրից, երբ քեզ
հետ ծանոթացա ժողովարանում, քեզ հետ պարեցի, այն օրից
սիրտս կալով քեզ, այն օրից ես քեզ սիրեցի, Լեոն:

Լե<ո ն> Ինչպես... ուրեմն էլ ինչու էիր հետս աշխարհ ստոր
վարվում... Օ՛, Հեղինե, միթե մեղքդ չէի գալիս:

Հեղ<ի ն է> Հավատա ինձ, Լեոն ջան, որ այդ վարմանքս իմ
կողմից հազ չէր, այլ հետեանք մի դատր դասի, որ ստացել էի ես
կյանքից նախքան քեզ հետ ծանոթանալու... Մտնելով այժմ մի նոր
աստվածի հետ կյանքի լուծը շաշելու, ես կամենում եմ նույնիսկ
տաղիքն քայլում խոտոտվածիլ քեզ այդ անցքը:

Լեո<ն> Այդ ինչ գաղտնիք է:

Հեղ<ի ն է> Լսիր, խնդրում եմ... մեկ երիտասարդ ձեռնում էր,
որ ստատիկ սիրում է ինձ:

Լե<ո ն> Ախ, այդ է... գիտեմ, գիտեմ, այդ ես գիտեմ, հրեշ-
տակի, ամեն րան տեղին Մարգարիտն ինձ պատմել է... Դու քո
մասին, քո սիրո մասին խոսիր, սիրում ես ինձ արդյոք:

Հեղ<ի ն է> Այն, ես սիրում եմ քեզ, Լեոն, սիրում եմ այն աս-
տվածին, որ պատրաստ եմ կյանքս քեզ գոհելու...

Լե<ո ն> (Համարելով) Անձման իմ Հեղինե...

Հեղ<ի ն է> Հավատում եմ որ նույնքան էլ դու ես ինձ սիրում:

Լե<ո ն> Այն, այն երբեք մի երկմտիր:

էջ 308

- 5 Ա₁ Ա₂ ձեր գլուխն էլ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ ես ձեր գլուխն էլ
11 16 Ա₁ Ա₂ Ա₂ հետ նայելով, գեղե... երեկոյան, թե չկա՞ Ա₁
16 Ա₁ Ա₂ Ա₂ քրքան երջանիկ փոխարեն՝ Ա₁ քրքան բաղդավոր
35 Ա₁ Ա₂ նամակիս էլ չպատասխանեց փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Դու՞ն նամակիս
պատասխանը պրեք

էջ 309

- 9—10 Ա₁ Ա₂ Ա₂ քաղցրությունը հետ է նայում չկա՞ Ա₁
11 Ա₁ Ա₂ Ա₂ բամակի մեջ փոխարեն՝ Ա₁ բամակի մեջ ե ձաղկեփունջը
մեջքը դնելով, գնում նստում է իր տեղը և գրում

էջ 309—310

- 14—24 Ա₁ Ա₂ Ա₂ Հեղինե, տաղ գալով ... ձեր համաձայնությունը
1 17 փոխարեն՝ Ա₁ Հեղինե ներքեք, պ. Լեոն, ես խնայն կվերջաց-
նեմ, մի քանի տող է մնացել:
Լեոն անդրում, օրիորդ, շտու՞նակեցեք ձեր գործը
Հեղինե, գրուիք բարձրացնելով: Դուք կարող եք խոսել, ես ձեզ
լսում եմ... (Լսով խոսն:) ինչի՞ չեք նստում:

Լ և ո՛ն ևս այսպէս էլ շատ լավ եմ, օրօրորդ:
 Հ և դ ի ն և, երկար լուսնայինք հետո Ինչի՛ չեք խոսում:
 Լ և ո՛ն ևս ձեզ կխոնդարեմ:
 Հ և դ ի ն և Մէ՛ն ո՛չ... ևս կարող եմ ե՛ր գրել ե՛ր լսել ձեզ:
 Լ և ո՛ն Թվելի ու շք. դարձնելով դրությանը, լսանք խոսակցութեան իհարկե... (Հեղինան լուսնայում է Լ և ո՛նին հանդիմանական հայացքով, հետո կրկին գլուխը խոնարհեցնելով՝ պարապում է: Երկար լուսնային:) Օրօրորդ, երբ կպարտեք ինձ տանջւոյց:
 Հ և դ ի ն և ևս ձեզ տանջում եմ:
 Լ և ո՛ն Իհարկե տանջում եք:
 Հ և դ ի ն և Մի՛թե... ևս չգիտեի թե այդպան շնորհք ունիմ:
 Լ և ո՛ն, փոքր լուսնայինք հետո: Անգիւթ...
 Հետա՛նում է:

Հ և դ ի ն և Լ... լավ, մի նեղանաք, ուսն փրկացրի... (Մտնելով է:)
 Այժմ խոսենք, ինչի վրա էլ կամենաք... Առաջեք, ինչպես է որ ևս ձեզ տանջում եմ:
 Լ և ո՛ն Հ՛րմ...
 Հ և դ ի ն և Ինչպես, ինչպես... (Լսուցիտ:) խոսեցեք, պ. Լ և ո՛ն:
 Լ և ո՛ն Օրօրորդ, բա՛միկան է, խնդրում եմ... Գուր, գիտեք, որ ևս ձեք վճռին եմ աղատում

18 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Խոփի կանգնելով չկա՛ Ա₁

19 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Իմ համաձայնութեանը փոխարեն՝ Ա₁ Իմ վճռին

Էջ 311

20-33 Ա₁ Ա₂ Հ և դ ի ն և Լսիր, Լ և ո՛ն... Իմ Հեղինե չկա՛ Ա₁

Էջ 312

1-12 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Հ և դ ի ն և Մտնելով այժմ... երգում եմ քեզ չկա՛ Ա₁

18-19 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Միայն... գիտե՛նք փոխարեն՝ Ա₁ Միայն երբեք չդադարես ինձ սիրելուց, երբեք, գիտես... ևս մի որք աղջեկ եմ, իմ միակ տերը այսահետեւ, դու ևս

22-36 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Լ և ո՛ն Թմրող... Տեղից վեր էն կենում փոխարեն՝ Ա₁ Լ և ո՛ն < ո՛ն > Զավիթի, իմ անդին հրեշտակաւ՝ ամբողջ գոյութեանդ ես իմ սիրով կպաշտպանեմ ցանի որ կենդանի եմ:

Հ և դ < ի ն և > Շնորհակալ եմ, Լ և ո՛ն... (Աչքերը սրբում է:)
 Այժմ մեկ խնդիր:

Լ և ո՛ն < ո՛ն > երկուսը, ատար, բա՛նք, բոլորը, բոլորը կկատարեմ, միայն թե կարողանամ:

Հ և դ < ի ն և > Այո, երկու, միայն երկու խնդիրը և երկուսն էլ կարող ես կատարել:

Լ և ո՛ն > Հրամայիր, հրամայիր, հոգիս:

Հ և դ < ի ն և > Մարդարտի գոյութեանը քեզ հայանի է. նրան մեղ-նից երբեք չցուրի հետաքննիր:

• Լ և ո՛ն > Գու էլ գիտես, հրեշտակաւ, որ տիկին Մարգարտին ևս սիրում եմ որպէս իմ հարազատ բոջոյ. Իհարկե նա կմնա մեզ մօտ, քանի որ ինքը կկամենա... Երկրորդը

¹ Ա₁ Համարում եմ նրա գլուխը

- 1—26 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Աձ Հեղինե Արի խնդիր հո... համարում չկա՝ Ա₁
 7—8 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ իմ աննման Հեղինե... Աշխատիր, հողիս փոխարեն՝ Աձ
 իմ աննման Հեղինե:
 Հեղ <ի ն ե> Գու գիտես, որ լաղի իմ աշխատանքից ես ուրիշ
 ոչինչ չունիմ:
 Լե <ո ն> Աւրիշ ինչ է հարկավոր, բարի հրեշտակ
 8—10 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Գեա դու... նկարում փոխարեն՝ Աձ գու. կամենում էիր
 անցյալը խոստովանել, թույլ տալ ինձ հայանել թեզ իմ ձգտում-
 ներս մեր ապագայի վերաբերմամբ
 15—26 Ա₁ Ա₃ Ա₂ և մենք մեր... համարում փոխարեն՝ Աձ Հեղ <ին ե>
 (ընկնելով գերկը): Ի լուրս սրտե սիրում եմ քեզ, Լեոն:
 Լե <ո ն> (Գրկելով): Այո՛, հողիս. աչքդ ես ձեռք ձեռքի տված
 մենք անկարելի կապեր են երկրիս երեսին և կծառայենք մեր խեղճ
 ժողովրդին:

Համարում է գլուխը

28 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ ասանց գողնողի չկա՝ Աձ

- 8—12 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Աձ Աստված ինքն է... սերն է փոխարեն՝ Ա₁ Աստված ինքն
 է ձեզ օրհնողը, բարեկամներս: (Կանչում է:) Անահիտ, Անահիտ:
 Պահաքանից հանում է մի սկուտեղ:
 Լեոն, առնելով սկուտեղը Մարգարտի ձեռքից: Թո՛ւյլ տվեք, դուք
 ինչի՞ եք նեղանում:
 Հեղ ի ն ե ես էլ կ'օգնեմ:
 Հանում է երեք բաժակ:
 Մարգարտ, Անահիտին, որ մտնում է նախասենյակից: Անա-
 հիտ, հողիս իմ իշքը, շուտով բեր իմ իշքը, սկստք է շնորհավորենք,
 բարեկամներս նշանվեցան:
 Հեղ ի ն ե, Համբուրելով Անահիտին: Իմ բարի Անահիտս, շնորհա-
 վորք, ահա իմ նշանած:
 Անահիտ Բարի սահաբի լինի... Շնորհավորում եմ, սլ. Լեոն...
 Շնորհավորում եմ և ձեզ, օրիորդ:
 Մարգարտ Շուտով, շուտով հասցրու իմ իշքը, մենք աշխատե-
 ինք կոպտորատներս:
 Անահիտ Իսկույն:
 Դուրս է վազում: Բաժակները սկուտեղով դասավորում են աջ կողմի
 սեղանի վրա:

Մարգարտ և Յանկանում են, որ այդ սերը ձեր մեջ միշտ ան-
 խախտ մնա ձեր ամբողջ կյանքի ընթացքում... Առաջինները հա-
 մար ամենամեծ երջանկությամբ փոխադարձ սերն է: Երբ նրանք
 միմյանց սիրում են, էլ ուրիշ բան չէ պակասում նրանց: Իսկ եթե
 սեր չկա, ամենազեղեղիկ բարեմասնություններն անգամ ոչինչ չեն
 տալիս... Թո՛ղ իմ անցյալը, թո՛ղ իմ ներկան օրինակ լինի ձեզ հա-

Աձ ուրիշ բան չէ միտում նրանց համար երանելի

մար... Օղորդեցեք իմ հոտերի պատմութիւնից, աչդ ձեզ յազ
հայտնի է՝

17 Ա₄ Ա₁ Ա₃ Ա₁ Լիովին համոզված եմ փոխարեն՝ Աձ Լիովին հափտա-
ցած եմ, Եղբայր, և ձեզ երկուսիդ էլ ցանկանում եմ երջանկա-

18 30 Ա₄ Ա₁ Ա₂ Ա₁ Հեղինե Ո՛րջափ... ազնիվ Լիոն փոխարեն՝ Աձ
Հեղինե > Երանի թե յեզ հս երջանիկ տեսե՛նք, Մարգարիտ...
Լե < ո՛ն > Լիսյ, ախիկն, ձեզ հս երջանիկ տեսնւով, մենք աղէկ
երջանիկ կլինենք:

Մար < ցարիւր > Ծնորհակալ եմ, բարեկամ, իմ ճախտազիրս
զատն է, և հս համբերությամբ պիտի տանիմ ինձ զիճակված խաչը:
Լե < ո՛ն > Ո՛րջ, ո՛ն, ախիկն, աղպէս չէ... Մենք ձեզ սիրում ենք
իրջանիկ մեր հարազատ բոլոր... Դուք երջանիկ մեզ մոռ միշտ
որ տալիս ձեզ համար հս մի գուռ բանա

33 Ա₄ Ա₁ Ա₂ Ա₁ մեծ ափսոսանք է փոխարեն՝ Աձ մեծ դարման է

34 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ նախախնամութեան կամքից փոխարեն՝ Աձ նախախնա-
մութեան կամքից, հուսանք և աղատանք: Շատ անգամ մենք ինք-
նեք չգիտենք, թե ո՞ր կողմից է ողորմութիւնը պալու

35 36 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Առայժմ... բարեկամութեան փոխարեն՝ Աձ Առայժմ փոք-
րիկ սկստեղծով բերում է մի շիջ շամոցուն:

Հեղինե Թոնչլ աղէկ, ևս ինքս լսաց կ'անեմ: (Բանալով շիջը) Անահի-
տին, որ կամենում էր գուրս դնալ: Կացէք, Անահիտ, դուք ևս
քնարհավորեցեք մեզ... (Աձում է շամոցայն, հետո Անահիտին, որ
իր համար էլ վեպերէլ էր մի բաժանել): Համեցեք:

Մարգարիտ Ծնորհավորում եմ ձեզ, իմ անպին բարեկամներ...
Յանկանում եմ ձեզ երջանկութեան և բարբորութեան:

Լեոն Ծնորհակալ եմ, ախիկն:

Հեղինե Հողիակ իմ Մարգարիտ...

Քամակները զարկելով խոսւմ են:

Անահիտ Ծնորհավորում եմ և ես, ողջ և առողջ լինելի միշտ:

Լեոն, Անահիտին: Ծնորհակալ եմ, Անահիտ:

Հեղինե Նույն միջոցին: Ծնորհակալութիւն, հոգիւ:

Անահիտը խոսւմ է և գուրս դնում իր բաժանել տ սկստեղծը ձեռքին:

Մարգարիտ աղ. Լեոն, դուք հափտում էիք այս նկարը, խնդրում
եմ ձեզ երկուսից էլ, որ բնագունը այս սրպիտ զբաղանա մեր բա-
րեկամութեան: Աձ Առայժմ խնդրում եմ այս պատկերը երկուսդ էլ
բնագունը ինձանից որպէս տնօրէմ հիշատակ: Պ, Լեոն, ևս ձեզ
մագուռ խոստացել էի մի պատկեր:

Էջ 315

2 3 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Ի սրտե... խորհրդովոր փոխարեն՝ Աձ Ինչքան բարի է քո
տիկին

10 14 Ա₁ Ա₁ Ա₁ Հեղինե Բ՛նչ... այն օրը չկա՞ Աձ

¹ Երբ նրանք... հայտնի է չկա՞ Ա₁ Ա₁

² ձեզ համար չկա՞ Աձ

17 23 Ա. Ա. Ա. Ա. Ա. Ա. ն ա չ ի տ, փոքրիկ... ալթալտիլյուն փոխարեն՝ Աճ
Ա. Գ ա ի ը ի ն յ (Բեռնոմ է մի ալլիանտու հ տոլոլ Մարդաբանն):
Տիկիկն, ձեկ Են հարցնում:

$U \cap p \leq q \cap p \leq m$ (Hauptlemma) $U \neq \emptyset$:

Յուշիկ է տուլիս արջկապույտը Լեոնին:

1. $h \in \mathcal{H}$ (Անհատական աղյուսակային աղյուսակային ճշմարիտ) Անհատական

Հասարակ է գեղի դուռը և երկու ձեռքով բաց անում

25 u_1, u_2, u_3, u_4 Արտաշես փոխարեն՝ և՛ Արտաշես, մորուքը խղած

26 u_4, u_3, u_2, u_1 հանդիպելով Արտուշեանն իրարանհամար չկա՝ ԱՃ

33 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Մեր աշխարհում ապրող մտնում է չկա՝ Ա՜

49 316

22 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ H'_2 , α_2 , տիկին, մի քույր անցավ ՀԼԻ մասացելի չկա՝ ԱՅ

24—25 Ա՜ Ա՜ Ա՜ Ա՜ *Քայլ... ստացել* ևս փոխաբերե՛ք Ա՜ն պատմիր, պատմիր եղբայր, այս ի՛նչպես եղավ, որ զու. այստեղ ևս, կոմ ի՛նչպես գտար գաւ. այս բնակարանը, ուրեմն նամակս ստացել ևս

49 317

11-12 Ա. Ա. Ա. Ա. պարզեցին միմյանց իրանց պատգմունքները փոխաբեմ՝

118 միմիա՞նք հովիտիցի՞ն իրանք ափրաք

14 Ա. Ա₂ Ա₃ Ա₄ P' նշումը առաջացի լուր... (Տեղիդ գեր թուշկուդ) փոխարեն՝

and $U^{\mu} \partial_{\mu} \dots$ (for μ from 1 to 4) $\rightarrow$ $U^{\mu} \partial_{\mu} \dots$ (for μ from 1 to 4)

19 u_4, u_3, u_2, u_1 Հեռի հարսնացուին չէ կարող ինձ օտար մնալ չկա՛ւ Աձ

23-30 ԱԷ ԱԷ ԱԷ Ա. Բ. առաջես, Հեղինեկին... համարում ենք միտարեմ, Ա.
Ա. Բ. առաջես, Հեղինեկին զբաղվում է տալիս, հետո գտնադրով Հեղինեկին
Կրկին շնորհավորում եմ, եղբայրս... ի դեպ, ահա ե գտնադրանք,
ինչպես հեղատեղի...

by definition of L_2 and L_1 :

Ն ե ղ ի ն ե Ստանդերթ, աստանդերթ, ևս մարտի քաժանի կրկնիմ:

Սկզբում շուտով հասկացվեց, որ խոսքը վերաբերում էր հայկական հարցին։

Հենրի Կեյ, սնտառով սեփականատեր: Ստանդարտի, հեղուկ պատեր: Է:

Մի քանի օր անց, զանազան զանգեր հասնում էին Միգրանցյանի, որոնց աշխատող չէր։

Տեղ թե հնչե՞ր եւ որեւէ... (Չեղորս ծոցս տանելով ե ժպտաւով) Կու-

զինո ռաբձրածայն կարողոմ քո ճարտասանականն դարձվածնեկրք...

Ὁ δὲ μαθητὴς ἐκ:

Լի առաջնություն է նկատվում ձևերը և ժողովուրդը մեծ, սակայն մենք բնական

Համդամուղև էնք:

Արտաշէս, Հեղինէին, ժպտալով, միջոցէն նա բերում է բաժանիր:

Պետք է խմանաք, քույրիկ, թե մինչև որ աստիճան դրափում ունիք

դուք, Լեոնի, սիրտք... (Աստեղյով թափակք) Շնորհակալ եմ... (Ածե-

յով շամպայնը:) Իրավի, ևս կարծաւմ էի լսել ըրր բոլորովին հորդրած

Կտեսնեմ սրան, բայց, փոփոք աստուծո, ալլիս փախկնալու ոչինչ

Συνολικά:

Ն. Ե. Մանասյանը աշխուհեալ է կարող եւ բարբառել՝ հանդիստ լինելու

Արտաշէսն ալ չհամարձակուեցաւ զայն հարկ տալով։

վորում եմ... Գանդհարում եմ ձեզ երկամբ, շատ երկար ու երջանիկ

$$mmr|lrlr\dots$$

Մարգարիտ Նորից շնորհավորում եմ և ես...

Բաժանկերը դարձկալով խմում են

Աձ Արտ<աշև> Եղբայր և քույր, եթե թույլ կտաք: (Լևոնին)

Հուշ ունիմ, որ խաչեղբայրդ ես եմ լինելու:

Լև<ոն> Միթե այսպես կարելի է:

Ար<աշև> Իհարկե որ չէ... Շատ ուրախ եմ, շատ տա աստ-

ված՝ երջանիկ լինիք, ես ի բոլոր սրտե ցանկանում եմ ձեզ այդ...

Հիմա հո հասկանում եմ, սիրելի Լևոն, թե ինչ ասել է սեր. տես

թե ինչ եր ևս գրել... (Ջեռքը ծոցը տանելով և ժպտալով): Կուզես

կարգավ բարձրաձայն, ինչ որ գրել ես:

Լև<ոն> (Կրկնելով): Ո՛չ, ոչ, հավատում եմ քեզ, մի նեղանաք:

Ար<աշև> (Հեղինակին, ծիծաղելով): Պետք է իմանաք, քույ-

րիկ, թե ինչպես զմեզ սիրում է ձեզ Լևոնը... Ես կարծում եմ

թե ինչպես բոլորս լին հոգեբանական սրտն, բայց միայն աստուծո,

այդիս վախճանյալ ոչինչ չունիմ:

Լև<ոն> Մանավանդ այսուհետև. կարող ես բոլորովին հանգիստ

լինել

32 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Յուրյ է տալիս նկարը փոխարեն՝ Ա₁ հանկարծ նկատելով

նկարը

34 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Վահ, այս ինչ սրանչելիք է փոխարեն՝ Ա₁ բաժ, այս ինչ

եմ տեսնում

35 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Մնում է ասլամ չկա՝ Ա₁

էջ 318

6 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Միանգամայն՝ հիացած եմ՝ փոխարեն՝ Ա₁ զե, ինչ կա-

սեռ, Արտաշես, ինչպես ես գտնում եմ հիացած եմ այս պատկերից

8—10 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Սրանչելի է... Արաշույն՝ փոխարեն՝ Ա₁ Սրանչելի,

սրանչելի նկար է, եղբայր... Շնորհավորում եմ, տիկին: Գուր կա-

րող եր աստվածաբանը արվեստագետների հետ մրցել, հավատացե՛ք,

ասանց երևալաշտույթյան եմ ասում... Տես, տես, Լևոն, տես թե

այս փոքրիկ նկարը ուր է ասում մարդու սիրտը, մարդու հոգին

11—18 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Լևոն Շնորհավորելու... ձեռքը չկա՝ Ա₁

19 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Հավատա՛ փոխարեն՝ Ա₁ Ա₂ Լևոն Իսկույն երևում է, որ

բանաստեղծ ես, եղբայր:

Ար<աշև> Բանաստեղծությունը մի կողմը... Հավատա

20—21 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Գարձալ ախ սրբավայրերում եմ փոխարեն՝ Ա₁ Գար-

ձալ Հայաստանում եմ

22—25 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ (Ամենքին)՝ Գուր... հետ... (Լևոնին)՝ փոխարեն՝ Ա₁

պետք է տեսնեք, թե ինչ գրության մեջ են այն խեղճերը, պատիվ,

կյանք, կալք, բնասելիք, ոչինչ, ոչինչ ասվածով բան չունին այն

1 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ես միանգամայն

2 Ա₁ Ա₂ Ա₃ հիացած եմ սրանով

3 (Մարգարիտը թեթև գլուխ է տալիս) Իսկ և իսկ Արաշույն չկա՝ Ա₂ Ա₃

4 (Ամենքին) չկա՝ Ա₁

5 Ա₁ հետ, մենք ասում ենք կիսանք

6 (Լևոնին) չկա՝ Ա₁

թշվառները... Ես այս բոլորը գրել եմ, Լեոն, զու շուտով կհարգաս նրանց կյանքի նկարագիրը, զու կտարտափես, Լեոն, զու կ'արտա-
վես... Բայց այդ բավական չէ, գոտարի խոսքեր նրանք շատ են
լսել, արատաւեցներ շատ տեսել, ուեար է աշխատած գործնական
սղոնթխուն հասցնել նրանց շուտով, շուտով... Մենք այս մասին
կխոսենք, Լեոն, ասանձին կխոսենք

26 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ինչպես եք տուն ու տեղ սարքելու փոխարեն՝ Աձ Ինչ-
պես տնավորվում

29—30 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ի՞նչը կարող է փոխարինել դուզական կյանքի վայել-
չությանը չկա՞ Աձ

էջ 318—319

31—35 Ա₁ Ա₃ Ա₂ Ա₁ գյուղին նվիրել... որտե փոխարեն՝ Աձ նվիրվել գյու-
1—2 ղացիներին, ես նրանց հետ իմ հողագործութանով կպայապեմ,
իսկ Հեղինեան նրանց զավակներին կհարգացնի:

Հեղ<Ին> Այո, ոյ, Արտաշես, Լեոնս այնքան բարի է, որ հա-
կապես ինձ համար կամենում է ուսումնարան հիմնել իր գյուղում:
Ար<աշ> և <աշ> Կեցցեք... Հրաշալի միտք: Հրաշալի ասպարեկ... Աշ-
խատեցեք, աշխատեցեք, բարեկամներս, ես ինչու էլ կօղնեմ ձեր ու-
սումնարանին առաջագիմությանը:

Հեղ<Ին> Մի՛թե:

Ար<աշ> Այո, բույրիկ... Եթե գուք թույլ կտաք, ես էլ կարող
եմ մի քանի տարեկաններից դասեր ավանդել ձեր ուսումնարանում...
Ես զեւ մի քանի մամանակ Թիֆլիզում եմ բնակվելու, շարաթը մի
քանի անգամ հեշտությամք կարող եմ զու գյուղը:

Հեղ<Ին> (Լեոնին) որ ցածրածայնով խոսում էք Մարգարտի
հետ: Լոնում ես, Լեոն, տես թե ինչքան բարի է ե ինչքան է խոս-
տանում ոյ, Արտաշես:

Լե<ոն> Այո, հոգիս, զու հանդիսա եղիր, բարեկամս մի այնպիսի
կերպարանք տա ուսումնարանից, որ ինքդ էլ զարմանա:

Հեղ<Ին> Օ՛հ, որպիսի երջանկություն... Մեկ հատուկ սպարա-
վորեցնում եք, ոյ, Արտաշես... Մենք այդ մասին գործյալ կխոսենք
իհարկե... Այժմ ձեր թույլտվությունն եմ խնդրում, զոտիս մամա-
նակն է, պեար է գնամ:

Ար<աշ> և <աշ> Խնդրում եմ, խնդրում, բույրիկ, թող իմ ներկա-
յությունն արգելք չլինի ձեր գործին:

Լե<ոն> Ես կ'ուղեկցեմ քեզ Հեղինեան, իբե թույլ կտա:

Հեղ<Ին> (Վերջնական զխաբկը): Բհարկե:

Լե<ոն> (Նույնպես զխաբկը վերցնելով, Արտաշեսին): Մենք
կտեսնվենք այսօր:

Ար<աշ> Անցատհատ:

Լե<ոն> (Մարգարտի ձեարք համբուրելով): Յտեոություն, տիկին:
Մար<գարտ> (Համբուրելով Լեոնին գլուխը): Յտեոություն,
եղբարս:

Լե<ոն> (Արտաշեսին տալով ձեարք): Ուրեմն ես կզամ բեզ մաս:
Ար<աշ> Այո, Լեոն, լավ, ես կսպասեմ քեզ:

Հեղձիւնէ (Մոտաշեանի) Հուշում, պ. Արտաշես, մեզ չեք մասնաւոր աշխուհեմ եւ շուտ շուտ կայացելք մեզ, մենք պիտի շատ խոսենք մեր ուսումնարանի մասին:

Արձաշես (Այս, այս, իմ բարի բույրիկ):

Լեւոն (Գիտես, Արտաշես, դու բոլորովն խոսում երկուսդ պատկու՞մ ես մեր երջանկութեան):

Արձաշես (Մինչդեռ Հեղինէն վերցնում է վերաբերում ե պատրաստում է դուրս գնալու): Ինչեք ես ասում, Լեւոն, ես սիրով կ'աշխատեմ ձեր աշակերտների հետ, ժամանակ շատ կ'ընենք այդ գործի համար: Գեւ զու, սպասիր, ես նրանց պիտի որոշեմ զանաւոր էլ կտամ... Այս, այդ անհրաժեշտ բան է այս պարտում... Ինչ ուզում եմ թող քարոզեն, բայց թշնամու վրա ոչ մի փիլիսոփայական համոզմունքներ ունիւմ եմ, ինչպէս գնաց... Եւր զինքը ձեռքիդ է, եղբայր, նա այն ժամանակ շատ շուտ է հասկանում խեղճ խորհուրդները, շուտ է բմբուռում արդարացի պահանջներդ... Այս, հիմալի միտք, մենք այդ ուսումնարանի ճակատում կ'ընենք՝ գիտութեան, հոգեգործութեան եւ ինքնապաշտպանութեան, այս կլինի մեր գործունեութեան գործակից, մեր նշանաւորները, համաձայն եմ:

Լեւոն (Ինչպէս, ինչպէս համաձայն եմ, եղբայր, այնպէս չէ՞, Հեղինէ):

Հեղձիւնէ (Այս, այս, պ. Արտաշես, մեր նշանաւորներ կլինի՞ զիտութեան, հոգեգործութեան, ինքնապաշտպանութեան (Տաղով ձեռքը): Դուք մեր պաշտպան եղբայրն եք, պ. Արտաշես:

Արձաշես (Ազնիվ բույրիկ):

Հեղձիւնէ (Վերցնելով տետրակը, Մարգարտին): Իսկ դու, Մարգարտին, կլինես մեր ուսումնարանի տեսչուհի:

Լեւոն (Այս, այս, տիկին, իհարկէ):

Մարգարտին (Շնորհակալ եմ բարեկամներ, մեծ ուրախութեամբ, եթէ կարող եմ մի սրիէ օգուտ բերել ձեր աշակերտներին):

Հեղձիւնէ (Իհարկէ որ կարող ես (Արտաշեսին): Այսքան ուժեր միացած ինչ չենք կարող, պ. Արտաշես):

Արձաշես (Շատ բան, բույրիկ):

Հեղձիւնէ (Շարունակելով, Մարգարտին): Օ՛, ինչպէս երջանիկ եմ ես, Մարգարտին, ինչպէս երջանիկ եմ... (Վրա բնական Մարգարտին, համարում է): Գնանք, Լեւոն:

Լեւոն (Մինչեւ աշխարհիս ծայրը, եթէ կամենաս):

Հեղձիւնէ (Թե՛ն ասելով): Ո՛չ ոչ, մինչեւ ուսումնարան միայն:

Լեւոն (Հրեշտակ):

(Թե՛ն ինչ տված դուրս են գնում)

3—36 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Ա₅ Ա₆ Ա₇ Ա₈ Ա₉ Ա₁₀ Ա₁₁ Ա₁₂ Ա₁₃ Ա₁₄ Ա₁₅ Ա₁₆ Ա₁₇ Ա₁₈ Ա₁₉ Ա₂₀ Ա₂₁ Ա₂₂ Ա₂₃ Ա₂₄ Ա₂₅ Ա₂₆ Ա₂₇ Ա₂₈ Ա₂₉ Ա₃₀ Ա₃₁ Ա₃₂ Ա₃₃ Ա₃₄ Ա₃₅ Ա₃₆ Ա₃₇ Ա₃₈ Ա₃₉ Ա₄₀ Ա₄₁ Ա₄₂ Ա₄₃ Ա₄₄ Ա₄₅ Ա₄₆ Ա₄₇ Ա₄₈ Ա₄₉ Ա₅₀ Ա₅₁ Ա₅₂ Ա₅₃ Ա₅₄ Ա₅₅ Ա₅₆ Ա₅₇ Ա₅₈ Ա₅₉ Ա₆₀ Ա₆₁ Ա₆₂ Ա₆₃ Ա₆₄ Ա₆₅ Ա₆₆ Ա₆₇ Ա₆₈ Ա₆₉ Ա₇₀ Ա₇₁ Ա₇₂ Ա₇₃ Ա₇₄ Ա₇₅ Ա₇₆ Ա₇₇ Ա₇₈ Ա₇₉ Ա₈₀ Ա₈₁ Ա₈₂ Ա₈₃ Ա₈₄ Ա₈₅ Ա₈₆ Ա₈₇ Ա₈₈ Ա₈₉ Ա₉₀ Ա₉₁ Ա₉₂ Ա₉₃ Ա₉₄ Ա₉₅ Ա₉₆ Ա₉₇ Ա₉₈ Ա₉₉ Ա₁₀₀ Ա₁₀₁ Ա₁₀₂ Ա₁₀₃ Ա₁₀₄ Ա₁₀₅ Ա₁₀₆ Ա₁₀₇ Ա₁₀₈ Ա₁₀₉ Ա₁₁₀ Ա₁₁₁ Ա₁₁₂ Ա₁₁₃ Ա₁₁₄ Ա₁₁₅ Ա₁₁₆ Ա₁₁₇ Ա₁₁₈ Ա₁₁₉ Ա₁₂₀ Ա₁₂₁ Ա₁₂₂ Ա₁₂₃ Ա₁₂₄ Ա₁₂₅ Ա₁₂₆ Ա₁₂₇ Ա₁₂₈ Ա₁₂₉ Ա₁₃₀ Ա₁₃₁ Ա₁₃₂ Ա₁₃₃ Ա₁₃₄ Ա₁₃₅ Ա₁₃₆ Ա₁₃₇ Ա₁₃₈ Ա₁₃₉ Ա₁₄₀ Ա₁₄₁ Ա₁₄₂ Ա₁₄₃ Ա₁₄₄ Ա₁₄₅ Ա₁₄₆ Ա₁₄₇ Ա₁₄₈ Ա₁₄₉ Ա₁₅₀ Ա₁₅₁ Ա₁₅₂ Ա₁₅₃ Ա₁₅₄ Ա₁₅₅ Ա₁₅₆ Ա₁₅₇ Ա₁₅₈ Ա₁₅₉ Ա₁₆₀ Ա₁₆₁ Ա₁₆₂ Ա₁₆₃ Ա₁₆₄ Ա₁₆₅ Ա₁₆₆ Ա₁₆₇ Ա₁₆₈ Ա₁₆₉ Ա₁₇₀ Ա₁₇₁ Ա₁₇₂ Ա₁₇₃ Ա₁₇₄ Ա₁₇₅ Ա₁₇₆ Ա₁₇₇ Ա₁₇₈ Ա₁₇₉ Ա₁₈₀ Ա₁₈₁ Ա₁₈₂ Ա₁₈₃ Ա₁₈₄ Ա₁₈₅ Ա₁₈₆ Ա₁₈₇ Ա₁₈₈ Ա₁₈₉ Ա₁₉₀ Ա₁₉₁ Ա₁₉₂ Ա₁₉₃ Ա₁₉₄ Ա₁₉₅ Ա₁₉₆ Ա₁₉₇ Ա₁₉₈ Ա₁₉₉ Ա₂₀₀ Ա₂₀₁ Ա₂₀₂ Ա₂₀₃ Ա₂₀₄ Ա₂₀₅ Ա₂₀₆ Ա₂₀₇ Ա₂₀₈ Ա₂₀₉ Ա₂₁₀ Ա₂₁₁ Ա₂₁₂ Ա₂₁₃ Ա₂₁₄ Ա₂₁₅ Ա₂₁₆ Ա₂₁₇ Ա₂₁₈ Ա₂₁₉ Ա₂₂₀ Ա₂₂₁ Ա₂₂₂ Ա₂₂₃ Ա₂₂₄ Ա₂₂₅ Ա₂₂₆ Ա₂₂₇ Ա₂₂₈ Ա₂₂₉ Ա₂₃₀ Ա₂₃₁ Ա₂₃₂ Ա₂₃₃ Ա₂₃₄ Ա₂₃₅ Ա₂₃₆ Ա₂₃₇ Ա₂₃₈ Ա₂₃₉ Ա₂₄₀ Ա₂₄₁ Ա₂₄₂ Ա₂₄₃ Ա₂₄₄ Ա₂₄₅ Ա₂₄₆ Ա₂₄₇ Ա₂₄₈ Ա₂₄₉ Ա₂₅₀ Ա₂₅₁ Ա₂₅₂ Ա₂₅₃ Ա₂₅₄ Ա₂₅₅ Ա₂₅₆ Ա₂₅₇ Ա₂₅₈ Ա₂₅₉ Ա₂₆₀ Ա₂₆₁ Ա₂₆₂ Ա₂₆₃ Ա₂₆₄ Ա₂₆₅ Ա₂₆₆ Ա₂₆₇ Ա₂₆₈ Ա₂₆₉ Ա₂₇₀ Ա₂₇₁ Ա₂₇₂ Ա₂₇₃ Ա₂₇₄ Ա₂₇₅ Ա₂₇₆ Ա₂₇₇ Ա₂₇₈ Ա₂₇₉ Ա₂₈₀ Ա₂₈₁ Ա₂₈₂ Ա₂₈₃ Ա₂₈₄ Ա₂₈₅ Ա₂₈₆ Ա₂₈₇ Ա₂₈₈ Ա₂₈₉ Ա₂₉₀ Ա₂₉₁ Ա₂₉₂ Ա₂₉₃ Ա₂₉₄ Ա₂₉₅ Ա₂₉₆ Ա₂₉₇ Ա₂₉₈ Ա₂₉₉ Ա₃₀₀ Ա₃₀₁ Ա₃₀₂ Ա₃₀₃ Ա₃₀₄ Ա₃₀₅ Ա₃₀₆ Ա₃₀₇ Ա₃₀₈ Ա₃₀₉ Ա₃₁₀ Ա₃₁₁ Ա₃₁₂ Ա₃₁₃ Ա₃₁₄ Ա₃₁₅ Ա₃₁₆ Ա₃₁₇ Ա₃₁₈ Ա₃₁₉ Ա₃₂₀ Ա₃₂₁ Ա₃₂₂ Ա₃₂₃ Ա₃₂₄ Ա₃₂₅ Ա₃₂₆ Ա₃₂₇ Ա₃₂₈ Ա₃₂₉ Ա₃₃₀ Ա₃₃₁ Ա₃₃₂ Ա₃₃₃ Ա₃₃₄ Ա₃₃₅ Ա₃₃₆ Ա₃₃₇ Ա₃₃₈ Ա₃₃₉ Ա₃₄₀ Ա₃₄₁ Ա₃₄₂ Ա₃₄₃ Ա₃₄₄ Ա₃₄₅ Ա₃₄₆ Ա₃₄₇ Ա₃₄₈ Ա₃₄₉ Ա₃₅₀ Ա₃₅₁ Ա₃₅₂ Ա₃₅₃ Ա₃₅₄ Ա₃₅₅ Ա₃₅₆ Ա₃₅₇ Ա₃₅₈ Ա₃₅₉ Ա₃₆₀ Ա₃₆₁ Ա₃₆₂ Ա₃₆₃ Ա₃₆₄ Ա₃₆₅ Ա₃₆₆ Ա₃₆₇ Ա₃₆₈ Ա₃₆₉ Ա₃₇₀ Ա₃₇₁ Ա₃₇₂ Ա₃₇₃ Ա₃₇₄ Ա₃₇₅ Ա₃₇₆ Ա₃₇₇ Ա₃₇₈ Ա₃₇₉ Ա₃₈₀ Ա₃₈₁ Ա₃₈₂ Ա₃₈₃ Ա₃₈₄ Ա₃₈₅ Ա₃₈₆ Ա₃₈₇ Ա₃₈₈ Ա₃₈₉ Ա₃₉₀ Ա₃₉₁ Ա₃₉₂ Ա₃₉₃ Ա₃₉₄ Ա₃₉₅ Ա₃₉₆ Ա₃₉₇ Ա₃₉₈ Ա₃₉₉ Ա₄₀₀ Ա₄₀₁ Ա₄₀₂ Ա₄₀₃ Ա₄₀₄ Ա₄₀₅ Ա₄₀₆ Ա₄₀₇ Ա₄₀₈ Ա₄₀₉ Ա₄₁₀ Ա₄₁₁ Ա₄₁₂ Ա₄₁₃ Ա₄₁₄ Ա₄₁₅ Ա₄₁₆ Ա₄₁₇ Ա₄₁₈ Ա₄₁₉ Ա₄₂₀ Ա₄₂₁ Ա₄₂₂ Ա₄₂₃ Ա₄₂₄ Ա₄₂₅ Ա₄₂₆ Ա₄₂₇ Ա₄₂₈ Ա₄₂₉ Ա₄₃₀ Ա₄₃₁ Ա₄₃₂ Ա₄₃₃ Ա₄₃₄ Ա₄₃₅ Ա₄₃₆ Ա₄₃₇ Ա₄₃₈ Ա₄₃₉ Ա₄₄₀ Ա₄₄₁ Ա₄₄₂ Ա₄₄₃ Ա₄₄₄ Ա₄₄₅ Ա₄₄₆ Ա₄₄₇ Ա₄₄₈ Ա₄₄₉ Ա₄₅₀ Ա₄₅₁ Ա₄₅₂ Ա₄₅₃ Ա₄₅₄ Ա₄₅₅ Ա₄₅₆ Ա₄₅₇ Ա₄₅₈ Ա₄₅₉ Ա₄₆₀ Ա₄₆₁ Ա₄₆₂ Ա₄₆₃ Ա₄₆₄ Ա₄₆₅ Ա₄₆₆ Ա₄₆₇ Ա₄₆₈ Ա₄₆₉ Ա₄₇₀ Ա₄₇₁ Ա₄₇₂ Ա₄₇₃ Ա₄₇₄ Ա₄₇₅ Ա₄₇₆ Ա₄₇₇ Ա₄₇₈ Ա₄₇₉ Ա₄₈₀ Ա₄₈₁ Ա₄₈₂ Ա₄₈₃ Ա₄₈₄ Ա₄₈₅ Ա₄₈₆ Ա₄₈₇ Ա₄₈₈ Ա₄₈₉ Ա₄₉₀ Ա₄₉₁ Ա₄₉₂ Ա₄₉₃ Ա₄₉₄ Ա₄₉₅ Ա₄₉₆ Ա₄₉₇ Ա₄₉₈ Ա₄₉₉ Ա₅₀₀ Ա₅₀₁ Ա₅₀₂ Ա₅₀₃ Ա₅₀₄ Ա₅₀₅ Ա₅₀₆ Ա₅₀₇ Ա₅₀₈ Ա₅₀₉ Ա₅₁₀ Ա₅₁₁ Ա₅₁₂ Ա₅₁₃ Ա₅₁₄ Ա₅₁₅ Ա₅₁₆ Ա₅₁₇ Ա₅₁₈ Ա₅₁₉ Ա₅₂₀ Ա₅₂₁ Ա₅₂₂ Ա₅₂₃ Ա₅₂₄ Ա₅₂₅ Ա₅₂₆ Ա₅₂₇ Ա₅₂₈ Ա₅₂₉ Ա₅₃₀ Ա₅₃₁ Ա₅₃₂ Ա₅₃₃ Ա₅₃₄ Ա₅₃₅ Ա₅₃₆ Ա₅₃₇ Ա₅₃₈ Ա₅₃₉ Ա₅₄₀ Ա₅₄₁ Ա₅₄₂ Ա₅₄₃ Ա₅₄₄ Ա₅₄₅ Ա₅₄₆ Ա₅₄₇ Ա₅₄₈ Ա₅₄₉ Ա₅₅₀ Ա₅₅₁ Ա₅₅₂ Ա₅₅₃ Ա₅₅₄ Ա₅₅₅ Ա₅₅₆ Ա₅₅₇ Ա₅₅₈ Ա₅₅₉ Ա₅₆₀ Ա₅₆₁ Ա₅₆₂ Ա₅₆₃ Ա₅₆₄ Ա₅₆₅ Ա₅₆₆ Ա₅₆₇ Ա₅₆₈ Ա₅₆₉ Ա₅₇₀ Ա₅₇₁ Ա₅₇₂ Ա₅₇₃ Ա₅₇₄ Ա₅₇₅ Ա₅₇₆ Ա₅₇₇ Ա₅₇₈ Ա₅₇₉ Ա₅₈₀ Ա₅₈₁ Ա₅₈₂ Ա₅₈₃ Ա₅₈₄ Ա₅₈₅ Ա₅₈₆ Ա₅₈₇ Ա₅₈₈ Ա₅₈₉ Ա₅₉₀ Ա₅₉₁ Ա₅₉₂ Ա₅₉₃ Ա₅₉₄ Ա₅₉₅ Ա₅₉₆ Ա₅₉₇ Ա₅₉₈ Ա₅₉₉ Ա₆₀₀ Ա₆₀₁ Ա₆₀₂ Ա₆₀₃ Ա₆₀₄ Ա₆₀₅ Ա₆₀₆ Ա₆₀₇ Ա₆₀₈ Ա₆₀₉ Ա₆₁₀ Ա₆₁₁ Ա₆₁₂ Ա₆₁₃ Ա₆₁₄ Ա₆₁₅ Ա₆₁₆ Ա₆₁₇ Ա₆₁₈ Ա₆₁₉ Ա₆₂₀ Ա₆₂₁ Ա₆₂₂ Ա₆₂₃ Ա₆₂₄ Ա₆₂₅ Ա₆₂₆ Ա₆₂₇ Ա₆₂₈ Ա₆₂₉ Ա₆₃₀ Ա₆₃₁ Ա₆₃₂ Ա₆₃₃ Ա₆₃₄ Ա₆₃₅ Ա₆₃₆ Ա₆₃₇ Ա₆₃₈ Ա₆₃₉ Ա₆₄₀ Ա₆₄₁ Ա₆₄₂ Ա₆₄₃ Ա₆₄₄ Ա₆₄₅ Ա₆₄₆ Ա₆₄₇ Ա₆₄₈ Ա₆₄₉ Ա₆₅₀ Ա₆₅₁ Ա₆₅₂ Ա₆₅₃ Ա₆₅₄ Ա₆₅₅ Ա₆₅₆ Ա₆₅₇ Ա₆₅₈ Ա₆₅₉ Ա₆₆₀ Ա₆₆₁ Ա₆₆₂ Ա₆₆₃ Ա₆₆₄ Ա₆₆₅ Ա₆₆₆ Ա₆₆₇ Ա₆₆₈ Ա₆₆₉ Ա₆₇₀ Ա₆₇₁ Ա₆₇₂ Ա₆₇₃ Ա₆₇₄ Ա₆₇₅ Ա₆₇₆ Ա₆₇₇ Ա₆₇₈ Ա₆₇₉ Ա₆₈₀ Ա₆₈₁ Ա₆₈₂ Ա₆₈₃ Ա₆₈₄ Ա₆₈₅ Ա₆₈₆ Ա₆₈₇ Ա₆₈₈ Ա₆₈₉ Ա₆₉₀ Ա₆₉₁ Ա₆₉₂ Ա₆₉₃ Ա₆₉₄ Ա₆₉₅ Ա₆₉₆ Ա₆₉₇ Ա₆₉₈ Ա₆₉₉ Ա₇₀₀ Ա₇₀₁ Ա₇₀₂ Ա₇₀₃ Ա₇₀₄ Ա₇₀₅ Ա₇₀₆ Ա₇₀₇ Ա₇₀₈ Ա₇₀₉ Ա₇₁₀ Ա₇₁₁ Ա₇₁₂ Ա₇₁₃ Ա₇₁₄ Ա₇₁₅ Ա₇₁₆ Ա₇₁₇ Ա₇₁₈ Ա₇₁₉ Ա₇₂₀ Ա₇₂₁ Ա₇₂₂ Ա₇₂₃ Ա₇₂₄ Ա₇₂₅ Ա₇₂₆ Ա₇₂₇ Ա₇₂₈ Ա₇₂₉ Ա₇₃₀ Ա₇₃₁ Ա₇₃₂ Ա₇₃₃ Ա₇₃₄ Ա₇₃₅ Ա₇₃₆ Ա₇₃₇ Ա₇₃₈ Ա₇₃₉ Ա₇₄₀ Ա₇₄₁ Ա₇₄₂ Ա₇₄₃ Ա₇₄₄ Ա₇₄₅ Ա₇₄₆ Ա₇₄₇ Ա₇₄₈ Ա₇₄₉ Ա₇₅₀ Ա₇₅₁ Ա₇₅₂ Ա₇₅₃ Ա₇₅₄ Ա₇₅₅ Ա₇₅₆ Ա₇₅₇ Ա₇₅₈ Ա₇₅₉ Ա₇₆₀ Ա₇₆₁ Ա₇₆₂ Ա₇₆₃ Ա₇₆₄ Ա₇₆₅ Ա₇₆₆ Ա₇₆₇ Ա₇₆₈ Ա₇₆₉ Ա₇₇₀ Ա₇₇₁ Ա₇₇₂ Ա₇₇₃ Ա₇₇₄ Ա₇₇₅ Ա₇₇₆ Ա₇₇₇ Ա₇₇₈ Ա₇₇₉ Ա₇₈₀ Ա₇₈₁ Ա₇₈₂ Ա₇₈₃ Ա₇₈₄ Ա₇₈₅ Ա₇₈₆ Ա₇₈₇ Ա₇₈₈ Ա₇₈₉ Ա₇₉₀ Ա₇₉₁ Ա₇₉₂ Ա₇₉₃ Ա₇₉₄ Ա₇₉₅ Ա₇₉₆ Ա₇₉₇ Ա₇₉₈ Ա₇₉₉ Ա₈₀₀ Ա₈₀₁ Ա₈₀₂ Ա₈₀₃ Ա₈₀₄ Ա₈₀₅ Ա₈₀₆ Ա₈₀₇ Ա₈₀₈ Ա₈₀₉ Ա₈₁₀ Ա₈₁₁ Ա₈₁₂ Ա₈₁₃ Ա₈₁₄ Ա₈₁₅ Ա₈₁₆ Ա₈₁₇ Ա₈₁₈ Ա₈₁₉ Ա₈₂₀ Ա₈₂₁ Ա₈₂₂ Ա₈₂₃ Ա₈₂₄ Ա₈₂₅ Ա₈₂₆ Ա₈₂₇ Ա₈₂₈ Ա₈₂₉ Ա₈₃₀ Ա₈₃₁ Ա₈₃₂ Ա₈₃₃ Ա₈₃₄ Ա₈₃₅ Ա₈₃₆ Ա₈₃₇ Ա₈₃₈ Ա₈₃₉ Ա₈₄₀ Ա₈₄₁ Ա₈₄₂ Ա₈₄₃ Ա₈₄₄ Ա₈₄₅ Ա₈₄₆ Ա₈₄₇ Ա₈₄₈ Ա₈₄₉ Ա₈₅₀ Ա₈₅₁ Ա₈₅₂ Ա₈₅₃ Ա₈₅₄ Ա₈₅₅ Ա₈₅₆ Ա₈₅₇ Ա₈₅₈ Ա₈₅₉ Ա₈₆₀ Ա₈₆₁ Ա₈₆₂ Ա₈₆₃ Ա₈₆₄ Ա₈₆₅ Ա₈₆₆ Ա₈₆₇ Ա₈₆₈ Ա₈₆₉ Ա₈₇₀ Ա₈₇₁ Ա₈₇₂ Ա₈₇₃ Ա₈₇₄ Ա₈₇₅ Ա₈₇₆ Ա₈₇₇ Ա₈₇₈ Ա₈₇₉ Ա₈₈₀ Ա₈₈₁ Ա₈₈₂ Ա₈₈₃ Ա₈₈₄ Ա₈₈₅ Ա₈₈₆ Ա₈₈₇ Ա₈₈₈ Ա₈₈₉ Ա₈₉₀ Ա₈₉₁ Ա₈₉₂ Ա₈₉₃ Ա₈₉₄ Ա₈₉₅ Ա₈₉₆ Ա₈₉₇ Ա₈₉₈ Ա₈₉₉ Ա₉₀₀ Ա₉₀₁ Ա₉₀₂ Ա₉₀₃ Ա₉₀₄ Ա₉₀₅ Ա₉₀₆ Ա₉₀₇ Ա₉₀₈ Ա₉₀₉ Ա₉₁₀ Ա₉₁₁ Ա₉₁₂ Ա₉₁₃ Ա₉₁₄ Ա₉₁₅ Ա₉₁₆ Ա₉₁₇ Ա₉₁₈ Ա₉₁₉ Ա₉₂₀ Ա₉₂₁ Ա₉₂₂ Ա₉₂₃ Ա₉₂₄ Ա₉₂₅ Ա₉₂₆ Ա₉₂₇ Ա₉₂₈ Ա₉₂₉ Ա₉₃₀ Ա₉₃₁ Ա₉₃₂ Ա₉₃₃ Ա₉₃₄ Ա₉₃₅ Ա₉₃₆ Ա₉₃₇ Ա₉₃₈ Ա₉₃₉ Ա₉₄₀ Ա₉₄₁ Ա₉₄₂ Ա₉₄₃ Ա₉₄₄ Ա₉₄₅ Ա₉₄₆ Ա₉₄₇ Ա₉₄₈ Ա₉₄₉ Ա₉₅₀ Ա₉₅₁ Ա₉₅₂ Ա₉₅₃ Ա₉₅₄ Ա₉₅₅ Ա₉₅₆ Ա₉₅₇ Ա₉₅₈ Ա₉₅₉ Ա₉₆₀ Ա₉₆₁ Ա₉₆₂ Ա₉₆₃ Ա₉₆₄ Ա₉₆₅ Ա₉₆₆ Ա₉₆₇ Ա₉₆₈ Ա₉₆₉ Ա₉₇₀ Ա₉₇₁ Ա₉₇₂ Ա₉₇₃ Ա₉₇₄ Ա₉₇₅ Ա₉₇₆ Ա₉₇₇ Ա₉₇₈ Ա₉₇₉ Ա₉₈₀ Ա₉₈₁ Ա₉₈₂ Ա₉₈₃ Ա₉₈₄ Ա₉₈₅ Ա₉₈₆ Ա₉₈₇ Ա₉₈₈ Ա₉₈₉ Ա₉₉₀ Ա₉₉₁ Ա₉₉₂ Ա₉₉₃ Ա₉₉₄ Ա₉₉₅ Ա₉₉₆ Ա₉₉₇ Ա₉₉₈ Ա₉₉₉ Ա₁₀₀₀ Ա₁₀₀₁ Ա₁₀₀₂ Ա₁₀₀₃ Ա₁₀₀₄ Ա₁₀₀₅ Ա₁₀₀₆ Ա₁₀₀₇ Ա₁₀₀₈ Ա₁₀₀₉ Ա₁₀₁₀ Ա₁₀₁₁ Ա₁₀₁₂ Ա₁₀₁₃ Ա₁₀₁₄ Ա₁₀₁₅ Ա₁₀₁₆ Ա₁₀₁₇ Ա₁₀₁₈ Ա₁₀₁₉ Ա₁₀₂₀ Ա₁₀₂₁ Ա₁₀₂₂ Ա₁₀₂₃ Ա₁₀₂₄ Ա₁₀₂₅ Ա₁₀₂₆ Ա₁₀₂₇ Ա₁₀₂₈ Ա₁₀₂₉ Ա₁₀₃₀ Ա₁₀₃₁ Ա₁₀₃₂ Ա₁₀₃₃ Ա₁₀₃₄ Ա₁₀₃₅ Ա₁₀₃₆ Ա₁₀₃₇ Ա₁₀₃₈ Ա₁₀₃₉ Ա₁₀₄₀ Ա₁₀₄₁ Ա₁₀₄₂ Ա₁₀₄₃ Ա₁₀₄₄ Ա₁₀₄₅ Ա₁₀₄₆ Ա₁₀₄₇ Ա₁₀₄₈ Ա₁₀₄₉ Ա₁₀₅₀ Ա₁₀₅₁ Ա₁₀₅₂

- 13—15 Ա₂ Ա₃ (Գնալով) Օ՞ ախ... զոհից չկա՝ Ա₂ Ա₁
 23—24 Ա₁ Ա₃ ես կարծում եմ, որ ոստիկանապետը չի մերժել մեր խնդիրը
 փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ եղի դու կարծում ես, որ մենք կարող ենք մի բան
 շինել այդ կերպով
 26 Ա₁ Ա₃ Իհարկե փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Անշուշտ

էջ 322

- 1—36 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Արտաշեսն են կցորդվում... այդ սիրուն չկա՝ Աձ

էջ 323

- 1—34 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Արտաշեսն Գիտե՞ս... տեսնեցի թյունից չկա՝ Աձ
 12 Ա₄ Ա₃ Մարգարիտ փոխաբեր՝ Ա₂ Ա₁ Մարգարիտ, գլխարկով և վե-
 բարկուով.
 13—14 Ա₁ Ա₃ երկուսն էլ բոլորովին պատրաստ՝ տանից դուրս գալու չկա՝ Աձ
 17 Ա₄ Ա₃ Հեղինեն մտնում է իր սեղանին, վայր գնելով հովանոցը
 չկա՝ Ա₂ Ա₁

էջ 324

- 1—15 Ա₄ Ա₃ Ա₂ Ա₁ Արտաշեսն Դուք... գնում չկա՝ Աձ

- 16—26 Ա₄ Ա₃ Տեսիլ... ինչ է լինում փոխաբեր՝ Ա₂

Հեղինե Մի փոքր որ սպասիր...

Մարգարիտ Ո՛չ, ձեռքս պետք է գնամ, ես պետք է չարչարվեմ...

Դուքս է գնում. Հեղինեն դռանը հենվելով, անշարժ նայում է նրա
 հետևից:

Վերջ չորրորդ արարվածի

Արարված հինգերորդ

Մեկնության տեղաբանք

Տեսիլ առաջին

Մարգարիտ, Անահիտ

Մարգարիտ, գլխարկով և վերարկուով մտնում է նախասենյա-
 կից: Ոչ ոք չի ելել, Անահիտ:

Անահիտ, որ հետևում էր նրան: Ոչ ոք, տիկին, միայն տան-
 տիւրջ ծառան դուռնի տարավ, շուտով պատասխանն, ասում է:

Մարգարիտ, հոգոց հանելով: Պատասխան... Ոստիկանություն
 թուղթը ձգում է սեղանի վրա:

Անահիտ Այո, տիկին. առաջի, որ տանք չեք:

Մարգարիտ, վերցնելով վերարկուն և գլխարկը: Լսվ, ամբ այս
 ամենք:

Անահիտ Իսկույն տիկին... բայց դուք տխուր եք, երեխաներ էլի
 վշտացրել են:

Մարգարիտ, հենվելով վտռաբանին: Շատ...

Անահիտ Խեղճ իմ տիկին:

Վերցնում է Մարգարիտի վերարկուն ու գլխարկը և դուրս տանում
 ձախ կողմից: Երկար լուռ թյունից, որից հետո Մարգարիտը թաշ-
 կինակը տանում է աչքերին:

Արարված Տինդերորդ
Միննույն տեսարանը

Տեսիլ տաջին

Անասիրտ, մենակ, ախոսները կարգի է բերում: Մի քանի վայր-
կյանից հետո զուսր բախում են: Գնում մոտենում է զուսր և մեկի
հետ խոսում: Հը՛, ինչ է, ինչ էս ուզում էլի:—Պատասխանը:—Ասաց
որ լավ:—Ի՞նչ անեմ որ ոտակները հրամայել է, ախիկներ տանը
չէ:—Լավ, լավ, կգա կանեմ, մի փոքր համբերություն և անկեք:
որհնամներ, ինչ և գալի ձեզ: (Դուսր փակում է:) Այս ինչ տեսակ
մարդիկ են աեր ասում, զուսր տարան էլի... Եթե ոտակներու-
թյունը մեկի վեջից բանում է, էլ ասում ասում... Տանջեցին
խեղձ տիկնոջ (Շարունակում է սենյակը կարգի բերել: Դարձյալ
զուսր բախում են:) Դարձյալ... (Աստիկ բախում են զուսր:) Դարձյալ
և մ գալի:

Դուսր բաց է անում:

Արարված Տինդերորդ

Տեսիլ Բ

Մարգարիտ, Անասիրտ

Անասիրտ Ան, ախիկներ, զուսր և ք:

Մարգարիտ, գլխարկով և վերաբերում: Ի՞նչ էս զուսր փակել:
Անասիրտ:

Անասիրտ Տանջերը ծառան զուսր տարավ, ախիկներ, զուսր և ք-
աստիաններ, ասում է:

Մարգարիտ Հոգաց հանելով Պատասխան...

Աստիկանություն լուսավոր ձգում է սեղանի վրա:

Անասիրտ Այս, ախիկներ, ասացին, որ տանը չեք:

Մարգարիտ, վերցնելով վերաբերում և գլխարկը: Լավ... Տան
այս տեղեր:

Անասիրտ Իսկույն, ախիկներ... Բայց զուսր ասում է, և քի ձեզ էլի
վշտացրել են:

Մարգարիտ, հեղեղով վատարանին: Շուտ...

Անասիրտ Խեղձ իմ ախիկներ:

Վերցնում է Մարգարիտի վերաբերում ու գլխարկը և զուսր տանում
ձախ կողմից: Երկար լուսվում: Երկր հետո Մարգարիտը լիազոր-

նակը տանում է աշտերին:

Տեսիլ Գ

Մարգարիտ, Հեղինե

Հեղինե, մտնելով հախտանյակից գլխարկով և վերաբերում:
Մարգարիտ, զարթերը լավ են գնում... (Մարգարիտը ծածկում է
արտասուքը: Ծանաղությունից վերադարձա, որ թեղ արթնացնում...
(Հանում է վերաբերում) Այս բաղկին հանգիսեցեա ևս Արարչին
ու Լեռներն, ոտակներանից նոր էին զուսր գալի... Բանից երևում
է, որ ոտակներանից շատ լավ է բնգունել նրանց և խոստացել է
օգնել, բնական կարելի է:

Մարգարիտ, դասնապետ: Ի՞նչընե՞ս կարելի է... Շնորհակալ եմ, հոգիս... Հետո մեր գնացին նրանք:

Հ է գ ի ն ե Իսկույն տառեց կրան:

Մ ա ր գ ա ր ի տ Ո՛չ, Հեղինե, ո՛չ, նրանք ոչինչ չեն հաջողացնել ու-

տիկանաւանք:

Հ է գ ի ն ե Ի՞նչ, ի՞նչ ես ասում, երկու. աղպիսի աղամարդ աշխատում

են, անկասկած մի էլք կգանեն:

Մ ա ր գ ա ր ի տ Ո՛չ, ո՛ր, ո՛չ չի կարող դանել այդ էլքը, Հեղինե:

Ոչ, ո՛ր իրաւունք չունի ո՛չ ղլխաղիւր ե ո՛չ անցաղիւր առլ ինձ՝ առանց իմ ամոսնաւ. համաձայնության, քանի որ ես նրա կինն եմ հա-

մարմում... Հասկացիւր վերջապետ... Շատ-շատ մի քանի օր, ասենք հենց մի քանի շաբաթ ժամանակ տվին ինձ, իսկ տխուհետե՛ս:

Հ է գ ի ն ե Էլ չղիտեմ ի՞նչ տուժ... (Փոքր լուսթյունից հետո): Իսկ

դու ի՞նչ շինեցիր, տեսա՞ր աղպոք, աղպահաններդ:

Մարգարիտ Այն, տեսա... Խոտաւան անմիջապէս խոսել նրա հետ:

Հ է գ ի ն ե Մի՛ հուսահատվիր, Մարգարիտ, զեւ էլի ժամանակ կա,

տեսնենք ի՞նչ է լինում:

Մ ա ր գ ա ր ի տ Եվ այս ամենն ի՞նձ համար... Ի՞նձ համար... Օ՛,

ես թշուաւ... Արտասուքք օրրելով, մոտ է վաղում սեղանին, վերջ-

նում է թուղիւր ե արագ արագ գնում է դեպի դուռը:

27—34 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Ա₂ Մ ա ր գ ա ր ի տ, տեղից... մտանգր չկա՝ Աձ

27 Ա₁ Ա₃ տեղից վեր կենալով չկա՝ Ա₂ Ա₂

34 Ա₁ Ա₃ խափանել փոխաւեն՝ Ա₃ Ա₁ արդեւի

էջ 335

1—33 Ա₁ Ա₃ Ա₃ Ա₁ Հ է գ ի ն ե Ինչէր... Խնդրիր չկա՝ Աձ

1—2 Ա₁ Ա₃ Հ է գ ի ն ե... Ինչ է չկա՝ Ա₂ Ա₂

4 Ա₁ Ա₃ Ես ինքս էլ փոխաւեն՝ Ա₂ Ա₁ ես այլեւ

8 Ա₁ Ա₁ Ձէ՞ որ Լեոնը խոտաւայով նրանից չհեռանալ չկա՝ Ա₂ Ա₁

12 Ա₁ Ա₁ հանում է գլխարկը ե նստում է նույն տեղը չկա՝ Ա₂ Ա₁

17—18 Ա₁ Ա₁ Վերցնելով համայնքը, մեկուսի փոխաւեն՝ Ա₁ Ա₁ մեկուսի

19 Ա₁ Ա₃ Գուրս է գնում նախատեսյակից փոխաւեն՝ Ա₂ Ա₁ Վերջ-

նում է վերադառնալ ե դուրս գնում

21 Ա₁ Ա₁ (Տեղից վեր է թռչում) չկա՝ Ա₂ Ա₂

23 Ա₁ Ա₃ հուսահատ մտն է դալիս փոխաւեն՝ Ա₂ Ա₂ հուսահատ մտն է

դալիս: Հետո մոտենալով նոր նկարին [Արտաւալ], լուս ե տնջարմ

նայում է նրան երկար ժամանակ: Այս դրության մեջ սկսում է հեղեղայ, վերջն ընկնում է ակոսի վրա ե աղտոգորմ լաց լինում

33 Ա₁ Ա₃ Վերջապետ... Խնդրիր փոխաւեն՝ Ա₂ Խնդրիր: Տեղից վեր է կե-

նում, աշխատելով ծածկել իր արտասուքը Ա₁ Վերջապետ...

Հ է գ ի ն ե հուզված, Մարգարիտ, ես չեմ երեւի:

Մ ա ր գ ա ր ի տ Լավ, հոգիս:

Հ է գ ի ն ե Խնդրիր, Անահիտ:

Վերցնելով մի տետրակ դուրս է գնում հախ դանից:

Մ ա ր գ ա ր ի տ, Անահիտին: Այն, թող շնորհ, բերեւ

էջ 336

!—35 Ա₁ Ա₁ Ա₂ Ա₁ Անահիտ, նախատեսյակի... այս թղթին չկա Աձ

26—27 Ա₁ Ա₂ թուղթը.... մի թերթ չկա՝ Ա₂ Ա₁

30—31 Ա₁ Ա₂ Ա₂ (Յուլյոյ է տալիս.... Ահա՛ չկա՝ Ա₁

էջ 327

1—34 Ա₁ Ա₂ Ա₂ Ա₂ Մարգարեա Այդ գարշելի.... այս բաղկիտ չկա՝ Ա₂

21 Ա₁ Ա₂ Ա₂ ոտքի կանգնելով չկա՝ Ա₁

24—25 Ա₁ Ա₂ Երբե՛ք, երբե՛ք փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ Աշխարհիս ոչ մեկ բարեբի համար

25 Ա₁ Ա₂ երբե՛ք փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ աշխարհիս ոչ մեկ բարեբի համար

30 Ա₁ Ա₂ առաջի ձեզ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ ես ձեզ որդեն անցյալ անգամ առաջի

էջ 328

1—35 Ա₁ Ա₂ Ա₂ Ա₂ Ա₂ Մտածեցե՛ք.... Անահիտ չկա՝ Ա₂

4 Ա₁ Ա₂ չարիք կարող է հասցնել ձեզ փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ չարիք կարող է բերել ձեռն գլխին

6 Ա₁ Ա₂ Ա₂ Հետեանքը գուր ինքնեղ զիտեք, տիկին փոխարեն՝ Ա₁ Հետեանքը գուր ինքնեղ զիտեք, տիկին... (Լուսնային) Այն, տիկին, այսօր է թե փոքր ձեզ առյա՛ն կհրապիրեն, եթե չեք ստորադրել այս թուղթը... օ՛ր գուր երբեք չեք ուղարկիլ նրա հայածանքները:

8—18 Ա₁ Ա₂ Ա₂ Մ ա ր ց ա ր ի տ Գիտեմ.... հայածանքներից չկա՝ Ա₁

23 Ա₁ Ա₂ իմ բարեկամական խորհուրդը փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ իմ բարեկամական խորհուրդը, անկեղծ սրտով եմ տուում, հավատացնում եմ ձեզ

28 Ա₁ Ա₂ Թողե՛ք ինձ, թողե՛ք փոխարեն՝ Ա₂ Ա₁ թողե՛ք ինձ, խնդրեմ

էջ 329

1—20 Ա₁ Ա₂ Ա₂ Ա₁ Տեսիլ.... նախասենյակից չկա՝ Ա₂

4 Ա₁ Ա₂ Ա₂ Ի՛նչ կկամենաք չկա՝ Ա₁

7 Ա₁ Ա₂ Ա₂ աշխատում է իշխել իրան փոխարեն՝ Ա₁ վերցնում է մի փոքրիկ սրվակ և հոտ քաշում

16 Ա₂ Ա₂ Իմ աչքան զալ-զնալս իզուր անցավ չկա՝ Ա₁

18—20 Ա₂ Ա₂ Գնում է.... նախասենյակից փոխարեն՝ Ա₁ Գուրս է գնում Ա₁ Տե՛ք աստված, ինչո՞վ կվերջանա այս ամենը... գուրս է գնում

էջ 330

8 Ա₁ Ա₂ Ա₂ Տխուր գուրս է գնում նախասենյակից փոխարեն՝ Ա₁ Մի բանի քալ գնում է գուրս բախում են

էջ 330—331

8—33 Ա₁ Ա₂ Տխուր գուրս.... թողապետին չկա՝ Ա₂

1—34 փոխարեն՝ Ա₂ Տխուր գուրս է գնում նախասենյակից

Տեսիլ է՝

Մ ա ր ց ա ր ի տ, մեհակ, դառնությամբ, խնայեցե՛ք ձեզ... Ամբողջ կյանքս փշրած է, այլևս ինչ մնաց խնայելու... (Փոքր լուսնային հետո՝ հանկարծ և հուսահատ) Օ՛ր, ավելի լավ է ջուրն բնկնեմ, քան թե կրկին նրա ձեռքի տակը լինիմ...

գնում է գեղի ձախ գուրս:

Տեսիլ Թ

Մարգարիտ, Լեոն, Արտաշես

Լեոն, ձեռքին մի ծրար, վերջապես կարող ենք ձեզ շնորհավորել, Լեոն, Լեոն... Ահա, ոտակաճաղարը պատվիրում է թագապետին որ անհատկությամբ չանն ձեզ, մինչև ձեր գործը օրինական ընթացք կստանա:

Ծրարը դնում է սեղանի վրա:

Մարգարիտ, սեղմելով նրանց ձեռքը, Շնորհակալ եմ, բարեկամներ... Շնորհ, շատ շնորհակալ եմ... նստեցե՛ք, խնդրեմ: Նրատու՛մ է Ա Մի բանի քայլ դնում է. դուրս բխում են Մարգարիտ, աշխատելով մի կերպ հուզմունքը ծածկել: Տես ով է: Անասիրը դուրս բաց է անում:

էջ 332

1 Ա Աձ աննկող ծրարը և զննելով սեղանի վրա փխարե՛ն՝ Աձ նստելով

28 Ա Աձ Հոգևորական ու չկա՝ Աձ

էջ 333

9 Ա Աձ Վերջում է գլխարկը չկա՝ Աձ

15—16 Ա Աձ Գլխարկը... դանից փխարե՛ն՝ Աձ Աձ վերջնելով գլխարկը ստույգ է Անահիտին, որ վերարկուի հետ միասին դուրս է տանում ձախ դանից:

18—19 Ա Աձ գլխարկին էլ հլինի փխարե՛ն՝ Աձ դա մեր գործն է

21 Ա Աձ սողանով ենք փխարե՛ն՝ Աձ ժամանակ շատ ունենք

էջ 334

2 Ա Աձ Աձ որ այս միջոցին կանգնած է նկարի առաջ չկա՝ Աձ

էջ 335

11 Ա Աձ Աձ ուղղակի կայարան չկա՝ Աձ

15—16 Ա Աձ Աշխատեցե՛ք... հլինինք փխարե՛ն՝ Աձ Աշխատեցե՛ք, Լեոն, ձեզ հետ միասին մենք ավելի ուրախ հլինինք... իսկ մենք, ես ու Լեոն, այժմ մենք բոլոր կալատրաստենք և աստված բարի ճանապարհ տա: (Գրեկելով Մարգարիտին) Ի՞նչքան ուրախ եմ... Ի՞նչքան երջանիկ եմ ես, իմ անդին Մարգարիտ... (Լեոնին, որ խոսում է Արտաշեսի հետ) դնանք՝ Լեոն:

Լեոն Մինչև աշխարհի ծայրը, եթե կամենաս:

Հեղինե Մինչև մե՛ն, ի՞նչ միջև հետևյալ սենյակը առայժմ:

Լեոն Աղա՛ղակա...

Հեղինեն ձախ դուռն մոտ կանգ է տանում և նշանադրի հրավերում է Լեոնին առաջ անցնել, իսկ ոտ համարում է հարմարություն ձեռքը

և կոնստանտինի գուրս են գնում:

17—35 Ա Աձ Աձ Արտաշես Ես ամենայն... ձախ կողմից չկա՝ Աձ

էջ 336

3 Ա Աձ Աձ կարճ լուսնունդից հետո չկա՝ Աձ Աձ

4 Ա Աձ Աձ Աձ Երջանիկ գուրս փխարե՛ն՝ Աձ Քրքան երջանիկ են երկուսն էլ

Մարգարիտ < Երբ երկուսն էլ միմյանց արժանի: Պետք է հուսալ, որ մինչև մահ իբրար կսիրեն: (Առաջարկելով նստել) Խնդրում եմ, պ. Արտաշես:

11—12 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Այո, ճանաչում եմ... դուքի փոխաբերեն՝ Ա₁ Այո, ճանաչում եմ: (Փոքր լուսթյանից հետո վերցնում է Արկադիի դրած թուղթը և կրկին գնում սեղանի վրա:) Ես գեղեցիկ եմ կարողանում ուշադրել, թե ինչպես է տարվեցավ այս ամենը:

Արտաշես և Ներսիսյանը եմ խնդրում, տիկին, որ ձեր ներկայությամբ ես չկարողացա զսպել ինձ:

Մարգարիտ խնջեք ասում, պ. Արտաշես, դուք ինձ օգնությամբ հասարակականությանը բողոքեմ... ինչ որոշում էր դուք այնպես բերեց, որ ես այս օրին հասա... իրավունքներից դուրս... (Աչքերը ուղղվում է:) Ներսիսյան, պ. Արտաշես, ներկայեք իմ արտասուքները Օ՜, ես նրան բավական ճանաչեցի... կարծում եմ Հեղինեյս զգալու տեղի: չե՛ս ունենալ:

Արտաշես < Լեոնի համար, տիկին, ես կարող եմ երաշխավոր լինել:

Մարգարիտ < Երանի թե բոլոր ամուսնություններն էլ այնպես կատարվեին... (Ներկայությամբ) Դուք վերջացրե՛ք, պ. Արտաշես, ձեր վեպը: Որքան մտաբերում եմ, դուք շատ էք դադարված այդ վեպով:

Արտաշես < Այո, տիկին, հույս ունիմ, շուտով լույս կտանի:

Մարգարիտ ևս անհամբերությամբ կողմնակից է օրինակին:

Արտաշես և Առաքին օրինակը, տիկին, ձեզ է պատկանում և եթե թույլ կտաք հենց առաջին երեսը մտադրել եմ ձեր անունով դարձնել:

Մարգարիտ < Ծնարհակալ եմ, պ. Արտաշես, դուք միշտ բարի եք գեղի ինձ: (Գարծյալ երկար լուսթյան) դուք շատ տեղեր մանկեք:

Արտաշես Այո, տիկին, շատ, շատ, մեր սահմանների թե այս կողմը և թե այն կողմը:

Մարգարիտ < Ինչի՞ ինչի ևս եղել էր. նրա ավերակները բավականին անուշադրությամբ պետք է գործեին ձեզ վրա:

Արտաշես < Էլ մի տուր, տիկին... սրտիցս սկսեց արշավել կախի, համարանքում եմ ձեզ... Բավական է կես ժամ նայել այն ավերակներին, որ մարդ իր սեպհական վիշտը մոռանում... կարծեք թե այն սպասում քարերը լեզու ունեն և այնպիսի ձայնով են աղաղակում, որ սրտի ամենատանիկ հաստանքներն անդամ լեզվովում են... Սարափելի տխուր սուղաբություն:

Գարծյալ երկար լուսթյան

18—36 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Արտաշես և ճանաչողներ... ձեռքը փոխաբերեն՝ Ա₁ Մարգարիտ < Գարիտ > Բավականին երկար ժամանակ ճանաչողները գեղեցիկ, մի քանի շարաթվա փոխանակ ամուսնի ուշացրեք և մի նամակ անդամ չգրեցիք ինձ:

Արտաշես < Ներսիսյան, տիկին, գրություն անտանելի էր, և եթե այն փոխանակությամբ չպատահեր ձեր կյանքի մեջ, ես վճռել էի այդն չերեկ ձեր աչքին, տիկին:

Մարգարիտ < Օ՜, պ. Արտաշես, միթե կարող էիք ինձ հետ

այդպես վարվել, քանի որ ինքնեզդ էլ ղեկեք, թե որովհետև ուրախություն է ինձ համար ձեզ տեսնելը:

Ար<տաշես> Իսկ ինձ համար. արկին, ինձ համար՝ ամենայն երջանկություն, հավատացնում եմ ձեզ... բայց ներկեք ինձ, ես բաջություն չեմ տեսնում արկին այդպիսի ձեզ ձեր ամուսնու տանը... (Ուրի է կանգնում): Ինչից, ես այժմ այստեղ եմ, ձեզ մոտ, ձեզ տեսնում եմ, ձեր ձայնը բռնում: (Մոտենալով): ձեր առջև կանգնած՝ ձեր պաշտպանն եմ հաղթության:

Ար<ղարիտ> (Ուրի կանգնելով, ձեռքն առնում է): Ծնորդակալ եմ, բարեկամս, դուք մեծ միջնորդություն եք ինձ համար...

Ար<տաշես> Ախ, Մարգարիտ, իմ մանկություն Մարգարիտ... Հազված համբուրում է ձեռքը

էջ 337

1—6 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Մարղարիտ, Մարգարիտ... խնդրում եմ փոխարեն՝ Աձ Մար<ղարիտ> (Աղաակով ձեռքը): Բարեկամս, պ. Արտաշես, խնդրում եմ...

Ար<տաշես> (Ծնորդակալով համբուրել ձեռքը): Այսուհետև ես այլևս չեմ հեռանալ ձեզից:

Ար<ղարիտ> Խնդրում եմ, խնդրում, պ. Արտաշես, նույնպե՞ք խնդրում եմ

3 Ա₁ Ա₂ Ա₃ արկին բռնում է ձեռքը չկա՝ Ա₁

16 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ մարդիկ լուրջին խնայելից փոխարեն՝ Աձ Բո սիրով եմ սպրիտ միջև որո, դու ես եղել միջև ինձ առաջնորդող վաշտուն ստորը, բեզ սիրով եմ հասել այն դրուքության, այն վիճակին. բոլորը, բոլորը բեզ եմ պարտական, պահպանել հրեշտակ, միջև չեմ կարող կամենալ ընդունել իմ սերը. երջանկացնել ինձ հաղթության... Մարգարիտ, անդին իմ Մարգարիտ, բո մեկին եմ պատում

18 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Արտաշես, Արտաշես փոխարեն՝ Աձ Ո՛հ, իմ Արտաշես

20—21 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ հարձեհ թե այս ամենը ցնորք է, լուսավորող մի ցնորք չկա՝ Աձ

26—28 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ հրճված... համար փոխարեն՝ Աձ (Համարակով) Օ՛հ, Մարգարիտ... Միջև այս րոպեիս էլի մարդ կա աշխարհիս երեսին ինձ պես երջանիկ

30 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ (Անցնելով մի քանի բայ) չկա՝ Աձ

32—33 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Արտաշես, մոտենալով: Մարգարիտ՝ այս չկա՝ Աձ

էջ 338

1—3 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ Արտաշես ոչինչ, ոչինչ արգելք մեզ չի կարող բաժանել այսուհետև. մենք սիրում ենք միմյանց չկա՝ Աձ

9—10 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ ես համբուրելի, որքան հնարավոր էր համբուրել չկա՝ Աձ

12—13 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ ինքն սպրիտ է, ինչպես կամենում է փոխարեն՝ Աձ ինքն երջանիկ է ուրիշ հետ

14—15 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Ա₄ որի առաջ ես պարտավոր եմ խոնարհվել փոխարեն՝ Աձ որի առաջ, կամուսկամս, ես ստիպված եմ խոնարհվել

34—37 Ա₁ Ա₂ Բայց... կի՛նի փոխարեն՝ Աձ Բայց որ բեզ պարտանիմ եմ միևնույն մամանակ ուրիշի ամուսնու համարվում, այդ ես չեմ կարող, մեք բոլոր երջանկությունը թուրմովում կի՛նի. ես ան-

չափ սիրում եմ քեզ, Արտաշէս, ինչպէս և դու ինձ ես սիրում,
ուստի և ցանկանում եմ ադաս իրաւասեր լինել իմ անձիս և բարձրի-
զութս ու համարձակ նայել ամենքի երեսին Այ բայց պատկիս
Արտաշէս, քո սիրած կնոջ պատկը իմ սեպհակախոսութեանս չէ
միայն, նա պատկանում է և հասարակութեան. ևս չեմ կարող դո-
միւր... պատկիս պահում եմ, որ ավելի արժանի լինի քեզ, Ար-
տաշէս...

Ար < աւաշ ես > Ես պաշտում եմ քեզ, Մարգարիտ

էջ 339

1—25 Ա₁ Ա₂ Ա₃ Արտաշէս Այդ մասին... քոնը կլինիմ քիս՝ Ա₁ Ա₂

էջ 339—342

29—36 Ա₁ Ա₂ Երկուսս էլ թշվառ ենք... անշարժ: Պատկեր: փոխաբեր.՝ Ա₂

1—36 Երկուսս էլ թշվառ ենք, Արտաշէս... երկուսս էլ պիտի տանջվինք...

1—34 Արտաշէս Ես ամեն բան կտանեմ, միայն թե դու երջանիկ լի-
նիս...

Անահիտ, բերում է բարձրագույն Ատենի երկու ծանուցադրեր
սրանցից մեկին կցած են և ուրիշ թղթեր Բարձրագույն Ատենին
է, աիկին:

Տախ Է Մարգարիտին:

Տեսիլ ժԲ

Նրանք, Հեղինե, հետո Լեոն

Մարգարիտ, աչքի անցնելով ծանուցադրերը: Ահա՛ այս էր սպաս-
նալիքը...

Ծանուցադրերը ձգում է ձախ կողմի սեղանի վրա:

Հեղինե, զլխարկով, ձեռքին բռնած վերաբեռն ձգելով ախոսի
վրա: Մարգարիտ...

Մարգարիտ ինձ դատարան են կանչում...

Հեղինե Աստված իմ... Հետո...

Արտաշէսը վերցնում է կցած թղթերով ծանուցադրեր և աչքի
անցկացնում:

Մարգարիտ Հետո... Օրենքը շատ պարզ է... Ինձ կամենում են
իմ ամուսնու ոտներին տակ ձգել... (վերցնում է գրիչը) Նորին
վսեմութեանը դրժեց և այս ստորութեանը...

Հեղինեն մնում է սարսափած:

Լեոն, մտնելիս՝ մինչդեռ Մարգարիտը ստորագրում է մյուս ծա-
նուցադրերը: Ինչ է պատահել կրկին... Մարգարիտը ստորագրած ծա-
նուցադրեր տալիս է Անահիտին, որ իսկույն գուրս է տանում:
Արտաշէս, Լեոնին դաժնութեամբ Նորին վսեմութեանը գրիչը
է բարձրագույն Ատենին, որ աիկնոջն ստիպմամբ ենթարկեն նրա
իշխանութեանը...

Լեոն Օհ, անիրավ...

Մարգարիտ Նա ավելի շուտ իմ գիտիլ կտեսնի իր իշխանու-
թեան ներքո, բան թե ինձ կենդանի...

Արտաշէս. ծանուցադրեր դնում է աջ կողմի սեղանի վրա և
մտնում է Մարգարիտին:

Մարգարիտ, ներքի, ես խոսում եմ մեր սրտակից բարեկամ-
ներին առաջ, մինչև օրս չուիմք եմ ասելի, մինչև օրս դու ես
եղիլ միշտ ինձ առաջնորդող փայլուն աստղը... Այժմ երգվում եմ
քո արևով, Մարգարիտ, որ կյանքիս միակ նպատակն այսուհետե
քո ազատությունը կլինի...

Մարգարիտ Այն, բարեկամս, դժ է միակ ճանապարհը, որին
մենք պետք է գլխենք...

Արտաշես Մ, համատեղած եղիր, հոգիս ես ամենայն միջոց
գործ կդնեմ... Մնաց բարյալ, ես գնում եմ... (Համբուրում է
ձեռքը հետո գլխով հեղինին և լիսնին) Մնաց բարյալ...
(ձեռք է տալիս) Բախտավոր եղբ... (Վերցնելով թղթերը, նորից
մտնում է Մարգարիտին) ես գնում եմ, պահպան հրեշտակ, և
կիբարդանամ քեզ մոտ միմիայն այն ժամանակ, երբ ազատու-
թյունը ձեռք բերած կլինի... (Անում է ձեռքը) Թույլ տուր ինձ
միայն համբուրել քո անարատ ճակատը, և այս համբուրքը թող
առաջինն ու վերջինը լինի մինչև մեր պատկան օրը... (Մարգա-
րիտը դուրսը խոնարհեցնում է) Մնաց բարյալ... (Համբուրում է
ճակատը) Այժմ մա՛հ կամ ազատություն...

Գուրս է գնում:

Մարգարիտ Այն, մա՛հ կամ ազատություն... (Հեղինին, սաստիկ
հուզված) Մ, հեղին...

Գրիում է հեղինին և Լեոնը մոտենում է նրանց Ամենք բնում
են անշարժ Պատկեր:

Ա երկուսն էլ լռում են, Արտաշես... Երկուսն էլ պիտի ամեն-
վիշտ... (Փոքր լուսնիկից հետո մոտենալով Արտաշեսին և
մեկուրեն) Գնա՛, հոգիս, գնա՛, աշխատիր որ ազատությունը ձեռք
բերես, այն ժամանակ ես կգրեմ քեզ համբուրում

Արտաշես Մարգարիտ, մինչև օրս չուիմք եմ ասելի, մինչև
օրս դու ես եղիլ միշտ ինձ առաջնորդող փայլուն աստղը... Այժմ
երգվում եմ քեզ մեր սուրբ սիրով, երգվում եմ քո արևով, Մար-
գարիտ, որ կյանքիս միակ նպատակն այսուհետե քո ազատու-
թյունը կլինի...

Մարգարիտ Այն, Արտաշես, մեր երջանկությունն միակ ճանա-
պարհն այդ է:

Արտաշես Գուր հանդիս եղիր, հոգիս, ես ամենայն միջոց գործ
կդնեմ... Մնաց բարյալ, ես գնում եմ... (Անում է ձեռքը) ես
գնում եմ, պահպան հրեշտակ և կվերադառնամ քեզ մոտ միմի-
այն այն ժամանակ, երբ ազատությունը ձեռք բերած կլինի...
Թույլ տուր ինձ միայն համբուրել քո անարատ ճակատը, և այս
համբուրքը առաջինն ու վերջինը լինի մինչև մեր պատկան օրը...
(Մարգարիտը դուրսը խոնարհեցնում է) Մնաց բարյալ... (Համ-
բուրում է ճակատը) Այժմ մա՛հ կամ ազատություն...

Գուրս է գնում:

Մարգարիտ, մենակ Այն, մա՛հ կամ ազատություն... թաշկինակը
տանում է աշխարհի Զախ կողմից ուրախ-ուրախ դուրս են գալիս՝
Հեղինեն դիտարկով ու վերաբերում ձեռքին, Լեոնը ճանապարհի

ժողովրդի պաշտօնակոր: Տեսնելով Մարգարաի գրութիւնը, նրանք
ասելու են: Պատիւեր: Ա՛՛՛ Մար<դարիտ> Գնա՛ ուրեմն, գնա՛,
հոգիս, աշխատիր, որ ազատութիւն ձեռք բերես. այն մամանակ
ես կըրկեմ քեզ հաճկայուն:

Ար<տաշէս> Գնում եմ, գնում, իմ բարի հրեշտակս, գնում
եմ... Մնաս բարձր... (Համբուրում է ձեռքը): Ես գնում եմ աւ-
զին իմ Մարգարիտ, ե ազատութիւնը ձեռքիս կիներազանում...

Գուրս է գնում:

Մար<դարիտ> (Մենակ): Այն, այդ է մեր երջանկութիւն մի-
ակ հանապարհը

ԲԱՎՆԵՍԻ ԲՈՒՉԱՆ

1. ԵՐԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

1

Այս պիեսի մտահղացման արտաքին առիթները հայտնի չեն։ Սակայն զբւոյժած րին կցած երկտող ծանոթությամբ հեղինակը պարզել է այս կատակը գրելու ներքին իմաստը. մի որոշ իմաստով այս հանդիսանում է «Պիստոլի» նախնորդանքը, ուր Աղալայի և Թալալի դիմակի տակ նկարագրված է, «Յն ինչպես գտան միմյանց և տմուռնացան «Պիստոլի» Զիմզիմովն ու նրա ընտանիքն ու սիրած էփեմիան»։

Առանց հեղինակի նախազգուշացման էլ ուշագիտ ընթերցողը կարող է կուհի, որ Աղալուն Արաբիկին երկվորյակն է ոչ միայն սոցիալական, այլև կենցաղային մի շարք կողմերի ընդհանրությամբ։ Բացի կենցաղային կարգի անարկնութից, ինչպես ասենք՝ տարիքը ծածկելու համար մազեր ներկելն է («մազերը սիւլ-սաթ, ո՞ւ՞ր յիղե թն ներկած է») և այլն, Սոնդունկյանը Սարթայի միջոցով անում է Աղալայի հարստացման պատմությունը, թն ինչպես նու, օգտվելով ընկերոջ մահից, շահած տասերկու հազարից ութը յուրացնում է, հրապարակ է հանում միայն չորսը, որից հազարը գնում է զրպանք՝ ասելով, թն կաշառք է խոտացել. «Էիրը, շիմ գիրի, — ասում է Մարթան, — նեղրուչ վուրփերուն հազար ու հինգ հարուր թամամ էրի՞տ, թն՝ կնդուն էլ մե բան մտոնից ու դար ու դարդակ նստեցրուց իղճերում» (էջ 374)։ Այս պատմությունը հիշեցնում է Զիմզիմովի սոցիալական կենսագրությունից ծանոթ գեղերը, իսկ Մարթայի այն խոսքը, թն ինքը չգիտե միտացած գումարն էլ տվեց բնկերոջ որը մեղացած երեխաներին, թն մի բան հնարելով այդ էլ զրպանք գրեց՝ արգեն կազմում է «Պիստոլի» պիեսի այսուժեռային կառուցման հիմքը։

2

«Բաղնրսի բոխան» առաջին անգամ բեմագրվել է 1907-ի նոյեմբերի 8-ին Բրիտիկի Արտիստական թատրոնում՝ հետևյալ կազմով. Բալալ — Մելիքյան, Կատարին — Հատիկ, Սանվել — Մամիկոնյան, Էլիսաբեղ — Նոյիկյան, Օհանես — Միրզալյան, Ավետիք — Տեր-Դավթյան, Մարթ — Վարդուհի, Աղալուն — Հարությունյան։

Պարբերական մամուլը անմիջապես արձագանքել է Սունդուկյանի նոր պիևսին։ Գովաժքը տարբեր զնահատականների է արժանացել. այն միտքն է հայտնվել, թե այս գործը նոր ունիշ չի ավելացնում Սունդուկյանի ժառանգության վրա։ Հայտնվել է նաև այն միտքը, թե սա ավելի վաղ գրվածքի տպավորություն է թողնում, որ իբր թե հետագայում մշակվել է։ Քննադատներից մեկն էլ այն կարծիքն է հայտնել, թե այս գրվածքը ժանրային տեսակետից իրեն չի արդարացնում. պիևսի վախճանը նման զավեշտի համար չափազանց ծանր է ու մոայլու Բայց զրեթե բոլորն էլ ընդգծել են Սունդուկյանի հմտությունը կերպարների կառուցելու և կոլորիտ ստեղծելու մեջ։ Համեմատաբար ճիշտ զնահատական է տվել Սունդուկյանի պիևսին «Մշակի» սեջնեղենոր. «Սունդուկյանցի նոր պիևսը, — գրում է նա, — նպատակ չունի կյանքի խոր հարցեր լուծել։ Հեղինակը վերցրել է կյանքի ժխորից մի փորձի խորշ և լուսարանության ենթարկել նրան։ Աշդոտեղ՝ այդ խորշում մեծ մասամբ բացասական նրույթներ են դուրս բերված. փարիսեցիությունը, խարկրայությունը, առուժախի ույն զեկավարում են պիևսում գուրս բերված մարդկանց՝ իրենց գործողությունների մեջ։

«Քաղնքի բոխան» թեև կատակ է զվարճության համար գրված, ֆարս է, բայց և այնպես պարունակելով այնպիսի գծեր, որոնք մերկացնում են իրական կյանքի աղել կողմերը, ծիծաղի սակ հանդիսացնում են ցավոտ երևույթներ» («Մշակ», 1907, № 154)։

Մամուլը բարձր գնահատական է տվել գերակատարներին, հատկապես աչքի են ընկել կանացի ուժերը, այդ շրջանում զեռ նոր հանդես եկած երկու երեխի զեռասանուհիներ՝ Հասմիկը և Նոնիկյանը (==Օլգա Գուլազյան)։ Բայց առանձնապես զրվատվել է Վարդուհու խաղը, որի մասին գրվել է՝ «Խաղած թե ձկան գցել էիր իր սիրած ջրի մեջ» (նույն տեղ)։

Դեպք Սունդուկյանի ունեցած հարգանքն ու անսահման սերը, ինչպես և այն, որ նույնիսկ խոր ծերություն տարիներին նա զրիշը վայր չի դնում և նոր պիևսիներով է աշխատում հարստացնել հայ թատրոնի ազգային սեպերտուարը, պատճաս է դառնում, որ «Քաղնքի բոխան» առաջին ներկայացմանը թրիլիսահայ թատերասեր հասարակայնությունը հանդիսավոր ընույթ տա, այն վերածի տոնխմբություն։

Առաջին գործողությունից հետո Հայ Դրամատիկական Ընկերության վարչությունը և զերասանական խումբը, հանդիսականների բուռն ծափահարության ներքո ընծ են հրավիրում հեղինակին։ Դրամատիկական Ընկերության նախագահ Ջաբարը վարչության կողմից ողջունում է աշխարհ գրամատուրգին։ Նրա խոսքի մեջ կարևոր է այն խոստովանությունը, թե Հայ Դրամատիկական Ընկերության վարչությունը այս հանդիսավորությունը կազմակերպել է՝ «արձագանք տալով հասարակության բուռն զրացումներին»։ Այնուհետև զերասանական խմբի կողմից ելույթ է ունենում զերասան Արշակ Հարությունյանը, որը զրամատուրգին նվիրանրելով նրա նկարը արծաթյա պսակի մեջ առնված «Հայ բեմի պարծանք Գ. Սունդուկյանցիի հայ զերասանական ընկերակցությունից» մականգրություն, հետևյալ ճառ է ասել. «Ազգի ուրբար Գարբիկ ջան, Ահա երև տասնյակ տարիներից ավելի է, ինչ Ջեր թունոտ ու միևնույն ժամանակ կենդանաբար համոտրով մտրակեցիր մեր հասարակական ախտերը և զիգարվիստազետի վարչանությունը երևան հանցիք մեր բուրժուա պսակաբգի սակղոծ գիմակր Դուր պոաղեն էիր, որ մալրենի բեմից պաշտպան հանդիսացար բուր կեղերվածներին,

տանելվածներին ու շահագործվողներին և լսելով հարուստ և տղրուկ աղա Արուսիկե Զիմզիմովի երեսին շարտեցիր աղնիվ ու շիտակ Պեպոյի բերանով՝ արևի պես պարզ ճշմարտությունը,— ժես օսկե պատերը վուր շինել իս, ո՞ւմ փողով. միգ պես հաղարներին թալնիլ իս գանա. բարն ու կիրը մեր արնով իս շաղախի գանա...:

Դուր իրրե հմուտ ու կարող լսիչի, մեր ընտանեկան բարն ու վարը, նիստն ու կացը ենթարկեցիր Ձեր կենսատու օպերացիային և ցույց տվիր մեր հասարակության բուրբ փուռած ու նեխված նախապաշարունները և դրվատեցրե այն ամենը, ինչ որ արարի է, գեղեցիկ և ճշմարիտ:

Հայ դերասանները առանձին հաճույքով են ներկայացնում Ձեր պիեսները, որովհետև ամեն բայլափոխում տեսնում էին կենդանի տիպեր, որ Դուր այնպիսի տաղանդով կենդանացրել եր Ձեր գեղեցիկ գրվածքներում բոլորի փոխարեն և ոչ մի կուպկուվ չեր վարձատրվել:

Հայ դերասանական ընկերությունը շատ լավ դպալով Ձեր մատուցած ահագին ծառայությունը մայրենի բեմին, այսօր որպես իր խորին հարգանքի առհավատյալ ծածկում է Ձեր ալեգարդ ու բրտնաթոր գլուխը այս արծաթյա գափնյա պսակով՝ կոշկուվ Բենցե և մեր բեմի անդուգական դրամատուրգ Գաբրիել Սունդուկյանցը երկար ու երկար տարիներձ (Եկովկասի Առաքիտոս, 1907, № 37):

«Բաղնրսի բոխչան» անմիջապես թարգմանվել է վրացերեն և հաջորդ տարին խաղացվել վրաց թատրոնում: Բեմադրվել է վրաց հայտնի դերասանուհի Նատո Գարունիայի բենեֆիտին՝ Ցազարիու Ռինչպես կգա, այնպես էլ կգան» կոմեդիայի հետ: Գարունիան հանդես է եկել միջնորդ Մարթայի դերակատարմամբ: Վրացերենի թարգմանել է Վասո Արաշվաձեն: Վրացական թարգմանությունը տեղ է գտել Սունդուկյանի՝ Ի. Գրիշաշվիլու խմբագրությամբ լույս տեսած «Պիեսներ» մոդովածուի մեջ (1950, էջ 283—312):

3

Ին երբ է Սունդուկյանը սկսել գրել «Բաղնրսի բոխչան»՝ հայտնի չէ, պարզ է միայն, որ գրվածքը 1907-ին արգեն գրված ավարտված էր: Պահպանված ձեռագրերի վրա եղած տարբեր թվագրություններին ամենավաղը վերաբերում է այդ նույն թվականի օգոստոս ամսին, որի հիման վրա, պետք է ենթադրել, թե մինչև 1907-ի օգոստոս ամիսը գրվածքն արդեն պատրաստ է եղել և այդ ամիսը էլ դրամատուրգը զրադվել է նրա մշակմամբ:

Պահպանվել է երեք ձեռագիր. երկուսն ուրիշի գրածը, իսկ մեկն իր՝ Սունդուկյանի գրածը: Ձեռագրերի համեմատական ուսումնասիրությունը պարզեց, որ առաջինը վերաբերում է նախաօգոստոսյան շրջանին: Բն ով է գրել այդ՝ հայտնի չէ: Ամենայն հավանականությամբ այդ պիեսի ամենավաղ շրջանն է, զույցն է հենց այն օրինակը, որ գրվել է հեղինակի ֆելագրությամբ: Այս ձեռագիրը դրամատուրգը երկու անգամ աչբի է անցկացրել՝ օգոստոսի 7-ին մինչև նոյեմբերի 19-ի ժամանակամիջույցում: Ուղղումները մեկ կատարել է մատիտով, մյուս անգամ գրչով:

Առաջին ձեռագիրը պարզում է մի շարք մտադրություններ, որոնցից հետագայում գրելու և մատարման մշակելու ընթացքում դրամատուրգը հրաժարվել է Այսպես, օրինակ, առաջին ձեռագիրը ոչ թե երկու արարվածով է, այլ մեկ գործո-

դուժամբ երկու պատկերով. հետադայում միայն մշակելով՝ պատկերները առանձին ինքնուրույն գործողությունների արժեք և նշանակություն են ստացել: Թերևս կարելի է ենթադրել, որ Սունդուկյանի նախնական ծրագրով այսպես շարունակվում էր շարունակություն, հետևապես և այլ վախճան:

Պիտանյի գլխավոր հերոսները սկզբում այլ կերպ են կոչվել. Թալալը՝ Մարիամ, Կատարինեն՝ Բարբարե, Սանվելը՝ Ղազու: Աղալուն սկզբից էլ այդ անունն է կրել, բայց հետագայում, դեռ առաջին ձևագրի մշակման ժամանակ, հեղինակը մտադրվել է անվանափոխել, դարձնել Գասպար, բայց ապա հրաժարվել է դրանից և թողել նորից Աղալու:

Մանրակրկիտ մշակման է ենթարկվել պիեսի լեզուն, բեմական տեսակետից դարձել է այն առավել արտահայտչական, մշակվել է խոսքը թրիլիտահայ բարբառի առողանությունն արտահայտող ուղղագրական ձևերի տեսականից, հերոսարևերի բնավորությունը դարձել է հյուսիս, ավելի շեշտված Կան և առանձին հատվածների մշակումներ, որոնք կապված են պիեսի բովանդակության, սյուժեի զարգացման հետ: Այս, ինչպես և երկրորդ, նույնիսկ երրորդ ձևագրերում դեռ գտնված չէ առաջին արարվածի ֆինալը: Առաջին ձևագրում հեղինակը չի կարողացել պատճառաբանել Կատարինեի (= Բարբարեի) բացակայությունը, որից օգտվելով, մարի և աղջիկ հափշտակում են տան հարստությունը: Ըստ սկզբնական վարիանտի, Կատարինեն դուրս է գալիս՝ ասելով. «Ես սահալիս հիզիմ գալի, մե դուս մախի անիմ»: Աչքի անցկացնելով հենց այդ ձևագրի՝ Սունդուկյանը լուսանցքում լուսցում է կատարել, որով փորձել է պատճառաբանել, ինչպես Կատարինեն դնում է խոհանոց:

< Բ ա ր Բ ար Ե > — Ուսիկ ունիմ էսոր միր զոնաղ իս:

էլ < Ի ս ա ր Ե Կ > — Ուր իր նեղանում, գալիս գլանի:

Բ ա ր < Բ ա ր Ե > — Էտ ի՛նչ ասիլ է, գինացվալի. դուն լավ զիզիս, խնախի ջան, որ միզ համա մինձ ուրախություն իս:

էլ < Ի ս ա ր Ե Կ > — Ապրի վուրդիտա:

Երկրորդ ձևագրից, որ դարձյալ ուրիշի գրածն է, վերաբերում է 1907-ի սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսներին: Այն գրել է Մացակ Գուլազյանը, որը հետագայում գրի առնելով և հրատարակելով Սունդուկյանի հետ ունեցած իր հանդիպումներն ու զրույցները՝ այդ մասին պատմել է հետևյալը.

«1908 թվականն էր.* Գարբիկ Սունդուկյանը, թատրոնի այդ երգչյալ բուրմը, գրիչը վայր դնիլուց և երկարամյա զազարից հետո, նորից ձեռք էր առել այն և ցանկություն էր ղդացել դարձյալ մի պիես գրել իր պաշտելի թատրոնի համար, որի վառ սերը չէր մարել տակավին նրա 84-ամյա սրտում»^{**} Գրել էր «Բաղնիսի բոխլա» անունով երկու գործողությամբ կոմիդիա: Բիֆլիսի Դրամատիկական Ընկերության վարչությունը շտապում էր բեմ հանել ալեղարդ դրամատուրգի վերջին գրվածքը: Սունդուկյանը պահանջել էր նրանցից մի արտագրող, որը պետք է երկու օրինակ արտագրեր ցենզուրայի համար: Արտագրությունը պիեսի կատարվելի հնդինակի տանը, նրա հսկողության ներքո: Զեռագրի դուրս տանելուն ու մի ղեկարում չէր համաձայնվել: Բն ինչու համար, այդ ես հետո իմացա:

* Միայլ է. պետք է լինի 1907:

** Միայլ է. պետք է լինի 82:

Գրամատիկական, Լեկսիկոլոգիական վարչությունը ոչ թե մեկ, այլ մի քանի արտագրողներ էր ուղարկել, րայց հանգուցյալը ոչ մեկին էլ չէր հավանել, ասելով թե՛ Թիֆլիսի բարբառին չեն տիրապետում և արտադրելիս տառափախներ են անում:

Այնպիսի պատահեց, որ հերթը ինձ հասավ: Ես պետք է պնայի արտագրելու թե որքան էի ուրախ այդ գեպրի համար, չեմ կարող ասել: Ամենայն սիրով հանձն անա այդ ինձ համար բաղցր պարտականությունը, որով պիտի առիթ ունենայի անձամբ ծանոթանալու այն մարդու հետ, որ իմ պատանեկության օրերից սիրելի ու պաշտելի էր ինձ:

Որոշած ժամին գնացի նրա բնակարանը և հայտնեցի ով լինելու շանգուցյալը ձևորա ամուր սեղմելով, առաջնորդեց ինձ իր առանձնասենյակը և բազկաթոռն լրացրավ վերին սատիճանի բազարավար ու ջենտլմեն էր:

Գրասենյակի արկղից հանեց ձեռագիրն ու տվեց ինձ: Ես սկսեցի արտագրել: Տեսնելով, որ ես տիրապետում եմ Թիֆլիսի բարբառին, հանգուցյալը միամտակեց և այնուհետև միանգամայն մտադ լինելով ինձ՝ մենակ էր թողնում արտագրությունը շարունակելու, իսկ ինքը գնում էր իր սովորական շրջապատվյունները կատարելու: Պատմում էր ինձ, որ նախորդ արտագրողների ժամանակ չէր կարողանում ինքը գուրս գալ տանից՝ վախենալով, որ իր բացակայությունը կարող է վնասել այստեղից ծառայության ծառայությանը: շանգուցյալը գոյությունների վերաբերմամբ վերին աստիճանի մանրակրկիտ ու մաքրասեր էր:

Արտագրությունը առաջ էր գնում դանդաղ. պատճառն այն էր, որ հանգուցյալը շատ էր սիրում խոսել, և ինձ հետ կամաց-կամաց մտերմանալով, սկսում էր պատմել իր կյանքի գլխավոր դեպքերը՝ «Շուշարաք», 1912, № 1):

Գուլագյանի արտագրած և գրաբնության ներկայացրած երկու օրինակներից մեկը պահպանվել է: Գրաբնությունը երկու անգամ նայել է պիեսը՝ «Շուշարաք» 9-ին և 19-ին, և թույլատրել լեմագրության: Ըստ երևույթին այս շենց այն օրինակն է, որով պիեսը առաջին անգամ խաղացվել է:

Առաջին ձևագրի և սրա միջև, ամենայն հավանականությամբ, մի այլ, առաջինի համեմատությամբ ավելի մշակված ձևագիր է գոյություն ունեցել, որից Գուլագյանը արտագրել է: Այդ օրինակը չի պահպանվել:

Հետագայում, ինչպես երևում է, ներկայացումից հետո, որոշ ուղղումներ և լրացումներ կատարելով պիեսում, Սունդուկյանը երբեմն ուրիշի օգնությամբ, երբեմն ինքն անձամբ, մտքերն է գրանց այս օրինակի մեջ:

Այս ձևագրում, բացի կատարիներից, որ դեռ Բարբառն էր, մյուս լուրջ անուններն արդեն այնպիսի են, ինչպիսի վերջնական տեղում: Բարբառն երբոր ձևագրում էս մի առժամանակ իր գոյությունը պահպանել է այդ անունով և միայն մշակման ընթացքում դարձել կատարին:

Նրբորդ ձևագիրը, ինչպիսի ասվեց, Սունդուկյանի գրածն է: Այս ձևագիրը ծավալով ավելի մեծ է, 49 թերթ, բան մյուսները, որոնցից առաջինը ինքը թերթ է, երկրորդը բանն: Բացի նրանից, որ մշակվելով պիեսը ծավալով աճել է, որոշ թերթեր կրկնվում են: Այս ձևագրի վրա Սունդուկյանն աշխատել է 1907-ին և 1908-ին. վրան կան տարբեր ժամանակ կատարված ուղղումներ, լրացումներ, փոփոխություններ, բոլոր դեպքերում հեղինակի ձեռքով արված: «Բաղդաթի իրադարձություններ», այս ձևագիրը գոյացել է երկու, թերևս նույնիսկ երեք տարբեր ձևագրերից,

որոնք հեղինակի կողմից միավորված են մի նոր համարակալությունում: Ձեռագրերից մեկը, ինչպես պարզ երևում է, հենց այն է, որ պատրաստվել է տպագրության համար: Էջերից մի քանիսի վրա լուսանցքներում կան մի շարք ցուցումներ տպարանին՝ շարվածի, տառերի տեսակների, ընդհանրապես գրքի տեխնիկական խմբագրությանը վերաբերող: Առանձին թերթերի վրա կան գրաշարի մատենների հետքերը:

Մինչև առանձին գրքով հրատարակվելը, մի հատված լույս է տեսել «Հուշարար» հանդեսի 1907-ի № 11-ի հուլիսից մինչև «Հուշարարի» խմբագրության արխիվում պահպանվել են տպագրված հատվածի սրբագրական թերթիկներից՝ հեղինակի ուղղումներով, որոնցից մեկը Սունդուկյանի մահից հետո հրատարակվել է հանդեսում՝ հետևյալ ծանոթությամբ, որը հետաքրքիր է նաև «Պեպոյին» վերաբերող մի տվյալով՝ «Սրբագրությունը Քաղնիսի բոխչա» կոմպիլիացի երեսի վրա, ուր երևում է, թե հանդուցյալը ինչ փոփոխություններ էր մտցնում իր գրվածքներում՝ նույնիսկ նրանց տպագրության միջոցին: «Պեպոյի» առաջին տպագրության մեջ սպորտի մի շնչին սխալի համար, նա ոչնչացրել էր բոլոր տպագրված օրինակները: Այդ մասին նրա մանրակրկիտությունը հիվանդության աստիճանի էր հասած» («Հուշարար», 1912, № 1):

1908-ին լույս է տեսել առանձին գրքով: Բացի կնոջը նվիրած մակագիր օրինակից, արխիվում պահպանվել է նաև այն գիրքը, որ Սունդուկյանը, իր սովորության համաձայն, ուղղել է, վերանայել՝ նկատի ունենալով պիետի նոր հրատարակությունը: Այս աշխատանքը կատարված է տարբեր ժամանակներում, 1908-ի հունվարի 17-ից սկսած մինչև հուլիսի 15-ը: Ուղղումներն անշուշտ լինելով՝ առանձին հետաքրքրություն չեն ներկայացնում: Ներկա հրատարակության տեսքով պատրաստված է այդ վերանայված օրինակի հիման վրա:

2. ՏԵԿՍՏԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Էջ 343 «Քաղնիսի բոխչա»— բառացի՝ բաղնիքի կապոց: Սունդուկյանը գործածել է փոխաբերական իմաստով: «Քաղնիքի բոխչա»՝ Թիֆլիզի ոճով փոխաբերաբար նշանակում է՝ խալտառակ գործերի ժողովածու:— այսպիսի ծանոթություն է կցել Սունդուկյանը իր պիետի խորագրին:

Էջ 349 Բատոնը ջառն— վրացերեն է, բառացի նշանակում է պարոն, մի կոչում, որով դիմել են ճորտերն իրենց աղնվական տերերին: Հետագայում սոցիալական այդ իմաստը կորցնելով՝ այն դարձել է ընդհանուր բաղաժարական մի ձև, որով վրացիները սովորաբար դիմում են միմյանց:

Էջ 351 Հավիլար— տե՛ս՝ առաջին հատոր, էջ 576:

Էջ 352 Բա՝ մեքաղնիսեբա— վրացախոսն հայերեն, նշանակում է բաղնիք գնալու ինչ ժամանակ է:

Էջ 359 Տանիմ լուբարդումը գրավ դեմիմ— լուբարդ բառացի՝ գրավատուն, մի հաստատություն, որը գրավ գրված շարժական դույլի դիմաց փոխափոխություն է կատարում: Բառը ծագել է խալալական լոբարդիսի դավառի անունից, որը միջին դարերում շատ վաշխատուններ է տվել:

Էջ 363 Նրա մոտ յարտուն տարեկինն էլ շեարցիվիկոն— վեջին բառը վրացերեն է, այսինքն՝ կամաշի. թեև ծեր է, բայց այնքան կայտառ, այնպիսի երիտասարդ, որ նրա մոտ երիտասարդն էլ կբաշվի:

- էջ 367 Սիոնէ Լ. Նորաշենը, Փերխայիներ, խանդիխան՝ Վաճըր, մէյդէի սուրփ
Գեփուրբ — Եկեղեցիներ Բքիլիսիում:
- էջ 367 Մուշէլիլ — տես՝ առաջին հատոր, էջ 562:
- էջ 372 Ձորս դու պատվիրեցիր — գրարար, բառացի նշանակում է ինչպես դու
պատվիրեցիր Իմաստը ծաղրական է, հեղեղական. կանչեց ու հանդիմա-
նեց, կամ ծեծեց, ինչպես որ դու ասել էիր, պատվիրեց
- էջ 373 Գիալս, դիալս — վրացերեն է, ինչպես չէ, ինչպես չէ, Գործածվում է նաեւ
այդ, հա իմաստով: Երբեմն, ինչպես և այս դեպքում հեղեղական իմաս-
տով:
- էջ 376 'Երիսան տարեկան — այսինքն՝ վաթսուց տարեկան, Բառացի՝ երեք ան-
գամ բաժնի կազմված է վրացական հաշվի ձևով, ինչպես՝ օրոյցդաթի,
այսինքն՝ բառատունտաւ:
- էջ 382 Սոլուկու մը դիլի ի՛նկա ին Սոլուկի մասին տես առաջին հատորը,
էջ 516:
- էջ 382 Մե խոսկով՝ ճուղ ու շաբար իս ինձ համա — Սալաթ-Նովայի թինձ սիր-
ցիր — իսաղից, Նուշը, ինչպես Գևորգ Ախվերդյանն է բացատրել, շաբա-
րապատ նուշն է, կաղինը:
- էջ 385 Ձոր աստուած զուգեաց՝ մարդ մի՝ միկենեց — բաղված է Մատթեո-
սից (տես՝ գլ. մթ. աճ). նշանակում է՝ ինչ որ աստված միավորեց
(միացրեց, զուգավորեց), մարդը չի բաժանի:

3. ՏԵԲԵՍԱՅԻՆ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

էջ 343

1—3 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) Բաղնրսի... 1907 չկա՝ Բ₃ (ա)

էջ 345

1—7 Բ₂ Բ₁ Այս գրվածք... Գ. Ս. չկա՝ Բ₃ (բ) Բ₃ (ա)

2—7 Բ₂ Բ₁ առնված... Գ. Ս. չկա՝ Բ₃ (դ)

էջ 347

1—13 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) Գործող... գարում չկա՝ Բ₃ (ա)

էջ 348

1—29 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) Գործող... հազուադեպով չկա Բ₃ (ա)

1 Բ₂ Բ₁ նկարագրութունը փոխարեն՝ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) հասակն ու հա-
զուադեպ

2 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (բ) 30 տարեկան փոխարեն՝ Բ₃ (դ) 30 տարեկան, զեղե-
ցիկ և վայելչակազմ կին

2—3 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) սգի տեղական հաղուստով փոխարեն՝ Բ₃ (բ) խորին
սգի հաղուստով

4 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) զերիայով փոխարեն՝ Բ₃ (բ) հաղուստով

4—5 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) ոսկեկար... գոտիով և չկա՝ Բ₃ (բ)

7 Բ₂ Բ₁ 45 փոխարեն՝ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) 50

8 Բ₂ Բ₁ գարդի փոխարեն՝ Բ₃ (դ) Բ₃ (դ) դուրբած

9 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) մուգ չկա՝ Բ₃ (բ)

11—13 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) կատարինն... տեղեկում փոխարեն՝ Բ₃ (բ) դործ
են ածում սպիտակ զավիթաներ

14 Բ₂ Բ₁ 30 փոխարեն՝ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) 33

14 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Գլխարկը՝ սե ֆուրածկա չկա՝ Բ₃ (բ)

- 15—16 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) նուշնդեւ... զգալի փոխարեն՝ Բձ (ր) Լվրոզական
հաղուստով
- 17 Բ₂ Բ₁ Բձ (ր) 43 փոխարեն՝ Բձ (դ) 50
- 17 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Գլխարկը՝ սե շլխաղ շկա՝ Բձ (ր)
- 18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Երկուսն էլ ամբողջ ժամանակ զխարաց ևս շկա՝
Բձ (ր)
- 19—20 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Կարմիր... մաղեր շկա՝ Բձ (ր)
- 20 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բայց փոխարեն՝ Բձ (ր) վերջինիս համար
- 23—25 Բ₂ Բ₁ և ծոցի մեջ... շլխարկով է շկա՝ Բձ (ր)
- 23—24 Բ₂ Բ₁ և ծոցի մեջ արծաթի փաթեղից ար շկա՝ Բձ (դ)
- 24 Բ₂ Բ₁ (երկրորդ արարվածում) շկա՝ Բձ (դ)
- 25 Բ₂ Բ₁ և զխարկով է շկա՝ Բձ (դ)

էջ 319

- 1 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) Արարված առաջին փոխարեն՝ Բձ (ա) պատ-
կեր Ա
- 2—7 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) Բեմը... Երեկո է փոխարեն՝ Բձ (ա) Բեմը
նեբհաշայնում է մի հասարակ սենյակ
- 4 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Կողմը՝ հայելի և շկա՝ Բձ (ր)
- 10 Բ₂ Բ₁ սղի հաղուստով են փոխարեն՝ Բձ (դ) խորին սղի հաղուստ-
նեբով են Բձ (ր) խորին սեկով են շկա՝ Բձ (ա)
- 11 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) Կատարի և փոխարեն՝ Բձ (ր) Բարբաբ
- 17 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) Շարունակում է աշբերը արել շկա՝ Բձ (ր)
- 20 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) (Ջանի Երկարացնելով) շկա՝ Բձ (ր)
- 21 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) Կարգիմանի փոխարեն՝ Բձ (ա) Ժաշա ու գրոշա

էջ 350

- 15 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) ձայնը Երկարացնելով շկա՝ Բձ (ա)
- 17 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Հատվ:) 2 հր՝, հր՝, հր՝, հր՝ շկա՝ Բձ (ր) Բձ (ա)
- 18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) Բարձրաձայն հեկեկալով՝ փոխարեն՝ Բձ (ա)
սխար փչում է
- 26 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) սղայով շկա՝ Բձ (ա)
- 29—30 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) Թաւալ, լայով: Է՛հ, հր՝, հր՝ շկա՝ Բձ (ա)

էջ 351

- 3 Բ₂ Բ₁ վերարկուն փոխարեն՝ Բձ (դ) Բձ (ր) Բձ (ա) զաթիրան
- 3 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) վերջնելով փոխարեն՝ Բձ (ա) վեր առնելով
- 3—4 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) և ձգելով... դեմում է շկա՝ Բձ (ա)
- 3—4 Բ₂ Բ₁ Թիկունքի փոխարեն՝ Բձ (դ) Բձ (ր) մեջքի շկա՝ Բձ (ա)
- 10 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) Իլի կողմ հայելով փոխարեն՝ Բձ (ա) Առանձին
- 13—15 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) Էրանի էն օբը... ցամաքային շկա՝ Բձ (ա)
- 16 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ր) հրելով փոխարեն՝ Բձ (ա) բոթելով
- 16 Բ₂ Բ₁ Բձ (ա) Թալպի ուսը փոխարեն՝ Բձ (դ) Բձ (ր) Թալպի ու-
սից
- 18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Նստում է... վրա փոխարեն՝ Բձ (ր) Նստում է կող-
քին բազմացի վրա շկա՝ Բձ (ա)

1 Կողմը շկա՝ Բձ (դ)

2 (Հատվ:) շկա՝ Բձ (դ)

3 Բձ (դ) Բձ (ր) հեկեկանով

- 21—25 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) աշխարհն... կ'հհա չկա՝ Բձ (ա)
- էջ 352
- 6 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) մարք չկա՝ Բձ (ա)
- 9 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) ցածր փոխարեն՝ Բձ (ա) ցածր ձայնով
- 10 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) (Ավելի ցածր) չկա Բձ (ա)
- 11 Բ₂ Բ₁ Աձ (դ) Բձ (բ) տառնձին փոխարեն՝ Բձ (ա) Ծածուկ
- 11 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բիցի իմ տառձ չկա Բձ (ա)
- 12 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ա) բառնու ջան չկա՝ Բձ (բ)
- 15 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ա) դիմում է մարք չկա՝ Բձ (ա)
- 17 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) և գրպանից հանելով մի բանալի չկա Բձ (բ) Բձ (ա)
- 18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Երկրորդ ձգողը (իրօր) չկա՝ Բձ (բ) Բձ (ա)
- 19 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) վեր կենալով փոխարեն՝ Բձ (ա) վեր կենալով տեղից, էլիսարեղին
- 20—25 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Գնամ... Դիզուիին է փոխարեն՝ Բձ (ա) Լնմբիի չըլիմ (՝) խնամի ջան էս տառնիս հեղ իմ գալի, մե գուտ մախի անիմ
- 31 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) մոտ է վազում էլիսարեղին փոխարեն՝ Բձ (բ) մոտ է վազում գեղի էլիսարեղը Բձ (ա) մոտենում է էլիսարեղին
- էջ 353
- 2—4 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Դուն դնա... դառն մոտ չկա՝ Բձ (ա)
- 5—10 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Թալալ Իմում... գրուտ չկա՝ Բձ (բ) Բձ (ա)
- 12—16 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Վազում... էլիսարեղին փոխարեն՝ Բձ (ա) մոզ է վազում գեղի կամողը, բողջեն լցնում է, հետո բաղ է անում վերևի յաշիկը, հանում է զանազան ակնեղենների փռալիսարեղ, զառարկում է ջեբը ու մե թանի հոտ էլ մոզ է վաղեցնում էլիսարեղի մոզ:
- 13 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) հազուտնեբով փոխարեն՝ Բձ (բ) գդևտնեբով
- 13—14 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) [ի միջիայրոց լաց կապույտ գերիս] չկա՝ Բձ (բ)
- 18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) տուփերը չկա՝ Բձ (ա)
- 18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) և գրպանը փոխարեն՝ Բձ (ա) ու ջեբը
- 23—24 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) մնացած բո առն տարանք էն օրը չկա՝ Բձ (ա)
- 24 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) կրկին չկա՝ Բձ (ա)
- 24 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) մանք չկա՝ Բձ (ա)
- 27 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) տոնելով փոխարեն՝ Բձ (ա) պահելով ախ
- 28—34 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Լնով, լնով... գալիս ևն փոխարեն՝ Բձ (ա) Լնով, լով: Գնա կամողը կարգի բի վունչեչ մաշուք շանին
- 31 Բ₂ Բ₁ վերաբերում փոխարեն՝ Բձ (դ) Բձ (բ) Պաթիբան
- էջ 354
- 4—5 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Ջգելով... ձգողի վրա փոխարեն՝ Բձ (ա) Գլուխը շալով ծածկում է
- 8 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) մանում է դիմացի զոնից չկա՝ Բձ (ա)
- 15—18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Էս մե... հարսի ջան չկա՝ Բձ (ա)
- 17 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Որա միևկու էլ չկամ, աստուձ դիզենա չկա՝ Բձ (բ)
- 20 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) կամ, էլի՛ չկա՝ Բձ (ա)
- 31 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) ափսոս չկա՝ Բձ (ա)

էջ 354—355

34 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) էնենց զեղի չկա՝

1—10 Բձ (բ)

էջ 355

10 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Գրպանից ծխաբարձ հանելով փոխարեն՝ Բձ (բ) Գրպանից հանելով ծխաբարձ է պատրաստում Բձ (ա) Զերթենն պատի շերտիս է հանում ու սարքում

14 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) հեռանալով հայելուց չկա՝ Բձ (ա)

24 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) Ֆատոնը հաղիբ է: (Ոտները կտիս զցած նըստեկով տախտի վրա) չկա՝ Բձ (ա)

29 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) Սանվեր վառում է ծխաբարձը և ձխում չկա՝ Բձ (ա)

էջ 356

2 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) քիզ փոխարեն՝ Բձ (ա) ձիզ

3 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) Թալալին փոխարեն՝ Բձ (ա) աղջկան

9 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) Վնս, զեղի ջան փոխարեն՝ Բձ (ա) Վա ժխած հողի

12 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Վուրթի փոխարեն՝ Բձ (բ) Բձ (ա) խնամի

13 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) միզ փոխարեն՝ Բձ (բ) Բձ (ա) ինձ

15 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) Բձ (զ) Բձ (բ) Բձ (ա) ձիբ

էջ 356 357

22—35 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) Հոյ կու գիտն զիմացի զոնից փոխարեն՝

1—27 Բձ (ա) Հայ կուզիտն: Լավ է, վուրթի, դնա, բարի զիշիբ:

Բ ա լ < ա լ > Բարի զիշիբ, բատոնն ջան: (Կուրծքին համբուրելով):

Ի ն յ ռ ու ձիզ կու տեսնիմ իմն ինձ կու հատնի:

Բ ա ռ բ < ա ռ ե > Իմ տարբր զատնաս, վուրթի: Ջանով ու ողջութեանով լիզանաս:

Է լ ի ս < ա ռ ե զ > Բարի զիշիբ, բատոնն ջան: (Վաղոյին) Բարով մնաք, խնամի:

Բ ա ռ բ < ա ռ ե > Տեր բնի ձիզ:

Ղ ա զ ո Բարով գնաք: (Մինչև զուսր հետեում է: Էլիտարեզն ու Թալալը զուսր են գնում խորքի զոնից)

30 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Ծխաբարձը ձեռին փոխարեն՝ Բձ (բ) Ծխաբարձը ձեռքին չկա՝ Բձ (ա)

էջ 358

10 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) նստելով բազմացի վրա չկա՝ Բձ (ա)

15—17 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) էն ճրել . . . ման զայի փոխարեն՝ Բձ (ա) էն ճրել աչքերու տակը տեսնում իս, հարուր սատանա կուլի ման զայի

19—20 Բ₂ Բ₁ Մ ա ն վ ե լ ի, տատնձին և ցածր ձայնով: Վայ էն օրին չկա՝ Բձ (զ) Բձ (բ) Բձ (ա)

34 Բ₂ Բ₁ Վրացերեն է. — Դու ն: ալիբի լավն ևս, բան հանգուցյալը չկա՝ Բձ (ա)

էջ 359

18 Բ₂ Բ₁ Բձ (զ) Բձ (բ) զեր կենալով ահից չկա՝ Բձ (ա)

1 Բձ (զ) Բձ (բ) Դու

- 19—20 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) (Միսրաբաբ 2ր Կատարեմեմ) չկա՝ Բ^ձ (ա)
- 22 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Մասնանի₂ անկողնի՝ հեղադարանը փոխարեն՝
Բ^ձ (ա) կամողը ցույց տալով
- 28—29 Բ₂ Բ₁ Լուսբարդում փոխարեն՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա) Պրիկազումը
- 31 Բ₂ Բ₁ վրդովված չկա՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
- էջ 360
- 1 Բ₂ Բ₁ Ս ա ն ղ ե ի փոխարեն՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա) Ս ա ն ղ ե ի, ման
դալով
- 3 Բ₂ Բ₁ Կանդնում է մոր առաջ չկա՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
- 6—8 Բ₂ Բ₁ մտածմունքի մեջ վրան փոխարեն՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
Կանդնելով հեղադարանի² մոտ բուռնցքով խփում է վրան
- 9—10 Բ₂ Բ₁ Տեսնելով վրա փոխարեն՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ա) Տեսնելով բա-
նալին Բ^ձ (ր) տեսնելով բանալին ձգողի վրա
- 11 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) վեր թռչելով փոխարեն՝ Բ^ձ (դ) վեր կենսւոյով
- 13—14 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) Սանվելը ձգալը փոխարեն՝ Բ^ձ (ր) Սանվելը կա-
մենում է դուրս բաշել ձգողը չկա՝ Բ^ձ (ա)
- 16—18 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Ս ա ն ղ ե ի, հետ նայելով կու. տա չկա՝
Բ^ձ (ա)
- 18 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Դուրս է բաշում ձգողը փոխարեն՝ Բ^ձ (ա)
Ղաղոն դուռ է բաշում յաշչիկը
- 21 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) շտապով չկա՝ Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
- 22—23 Բ₂ Բ₁ Էն սիվ-էրենը փոխարեն՝ Բ^ձ (ր) Բենային չկա՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ա)
- 23 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Չմտի բիդ, վուր ստոտանութենով լիքն է՝ չկա՝
Բ^ձ (ա)
- 25 Բ₂ Բ₁ Էս Բնչ արի փոխարեն՝ Բ^ձ (դ) Մախի է՝ չկա՝ Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
- 25—26 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Իմում Բնչ հանդն էի սիրում է՛ա նրան, է՛
չկա՝ Բ^ձ (ա)
- 26 Բ₂ Բ₁ հալմի սրտով, առտուձ գիղենա, գեղի չկա՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր)
Բ^ձ (ա)
- 27 Բ₂ Բ₁ Մնում է ալշած չկա՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
- 29—30 Բ₂ Բ₁ Հիմի մտե դադատումը, հր՝ չկա՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր)
Բ^ձ (ա)
- 31 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) կապ-կարածնեմ փոխարեն՝ Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա) կապ
կորածին
- 32 Բ₂ Բ₁ Էջ սիվ-սրտովելը չկա՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
- 32 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) (Սանվելը կանդնած է³ աշտարմ) չկա՝ Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
- 33 Բ₂ Բ₁ Ձիս գնում չկա՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
- 34—36 Բ₂ Բ₁ Ս ա ն ղ ե ի Ո՛ւր կու լին չկա՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
- էջ 361
- 2—4 Բ₂ Բ₁ Բոս լալ ձգողի մեջ չկա՝ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) Բ^ձ (ա)
- 4 Բ₂ Բ₁ Բ^ձ (դ) Բ^ձ (ր) փախցրել ին՝ չկա՝ Բ^ձ (ա)

1 Բ^ձ (ր) ցույց տալով

2 Բ^ձ (ա) կամողի

3 Բ^ձ (դ) ալշած մնացել է

4 Բ^ձ (ր) է

- 4—5 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ Տխոթե աննամուսնիքը՝ չկա՝ $F_3^*(w)$
 7—19 F_2, F_1 Տեսիլ է ձախ գոնից փոխարեն՝ $F_3^*(q), F_3^*(p), F_3^*(w)$
 Սա ն զ է p , հետեւելով հասարակեին: Մուլափ, մուլափ, գեղի, մուլ-
 լափ

էջ 362

- 1 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ Արարված երկրորդ փոխարեն՝ $F_3^*(w)$ Պառ-
 իկը p
 2—20 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ Բեմը ներկայացնում է առջևի փոխարեն՝
 $F_3^*(w)$ Բեմը ներկայացնում է: մեկ ուրիշ հյուրասենյակ, լուսա-
 ղորված շատ մոմերով
 3—9 $F_2, F_1, F_3^*(q)$ Վերջի դուռն տերեւերը չկա՝ $F_3^*(w)$
 7 F_2, F_1 Նաժար ստուգելով չկա՝ $F_3^*(q)$
 10—12 $F_2, F_1, F_3^*(q)$ Իսկ գոնեքը p վարդալույսերով փոխարեն՝
 $F_3^*(p)$ Գոնեքը զարգարած են գունավոր դրապիրենով, իսկ լու-
 սամուտը նաև այսպէ վարդալույսերով
 14 $F_2, F_1, F_3^*(q)$ Ժողովի փունջը p չկա՝ $F_3^*(p)$
 18—19 $F_2, F_1, F_3^*(q)$ Գրքից առջևի չկա՝ $F_3^*(p)$
 22 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ Օհանես, Ավետիք փոխարեն՝ $F_3^*(w)$ մըա-
 նում են աջ գոնից
 23—25 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ աջ կողմը Կոնիկ առ չկա՝ $F_3^*(w)$
 26 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ ձախ կողմը, բնկողմարանի վրա նստած չկա՝
 $F_3^*(w)$

էջ 363

- 2 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ հեռու առաջ տանելով) դժբախտ է փոխարեն՝
 $F_3^*(w)$ առաջ ու հեռու շարժելով ցույց է տալիս, որ հրեականական
 անձը հարստութեանով լի է
 5 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ Երեքսան փոխարեն՝ $F_3^*(w)$ վաճառ
 8 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(w)$ յարստ փոխարեն՝ $F_3^*(p)$ երեքսան
 24—25 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ ամա փողբլով էսենց շենանայ կուլի՛ չկա՝
 $F_3^*(w)$
 26 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ ախար փոխարեն՝ $F_3^*(w)$ ամեն մարթու
 շնաւք չէ, ախար
 30—35 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ էսենց էկով զցում ինձ չկա՝ $F_3^*(w)$
 37 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ էսենց է, Օհանես ջան փոխարեն՝ $F_3^*(w)$
 բառ, ախար, վաւր տառ իմ

էջ 364

- 1—38 $F_2, F_1, F_3^*(q), F_3^*(p)$ զրգովում է p այն չկա՝ $F_3^*(w)$
 4 F_2, F_1 Կաշուս վրա չկա՝ $F_3^*(q), F_3^*(p)$
 5—6 F_2, F_1 p այն ու այն կողմը նայելով չկա՝ $F_3^*(p)$
 16—17 F_2, F_1 քու սիրելի բարեկեցիքը չկա՝ $F_3^*(q), F_3^*(p)$
 18—19 F_2, F_1 (էսու անց ու դարձ է անում) չկա՝ $F_3^*(q), F_3^*(p)$
 22—23 $F_2, F_1, F_3^*(q)$ էս մե տունն զիփ մեաի չկա՝ $F_3^*(p)$
 25 F_2, F_1 p զարգարանքը չկա՝ $F_3^*(q), F_3^*(p)$
 26—29 $F_2, F_1, F_3^*(q)$ Դուրս գնիր էստի չկա՝ $F_3^*(p)$

30—31 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) (Կրկին մասնանիշ աշխարհի հյուսանյալի կարգ ու սարքը՝ շկա՝ Բ³ (բ)

33 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) նստելով փոխարեն՝ Բ³ (բ) նստելով իր տեղը

էջ 365

1—32 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Բ³ (բ) էլի... սկսած հունիմ շկա՝ Բ³ (ա)

4—18 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Օհ ա ն ե ս Մե հարհան... ծառան շկա՝ Բ³ (բ)

էջ 366

1—12 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Բ³ (բ) էն էլ... էտենց շկա Բ³ (ա)

15 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) վերաբերում փոխարեն՝ Բ³ (բ) Բ³ (ա) զարթոյցով

17 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Բ³ (բ) վեր կենալով շկա՝ Բ³ (ա)

19 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Բ³ (բ) վերաբերում վերցնելով շկա՝ Բ³ (ա)

21 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Բ³ (բ) (վերաբերում ձգում է դիմացի դռան մոտ դրած աթոռի վրա) շկա՝ Բ³ (ա)

25 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Բ³ (բ) Մի քանի քառ զնուս է փոխարեն՝ Բ³ (ա) դուրս է գնում ձախ

26—35 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Բ³ (բ) Մա թ ո Սաղանդար... տանում շկա՝ Բ³ (ա)

31 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Ինչ շտնիս, էն է արմընալուն. շկա՝ Բ³ (ա)

էջ 367

1—7 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Բ³ (բ) Մա թ ո, մոտ վաղելով... էտի կենա շկա՝ Բ³ (ա)

2 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) զեթաղիմ շկա՝ Բ³ (բ)

14—15 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Բ³ (բ) ամեն բան կու. բաշարիմ փոխարեն՝ Բ³ (ա) ամեն բան կու. վրա բերիմ

16—20 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Բ³ (բ) Հինչար... տալի շկա՝ Բ³ (ա)

19—20 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) զեթ հալեցնիլ իս տալի փոխարեն՝ Բ³ (բ) զեթ հալեում ին

էջ 367—369

24—35 Բ₂ Բ₁ Բ³ (դ) Տանու ախկերանց... բաս Ինչ զեթեր փոխարեն՝

1—38 Բ³ (բ) նշնելու ախկերանց համա բինեն՝ քուչի զուռն

1—22 է, Եղեղեղին, Մուշտեղիք, աղաչեղեք ու էլի շատ տեղեր.

առն Ինչ սաղ զուրա, ու վուրվեկերնեքու համա խոմ Հավ-

րարար սաղ բլի, զերեղմանատունը էնդի չէ... էրկու կոնեն էլ

դուս ին զնուս էնդի, միթամ իրանց մեռլի տիս. մեռլի հոբին էլ

(Հոբոց հանելով) աստուծ օղորմի (Ջուր զեղի երկինք բարձրացնե-

լով) էնդի վերելք բարի է խոսում նրանց համա ու պրծալ զնաց...

(Ավետիք մտաւ է) Թե ախչիկն էլ սերուն է, տարի քիչ ումբը,

վուր բան խիտ է հիշատարու. մե նմուսումը մարամթը մեշն

իմ զնուս... ու թե զեղծ է, յո մայամախ, օյ, (Ջեղտոք կրծքի

քղանցքի թափ տալով) ամ, ամ, ամ, ամ, ամ... Տերը թափի ու

աստուծ աղտե... Արսն, ճարեա էնչախն է ալեկում, օյ... Հայ,

Մաթո, զեւր ննդի, հալ Մաթո, զենը ննդի, սէւտ ասա, զուրթ ա-

սա, վուրցվոր բլում է մեկմեկու վրա լեհում իմ... Հաղերնը մե-

1 հյուսանյալի շկա՝ Բ³ (դ)

2 Բ³ (դ) կահարասիք

կը չի պատահիր, վաւր դուրս չբերիմ ... (Ավետիսի դուրս շարժում է) է՛սե՛նց ... բաս ի՞նչ գիշերիք չկա՝ բձ (ա)

15—16 Բ₂ Բ₁ Բձ (ա) մայրման, ա՛ն մայրի՞նչ ու վազախ չկա՝ Բ₁

35—36 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա)

37 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Վրացերեն է.—Ո՞ւմը կ'աշխարհի (Ի՞նչ հիշելու է) չկա՝ Բձ (ա)

էջ 370

12 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

13—28 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

17—20 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

28—29 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

31 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

32 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

33—34 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

35 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

35 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

37 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

էջ 371

4 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

8 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

10 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

11 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

15—16 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

23—24 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

28—36 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

29 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

31 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

34 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

էջ 372

1—7 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

17 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

21 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

22 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

25 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

27—36 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

31 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

33 Բ₂ Բ₁ զի՛ր Էսենց փոխաբե՛ն՝ Բձ (դ) զի՛ր Էսենց ... նրանց համա՛
վունց ամոթ իր, վունց ազատի ու սիրտը, խափելը, սուտ խոսելը,
հաշա ուտելը նրանց փեշակն է ու վհերքու մոզ տված պատվանկա՛ն
խոսելն էլ, հաստատած ձեռնացողի՛րն էլ—զի՛ր մեծի մե զրոշ Բձ (ը)
զի՛ր Էսենց, յա թե չէ, Էսենց ... (Բռունցքը և ձեռնեքը շարժելով
իրեկ թե շատերին ձեռում է և շատերին խեղդում:) Ամեն մեկի զրա
կե հագարնիրը կի բազցած կլումփուց ի՜ն տալի

33—36 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Թե՛ղ մոզ միխկր չկա՛ Բձ (ը)

33—34 Բ₂ Բ₁ աւ տարեն ... զոգումը փոխաբե՛ն՝ Բձ (դ) Բձ (դ) Իրանք տարին
տառերիկու՛ ամիր՝ զի՛ր քեփու՛մն ի՛ն ու զոգումը, նրանցմեն կի
զրնոմ, զրգած ու թալանած խեղճ խալխը, մե զլուխ, քաղցած
կրամփուց է տալի աւ մահը—էրնեկ

էջ 373

1 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Ավետիքը նստում է, իսկ ինքը ճռճվելով չկա՛ Բձ (ը)
Բձ (ա)

1—6 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ը) Ամա ջիբի ... ցածր չկա՛ Բձ (ա)

1—4 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Ամա ջիբի ... նորափեռեն է փոխաբե՛ն՝ Բձ (ը) Էն
աղաղաղեքու զրա վաթարը խոմ (Ցածր ձայնով) Աղալուն է

4—6 Բ₂ Բ₁ (Ինչ օրումը ... ցածր) չկա՛ Բձ (դ) Բձ (ը)

11 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ը) (Համարյա Ավետիքի աղանջում) չկա՛ Բձ (ա)

14 Բ₂ Բ₁ դարձյալ ցածր փոխաբե՛ն՝ Բձ (դ) Բձ (ը) նույնպե՛ս չկա՛
Բձ (ա)

23—29 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Ո՛ւր է ... մի, չէ՛ չկա՛ Բձ (ա)

21 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) զի՛րը ըլի՛ չկա՛ Բձ (ը)

24—25 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Թափուքնիրու հալ աւ փոխաբե՛ն՝ Բձ (ը) զի՛րուհանց

25—26 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Խուփ արած ձեռնեքը բաց անկող) չկա՛ Բձ (ը)

27—28 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Էն աղաղաղեքը չկա՛ Բձ (ը)

31—35 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Իմում քու ... չիմ կցի չկա՛ Բձ (ը) Բձ (ա)

էջ 374

1—5 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բաշտան ... շրացնում է չկա՛ Բձ (ը)

1—18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բաշտան ... խոսեցին չկա՛ Բձ (ա)

12 Բ₂ Բ₁ գուրձիրը փոխաբե՛ն՝ Բձ (ա) Բձ (ը) բանիքը

15 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) զի՛ր կենալով չկա՛ Բձ (ը)

25—30 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ը) Ինչքու ... աղաւ չկա՛ Բձ (ա)

28—31 Բ₂ Բ₁ Ավ հալ ք, զլուխը ... ձախ դռնից փոխաբե՛ն՝ Բձ (դ) Ավե-
տիքը զլուխը կախ և ձեռը շարժելով գուրս է գնում ձախ դռնից
Բձ (ը) Ավետիքը գուրս է գնում ձախ դռնից Բձ (ա) գուրս է զը-
նում զհայի ձախ

34—35 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ը) Հրամանք իս ... վունց չէ չկա՛ Բձ (ա)

էջ 375

1—3 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ը) Հենց զի՛ր ... վաղ չկա՛ Բձ (ա)

3—5 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Դնում է ... դալով) չկա՛ Բձ (ը) Բձ (ա)

5 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Նստելով) չկա՛ Բձ (ը)

6—24 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (ը) Վուր մեկ ... ջնելա չկա՛ Բձ (ա)

6—7 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) աթաղան լաբաղան չկա՛ Բձ (ը)

11 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) վուր միւր աղբուտոր ձիվ ինք ճարում չկա՛ Բձ (ը)

- 12 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Երզրահոսությամբ) չկա՝ Բձ (բ)
 14 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Սովորական՝ ձայնով) չկա՝ Բձ (բ)
 16 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) անուս չկա՝ Բձ (բ)
 17—18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Հնուց էրծաթ է չկա՝ Բձ (բ)
 20 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Վեր կենալով) չկա՝ Բձ (բ)
 25—27 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Լուսթյուն աջ կողմը չկա՝ Բձ (բ) Բձ (ա)
 30 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) շրտաշտաբի վրա, գիտաթերթով Ազատին չկա՝
 Բձ (բ) փոխարեն՝ Բձ (ա) Միջին դարեր կանգնած
 31—32 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Հետեւելով ձածկած) փոխարեն՝ Ազատն անցնելով
 լուսամտաի առջեկից, ժանուտ է գիտացիլ դռնից, Մաթնն հետեւում
 է չկա՝ Բձ (ա)
 32—37 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Համեկեր չունի չկա՝ Բձ (բ) Բձ (ա)
 էջ 376
 1—2 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) քախկուտբ բաղմայր չկա՝ Բձ (բ) Բձ (ա)
 3—36 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Էս վրա քանի կոկոր բիխերը չկա՝ Բձ (ա)
 6 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Գլխաբեր վայր գնելով, գնում է գեղի աջ կողմը չկա՝
 Բձ (բ)
 8—9 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Ազատն չոնքերը կիտած հետ է նստում Մաթնին
 չկա՝ Բձ (բ)
 9—11 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Ազատն սովորության) չկա՝ Բձ (բ)
 13 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Նոսանայով հայկուց չկա՝ Բձ (բ)
 16—19 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Ծիծաղում է) հա, հա, հա, հա չկա՝ Բձ (բ)
 28 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Նստում է) չկա՝ Բձ (բ)
 29 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) ձողից արծաթի փոթիկից հանելով և բանալով չկա՝
 Բձ (բ)
 34 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) փոթիկից հետ ձողը գնելով ստանց ձիաբարձ հա-
 նելու չկա՝ Բձ (բ)

էջ 377

- 1—11 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) մագիրը Ասածով չկա՝ Բձ (ա)
 4 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Ասածին երեսը ծածածում է չկա՝ Բձ (բ)
 14 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) մանելով ձախ գոնից և զլխաբեր վայր գնելով
 սեղանի վրա՝ չկա՝ Բձ (ա)
 16 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) ոտի կանգնելով և ստով ձեռք՝ չկա՝ Բձ (ա)
 18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Մաթնն ևս ոտի է կանգնում չկա՝ Բձ (բ) Բձ (ա)
 20 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բարի սահմանի բլի փոխարեն՝ Բձ (բ) Բձ (ա) Բարի
 բլի քո վրաբ
 20 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Վա, համեկեր հասի չկա՝ Բձ (ա)
 24 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) (Նստում է հոյն տեղը) չկա՝ Բձ (ա)
 27 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Հրամանք էլ նստի, է՝ չկա՝ Բձ (ա)
 29 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) սլարուն Ազատ փոխարեն՝ Բձ (ա) Գառար

¹ Բձ (դ) բնական

² Աստածով չկա՝ Բձ (դ)

³ և զլխաբեր վայր գնելով սեղանի վրա չկա՝ Բձ (դ) Բձ (ա)

⁴ և ստով ձեռք չկա՝ Բձ (դ) Բձ (բ)

33—34 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Առանձին նստում է) չկա՝ Բձ (բ) Բձ (ա)
էջ 378

- 5—6 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) էն օրը խո գերեզմանատանը չկա՝ Բձ (ա)
(Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) էն սահմանին չկա՝ Բձ (ա)
8 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Վախ ձիւր միկիւր վոխարեն՝ Բձ (բ) Բձ (ա) Վախ ձիւ
17 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) պարուն Աղայո՝ վոխարեն՝ Բձ (բ) աղա քան
18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Աղայոյին չկա՝ Բձ (բ) Բձ (ա)
20 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Մի ձուլում է) հաճ, հաճ, հաճ, հաճ չկա՝ Բձ (ա)
22 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) (Մի կողմ) չկա՝ Բձ (ա)
26—27 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) բոյով տանդիկին վոխարեն՝ Բձ (բ) Բձ (ա) բո-
յով, բուսածով, սիրուն, խելոք, բիլան, տանդիկին
28—32 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) ման դալը բաց կ'ոնն չկա՝ Բձ (ա)
30 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) ասիլ իմ ու էլի իմ ասում վոխարեն՝ Բձ (բ) վունց
որ ասիլ իմ
32—33 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Հիմի խո գիդենա չկա՝ Բձ (բ) Բձ (ա)
35—37 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Ջախ դոնից Ալեկալը չկա՝ Բձ (ա)
35 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ)
35—36 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ)
36—37 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (բ) Բձ (ա)

էջ 379

- 9 Բ₂ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա)
11—14 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)
16—17 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) (Նստեցնում է կողքին) չկա՝ Բձ (ա)
16—17 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)
19 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)
25 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)
32 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)
33 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)
34—35 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)

էջ 380

- 3—6 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա)
5—6 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)
8—16 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)
16—17 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)
18 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)
19 Բ₂ Բ₁ Բձ (դ) Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (բ) Բձ (ա)

1 Բձ (բ) Գասպար

2 Բձ (բ) Բձ (ա) Բձ (ա)

3 Բձ (ա) Բձ (ա) Բձ (ա) Բձ (ա)

- 20—21 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) աջ կողմը աթոռներով լի լինելու շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 18—21 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Ծառաները աթոռներով լի լինելու շնորհիվ զիջում է Բ₃ (ա)
 Ծառաները բերում են շամպայի, մուրաբերի, քաղցրավենիքի և այլն
 22—34 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) Տեսիլ ժ ... ձիգմեն շնորհիվ զիջում է Բ₃ (ա)
 26 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) սաղանդարներին շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)

էջ 381

- 1—6 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) Աղալու բաժանիկը միջոցին շնորհիվ զիջում է Բ₃ (ա)
 3—12 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) տուշը զաղաքում է շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 6—27 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) (Թալալին օր ունենաս փոխարեն՝ Բ₃ (ա) Աղա-
 լու (Թալալին) էս բու. կենացը
 12 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Նշանվածները փոխարեն՝ Բ₃ (բ) Սաղանդարները
 զարձալ ածուռ են տուշի նշանվածները
 13—14 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) ծառաները փոխարեն՝ Բ₃ (բ) սպասավորները
 17 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) մատուցանելով փոխարեն՝ Բ₃ (բ) առաջարկելով
 17 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) և մի խնձոր շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 18—27 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Պատվական ունենաս շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 29 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Սկսում է խնձոր կծուել շնորհիվ Բ₃ (բ) Բ₃ (ա)
 34—37 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) Աղալու էս չորամանքի խ շնորհիվ զիջում է Բ₃ (ա)

էջ 382

- 1—14 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) Աղալու Թալալու ածուռը սպրիտ շնորհիվ
 Բ₃ (ա)
 14 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) Թալալին ջան փոխարեն՝ Բ₃ (բ) աժա
 19 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) Այլ, սպրիտ ու գործանաս փոխարեն՝ Բ₃ (ա)
 Ասպրիտ
 19—20 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) (Մատուցանելով Թալալին խնձորի մի կտոր) շնորհիվ
 Բ₃ (բ)
 20—36 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) 'Ես էլ, Թալալին Ալուսի շնորհիվ զիջում է Բ₃ (ա)
 21—22 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) տեղից բարձրանալով շնորհիվ զիջում է Բ₃ (ա)
 28 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) «Բայաթ-Շիրազի» իր Թափշուրով, շատ կարճ ժա-
 մանակ շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 33 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) էշտով են փոխարեն՝ Բ₃ (բ) Լուսի

էջ 383

- 1—32 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) խաթիր, մե քան սովին սահաթ շնորհիվ
 Բ₃ (ա)
 5 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) զիբ կենալով շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 10 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) նստած շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 12 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Մաթան կրկին նստում է շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 13—14 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) տեղից սիրեցիկ շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 15 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) հիանալի շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 15 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Սայաթնովալի շնորհիվ զիջում է Բ₃ (բ)
 33—35 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Այն հրատարակութան սպիտակուցում շնորհիվ
 Բ₃ (բ) Բ₃ (ա)

էջ 384

- 1—38 Բ₂ Բ₁ Բ₃ (դ) Բ₃ (բ) Թալալու, շարունակում է Սայաթ-Նովա
 շնորհիվ զիջում է Բ₃ (ա)

- 1—3 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ Աղաւս, տեղից դադարում է շկա՝
 $F^{\Delta} (w)$
- 4 $F_2 F F^{\Delta} (q)$ վեր կենալով շկա՝ $F^{\Delta} (p)$
- 7—9 $F_2 F F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ Աղաւս, բռնելով արեւմտ. փոխարեն՝
 $F^{\Delta} (w)$ Աղաւս Ապրիլ
- 11 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ բաժանել փոխարեն՝ $F^{\Delta} (w)$ բաժանել
- 13—15 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ էրկուսիտ կենդանի լինել շկա՝ $F^{\Delta} (w)$
- 16—17 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ խելով են խելով լինել շկա՝ $F^{\Delta} (p)$ $F^{\Delta} (w)$
- 17 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ խելով են խելով լինել շկա՝ $F^{\Delta} (q)$
- 18 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ առնելով տղա լին՝ սիրուն, բռնարարով շկա՝
 $F^{\Delta} (w)$
- 19 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ նշանովածնելով գլուխ են տալիս շկա՝ $F^{\Delta} (p)$
- 19—24 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ նշանովածնելով շարունակելով շկա՝ $F^{\Delta} (w)$
- 23 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ նշանովածնելով կրկին գլուխ են տալիս շկա՝ $F^{\Delta} (p)$
- 25—30 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ նա էլ հերթն է փոխարեն՝ $F^{\Delta} (w)$ իս էլ
 ձեր մեջ լինում (բաժանել դատարարում է) էս էլ գնաց, Արա հիմի
 ծափ տվել: Պիտի լեզվովս խաղամ: (Մի փոքր սլաք է գալիս):
 Շարաշ, Արա նորարարում ու նորարարում հիմի ձեր հերթն է
- 25 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ տուշով դադարում է շկա՝ $F^{\Delta} (p)$
- 26 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ իր ճամփին շկա՝ $F^{\Delta} (p)$
- 32—35 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ (Պարում է ղեկավար փոխարեն՝ $F^{\Delta} (w)$
 (Ձեռք բռնում է թաշիկնակը և վեր է կացնում): Արա, տեսնիմ գի-
 ղիս, թե չէ, դե, ծափ տվել: (Աղաւսն ու թաշիկնակն սլաքեն դա-
 լիս):
- 32—33 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ Պարում է կանգնում փոխարեն՝ $F^{\Delta} (p)$ Բռնելով
 թաշիկնակն վեր է կացնում
- 35 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ թաշիկնակն սլաքում են միտին փոխարեն՝
 $F^{\Delta} (p)$ Մյուսները ծափ են տալիս, Աղաւսն և թաշիկնակն սլաքում են
 սաղի ներդաշնակութամբ

- 1—24 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ Շարունակում է կամաց շկա՝ $F^{\Delta} (w)$
- 13—14 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ ամենքը շարունակում են. սաղի դադարում է
- 15 $F_2 F_1 F^{\Delta} (q) F^{\Delta} (p)$ չանչ փոխարեն՝ $F^{\Delta} (p)$ անեծք

¹ սիրուն, բռնարարով շկա՝ $F^{\Delta} (p)$

Վ Ա Ր Ի Ա Ն Տ Ն Ե Ր

Այս բաժնում տեղավորված բոլոր նյութերը վերաբերում են «Ամուսիններ» պիեսի ստեղծագործական պատմության տարբեր շրջաններին, առաջին երկուսը 1887-ին, երրորդը 1888-ին, վերջինը 1893-ին:

«Ամուսիններ» (1887) — այս նյութը պիեսի պատմության ամենավաղ շրջանին է վերաբերում: Ընդամենը ութը թերթ է, տասնվեց մեծագիր էջ, սրից զըրված է տասնհինգը: Գրել է ինքը Սունդուկյանը: Լուսանցընկերում թանարով կարծես թե ուրիշի ձեռքով մի-երկու տեղ հայերեն, բայց մեծ մասամբ սուսերեն նշանակված է, թե ձեռագրի որ հատվածը ե՛րբ և ո՛րտեղ է գրված:

Իր բնույթով այս պետք է նախորդած լինի նյութը պիես դարձնելուն, երբ դեռ նույնիսկ գործող անձերի անունները որոշված չեն, բայց հեղինակի երևակայության մեջ արդեն սկսում էին կոնկրետանալ, թե ովքեր են պիեսում հանդես գալու, ինչ փոխհարաբերությամբ, և Սունդուկյանը փորձել է գրի առնել նրանց դիալոգը: Ձեռագիրը կիսատ է և իր բովանդակությամբ հարաբերում է վերջնամշակ տեքստի առաջին արարվածի հաղիվ կեսին միայն:

Հրապարակվում է առաջին անգամ:

«Ամուսիններ» (1887) — այս նյութը վերաբերում է «Ամուսինների» ստեղծման այն շրջանին, երբ հեղինակը փորձ է արել իր նյութին արդեն պիեսի ձև տալ:

Ընդամենը երեք թերթ է, վեց աշակերտական էջ, գրված է սկզբում թանաքով, հետո մատիտով: Մի ինչ-որ ամրողական մասից մնացած հատված է: Բովանդակությամբ հարաբերում է վերջնամշակ տեքստի երկրորդ արարվածի այն տեսիլներին, երբ Մարգարիտը Հեղինենին պատմում է ամուսնու անառակություններին մասին, ապա գալիս է Արտաշեսը:

Գրված է ուրիշի ձեռքով. թե ով է գրել Սունդուկյանի թևադրածը՝ հայտնի չէ: Գրողի գրագիտության աստիճանը բավական ցած մակարդակի վրա է գտնվում, այդ պատճառով ներկա փաստաթուղթը լույս է տեսնում որոշ սրբագրությամբ, հատկապես կետադրության տեսակետից, որը ձեռագրում գրեթե բացակայում է:

Հրապարակվում է առաջին անգամ:

«Ամուսիններ» (1888) — այս նյութը վերաբերում է «Ամուսիններին ստեղծագործական պատմության բուլբուլին այլ շրջանի, նախորդ նյութերը վերաբերում էին պիեսի ստեղծման նախապատրաստական շրջանին, Այս արդեն «Ամուսիններին» որպես ամբողջական դործի առաջին վարիանտի երրորդ արարվածն է, ներկա հրատարակության համար տպագրության է պատրաստված վերոհիշյալ վարիանտի այն մարդագիր օրինակից, որը Սունդուկյանը նվիրել է կնոջը, Լույս տեսնող հատվածը դրավում է վերոհիշյալ ձեռագրի 65—38 էջերը:

Հրապարակվում է առաջին անգամ:

«Ամուսիններ» (1893) — այս նյութը վերաբերում է պիեսի ստեղծագործական աշխատանքի այն շրջանին, երբ հեղինակը, բացի բեմից, իր պիեսը հրատարակում է նաև առանձին դրքով: Այս հատվածը բաղկած է «Ամուսիններ» պիեսի հինգերորդ արարվածից, որոնցից դրամատուրգը հետագա մշակումներն իմանալ իսպառ հրաժարվել է:

Հրապարակվում է 1893-ի հրատարակության հիման վրա (էջ 158—163):

Այստեղ, լրացման կարգով, հրապարակվում է առաջին հատորում տեղ դրած «Ծովան Պետրովիչն էն կինբումը» և «Էլի մեկ զոհ» պիեսներին վերաբերող երկու հատված: Առաջին պիեսի ծանոթագրության մեջ ասված է, որ դրամատուրգը, իր այդ պիեսը մշակելիս, մտադիր է եղել, բացի եղածներից, պատկերացնել նաև այլ գործող անձեր, ինչպես խմբագիր, բահանա, Լպիսկոպոս (տես՝ առաջին հատոր, էջ 513—515): Բացի վերոհիշյալ զործող անձերից, ըստ գտնված ներբողիչյալ ձեռագրի հատվածի, պիեսում պետք է հանդես գար նաև ինքը հեղինակը:

Ինչ վերաբերում է «Էլի մեկ զոհին», ապա նրանից պահպանված միակ ձեռագրի կոպիակցությամբ՝ ծանոթության մեջ ասված է. «Բայց կա մի շատ կարևոր, Լուկան տարբերություն. արարվածի ֆինալը այս ձեռագրում և վերջնամշակ տեքստում իրարից միանգամայն տարբեր են» (էջ 560): Դրան պետք է հաջորդեն ամբողջ հատվածը, որը բաղկած էր «Էլի մեկ զոհի» 1870-ի վարիանտից պահպանված երրորդ արարվածի շնչված էջերից:

Այս ֆինալը պատկանում է այն մտահղացումների թվին, որոնցից դրամատուրգը հետագայում հրաժարվել է, որը, սակայն, հետաքրքիր է այն իմաստով, թե պիեսի վրա աշխատելիս, Սունդուկյանի ստեղծագործական միտքը, թեև ուղիղ մի պահ, ինչ ուղղությամբ է ընթացել, նախնամիտոր որ այստեղ ծառան՝ Օսեփը՝ բուլբուլին տարբեր ֆունկցիայով է հանդես գալիս:

Ստորև բերվում է նախ՝ «Ծովան Պետրովիչն էն կինբումը» պիեսի հատվածը, ապա «Էլի մեկ զոհին»:

1

... (Պետին տակից դուրս է գալիս այս կատակերգության ճեղքից):
սաղի, դիշը ձեռքին: Տե՛ր օղորմած աստուծ, էս ի՛նչ իմ տեսնում, սա՛ էլ էստի է ի՛նչ... (Հեղինակին: Պա՛րուն Գարբիել, չէ վուր ճշմարտութենի համա գլուխդ սղոցում էիր ու դուն էստի ի՛նչ իս շինում... դուն չէ՛իր վուր չնդադար րանիդ գրեցիր, խալխի հալալութին էիր սորվեցնում ու էս չէ՛նց կլավ, վուր դուն ինքդ գիվիր ննգար դժուխը):

Հեղինակը

Իմ լիզվով ու արարմունքով, Օսկան ջան, շատի սիրտն իմ գաղի ու փոթովիցի, շատին էլ ջումջումի բերի ու հալ-հալի խաղցր... էլ մեռա-

ցի վուր զոռով բերին ինձ էսթենը. ինձի ինձ էկա լոթիանա, վուր իմ
դուշմեննու սիրտը հովանա մե բիշ... խոսկն էն է, վուր իր անկի գերանը
մարթ ինքը տեսնե...

Ամա մնա՞ս բարով. 'ես չեմ էլի շատ օմբնիր պիտի՝ մեկդան բե-
րիմ ու զրգիմ գեւը... Մի՞ վախենա, 'ես էլի գուբամ, իմ սիրտը ձիգմեն
չի կտրվի իր օրումը... (Դուրս է գնում ձախ կողմից. սատանաները գլուխ
տալով, ճանապարհ եմ տալիս նրան:)

Օսկան

Ի՞նչ պտուղ է. ինձ էստի էթուղ ու ինքը հայդա... էս էլ բիզ դուստ
մարթ... (Մեծ սատանային:) Տո՛, էս վո՞նց էլավ, վուր նրան դու թողիր:

Մեծ սատանա

Նրա բանն ուրիշ է. նրան տված է. նա միզ օտկում է միզավորնե-
րուն շուտա գթնում միզ համա...

2

Տ Ե Ս Ի Հ

Օսկիր մեճակ

Օ՛չ ով չկա, մե վիրշի անգամը մտիկ անիմ էս օթախին (ղլուխը ժած
տալով) ախար ասած է, վուր մարթ ինչ իր գլխին կոնե դուշմանը չի անի.
ինձ ով էր ասում, վուր տրտիճ անելով էն անիժած գիրը ձեռիս, էստի
սուն վազիմ, ախար մե փիրը արա՞՛ Օսկի է, ամութ բիզ, ամութ, վո՛ւր
բուսն ու հիեզ սատանա մետի մոտենին էլի բիզ չէին կանա խափի ու վիրշի
իշխարի գեվեր նեղար (մուշտով խփելով իր գլխին, ուսերուն, գոշին)
մեռնի Օսկի, սատկի Օսկի, շահաստակ բլի Օսկի, շունբի բու շնուրբը էս
էր, գնա ագրատթիթին արա՞, վուրդի վուր կուզիս զուլուզ արա՞, էլ էստի
ուսիկ մի՞՛ ունենա, էլ էս հանգի աղա օշով չի տա բիզ, էլ փոզնի օշով չի
տա բիզ, հորես դու կոնին բիզ (մոտ գնալով մերկի մոդ) միաս բարով
իմ սիրուն կրեսլա, էլ բիզ վրա չիմ բազմվի (նստելով վրեն), էլ վուստ
վուտի վրա էսնեց չիմ գնի, (վիր է կենում ու վարքըվում է կրեսլին) միաս
բարով, բանի չեմ իմ բիզ սրփի ու կոնի (մոտ գնալով դիվանի մոտ կանգ-
նում է ու դիվանին մտիկ է անում ու զլուխը ժած է տալի) դուս էլ միաս
բարով իմ պատվակոն դիվան, էլ նեգրոթին չիմ անի բիզ (վրեն պարկի-
ն) վիրշի անգամն իմ ձգվում վրտ, արի մե փաթթվի (փաթթվում
է) բու հորուն մեռնիմա՛2 Մթնացալ օրս իտվարեցալ արեգակս (նոգուց
հաշկով) օշովուն մե դովրը չէ մնացի (ձեռը քափ տալով) փուշ աշխարհ
(ուզում է դուս գա, մտնում է Խվան Ստեփանիշը):

Տ Ե Ս Ի Հ

Նա ու Խվան Ստեփանիշը

Խվան Ստեփանիշ

(Դռներումը ռաստ գալով Օսկիին անգնեմեն բռնում է ու առաջ
գալով) ար՞ա, ճանգեցի, բեզ էի պտտում (Սեգանը դալիմ հաշկով.
զլուխը քափ է տալի:)

¹ |զրգիմ գեւը|

² |Դուրսի շուտ տալով դեպի սաների դրած կողմը) բիզ էլ չիմ թողնի, բե-
զամազ մի բլի, դուս էլ միաս բարով (վեր կենալով ու աշկիրը սրփելով)|:

Օսեփ

(Աղաղակելով) աղա ջան, աղա ջան:

Իվան Ստեփանիչ

(Ավելի դայիմ քաշելով անցանք) անխժած:

Օսեփ

Աղա ջան, գեթաղվա:

Իվան Ստեփանիչ

(Շարունակելով անցանք քաշելով) Իս րիզ աղա ջան կու շանց տամ:

Օսեփ

Վա՛յ մե, վա՛յ մե, պարուն ջան, պարուն ջան, վա՛յ մե, պարուն ջան (օլորվելով շոգում է. առջիվը էրկու վտուխ դայիմ փարբրվում է) գեթաղվա, աղա ջան, պարուն ջան:

Իվան Ստեփանիչ

(Ողավելով) ծունգս, ծունգս ցավ տվիր:

Օսեփ

Անգաճս, անգաճս, թո՛ղ դեթաղվանն:

Իվան Ստեփանիչ

(Ցավը զգալով) վա՛յ վա՛յ ծունգս տո անխժած (քաղցում է ձեռք ու քիչ է պրծնում վուր ինքը վեր ճեղքի. Օսեփի գլխի վրա դայմանալով) Ինչ Իս անու՛մ տո անխժած, կինաղամ վիր ճեղգա:

Օսեփ

Բախշե պարուն ջան (տեղիցը վիր է քաշում):

Իվան Ստեփանիչ

էս Ինչ Իսն արիր հորիտ կու հանիմ, մուլափ տու, րիզ ով ասավ վուր էն գիրը Իմ հորը տաս:

Օսեփ

Իս չիմ տվի, աղա ջան, պարուն ջան, աստուժ գրեճնա, Ինչ գիրդի. թե քու հերը կու գննե, տուն էկա էստի ոչով չկեր ու միամիտ իր տեղը գրի ստուի վրա, այ էն կունանչ գրի տակը:

Իվան Ստեփանիչ

(Չարանալով) հը՛մ հը՛մ, Ինչ հանգի սուս էլ է ասում, տո ումն Իս իսպիում, Իմ հերն ու էն մարթի կուտի նստած չէի՛ն:

Օսեփ

Չլ, աստուժ գրեճնա, Ինչախը ոչով չկեր, թե դուզ մինձ աղին հար-
ցո՞ւս:

Իվան Ստեփանիչ

Հի՛մար, լորի, ավանակ, էշ (լաց լվելով) քու հիմարութենով սաղ կյանքս խարաբ է քու՛մ, կոսիրս ու վոտեներս կապումի, մեկնել չուզե-

նաս Կարողինի մոդ խարար տանիս ու բերիս ու թազա թազա մանկթները
ջնբդ դնիս, գնա՝ վայ տու գլուխու հորեսի գնեմ, իմ հերը եղևից ինձ, բու
անումը փշանա, բիմեն էլում էս բանը:

Օսեփ

Մուլափ, մուլափ պարուն ջան, ինչիս լաց բլում, վունց թև նշենցին
բիզ:

Իվան Ստեփանիչ

(Լաց ըլիով) Բա՛ս... Սուրաթինց ախլկա համա էս սհաթս նշանը
դրգից, ուրախացի, հալավը դուն կու տանիս, բու գլխի արկվը գիղենա:

Օսեփ

Ղուրթիս ասում, պարուն ջան:

Իվան Ստեփանիչ

(Բացը լաց ըլիով) Բաս սուտի՞մ ասում:

Օսեփ

Վայ մն, վայ մն, էտու համա ուր իս նիղանում, պարուն ջան:

Իվան Ստեփանիչ

Բաս ուրախանամ, իմ ննգիրտիրը վուրդի վուր ուղենան բեփ անին,
իփոր էլ ուղենան էն շախր տուն գնան, իս կի իմ կնգա կուդի պիտի
դառնամ, շլեխֆի պիս պիտի թրեվի ինձ, ուր որ վնա պիտի հիգն ըլիմ,
իժու՞մ պիտ լրեխիք ըլիի, նրանցը կղենն ման դամ, նրանց ճղավելուն
անգա՞՞ զնիմ (Լրեխեա՞նց ձևնով լաց է ըլում) ա՞...ո՞ւ... ի՞նչ... ու իմ
ննգիրտիրը կի բեփ անին ասանց ինձ (մազեւր գլխիւով) ա՞ն:

Օսեփ

Էտու համա ինչիս նիղանում, պարուն ջան. ինչի կու թողնինք, վուր
նրանք առանց բիզ բեֆ անին, բաս էլ իմ գլուխը սաղ՝ ինչ կոնիմ, դուն
դարզ մի անի, ով է մնում րադկումը կնգա արտվ, վուր դուն մնաս, ինչի՞նչ
էրենկ տալի բու ննգիրտերանցը. լավ կնիկը տանը կունենաս ու գուսը²
վուրդի կուդիս էնդի կու բեփ կոնինք,³ էրենկ տալուն դուն կուլիս բու նրն-
գիրտերանց համա, կուսին մտիկ արեք էն անիժամ մոսիտ ժանը, էս իս չիմ
ասում, միթամ նրանք ին ասում, ինչ սիրուն կնիկ ունեն ու էլի վուրդի սի-
րուն ախլիկ կա էլի նա է հիգր սաղ ու րադ անում:

Իվան Ստեփանիչ

(Հոստով) Ժողե՞ֆ...

Օսեփ

Բաս պարուն, ջան, կու թողնիմ, վուր բի պիս խոսոր տղեն կնգամեն
չխուսնա, տանը փթի, դարդիմեն մաղիլը սիպակի. ճւերք ննգնի:

¹ [էլ]

² = [մկկիլներուն]

³ = [կու պահինք]

⁴ = [միզ տուր չի տալի]

Իվան Ստեփանիշ

Իժուա, վուր իմանան Ժողեֆ:

Օսեփ

Բն ինձ դուս շիս անի ա՛ա. պարուն ջան, օչո՞վ չի իմանա, ուրիշի-
նը կի շիմ գիգի:

Իվան Ստեփանիշ

Բաս ինչ ասում իս կուլի՞:

Օսեփ

Գլուխս մեռնի թե մե իմբին պակսեցնիմ, գլուխս քիզ համա շիմ
ուզո՞ւմ:

Իվան Ստեփանիշ

(Ուրախանալով) Բաս բեֆ կոնիք, Ժողեֆ...

Օսեփ

Քեֆի աչկը կու հոնինք:

Իվան Ստեփանիշ

Կարողինի՞ մոդ է՞լ:

Օսեփ

Կարողինի՞ մոդ էլ, ում մոդ էլ գուդիս:

Իվան Ստեփանիշ

Ղուրդ իս ասում Ժողեֆ՞:

Օսեփ

Աստուձ գիղենտ¹, դուն բեֆու քոք պահե, աղա ջան, պարուն ջան:

Իվան Ստեփանիշ

(Խփելով ուսազլիին) ну вот вот же. Քեֆ ինք անում, Ժողեֆ:

Օսեփ

(Ուրախ ուրախ վիր ու վիր է րոշում) Բեֆ ինք անում բեֆ, (փա-
րբրվում է կրեպին) Բեֆ ինք անում կրեպա ջան (փարբրվում է դիվա-
նին) գիվան ջան (նստելով դիվանի վրա) հարսնինք սիրեկան, կարողինա,
սիրուն ախլըկիք (դիվանի վրա նստած վիր ու վիր է րոշում) Հայդահա,
ա՛, ա՛ (Իվան ստեփանիշը բերանը բաց մտիլ է աճում):

1 = [նրա]

2 = [նրա]

3 = [մեկին լիկի է, Ժողեֆ, նրա ջիգրն ունիմ:

Օ ս ե փ — ո՞վ է, գուդիս էս գիշիր էվենտ:

Ի.Վ. Ստ. Ես գիշիր չի ըլի, ամա էրուց էվենտ պիտի էղենն ննգնիս, Կարո-
լինիմեն Լրկու տուն վուր անց կենաս մինձ ապշկերով թազա տնիրին շինի, հենց
էնդի կու հարցնիս, անումը շիմ գիգի]

4 = [ղուրդ, ղուրդ]

5 = [ու վուանիրը բացյաջնում է]:

Բ Ա Ռ Թ Ե Ր Թ

Սունդուկյանի թղթերի մեջ գտնվեց թրխիսահայ բարրափոխ մի համառոտ բառացուցակ. բոտ երևույթին, Սունդուկյանն այդ կազմել է հետզհետե լրացնելու և ժամանակի ընթացքում նրանում եղած բառերը բացատրելու, մեկնելու նպատակով: Սակայն ինչ-ինչ պատճառներով, Սունդուկյանը առաջադրած նպատակը չի իրականացրել: Համենայն դեպս, այս չի նշանակում, թե նրան չի մտահոգել այն, որ բանի գնում, այնքան ավելի դժվար հասկանալի էր զստնում թրխիսահայ բարրափոխ՝ նույնիսկ թրխիսահայ քնակչության համար: Ըստ երևույթին, այդ եկատի ունենալով է, որ հայ մեծ դրամատուրգը «Պեպոյի» 1903-ի հրատարակության օրինակներից մեկում ընդգծել է անհասկանալի կամ դժվար հասկանալի բառերը և լուսանցրում տվել նրանց բացատրությունները: Այս ևս համարելով Սունդուկյանի գրական ժառանգության մի տեսակը, նամանավանդ որ այն կապված է նրա ստեղծագործության գլուխ-գործոցի հետ, որոշեցինք հրապարակել⁵ թողնելով ամեն ինչ այնպես, ինչպես հեղինակի մոտ է:

Ա.

Աբլաճդվա—կապել

Անդերծ—կտակ

Անդիկոր—անդունդ

Անտիկա— anligue, բայց նշումակում

է* բնտիր, անեման, դողտրիկ

Ասո—տառ

Արտուշկա—Արտթիների տնվուն ուս-
սերեն փաղաքշակառի ձևը

Բ

Բալիֆ—կեռաս

Բարաբ—մուրհակ

Բեդամադ կու'լիմ—կենդանամ

Բիրթ—բերդ

Բլուդեիր—պնակ, սկավառակ

Բղավիմ—աղաղակամ

Բուրբի—խաղագունդ

Բջի—ծառայի

Բրիշակ րլի—տապալվի, կործանվի

Բոքել—հրել

Բոքելիկեն—շիշը

Գ.

Դամեն—անդամ

Դանա—միթե

Դեքադվա—պաղատում եմ, աղաչում եմ

Դեմացվալն սուլլի—հոգուդ մատաղ

Դեմացվալու ղեղեն—բո փոխարեն մա*յ-
րը=չարդ տանե բու մայրըԴրանիցի—արտասահմանի, թեև ուսու-
րեն գրանիցս նշանակում է՝ սահման,
այնինչ արտասահման՝ զագրանիցա

Դրոդ—դահեկան, զուրուշ

Մաշխալեն—դամբար, ջաճ, torche
 Մաշուր արբր—նկատեցիր
 Մունդոնկ—անտեր բառից մի ասացված է
 Մուլափ—սպասիր
 Միրամ—իրև թե
 Մեբիլ—կարասիր
 Մենդալ—medaille (շքանշան)
 Մուրձեմ—ընչացբավոր մանր ձուկ
 Մուշաի—բոռնցր
 Մոդեն—տարազ, նորաձեռնություն,
 Մագիեր—փոխանակ
 Մոզոնում—հնարում
 Մամեն—հայրը
 Մաշլա է ըլում—բանգվում է

Ն

Նեմեի—գողտրիկ
 Նեմենցներու—գերմանացոց
 Նարչի—մատղաշ

Շ

Շանփանսկիֆ—շանպանյան գինի
 Շանց—ցույց, նշանց
 Շառիր—զրպարտություններ
 Շե՛նի կի նիրի մե—բո ցավն ինձ
 Շիմշատ—նոճի, կիպարիս
 Շշկլեցրիւր—սաշկեցրիւր

Պ

Պաժառնի—հրշեջ, սրիկա
 Պերվի սորտ—առաջին կարգի
 Պիրոժնի—կարկանդակ
 Պլատոն—սլալատնո, բայց գրվում է
 պոլոտոն—սու=ΠΟΛΥΤΟΝ=կտավ
 Բամբակի փոխանակ կտավ հագիր
 (շապիկը)
 Պրիբոր—սպաս
 Պրիստավ—վճուկատար

Ջ

Ջիանեվել—մրջյուն
 Ջիրեմես—գրպանիցս

Ս

Սապերլա . ծավլեն—վառողաման
 Սապոկ—սու—կոշիկ
 Սեփիլ բայաբի—շատ բարձր ձախի եր-
 գի եղանակ է

Սիգլեիւր—հրովարտակներ
 Սժոբի—շափ, հասակ, հասակակից
 Ստամեն գցեմ—բաժակ խմենք
 Սոսանի տալաս—մանիշակագույն կեր-
 պասն. թեղանիթներ

Վ

Վագերում—անոթներում
 Վիս էկադերա—ս'մը կվալելն

Տ

Տաւտուց-տուտուց—հիմար-հիմար
 Տո—ծո
 Տոլ—շափ, հասակ, հասակակից

Բ

Բա՛ զագեմարբա—ի՛նչ պատահեց բեզ
 Բա՛ դրոս—ի՛նչ ժամանակ
 Բա՛ս գեմարբերի—ինչու բեզ զրկեմ
 ինչու եմ բեզ զրկում. ինչու բեզ պիտի
 զրկեմ, ինչու եմ բեզ նահախ անում
 Բա՛ս էմարբերի—ի՛նչ ես դատաւար-
 տում

Փ

Փաբերակավոր—վտանգավոր, փորձանրի
 բի
 Փարա—բուլղուրի, պլղուրի, պուկուրի,
 ձավարի
 Փրոնա—ալեկոծություն
 Փոշտով—փոստով
 Փստան—ֆոսան

Ք

Քա—իդական րացականություն է, հա-
 մապատասխանում է արական ծո՛-ին
 Քոխ—խորճիթ

Ու

Ուփոն—ավելի, առավել

Օ

Օդոնդ—միայն թե
 Օտկեցե՛ք—օգնեցե՛ք

Ֆ

Ֆրանտ—ջախ, բժնող, զարդասեր
 Ֆրանտացում—կոկոմ

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՌԱՐԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՆ, ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ—տես՝ Ամերիկյան Միհրդատ
ԱՄՐԻԿԱՆ, ՄԻՀՐԴԱՏ—տես՝ առաջին հատոր, էջ 584—585:

ԲԱՐԱՆԱՍՅԱՆՏ, ԶԱՔԱՐԻԱ—Սունդուկյանի բրուշ՝ Հոփսիմեի ամուսինը՝
Նրբեմն օգնել է Սունդուկյանին պիեսներ գրելիս, կատարելով դրամատուրգի
«բարտաշարի» պարտականությունը. «Պեպոյի», ինչպես և «Քանդած օջախի» ու-
րոշ հատվածներ նրա ձեռքով են գրված:

ԷՐԵԿԼԵ—տես՝ Հերակլ:

ԼՈՓԻԱՆԻ—ձկնորս, միաժամանակ հայտնի պարող և բաշ, անվախ լողորդ,
որ կամրջից նետվում էր գետը. նրա մասին շատ հետաքրքիր զրույցներ են պատ-
մել Նիկ թրխիսցիների շրջանում: Հայտնի է որպես թույլերի, ճնշվածների
պաշտպան՝ Վրաց բանաստեղծ Գր. Օրբելիանին լոփանուկ նվիրել է մի ոտանա-
վոր, որն առանձնապես սիրել է դրամատուրգը: Պեպոյի կերպարն ստեղծելիս
Սունդուկյանը, ամենայն հավանականությամբ, նկատի է առել նաև լոփանու-
կորոշ գծերը: Այս ենթադրության օգտին է խոսում և այն, որ «Պեպոյի» առաջին
ներկայացման ռեկվիզիտ-բարաթում Պեպոյի հայրը կոչվում է լոփանենց Բաղ-
դասար (տես՝ «Պեպոյի» էջ 90-ին վերաբերող ծանոթությունը):

ԽԻԿԱՐ—հին, առասպելացած իմաստուն, որի խրատները մեծ տարածում են
գտել արևելյան ժողովուրդների մեջ: Խիկարը կամ ավելի ճիշտ՝ նրա անվան հետ
կապված խրատները «Պղնձե րազարի պատմության» կից՝ թարգմանվել են ժա-
մանակին հայերեն: Ինչպես պրոֆ. Մելիքսեթ-Քեկն է ցույց տվել, Խիկարն իր
խրատներով ծանոթ է եղել Սայաթ-Նովային:

ԿԱՐԱՊԵՏ—տես՝ առաջին հատոր, էջ 585:

ԿՈՒՊԻԴՆՈՆ—հռոմեական դիցաբանության մեջ սիրո աստվածը Cupido
բառացի նշանակում է փափազ, տենչ:

ՀՆՐԱԿԷԼ—լրաց նշանավոր թագավոր: Սկզբում հոր՝ Թելմուրադի հետ, իսկ
նրա մահվանից հետո մենակ կառավարել է Արևելյան Վրաստանը: Հերակլ երկ-

յորդը, որ թագավորել է ըստական երկար, ավելի բան կես դար, վառ հայրենա-
սեր է եղել, իր ժամանակի առաջավոր մարդկանցից, փայլուն զորավար, պետա-
կան խոշոր գործիչ, Պայքարելով ռեակցիոն ֆեոդալականության դեմ, Հերակլի
ձյուրել է միավորել Արևելյան և Արևմտյան Վրաստանները, ստեղծել հզոր մի տե-
կա պետականություն, նա Ռուսաստանի հետ բարեկամություն հաստատելու
բաղադրականություն է վարել, այն համոզման լինելով, թե այդ կոչի Վրաստա-
նին՝ մշտապես ազատվելու իրանի և Թյուրքիայի բռնակալությունից և ավերի-
հարծակումներից:

ՀՈՒԴԱ—ըստ ավետարանի՝ Հիսուս Քրիստոսին մատնող առաքյալը, որի
անունով հետագայում սովորություն դարձավ ընդհանրապես կոչել դավաճանե-
րին, մատնիչներին:

ՄԱՏԹԻՍ—տես՝ առաքին հատոր, էջ 587:

ՄՈՒՆԻ—ֆրանսիական հայտնի դրամատուրգ, դերասան, որ համաշխարհա-
յին հռչակ է ձևեր բերել իր կոմեդիաներով: Տասնիններորդ դարի 60-ական թվա-
կաններից սկսած նրա կոմեդիաները բեմադրվում են հայ թատրոնում:

ՅԱԴՈՐ—Սունդուկյանի ազգականներից, կամ մեկը նրանցից, որ մոտիկ հա-
րաբերության մեջ լինելով դրամատուրգի հետ, մասնակից է եղել նրա ընկերա-
կան միջավայրին և այդ շրջանում կազմակերպվող հավարություններին: Թերևս և
Սունդուկյանի կնոջ սպալը (մոր կողմից), որ, ինչպես արիվում գտնված թղթե-
րի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, Եզոր անունն է կրել:

ՅԱՎԱՆԳՈՒՆ—տես՝ առաքին հատոր, էջ 586:

ՅՈՒՆԵՆ—տես՝ առաքին հատոր, էջ 589:

ՉՄԵԿՅԱՆ, ԴԵՎՈՐԳ—տես՝ առաքին հատոր, էջ 587—588:

ՊԵՏՐԵՆ—հին Թբիլիսիում հռչակված բաշ լողորդ, որի անունով կոչվում է
Քոի ամենավտանգավոր ջրապտույտներից մեկը (տես՝ «Պեպոյի» էջ 25-ին Վե-
րաբերող ծանոթությունը):

ՍԱՅԱԹ-ՆՈՒՆԱ—տես՝ առաքին հատոր, էջ 589:

ՍՈՒՆԴՈՒԿՅԱՆ, ՍՈՖԻԱ—Թբիլիսիում հայտնի Միլիմանյան ընտանի-
քի չորս զավակներից մեկը, որի հետ 1863-ին ամուսնացավ Սունդուկյա-
նի ժամանակի կրթված, դարգացած կանանցից լինելով, Սոֆիան նշանակալից
դեր է խաղացել ամուսնու ստեղծագործական կյանքում ոչ միայն ոգևորելով,
մղելով դեպի թատրոնն ու դրամատուրգիան, այլև գործնականապես յղնելով
նրան: Ներքին նա է գրել առել Սունդուկյանի թելադրած պիեսը, ինչպես, օրինակ,
«Իրիշխան սարը խնդ է» կատակը: Բարձր թարույականության նկարագրի տե-
ր լինելով, Սոֆիան ծառայել է դրամատուրգին որպես նախատիպ «Ամուսինների»
գլխավոր հերոսուհու՝ Մարգարիտի կերպարը գծելիս: Սունդուկյանների ընտա-
նական կյանքի թարույական մթնոլորտն իր արտացոլումն է գտել մասամբ «Ամու-
սիններ» պիեսում և մանավանդ նույն պիեսի ամենուրեքում կնոջ ուղղված մի-
ջարք ընձայագրերում (տես՝ «Ամուսինների» ծանոթագրությունը):

ՏՆՐ-ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ, ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ — բազմամյա թատերական գործիչ, մեկնելու և մեծացել է հին Թրիլիսիի համար ընտրող տրագիցիոն «Համբարական» ընտանիքում։ Հովհաննես ՏՆՐ-Գրիգորյանը, որ ավելի հայտնի է Վանո անունով, սովորելու ավարտել է Թրիլիսիի կլասիկական գիմնազիան։ Վաղ հասակից կապվել է թատրոնի հետ, հաղթել տասներկու տարեկան՝ մասնակցել է 1864-ին ներկայացված Ճեզմաճյանի «Արտ Գեղեցիկ և Շամիրամ» ողբերգության մեջ՝ մի փոքրիկ դերով (կերպուրդ պահակ)։ Սկզբում հանդես է եկել նախընտանց ազգանունով (տե՛ս՝ «Սոսթարալայի» առաջին ներկայացման դերակատարների ցանկը)։ Չմշկանի երկրպագուներից լինելով՝ աշխույժ եռանդով մասնակցել է նրա գլխավորած թատերական գործերին, կատարելով ոչ միայն փոքր դերեր, այլև հուշարարություններ Գրիկ և առել Սունդուկյանի թելադրած «Քանդած օջախ» պիեսը, որը տպագրության հանձնելիս երախտագետ դրամատուրգը նվիրել է իր երիտասարդ ընկերոջը (տե՛ս՝ էջ 107)։ Հետագայում դարձել է Չմշկյանի և Սունդուկյանի համայնքի գծակիցը, նրանց ստեղծած սեպուխտական թատրոնի պրոպագանդիստներից։ Ավելի ուշ շրջանում՝ 900-ական և 10-ական թվականներին կապված է եղել բանվորական-արհեստավորական ակումբների հետ։ Զուրաբովի անունով հայտնի ժողովրդական ճան հիմնադիր գործիչներից է։ Մինչև կյանքի վերջն էլ, որպես թատերասեր, կապված մնաց թատրոնի հետ։ Հանդես է եկել զանազան դերերում, գլխավորապես Սունդուկյանի պիեսներում, հաջողությամբ կատարելով Զիմզիմովի, Զամբարիովի, Փարսիի դերերը։ Գործել է նաև գրականության բնագավառում։ «Մշակի» հիմնադրման շրջանում թերթի բարտուղարի պաշտոնն է վարել և մնացել այդ պաշտոնում շուրջ չորս տարի։ «Մշակի» հիմնական թատերական ունեցնողներն էր 70—80-ական թվականներին Գրիկ էլ գեղարվեստական գործեր ևս։ «Նինո», «Մարգարայան», «Մաղոյի օդան» և այլ պատմվածքներ ու վիպակներ՝ Վանո, Հ. Տ. Գ., Անհայտ և այլ ստորագրություններով։ Աշխատակցել է նաև «Տարազին», ուր գլխավորապես տպագրել է «Թերթերի իմ հիշողություններից» շարքը, որն առանձնապես արժեքավոր է հույ թատրոնի պատմության ուսումնասիրության համար։ 1925-ին Թրիլիսիում նշվել է նրա բնական գործունեության 60-ամյակը։

ՓՈՒՂԻՆՅԱՆ, ՆՈՒՈՂԱՅՈՍ — ետխառնուղեկյանական շրջանի դրամատուրգ։ Հայտնի է հայ թատրոնի պատմության մեջ իր «Դալալ Ղազո» պիեսով։ Փուղինյանի այս գործի բնագործությունը մինչև Սունդուկյանի «Սոսթարալայի» բնագործությունը, ամենաառաջին ընկնող երևույթն է եղել 60-ական թվականների հայ թատրոնում՝ բնական արվեստի տեսակետից։ Արտաշես Սուրխալանը (տե՛ս՝ առաջին հատորի «Անձնանունների բառարանը») Ղազոյի, Սո. Մատինյանը Կիվիկի (տե՛ս՝ Գ. Չմշկյանի հոդվածը «Փորձում» 1888, № 11—12) դերերում ստեղծեցին կոմիզմով և կոլորիտով լի սեպուխտական կերպարներ։ Արտ. Սուրխալանի հաջողությունը Սունդուկյանի (նույն ուրիշների) խոստովանությամբ, մեղել է նրան դրադվելու դրամատուրգիայով։ Բացի «Դալալ Ղազոյից», որ շատ է խաղացվել նախասովետական հայ թատրոնում, Փուղինյանը գրել է նաև «Հաղար թուրանայի կարա» վոդեվիլը։ Բացի այդ՝ հայացքներ է Մուլիսիի թրոնի առաջնությունը՝ կոմեդիայի ուսուական փոխադրությունը՝ «Լուր տրաքվիս, պիտի պրակվիս» խորագրով։

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐԻ ՏԱՆԿ

Գարրիել Սունդուկյան
«Պեպոյի» առաջին բեմադրության ծրագիրը
Ամիրան Մանդինյանը Կակուլու գերում
Գևորգ Չժկյանը Պեպոյի գերում
Մի էջ «Պեպոյի» ձեռագրից
Օլգա Գուլյանը էփիմիոյի գերում
Հրաչյա Ներսիսյանը Պեպոյի գերում
Հասմիկը Մուշանի գերում
Գևորգ Տեր-Գալթյանը Գիթոյի գերում
Մի կադր «Պեպո» կինոնկարից
Մի էջ «Քանդած օջախի» ձեռագրից
Ավետ Ավետիսյանը Փարսիզի գերում
Սոֆիա Սունդուկյան
Մի էջ «Ամուսինների» ձեռագրից
«Ամուսինների» առաջին բեմադրության ծրագիրը
«Ամուսինների» երրորդ հրատարակության սրբագրական թերթիկը
Սունդուկյանի ուղղումներով
«Բաղնրսի բոխշալի» ինքնագիր անվանաթերթը
«Բաղնրսի բոխշալի» առաջին բեմադրության ծրագիրը
Մի էջ Տնրյանի թարգմանությունից՝ Գորկու ուղղումներով

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

Էջ

ՊԱՆՏՆԵՐ

Պետություն	7
Քանդած օջախ	105
Վաճառքի արժեք	211
Բաղնիքի բաժան	343

ՎԱՐՈՒՄՆԵՐ

Վաճառքի արժեք	389
Վաճառքի արժեք	399
Վաճառքի արժեք	405
Վաճառքի արժեք	437

ՆՊԱՆՏՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Պետություն	149
Քանդած օջախ	508
Վաճառքի արժեք	527
Բաղնիքի բաժան	609
Վաճառքի արժեք	628
Բաղնիքի բաժան	634
Վաճառքի արժեք	637
Լուսանկարների ցանկ	640

Ֆայագրվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի
Խմբագրական-հրատարակչական խորհրդի որոշմամբ:

Սույնը-սույիլը, կազմը, ֆորզացը, անվանաքերը
և բովանդակությունները Գ. ՍԻՐԱՏՈՒՐՅԱՆԻ
Տեխ. խմբագիր՝ Մ. ԿԱՓԼԱՆՅԱՆ
Առհաս. սրբագրիչներ՝ Ա. ԱՐՁԱՔԱՆՅԱՆ, Ա. ՇԱՂԳԱՄՅԱՆ,

18-90

ԽՀԽ № 113

ԳԻՆԸ

22-0. ~~476.207.4-0~~

ՎՖ 05047

Հանձնված է արտադրության 27/11 1951 թ., ոտորագրված է արտադրության
14/XII 1951 թ., սկսած 79, հրատ. 833, տիրած 5000, տպագրական 10¹/₃ մամ.
+ 18 ներդիր, մեկ մամուլում 38400 տպանիշ

Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի տպարան, Երևան, Արշակունյաց, 124:

ՆԿԱՏՎԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տող	Տպված է	Պետք է լինի
31	13 ներք.	Պեպո	Պեպո, առանձին
74	2 ներք.	բոխչան	բոխչան
477	13—14 վերև	Ամբիկով	Ամբիկով
634	12 ներք.	antique	antique
635	16 ներք.	laquais	laquais
635	15 ներք.	liqueur	liqueur
637	4 ներք.	Cupidto	Cupido

97

ԳՆ

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0067470

ЦЕНА

111
2020